DÉRY TIBOR

DÉRY TIBOR

G. A. úr X.-ben

REGÉNY

MÁSODIK KIADÁS

© DÉRY TIBOR, 1971

Előszó

jöjj el szabadság, te szülj nekem rendet
jó szóval oktasd, játszani is engedd
szép komoly fiadat!
József Attila

Így hát igaz volna, hogy a szabadság szüli a rendet? S nem a rend a szabadságot?

Nem, ne állítsuk szembe ezt a két fogalmat, amelyek egymás kenyerén élnek. Mindkettőt az emberi társadalom képezte ki védekezésül a természet ellen, amelyben nincs sem rend, sem szabadság, csak egymást ellensúlyozó burjánzás és pusztulás. Az ember azonban meg akarja vetni lábát a tenyészetnek ebben a véget nem érő hullámzásában, s megvédeni egyedül való, semmihez nem hasonlítható emberi méltóságát.

Rend szabadság nélkül? Előbb-utóbb felrobban. Szabadság rend nélkül?

A pokolnak erre a bugyrára igyekszik figyelmeztetni regényem, jajkiáltásként. Mert az emberi lélekben ez is fortyog, s olykor kiönt, s eliszaposít maga körül birodalmakat, korszakokat. Írhattam volna erről történelmi regényt is, mondjuk a hanyatló Róma társadalmáról, de minthogy a történelem adattárát nem tartom sokkal megbízhatóbbnak a költői képzeletnél, s ennek kötetlen játéka jobban érdekelt – legalábbis a regény megírásakor –, mint a lassú baktatás Clio lába nyomán, tehát nem a múltból indultam a jelen felé, hanem emebből a jövőbe. Az ismert vagy ismerni vélt jelenből egy elképzelt jövőbe.

Mint minden utópia, ez is polemikus jellegű, tehát egyoldalú, hiszen a képzelet és a kísérlet szabadabb játéka kedvéért ki-

hagytam belőle a történelem valóságos ellenállását; a szocializmust, hogy annál meggyőzőbben ábrázolhassam rémületemet. Nem azt írtam le tehát, ami lesz – nem vagyok próféta sem eszemmel, sem észfölöttimmel –, hanem azt, ami lehetne, ha az emberiség egy elmebajos pillanatában kezet emelne önmagára.

Hogy milyen lesz a jövőnk, ez az ember sorsdöntő kérdése; én csak azt írtam meg, hogy milyen ne legyen. Az emberiség és a szocializmus iránti bizalmamról tanúskodik, hogy megírtam.

DÉRY TIBOR

Egy könyvet nyújtok át az olvasóközönségnek, melynek kézirata kerek húsz évig hevert fiókomban. Szerzője G. A. barátom s volt iskolatársam a pesti Markó utcai gimnáziumban, azzal a határozott kívánsággal juttatta el hozzám, hogy elolvasása után semmisítsem meg. Hogy ezt az óhaját miért nem teljesítettem, az olvasó bizonyára meg fogja érteni, ha végére ért a könyvnek. G. A. barátom már feltehetően nincs az élők sorában, s így szemrehányásaitól nem kell tartanom, viszont a könyv néhány olvasója talán hálás lesz nekem azokért a derűs, szórakoztató percekért, melyeket hűtlenségemnek köszönhet. Feladatom mindössze annyi, hogy néhány szóval bemutassam a szerzőt, s elmondjam, hogy a kézirat miképp jutott hozzám.

G. A. tizennégy éves korában Debrecenből került fel Pestre, a Markó utcai gimnázium V. osztályába. Apja szegény kőfaragó mester volt, akinek nem telt volna legidősebb fia iskoláztatására, ha a kitűnő eszű s tehetségesnek látszó gyerek elemi iskolai tanítói s igazgatója segítségére nem sietnek; tandíjmentességet jártak ki G. A.-nak előbb a debreceni, majd a pesti gimnáziumban. Itt ismerkedtünk meg, de barátságot csak három év múlva, a VII. osztályban kötöttünk. G. A. szófukar, zárkózott, senkivel sem barátkozó fiú volt; egy véletlen tette – amelynek elmondása nem tartozik ide –, hogy egyszer felém nyújtotta kezét, s attól kezdve egymást karolva jártunk végig

néhány rajongó, ifjúi esztendőt. Szemérmes zárkózottságát, szűziesen szilaj s makacs keménységét jellemzi, hogy már barátságunk sűrűjében jártunk, amikor – megint csak véletlenül – megtudtam tőle, hogy egy időben festőnek készült: már gimnazista korában a Műcsarnok elfogadta s kiállította két olajfestményét, tájképeket, a főváros az egyiket meg is vásárolta, sem a zsürinek, sem az illetékes kultúrtanácsosnak sejtelme sem lévén róla, hogy szerzője rövidnadrágos diák. De G. A. még érettségi előtt abbahagyta a festészetet, s elégette összes képeit, rajzait, vázlatait, én egyet sem láttam közülük.

Hosszú, sovány fiú volt, amikor megismertem, keskeny arcú, nagy sötét szemekkel, vékony, gúnyos szájjal, finoman mintázott, kissé hajlott orra fölött magas, könnyen ráncolódó homlokkal. Hosszúkás koponyáján haját géppel nyíratta. Meglepően erős volt. Nevetni csak akkor láttam, ha kettesben voltunk, akkor is ritkán. Osztálytársai nyilvánvalóan féltek tőle, noha senkihez soha egy ujjal sem nyúlt, de a puszta tekintetével oly eleven falat vont maga köré, amely mögé sem bizalmaskodással, sem durvasággal nem lehetett betörni. Ha azonban szeszélyes kedve úgy tartotta, oly megvesztegetően tudott mosolyogni az emberekre, s olyan egyszerű s mégis lefegyverző szavakat talált, annyi kedves melegség sugárzott komoly fiatal szeméből, hogy mindenkit levett a lábáról – már akit akart. Gyorsan váltó, éles esze s roppant emlékezőtehetsége volt, a legnehezebb tananyagot is egyszeri olvasásra felszívta, holott az iskolai tantárgyak alapjában véve nem érdekelték. Hogy mi érdekelte borongós homlokú, nagy, hosszúkás koponyáját? Évekig a legszorosabb meghittségben éltünk, mégsem tudnék rá felelni. Érdeklődése minduntalan lovat váltott. Vérszopó indulattal vetette rá magát a felsőbb matematikára, s egy év múlva kiábrándultan félretolta. A VII. osztályban kigyúlt homlokkal olvasta a latin s görög szerzőket, aztán elunta; a sa-

rokba dobta őket. A magyar történelmet jobban ismerte tanárjánál – aki végül már nem is hívta ki felelni –, de szemlátomást nem vágyott arra, hogy maga is búvárkodjék benne. Festői pályafutásáról s megtorpanásáról már szóltam. De nemcsak a világ megismerésében volt ily szeszélyes, hangulataiban is. Félelmetes csöndbe s közömbösségbe tudott zárkózni, s ilyenkor engem is kirekesztett életéből, eltűnt, hetekig nem láttam, bujdosott előlem, holott máskülönben naponta együtt voltunk. Érzelmi megnyilvánulásaiban, szeretetben, haragban egyébként még a szokottnál is szűkszavúbb volt, de kiszámíthatatlan is; egy-egy embert néha távollétében, minden látható ok nélkül úgy meggyűlölt, hogy többé nem állt vele szóba, a lelkében kifakadt veszélyes dühöt csak hirtelen beszűkülő szeme s megremegő szája árulta el. Hazudni azonban sohasem hazudott, sem érdekből, sem tapintatból, sem félelemből, sem szeretetből. A legkisebb füllentéstől, eltúlzástól, mellébeszéléstől, elkenéstől is úgy irtózott, mintha helyrehozhatatlanul beszennyezné vele kényes, büszke tisztaságát. Mindig az igazat mondta, nem nézve a következményekre. A kicsinyességig pontos, szinte pedáns volt, mint egy sebész kése. Ez a két tulajdonsága teszi, gondolom, értékessé könyvét. Meg lehet bízni abban, amit mint szemtanú elmond és leír. S én ennél többet, jobbat könyvről, írásról nem tudnék mondani.

A VII. kerületben lakott, a Dohány utcában, egy kamrafélében, melyet egy tehetős kereskedőcsalád engedett át neki öt- vagy hatszobás lakásából, művészetpártolás címén, még abban az időben, amikor festőnek készült. A helyiség egyetlen kis ablaka a világítóudvarra nyílt, mely több sötétséget engedett be, mint fényt, nappal is égetni kellett benne a villanyt. Valamilyen érthetetlen okból az ablakot sűrűn fonott drótrács fedte be, mint némely börtönablakot. Egy ágy, egy asztal, egy szék állt a szoba sűrű, szemétszagú levegőjében, szekrény már

nem fért bele; holmiját a mindenes szakácsnő szekrényében tarthatja, a cselédszobában, mondta a mecénás házigazda. G. A. nem élt a kedvezménnyel. Kevés fehérneműjét az ágyban, párnája alatt raktározta el, másik nadrágját a matrac alatt vasalta, könyvei az egyik sarokban hevertek a poros padlón. Volenti non fit injuria, mondhatná az ember. A konyhában a csap alatt mosdott. A szobát érettségi után is megtartotta, amikor már keresett; ekkor havi tíz korona bért fizetett érte. Önsanyargatásra való.hajlamot jelezne ez, ha G. A. lelkivilágában logikával boldogulni lehetne. De ragaszkodása e sötét, rossz szagú, pókhálós szobához valamilyen gúnyos összefüggésben látszik lenni azokkal a későbbi mulatságos tapasztalataival, melyeket könyvében leír, ezért tartottam szükségesnek megemlíteni.

Érettségi után, megcsalva tanárainak s debreceni protektorainak várakozását, nem iratkozott be az egyetemre, hanem mint a holtbeteg ember, aki egyszer s mindenkorra leszámolt minden magasabb törekvéssel, világi kielégüléssel, társadalmi ragyogással, sőt életével is, rögtön belépett a Magyar Kender, Textil és Juta r. t. pesti központi irodájába, gyakornokként, havi 80 korona fizetéssel. Miért akar megszökni önmaga elől, kérdeztem akkor magamban. Bármilyen szellemi pályán indulna el, világhírre tehetne szert, ez volt a meggyőződésem. Ez is önsanyargatás? Vagy gőgből, az emberek iránti megvetésből takarja el rendkívüli fényeit? De az ilyen szökések nem szoktak sikerülni.

Várakozásom ellenére évekig moccanás nélkül megült az irodában, egyszerű, szürke hivatalnokként, közepes fizetéssel. Most is szinte naponta találkoztunk, s megállapíthattam, hogy magántisztviselői álarca alatt mit sem változott, ragyogó képességei nem koptak el. Az irodából vonult be katonának az első világháborúba, melyet szerencsésen átvészelt. Olasz hadi-

fogságba esett, 1920 végén ért haza, a hazai forradalmakból, ellenforradalmakból semmit sem látott. Újra beállt az irodába. Útjaink ekkor váltak szét, én a Horthy-korszak elől emigrációba mentem, ő Pesten maradt. De két év múlva, mely alatt folyamatosan leveleztünk, egy nap váratlanul beállított hozzám, párizsi szállodai szobámba, a rue Campagne Première-ben. Huzamosabb ideig akkoriban voltunk utoljára együtt, sőt mondhatnám, hogy amikor egy félév múltán elbúcsúztattam a Montparnesse pályaudvaron, egy jóval későbbi, tízperces viszontlátástól eltekintve, akkor láttam utoljára életemben. Szokatlanul jókedvű volt ezalatt a párizsi félév alatt, tele életkedvvel, tettrekész egészséggel, fiatal kíváncsisággal s feszült munkakedvvel, csak épp nem tudta még, hogy mit célozzon meg vele. Várt, nem sietett, bizonyos akart lenni a dolgában. Két hónap alatt úgy tanult meg franciául, hogy a Kelemen-féle kis kézi szótárt betéve megtanulta, az A betűtől a Z betűig. Mindenre figyelt, határozott és kemény volt, de már nem hatott görcsösnek. Azután elutazott Afrikába, Algírba, onnét Marokkóba, majd Belga-Kongóba. Közben egyszer Londonból is kaptam tőle hírt. De életéről mit sem tudtam, ötsoros leveleket írt, címet nem adott. „Holnap talán bővebben", írta mindegyikben, de a holnapi levelek nem érkeztek meg. Utolsó híradása 1925-ben, Dél-Amerikában, Rio de Janeiróban kelt.

Amikor emigrációmból hazatértem Budapestre, abban a reményben, hogy tán G. A. is visszajött, megkerestem családját, majd azt a Dohány utcai kereskedőt, akinél lakott; sehol sem tudtak róla. A rendőrségi bejelentőben eredménytelenül jártam, éppígy egykori hivatalában is. Másutt nem volt hol kereskednem.

Hat év telt el. Egy nap bementem régi, emigrációm előtti borbélyomhoz, a Nádor utcában, hajat vágatni. Hivatalnok korában G. A. is ide járt. Mellettem a forgószéken egy hófehér

hajú úr ült, ősz szakállát vétette le. Ha az ember már hatvan vagy hetven évig szakállt viselt, élete végén ritkán válik meg tőle, nyilván ezért figyeltem fel szomszédomra. Ahogy a borotva lassan letisztogatta arcát, ez meglepő fiatalosan nézett velem szembe a tükörből, fiatalosan, keserű ráncai ellenére is, melyek homlokát barázdálták, s orrcimpáitól a szájáig egy-egy mély árkot vontak. Szeme, melyet borotválás alatt behunyva tartott, mélyen be volt esve, halántéka is besüppedt, arca nagy lelki fáradtságot árult el. Figyelemre méltó, jelentős ember arca volt. Mikor a borbély végzett vele, felém fordult, s kezet nyújtott. – Szervusz – mondta. – Minthogy amúgy is megismertél!

Megrendülten hallgattam. Tévedett, csak most ismertem meg a hangjáról. Vállamra tette kezét, nevetett. Nevetése, a ritkán hallott, egyszeribe felállította körénk közös ifjúságunk szép díszleteit. Húsz év telt el a Markó utcai gimnázium óta, de G. A. fölött duplán. Megismétlem: a haja hófehér volt. Néztem, majd hogy könnybe nem lábadt a szemem. Rám nevetett. – Most ne kérdezz – mondta –, majd holnap elmegyek hozzád.

– A címem...

– Tudom – mondta.

– Tudod?...

Újra rám nevetett.

Nem jött el. Helyette harmadnap egy csomag, e könyv kézirata érkezett postán. Újabb húsz év telt el azóta, G. A.-t nem láttam többé. Én is megöregedtem, talán a kelleténél jobban, nem szeretek, nem is igen tudok már írni. Lehet, hogy G. A. barátom kéziratát is csak azért adom ki, hogy valamiképp megtartsam magam a közönség emlékezetében.

Még néhány rövid megjegyzés. A történelmi tájékozódás kedvéért emlékeztetem az olvasót, hogy a kézirat 1929-ben

keletkezett. Egy betűt sem változtattam rajta. Még ha szépészetileg javítható volna is, megbolygattam volna hitelességét. Így is könnyen olvastatja magát, egyébként is elsősorban tárgyával s adataival, azaz igazságaival hat. Továbbá: a szerző harmadik személyben beszél önmagáról, viselt dolgairól, aminek egyik magyarázatául emlékeztetek a már említett s általam oly jól ismert szemérmes zárkózottságára; még ebben a nekem szánt beszámolóban is lehetőleg el akarja kerülni annak a látszatát, mintha önmagáról kívánna beszélni. De tán még más oka is van, olyan, amelyről ő maga sem tudott? Egy feltevés: talán mélyen az öntudata alatt nem kívánta magát azonosítani azzal, akivel a kéziratban elbeszélt események megtörténtek? Egy harmadik személynek utalta át őket, hogy ő maga könnyebben megfeledkezhessék róluk, megszabaduljon terhüktől? Ha valakinek elmondjuk egy rossz emlékünket, ez annyit veszít súlyából, amennyit az általa kiszorított kárörröm nyom. Az eleven G. A. egy csak a képzeletben élő G. A.-t teremtett, az „én" az „ő"-t, akit a szerző elfogulatlanabbul nézhet, kezelhet, hűvösebben bírálhat, nem kénytelen percenként részt vállalni minden izgalmából, érzelméből. Még egy sikkasztást is könnyebben bevallana az ember, ha harmadik személyben beszélhetne önmagáról. Sietek megnyugtatni az olvasót, hogy G. A. nem sikkasztott, a maga személyében semmi olyat nem követett el, ami vétene erkölcsi érzékünk ellen. De talán – persze, ez csupán az én feltevésem – szeretné meg nem történtté tenni mindazt, ami a kézirat szerint történt vele? Ez annál jobban érdekel bennünket.

A kézirat első négy oldala hiányzik. ki van tépve az I. füzetből. A folytatásból arra következtetek, hogy a szerző X. városba való érkezésének közvetlen előzményeit, vonaton megtett útját írta meg a hiányzó négy oldalon. Nyilván minden nyomot el akart tüntetni, mely az események színhelyére vezethetne.

Mindössze egy következtetésre ad alkalmat: minthogy az 5. oldalon kezdődő leírás szerint a vasút végállomásától majd három hétig gyalogolt, míg eljutott X-be, bizonyosra vehető, hogy nem Európában vagyunk. Igen kevés név fordul elő a kéziratban, az is mind keresztnév, többnyire nemzetközileg használt formájában; gondolom, ugyancsak a nyomok eltüntetése érdekében, költött nevek. Valószínűleg elejét akarta venni annak, hogy keresésére induljak. Hogy megtettem volna-e? Talán még ma is, öregen, betegen, majd hatvanéves fejjel, ha módom volna rá. Szerettem, jobban, mint bárkit e világon, alighanem magamat is beleértve.

Alant közlöm a rövid levelet, melyet a kézirat füzeteivel együtt juttatott el hozzám.

Budapest, 1931. augusztus 3.

Kedves Tibor

mellékelt feljegyzéseket a te számodra készítettem, megtudhatod belőlük, amit párizsi elválásunk óta életemről közölni érdemes. Két éve írtam őket, közvetlenül azután, hogy újra visszaértem Pestre, de a kézirat befejezése után úgy döntöttem, hogy megsemmisítendő. Veled sem akartam találkozni, két évig sikerült is. A füzeteket elégettem. Mindkettőnket meg akartam kímélni ifjúságunk kísérteteitől. A véletlen azonban másképp határozott, egyrészt összehozott veled a Nádor utcában, a borbélynál, pesti tartózkodásomnak abban az egyetlen percében, amikor m ó d o d b a n volt felismerni – mert holnap hajnalban már elutazom –, másrészt csomagolás közben észrevettem, hogy tévedésből annak idején nem a neked szánt füzeteket égettem el, hanem más, közömbös jegyzeteket.

Ami a tiéd, az hát legyen a tiéd, elküldöm. Magam helyett, mert arra már nincs erőm, hogy elmenjek hozzád, de azt sem akarnám, hogy szeretetlenséggel vádolj: jegyzeteimmel búcsú-

zom el tőled. Az a kívánságom azonban, hogy az I–IV-ig számozott füzeteimet elolvasásuk után semmisítsd meg, másban, mint benned, nem kívánok emléket hagyni. Elpusztíthatatlan életkedvedet nem fogja kikezdeni az olvasmány, de idegen kézbe nem kerülhet.

Az eseményeket nagyjából abban a sorrendben írtam le, ahogy utamba kerültek. Lehet, hogy ha az Erzsébet névvel megjelölt lány már nem él, még egyszer vissza tudok jönni. De nem hiszem. Odaszoktam már, noha legmélyebb meggyőződésem, hogy itt, a mi világunkban hazudni is tisztességesebb, mint ott igazat mondani. Ami erő még maradt bennem, az azt közli velem, hogy végső soron, az elképzelt ítélőszéken kimondatott: meghalni nagyobb bűn, mint becstelenül élni. De én már elszédültem, s megkezdtem lassú forgásomat a bomlás felé. Itt élni már nincs kedvem. Irgalmat csak magamtól kaphatnék, de én nem adok.

No, isten veled! Nehezemre esik, hogy nem látlak többé. Ölel

G. A.

Fenti bevezető megírása óta még egy évtizednél is tovább, tehát összesen több mint harminc évig vártam a könyv kiadásával. Senki se vádoljon hiúsággal!

Budapest, 1963. október

Déry Tibor

A vonat egy nappal a végállomás előtt jóformán teljesen kiürült. Az utolsó délutánon már megállás nélkül haladt át, s amikor G. A. estefelé, néhány órával megérkezése előtt újra végigjárta a kocsikat, csupán két embert fedezett fel a rosszul világított, poros fülkében, egy parasztformájú sovány öregembert, s az utolsó, rázós kocsiban egy bóbiskoló vénasszonyt, aki védekezésül a por ellen egy nagy kék pamutzsebkendőt terített az arcára. A mozdony már csak hat rövid kocsit vontatott, a fővonalakról kiselejtezett, romlott vagonokat, kopott ülésekkel, porlepte villanylámpákkal, betört ablakokkal. Korábban sötétedett, mint ahogy az évszak megkívánta volna. Borús, ólmos fényű ég alatt utaztak, amely kedvezett a mélabúnak, és siettette az esti homályt. Éjjel értek a végállomásra.

Az éjszakát a három utas a váróterem lócáin töltötte. Mire felderengett a hajnal, egy kopár, 800–1000 méter magas hegy nőtt fel néhány kilométernyire az állomásépület mögött, szemben vele, a látóhatárig, egy rezzenetlen, néma síkság terült el a még mindig fénytelen ég alatt. G. A. a sínek mentén ide-oda járkálva megvárta, míg az állomásfőnök fel nem ébred.

A vonat még az épület előtt állt, üresen. Jókora távolságban a hegy felé vezető, poros országút egy kanyarjában feltűnt az öreg paraszt s a vénasszony, egy-egy fehér batyuval a kezükben; egymás mögött baktattak, lábukkal apró porfelhőket

kavarva ki az útból. Egyikük sem köszönt el G. A.-tól. Hideg volt, a síkság felől borzongató, csendes, kitartó szél fújt.

Jó későre járt már, amikor az állomásfőnök lakásából kilépve bement a forgalmi irodába. G. A. megkérdezte tőle, hogy juthatna el X-be. Az állomásfőnök ránézett, nem felelt. G. A. megismételte a kérdést.

– X-be? – kérdezte az állomásfőnök. – Körülményes lesz. Közlekedés nincs, csak gyalog mehet.

– Mennyire van?

– Ha kilép, két hét alatt ott lehet – mondta az ember. – De útközben nem tudja élelmezni magát. Kevés település van arrafelé, s az is messze esik az úttól. S hol fog aludni éjjel? Szabad ég alatt?

A délelőtt folyamán az állomásfőnök felhajtott egy embert, aki vállalkozott arra, hogy G. A.-t tengelyen elszállítja három napi járóföldnyire X-től; messzibb nem mehet vele, mondta, vissza kell térnie szolgálati helyére. A mozdonyvezető volt, aki a szerelvényt elhozta a végállomásra, s csak tíz nap múlva fogja visszaindítani. Valamennyi élelmiszert is szerez, ígérte. Rosszkedvű, mogorva ember volt, meglátszott rajta, hogy kedve ellenére, csupán az unalom nyomása alatt vállalkozott az útra. Késő délután lett, mire elindultak egy kordén, mely elé egy apró termetű, világosszürke szamár volt fogva, öreg bőrén tenyérnagyságú, szőrehagyott foltokkal. A deszkaülés alatt egy fél zsák krumpli hevert, G. A. poggyászát, egy borjúbőr-kézitáskát s egy zöld hátizsákot, az ülés mögé rakták. Egyenesen az állomásépület előtt elterülő síkságnak vágtak neki, amelynek homokos talaját, ameddig a szem ellátott, borotvaéles, hosszú szálú, szürke pusztai fű terítette le laza szőnyegével, itt-ott sűrű cserjések szabálytalan, szeszélyes alakú mintáit emelve ki boldogtalan szövete fölé.

– Út nincs? – kérdezte G. A.

– Nincs – mondta a mozdonyvezető. – Benőtte a gaz.

– Nem járnak erre?

Az ember mogorva tekintetet vetett utasára. – Minek járnának?

– Legyen szíves, feleljen! – mondta G. A.

– Már feleltem, uram – mondta a mozdonyvezető. – Csak nem tetszett megérteni. Ha nincs miért járjanak, akkor nem járnak.

Sűrű, egyenletes felhőmennyezet vonult a síkság fölött, tompa szürke színben, tájékozódási fények nélkül. G. A.-t már hosszú vonatútján is nyomasztotta a mindig megalvadt ég, mely savanyútej anyagába felülről beszívta a nap fényét, és alul szennyesen kihányta; ezután is ez fogja kísérni?

– Hogy tájékozódik, ha nincs út?

– Mindig nyílegyenesen nyugat felé, uram – mondta a mozdonyvezető. – Nem lehet eltévedni. A nap a hegy mögött kel fel.

G. A. szokásától eltérően ingerlékeny volt. – Ha holnap már nem látjuk a hegyet?

Egy madarat nem észlelt még, amióta útnak indultak, a földön sem volt nyoma semmiféle állati életnek, gyíknak, rovarnak, bogárnak, gilisztának. A fű elfeküdt a kordé kerekei alatt, de látszott rajta, hogy egy-két óra múlva újra hajlongani fog a hideg szélben, amely egyenletesen húzott nyugat felől. Olykor széles, sűrű, tüskés cserjések állták útjukat, amelyeket meg kellett kerülni, mert járhatatlanoknak látszottak, ilyenkor félórákig is oldalról kapták a szelet. A jeltelen pusztaság éppoly kévéssé tájékoztatott, mint a nyílt tenger. – Van egy iránytűm – mondta a mozdonyvezető –, de nincs rá szükség, mert mindig egyenesen a széllel szembe kell haladni.

– S ha eláll a szél?

– Nem áll el.

– Éjszaka sem?

Az ember felelet helyett rosszkedvűen vállat vont. Nyilvánvalóan restellte, hogy mozdonyvezető létére szamaraskordét vezérel, G. A. megértette elkeseredését. A vontató állat még annál az öreg hatkerekes T 110-esnél is vénebbnek látszott, amely a végállomásra hozta a szerelvényt; nagyobbára lépésben haladt, s csak ismételt füttyjelre váltott át csendes ügetésbe, de néhány perc múlva újra lelassított, s a mozdonyvezetőnek ismét szájához kellett emelnie sípját Szüntelenül, reggeltől késő estig szólt az éles, bosszantó füttyszó a végeláthatatlan, szélfútta lapályon, az ide-oda hajlongó fű vékony sziszegésén és a cserjék halk pörölésén kívül az egyetlen hang, amely ezekben a napokban G. A. dobhártyáját érte. A mozdonyvezető nem beszélt. A kerekek mélyen besüppedtek a homokba, még azok csikorogtak néha, s hébe-hóba ki kellett szállni a kordéból, hogy a kerékagyig elmerült járműt ki lehessen vonszolni tetszhalálából; ilyenkor a mozdonyvezető a szamarat, G. A. a kordét tolta. Egyszer megeredt az eső, de aztán elállt. Egy más alkalommal a szerelvény néhány percig tisztán kivehető, bár halvány árnyékot vetett a földre, utána megint sötétebb lett.

Negyednap délfelé a szamár megállt, lassan felemelte fejét s orditani kezdett. Úgy hallatszott, mintha okádni akarna, égnek emelt feje a nagy könnybelábadt szemekkel is úgy festett, mint egy halálra rémült gyereké, aki először hány életében s nem tudja, mi történik vele. A hang azonban, mely egy mély hörgéssel kezdődött, s egy világosabb s egyre magasabb sikoltással fejezte be magát, mind erősebb lett, s minden újrakezdésnél visítóbb és kétségbeesettebb; az embernek az volt a benyomása, hogy a legközelebbi bőgésnél megszakad az állat belseje, s kifordul tátott száján; a tüdő, a szív s a belek élete már foszlányokban lógott ki a hangból. Behorpadt véknyával,

görcsösen hullámzó hasával s felemelt, ide-oda reszkető fejével a vén szamár az elképzelhető, legnagyobb állati kétségbeesés hangjait hallatta, rekedt, fűrészelő hörgései mintha egyenesen az ivarszerveiből emelkednének torkába, kifordítanák nyelvét, s átfúrnák véres orrlikait. Maga az úristen is megkönyörült volna rajta, ha meghallja. A mozdonyvezető lehorgasztott fejjel, mozdulatlanul állt az állat mellett.

– Nem megyünk tovább, uram – mondta egy idő múlva.

– Hogy érti? – kérdezte G. A.

A mozdonyvezető a földre nézett. – Nem mehetek tovább – ismételte.

– Elérkeztünk már addig, ameddig kialkudtuk?

– Sajnálom, uram – mondta a mozdonyvezető, a szokottnál is idegesebben.

– Nem akar továbbmenni? – kérdezte G. A.

Az ember válasz helyett hátralépett a kordéhoz, kiemelte belőle G. A. táskáját és hátizsákját, leállította őket a földre, majd újra előrement a szamár fejéhez, megfogta a gyeplőt, s lassan megfordította a járművet. Az állat rögtön elhallgatott. G. A. kiszállt a kocsiból.

– Beszéljen! – mondta ingerülten.

A mozdonyvezetőnek kidagadtak a halántékerei. – Nincs mit beszéljek, uram – mondta. – Nem megyünk tovább.

– Mennyire vagyok még X-től?

– Nyolc napi járásnyira.

– Ez szószegés – mondta G. A.

Az ember felszállt a kordéba. – Visszajöhet velem, ha akar. De ha nem jön, akkor fizesse ki a kialkudott fuvardíj felét!

A táj a továbbiakban sem változott, egyforma száraz lelkiismeretességgel görgette ki magából hullámtalan, szürke lepedőit. A szél nem állt el, éjszaka is egyenletesen zörgette a cserjék apró levelű, tüskés ágait; nem lehetett eltévedni, ha ugyan

a légáramlat alattomban nem változtatta meg irányát. De ennek ellenőrzésére G. A.-nak nem volt módja, mert hajnalban a sűrű, felhős égbolt szinte egyszerre világosodott ki mind a négy égtáj felől, a tárgyak nem vetettek árnyékot. Megborotválkozott s folytatta útját. Három napi erőltetett gyaloglás után azonban eldobta nehéz borjúbőr-útitáskáját, csak egy rend fehérneműt, néhány zsebkendőt s harisnyát mentett át hátizsákjába. Jobb keze csuklója megdagadt. Keveset evett, mindössze néhány babfőzelékes marhahúskonzervje s két és fél tábla csokoládéja maradt az út hátralevő részére.

A síkság lassan éledni kezdett. Elsőnek egy darab rozsdás drótba akadt be a lába, mely az egyik bokor alól kúszott ki a fű közé. A fű gyérült, a cserjések is ritkultak. Egy rozsdás pléhlemez zördült meg bakancsa alatt, az egyik bokor tövében egy lyukas vasfazekat pillantott meg. Délfelé a szürkészöld síkság már észrevehetően megváltoztatta színét, nagy barnavörös foltok ütköztek ki rajta, egymástól jókora távolságban, de mind jobban sűrűsödve; rendszertelenül, egymásra hányva s a talajt is megfestve rozsdabarna színükkel szögesdrót tekercsek, s kibogozhatatlan kígyómozdulatokkal egymásba gabalyodott, összevissza kúszó, különböző vastagságú huzalok hevertek a ritkás fűben, mely szemlátomást elcsenevészedett s romlásnak indult a rozsdás vasak egészségtelen szomszédságában. Minthogy a drótok között nem lehetett járni, G. A. hosszú kerülőkre kényszerült. Az ócskavastelepeknek is beillő, nagy kiterjedésű vasgyűjtő vagy lerakodó helyek azonban mind sűrűbben követték egymást, rövidesen már csak néhány száz lépés széles, füves övezetek szorultak közéjük, s G. A. – hacsak nem akart teljesen eltérni eredeti útirányától – már a délután folyamán arra kényszerült, hogy átgázoljon rajtuk. Bármilyen óvatosan lépkedett, a drótok jobbról-balról beleakaszkodtak, feltépték nadrágját, vagy váratlanul felugrottak talpa

alól, s az arcába csaptak. Menetsebessége a negyedére csökkent.

Másnap valamennyire megjavult az út, a szögesdrótok és huzalok közé egyéb hulladékvasak is keveredtek, melyek helyenként kisimították az utat, s megkönnyítették a járást. Eltört vízvezetékcsövek, bergmanncsövek, T vasak, radiátoralkatrészek borították be a földet sok kilométernyi hosszúságban, s feltehetően ugyanolyan szélességben; G. A. kísérletei, hogy jobbra vagy balra kitérjen, és újra füves területre érjen, minden alkalommal csődöt mondtak. Egy ízben egy nagy átmérőjű csatornacső tetején lépkedve, elcsúszott, bakancsa beszorult a cső és egy élére állított vasgerenda közé, bokája megdagadt. A füves szürke részek szinte teljesen eltűntek, ameddig a szem ellátott a rozsdás vashulladékok folyamatosan beborították a földet. A szél mintha finom rozsdaport szórt volna szét a levegőbe, az ólmos nappali fény még valamivel homályosabbá vált, az oxidált vas kesernyés szaga mindjobban kiszorította a fű és a bokrok száraz illatát. Délutánra G. A. újabb dróthuzal-telepre ért, a felraktározott vagy összegyűlt anyag itt már helyenként térdmagasságig ért, s annyira akadályozta a járást, hogy besötétedésig már csak három-négy mérföldnyi utat tudott le. Éjszakára a hideg szél elől egy hatalmas vascső belsejébe húzódott.

Emberrel még mindig nem találkozott. A most már teljesen egybefolyó, minden égtájban a látóhatárig húzódó vastelep fölött tökéletes némaság honolt, a teljes csöndben csak G. A. lihegése hallatszott s időnként a lába alól felkunkorodó és egymásnak csapódó drótok makacs, fémes zörgése. A huzalok oly sűrűn szövődtek egymásba, hogy a talajt nem lehetett látni, csak a szél röpített fel néha az egymásra dobott dróttekercsek közül egy-egy maréknyi homokot, mely azonban mint a gőz egy szempillantás alatt szétolvadt az égről alászálló vastag,

szürke fényben. Az út megint csak estefelé javult fel valamennyire, amikor a dróthulladékok ritkulni kezdtek, s közöttük előbb egyenként, majd egymásra dobálva s néhol embermagasságú dombokat alakítva, használt konyhaedények, lyukas fazekak, bográcsok, serpenyők, kiégett sütőlapok gyülekeztek, meghasadt, hatalmas üstök, kilyukadt katlanok, majd egyre több használt, eltört gépalkatrész, lendítőkerekek, tengelyek, kazánok, különböző hosszúságú s vastagságú fémkarok, csörlők, fogaskerekek, hengerek. A fogaskerekek egy napi járóföldnyi területen voltak felhalmozva, ezen az útszakaszon másfajta hulladékvas nem fordult elő. Egy reggel G. A. néhány órai menetelés után úgy látta, hogy rövidesen gyötrelmes útjának végére ér: távcsövével megállapítani vélte, hogy kb. tíz kilométernyire a föld rozsdabarna színeződése megszűnik, világosszürkébe, sőt helyenként tompa fehér csillogásba vált át, mintha valamilyen hatalmas vízfelület, feltehetőn egy nagy tó zárná le a látóhatárt. Csalódott. Krómozott vagy nikkelezett fehér fémből készült, felismerhetetlen rendeltetésű, nem rozsdásodó gépalkatrészek, szerszámok és műszerek roncsai gyűltek itt össze felmérhetetlen hosszúságban és szélességben s mögöttük – újabb két napi járásnyira – ismét folytatódott a rozsdás hulladékvas véget nem érő áradata. De ezúttal rendszertelenül egymásra hányt, különböző vastagságú és méretű vaslemezek borították be a földet, melyeken ismét jóval könnyebben esett a járás. A lemezek G. A. szöges bakancsai alatt vidáman megmegkondultak, egymásba harapva zörögtek és csikorogtak, s a néma pusztaságot messze hangzón betöltötték emberi léptek eleven ütemével.

G. A. gyaloglásának tizedik vagy tizenegyedik napján pillantotta meg az első rozsdás ágyút, mely meredeken felállított óriási csövével mozdulatlanul nézte a fénytelen eget. A következő napok során földön heverő ágyúcsövek, feldúlt harckocsi-

roncsok és oldalukon fekvő vagy kerekeikkel ég felé nyújtózkodó vasúti vagonok között vitt az útja; becslése szerint több tízezernyi, nagyobbára sértetlen s csak az idő által rongált vasúti kocsi s nem kisebb számú repülőgép és autóhulla vette körül hármas övezetben X. város közvetlen környékét. Az elégtelen táplálkozástól elgyengülve G. A. útjának ezen az utolsó szakaszán naponta már csak négy-öt mérföldet tett meg; ágyúcsöveken kellett egyensúlyoznia, tankok között átnyomakodnia, az egymásra dűlt vasúti kocsikra felkúsznia, s túlsó oldalukon újra leereszkednie, mert a járművek oly hosszú sorokban torlaszolták el a nyugati irányt, hogy megkerülésük négy-ötszörös időveszteségbe került volna. Már mind a két lába fel volt törve, a keze véresre horzsolva, s minthogy útitáskáját s benne kesztyűjét már gyalogútja elején elhagyta, attól tartott, hogy a rozsdás vas tömkelegében előbb-utóbb vérmérgezést kap.

Időközben az eső is megeredt s a nedves vasakon, a vagonok lépcsőin, ütközőin, a földön heverő kerekeken, csöveken, vastengelyeken minden lépés kétszeres erőfeszítésbe került. Embert még nem lehetett látni, s éppily kevéssé bármiféle szerves állati létnek nyomát vagy hulladékát. Az első ház, amelyet G. A. egy reggel jókora távolságban a felszálló ködön át megpillantott – amennyire a párás, sűrű levegőn át ki lehetett venni – egymagában állt a síkságon, útvonalától derékszögben balra, kb. egy óra járásnyira. Hét-nyolc emeletes bérháznak látszott, G. A. feléje irányította lépteit. A ház lakatlan volt, teteje beszakadva, egyik fala félig bedűlve. Úgy állt az ócskavas-áradat közepette, mint egy leszerelt, vak világítótorony a tenger közepén, a hulladékok feltorlódtak a falak mentén, s egészen az első emeleti ablaknyílásokig gyűrődtek fel. Mögötte, jókora távolságban újabb házak váltak ki a ködből, ezúttal már ki-

sebb, összeszaladt csoportokban, három-négy ház egymás mellett, az egyik házcsoport félóra–egy óra járásnyira a másiktól; ezek is romházak voltak, de minthogy körülöttük a rozsdás vashulladék lefojtotta a földet, falaikon nyoma sem volt annak a megszokott eleven kúszó növényzetnek, amely a beomlott vidéki házakat körülburjánozza. Már több évtizede lakatlanok lehettek, a falak belül is csupaszok voltak, tapéták nélkül, az eltört csővezetékek kilógtak üregeikből, a tátongó réseken át látni lehetett a földig roskadt lépcsőházat s a beomlott padlást. G. A. csak harmadnapra észlelt olyan házakat, melyeknek elpusztult lakószobáiban régi bútorroncsok, egy-egy bedőlt ágy, felfordított, csonka asztal vagy szék egyensúlyozott a mélység fölött, egy üres, ferde képkeret ragadt a falra.

Útja most már könnyebbé vált; egy magas vasúti töltés vezetett el a romházak előtt, melyre a két oldalán összetorlódó vasanyag nem bírt felkapaszkodni. A kettős vágány sínjei ugyan ki voltak tépve a töltésből, a talpfákat is mintha géppel kiszaggatták volna, de az elgörbült, egymásra hányt, ide-oda kunkorodó rozsdás síndarabok és felszabdalt tölgytalpfák között mégis könnyebb járás esett, mint lent, a talajt szakadatlan folyamban beborító, vastag, egyenetlen hulladékrétegen. A város már nem lehetett messze. A romházak mind sűrűbben követték egymást, már néhol dupla sorban álltak a töltés mentén vagy szembenéztek egymással a töltés fölött. Az időjárás nem változott, az eső hol elállt, hol újra megeredt.

Nagyjából X. közvetlen környéke is úgy festett, mint általában az európai nagyvárosok legkülsőbb övezete, azok a gyéren beépült területek, amelyek a vonaton érkezőknek elsőnek jelzik a világváros lassú közeledését, noha gyakran még egy vagy két gyorsvonat-óráig is eltart, amíg a kimerült utas befut valamelyik központi pályaudvarba. A peremvárosok mö-

gött újra széles, beépítetlen területek következnek, ezeket gyári települések váltják fel, majd újabb lakóházak állnak fel a sínhálózatok mellé, tisztviselő- és munkástelepek futnak át a mozdony vastag füstjén, nagy távolságban egy-egy felhőkarcolót látni, s a következő percben a vonat hirtelen felcsattanó kattogása elárulja, hogy ismét szoros házsorok közé ért. A házfalakon s a házak között óriási terjedelmű reklámtáblák, az ablakokon át be lehet látni egy-egy lakásba, alattuk vakvágányokra tolt, üresen veszteglő teher- és személykocsik. De ez még csak külterület, mely messze megelőzi a tulajdonképpeni várost. X is hasonló minta szerint épült, G. A.-nak azonban még három napi erőltetett menetelésre volt szüksége, hogy lakott területre érjen. A város pereme egész kiterjedésében romokban hevert. A hajdani gyárépületeket ugyan még meg lehetett különböztetni a lakóházaktól, a töltés mentén a feldűlt, földön heverő vasúti kocsik mögött az egykori kisebb állomásépületek, irányítótornyok, őrházak is felismerhetők voltak, de G. A. még itt, a város közvetlen közelében sem találkozott élő emberrel. A táj rendkívül unalmas volt, az összbenyomás lehangoló. G. A. sokat ásítozott. A romok között csak a szél fütyült, más hang nem hallatszott. A pusztulás képe nem volt félelmetes, csak unalmas. Az ember elálmosodott, elkedvetlenedett, mint egy temetőben. Az enyészet bosszantó egyhangúságát az sem enyhítette, hogy a házak láthatón nem egy időben, hanem több éves vagy évtizedes időközökben pusztultak el; volt közöttük, mely vak ablaküregeivel s kidőlt kapujával arról tanúskodott, hogy lakói még csak öt-tíz éve költöztek ki belőle, volt, amelynek minden közfala s lépcsőháza bedőlt, másoknak már a teteje is beomlott, s csak alapfalai állták körül az emeletnyi magas törmeléket. Látnivaló volt, hogy a pusztulást nem háború, tudatos erőszak vagy valamilyen természeti csapás idézte elő, hanem emberi hanyagság. G. A.

higgadt, tűnődő természetű ember volt, de útjának ezen az utolsó szakaszán felidegesedett.

Három nap alatt végül is beért a városba. Az utcák beszűkültek, de a beomlott házak között, ahol nem fedte be törmelék, egy-egy rövid szakaszon kockaköves útburkolat vagy kövezet látszott, helyenként egy közúti vasút rozsdás sínjei kanyarogtak a zegzugos utcák vonulatát követve. Az utcai világítás vasoszlopai ugyan nagyobbrészt kidőltek, de egy-egy falba erősített lámpás megragadt a helyén. A beroskadt falak törmeléke néhol emeletnyi magasságban meredeken eltorlaszolta a szűk utcákat; ha G. A. nem akart vagy nem tudott átjutni az akadályon – néha négykézláb is alig bírt felvergődni a tetejére –, hosszú kerülőkre kényszerült, melyek nemegyszer visszavetették kiinduló helyére. Itt-ott, egy-egy aránylag épen maradt ház előtt valamilyen okból fel volt szaggatva a kövezet, látni lehetett a gödrök mélyén a vastag szennyvízlevezető csatornát s az egymásba kuszálódott villanykábeleket. A közlekedés nem volt veszélytelen, egy alkalommal közvetlenül G. A. háta mögött beomlott egy fal, s egy több emeletes magas porfelhőt kavart maga fölé.

Délfelé járhatott az idő, amikor a süket csendben, melyet csak egy-egy lezuhanó tégla koppanása vagy az elcsúszó száraz homok csikorgása tört meg, meghallotta a város első elevén hangját. Füle, mely már hasonlított a szomjan haló ember torkához, oly mohón szívta be az életnek ezt az első jelét, hogy önkéntelenül megállt, visszafogta lélegzetét. Valamilyen közlekedési eszköz, villamos vagy kisvasút kerekeinek a csikorgása hallatszott az egyik szomszédos utcából, a jármű nyilván épp egy éles kanyarba fordult be. Néhány pillanatig egy kisebbfajta gőzgép asztmatikus pöfögése is hallatszott, majd hirtelen elhalt egy magas házsor mögött. Nem sokkal később G. A. megpillantotta a romok között az első embert. Kövér, borot-

vált képű, szemüveges, javakorabeli férfi volt, fején fülvédős posztósapkával. Egy félig bedőlt ház egyik negyedik emeleti ablakán könyökölt, s figyelmesen nézte G. A.-t. Ez megérezte tarkóján tekintete két tűhegyét, felpillantott a házra; amikor szemük találkozott, az ember kedvesen elmosolyodott, s egy vidámnak tetsző kiáltással sietve hátralépett az ablaktól. Körös-körül a szomszéd épületek mind romokban hevertek, az utca ezen a részén szinte járhatatlan volt, s folytatásában a megsérült, bár még valamennyire lakható házak megint csak elhagyottaknak látszottak.

G. A. abban a feltevésben, hogy az ember azért lépett el az ablaktól, hogy lejöjjön hozzá, leült egy vasgerendára, s hosszabb ideig várt. Minthogy a kapu nem nyílt ki, újra elindult.

G. A. jól ismerte Londont, X kiterjedésben nagyobbnak látszott. Egész nap s fél éjszaka gyalogolt, de az üres s nagyobbára romos házak közül csak másnap délelőtt ért lakott területre. Amennyire az utcák jellegéből meg lehetett állapítani, még ez is csak külterület volt, külvárosi lakónegyedek szűk utcákkal, a számtalan beomlott ház között gondozatlan, piszkos bérkaszárnyákkal, kevés üzlethelyiséggel; ezek nagy része is üres volt, redőnyeik leeresztve. A ritka kirakatban a rikító, olcsó árucikkek szürkék voltak a portól. Sok helyen hiányzott az utcaburkolat, másutt a kövezet alig látszott ki a rátelepedett szemét alól; a megkezdett s valamilyen okból félbehagyott csatornázási munkák gödrei és kőrakásai minduntalan elállták az ember útját. Az úttesten is gyalogosok jártak; a városkép úgy festett, mintha közlekedési sztrájk volna. G. A. ezen az első napon semmilyen járművel nem találkozott. A tegnap észlelt villamos vagy kisvasút is eltűnt, csak sínjeit fedezte fel egy különösen szűk sikátorban, amelyből egy visszafelé kanyarodó utcába futottak be, nem az úttestre, hanem kétoldalt a járdára, közvetlenül a házfalak mentén. G. A. szeretett volna valamilyen járművön bejutni a város belsejébe, de a villamosra vagy gőzvasútra hosszabb gyaloglás után sem bírt ráakadni, taxit vagy bérkocsit egyáltalán nem látott. Vendéglőt sem, melyben kínzó éhségét csillapíthatja.

Noha hideg volt, az emberek – a nők is – nagykabát nélkül jártak, kopott, gyakran rongyos ruhában, födetlen fővel. Lassan, kényelmesen ballagtak. G. A. nem látott sietö embert. A járókelők között itt is, ott is hangos, vidám kacagás hallatszott, amely rögtön maga köré gyűjtött néhány gondtalanul ácsorgó férfit vagy asszonyt, ezek egy ideig körülállták a nevetőket, majd mosolyogva odébbmentek. Ruhájukkal s a vigasztalan, gyűrött környezettel ellentétben az emberek arca általában sima s jókedvű volt, egy vasárnapoló, gondtalan tömeg ártatlan jókedvét sétáltatták a romos házak és bérkaszárnyák között, mintha egy üde, zölden viruló kirándulóhelyre gyűltek volna össze, elfeledkezni köznapi gondjaikról. A homlokok mögött nem ült hátsó gondolat. G. A. megszólított egy fiatal férfit, s megkérdezte, hol találhatna valamilyen közlekedési eszközre. A megszólított nyílt tekintetével szemügyre vette G. A.-t, majd megnyerő mosollyal s szemének egy huncut villanásával a lábára csapott.

G. A. azt hitte, nem értette meg a kérdést. – Valamilyen járművet keresek, amely bevinne a belvárosba – ismételte.

A fiatal férfi hangosan, gyerekesen nevetve, ujjával G. A. lábára mutatott. – Az beviszi, uram – mondta.

G. A. kedve ellenére önkéntelenül elmosolyodott. – Fáradt vagyok. Nincs itt valahol gépkocsiállomás?

– Lehet, hogy van, uram – mondta a fiatal férfi.

– Hol?

A fiatal férfi mosolygott. – Azt nem lehet biztosan tudni, uram.

G. A. ránézett.

– A múlt héten láttam itt egyet a közelben – mondta a fiatal férfi –, de kétes, hogy megvan-e még.

– Megszüntették volna? – kérdezte G. A.

A fiatal férfi vállat vont. – Bizonyára nem fog csodálkozni

rajta, uram – mondta –, hogy nem adhatok határozott választ. Lehet, hogy még megvan, lehet, hogy megszüntették. Úgy vélem, nem érdemes megkeresni. Több órába is beletelhet, amíg meggyőződhetnénk róla, hogy esetleg megszüntették. De a gépkocsik egyébként sem tartózkodnak állomáshelyükön.

– Helyes – mondta G. A. – Hol van a legközelebbi villamosmegállóhely?

– Az itt van a közelben, uram – mondta a fiatal férfi készségesen.

G. A. ránézett. – Legyen szíves megmondani, hogy jutok oda.

– El is kísérném – mondta a fiatal férfi –, mert egyedül nem találna el. De kérdés, hogy ma megáll-e ott a villamos. Helyesebben nem is villamos, csak gőzvasút.

– Hogy megáll-e?

– Bizonytalan, uram – felelte a fiatal férfi. – De ha megállna is, meglehet, hogy időközben máshova helyezték át a megállóhelyet, s órák hosszat kellene keresgélni, amíg megtaláljuk.

G. A. oly kimerült volt, hogy lassanként elvesztette türelmét. Úgy látta, a fiatalember tréfát űz vele. – Tehát? – kérdezte.

– Szívesen elkísérem – mondta a fiatalember. – Lehet, hogy idővel rá is akadunk a megállóhelyre. De azt ajánlanám, uram, ne bízzék meg benne! Előfordulhat, hogy a vonat ma egyáltalán nem közlekedik, s ha megtaláljuk is a megállót, hiába várakoznánk.

– Köszönöm – mondta G. A., s a fiatal férfinak hátat fordítva, újra nekiindult.

A még mindig szűk, gondozatlan utcákban most már több volt az ép ház, sőt akadt olyan is, melyet látnivalóan még csak néhány éve építettek, s csak legfelső emelete volt lakatlan, mivel a tetőt nem fedték be, gerendázata elkorhadt, s egészében vagy részben beomlott. G. A. nem egy olyan házat is látott, melynek építése végképp félbemaradt; a kőművesek eljutottak a

legfelső emeletig, de tetőt már nem húztak rá. Az alsóbb emeleteken itt is laktak. A városnak ezen a belső részén, úgy látszik, nagy volt a lakásínség, minden férőhelyet kihasználtak, az utcákon sűrű tömeg hullámzott. De járművet még itt sem lehetett látni. Az utca meglazult kockakövei meg-megbillentek az ember lába alatt, a résekből sár- és szemétszag szivárgott fel. A nedves hideg ellenére a férfiak szinte valamennyien kiskabátban jártak, a nők is legföljebb, ha egy vékony kendőt borítottak a vállukra, s bár sápadt arcukon s behúzott nyakukon meglátszott, hogy fáznak, szemlátomást gondtalanok s vidámak voltak. Ha olykor megeredt a vékonyan szitáló lassú eső, nem siettették lépteiket, az álldogáló, csendesen nevetgélő csoportok letörölték arcukról a nedvességet, s nyugodtan tovább beszélgettek. Az eső nem lazította fel az önszínű felhőréteget, mely mint egy messzi fényforrás elé tartott, homályos üveglap, egyenletesen elosztotta a szürke fényt, és szétpermetezte a borzongó földre. A megalkuvás színjátéka: sem fény, sem sötétség. G. A. megállt egy épülő, hatalmas csarnokféle előtt, melynek azonban csak két oldalfala volt felhúzva, s egy kupolaszerű üvegtetővel lefedve, belseje üresen ásítozott, emeletek és válaszfalak nélkül, az állványokon, melyek részben már eldőltek, senki sem dolgozott. Az óriási hombárból, mint egy alagútból, nedves, hideg huzat csapott ki.

G. A. hátát egy házfalnak dűtve, egy ideig elnézegette az épületet, majd lassan tovaindult. Már úgy látszik, a belváros közelébe ért, az utcák kitágultak, a kövezet simábbá, járhatóbbá vált. Minthogy már alig állt a lábán, megszólított egy embert s megkérdezte tőle, hol a legközelebbi szálloda. – Szálloda? – ismételte az ember nyájasan, de szemlátomást csodálkozva. – Ha szabad kérdeznem, minek az, uram?

G. A. hamarjában nem tudott mit felelni.

– Idegen vagyok, s nincs hol aludnom – mondta végül.

Az ember ránézett. – Megtisztelne, uram, ha dísztelen, de rokonszenves lakásomban vendégül láthatnám.

G. A. hallgatott.

– Azt mondtam, uram, fáradjon el hozzám – ismételte az ember hangosabban, mintha attól félt volna, hogy G. A. nagyot hall, s nem érti meg. – Itt lakom a közelben, alig egy óra járásnyira.

– S van kiadó szobája? – kérdezte G. A.

Az ember elnevette magát. – Ne nyugtalankodjék, uram – mondta. – Ha nincs hol aludnia, még ágyat is tudok adni.

– Még ágyat is? – ismételte G. A. – Köszönöm, uram. De én hosszabb ideig szeretnék X-ben maradni.

– Nálam ellakhat, ameddig akar – mondta az ember. – Akár tisztelt halála napjáig, bármilyen sokáig váratna is az magára.

G. A. még egyszer szemügyre vette: nyílt, rokonszenves arca volt, szívélyes, emberszerető, segítségre kész, szó sem lehetett arról, hogy a lakásába akarná csalni, s ott kifosztani vagy másképp visszaélni tájékozatlanságával. Arra sem lehetett gondolni, hogy a bolondját járatja vele. De G. A. egy szállodai szoba függetlenségére vágyott, egy ágyra, amelyben egyfolytában 48 óráig alhat.

– Köszönöm – mondta. – De most, első nap szívesebben mennék szállodába.

Az ember újabb csodálkozó pillantást vetett rá. – Ahogy gondolja, uram.

– Hol találok szállodát?

– Nem tudom – mondta az ember.

G. A. egy pillanatig hallgatott. – Nem tudja?

– Volt szállodánk – mondta az ember, s szívélyesen mosolyogva közelebb hajolt G. A. arcához, mintha jobban meg akarná magát értetni –, volt szállodánk a városban, talán kettő vagy három is, de bizonytalan, vajon megvannak-e még. Úgy

értem, hogy nem szűntek-e meg azóta, hogy utoljára láttam őket. Elképzelhető, hogy a Hotel Excelsior még nyitva tart, de épp annyi valószínűséggel az ellenkezője is.

G. A. érezte, hogy az ingerültség újra erőt vesz rajta.

– A város összes szállodái becsuktak?

– A Hotel Excelsior talán még nyitva van, az volt a legnagyobb – mondta az ember. – Legalább húsz nyájas szobával kedveskedett vendégeinek.

– Húsz szobával? – ismételte G. A. gúnyosan. – Hogy jutok oda?

– Majd elkísérem, uram – mondta az ember szívélyesen. – Bár lehet, hogy hiába próbálkozunk.

– Köszönöm, ne fáradjon! – mondta G. A.

– Nem lehet tudni, vajon tényleg nyitva tart-e még – folytatta az ember. – Rég jártam arrafelé, uram. Persze, az is meglehet, hogy időközben építettek egy új, még az eddigieknél is ármányosabb szállodát, talán még az Excelsiornál is tekintélyesebbet, s lehet, hogy épp itt a közelben, valamelyik szomszédos utcában. A városkép folyton változik, az ember nem győzi számon tartani. Azon sem csodálkoznék, ha azt hallanám, hogy valahol megnyílt egy új ötszáz szobás luxus-szálló, bár ez fölötte valószínűtlennek látszik. Igaz, sohasem lehet tudni. Kereshetünk együtt, szívesen elkísérem, uram.

G. A. megbillentette kalapját, szótlanul továbbment. De az ember utánaszaladt. – Mondom, hogy szívesen elkísérem, uram – kiáltotta, közelhajolva G. A. füléhez, nyilván abban a feltevésben, hogy az idegen nagyothall. – Ketten talán hamarébb rátalálunk.

Egy utcasarokkal odébb G. A. betért egy vendéglőbe. Véletlenül akadt rá, mert sem cégtábla, sem kirakat nem hívta fel rá a figyelmet, az utcára nyíló egyszárnyú, keskeny, kopott ajtaja úgy hatott, mintha egy vidéki vegyeskereskedés bejárata

volna, az olajfesték lerepedezett róla, egyik felső üvegtáblája be volt törve. Épp egy ember lépett ki rajta, teli szájjal rágcsálva, s még mielőtt behúzhatta volna maga mögött az ajtót, egy másik követte, aki egyik kezében egy darabka kenyeret tartott, a másikkal zsíros száját törölgette. A nyitott ajtón sűrű, savanykás ételpára csapódott ki. G. A. belépett, leült az első asztalhoz.

Az étterem oly nagy volt, hogy túlsó vége homályba veszett. Ablaktalan lévén, nappal is villanyvilágításra szorult, de a több emelet magas mennyezetről mindössze három-négy, kis fényerejű körte lógott le, dróton, bura nélkül; a mennyezet alatti légáramlat ezeket is szüntelenül ide-oda ingatta, úgyhogy gyönge kis fényük csak az árnyékokat kavarta fel, de semmi támpontot nem adott a szemnek. A hullámzó homályban csupán annyit lehetett látni, hogy több száz terített asztal áll a helyiségben, de legföljebb nyolc-tíznél ül egy-egy magányos vendég, egymástól nagy távolságban, ezek valószínűtlen gyorsasággal fogyasztották el vacsorájukat, s szájukban az utolsó falattal felálltak és sietve elhagyták az éttermet. A terem innenső felében mindössze egy pincér szolgált fel, a túlsó végében is csak egy ide-oda futkosó homályos alakot lehetett kivenni, nyilván egy másik felszolgálót, de a terem közepén elhelyezett tálaló körül negyven-ötven pincér álldogált dologtalanul, hangosan beszélgetve, nevetgélve, s ezek olyankor sem mozdultak el helyükről, ha véletlenül új vendég lépett az étterembe. G. A. már egy jó negyedórája ült a helyén, de még senki sem jött az asztalához a rendelést felvenni. A terem mennyezete fehér s arany cassettákból volt kiképezve, mint egy fejedelmi palota fogadóterme vagy egy elsőrangú nagy luxusszálló bálterme, a falakat teljes magasságukban nagy rózsaszín márványlapok borították, melyek szelíden visszaverték a huzatban himbálódzó villanykörték szennyes sárga fényét.

Közvetlenül G. A. háta mögött egy hatalmas aranykeret lógott a falon, de a festmény hiányzott belőle. A padozat is márványból volt, nagy lyukak tátongtak benne, melyekbe az ide-oda siető pincérek minduntalan belebotlottak, az egyik vigyázatlan vendég el is esett, és egy ideig fekve maradt a padlón. Az asztalokon az abroszok piszkosszürkék, pecsétesek voltak, szélük kirojtosodva.

G. A. felállt, s mind a két kezével hevesen hadonászva, magához intette az épp előtte elsiető pincért. Ez futtában barátságosan rámosolygott, majd továbbszaladt a tálaló felé. – Ne tessék nyugtalankodni, uram, mindjárt ránk kerül a sor – mondta egy ember, aki öt-hat asztalnyi távolságban ült G. A.-tól. – Én ugyan valamivel előbb érkeztem, de természetesen átengedem önnek az elsőbbséget. Egy órácska ide vagy oda nem számít, szívesen tartózkodom ebben a helyiségben.

– Ugyan? – kérdezte G. A.

– Hogyne – mondta az idegen. – Az embernek itt eszébe jut minden bűne, s kedvére elrágódhatik rajtuk. Még arra is ráér, hogy fontossági vagy idősorrendben elrendezze s kielemezhesse őket. Nagyon jó hely, már sok kellemes órát töltöttem itt.

– Legalább ötven pincért látok a tálaló körül lebzselni – mondta G. A. – Azok közül miért nem jön ide senki?

Az idegen a tálaló felé nézett. – Nem tudnám megmondani, uram. Még nem gondolkodtam rajta.

G. A. a szeme közé nézett, de nem szólt.

– Lehet, hogy nincs kedvük – mondta az idegen tűnődő arccal. – Ezt a feltevést csak azért kockáztatom meg, mert hamarjában más nem jut eszembe. Én például ötven ember társaságában elunnám magam. Lehet, hogy épp ezért teszik.

A pincér időközben megérkezett G. A. asztala elé. Sovány, szenvedő arca volt, gyér Krisztus-szakállkával, halántékáról,

homlokáról csurgott az izzadság. Egy bádogcsajkában levest tett G. A. elé, egy vastag, repedt porcelántányérban szürke mártással leöntött, savanykás szagú húst, melléje egy hártyavékony szelet kenyeret. – Jó étvágyat, uram – mondta szívélyes mosollyal, miközben nadrágzsebéből egy almát vett ki, kabátja ujjával néhányszor megdörzsölte, majd letette a hús mellé az abroszra. – Remélem, meg fog felelni.

– Nincs étlapjuk? – kérdezte G. A.

– Étlapunk? – A pincér kabátja ujjával letörölte homlokáról a verejtéket. – Sajnos nincs, uram.

G. A. szótlanul nézegette a bádogcsajkát. – Más ételt nem tudna adni?

– Minek, uram? – mondta a pincér. – Szíveskedjék megízlelni, ez általában mindenkinek meg szokott felelni. Már évek óta csak ezt főzzük.

– A csajka nem elég piszkos – mondta a másik asztalnál ülő vendég szemrehányó hangon.

A pincér gyors mozdulattal feléje fordult. – Mély tisztelettel arra kérem, uram, ne avatkozzék az üzem belső rendjébe – mondta csendesen. – Mi ismerjük a szakmát, s megközelítő pontossággal meg tudjuk állapítani, hogy kinek mire van szüksége. Ez az úr ma első ízben látogat el hozzánk s ennek megfelelően szolgáljuk ki. Alaposabb tanulmányozására majd később fog sor kerülni.

G. A. kiegyenlítette számláját, nem akarta megkockáztatni, hogy a fizetésnél is megvárakoztassák. Mialatt a visszajáró aprópénzre várt, melyet a pincér zsíros frakkjának s fehér selyemmellényének különböző zsebeiből egyenként szedegetett össze, megkérdezte tőle, hol van a legközelebbi szálloda. – Azért kérdem, mert idegen vagyok, s nincs hol aludnom – tette hozzá óvatosságból, nehogy egy újabb fölösleges kérdésnek tegye ki magát.

– Miért menne azért szállodába? – kérdezte a pincér egy idő múlva, figyelmesen megtekintve G. A. arcát. – Aludjék nálam, uram, ha nem is rokonszenvezik különösebben egyéniségemmel.

G. A. lesütötte szemét. – Köszönöm, de hosszabb időre jöttem a városba.

– Szívesen látom akármilyen hosszú időre – mondta a pincér. – Sajnos, nem kísérhetem haza, nem lévén érkezésem, de fölírom a címemet, s elmagyarázom, hogy talál oda. A lakásajtó nincs lezárva, csak a kilincset kell lenyomni, bemegy, s befekszik az első üres ágyba.

– Van kiadó szobája? – kérdezte G. A.

– Kiadó szoba? – ismételte a pincér. – Külön szoba? Minek az? A lakás mindenképp meg fog felelni önnek, s ha akar, velem alhat egy szobában, uram.

– Jobb szeretnék szállodába menni – mondta G. A. türelmesen. – Nem tudna szállodacímet adni?

A pincér kabátujjával újra megtörülte magas, izzadt homlokát s beesett halántékát. Csillogó szemén meglátszott, hogy lázas. – Sajnálom, hogy nem fogadja el meghívásomat, uram. Hamarjában nem tudok címet adni – mondta szenvedő arccal oly halkan, hogy G. A. alig értette meg –, de majd megkérdem a kartársamat, szíveskedjék egy pillanatig türelemmel lenni.

A terem túlsó felében az egyik villanykörte időközben kialudt, s az ide-oda ingó árnyékok úgy megsűrűsödtek, hogy a távozó pincér alakja csakhamar elveszett a homályban. G. A.-nak az volt az érzése, hogy egyhamar nem fog újra előkerülni. A tálaló körül csellengő pincérek beszélgetése hirtelen elhalkult, többen a falnak támaszkodtak, s behunyták szemüket, mások körmüket tisztogatták vagy a hajukat fésülték. A nyitva felejtett bejárati ajtón át becsapódó szél meglobog-

tatta az abroszokat. – Sokat fecseg ez az ember – mondta G. A. legközelebbi asztalszomszédja –, jól tette, hogy nem ment hozzá lakni. Nyugtalan éjszakái lettek volna. Udvariasnak udvarias, s bizonyára van annyi tapintata is, amennyit a szakmája megenged, de túlságosan érezteti az emberrel, hogy meg van elégedve önmagával. Remélem, számíthatok arra, hogy nem mondja neki vissza?

– Ön adhatna nekem szállodacímet? – kérdezte G. A.

– Hogyne – mondta az ember. – Ha engedélyez egy kevés gondolkodási időt, legkésőbb egy negyedóra alatt eszembe fog jutni egy, talán kettő is.

– Van itt egyáltalán szálloda a városban? – kérdezte G. A. – Úgy értem, üzemben levő szálloda?

– Bizonyára van – mondta az ember. – Talán száz-kétszáz nagy szállodánk is van, csak meg kell őket találni. Én mostanában keveset járok az utcán, s akkor is el vagyok foglalva a saját gondolataimmal, nem figyelek a külvilágra. Rosszul teszem, azt mondja?

G. A. elköszönt, s kilépett az utcára. Noha odakünn már sötétedett, mégis világosabb volt, mint a nagy márvány étteremben, itt-ott egy-egy lámpa is égett, néhány kirakat is ki volt világítva. Az utcákon változatlanul sűrű tömeg hömpölygött a szitáló hideg esőben, az úttestet is teljes szélességében ellepte. G. A. néhány perc múlva egy hosszú sugárútra fordult ki, amelyen ugyan már ritkább volt a járókelő, de járművet itt sem lehetett látni, sem gép-, sem lovaskocsit. Az út egyik oldalán néhány felhőkarcolószerű magas épület állt, tetejük beleveszett az éjszakai égbe, de minthogy az ablakaik sötétek voltak, fel kellett tételezni, hogy vagy lakatlanok, vagy irodaépületek, vagy építésük még nincs befejezve. Az utcai világítás itt még gyarlóbb volt, mint a keskenyebb utcákban, a járdákat helyenként nagy tégla-, vagy törmelékrakások torlaszol-

ták el, a kövezet itt is sok helyütt fel volt szaggatva, vastag kábelkötegek futottak az utca szintjén az ember lába előtt. A járókelők meg-megbotlottak a sötétben.

Az egyik ház kapuja fölött G. A. egy alig észrevehető, apró táblát fedezett fel „Hotel Astoria" felírással. Hátralépett, megnézte a házat: az egyik harminc-negyven emeletes felhőkarcoló volt, melyről már a sugárút elején megállapította, hogy minden ablaka sötét. A szélesre kitárt kapu mögött egy keskeny folyosó nyílt, végén forgóajtóval, melynek üvegén át erős fehér fény sugárzott ki a folyosóra s a kapualjra: G. A. belépett. Egy szállodahallba jutott, melynek méretei még a márványétteremnél is nagyobbaknak látszottak, hátsó felét csak színházi látcsővel lehetett volna érthetően szemügyre venni, noha több emelet magas mennyezetéről számtalan kristálycsillár és ívlámpa világított, a karosszékek mögött pedig állólámpák, az asztalokon kis olvasólámpák tovább hessegették a menekülő árnyékokat. A bejárattól több száz lépésnyire, a hall közepén egy nagy zöld márványmedencében víz csillogott és csobogott, melyet egy magasra felívelő szökőkút permetezett be színesen kivilágított sugaraival, a medence körül nagy majolikavödrökben pálmák, babérfák, óriás fikuszok álltak, csillogó leveleiken meglátszott, hogy gondosan kezelik, naponta nedves ronggyal letörlik róluk a port. A hall távoli, túlsó végében különösen erős világítótestek fényszórásában szőnyeggel letakart emelvény állt egy szalonzenekar számára; a nagy távolság miatt, mely a hall elülső részétől elválasztotta, itt hangszórók voltak felszerelve a falakra, hogy a zene mindenütt egyformán jól hallható legyen. A zenekar épp egy Lehár operett nyitányát játszotta. Egyébként is meg lehetett állapítani, hogy a szálloda igazgatósága aprólékos szeretettel gondoskodott minden méltányos emberi igényről: a karosszékek, székek, kerevetek, heverők, melyeknek összlétszáma több százra

volt tehető, részben bársonnyal, részben bőrrel, részben selyemmel voltak kárpitozva, hogy a tapintási érzék kedvére válogathasson közöttük. Kissé elidegenítő, sőt egyenesen visszataszító csak az volt, hogy a drága, tisztán tartott bútorzaton nem látszott meg, hogy valaha is használták volna, egy bútorkiállítás szenvtelen benyomását keltette. A fényben úszó, gondosan kiművelt, óriási helyiségben, melynek falain egymás fölött három sor aranycirádás márványerkély futott körbe, most sem tartózkodott egyetlen ember sem, csak a bejárattól balkéz felől, egy benyílóban ült egy portás. A halk, tapintatos zene ide is kihallatszott.

– Kaphatnék egy szobát? – kérdezte G. A.

A portás felállt íróasztala mögül, melyen egy sakktábla állt, feldöntött figurákkal.

– Jó estét, uram – felelte ugyanolyan szívből jövő baráti hangon s megnyerő, tapintatos mosollyal, mint mindenki, akit G. A. eddig a városban megszólított. – Szobát kíván? Valószínűleg adhatok. Nem lesz semmi akadálya, azt gondolom. Miért is volna?

– Hát akkor intézkedjék! – mondta G. A. – Fáradt vagyok, s szeretnék lefeküdni.

A portás végigsimított sovány, ráncos arcán, s feltűnően nagy, fekete szeméből résztvevő pillantást vetett G. A.-ra.

– Természetesen, természetesen – mondta. – Csak azt sajnálom, uram, hogy ilyen későn fáradt el hozzánk. A szálloda igazgatója már elment, csak a helyettesét tudnám lehívni az irodából. Nem óhajtana inkább holnap visszajönni?

– Azonnal le akarok feküdni – mondta G. A. – Nem udvariasságra, hanem egy ágyra van szükségem.

– Ágyra vagy szobára? – kérdezte a portás homlokát ráncolva.

– Szobára – mondta G. A. – Egy jó szobára, késedelem nélkül.

– Kérem, uram – mondta a portás, kissé fátyolozott hangon –, megszoktam, hogy szeretett vendégeink rajtam töltik ki bohó szeszélyeiket, ez hozzátartozik szolgálatomhoz, sőt, mondhatnám ezért vagyok itt. Ha tehát megelégszik az igazgató helyettesével, azonnal lehívom.

– Nélküle nem tud szobát adni? – kérdezte G. A.

– Miért ne tudnék – mondta a portás. – Úgy ismerem a szállodát, mint a tenyeremet. Csak nem illő a vendégekkel szemben.

– Tekintsen el az illemtől! – mondta G. A. – Induljunk, kérem!

A határozott hang hallatára a portás mintha hirtelen megkönnyebbült volna: mint akinek egy terhet vettek le a válláról, hálás tekintetet vetett G. A.-ra. Beléptek a hallba, a közepe táján bal felé befordultak egy hosszú folyosóra, mely több tágas lépcsőházon haladt keresztül, majd egy vasajtóval elzárt, keskeny pincelejáratba torkollt. A portás kissé bicegve lefelé indult a meredek, rosszul világított csigalépcsőn. G. A. szótlanul követte; nem akarta tovább késleltetni azt a pillanatot, amikor ágyba kerülhet. Holtfáradt volt, a lába vérzett, keze fel volt sebezve. De amikor belépett abba a helyiségbe, melynek ajtaját a portás udvarias meghajlással megnyitotta előtte, újra fellázadt. – Jobb szobája nincs? – kérdezte.

– Az a kérdés, hogy mit nevez jobb szobának, uram – mondta a portás, szemlátomást sértődötten. – Ez egyike legjobb, legtágasabb szobáinknak.

A szoba valóban tágas volt, méreteiben egy kisebbfajta, alacsony raktárhelyiségre emlékeztetett, amilyenben hűvös, sötét helyen tartandó fényérzékeny árukat szokás elraktározni. Ablaka nem volt, a világosságot egy csupasz villanykörte szol-

gáltatta, amely az ajtó fölé, a falba volt erősítve, gyertyamódra pislákoló, gyönge fénye csak a bejárat közvetlen környékét világította meg. A falakat, homályba vesző sarkaikkal sűrű csőhálózat borította be, az alacsony mennyezeten is ide-oda kígyózó vagy U-alakban szerelt csövek futottak oly sűrűn egymás mellett, hogy a letöredező vakolat fennakadt közöttük, s csak kisebb törmelékei hulltak a szürke betonpadlóra; néhány vastagabb csőnek már nem is jutott közöttük hely, ezek részben közvetlenül a padló fölött, részben a mennyezet alatt, fejmagasságban szelték át a helyiséget. Szemben az ajtóval egy vaságy állt, mellette egy hintaszék, más bútor nem volt a szobában. A csövekből vízzubogáshoz hasonló, szüntelenül áramló, erős zümmögés hallatszott. – Hallja ezt, uram? – kérdezte a portás. – Úgy látom, még nem figyelte meg, milyen jól el lehet szórakozni ezekkel a csövekkel. Fölötte mulatságos szoba, melegen ajánlhatom.

– Nem kívánok csövekkel szórakozni – mondta G. A. – Adjon egy szobát, melynek ablaka van, s kiláthatok az utcára. Nem baj, ha nincsenek benne csövek.

– Kérem – mondta a portás. – Az a dolgom, hogy kielégítsem szeretett vendégeink kívánságait, bármilyen különleges ízlésük van is. Egyszóval, ablakos szobát kíván?

Az első lépcsőházba visszatérve, a portás megállt a felvonók előtt. – Gyalog óhajt felmenni, uram, vagy felvonón? – kérdezte. Hangja, modora semmit sem vesztett udvariasságából, de természetes emberi önérzetéből sem.

– Ahogy gyorsabb – mondta G. A. – Hányadik emeletre megyünk?

– Azt hiszem, a 22. emeleten fogunk találni az ön számára megfelelő szobát – mondta a portás.

– Felvonón – mondta G. A.

A portás bólintott. – Természetesen – mondta, mint aki

nem csalatkozott emberismeretében, s el volt készülve erre a feleletre. – Természetesen. Nincs ugyan nagy gyakorlatom a felvonó vezérlő berendezésének a kezelésében – tette hozzá, miközben G. A. mögött belépett a felvonóba –, de azért remélem, hogy rövidesen célhoz fogunk érni. Tudni kell, hogy a felvonót a kiszolgáló személyzet szórakoztatására úgy tervezték, hogy belülről nem lehet megállapítani, hányadik emeletnél tartunk. Számolni sem lehet az emeleteket, mert amint látja, uram, rendkívüli sebességgel haladunk. Hogy úgy mondjam, célba kell lőni. Sajnálom – tette hozzá egy idő múlva –, hogy a felvonó személyzete már aludni tért, ők jobban el tudták volna önt látni. Este hét után kicsiny nálunk a forgalom, a szálloda igazgatója is ezért vonult már vissza magánlakásába. Most tessék figyelni: ha jól számítok, megérkeztünk.

Lenyomta a fogantyút, a felvonó nagyot zökkent, G. A. megtántorodott. A portás kilépett az ajtón, de rögtön visszajött. – Túllőttem a célon – mondta szívélyesen mosolyogva. – A 36. emeleten vagyunk, kissé vissza kell mennünk.

A felvonó visszafelé indult. G. A. egy idő múlva újra megtántorodott. A portás kinyitotta az ajtót, kilépett rajta, ismét visszajött. – Megint kissé túlbuzgó voltam – mondta. – A 11. emeleten vagyunk. Most leereszkedünk a földszintre, s ha utána kétszerannyi ideig haladunk felfelé, mint amennyi ideig most lefelé megyünk, akkor helyben leszünk. Nagy különbségek már nem lehetnek.

A felvonó üvegbejáratán át látni lehetett, amint az emeletek kivilágított ajtói rendkívüli sebességgel felfelé siklanak, majd egy idő múlva zuhanni kezdenek. Pad nem volt a felvonóban, G. A. ide-oda tántorgott. A felvonó újra megállt, a portás kilépett az ajtón, ismét visszajött.

– Közeledünk – mondta. – A 28. emeleten vagyunk. Ha most körülbelül félakkora távolságot teszünk meg lefelé, mint

amennyit az előbb hagytunk magunk mögött, amikor a 11. emeletről ereszkedtünk le a földszintre, akkor tévedés nélkül megérkeztünk. Megérti most már, uram?

– Mit? – kérdezte G. A.

– Hogy a személyzet ilyenkor milyen kitűnően szórakozik?

– A vendégek is? – kérdezte G. A.

– Pokolian – mondta a portás.

A felvonó harmadszorra is megállt, a portás újra kiugrott az ajtón. Ezúttal hosszabb ideig maradt künn, hallani lehetett, amint ide-oda topog, s halkan nevetgél maga elé. Amikor visszajött, sovány, mélyen barázdált arca kissé el volt torzulva a visszafojtott nevetéstől, nagy fekete szeme sarkában egy könny csillogott. – Megint elvétettem – mondta.

G. A. nem felelt.

– Elvétettem, uram – ismételte a portás hangosabban. – Elnézését kérem.

– Hányadikon vagyunk? – kérdezte G. A.

– Ne gondolja, uram – mondta a portás –, hogy ezek a tévedések mind szándékosak. Szó se róla! Egyébként a 13. emeleten vagyunk, s most már a legközelebbi menetnél nem téveszthetjük el a célt, mert már csak kilenc emelet választ el tőle, azaz épp egynegyede annak a távolságnak, amelyet az első alkalommal hagytunk magunk mögött, amikor a 36. emeleten kötöttünk ki. Akkor is fölfelé haladtunk, most is, az idő- és térérzék tehát ezúttal sokkal könnyebb feladatot kap, mint amikor az emelkedés és süllyedés számadatait kellett összevetniük.

– A 13. emeleten nem adhatna szobát? – kérdezte G. A.

– Miért ne? – mondta a portás. – Ott is van megfelelő szoba az ön számára.

G. A. elindult az ajtó felé. – Akkor legyen szíves!

– Egy pillanat! – mondta a portás. – Ez esetben előbb le

kell mennünk a földszintre, mert a 13. emelet kulcsait nem vettem magamhoz.

G. A. hallgatott. Oly fáradt s álmos volt, hogy attól tartott, álltában elalszik, semmilyen ellenállásra nem érzett magában elég erőt. – Teljesen igaza van, uram – mondta a portás. – Leereszkedünk a földszintre, s visszajövünk a 13. emeletre. Gyerekjáték lesz: egy ütem lefelé, egy ütem felfelé. Ugyanannyi ideig kell majd felfelé jönnünk, mint ameddig lefelé megyünk. Gyerekjáték lesz. Szíveskedjék megkapaszkodni, indulunk.

A felvonó újra zuhanni kezdett, ezúttal még sebesebben, mint az előző alkalmakkor. Az emeletek kivilágított üvegajtói egymásba folytak, egy hosszú, árnyékszaggatta homályos fényszalagot festettek az akna falára. A fényszalag egy tompa dörrenésben végződött. – Hopp – kiáltotta a portás vidáman –, itt vagyunk. Egy pillanatnyi türelmet, uram! – Miután kiugrott a felvonó ajtaján, G. A. levetette hátizsákját. Már alig volt súlya, majd mindent kidobott belőle az úton, de most egy madár is megnyomta volna sanyargatott vállát. Alighogy a földre állította a roggyant zsákot, a portás már jött is vissza, lihegve, futólépésben, kulcsait csörgetve. A felvonó újra elindult. Az ajtók fénynégyszögei zuhanni kezdtek, egymásba folytak. – Most! – kiáltotta G. A. önkéntelenül.

A portás hátrafordult. – Szólni tetszett?

– Álljon meg! – kiáltotta G. A.

– Miért, uram? – kérdezte a portás.

– Álljon már meg! – mondta G. A. – Itt vagyunk. Már el is hagytuk. Álljon meg!

Az ajtók tovább zuhantak. – Azt gondolja, uram? – kérdezte a portás, homlokát ráncolva. – Nem hiszem, hogy már fenn volnánk. De most már meg vagyok zavarodva. Hogy úgy

mondjam, fülemet hegyezve megfeszítettem időérzékemet, de ön, sajnos, közbeszólt s megzavart. Ha úgy óhajtja, megállok.

G. A. nem felelt.

– Álljak meg? – kérdezte a portás.

G. A. tovább hallgatott.

– Kérem – mondta a portás egy idő múlva ugyanolyan sértődött hangon, mint amikor G. A. visszautasította a pinceszobát. – Önnek bizonyára igaza van. Meg fogok állni. Lehet, hogy már el is hagytuk a célt. Ezért az útért nem vállalom a felelősséget.

A felvonó nagyot ugrott, csikorgott, megállt. A portás kiment, s rögtön visszajött. – A közfelfogással szemben mindig azon a nézeten voltam, hogy az ember tartson ki amellett, amire egyszer elszánta magát – mondta. – Nemcsak az erkölcsi magatartás, de az eredmény szempontjából is üdvösebb, feltéve természetesen, hogy az ember beéri az általa megfogalmazott és megcélzott eredménnyel.

– Hányadikon vagyunk? – kérdezte G. A.

– A 22. emeleten – mondta a portás.

G. A. ránézett. – Tehát?

– Oda, ahová eredetileg akartunk menni – mondta a portás.

– Tudom – mondta G. A.

A portás végigsimított homlokán. – Ha megmaradtunk volna eredeti álláspontunkon, akkor most kiszállhatnánk – mondta szomorúan –, mert akkor most nálam volna az emelet kulcsa. Időközben azonban, sajnos, kicseréltem a 13. emelet lakosztályainak kulcsaira. Ezek szerint azt hiszem, nincs semmi értelme, hogy kiszálljunk, mert mihez kezdenénk itt kulcs nélkül? Úgyszólván semmit. Sajnálom, uram, mert ön meglehetősen fáradtnak látszik.

– Nincs semmi baj – mondta G. A.

A portás ránézett. – Hogy értsem, uram?

– Visszamegyünk a földszintre, s újra kicseréljük a kulcsokat – mondta G. A. – Lennhagyja a 13-as kulcsokat, s magához veszi a 22-eseket. Ide visszajönni gyerekjáték lesz: egy ütem lefelé, egy ütem felfelé. Ugyanannyi ideig kell majd felfelé jönnünk, mint amennyi ideig lefelé megyünk. Gyerekjáték lesz.

A portás jólelkűen elnevette magát. – Kicsúfol, uram?

– Szó sincs róla – mondta G. A.

A portás megrázta fejét, mintha egy pajkos gyerek szalmaszállal megcsiklandozta volna az orrát. – Nem baj, uram – mondta mosolyogva. – Látom, hogy fáradt. A szemén látszik, hogy milyen kimerült. Úgy vélem, életemben nem láttam még ilyen fáradt embert, nem is csoda, hogy úgy könnyít magán, ahogy tud. Nem baj, uram. De fáradtsága ellenére is jól szórakozik.

– Azt hiszi? – kérdezte G. A.

– Tudom – mondta a portás. – Jó emberismerő vagyok, uram. Egy ilyen nagy intézmény portása nem is lehet meg emberismeret nélkül.

A felvonó roppant csattanással megállt, újra visszaérkeztek a földszintre. A portás mögött ezúttal G. A. is kiszállt. Messze, a hosszú folyosó túlsó torkolatában, a nagy szállodahall csillárjainak kisülő, éles fénye alatt látni lehetett, mint egy fordított távcsövön át, a szökőkút kis csillogását, körülötte az üres karosszékeket. – Tudnom kellett volna, hogy a felvonó el fogja fárasztani, uram – mondta a portás, mialatt gyors, nesztelen léptekkel elindult a folyosó vastag szőnyegén. – Mindent meggondolva, s mérlegelve, végeredményben lehetségesnek tartom, hogy tán nem is szórakozott olyan jól, mint ahogy feltételeztem. Ha a felvonó személyzete szolgálta volna ki, bizonyára hamarabb ér a szobájába. Hihetetlenül ügyes személyek vannak közöttük, akik gyakran már első nekifutásra felérnek a kívánt emeletre. Mondják, van egy, aki majdnem mindig oda

érkezik meg, ahova elindult. De kérdem, vajon kívánatos-e ez?

G. A. megállt. – Az első emeleten nincs megfelelő szoba? – kérdezte.

– Hogyne volna – mondta a portás résztvevőn. – Hozzam a kulcsokat?

– Hozza! – mondta G. A. – Itt megvárom. Gyalog fogunk felmenni.

– Azzal kellett volna kezdeni – mondta a portás. – Egy perc alatt itt vagyok.

Vaksötét volt a szobában, amikor G. A. felébredt. Érezte, hogy ki van pihenve; alighanem 24 óráig aludt egyfolytában s újra ráesteledett. Gyomra is ezt bizonygatta, olyan éhes volt, mint aki 24 órája nem evett. Szellemi pihentsége mellett heves türelmetlensége is tanúskodott, mellyel kikívánkozott az őt körülfogó éjszakai sötétségből, az ágyból, a szobából. Minden érzéke elfoglaltságra vágyott. Mint minden egészséges fiatal embernek, aki először ébred fel idegen városban, vidám kíváncsi várakozás zsongott az idegeiben, mely alig várta, hogy kielégülhessen. Idegen környezetbe került, mely ismeretlen szokásaival és modorával ellentmondásra ingerelte; mielőbb meg akarta vizsgálni, hogy ítéletet mondhasson róla. G. A. hajlamos volt hosszas tűnődésekre, higgadt, körültekintő megfontolásra, de nem tudott meglenni határozott állásfoglalások nélkül. Ha valamiről nem volt véleménye, úgy érezte magát, mint aki iszapra lépett.

A szobában vaksötét volt. Az éjjeliszekrényen hiába tapogatódzott, nem talált lámpára. Az éjjeliszekrény egyébként sem látszott éjjeliszekrénynek, lapjának felülete nagyobb volt, mint amennyit az ágyban ülve körül lehetett tapogatni. G. A. nem emlékezett a szoba berendezésére, sem arra, hogy miképp került ágyba; úgy látszik, féleszméletlen állapotban botorkált be a szobába. Mindössze annyi rémlett fel emlékezetében, hogy

mielőtt lefekhetett volna, több, véget nem érő hosszú folyosón haladt át, melyeknek egy része erősen, másik része csak homályosan volt kivilágítva, s hogy a portás hosszas habozás és több sikertelen ajtónyitási kísérlet után, melyeket kimerítő magyarázatokkal látott el, végül is bevezette egy szobába; ennek berendezéséből G. A. csupán az ágyat látta meg: a megvetett ágyat. Hogy a lámpa mikor s hogyan aludt ki a szobában, arra már nem emlékezett.

Felállt s mind a két kezét kinyújtva, elindult a sötétben. Az ágya mellett álló bútordarab alighanem egy nagyobbfajta asztal volt, melyet éjjeliszekrény helyett toltak az ágya mellé. Alighogy kikerülte, egy másik asztalfélének ütközött, melyen szintén nem állt lámpa. Olyan sötét volt, hogy a tárgyaknak még homályos körvonalai sem látszottak. G. A. egyenes irányban továbbhaladt: a falat igyekezett elérni, amelyen aztán körbe tapogatódzhatik, amíg el nem jut az ablakhoz. Néhány óvatos lépés után újra belebotlott valamibe, ami azonban csak a térdéig ért; lehajolt s végigjárta tenyerével: megint egy üres, sima felületet talált, mely négy rövid lábra támaszkodott, alighanem poggyásztartó volt. Minthogy ez a szállodaszobákban rendszerint a fal mellett szokott állni, G. A. előrehajolva körbelengette karjait, de keze sehol sem ütközött ellenállásba. Megkerülte a poggyásztartót, továbbment, vigyázva, hogy el ne térjen az eredeti iránytól. Szeme nem szokta meg a sötétséget, amely olyan sűrű volt, amilyet a természet nem, csak az ember tud létrehozni; nemcsak hogy nem látta a tárgyakat, de meg sem érezte jelenlétüket, melyet általában a szilárd testeket körülfogó teltebb, idegesebb levegőréteg jelezni szokott a közeledő emberi testnek. Hátranézett, majd lassan körülhordozta tekintetét, sehol a leghalványabb derengés! A látóhatár a szemébe húzódott. Újra felemelte lábát s előrelépett. Nem tudta eddig, hogy az ember sötétben hamar elszédül. Úgy látszik,

valamilyen rendkívül tágas szobában szállásolták el, mert még mindig nem ért falat, noha már nem kevés idő telt el azóta, hogy elindult az ágyból. Az anyaméhben nem lehet ilyen sötét, gondolta G. A., s ott jobban tájékozódik az ember! Lassan rakta a lábát, egyiket a másik elé, miközben karjaival ide-oda kaszabolt a levegőben. Alighanem egy különlegesen nagy vagy legalábbis hosszú szobában helyezték el, mert számítása szerint már legalább nyolc-tíz métert tett meg egyenes irányban, s még mindig nem ért a szoba végébe. Újra hátranézett: a sötétség úgy fogta körül, mintha többé nem akarná kiengedni. Első sétám X-ben, gondolta. Előrelépett, a combja ismét valamilyen bútordarabnak ütközött. Megtapogatta: még egy asztal volt. Ezen sem állt lámpa. Továbbment. A következő lépésével megint csak egy asztalhoz ért, már a negyedikhez. Egy asztalraktárba került? Az asztal mögött egy ágy állt. Nyilvánvalóan kétágyas szoba volt, jól felszerelve asztalokkal. Tenyerével beletapogatott az ágyba, egy dunyához ért, egy gyűrött takaróhoz. Hirtelen visszarántotta a kezét: a lepedő még meleg volt. Az a képtelen gondolata támadt, hogy még egy ember tartózkodik rajta kívül a szobában, s csak néhány pillanat múlva értette meg, hogy hosszú felfedező útja során visszaérkezett saját ágyához. Körben forgott, anélkül hogy falat ért volna. Megállt s hallgatódzott: a legkisebb nesz sem vált ki a sötétségből. Egyedül volt a szobában.

Ezúttal ellenkező irányban indult el, az ágya mellé tolt asztal mentén. Néhány lépés után el is ért az ablakhoz, de az ablaknak nem volt kilincse. Nem találta meg a redőny hevederét sem, sem másfajta szerkezetet, amellyel az ablak külső borítását fel lehetett volna nyitni. Az utcai lámpafénynek egyetlen sugara sem hatolt át az üvegen. Tovább haladt a fal mentén, egy sarokhoz ért, befordult, kinyújtott keze egy szekrénynek ütközött, ezt megkerülte. Noha a szuroksötétségben semmit

sem látott, nem hunyta be a szemét. A sötétség a térnek egy ismeretlen kiterjedése. Egyensúlyérzéke bizonytalan volt. Újra egy ágyhoz ért, de ez nem volt megvetve, s asztal sem állt előtte. Tehát mégis kétágyas szobába került. Az volt az érzése, hogy már órák óta vándorol a szobában. Néhány gyors lépést tett előre, végre elérte az ajtót. Rögtön lenyomta a kilincset, kinyitotta. Ugyanolyan föld alatti sötétség fogadta, mint amilyenben eddig gázolt.

– Mi tetszik? – kérdezte egy vidám női hang.

G. A. állva maradt az ajtóban. – Bocsánat – mondta. – Azt hittem, ez az ajtó a folyosóra nyílik.

– Nem történt semmi baj – mondta az üde női hang nagyon kedvesen. – Még nem aludtam.

– Még egyszer elnézését kérem – mondta G. A., s behúzta az ajtót.

Újra elindult a fal mentén. Ha nem hagyja el a falat, másodszor már nem tévedhet el, s előbb-utóbb eléri a folyosóajtót. A folyosón nyilván égnek a lámpák, de ha történetesen ott is sötét volna, az ajtó mellett a szállodai szokásoknak megfelelően bizonyára talál csengőt, amellyel felriaszthatja a szobalányt vagy a szobapincért. Egy újabb szekrényhez ért, emögött egy kerevetféléhez, amely nyilván a sarokba volt állítva s rézsút kinyúlt a szobába, mellette ismét egy asztal állt. G. A. a kereveten áthajolva, kitapogatta a sarkot, hogy el ne tévessze az irányt, majd megkerülte az asztalt, ismét a falhoz érkezett. Ezen az asztalon sem állt lámpa. Még nem szokta meg a sötétséget, amely úgy látszik, megszokhatatlan volt, még mindig nem tudott különbséget tenni a szeme elé tartott keze s az üres levegő között. Ha mozdulatlanul állt, semmilyen levegőáramlat nem érzett a szobában, amelyből a falnak valamilyen résére vagy nyílására lehetett volna következtetni. Tovább tapogatódzott. Ez már a harmadik fal volt, amelyet végigkutatott, a

kilincstelen ablakkal szemben levő fal. Hosszabbnak rémlett, mint amaz, de talán csak azért, mert itt nem állt bútor, egy újabb asztalt kivéve, amely azonban talán csak egy varróasztalka volt, vagy apróbb útiholmik, vagy virágvázák vagy egyéb dísztárgyak elhelyezésére szolgáló kényelmi bútordarab. Lámpa nem volt rajta. Közvetlenül mögötte megint egy sarok következett s néhány lépéssel odébb egy ajtó. G. A. végigtapogatta az ajtó két oldalát, de nem talált csengőt. Abban már nem kételkedett, hogy a folyosó is sötét, különben valamenynyi fény mégiscsak beszivárgott volna alul vagy felül az ajtóréseken, bármilyen pontosan csukódnak is az ajtószárnyak.

Megnyomta a kilincset, az ajtó kinyílt. Sötétbe nyílt.

– Mi tetszik? – kérdezte egy női hang.

G. A. megdöbbenten hallgatott.

– Tessék! – mondta a női hang nagyon kedvesen. – Mi tetszik?

– Igazán nem tudom már, hogy kérjek bocsánatot – mondta G. A. – Másodszor keltem fel...

– Még nem aludtam, uram – mondta a női hang a sötétben. – Bár ágyban fekszem, de még nem aludtam el. Úgy gondolom, korán van még alváshoz, ha ugyan nem nagyon fáradt az ember.

– Még egyszer bocsánatot kérek – mondta G. A., kezét a kilincsre téve.

– Egyébként hogy érti azt, hogy másodszor kelt fel? – kérdezte a női hang.

G. A. egy pillanatig hallgatott. – Nem ide nyitottam be néhány perccel ezelőtt?

– Nem hiszem, uram – mondta a női hang. – Nem hiszem, hogy ide nyitott volna be. Úgy tudom, egész idő alatt ébren vagyok, s bizonyára meghallottam volna, ha benyit. Ferenc, ugye még nem aludtam?

– Azt hiszem, még nem aludtál – mondta egy férfihang a

szoba másik végéből. – Úgy emlékszem, én sem aludtam még el, s ha az úr néhány perccel ezelőtt benyitott volna, bizonyára meghallom. Lehet, hogy valamilyen másik szobában járt.

– Lehet – mondta G. A. – Mindenesetre bocsánatot kérek.

A sötétben recsegés hallatszott, mintha valaki felült volna az ágyban. – Nyugodtan maradhat – mondta a női hang. – Még amúgy sem alszunk.

– Maradjon, uram – mondta a férfihang. – Megjegyzem, nekem olyan könnyű az álmom, hogy szinte alig érzek különbséget az ébrenlét s az alvás között. Holnap reggel például már könnyen el lehetne velem hitetni, hogy ezt a mostani beszélgetésünket álmomban folytattuk. Mi következik ebből? Az, hogy ön az előbb esetleg tényleg ide nyitott be, én azonban aludtam, s azt álmodtam, hogy nem hallom.

– Én meg úgy vagyok – mondta a női hang –, hogy gyakran elszundikálok, s nem tudok róla. Felébredek, s megesküszöm rá, hogy le sem hunytam a szememet.

– Az úr hozzám nyitott be – mondta vidáman egy női hang G. A. háta mögött. A vaksötétben persze nem lehetett látni a beszélőt, de a hang nyilvánvalóan G. A. szobájának túlsó széléről jött, feltehetően másik szomszédja szobájából. – A zár nem jól csukódik, s az összekötőajtó magától kinyílt, ezért vagyok bátor beavatkozni a beszélgetésbe – folytatta a túlsó női hang. – Ide nyitott be, az 518-as szobába.

– Az 518-as szobába? – mondta az innenső női hang. – De hiszen abban mi lakunk ketten, a férjemmel.

– Tévednék? – A túlsó női hang kedvesen, vidáman elnevette magát. – Pedig megesküdnék rá, hogy az 518-asba költöztem be. Kétszer is megnéztem a számot, hogy el ne tévesszem az ajtót.

– Alighanem mégiscsak eltévesztette, asszonyom – mondta az innenső férfihang, jóízűen nevetve. – Mert mi ugyan nem

az 518-asban vagyunk megszállva, ahogy a feleségem tévesen állítja, hanem az 541-esben, de ebből mi következik? Az, hogy ön két szobával arrébb vagy az 543-asban vagy az 539-esben fekszik most, aszerint, hogy jobb felé vagy bal felé haladnak-e a számok. Feltételezem, hogy az ágyból beszél?

– Onnét – mondta a túlsó női hang. – Ezek szerint én most egy idegen szobában fekszem?

– Vagy mi! – kiáltotta az innenső női hang jókedvűen, s ismét hangos nevetésbe tört ki. – Mert amikor az este hazajöttünk, jól megnéztem a számot az ajtón: az 528-as volt.

Újra nevetés hallatszott; ezúttal egy férfi s egy nő nevetett.

– Az előbb 518-ast mondott – kiáltotta az üde női hang a harmadik szobából.

– 518-ast?

– Azt – hangzott G. A. háta mögött a sötétből. – 518-ast.

– Akkor tévedtem – mondta az innenső női hang. – 528-ast akartam mondani.

A sötét szobák visszhangoztak a nevetéstől. – Zavarban vagyok – mondta restelkedve a női hang a harmadik szobában. – Elnézésüket kérem, de úgy érzem, elpirultam. Most már csak közös szomszédunk segíthet rajtunk, ha megmondja a saját szobaszámát. Legyen szíves, uram!

– Sajnálom, nem tudom megmondani – felelte G. A. – Nem néztem meg a számot.

Egy pillanatra csend lett a három szobában, G. A. hangjának érezhető ingerültsége mintha megriasztotta volna jókedvű, beszédes, új ismerőseit. – Olyan fáradt voltam tudniillik, hogy a szememet sem bírtam nyitva tartani, s huszonnégy óráig aludtam egyfolytában – tette hozzá mentegetődzve.

– Huszonnégy óráig? Fogadja szerencsekívánataimat, uram – mondta a férfihang. – Akkor tán jobb volna, ha ön is ágyba feküdnék, s úgy folytatnók a beszélgetést.

G. A. összébbhúzta mellén az ingét. Még mindig egyformán sötét volt mind a három szobában. – Köszönöm, már ki vagyok pihenve.

– Istenem – mondta félig sóhajtva, félig nevetve az innenső női hang –, hogy tudjak én most elaludni, amikor esetleg másnak az ágyában fekszem?

– Azt könnyen meg lehet tudni, hogy másnak az ágyában fekszik-e – mondta G. A. elsimítva a hangjából kikívánkozó önkéntelen bosszankodást.

– Hogyan, uram? – kiáltotta kíváncsian a női hang. – Hogy lehet azt megtudni, hogy nem foglaltam-e el valaki másnak a helyét?

– Mondja meg gyorsan, uram! – kiáltotta a harmadik szobában is türelmetlen vidáman a kellemes női hang.

– Úgy, hogy meggyújtjuk a villanyt – mondta G. A.

Meglepett csend állt be. G. A. egy idő múlva megértette, hogy baklövést követett el, alighanem valamilyen ismeretlen udvariassági szabály ellen vétett. Mezítláb volt, egész teste libabőrözött a hidegtől, de még csak fel sem öltözhetett, mert nem tudta, hova hányta el ruháját. – Én már meggyújtottam volna, ha tudnám, hol a kapcsoló – mondta. – Mennyivel kedélyesebben beszélgethetnénk, ha világos volna!

Senki sem felelt. – Bocsássa meg a kérdést, ön még nem lakott ebben a szállodában? – kérdezte a férfihang egy idő múlva.

– Nem – mondta G. A. – Nem tudna útbaigazítani, uram, hogy hol találom meg szobámban a villanykapcsolót?

– Azt hiszem, sehol – mondta a férfihang kisvártatva. – A szobákban tudtommal nincs kapcsoló, gondolom, az önében sincs. Ez persze csak feltevés, mert elképzelhető, hogy önt kivételesen egy olyan szobában szállásolták el, ahol kapcsoló is van. Tudtommal, a miénkben nincs.

– Jobban mondva – tette hozzá a női hang –, ha az 528-asban vagyunk...

– Illetve az 541-esben – javította ki a férfihang.

– Ha tehát az 541-esben vagy az 528-asban vagyunk – folytatta a női hang, s újra elnevette magát, mint egy gyerek, aki nem tud betelni újonnan kapott játékával –, ha abban a szobában vagyunk, egyszóval, amelybe eredetileg beköltöztünk, akkor nincs kapcsolónk. S magának, kedvesem? – kiáltotta hangosabban a harmadik szoba felé. – Magának van?

G. A. háta mögött, a harmadik szobában az üde, kedves női hang is küszködött a nevetéssel. – Hát ha az 518-asban vagyok most, ahol első éjjel aludtam, akkor nekem sincs – mondta. – Ha viszont az 539-esben vagy az 543-asban vagyok, ahogy tisztelt férje mondja, akkor nem tudom, hogy van-e vagy nincs, mert az este hazajövet nem néztem körül.

– A poggyászáról azonban megtudhatta volna, hogy a saját szobájában feküdt-e le vagy egy idegen szobában, – mondta G. A., szinte akarata ellenére, a logika ellenállhatatlan szenvedélyétől hajtva, jóllehet már a mondat legelején érezte, hogy megint tapintatlanságot követ el.

– A poggyászomról? – felelte az üde női hang hirtelen elkomolyodva. – Nincs poggyászom.

A sötétségben, mely mind a három szobában egyformán áthatolhatatlan volt, más hang nem hallatszott, mint olykor az egyik vagy másik ágynak a recsegése vagy egy sodrony csikorgása. Az utcáról sem hallatszott be semmilyen zaj. Sötétben jobban lehet érezni a szagokat: a szobából, amelynek küszöbén állt, G. A. orrát időnként meg-megcsapta a foszlányokban kilebegő dunyhaszag s az emberi bőr éjszakai kigőzölgése. Nyilvánvaló volt, hogy szomszédjai csak tapintatból nem intéznek hozzá kérdéseket. – Külföldről érkeztem – mondta G. A. –, még nem ismerem az itteni szokásokat.

A női hangok nem jelentkeztek, a férfihang is hallgatott. – Ha valamilyen felvilágosításra volna szüksége, uram – mondta ez utóbbi egy idő múlva –, szíveskedjék csak kedvére kérdezősködni, akár egész éjszaka is rendelkezésére állunk. Sem én, sem a feleségem nem vagyunk álmosak. Itt talán más szokások vannak, mint külföldön, s bizonyára szükségét érzi annak, hogy megismerkedjék velük.

– Fején találta a szöget, uram – mondta G. A.

– Istenem, külföldi! – kiáltotta elkésetten a női hang a harmadik szobában, s kedves hangja majd kipukkadt a gyermekes kíváncsiságtól. – Még sohasem láttam külföldit!

A másik nő is magához tért meglepetéséből. – Én sem láttam még – kiáltotta.

– Most sem látnak – mondta G. A. – Sajnos, én sem önöket.

– Arra kérem, uram, nézze el a hölgyek gyermekes, de érthető kíváncsiságát, melyet e megjegyzéseik napnál világosabban elárulnak – mondta a férfihang, s érezni lehetett mögötte az önérzetes, bár udvarias férfimosolyt. – Az igazat megvallva, még én sem láttam külföldit, mert ritkán vetődnek el errefelé, húsz-harminc évbe is beletelik, amíg egy-egy megtisztel látogatásával, s azt is csak kevesen ismerik meg közülünk. Rendkívüli szerencsének tartjuk mind a hárman, hogy ebben a megtiszteltetésben részesülhetünk.

– Mind a négyen – mondta udvariasan egy újabb férfihang G. A. háta mögött. Ez megfordult, de a koromsötétben semmit sem látott. – Az 518-asban fekvő hölgynek a férje vagyok – folytatta a hang. – Megjegyzem, csak az érthetőség kedvéért nevezem a szobát 518-asnak, vagy ha úgy tetszik, 539-esnek vagy 541-esnek, ahogy nagyrabecsült szomszédaink elkeresztelték, mert a szobának a száma valójában az 502-es. Nem tesz semmit, kérem, azért megértjük egymást. Eddig azért tartózkodtam a társalgástól, mert aludtam. Most szerencsére fel-

ébredtem, ennek ellenére még ágyban maradok, ha megengedik.

– De ha aludtál, akkor honnét tudod, hogy a szobaszámokról beszéltünk? – kiáltotta nevetve a túlsó női hang.

– Fuj, Kornélia – felelte a hozzátartozó férfihang –, milyen tapintatlan vagy! Amikor a szobaszámokról folyt a szó, még ébren voltam, utána aludtam el. Épp azért aludtam el, mert nem bírtam tovább hallgatni gyermeteg tévedéseid sorozatát, melyekhez éppoly makacsul ragaszkodtál, mint a hálókabátkád ügyében elfoglalt álláspontodhoz.

– A hálókabátkát hagyjuk! – mondta a túlsó női hang durcásan.

Az innenső szobában mind a két ágy megreccsent. – Folytatnám, uram – szólalt meg az innenső férfihang. – Mint ahogy említettem, a szobákban nincs kapcsoló, legalábbis tudtommal nincs. A szobák elsötétítéséről, illetve kivilágításáról a szálloda központi villanytelepén gondoskodnak. Sötétedéskor rendszerint eloltják a lámpákat, bizonyára azért, hogy biztosítsák a vendégek nyugodt éjszakai pihenését. Felhívom figyelmét arra, hogy a „rendszerint" szót használtam, mert olykor feledékenységből vagy valamilyen más okból nem kapcsolják ki az áramot, s ilyenkor egész éjjel égve marad a villany.

– Égve marad? – kérdezte G. A. – Hát mikor gyújtották meg?

– Reggel – felelte a férfihang. – Gondolom azért, mert akkor már feltehetően senkit sem zavar.

– Külföldön nem így van, uram? – kiáltotta kíváncsian az üde női hang a harmadik szobában.

– Ne kíváncsiskodj, Kornélia! – morogta a hozzátartozó férfihang. – Most nem rajtunk van a kérdezés sora, hanem természetesen tisztelt vendégünkön. Ha ő a külhoni szokásokról tájékoztatni kíván bennünket, majd módját ejti.

– Reggel általában meggyújtják a villanyt – folytatta az innenső férfihang –, bár megesik, hogy valamilyen okból ez is elmarad. Ilyenkor aztán megtörténik, hogy rákövetkező este a kezelőtiszt elfordítja a főkapcsolót abban a hiszemben, hogy eloltja a villanyt a szobákban, holott épp ellenkezőleg, akkor gyújtja meg.

– S nyilván ilyenkor áll elő az a szokatlan helyzet – mondta G. A. –, hogy éjjel ég a villany, nappal pedig el van oltva?

– Úgy van – mondta az innenső férfihang. – Azért közlöm mindezt, uram, mert úgy látom, hogy még nem ismeri behatóan az itt dívó szállodai szokásokat. Nyilván arról sem tud, hogy az éjszaka folyamán, feltéve, hogy a lámpák el vannak oltva, kétszer-háromszor néhány percnyi időre meggyújtják őket, hogy a vendégek kielégíthessék természetes testi szükségleteiket a szobában rendelkezésre álló alkalmatosságon. Sajnos, néha megesik, hogy az embernek órák hosszat kell várakoznia, míg erre alkalom nyílik. Ez sok pajzán tréfálkozásra ad alkalmat, főképp fiatal házasok között.

– Külföldön ez is másképp van? – kiáltotta kíváncsian a női hang a harmadik szobából.

– Kornélia, megint kotnyeleskedsz? – hangzott fel rögtön a túlsó férfihang. – Úgy látom, illetlen kíváncsiskodásodban is éppoly konok vagy, mint a hálókabátkád dolgában.

– Hagyjuk már azt a hálókabátkát! – mondta a fiatal, kellemes női hang, gyerekes kedvesen bosszankodva. – Úgy sincs igazad, akármit mondasz is.

– A folyosón is sötét van? – kérdezte G. A.

– Természetesen – mondta az innenső férfihang. – Jobban mondva, csak feltételezem, hogy sötét van, bizonyosat nem tudok mondani, uram, mert kimenni nem lehet a folyosóra. Az ajtó kívülről el van reteszelve, s rendszerint csak reggel nyitják ki, bár megesik, hogy a reggeli nyitás is elmarad, s csak

délben vagy délután vagy csak másnap reggel húzzák el a reteszt.

G. A. néhány pillanatig hallgatott. – Ezért nincs az ablakon sem kilincs? – kérdezte. – De mi szükség van ezekre az óvatossági rendszabályokra?

Még mielőtt a férfihang válaszolhatott volna, a női hang a harmadik szobában magával ragadó, ellenállhatatlan fiatal kacagásba tört ki, még a sötétség is fényt és árnyékot kapott nevetésétől. – A múltkoriban két nap egymás után nem nyitották ki az ajtót – kiáltotta –, s mi két teljes napig ültünk a sötét szobában, mert ráadásul a villanyt sem gyújtották meg reggel, s majdhogy éhen nem haltunk a férjemmel.

– Kornélia, állj le! – mondta a túlsó férfihang. – Mi most külföldi látogatónk jogos tudásszomját kívánjuk kielégíteni, s ennélfogva...

– Fel ne hozd megint a hálókabátkát! – mondta a női hang.

– Miféle hálókabátkáról van szó, ha meg nem sértem? – kérdezte az innenső női hang, hosszan tartó, kíváncsi ágyrecsegés kíséretében.

– A női hiúság – mondta a túlsó férfihang –, megbocsátható gyöngeség fiatalabb személyekben, sőt, némely esetben dicséretes is lehet, főképp, ha tekintetbe vesszük, hogy a nők nem a mi kedvünkért, hanem egymás bosszantására öltöznek. De ha valaki egy rózsaszínű hálókabátkát horgol magának abban a meggyőződésben, hogy általa vagy benne bizonyos előnyökhöz jut, melyeket itt most nem kívánok részletezni, úgy egy szót sem lehet szólni ellene, sőt, az ember bizonyos csodálattal adózik a természet gyermekesen bájos fajfenntartó igyekezetének. Folytatom. Ha a rózsaszínű hálókabátkát horgoló ifjú teremtés munka közben egyszerre rádöbben arra, hogy valamilyen okból már nincs kedve a tervbe vett ruhadarabhoz, és hirtelen se szó, se beszéd félbehagyja a munkát vagy

elbontja, amit eddig végzett, úgy részemről ez sem találkozik ellenvetéssel. Ám, mit szóljon az ember, ha a szóban forgó személy, kedvét elvesztvén, mégis befejezi művét, azaz a rózsaszín hálókabátkát, de már azzal az elhatározással, hogy az utolsó horogöltés után, az egészet szétszedi? Senki nálam nem lelkesebb híve annak, hogy csak olyan alkotásokat fejezzünk be, melyeknek hasznát, értelmét, kellemét világosan látjuk, hogy úgy mondjam, az utolsó öltésig vagy kapavágásig, s hogy akár az utolsó előttinél is sajnálkozás nélkül azonnal hagyjunk fel az egésszel, ha elvesztettük beléje vetett hitünket. A torzó híve vagyok. Nem tudunk tökéleteset alkotni... De most engedelmükkel kifulladtam.

– Jaj, be jó – kiáltotta a túlsó női hang visszafojtott nevetéssel.

– Ha azonban az utolsó előtti kapavágásnál elvesztettük hitünket – folytatta a férfihang, ügyet sem vetve a közbeszólásra –, akkor úgy vélem, kegyetlenség önmagunkkal s ildomtalanság embertársainkkal szemben, hogy fenntartsuk a munkánkba vetett hit hamis látszatát. Összefoglalom: rendjénvaló, hogy valamit elvégzünk, mert azt hisszük, szükségünk van rá, de utána megsemmisítjük, mert úgy látjuk, hogy fölösleges... Bár a megsemmisítéshez is sok szó fér!... De ha már előre tudjuk, hogy fölösleges, akkor minek csináljuk?

G. A. hátranézett; a hang után ítélve úgy rémlett neki, mintha a férfi felháborodásában felkelt volna az ágyból, s most az ajtóból beszélne. A sötétség azonban oly sűrű volt, hogy még egy fehér hálóing lebbenését sem lehetett volna észrevenni. A szobában egyre hidegebb lett.

– Úgy érzem, helytelen volna, ha ebből nem vonnám le a szükséges lélektani következtetéseket – mondta a túlsó férfihang.

– No, ugyan! – kiáltotta bosszankodva a hozzátartozó női hang. – Miféle következtetéseket?

– Mint a férfiak általában, azt hiszem, ön túlságosan határozott, uram – mondta az innenső női hang.

– Tiltakozom – kiáltotta a túlsó férfihang.

– Elnézését kérem, lehet, hogy tévedek – mondta az innenső női hang. – De úgy látom, nem vet számot az élet határtalan lehetőségeivel. Tisztelt felesége most valamilyen okból talán azt hiszi, hogy a rózsaszín hálókabátka nem fog neki tetszeni, mire elkészül. De ugyanakkor az is megfordul fejében, hogy hátha téved, s a kabátka mégis meg fog felelni ízlésének. Hogy ismerhetné az ember jövőjének szeszélyes változatait?

– Még egyszer tiltakozom, asszonyom, az ellen a vád ellen, hogy határozott volnék – mondta a túlsó férfihang, méltósággal, de rendkívül udvariasan. – Ön nem ismer engem.

– Miféle lélektani következtetéseket akarsz te levonni? – kiáltotta újból bosszankodva a túlsó női hang.

– Kornélia – mondta a férfihang –, ha az ember előre tudja, hogy az, amit csinál, fölösleges, és kicsinyes rendszeretetből mégis megcsinálja, ez olyan lelki kötelmekre vall, melyeket én nem bírok elviselni.

– De kedves szomszédom – mondta az innenső férfihang, aki ezúttal először avatkozott be a vitába –, hogy lehet azt biztosan tudni, hogy az embernek van-e kedve valamihez vagy nincs kedve? Még a jelenre vonatkozólag is nehezen megválaszolható kérdés, hát még a jövőre nézve.

– Egyetértek – mondta a túlsó férfihang. – Teljes egyetértésemet juttatom kifejezésre. De az a körülmény, hogy a szóban forgó fiatal teremtés napok óta percnyi pihenés nélkül dolgozik művén, azt látszik bizonyítani, hogy van hozzá kedve. Semmi kifogásom ellene. Másrészt azonban az a körülmény, hogy ugyanez a fiatal teremtés napok óta azt hajtogatja, hogy

mihelyt befejezi a munkát, el fogja bontani, azt látszik bizonyítani, hogy még sincs hozzá kedve. Milyen következtetésekre juthatunk ezek alapján? Ha nincs kedve a kis rózsaszín hálókabáthoz, s mégis dolgozik rajta, vagy ha van hozzá kedve, s mégis elbontja, mindkét esetben oly tudatos önkínzást, sőt önpusztító szándékot vélek észlelni, mely jóval túlhaladja a megengedett mértéket.

– Ugyan, ugyan, nem kell mindjárt a legrosszabbra gondolni, uram – kiáltotta az innenső női hang.

– Hátha csak játszik azzal a gondolattal, hogy szét fogja szedni? – mondta az innenső férfihang.

– Már engedelmet kérek! – kiáltotta a túlsó férfihang, reszketve a felháborodástól. – Tegnap sem nem ebédelt, sem nem vacsorázott, csak hogy az esti villanyoltásig elkészülhessen a kabátkával, s holnap reggel rögtön elbonthassa.

– De hátha csak magához a munkához volt kedve, nem az eredményhez? – kérdezte az innenső férfihang. – Már több ízben hallottam olyan emberi cselekedetekről, melyeknek sem világosan felismerhető okuk, sem céljuk nem volt, csak maga a folyamat okozott örömet.

– Ezt a lehetőséget azért vagyok kénytelen elvetni – mondta a túlsó férfihang –, mert több alkalommal fültanúja voltam annak, hogy a szóban forgó fiatal személy munka közben azt sóhajtotta: bár már a végére érnék! vagy: hát már sosem készülök el vele! Egy alkalommal még szitkozódott is.

– Hogy én szitkozódtam? – kérdezte megrettenve a túlsó női hang.

– Kedves szomszéd – mondta az innenső női hang izgatottan –, úgy látom, nemcsak az a gyöngéden mérlegelő bölcs határozatlanság hiányzik magából, mely nélkül nem lehet boldogulni az életben, de attól félek, ahhoz sincs ereje, hogy megtagadja meggyőződését. Előadásából arra kell következtet-

nem, hogy már napok óta ragaszkodik hozzá. Elnézést kérek a merész következtetésért.

– Ön nem ismer engem, asszonyom – mondta a túlsó férfihang, remegve az izgalomtól. – Úgy gurulok, mint egy labda. De mit tegyek, ha falnak ütközöm?

– Ne egymást figyeljük, kedves barátaim! – mondta az innenső férfihang, melynek rezgésein már szintén észre lehetett venni tulajdonosa mindjobban fokozódó érdeklődését. Úgy látszik, valamennyien annyira belemelegedtek a vitába, hogy végképp elfeledkeztek a sötétben, az ajtófélfának támaszkodó G. A.-ról, jóllehet ez megismerkedésük első percében szemlátomást teljesen lekötötte figyelmüket. – Azt ajánlanám – folytatta az innenső férfihang –, hogy egyelőre folytassuk a kérdés elvi vizsgálatát, s csak ha már meguntuk – ami előreláthatólag nem fog egyhamar bekövetkezni –, térjünk rá a vitatkozók nem kevésbé érdekes személyi tulajdonságaira. Tehát: azt kérdem, vajon nem csak azért készítette-e el kedves szomszédnőnk a kis rózsaszín hálókabátot, hogy ismét szétszedhesse?

– Ez volna a természetes – felelte a túlsó férfihang fokozódó izgalommal. – De ennek a kedvező feltevésnek ellentmond az a körülmény, hogy mindenképp be akarta fejezni a munkát, még a legszükségesebb napi étkezésekről való lemondás, azaz nyilvánvaló önsanyargatás árán is. Miért nem szedhette volna szét már akkor, amikor még hiányzott pl. az egyik ujja?

– Ez igaz – mondta az innenső női hang –, ez meggondolandó.

– De hátha csak a teljesen kész hálókabátka felbontása okoz neki örömet? – mondta az innenső férfihang, csöndesen tűnődve.

A harmadik szobából olyasféle zaj hallatszott, mint amikor

valaki öklével egy dunyhába csap. – Ez az! – kiáltotta rekedten a túlsó férfihang – ez az!

– Miért olyan izgatott, uram? – kérdezte az innenső női hang kíváncsian. – Mire következtet ön ebből?

– Bűnös vagy legalábbis beteges hajlamokra, asszonyom! – felelte a túlsó férfihang. – Szíves engedélyükkel azonban előbb igyekszem lehiggadni, mielőtt folytatnám. Kornélia, te is csillapodj, kedvesem! Vegyél be egy nagy evőkanál valériánt!

A túlsó női hang ebben a pillanatban keserves sírásra fakadt. – Nem veszek be – zokogta.

– Ahogy jónak látod – mondta a túlsó férfihang.

A három sötét szobában csend lett. – Sejtem, hogy ön mire céloz – mondta az innenső férfihang egy idő múlva. – Az ön feltevése szerint kedves felesége nem azért horgolta a hálókabátkát, hogy viselhesse, amit ön elnézne neki, sem azért, hogy szétszedhesse, ha elkészült vele, amit ön helyeselne, hanem pusztán annak a kétes örömèért, hogy elkezdjen valamit, amit befejezhet, s befejezhessen valamit, amit elkezdett. Ezt ön a közfelfogással egyetértésben természetesen kárhoztatja.

– Úgy van – mondta a túlsó férfihang elfulladva. – Mert ebből a rögeszméből, mint már említettem, olyan bűnös vagy legalábbis beteges hajlamokra vagyok kénytelen következtetni...

– Elnézését kérem, hogy félbeszakítom – mondta az innenső férfihang –, ön ízig-vérig gyakorlati embernek látszik, kedves szomszéd, s a problémák általános elméleti vizsgálata talán nincs ínyére. Talán, mondom, s ezzel a magam emberismerete s éleslátása iránt táplált kételyeimnek igyekszem illő kifejezést adni. Így vagy úgy, mindenképp arra kérem, hallgasson meg néhány futó megjegyzést, melyek a hálókabátka ügyet az ön éleselméjű, gyakorlati megfigyelésein túl elméletileg is szeretnék körvonalazni. Mellesleg megjegyezve, nyilván nem kerülte

el figyelmét, hogy ön az imént az emberi gondolkodásnak egy régi, megoldatlan, s ezért alapjában véve érdektelen problémáját vetette fel. Hogy tehát fölöslegesen el ne nyújtsuk vitánkat, csak a magam álláspontjának a rövid felvázolására szorítkozom.

– Csak fejtsd ki bőven, Ferenc, hogy jól megértsék, mielőtt elálmosodnak! – kiáltotta az innenső női hang.

– Folytatom – mondta a férfihang. – Minthogy azon a véleményen vagyok, természetesen a kellő fenntartásokkal, hogy az emberi élet nem eredményekben, hanem folyamatokban fejezi ki magát, azt tartom, hogy minden, ami egyszer elkezdődik életünkben, be is fejeződik, akár eléri előre kitervezett alakját, akár nem. Ha valamire azt mondjuk, hogy félbehagytuk, bátran azt is mondhatjuk rá, hogy befejeztük, mert lezárult az a lelki folyamat, amely cselekedetre indított; ha nem zárult volna le, akkor tovább cselekedtünk volna. Amivel nincs kedvünk tovább foglalkozni, azt abbahagyjuk, tehát ami abbamaradt, az be van fejezve. Csak a teljesség kedvéért említem meg azt a feltevést, hogy nem külső kényszer folytán, kedvünk ellenére hagyjuk abba, amit elkezdtünk; az ilyen eset tudtommal a mai emberi társadalomban nem fordulhat elő. Hogy egy példával világítsam meg eszmémet – tegyük hozzá, a magam számára is –: ha kedves felesége csak egyik ujját készíti el a hálókabátkának, az ugyanúgy be van fejezve, mintha két ujjal látta volna el, mert mindkét esetben pontosan addig a pillanatig dolgozott rajta, amíg a munkára serkentő lelki folyamat véget nem ért benne. Mi következik ebből? Megdől önnek az a feltevése, ha szabad magam így kifejezni, hogy beteges vagy bűnös hajlamból fejezte be a kabátkát, pusztán rendszeretetből, a befejezés kedvéért. S ugyancsak szétfoszlik az a nyilván hitvesi szeretetből táplálkozó súlyos gyanúja is, hogy csak önkínzásból fejezte be; hisz ugyanennyi joggal azt

is állíthatná, hogy önkínzásból kezdte el. Végül, hogy a kabátka keletkezésének egész folyamatában kedve ellenére vett részt, épp az a tény cáfolja meg, hogy elkezdte és befejezte a folyamatot, mert ha nem akarta volna elkezdeni, nem kezdi el, s ha abba akarta volna hagyni, abbahagyja. Elnézésüket kérem, hogy az érthetőség kedvéért eszméimet határozottabb formába öltöztettem, mint amilyen a meggyőződésem. Lehet, hogy mindennek épp az ellenkezője igaz. Szíves engedelmükkel azonban tovább megyek s folytatom a „befejezés", illetve a „befejezettség" fogalmának elméleti tisztázását. Minthogy reggelig bőven van dőnk...

Ebben a pillanatban mind a három szobában kigyúlt a villany. A hirtelen erős fénytől G. A.-nak káprázott a szeme, önkéntelenül behunyta. Körülötte egyszeriben zűrzavaros lárma, kiáltozás, futkosás, női papucsok csattogása hallatszott. Orra előtt becsapódott az ajtó, majd egy keskeny résnyire újra kinyílt, a résben egy idősebb férfifej jelent meg. – Mint említettem – mondta érezhető sietséggel –, az éjszaka folyamán a szálló igazgatósága a vendégek kényelmére udvariasságból olykor felgyújtatja a villanyt. Azt ajánlanám, használja fel ön is gyorsan az alkalmat, mert néha már egy perc múlva ismét eloltják. Utána folytathatjuk.

– Köszönöm – mondta G. A. – Le fogok feküdni, fáradt vagyok.

– Az kellemes, de veszélyes állapot, uram – mondta a férfi. – Ha az ember fáradt, hamarabb megbocsát önmagának.

G. A. másnap egy köznapi szállodai szobában ébredt, amilyet vidéki kisvárosokban talál az ember, elhanyagolt, kopott, rozoga bútorokkal, színehagyott tapétával, pállott levegővel. Első tekintete a csengőre esett, melyet az este hiába keresett: ágya fölött zsinóron lógott a falon, foglalata el volt törve. A két szomszédos szobába hólyagos festésű, sötétbarna ajtó nyílt, a folyosóra egy kis tapétaajtó szolgált. Több asztal állt a szobában, az ágyból is látni lehetett, hogy lapjukat vastag porréteg fedi. Szőnyeg nem volt, az ágy előtt sem, a padozatból itt-ott hiányzott egy parketta. A levegőben az a nyomott, megnevezhetetlen kétértelmű szag ült, melyet a harmadrendű szállodák termelnek saját szennyükből az utasok odaadó közreműködésével; ez olyan elpusztíthatatlan, mintha nem mellékterméke, hanem főcélja volna a szoba s a benne lakók piszkos, átmeneti viszonyának. Az, hogy a kilincs hiányzott az ablakról, nem tűnt fel ebben a környezetben. G. A. felnézett a mennyezetre: a villany égett. Az ablakon besütött a nap.

Az ablakhoz ment. Mégsem az első emeleten szállásolták el; 20 vagy 30 emelet magasságból tekintett le az összezsugorodott utcai járókelőkre. Ablaka arra a széles sugárútra nyílt, amelyikről két napja, este, belépett a szálloda kapuján, rézsút szembe egy másik felhőkarcoló emelkedett, mellette jobbról-balról öt-hat emeletes házak váltakoztak földszintes, kunyhó-

szerű apró épületekkel s beépítetlen telkekkel. A felhőkarcolón túl, igen nagy távolságban hegyek látszottak, hófödte csúcsaik köré itt-ott apró felhőcskék gyülekeztek a sötétkék égen, a hegyek lábánál egy nagy, zöldeskék színű vízfelület terült el, melynek túlsó széle átömlött a láthatárba. G. A. hetek óta először látott napsütést.

Egy ideig elnézte a messzi hegyeket, aztán felöltözött s lement. Ez a napja úgy kezdődött, mintha meg akarta volna cáfolni itt-tartózkodásának eddigi rendhagyó tapasztalatait. Szinte az ellenkezője történt mindannak, amire az elmúlt két nap alapján idegeiben s várakozásában felkészült, bár ugyanakkor beigazolódott, hogy ami történt vele, az meg is történhetett, sem a valóságot, sem saját emlékezetét nem kapta rajta hazugságon. G. A. egy ideig úgy érezte, mintha egy dupla világnak az egyik feléből a másikba lépett volna át; ez ugyan valóságosabbnak hatott, mert csak külső, kisebb részleteiben különbözött élete eddigi környezetétől; de G. A. higgadt idegzetében bízva, nem kételkedett abban, hogy pontosan emlékezett a tegnapi nap eseményeire. Nem egy szétfolyó rossz álomnak vagy egy ködlő lidércnyomásnak az emlékét hagyták benne; az emlék olyan vitathatatlan s valóságos, szinte tapintható volt, mint egy heg, mely az ember testében maradt.

A köznapi szobából egy köznapi szállodai folyosóra lépett ki, jobbról-balról ajtósorok, mennyezetén égő villanylámpák, padlóján piros futószőnyeg. A folyosó ugyan igen hosszú volt, s mindkét oldalán számtalan mellékfolyosó nyílt, de eltévedni nemigen lehetett, mert egyenesen a lépcsőház felé tartott, melynek közepén, a kanyarodó lépcső csigamenetében már messziről látni lehetett az aknák rácsketrecében fel-alá sikló kivilágított felvonókat. G. A. a tegnapelőtti emlékkel idegeiben gyalog indult lefelé. Két emelettel lejjebb felcsapódott előtte a rácsajtó, s a liftes fiú, a felvonóból kilépve, tisztelettudón megkér-

dezte tőle, nem akarná-e szolgálatait igénybe venni. Tíz-tizenkét éves, nyúlánk, szép gyerek volt, értelmes szemekkel, üde mosollyal pisze orra alatt, bordópiros, zsinóros libériába öltözve, fején hetykén félrecsapott sipkával; közkeletű, ismert alakja bármely londoni, párizsi vagy akár budapesti nagyszállónak. A maga módján a legjobban öltözött emberi lény volt, akivel G. A. eddig X-ben találkozott. A szembe nyíló folyosóról jövet e pillanatban egy pincér fordult be a lépcsőházba, mögötte egy londiner, mindketten ugyancsak kifogástalan egyenruhában, az egyik frakkban, a másik fekete-piros sávos ujjasban, derekán zöld köténnyel. G. A. egy gyanakvó pillantást vetett rájuk, majd a liftes fiúra. – Le tud vinni a földszintre? – kérdezte.

– Hogyne, uram – mondta a gyerek.

– Az 5. emeletre is?

– Ahova parancsolja, uram.

A gyerek kis arcán a mesterségét értő szakember oly derűs, magabiztos komolysága s buzgalma tükröződött, hogy G. A. elhatározta, megkísérli. Belépett a felvonóba. – Az ötödikre!

A felvonó elindult, de G. A.-nak nem kellett megkapaszkodnia. Az emeletek üvegajtói zuhanni kezdtek. Két földig érő, keskeny tükör volt a felvonó oldalfalain, közöttük egy piros bársonnyal kárpitozott hosszú ülés, a tükrök mellett jobbról-balról neonfény, tejüvegburában. Még mielőtt G. A. befejezte volna szemlélődését, a felvonó lassított, megállt. G. A.-nak nem kellett megkapaszkodnia. Az emelet üvegajtaján tábla: *5. emelet* felírással. A liftes fiú kinyitotta az ajtót.

– Csukja be! – mondta G. A. – Nem itt szállok ki. Van a szállodában másfajta felvonó is?

– Sok felvonó van a szállodában – mondta a gyerek –, nem ismerem mindegyiket. Én ezt a felvonót szolgálom ki, uram.

– Mióta?

– Két éve – mondta a gyerek.

– Mikor épült a szálloda?

– Ó, nagyon régen – mondta a gyerek. – Már a nagyapám is itt szolgált a felvonóknál.

– S nem tud arról, hogy másfajta felvonó is volna a szállodában?

– Nem tudok róla, uram – mondta a gyerek.

– Olyan felvonó, amelyből nem látni az emelet számát, s a kezelőnek ki kell találnia, hogy mikor álljon meg?

– Lehet, hogy van olyan is, uram – mondta a gyerek. – Nagyon sok felvonó van a szállodában. Mulatságos lehet, hogy ki kell találni, mikor álljon meg az ember. Lehet, ha idősebb leszek, az igazgatóság engem is olyan felvonóra oszt be.

– S mit gondol – kérdezte G. A. –, miért nem írták ki azoknál a felvonóknál az emeletek számát?

– Talán elfelejtették – mondta a gyerek.

– Azóta pótolhatták volna – mondta G. A.

A gyerek elgondolkodott. – Talán van vendég, aki olyanon szeret járni – mondta kedvesen mosolyogva. – Amelyiken sosem tudni, hogy hova érkezik az ember. Ki akar szállni a 22. emeleten s a felvonó a 36-on áll meg. Lefelé mennek, de a liftes megint elvéti s a 14-en kötnek ki. Újra fölfelé, de akkor meg a 28-ra érnek. Nagyon mulatságos lehet. A vendég megőszül, mire eljut a szobájába.

– S van olyan, aki azt szereti? – kérdezte G. A.

– Ha én vendég volnék, uram – mondta a gyerek –, engem pokolian mulattatna.

– A földszintre megyünk – mondta G. A.

Idegen országokban G. A. előbb rendszerint a gyerekeket környékezte meg, mielőtt a felnőttek közé elegyedett volna; így sok kérdésére hamarabb s leplezetlenebbül kapott választ,

mintha pusztán az öregek világával közösködik. Az ismeretlen élet altestére is fényt kap, nemcsak kendőzött arcára. A liftes fiú válaszaival azonban G. A. nem sokra ment; legföljebb azt a sovány következtetést vonhatta le belőlük, hogy az életnek több lehetséges változata van, mint amennyi megvalósul, s több valósul meg, mint amennyit az ember elképzelhetőnek tart. De ezt amúgy is tudta.

A hallban ezúttal sok ember ült. Zene nem szólt, az emelvény üres volt. Az óriási csarnok most is úgy festett, mint egy bútorkiállítás, melynek látogatói kikísérletezik a kiállított tárgyakat. A szökőkút nem működött. A benyílóban egy másik portás ült. – Nem hoztam le a szobakulcsot – mondta neki G. A. –, mert az ajtómban nem volt kulcs. Egyébként is ki szeretném cserélni a szobámat.

– Valami panasza van az úrnak? – kérdezte a portás, sajnálkozó arccal, udvariasan előrehajolva.

– Nincs – mondta G. A. – Olyan szobát kérek, amelyben este meggyújthatom a villanyt.

– Természetesen van olyan szobánk is, ahol estétől reggelig is ég a villany – mondta a portás. – Azoknak a vendégeinknek a számára, akik álmatlanságban szenvednek. Pillanatnyilag azonban, sajnos, mind el van foglalva. Hívjam az igazgatót, uram?

A benyílóban már többen várakoztak a portásra. – Fölösleges – mondta G. A. – Maga is el tudja bizonyára intézni.

– Köszönöm a bizalmát, uram – mondta a portás. – Előjegyzem önt a legközelebb felszabaduló alkalmas szobára.

– S addig? – kérdezte G. A.

– Majd igyekszem valamilyen megoldást találni – felelte a portás udvariasan. Kövér,ráncos arca maga volt a türelem s a megértés. – Ha lehetséges, még ma beszélek az igazgatóval.

– Meg fogom önnek hálálni – mondta G. A. A portás meg-

hajolt. – Meg fogom hálálni – ismételte G. A. A portás újra meghajolt. Noha jóindulatú, résztvevő arcán nem látszott meg, hogy észrevette-e a mondat rejtett, durva szándékát, a szavakból kipislogó borravalót, G. A.-nak az volt a benyomása, hogy X-be érkezte óta most folytatta az első, bár rövid beszélgetést, mely valamennyire emlékeztette régi környezetének érintkezési formáira. Hamarjában nem tudta, jólesik-e neki vagy untatja. A reggelizö terem is, mely a hall egyik oldalsó bejáratából nyílott, a megszólalásig emlékeztetett egy szállodai étteremre; a fehér abrosszal terített asztalok között pincérek járkáltak, s kiszolgálták a vendégeket. A falak tiszta fehérek voltak, az ablakokon behúzott vajszínű, nehéz selyemfüggönyök, a villany égett. – Jó reggelt, uram! Egy teljes reggelit? – kérdezte a pincér. – Teával vagy kávéval?

A teljes reggeli ezüsttálcán érkezett, porcelán edényben. Egy csésze szürkésbarna kávé, egy hártyavékony szelet kenyér, tányéron.

– Ez a kezdete vagy ez már a vége is? – kérdezte G. A.

A pincér az asztalra, majd kezében a nagy ezüsttálcára tekintett, mintha azt nézné, mit felejtett el erről amarra átirányítani. – A kávé már cukrozva van, uram – mondta, miután még egy utolsó aggódó pillantást vetett a tálcára.

– Élelmiszerhiány van a városban? – kérdezte G. A.

– Tudtommal nincs, uram – mondta a pincér. – Rögtön megérdeklődöm.

– Fölösleges – mondta G. A.

A pincér megreszelte torkát. – Kérdéseiből arra bátorkodom következtetni – mondta ünnepélyesen –, hogy a szálloda reggelije valamilyen okból nem felel meg önnek. Amennyiben feltevésem helytáll, mit tehetnék, hogy kívánságait kielégítsem?

– Feltevése nem áll helyt – mondta G. A. – A szálloda reggelije minden várakozásomat felülmúlja.

A pincér fájdalmasan szemrehányó tekintetet vetett G. A.-ra, mint amikor valaki egy jó barátját hazugságon kapja rajta, majd mosolytalan szájjal, udvariasan meghajolt. Sűrű vérű, nehézkes, búskomorságra hajló embernek látszott, akinek szemlátomást csak szakmai udvariassága adott valamelyes tartást az életben. – Mondja, ez itt a belváros, ahol most vagyunk? – kérdezte G. A. – Nem értem a kérdést – mondta a pincér.

– A város központja?

A pincér lassan megcsóválta fejét. – Még mindig nem tudom önt követni, uram – mondta. – Hogy érti azt, kérdem tisztelettel, hogy a város központja? Földrajzi központja vagy szellemi központja vagy történelmi központja? A városnak egyébként, ha nem tévedek, nincs semmilyen központja.

G. A. már megbánta a kérdést. A portáshoz kellett volna fordulnia, eddigi ismeretségei közül az egyetlenhez, aki némi fegyelmet tudott tartani gondolatai virgonc áradatában. – Földrajzi központját értem – mondta, hogy elejét vegye a további módszertani elmélkedéseknek.

– Ha nem tévedek, földrajzi központja sincsen – mondta a pincér. – Bár a hasonlatok elzsibbasztják az ember ítélőképességét, azt mondanám, utólagos jóváhagyása reményében, hogy ez a város olyan csalfa, mint a gumi. Hol kinyúlik, hol összerugaszkodik. Az egyik szélén beomlik egy egész negyed, mert lakói kiköltöznek belőle, nem tudni, miért, a másik szélén meg egy új városrész keletkezik, azt sem tudni, hogy minek, mert nincs, aki beköltözzön. Úgy ám, de egy idő múlva észrevétlenül már megint annyi az ember a városban, hogy még a romházakat is megtöltik. Földrajzi központja? Mire az ember széltében-hosszában felmérné, uram, addigra úgy megnő

vagy összezsugorodik, hogy kezdhetné megint elölről a méréseket, hál' istennek, mondanám, mert minek a méreteket ismerni? A tér- és időmérő szerkezetek csak arra valók, uram, ha ugyan vannak még ilyenek, hogy megsemmisítsék a teret meg az időt. Egyébként nem tudok senkiről, aki bejárta volna a várost egyik szélétől a másikig. Lehet, hogy van ilyen ember, de nincs szerencsém ismerni. Ha ön most elindulna ezen a Sugárúton, amelyen intézményünk áll, s nyílegyenesen haladna, lehet, hogy egy hét múlva már elérné a város úgynevezett végét, de lehet, hogy csak három hét múlva; úgy tudom, erről senkinek sincsenek megbízható adatai. Egyszer négy napig gyalogoltam, uram, mert meg akartam látogatni egy ismerősömet a város túlsó szélén, de negyedik nap este visszafordultam, mert még a Sugárútnak a végéig sem jutottam el. Az innenső szélén azonban, hallom, úgy megfogyatkozott a város, hogy azt mondják, már egy nap alatt kiérni belőle.

– Rendkívül érdekes – mondta G. A., aki már alig várta, hogy kijusson a napsütésbe. – Kérem a számlámat!

– Ön mint külföldi, nyilván arra a kérdésre vár feleletet – mondta a pincér –, hogy pompás városunk fejlődőben vagy hanyatlóban van-e. Aki az egyik szélén él, az egy ideig azt hihetné, hogy növekszik, aki a másikon, azt, hogy pusztul. Aztán fordítva. A tapasztalatoknak ez a megbízhatatlansága szerénységre és tapintatra tanít bennünket.

– Rendkívül érdekes – mondta G. A. – Kérem a számlámat!

– Elnézést az okvetetlenkedésért – mondta a pincér –, de az embernek oly ritkán van alkalma, hogy külföldiekkel társaloghasson. Önök odakünn még hisznek a fejlődésben?

– Nem értek egyet ezzel a kérdéssel – szólalt meg egy férfi a szomszéd asztalnál, a méltatlankodástól vérvörössé vált arccal. – Nehezen egyeztethető össze az ön által említett szerénységgel s tapintattal, hogy kérdéseket intéz tisztelt külföldi ven-

dégünkhöz, s közöttük olyat, mely esetleg kedve ellenére nyílt állásfoglalásra kényszeríti. S tetejébe a „még" szócska alkalmazásával azt a hitet is keltheti benne, hogy nálunk *már* nem hisznek a fejlődésben. Ki hatalmazta fel önt, hogy ilyen botrányosan egyértelmű tájékoztatást nyújtson közügyeinkről? Nevetséges, uram! S mindezt azért, mert megkérdezték öntől, hogy hol a város földrajzi központja, amire mellesleg megjegyezve, úgy gondolom, megközelítőleg helyesen felelt.

A pincér a szomszéd asztal felé fordult, s állát jobb kezének mutató- és hüvelykujja közé fogva mélabúsan bámult a beszélőre. – Ön talán bizonyos abban, hogy nem hisz a fejlődésben? – kérdezte ez izgatottan.

– Már hogy lehetnék – mondta a pincér. – Szó sincs róla. De ha jól meggondolom, kevéssé érdekel, hogy hiszek-e benne. Csak azért tettem fel a kérdést, uram, mert úgy hírlik, hogy külföldön még a kételyig sem jutottak el.

– Panaszt fogok tenni ön ellen az igazgatóságnál, uram – mondta a szomszéd férfi.

Ebben a pillanatban kialudt a villany, a teremben vaksötét lett. Általános, hangos, szívből jövő nevetés üdvözölte az eseményt, még a mélabúra hajló pincér is nevetett. A függönyök mögül nem hatolt be a legvékonyabb fénysugár sem, úgy látszik, vakablakokat takartak. Minthogy G. A. közel ült a hall bejáratához, felállt, s botorkálva elindult a sötétben. A hallban égett a villany. Odakünn az utcán hibátlan, bűbájos fénnyel ragyogott a nap, tiszta, felhőtlen volt az ég, a nap körül világoskék, partjain lángoló sötét indigó. Egy kis suta szellő botorkált ide-oda a levegőben, befordult egy sarkon, újra visszatért. A járókelők árnyékai egyértelműen, bársonyfeketén szaladgáltak a kövezeten, gyorsabban, mint gazdáik, mintha testetlen kezükkel, lábukkal szolgálatkészen s kedvesen meg akarnák őket előzni fáradságos, háromkiterjedésű feladataik elvégzé-

sében. Az ablakok villogva nézték egymást. Oly könnyű s tiszta volt a levegő, hogy az ember felemelkedett benne; nem akadt a kezeügyébe gond, amelyben megkapaszkodhatott volna.

G. A. nekitámaszkodott a szálloda falának, s mélyen beszívta a napsütötte, tiszta levegőt. A hatalmas, széles Sugárúton kevés ember járt, még kevesebben, mint aznap este, amikor rátalált a szállodára. Onnét, ahol állt, abba a keskeny utcába is beláthatott, amelyből aznap este kijutott a Sugárútra, s ahol akkor ember ember hátán tolongott; ez is majdnem üres volt, csak a járdán, közvetlenül a házak falához húzódva vánszorgott néhány ember, lassan vonszolva lábát, mintha a hars napfény, amely végigzuhant a keskeny utcán, minden erejüket kimerítette volna. A nappali világítás ezúttal – az esti fénynél is nyersebben – leleplezte öltözetük szegénységét, már-már rongyokba vesző kopottságát; polgári kényelemmel ruházkodó nőt vagy férfit úgyszólván egyáltalán nem lehetett látni. Kevés volt közöttük a koros ember, az utcai járókelők szinte valamennyien fiatal vagy javakorabeli asszonyok s férfiaknak látszottak. G. A. figyelmesen vizsgálta őket: hanyag, sőt piszkos ruházkodásuk ellenére is rokonszenves benyomást tettek az emberre. Félretaposott, ferde sarkú cipőikben szép tartásban, kellemes méltósággal mozogtak, az ormótlan borítás alatt rugalmas, arányos, bájos testek sejlettek, hosszú karcsú combokkal, vékony csuklójú, finoman tagolt, kis kezekkel. Amelyik fiatal lánynak a lába kilátszott a nem testére szabott, túl hosszú szoknya alól, annak karcsú bokája és szépen felívelő lábszára volt, mely a fiatal állatok természetes könnyű kecsességével ütemezte járását még akkor is, ha történetesen magas szárú, idétlen férficipőt viselt. Az arcok, ahány volt, annyiféle típust idéztek, földközi-tengerit, szlávot, angolszászt, skandinávot stb., de mindegyiket csak elmosódottan, nemes

szerénységgel, mely nem hivalkodik különleges származásával, s tapintatosan épp csak egy-egy vonással akar javítani az emberi arc eredendő mintáján. Noha most is, mint megérkezésének első napján, mindenfelől hangos, gondtalan nevetés hallatszott az utcán, G. A.-nak az a határozott benyomása támadt, mintha a járókelők idegeiben egy lappangó ellenvetés feszélyezné jókedvüket. Miért járt olyan kevés ember az utcán?

– Vigyázzon, uram, napszúrást fog kapni – mondta mellette egy nő. – Már egy negyedórája nézem, hogy itt áll a tűző napon. Nem veszi rossz néven, hogy figyelem?

Negyven-negyvenöt éves, magas, sovány nő volt, jóságos tekintetű, mosolygó, barna szemekkel, halántékán már kissé szürkülő fekete hajjal, melyet simán hátrafésülve s kontyba tűzve viselt. Szabályos, szép, de kissé beesett arcában élesen kirajzolódtak a csontok, puha, telt csengésű hangján is már érezhetők voltak a közeledő öregség hajszálrepedései. Mosolya azonban olyan fiatalosan félszeg s szégyenkező volt, mintha egy telt arcú kis süldőlány restelkednék egy felnőtt férfi előtt.

– Napszúrást? – kérdezte G. A.

– Bocsásson meg, csak azért szólok, uram – mondta az asszony –, mert az étteremben hallottam, hogy külföldről érkezett, s még nem ismerős nálunk.

– Asszonyom, ez olyan zsenge nap, hogy ilyenkor nálunk még felöltőben járnak az emberek – mondta G. A.

Az asszony megrázta fejét. – Mindegy, a nap nem tesz jót.

– Miért? – kérdezte G. A.

– Nem tesz jót, uram – ismételte az asszony. – Higgye el, nem tesz jót.

G. A. ránézett: sovány, szeretetre méltó arca maga volt az anyai jóindulat. – Nálunk szeretik a napsütést – mondta G. A.

Az asszony szánakozó pillantást vetett rá. – Szeretik?

– Itt meg félnek tőle?

– Elbizakodottá teszi az embert, uram – mondta az asszony. Még egy sajnálkozó tekintetet vetett G. A.-ra, aztán udvariasan biccentett fejével s továbbment. Kopott, szürke szoknyát viselt, s fakó, zöld szövetblúzt, melynek mindkét ujja ki volt rojtosodva. G. A. elgondolkodva követte tekintetével: összehangzó, szép mozdulatai voltak s puha s mégis fiatalos járása. Csak most figyelt fel rá, hogy az emberek itt a Sugárúton s a keskeny mellékutcában is csak az egyik, az árnyékos oldalon járnak, a túlsó napos oldalon végig, ameddig a szem ellátott, teremtett lelket sem lehetett látni. G. A. az elárvult, széles úttesten, melyen végigömlött a napfény, átment a túloldalra, meg akarta nézni, hogy a szemben levő felhőkarcoló is szálloda-e. Hatalmas épület volt, a Hotel Astoriánál is jóval nagyobb, szinte egy külön vadonatúj, befejezett városrész az üres telkek s az omladozó, romlékony házak közepette. Negyvenkét emeletet számolt, minden sorban hetven nagy francia ablakkal, s a legfelső emelet fölött még két, lapos tetejű saroktoronnyal, melyek közül az egyik négy-öt emeletes, s ablaktalan volt, a másik kb. kétszer olyan magas, lőrésszerű, rendszertelenül elhelyezett, sötét nyílásokkal. Az épület falait, a földszinttől a legfelső emeletig halványrózsaszín márvány burkolta, amely most szikrázott a napsütésben, s rózsaszín fénybe merítette alatta az utcát, s a szembelevő házakat; a két torony búzavirágszínű, fénynyelő, tompa anyagból épült, amely szinte körvonalak nélkül belemosta őket az ég hátterébe. A hatalmas bronzkapu mellett egy kis tábla „Kerületi börtön" felírással. Börtön? G. A. egy darabig szótlanul állt, majd tisztelete jeléül megemelte kalapját. Lelkét szinte templomi áhítat fogta el.

– Be akar menni, uram? – kérdezte tőle egy tízéves forma gyerek, aki mintha a földből nőtt volna ki, észrevétlenül mellette termett.

– Erre vágytam, fiam, amióta élek – mondta G. A.

– Már el van ítélve? – kérdezte a gyerek.

– Természetesen – mondta G. A.

– Mennyire?

– Életfogytiglan – mondta G. A.

A gyerek egy darabig nézte. – Nem baj, ha nincs is még elítélve, azért befogadják – mondta egy idő múlva. – Nyomja meg ott azt a csengőt a tábla alatt.

G. A. nem nyomta meg a csengőt.

– Mi lesz, uram? – kérdezte a gyerek. – Nem nyomja meg?

– Még várok egy kicsit – mondta G. A.

A gyerek türelmetlenül nézte. – Nyomja már meg, uram! – mondta egy idő múlva. – Szeretném látni, amikor bemegy.

G. A. nem nyomta meg.

– Még vár? – kérdezte a gyerek.

– Igen – mondta G. A.

– Meddig?

– Amíg a kapuk maguktól meg nem nyílnak – mondta G. A.

– Nyomja meg, uram! – mondta a gyerek. – Magától nem nyílik ki.

– Nem is várható – mondta G. A.

– Hát akkor miért vár? – kérdezte a gyerek.

– Épp azért – mondta G. A.

A gyerek elfintorodott. – Bolonddá akar tenni, uram? – kérdezte rosszkedvűen. – Mondom, nem baj, hogy nincs még elítélve, azért beengedik. Megnyomja?

– Még várok egy kicsit – mondta G. A. – Egész életemben arra vágytam, hogy börtönben ülhessek, hát még várhatok egy kicsit.

– Nyomjam meg ön helyett? – kérdezte a gyerek.

– Még várj egy kicsit! – mondta G. A.

A gyerek ránézett, majd hirtelen elnevette magát, sarkon

fordult s eliramodott. Nem nézett hátra. G. A. továbbment. Észrevette, hogy a bal oldalon többen megálltak, s figyelték, mialatt a börtönépület kapuja előtt áll; még most is a sarkában érezte utána lebbenő, tapintatos kíváncsiságukat. Visszament az árnyékos oldalra: idegenben lehetőleg alkalmazkodott a helybeli szokásokhoz. A Sugárút végeláthatatlan hosszúságban, nyílegyenesen húzódott előtte. Az utca képe nem különbözött az eddig látottaktól, bár itt kevesebb volt a bedőlt vagy omladozó ház s a befejezetlenül maradt épület, a járdán a homok- és téglatorlaszok s a félbehagyott csatornázási munkálatok. Az út egy idő múlva egy kétfelé szélesen kiöblösödő, nagy téren haladt át, melynek közepe embermagasságú rácskerítéssel volt körülvéve, de a kerítés mögött a burkolatlan homokos talaj nem volt beültetve, a nagy sivár köröndön egy szál fű vagy gyom sem nőtt. A járdaszélen nem álltak fák. G. A. idegei hirtelen tudatára ébredtek annak, hogy a szállodai pálmák kivételével még nem látott növényt, amióta a városba érkezett. Felnézett az ablakpárkányokra: üresek voltak, az ablakok befüggönyözve. Most már tudta, mi hiányzik a bőven ömlő, üde s mégis bevégzetlen napfényhez: egyetlen szál növénynek az illata. A gyönge kis szellők, amelyek egy-egy pillanatra felcseperedtek s nekiszilajultak, csak a pornak, törmeléknek és szemétnek a sűrű szagát hozták-vitték, s ha olykor az egyik megmakrancosodott, egy egész homokfelhőt hajtott végig a néptelen utcán a hirtelen zavarossá váló, foltos napfényben. A nyitott kapuk mögül, a kapualjakból rothadó szemét bűze szüremkedett ki az utcára.

A Sugárútnak valóban nem látszott a vége, s reménytelen dolog volt abban bízni, hogy az másmilyen lesz, mint az eleje vagy a közepe. A házak, a romok, s az üres telkek úgy hasonlítottak egymásra, hogy az idegen szem annyi különbséget nem tudott köztük tenni, mint két gombostű között. Minden

utcarészlet azonosnak látszott az előzővel s az utána következővel, s minthogy még kirakatok sem voltak, melyek egy villanásnyi változatosságot szereztek volna, G. A. vagy háromórai gyaloglás után is még úgy érezte, hogy egy helyben mozog. Ott volt, ahonnét elindult. Ha még napokig fog talpalni, akkor sem ér messzebbre. Betekintett a keresztutcákba, azok sem különböztek egymástól, s a főútvonaltól csak annyiban, hogy keskenyebbek voltak és sűrű, pállott levegőjüket nem kavarta fel a huzat. Egyre kevesebb ember járt az utcán. Járművel még egyáltalán nem találkozott, amióta kilépett a szállodából. Az egyik mellékutcában, egy hosszúkás, alacsony épületben, melynek feléje forduló foghíjas oldalfala úgy festett, mintha valamelyik lakás kiugrott volna rajta, egy üzletet fedezett fel, valaki épp kilépett az ajtaján. Cégtábla nem függött az üzlet fölött, a kirakatból sem lehetett megállapítani, hogy mit árusít, egy pár viseltes cipőt, néhány apró zöld almát, rebarbarát, két-három fej hagymát, egy nagy sárgaréz állóórát kínálgatott. Az órának hiányoztak a mutatói. G. A. benyitott. Az ajtó egy csengőszerkezetet indított meg, mely két-három rekedten berregő hangot adott, mintha egy öregember diszkrét köhintéssel figyelmeztetne valakit valamire. Senki sem volt a boltban. G. A. a sarokban leült egy székre: egy félórai várakozásra volt elkészülve. De még nem ismerte a várost, amely percenként újabb meglepetésekkel tudott szolgálni: alighogy leült, a kereskedő bejött a boltba. – Parancsoljon, uram, mivel szolgálhatok? – mondta. – Fáradtnak látszik.

– Köszönöm, nem vagyok fáradt – mondta G. A.

A kereskedő bólintott. – Megtisztelne, ha visszaülne, uram – mondta. – Egyébként az ember gyakran összetéveszti az unalmat a fáradtsággal. Tudom magamról, ha a lábaim unatkoznak, abba a tévhitbe esem, hogy fáradt vagyok.

– S mivel szokta őket olyankor elszórakoztatni? – kérdezte G. A.

– Egy forró fürdővel – mondta a kereskedő. – Parancsol egyet? Nincs jobb gyógyszer az unalomra.

– Fürdőket is árusít? – kérdezte G. A.

A kereskedő ránézett. – Nem, uram – mondta komolyan. – Lakásomban történetesen van fürdőszoba, azt bátorkodtam felajánlani. Ha jól tudom, pillanatnyilag nincs is elfoglalva. Feleségem szívesen befűt a kályhába, s el is készíti önnek a szükséges hőfokú, zamatos fürdőt.

– Köszönöm a szívességét – mondta G. A. –, nem kívánok most fürödni.

– Kérem – mondta a kereskedő. – Mivel lehetek szolgálatára?

G. A. körülnézett a boltban. – Milyen élelmiszere van?

– Ami a kirakatban látható – mondta a kereskedő.

G. A. arca csalódottnak látszott, a kereskedő egy széles, sajnálkozó kézmozdulatot tett. – Nincsen megelégedve a választékkal, uram? – kérdezte.

– Dehogynem – mondta G. A. – Kenyere nincs?

A kereskedő azonnal kihúzott egy fiókot. – Hogyne volna! – mondta, miközben egy hosszúkás, szürkésbarna kenyeret s egy fűrészfogú kenyérvágó kést szedett elő a fiókból, a kenyérből levágott egy hártyavékony szeletet, papírba csomagolta, s átnyújtotta G. A.-nak. Ez szótlanul nézegette. – Többet nem tudna adni? – kérdezte.

– Dehogynem – mondta a kereskedő. – Még egy szeletet parancsol?

Újra kihúzta a fiókot, kiszedte belőle a kenyeret s a fűrészfogú kenyérvágó kést. – Még három-négy szeletet kérnék, ha ugyan módjában volna annyit adni – mondta G. A.

– Három-négy szeletet? – ismételte a kereskedő meglepetten. – Természetesen. Bizonyára nagy családja van az úrnak?

– Nincs – mondta G. A. – Magamnak kell.

– Kérem – mondta a kereskedő. – Tehát három, illetve négy szeletet... Hármat vagy négyet?

– Ahogy kívánja – mondta G. A.

A kereskedő tűnődve nézett maga elé. – Hármat vagy négyet ezzel együtt, amit már adtam, vagy azon felül?

– Ahogy jónak látja – mondta G. A.

A kereskedő újra elgondolkozott. – Mondjuk, azzal együtt négyet?

– Élelmiszerhiány van a városban? – kérdezte G. A.

– Dehogy van, uram – mondta a kereskedő. – A mi szükségleteinkhez képest bőséges kínálat van mind élelmiszerben, mind iparcikkekben.

– Ruhát, fehérneműt is árusít? – kérdezte G. A.

– Nem szolgálhatok – mondta a kereskedő, aki szemlátomást egyre rosszkedvűbb lett. – Őszintén sajnálom, hogy ruházati cikkekben nem tudok kielégíteni egy ilyen kellemes és mértéktartó vevőt. Legyen máskor is szerencsém, uram.

– Okvetlen eljövök – mondta G. A. – Rég volt részem ilyen előzékeny s udvarias kiszolgálásban. Meg tudná mondani, hol találok a közelben egy ruha- s fehérneműkereskedést?

– A közelben nincs – mondta a kereskedő olyan arccal, mint akinek egy légy hullott a levesébe. Lehajtotta fejét, rokonszenves, szelíd homloka tűnődő ráncokat vetett, hunyorogva nézett maga elé. – Szíveskedjék még egy pillanatig maradni, ha ráér.

G. A. visszafordult az ajtóból.

– Ha meg nem sértem, az úr külföldről jött? – kérdezte a kereskedő bocsánatkérő, szinte restelkedő kifejezéssel arcán.

– Onnét – mondta G. A. – Meglátszik a modoromon?

– Igen – mondta a kereskedő. – Ön az előbb az udvarias kiszolgálást dicsérte, amelyben itt része volt. A szeme gúnyosan csillogott közben. Ez fájt, uram. Sohasem bocsátanám meg magamnak, ha megbántottam volna.

– Dehogy bántott meg – mondta G. A. – A gúny nem az ön személyének, hanem az árukészletének szólt. Külföldről hoztam magammal azt a rossz szokást, hogy amit megérteni vélek, de nem értek meg, az ellen gúnnyal védekezem. Én tartozom bocsánatot kérni. – Kezét nyújtotta a kereskedő felé, ez egy pillanatig habozott, aztán puhán megfogta, gyöngéden megszorította. Szép alakú, keskeny fehér keze volt, végük felé vékonyodó ujjakkal, hosszú, szinte nőies körmökkel. – Nálunk nem szoktak gúnyolódni, uram – mondta, csendes barna szemét együttérző, szánakozó kifejezéssel G. A. arcára függesztve. – A mi udvariasságunk szívből jön, uram.

– S az hasznos?

– Nem tudom – mondta a kereskedő bizonytalanul. – Nem tudom, uram. De ha történetesen tudnám is, nem szeretnék róla nyilatkozni, mert nem venném a lelkemre, hogy másvalakiben netán kételyeket ébresszek önmaga iránt.

G. A. elnevette magát. – Viszontlátásra, barátom – mondta. – Milyen hosszú még az a széles út, amelyen a kerületi börtön felől jöttem?

– Azt hallom, elég hosszú – mondta a kereskedő.

– S végig egyforma?

– Egyforma? – ismételte a kereskedő csendesen. – Uram, szíveskedjék még egy pillanatig maradni, ha ráér.

G. A. újra visszafordult az ajtóból.

– Sajnos, nem hagyhatom magára az üzletet, mert különben elkísérném egy darabig – mondta a kereskedő. – Egyforma? Uram, ez az út olyan változatos, hogy igen nagy megterhelésnek teszi ki az idegeit, ha csak egy félóráig jár is rajta.

A változatosságnak valóságos csodája, mint általában az egész város is. Ha száz lépést tesz ezen az úton... mit százat! ha csak tíz lépést is, lépésenként annyi új, meglepő részlettel találkozik, hogy a szem alig bírja feldolgozni s az emlékezet elraktározni. Sokan vannak, uram, akik elköltöznek innét, annyira megviseli idegeiket ennek az útnak minden emberi képzeletet felülmúló, mondhatnám, kíméletlen változatossága. Ön talán figyelmetlenül járt, mert esetleg valamilyen határozott célt követett, s nem volt ideje vagy kedve körülnézni... Teszem, itt a sarkon van egy többemeletes ház, amelynek a lakói valamilyen számomra ismeretlen okból elköltöztek. Én reggelente, üzletnyitás előtt, de néha este is kisétálok a sarokra, s elnézegetem a házat egy negyed- vagy egy félóráig. Már évek óta járok ki a sarokra, uram, s még naponta találok új, ismeretlen, érdekes részleteket. A második és harmadik földszinti ablak között például, kivirágzott a falon a salétrom, s egészen különleges, finom ábrákat vont a falra. Olyan szépek, hogy az embernek könnybe lábad a szeme.

G. A. leült a pult melletti székre, kivette zsebéből a kenyeret, s enni kezdett.

A kereskedő egy ideig hallgatott. – Képzeljen el egy okkersárga, düledező falat, uram, a pusztulás fenséges állapotában, mely minden pórusából már az enyészet nyugalmas dögszagát leheli, s arra a végső, legmélyebb csendre készülődik, amelyet az emberi képzelet teremtett számára. Rövidesen nem lesz sem eleje, sem vége, nem lesz kiterjedése sem, megszűnik azoknak a vak erőknek a boldogtalan játéka, melyek egyensúlyban tartották, hogy ismeretlen s lényétől idegen célokat szolgáljon, s halódásának utolsó sóhajával, mely tréfaképp vagy gúnyból úgy fog szólni, mintha újra kezdődnék valami, egy végső dörrenéssel össze fog omlani. S ezen a falon, uram, az emberi elmének ezen az okkersárga találmányán olyan tündéri

fehér rózsák virágzanak, amilyeneket csak egy szennyvízlevezető csatorna tud létrehozni. Kövesse tekintetével, uram, ezeket a tökéletes szépségű vonalakat, a vonalak egymáshoz való boldog viszonyát, a kezdetnek s a végnek édes céltalanságát, melynek szemlélete oly könnyűvé teszi az ember lelkét, hogy valósággal könnyezni kezd boldogságában. Ilyen búcsúztatót, mint ez az ásványi dög, az emberi nem történelmében egyetlen gyöngéd szerető, egyetlen nagy halott nem kapott. S micsoda színei vannak, uram! Mintha maga az elmúlás ékesítette volna fel, hogy önmagát ünnepelje. Ma reggel pl. napfelkeltekor az ég egy fiatal női mell rózsaszín fényébe merítette a falat, míg egy része, melyre a még szürke, aranysávos felhők árnyéka esett, tompa hullazöld színt öltött. Nézegettem, uram, hosszan, megindultan nézegettem. Ármányos ragyogásával oly kort idézett fel előttem, amikor az emberek még szerettek élni.

G. A. felfigyelt. – Most már nem szeretnek? – kérdezte.

A kereskedő egy tiltakozó mozdulattal felemelte kezét. – Már hogyne szeretnének – mondta reszkető hangon.

G. A. ránézett.

– Ha szavaim félreérthetők, akkor természetesen visszavonom őket – mondta a kereskedő kisvártatva. – Egyébként sincs jogom, másnak a nevében nyilatkozni.

G. A. rajtahagyta a tekintetét. – Szavai félreérthetetlenek voltak – mondta.

A kereskedő ismét hallgatott. – Sajnálom. Úgy látszik, ellentmondásba keveredtem – mondta. – De ki láthat a más ember lelkébe? Hallottam olyanokról, uram, akik az emberi kor legvégső határáig szeretnének élni, s ebben, tudtommal, senki sem akadályozza meg őket. Tudtommal, törvényeink is az emberi faj fennmaradását szorgalmazzák. Igaz, hogy a törvényszövegek többféleképp magyarázhatók.

– De mi az ön véleménye? – kérdezte G. A.

– Véleményem teljességgel megbízhatatlan – mondta a kereskedő. Megfordult, kinyitotta háta mögött az ajtót. – Elnézést kérek, egy percre magára kell hagynom – mondta bocsánatkérő mosollyal. Az ajtófélfa mögül egy darab vakolat hullt a padlóra. Csend volt, az utcáról a nap besütött az üres boltba. G. A. egy jó negyedóráig várt, de minthogy a kereskedő nem jött vissza, felállt, s újra kiment az utcára.

A nap most még melegebben sütött, s mintha forró, fénylő sugárzása alatt feléledt volna a növénytelen utcákat mindenütt vastagon belepő por, a levegő minden kis rezdületére itt is, ott is sűrű, fehér felhők lebbentek a magasba, átszáltak egymásba, majd idegesen remegve szétoszlottak az elhomályosodó napfényben. Egyik-másik olyan tömör volt, hogy árnyékot vetett az úttestre. Az utcák szinte teljesen néptelenek voltak, csak itt-ott lehetett látni a házak keskeny, déli árnyékában egy-egy elmozduló, sűrűbb árnyékot, amely rövid idő múlva szétfoszlott valamelyik ásító kapualjban. A por zizegésén kívül utcahosszat más hang nem hallatszott, mint a szélnek egy-egy elhaló füttye s nyomában a házfalakról lehulló vakolat koppanása.

G. A.-nak egy váltás fehérneműje maradt a hátizsákjában, ezt reggel felvette, ruhát azonban nem tudott váltani. Nadrágja rongyos volt, kabátja is már több helyen behasadt s tele volt rozsdafoltokkal, keserves gyaloglásának úti emlékeivel. De hiába tekintett be a keresztutcákba, a több óráig tartó úton hazafelé egyetlen üzletet nem látott, élelmiszerboltot sem. Egyszer megállt, s feszülten hallgatódzott: nagyon messziről valamilyen gőzgépnek a köhögése hallatszott, ugyanaz a fáradt, asztmatikus pöfögés, rozsdás kerekek csikorgásába ágyazva, melyet első nap hallott, amikor a városba érkezett. A következő mellékutcában megpillantotta a kisvasút keskeny vágányát is, mely itt is a járdán futott, közvetlenül a házfalak men-

tén. De a vonat már messze járt, zakatolása is elhalt a házak mögött. Megállóhelyet jelző táblát nem látott. Az ablakok itt, a keskeny mellékutcában is, hova nem ért el a nap, be voltak függönyözve.

Késő délután lett, mire visszatért a szálloda elé. Továbbment, úgy emlékezett, hogy egyik keskeny, a Sugárútba torkolló, kanyargós utcában látott néhány üzletet, melyeknek kirakataira ugyan nem figyelt volt különösebben, de úgy tetszett neki, mintha valamelyik férfiruhát is kínált volna. Sokáig keresgélt eredménytelenül. Az éttermet sem találta meg, melyben első este megvacsorázott.

Az utcák lassanként benépesedtek. Ugyanaz a látszólag gondtalan, jókedvűen nevetgélő tömeg sétált a romos házak között, mellyel első nap kötött ismeretséget. Lassan, kényelmesen jártak, sietőt embert G. A. egyet sem látott. Itt is, ott is hangos kacagás hallatszott, mely rögtön hullámokat vert a szomszéd járókelők jókedvében; az emberek körülvették a nevető csoportot, egy ideig figyeltek, majd mosolyogva továbbmentek. A homlokok mögött nem ült hátsó gondolat. A sétáló tömeg mozgása akkor sem gyorsult meg, amikor váratlanul megeredt az eső, s néhány pillanat alatt nedves fénnyel vonta be a kövezetet. Szinte átmenet nélkül besötétedett. Néhány lépéssel G. A. előtt egy magában sétáló, magas, vállas férfi hirtelen megállt, belső kabátzsebéből kihúzott egy széles pengéjű, rövid kést, s egy vele szembejövő fiatal férfi nyakába döfte. Ez megtántorodott, összeesett s elnyúlt a földön. Az elzuhanó test tompa puffanásán kívül más hang nem hallatszott. A gyilkos a haldokló férfi fölé hajolt, egy ideig figyelmesen nézegette arcát, majd ennek kabátja szárnyával letisztogatta véres kését, visszatette zsebébe, s lassan, kényelmes léptekkel továbbment. Az emberek nem állták el útját, de nem is tértek ki előle, sem félelem, sem felháborodás, még csak

megrökönyödés sem látszott arcukon. A földön heverő halottat természetesen azonnal sűrű tömeg vette körül. A kés az ütőerét metszette el, néhány perc alatt kiszenvedett. Az emberek azonban nem sokáig időztek a holttest mellett, épp csak megtekintették, mint a pesti járókelők egy elgázolt kutyát, s miután kíváncsiságukat kielégítették, továbbmentek. Az utcán járkáló szapora tömegből egyre újabb nézők álltak be a távozók helyébe, úgyhogy a holttest körüli gyűrű nem oszlott szét, sőt időnként ki is szélesedett, de sem rendőr, sem más hivatalos személy nem mutatkozott; az az ember is, aki egy idő múlva egy elsárgult papírlappal befedte a halott arcát, egyszerű járókelőnek látszott, aki zsebében véletlenül egy darab papírra akadt, s szeméremből vagy tapintatból letakarta a vérző sebet. A halott körül egyébként mindenütt véres volt a kövezet is, mert a nézők vigyázatlanságból, vagy mert meglökték őket, minduntalan beleléptek a még mindig növekvő vértócsákba, és a vért cipőjükkel szétmázolták a kövezeten. Minthogy időközben erős zápor kerekedett, G. A. továbbment. A következő utcasarkon megpillantotta a gyilkost; egy fiatal lánnyal beszélgetett, hátát egy ház falának támasztva, s tenyerével törölgette arcáról az esővizet. Javakorabeli, negyven év körüli, erős, izmos férfi volt, világosszőke hajjal, rokonszenves arccal, kopott, szürke kabátja foltos volt a szétfröcsköl vértől.

G. A. visszament a szállodába. A nagy hall, melyben most is több száz lámpa égett, üres volt; csak messze hátul, az egyik oszlop mögött ült egy ember, vagy egy embernek az árnyéka. G. A. néha tériszonyban szenvedett; úgy rémlett neki, mintha a több emelet magas helyiség hosszúságban is, szélességben is kinyúlt volna, amióta először látta, a végtelen, ferdén futó oszlopsorok között hátsó fala összezsugorodott és szétporlott a messzi csillárok ködlő fényében. A középső kupola

alatt a szökőkút egyhangúan mormogott, hátul, a kivilágított emelvényen elhelyezett tapintatos szalonzenekar ismét egy Lehár operettet játszott, melynek dallamait a hangerősítők csak suttogva közölték az üres térrel. G. A. a szökőkúthoz gyalogolt, megnézni, hogy van-e benne aranyhal. Feltevése helytállt: nem volt.

A benyílóban még a reggeli portás ült.

– Kicserélte a szobámat? – kérdezte tőle G. A.

A portás kövér, ráncos arcával jóindulatúan rámosolygott. – Természetesen, uram.

– Előbb megvacsorázom az étteremben, mielőtt felmegyek – mondta G. A.

– Sajnálatos – mondta a portás –, de az étterem már zárva van.

G. A. ránézett. – Hol lehetne vacsorázni?

– Nem tudom, uram – mondta a portás. – Vendéglő, tudtommal, nincs a közelben.

G. A. hallgatott.

– Nem tudok róla, hogy volna – mondta a portás. – De tudtommal ilyen későn amúgy sem szolgálnak fel, uram.

– Reggel óta nem ettem – mondta G. A. – Reggel sem sokat.

A portás mosolygott, de nem szólt.

– Látom, hogy együttérez velem – mondta G. A. – Nem tudna egy kocsit szerezni, s megjelölni valamilyen vendéglőt, amely még nyitva van?

– Nem hiszem, hogy ilyen későn tudnék kocsit szerezni – mondta a portás.

G. A. újra ránézett. – Van egyáltalán kocsi a városban? – kérdezte egy idő múlva.

A portás mosolygott. – Hogyne volna, uram – mondta.

Szűkszavú modora szemlátomást jót tett G. A. idegeinek. – Folytassa nyugodtan, ha nem fárasztja, s van ideje – mondta.

– Van kocsi, csak nem lehet szerezni. S van más közlekedési eszköz is, amely nem közlekedik?

– Tudtommal, a városban van gőzvasút, melyet már több vendégünk igénybe vett – mondta a portás. – Úgy hallom, a nappali órákban közlekedik, állítólag figyelemre méltó sebességgel. A vasútigazgatóság azonban csak ritkán járatja. Ön most nyilván azt kérdezi, uram, hogy miért járatja ritkán – tette hozzá szívélyes, halk hangon, s kezét egy nyugalomra intő, csitító mozdulattal G. A. karjára tette. – Azt mondanám, elővigyázatosságból, hogy elkerüljék a közlekedési baleseteket.

– Tökéletesen érthető – mondta G. A. – Bizonyára megfigyelték, hogy ahol nincs közlekedés, ott nincs közlekedési baleset sem.

– Bizonyára... bizonyára – mondta a portás. – Uram, ön bámulatosan gyorsan ki fogja tanulni szokásainkat.

– Hallott arról, hogy itt a szomszédban az imént nyílt utcán megöltek valakit? – kérdezte G. A.

A portás szórakozott tekintetet vetett rá. – Rendkívül érdekes – mondta közömbös arccal.

G. A.-nak dühében fejébe szállt a vér. – A szobakulcsot kérem – mondta a portásnak hátat fordítva. Amióta X-be érkezett, még egyetlen kérdésére nem kapott egyenes választ. Mintha látó- és hallóidegei egyik napról a másikra megbénultak volna, elvesztette tájékozódó képességét. Ha kinyújtotta kezét egy magyarázat után, ez azonnal szétfoszlott a levegőben. G. A. idegenben nem mért otthoni mértékkel s előítéletekkel, mindössze higgadtan figyelni s okulni kívánt, s idegeitől függetlenül ítélkezni, mégis ezekben az első napokban indulatai félrevitték. A portás mögött lépegetve, aki személyesen kívánta új szobájába vezetni, a maga számára is meglepően heves ellenszenvvel figyelte ennek vastag, ráncos nyakát s kissé hajlott, de magabiztos, széles hátát. Egy piros futószőnyeggel

letakart, hosszú földszinti folyosón jártak, mely több lépcsőházon haladt át, majd egy vasajtóval lezárt, keskeny pincelejáratba torkollt. A portás kinyitotta a vasajtót, egy rosszul világított, meredek csigalépcső kanyargott mögötte. – Álljunk meg – mondta G. A.

A portás kérdő tekintetet vetett rá.

– Ön a szálloda egyik legjobb, legtágasabb szobáját szánta nekem – mondta G. A.

A portás meghajolt. – Parancsára, uram.

– Csövek vannak benne?

– Természetesen – mondta a portás. – Nagyon szórakoztató szoba, melegen ajánlhatom.

– Hintaszék is van?

– Hogyne volna, uram – mondta a portás.

G. A. megfordult. – Visszamegyek a régi szobámba – mondta. – Sajnálom, hogy hiába fárasztottam. Szeretnék gyalog felmenni, ha nem ütközik a szállodai szabályzatba.

A szobában nemsokára kialudt a villany. Vaksötét volt, az ablakon egyetlen fénysugár sem hatolt keresztül. A folyosóra szolgáló ajtót nem lehetett kinyitni, kívülről be volt zárva. G. A. bekopogott két szomszédjához, az ágyak megreccsentek a szobákban, de egyik sem felelt. Egy ideig várt, majd leült az ablak mellé, noha nem lehetett kilátni rajta.

Másnap reggel az utcára kilépve, G. A. megpillantott egy embert, aki egy másiknak a vállán lovagolva épp elhaladt a szálloda előtt. Nem látszott betegnek, jól megtermett, szép szál férfi volt, pirospozsgás arccal s vastag combokkal, amelyek kétoldalt izmosan nekifeszültek az alatta ügető ember nyakának. Jobban is volt öltözve mindazoknál, akiket G. A. ez ideig X-ben látott, teljesen ép, világosbarna, erős szövetnadrágot s háziszőttesszerű anyagból készült, apró kockás, szürke kabátot viselt, alatta egy ugyancsak ép, fehér vászoninget, selyemnyakkendővel. Kezén kesztyű volt. Jobbjával teherhordója hajába kapaszkodott, a balban egy rövid nyelű szíjostort tartott.

Az ember, aki vitte, termetre jóval kisebbnek s gyengébbnek látszott, mint az, aki a vállán ült. Egyenletes, hosszú léptekkel ügetett az úttesten, karjait ide-oda lóbálva, egyik kezében egy zsámolyt vitt. Arcát az alatt a rövid pillanat alatt, amíg G. A. előtt elhaladtak, csak homályosan lehetett kivenni a nyaka köré fonódó vastag combok között, ruházata foszladozó, kopott volt, mint általában az itteni polgároké. Lábán szandált viselt, melynek csattogása messzire elhallatszott a néptelen utcán.

G. A. egy ideig követte a két embert, abban reménykedve, hogy útközben talál egy arra csatangoló gyereket, akivel beszédbe elegyedhetik, s kikérdezheti a ló és lovasa felől. Fel-

nőtthöz nem akart fordulni. Ismét megeredt az eső, az ólmos szürke ég idegesen hullámzott a háztetők fölött. A lovagoló ember a szálloda sarkán befordult egy keskeny keresztutcába, melyből heves szélrohamok süvöltöttek elő; látni lehetett, amint a romházakból szétkavargó porfelhőkben mélyen előrehajol, s az ostort tartó bal kezével szalmakalapjához kap. A teherhordó keskeny vállán szemlátomást kényelmetlen ülés esett. Hogy a szél és a por kettős nyomásában megtartsa egyensúlyát, felsőtestével erősen előredűlt, s lábával hátranyúlva, cipője hegyét beleakasztotta a teherhordó bordái közé.

Az erős szél egy romos ház tetejéről cserepeket sodort le az utcára, úgy pattogtak G. A. körül a kövezeten, mintha egy kőfergetegbe került volna. Félős volt, hogy a ház egészében bedől. Ötven lépéssel odébb a vihar kitépte egy másik omladozófélben levő ház egyik ide-oda csikorgó ablakkeretét, nyomában egy csomó tégla zuhant a kövezetre. Végig az utcán magasan állt a törmelék, amelyből a szél kiszaggatta a port, felkapta, megcsavarta és sziszegve, fütyülve szétvágta a házak között. G. A. megállt: messze előtte a lovagló ember eltűnt egy felcsapódó porfelhőben.

A következő párhuzamos mellékutca egészségesebb állapotban volt, a házak épeknek látszottak, a behúzott függönyökről látni lehetett, hogy lakottak. Alighogy G. A. befordult a sarkon, újra megpillantotta a lovagló embert, épp egy kapuból vágtatott elő ütemesen rázkódva teherhordója előrebukó vállán. Egy üzlet előtt érte utol őket, mindketten a kirakatot nézték. Nem volt rajta mit nézni, egy zöld férfiernyő, néhány zsebkendő s egy kopott, piros plüss asztalterítő porosodott az üveg mögött, a félig lehúzott rozsdás redőny homályában. G. A. nem állt meg. A ló s a lovas tovább nézte a kirakatot. Nem voltak azonosak azokkal, akiket a szálloda előtt pillantott meg. A lovas arcát egy széles karimájú fekete bársonykalap

árnyékolta be, vállán rövid bőrkabát hintázott, panyókára vetve, a ló nem viselt lábbelit.

Mind erősebben esett. A házak ereszéről, a lyukas esőcsatornákból vastag sugarakban zubogott a víz a kövezetre, felfröccsent a járókelők ruhájára, arcára, s elárasztotta a lefolyók nélküli járdát és úttestet. A pállott, tompa szemétszag, mely a városnak minden utcáját megülte, az esőtől átmosott levegőben még jobban bevette magát az ember orrába, ha egy-egy kapualjból kicsapva, vastag, láthatatlan áramával kiömlött a járda fölé és végigfeküdt a levegőben. Még a szélnek is szemétbűze volt, mert akárhonnét fújt is, mindenütt magára öltötte az óriási város megrögzött szagát.

Az utca, vége felé keskenyedve, egy nagy kopár térbe torkollt. Már messziről látszott, hogy szokatlanul sok ember sereglett össze; sűrű sorokban állták körül a teret, egykedvűen tűrve a hol lassabban, hol gyorsabban hulló esőt. Egy-egy szélroham széles lepedőket szaggatott ki a záporból, megmeglebbentette, majd ráterítette őket a türelmesen didergő tömegre. A tér közepén, mint egy nagy lovarda porondján, harminc-negyven ember ügetett körbe egy-egy teherhordó vállán. Szorosan egymás mögött haladtak, kezükben lovaglópálcával vagy kurta nyelű ostorral. A tömeg csendben figyelte őket. Voltak közöttük, akik ernyőt tartottak a fejük fölé, mások pokrócot borítottak a vállukra. Jól öltözött, jól táplált, mélabús arcú férfiak voltak, akik méltóságteljes fejtartással, komoran néztek maguk elé, egyik kezükkel görcsösen kapaszkodva teherhordójuk sörényébe; emezek valamennyien, szinte kivétel nélkül gyenge testalkatú, sovány embereknek látszottak, a város megszokott egyenruhájában, rongyos vagy legalábbis kopott öltözékben. A lovasok néha megsuhintották ostorukat a levegőben, vagy pálcájukkal nagyon óvatosan, szinte gyöngéden végigvágtak teherhordójuk hátán; látszott

rajtuk, hogy a világért sem akarják őket sem testükben, sem önérzetükben megsérteni.

Az eső rendületlenül tovább esett. De az időjárás konok rosszindulata nem botránkoztatta meg sem a lovasokat, sem a nézőket; ezek oly gyermekesen bájos határozottsággal tartottak ki helyükön, mintha csiklandós tavaszi napsütésben, a lóversenytéren, májusi szellők lepkeszárnyai alól a derbi izgalmas próbagaloppjárá figyelnének. De zöld gyep nem volt. A nagy téren, melynek közepe ráccsal volt elkerítve, mély sártenger locsogott a körbe ügető emberek lába alatt, a nézőközönség számára fenntartott részben pedig patakokban folyt a víz a kövezeten. Az emberek – férfiak, asszonyok, öregek, fiatalok vegyesen – figyeltek, nézegettek, csevegtek, lerázták az esővizet vállukról, ide-oda sétálgattak, összefolyó hangjuk mormogva, apró hullámokat verve paskolt az égből zuhogó vízben. Nevetés ezúttal sehonnan sem hallatszott. Mintha jellegzetes könnyű vidámságuk hirtelen kiapadt volna, komor, felhős homlokkal, halk hangon tárgyaltak egymás közt, s résztvevő tekinteteket vetettek a körbe ügető férfiakra.

– Szegények! – sóhajtotta egy fiatalasszony, aki a zuhogó eső ellen egy vékony, horgolt kendővel fedte le vállát. Egy kisgyerek állt mellette, a kezébe csimpaszkodva. – Szegények! Mit szól ehhez, uram, mit szól ehhez?

– Festői látvány – mondta G. A. egy percnyi habozás után.

Húsz-huszonöt éves asszony volt, karcsú termetű, puha, izmos mozdulatokkal, bájos arcán kifejező, mozgalmas játékkal. Fedetlen fején kóccá ázott csillogó, barna haja. – Az embernek megesik rajtuk a szíve – mondta.

– Valóban – mondta G. A.

A fiatalasszony ránézett, nagy, lelkes szemében könny csillogott. – Néha azt kérdem magamtól, uram, bizalmam tétova pillanataiban, hogy miért is teszik. Senki sem kényszeríti rá őket.

– Teljesen egyetértek önnel, asszonyom – mondta G. A.

A nő keskeny, fehér tenyerével letörölte arcáról az esővizet.

– Egyszerű asszony vagyok, uram – mondta –, s nincs jogcímem arra, hogy kételkedjem önmagamban. Kimondom, ahogy eszembe jut: elviselhetetlen látvány. S milyen megalázó! Mindent meggondolva, erre azért talán mégsem volna szükség.

– Én is azt hiszem, hogy erre nem volna szükség – mondta G. A.

– Arra is megalázó, aki csak nézi – mondta az asszony. – Mint minden mértéktelenség. Nincs igazam?

– Tökéletesen igaza van, asszonyom – mondta G. A.

– Nézze csak, hogy szegények milyen vastag, meleg gyapjúruhákat meg szvettereket viselnek – mondta a fiatalasszony.

– Hogyan? – kérdezte G. A. egy idő múlva.

– És micsoda vadonatúj, vastag cipőket! – kiáltotta az asszony fájdalmasan, s egy reménytelen mozdulattal széttárta karjait.

– Kik? – kérdezte G. A. – Kik viselnek vastag cipőket?

– A lovasok. Nem látja? – mondta az asszony. – Nézze, az egyiknek még bőrkabátja is van! Bélelt bőrkabátja!

G. A. hallgatott.

– Egy másiknak meg bőrkesztyűje meg egy széles karimájú, jóminőségű, fekete bársonykalapja! – mondta az asszony szánakozva. – Látja, uram?

– Látom – mondta G. A.

– Hát nem gyötrelmes?

– Szörnyű – mondta G. A.

A fiatalasszony elfintorította kis pisze orrát, mintha kitörni készülő könnyeit akarná visszatartani. – Arról már nem is szólok, hogy ketten még esernyőt is hoztak magukkal. Még csak meg sem ázhatnak.

– Ez aztán a teteje mindennek – mondta G. A.

– A meleg ruha még hagyján – mondta az asszony. – Mert az talán ellenkezik nyájas hagyományainkkal, ha a nyilvánosság előtt dideregni kezdenének. De azt senki sem kívánhatja meg tőlük, hogy esernyőkkel is gyötörjék magukat. Szegény, szerencsétlen emberek!

– Szerencsétlen emberek! – mondta G. A.

Az egyik lovas kivált a sorból, s a porond szélére, a rács mellé poroszkált. A teherhordó itt térdre ereszkedett – óvatosan előbb csak a féltérdére, hogy lovasa le ne billenjen a válláról –, majd maga elé, a földre helyezte kis zsámolyát; a lovas, egy piros, telt arcú, fekete pofaszakállas, kövérkés férfi a teherhordó feje fölött rálépett, egy pillanatig állva maradt rajta, körülnézett, majd a rácsba kapaszkodva, lehuppant a sárba. – Ez, szegény, már nem bírja tovább – mondta a fiatalasszony. – Látja szenvedéstől megviselt arcát? Majd hogy el nem bődül!

– Mi ez tulajdonképpen? – kérdezte G. A.

Az asszony ránézett. – Hát mi volna? A reggeli sétalovaglásuk, uram. Ma kevesen jöttek el, de vannak napok, amikor talán száz is összeverődik.

– Kik? – kérdezte G. A. – Kik, asszonyom? Kik verődnek össze?

A fiatalasszony újra ránézett, mozgalmas, bájos kis arca maga volt a meghökkenés. – Hogyan? – mondta. – Hát még sohasem látta őket? A társadalom vértanúi, uram, a gazdagok.

– Értem – mondta G. A. – A gazdagok reggelente felülnek a szegények hátára, és sétalovaglásra indulnak. S ön ezért sajnálja őket. Tökéletesen értem.

– Ön külföldi, uram? – kérdezte az asszony.

– Igen – mondta G. A. – S miért nem járnak gyalog a társadalom vértanúi, ha a lovaglás annyira kifárasztja őket?

A fiatalasszony szemmel látható zavarban volt, egy kissé el is húzódott G. A. mellől. – Azt nem tehetik meg, uram –

mondta, szemét lesütve –, már csak a szegények iránti tapintatból sem. Ha csak a saját mohó érdekeiket néznék, akkor persze gyalog járnának, de azt nem veszik a lelkükre. – A fiatalasszony a szeme sarkából lopva G. A.-ra pillantott. – Akármilyen fájdalmas is számukra – mondta –, mihelyt kilépnek az utcára, kénytelenek tapintatból valakinek a nyakába ülni. Ezért rendszerint otthon szoktak tartózkodni, legalábbis a nap nagyobb részében. Nem azért, uram, mert a lovaglás testileg kifárasztja őket, sőt, az rendkívül mulatságos lehet, valakinek a vállán zötykölődni... – A fiatal nő önkéntelenül elnevette magát. – De nem erről van szó...

– Hanem? – kérdezte G. A.

A fiatalasszony jobbra-balra forgatta fejét, mintha azt nézné, hova menekülhetne. Érezni lehetett, hogy szoknyája alatt karcsú fiatal lába megriadva, ugrásszerűen térdben behajlik. – Nemcsak erről van szó – mondta elpirulva. – Előkelő, meleg, új ruhákat kell viselniük, vastag talpú, ép cipőket, kesztyűt, ernyőt... Iszonyú életük van!

– Iszonyú – mondta G. A. – Az embernek megszakad a szíve. S miért kell nekik előkelő, új, meleg ruhákat viselniük?

A tér közepén, a ráccsal elkerített porondon a lovak hirtelen vágtatni kezdtek, mintha versenyezni akarnának egymással. A lovasok feje ide-oda zötyögve, hol magasan kinyúlt a nézőközönség fölé, hol lebukott a lábujjhegyre ágaskodó elülső sorok mögött. Itt-ott egy lovaglópálca emelkedett a magasba. A vágta kétszer megkerülte a porondot. A második kör befejeztével hirtelen kiáltások hallatszottak. A zsinórban vágtató sor felbomlott, a lovasok csoportokba verődtek. Az egyik teherhordó felbukott. Szemlátomást már annyira ki volt merülve, hogy nem bírta az iramot; de mielőtt elnyúlt volna a földön, ereje végső megfeszítésével térdre ereszkedett, hogy

lovasa sértetlenül, besározatlan ruhával leszállhasson a hátáról.

A fiatalasszony egy gyors, közömbös tekintetet vetett a földön heverő testre. – Elállt az eső – mondta kedvesen mosolyogva, mintha teljesen elfeledkezett volna a válaszolatlanul maradt kérdésről. – Most már haza fognak lovagolni. – G. A. egy pillantást vetett az égre, amelyből már csak elvétve érkezett egy-egy jéghideg csepp a nyakába. – Meg tudná mondani, asszonyom, hogy milyen javadalmazásban részesülnek ezek a teherhordók? – kérdezte.

A fiatalasszony riadt tekintetet vetett rá. – Semmilyenben. Miért fizetnének nekik? – mondta, szemlátomást ijedten. – Nem elég, hogy a nyakukba ültethetik őket, s hosszabb ideig ficánkolhatnak alattuk?... Viszontlátásra, uram. Megbocsásson, haza kell vinnem a gyereket.

– Én még nem akarok hazamenni – mondta a fiú.

A fiatalasszony elnevette magát. – Hát akkor maradj! – kiáltotta üde hangján, s a következő pillanatban eltűnt a tömegben. A gyerek egy ideig ide-oda nézdelődött, majd hirtelen utánairamodott, meztelen kis talpai alól magasra fröcskölt a víz. Noha az eső most már teljesen elállt, s a szél is megbékélt, G. A. nem ment utánuk. Megvárta, amíg a sétalovaglás véget nem ér, majd a lovasok nyomában, akik valamennyien egy irányba tartottak, egy közeli utcában betért egy vendéglőbe. A teherhordók az ajtón kívül maradtak, némelyik a falnak támasztotta hátát, mások a járdaszélre telepedtek le, volt, aki a házfal mentén végigfeküdt a lucskos kövezeten.

G. A. hetek óta először lakott jól. Az étterem külsejében s lényegében egyaránt a megtévesztésig hasonlított azokhoz a közismert, otthoni, jó, másodosztályú vendéglőkhöz, amelyekben a tehetős polgárság az élet örömeit élvezi: álmodozva,

szájában összefutó nyállal válogat kedvére való, kiválóan elkészített ételek között, orrával nagyokat szippant az asztalokon párolgó tálak festői gőzeiből, aggodalmasan megrág minden falatot, iszik, sóhajt, megtörli száját, talán a szemét is behunyja egy pillanatra, s szerényen elábrándozva, hosszan ejtőzik, mielőtt kifizeti fogyasztását. G. A. egy pillanatra mintha otthon érezte volna magát. A pincérek megrakott tálcákkal sürögtek az asztalok között. Az asztalokon kenyereskosarak álltak, kenyérrel. A padozatban nem voltak lyukak, az ablakok nem voltak befalazva. A helyiség fűtve volt. Az ételeket nem bádogcsajkában tálalták. A fehér abroszon étlap feküdt. – Villásreggelit vagy ebédet parancsol? – kérdezte a pincér.

A lovasokon kívül más vendég nem tartózkodott a helyiségben. Mindegyik külön asztalnál ült, nem szóltak át egymáshoz. Némán táplálkoztak, lassan és bőven. Megrendeléseiket oly halk hangon közölték a pincérrel, hogy az néha kénytelen volt lehajolni, s fülét vendége szájához illeszteni. Noha mind jól táplált, erős, sima arcú férfi volt, és csendes homlokukon a gond még egyetlen ráncot sem vetett, valamennyien kedélybetegeknek látszottak; mozdulatlanul, mélabús tekintettel meredtek maguk elé, s tenyerükkel néha lassan végigsimítottak halántékukon. Szemük akkor sem kapta vissza az életkedv fényét, amikor a pincér eléjük tette a tálat, s fogukat belemélyesztették egy nagy darab ropogósra sült, porhanyós húsba. Minden falatot lelkiismeretesen megrágtak, s újat csak akkor tűztek aggodalmas villájukra, ha már az előzőt lenyelték. Poharukból módszeres, apró kortyokkal ittak. Néha letették a kést, villát, előszedték zsebkendőjüket, és megtörölték verejtékben fürdő arcukat.

– Az étterem este is nyitva van? – kérdezte G. A. a pincértől.

– Szolgálatára – mondta a pincér. – Merem állítani, uram, hogy mindig nyitva van, amikor vendégeink úgy érzik, hogy

szükségük van rá. Amikor nem mutatkozik megfelelő szükséglet, akkor az étterem érthető okokból természetesen zárva van. Sajnos, uram, ez a szükséglet sohasem nyilvánul meg félreérthetetlen módon, aminek következtében mi magunk is állandó bizonytalanságban lebegünk.

G. A. úgy látta, hogy még sincs odahaza. – Ha én ma este félreérthetetlenül idejövök – mondta –, mert szükségét fogom érezni annak, hogy megvacsorázzam, akkor nyitva lesz?

– Bizonyára, uram – mondta a pincér szívélyesen –, bizonyára nyitva lesz. De tisztelettel kérdem: ön félreérthetetlenül meg tudja állapítani, hogy vacsorázni kíván?

– Fizetek – mondta G. A.

Az ajtóban megállt, hátrafordult. Senki sem nézett utána: a lovasok gondolataikba mélyedve, csendben, mozdulatlanul ültek a helyükön, mindegyik a maga külön börtönében. Arcuk olyan végleges és orvosolhatatlan reménytelenséget fejezett ki, mintha épp most, e tisztes polgári étteremben hirdették volna ki előttük halálos ítéletüket. Tökéletes csend volt, a helyiségben egy szó, egy kanál csörrenése nem hallatszott. A pincérek, akik már leszedték az asztalokat, a falak mentén sorakoztak fel, s ugyancsak szótlanul, mozdulatlanul nézték vendégeiket. A csendben néha egy-egy szerény ásítás hallatszott.

G. A. az utcára kilépve, szembetalálkozott egy elkésett lovassal; ez szemlátomást épp az étterem bejárata felé tartott. Noha ezúttal gyalogszerrel közlekedett, G. A. nyomban felismerte panyókára vetett, rövid bőrkabátjáról és széles karimájú, fekete bársonykalapjáról: idejövet a Sugárút mellékutcájában pillantotta meg először, egy üzlet kirakata előtt. Most egy kis zsámolyt lóbált a kezében, lovaglópálcája kabátgombjára volt akasztva.

– Szabadna egy szóra, uram? – mondta a lovas hirtelen lefékezve, s egy gyors pillantással végigmérte G. A.-t.

Ez megállt.

– Ön foglalt, uram? – kérdezte a lovas fáradt csengésű, tompa hangon.

– Hogy értsem? – mondta G. A.

– Azt kérdem, uram, hogy szabadon rendelkezik-e idejével, vagy már elszegődött másvalakihez?

G. A. egy pillanatig elgondolkozott. – Rendelkezésére állok.

– Örvendek – mondta a lovas, borongós tekintetét még egyszer végigfuttatva G. A. rongyos nadrágján s foszladozó, rozsdafoltos kabátján. – Valószínűleg tudomására jutott, hogy munkatársamnak, aki reggeli sétalovaglásaimban segítségemre szokott lenni, jóakaratú, de mértéktelen buzgalma következtében megszakadtak a belsőrészei, s feladata teljesítése közben kiszenvedett. Megtisztelne azzal, hogy a megboldogult helyébe lépve, hazaszállítana a lakásomra?

– A hátamon? – kérdezte G. A.

A lovas szemrehányó, fáradt tekintetet vetett G. A.-ra. – Nem értem a kérdést, uram – mondta kimért hangon. – A kezemnél fogva akar hazavezetni?

– Egyszóval a hátamon – mondta G. A. – A legnagyobb készséggel.

– Örvendek – ismételte a lovas komoran. – Amint tudja, uram, pusztán a társadalom iránti kötelességemet teljesítem, amikor munkaalkalmat adok önnek. Egyelőre egy próbaútra fogadom fel, s ha meg tudja becsülni modoromat s testsúlyomat, s buzgalmával kiérdemli jóindulatomat, nem fogok elzárkózni az elől, hogy esetleg véglegesítsem beosztásában.

G. A. egy gyors pillantással felmérte az előtte álló férfit: kilencven kilóra becsülte. – Értettem – mondta.

A lovas feléje nyújtotta zsámolyát. – Ezek szerint megállapodtunk – mondta, szemét lesütve. – Fogja ezt a zsámolyt! Gusztávnak fogom hívni, mint valamennyi elődjét. Ne felejtse

el, kérem! Megismétlem: Gusztáv. Várjon itt meg a bejárat közelében!

Időközben újra eleredt az eső. A mennyboltot olyan sűrű, mocsárszínű felhőréteg borította be, hogy még egy villám fénye sem bírt volna kigázolni belőle. Egyik percről a másikra besötétedett. A teherhordók feltápászkodtak a földről, ruhájukat facsargatták, akinek cipője volt, levetette s kiöntötte belőle a vizet. A hidegtől s a nedvességtől arcszínük elzöldült, foguk vacogott. Nem beszélgettek egymással, legföljebb egy-egy odavetett szót lehetett néha hallani, de szótlanságuk ellenére, melyet mogorvaságnak lehetett volna nézni, arcuk nyugodtnak, sőt kielégültnek látszott, mint az olyan embernek, aki békében él lelkiismeretével. Noha nyilvánvalóan valamennyien hallották a lovas és G. A. közt lefolyó beszélgetést, egyikük sem szólította meg új kartársukat az alatt a hosszú idő alatt, amíg ez lovasára várakozott; ártatlan, szórakozott tekintetükkel keresztülnéztek rajta. G. A. úgy érezte magát, mintha kenyeret lopott volna ki valakinek a zsebéből.

A nyeregbeszállás simán, zökkenő nélkül ment végbe. G. A. miközben felemelkedett térdéről, a kilencvenkilós teher alatt ugyan egy kissé megingott, de egy pillanat múlva már visszanyerte egyensúlyát, s kissé előrehajló felsőtesttel, karjait ideoda lóbálva azonnal könnyű ügetésbe fogott. Jól bírta a munkát, csakhamar kellemesen ki is melegedett. A tócsákat nem kerülte ki, merészen átvágtatott rajtuk. A víz bőbeszédűen fröcsögött kettős súlya alatt. Ha szél ellen mentek, az eső az arcába vágott, ilyenkor ujjaival kimorzsolta szeméből a vizet. Felemelő érzés volt, hogy emberi szóval s nem gyeplővel és sarkantyúval vezérlik, mindössze az zavarta, hogy lovasa a kezével, néha egyszerre mind a kettővel a hajába kapaszkodik. G. A. világéletében kényes volt a fejére.

Alighanem a város egyik előkelő negyedében jártak. Jobb-

ról-balról egy- vagy kétemeletes villaszerű épületek sorjáztak, kis tornyocskákkal, erkélyekkel, oszlopocskákkal, teraszszerűen lapos vagy meredek svájci tetőkkel. Egyik-másik ablakot díszesen kimunkált sűrű vasrács fedte be, kovácsoltvas virágtartókkal, melyekben nem voltak virágok. A házak előtt körülkerített kerthelyek terültek el, melyekben nem volt kert; elképzelt pázsittalan pázsitok, képzeletbeli üres virágágyak, itt-ott egy befuttatlan lugas rozsdás vasváza állt egy sarokban. Sehol egyetlen szál növény nem nőtt át a valóságba. Az épületek maguk valamivel gondozottabbaknak látszottak, mint amilyenekkel G. A. eddig útjai során találkozott, kevesebb volt köztük a romos ház, az omladozó fal, a beszakadó tető, a falakon ritkább a lepedékes kiütés. Némelyik épületnek épen megvolt minden ablaka, sűrű porréteg fedte őket. Ember azonban itt csak kevés járt az utcán. Egyik-másik lovasítva volt, de nem köszöntek egymásnak.

G. A.-nak lassanként megfájdult a dereka, a nyaka is megmerevedett. Ha növekvő fáradtságában olykor lelassított, a lovas azonnal megsuhintotta lovaglópálcáját. Nem vert végig G. A.-n, épp csak finoman, majdnem gyöngéden megintette vele, ahogy az érzékeny angol telivéreknél szokás, melyek nem tűrik az ostort. Egy alkalommal, amikor nyilván szórakozottságból vastagabban talált hozzáérni, ijedten hátrahajolt s engesztelőn megpaskolta a hátát, G. A. a hirtelen mozdulattól egyensúlyát vesztve, majdnem felbukott.

Egyszer egy szembejövő lovas megállította őket. A két úr, kalapját mélyen megemelve, udvariasan köszöntötte egymást. A szemben álló lovasnak az olykor viharrá vastagodó szélrohamok az arcába verték az esőt, alig bírta a szemét nyitva tartani, fekete cilindere karimájáról, mint egy esőcsatornából, állhatatos, vastag sugarakban ömlött a nyakába a víz. – Úgy

látom, új munkatársa van, kedves barátom – mondta hunyorogva.

– A régi ma reggel kimúlt – mondta G. A. lovasa sápadt, színtelen hangján.

– Az idén már a harmadik, ha nem csalódom – mondta az idegen lovas. – Szerencséjük van, jó helyet fogtak ki magánál.

– Szívesen munkálkodtak nálam, szeretettel s hálával emlékeztek meg rólam végső percükben – mondta G. A. lovasa. – De ez talán tovább fogja bírni. Úgy látom, szívós példány, s aránylag jó erőben van, ha ugyan nincsenek titkolt betegségei.

Az idegen lovas hunyorogva végigmérte G. A.-t. – Hol fogadta fel? – kérdezte.

– A „Fehér paripa" előtt – mondta G. A. lovasa. – Nem láttam önt ma a reggeli sétalovaglásnál, sem az ebédnél, kedves barátom.

– Gyengélkedtem – mondta az idegen, nagyot sóhajtva.

G. A. lovasa tréfásan megfenyegette lovaglópálcájával. – Maga nagy selma – mondta. – Ha csak egy mód van rá, kivonja magát társadalmi kötelezettségei alól. De jól teszi, kedves barátom, mert aki a közért feláldozza magát, azt végül is részvétükkel büntetik az emberek. Ma is úgy jártam, hogy reggel balsorsom rendeléséből egy kirakatban megpillantottam egy ernyőt, s természetesen kénytelen lettem volna megszerezni tulajdonjogát, de szerencsére a kereskedő nem akart megválni tőle. Ma a lovaglótéren már hárman szerencsétlenkedtek kifeszített ernyővel fejük fölött.

– Ó, a boldogtalanok! – mondta az idegen lovas, tenyerével letörölve arcáról a vizet. – Még csak meg sem ázhatnak! Elhiszi, kedves barátom, hogy az idén még egyszer sem hűltem meg? A betegségek is elkerülik az embert. Hát én arra vagyok

kárhoztatva, hogy örökké éljek? – kiáltotta hirtelen indulatosan, s ingerülten megpattogtatta ostorát.

– Türtőztesse magát – mondta G. A. lovasa kopott hangján. – Viseljük méltósággal, amit a sors ránk mér. Egyszer minden szenvedésnek vége szakad.

Az idegen lovas sóhajtott. – Úgy mondják. De amíg a szenvedés tart, nem hisszük el, hogy vége is lehet. A sorsüldözött ember nem bízik a tapasztalatban, csak a saját rögeszméjének hisz.

G. A. lovasa is sóhajtott. – A régi kérdés – mondta. – Tények között élünk-e vagy az árnyékaik között?

– Ne kérdezősködjünk! – mondta az idegen lovas. – Minek a természet céltalan kíváncsiskodását még a magunkéval is megtetézni? A kérdésekre csak válaszok vannak, megoldás nincs. Viszontlátásra, kedves barátom.

Az utca végére érve, a lovas egy kétemeletes, széles homlokzatú, több kisebb toronnyal díszített épület felé irányította G. A.-t. A kapu nyitva volt. Egy tágas, kövezetlen udvarba jutottak, közepén kerekes kúttal. Az egész udvart elborító feneketlen sárban egy ugyancsak sárral borított, keskeny deszkapalló vezetett az egyik sarokba, amelyben egy fedetlen vascsigalépcső csavarodott fel az első emelet körfolyosójára. A csigalépcső előtt a lovas leszállt. – Felfogadom magát holnapra, egy további próbaútra, Gusztáv – mondta fáradtan. – Délelőtt tíz órára legyen itt a lépcsőnél! A lovászom most majd körülvezeti a kastélyban, hogy kielégíthesse érthető kíváncsiságát, utána megeteti. Nem kell felkísérnie az emeletre!

A lovász már a deszkasövényen állt, G. A. mögött. – Szíveskedjék utánam fáradni, uram – mondta kedves mosollyal, fejét előzékenyen előrehajtva. Alacsony, vékony, madárcsontú emberke volt, ide-oda repdeső, ideges tekintettel, kevés hússal, zsírral kiaszott sárga bőre alatt. – Előbb kívánja megte-

kinteni a kastélyt, s utána ebédelni, vagy fordított sorrendben?

– Mindkettő ráér – mondta G. A. – Előbb meg szeretnék száradni, s kissé felmelegedni.

A kis lovász éles, keskeny madárarcát meglepetten hátrarebbentette. – Felmelegedni?

– Fázom – mondta G. A. kezeit dörzsölgetve. – Talán van valahol egy kályha, ahol megszárítkozhatnék?

– Egy kályha? – ismételte a lovász határozatlanul.

– Ha nincs kályha – mondta G. A. –, talán a konyhában, a tűzhely mellett.

A lovász hallgatott, nyugtalanul futkosó tekintete egy pillanatra kíváncsian megállapodott G. A. arcán. – Egyszóval elfogadja az ebédmeghívást?

– Gyerünk valahová fedél alá, ha ez lehetséges – mondta G. A. – A többit majd ott megtárgyaljuk.

– Értem, uram – mondta a lovász. – Szíveskedjék egy pillanatig várni, szólok a szakácsnak, hogy gyújtson be a tűzhelybe. Amíg az ebéd elkészül, addig körülvezetem a kastélyban.

A földszinten, melyet elsőnek vettek sorra, tíz-tizenkét egymásba nyíló, tágas szoba volt, nagyobb részük bútorozatlan, egyikben-másikban még a vakolat is hiányzott a falakról, de a vörös téglákon itt-ott egy üres képkeret lógott, alatta a parkettapadlón egy kis szőnyeg, nyilván, hogy az ember kényelmesebben nézegethesse a hiányzó képet. Az ablakok mindenütt szorosan be voltak függönyözve, homályos villanyfénynél járták végig a termeket. Azokban, amelyek már be voltak rendezve, G. A. ugyanazokat a bútorokat pillantotta meg, amelyek a szállodahallban álltak; ugyanolyan vadonatújnak, használatlannak látszottak, mint amazok, szinte érezni lehetett rajtuk a friss kárpitozás szagát. Az egyik nagyméretű teremben téglavörös selyemtapéta borította a falakat, a bútoroknak paraj-

zöld, recés bársonykárpitozásuk volt. Itt egy márványasztalon egy üres madárkalitka állt, bronzból. Egy ablak be volt törve; a szél félrefújta előtte a függönyt, és szétcsapta az esőt a terem padlóján.

– Ez a terem zárja le a földszinti lakosztályt – mondta a lovász, aki egész idő alatt szótlanul lépegetett G. A. mögött. – Természetesen az emeleti helyiségeket is meg kívánja tekinteni?

– A könyvtár az emeleten van? – kérdezte G. A.

A lovász szótlanul nemet intett vékony madárfejével.

– Akkor nem fárasztom tovább – mondta G. A. –, menjünk a konyhába!

– Még ráérünk, uram – mondta a lovász biztató, kedves mosollyal. – Az ebéd elkészítése még folyamatban van. Szíveskedjék helyet foglalni ebben a kényelmes karosszékben. Ön ugyebár külországból jött?

G. A. hallgatott. – Mi indítja erre a feltevésre? – kérdezte.

– S még csak rövid ideje tartózkodik a városban? – folytatta a lovász, tapintatosan keresztülnézve a kérdésen. – Elárulta magát, uram. Nem tételezem fel, hogy el akarta volna titkolni, de bizonyára nem óhajtotta közölni.

– Nem óhajtottam – mondta G. A. rosszkedvűen. – Mivel árultam el magam?

A lovász arca ellágyult. – Minden szavával elárulta magát, uram – mondta résztvevőn s gyöngéd, majdnem szánakozó tekintetet vetett G. A.-ra. – Ha titokban akarná tartani, némának kellene lennie, mint a sírnak. Szavaival lépten-nyomon nemcsak az itteni viszonyokban való járatlanságát leplezi le, ha szabad magam így kifejeznem, hanem szinte percenként érdekesebbnél érdekesebb részleteket fed fel otthoni életéből, ami valósággal lebilincselővé teszi társalgását. Így például arról

értesültem egyik megjegyzéséből, hogy önöknél külföldön télen be szoktak fűteni a lakásokban.

– Lehetőleg – mondta G. A.

– S e célból kályhákat, esetleg fűtőtesteket állítanak be a szobákba – folytatta a lovász, kíváncsian kérdő tekintetét G. A. arcára függesztve. – Remélem, nem vonok le elhamarkodott következtetéseket. Megtudtam továbbá, hogy ha ebédmeghívást kapnak a vagyonos osztály egyik tagjától, azt elfogadják. Rendkívül figyelemre méltó! Minden szava egy-egy tankönyv volt számomra, uram. Egyik kérdéséből például arra a következtetésre kellett jutnom, hogy önöknél könyveket szoktak írni, talán olvasni is. Életemnek legizgalmasabb negyedórája volt az, amelyet az imént önnel töltöttem, merem állítani. Valósággal úgy éreztem, mintha régmúlt századoknak egyik megboldogult tanúja elevenedett volna meg előttem, a valóság teljes pompájában és szavahihetőségével. El nem tudom mondani, milyen hálás vagyok önnek, uram. S ha arra gondolok, hogy mi mindent remélhetek még öntől, feltéve természetesen...

– Miért nem fejezi be a mondatot? – kérdezte G. A. egy idő múlva. – Egyébként is nem mehetnénk most már a konyhába?

– A melegre, ugye? – kérdezte a kis lovász ártatlan csúfolódással. Nevetése oly kedvesen együgyű s félreérthetetlen volt, mint egy veréb hajnali csicsergése. – Tényleg nem óhajtja megtekinteni az emeleti helyiségeket? Pedig azok, azt hiszem, még ezeknél is ízléstelenebbek.

– Akkor ne sanyargassuk magunkat – mondta G. A.

A lovász elgondolkodva maga elé nézett. – Rendkívül érdekes – mormolta. – Szóval ne sanyargassuk magunkat? Minden szava kinyilatkoztatás számomra, uram. Sajnos, ha Ireneusz úr odafönn megtudja, hogy ön külföldi, akkor el fogja bocsátani szolgálatából.

– Itt nem szeretik a külföldieket? – kérdezte G. A. az ajtó felé indulva.

– Hova gondol, uram! – kiáltotta a kis lovász. – Külföldi ugyan ritkán kerül el mihozzánk, talán száz évbe is beletelik, amíg egy-egy megtisztel látogatásával, de ezt az egyet a legnagyobb megbecsüléssel és szeretettel fogadják. Épp ezért, uram, épp ezért fogják elbocsátani.

G. A. a lovász szeme közé nézett. – Ha nem árulná el odafönn, hogy külföldi vagyok?

– Megbocsásson, saját maga fogja elárulni magát, uram – mondta a lovász szánakozva. – Lehet, hogy hebehurgyaság s talán nevetségessé is teszem magam azzal, hogy ilyen határozottnak látszó véleményt nyilvánítok önről s jövőjéről. Lehet, hogy ön szándékosan leplezte le magát előttem, s alkalomadtán olyan áthatolhatatlan tud lenni, mint egy fal. De akkor talán én fogom önt elárulni.

– Megbízom önben – mondta G. A.

– Rosszul teszi, uram – mondta a kis lovász fejcsóválva. – Nem ismerjük önmagunkat, és sohasem tudhatjuk, mit hoz a jövő... Figyelem, úgy hallom, Ireneusz úr hívja.

A szemben levő ajtó kinyílt, s a lovas, ugyanolyan csuromvizesen, mint ahogy megérkezett, belépett a terembe. – Épp a fogadótermet mutatom meg Gusztávnak – közölte a lovász. – Minden várakozását felülmúlja.

A lovas állva maradt a küszöbön. – Örvendek – mondta. – Jó, hogy még itt találom, Gusztáv. Jöjjön fel hozzám a dolgozószobámba!

A hosszúkás, keskeny alaprajzú, nyolc lépés hosszú, négy lépés széles, homályos dolgozószobában egy üres asztal, egy vaságy s egy szék állt, a sarokban, a padlón egy bádog mosdótál, tele szappanos, szennyes vízzel, mellette egy megrepedt porcelán tányéron egy kis darab sötétbarna szappan. Szemben

az ajtóval, egy négyzet alakú, kis ablak nyílt az utcára, alatta a falnál egy fafedéllel leborított W.C.-kagyló állt, ez előtt egy vödörben víz. Az ablakon sűrű fonatú vasrács védelmezte a helyiséget az utcáról beszivárgó világosság ellen. – Ez a kedvenc szobám – mondta a lovas, mélyen leszippantva a szoba hervadt, édeskés szagú, poros levegőjét. – Egyszerű s áttekinthető berendezése nem zavarja a gondolkodást. Ha egy percnyi szabad időm van, ide vonulok vissza. Amint látja, az ajtón nincs kilincs, tehát nem bírok kimenni a szobából, ha idő előtt háborgatni akarnám magamat. A személyzetnek szigorú utasítása van, hogy ilyenkor ne engedjen ki az ajtón.

– Érdekes – mondta G. A.

Ireneusz úr azonban nem várt helyeslésre, közömbös, fáradt szemekkel maga elé nézett a földre. Széles, csontos, életerőtől duzzadó arca volt, kissé szétlapított orral s hosszú cimpájú, erélyes fülekkel a nagy, tojásdad alakú koponya két oldalán, mely egy vastag, dacos nyak megbízható oszlopán nyugodott a férfias vállak s a domború mellkas fölött – s ebben a magabiztos, jól összehangzó, munkabíró együttesben úgy hatott a kopott tekintet s a sápadt, pállott hang, mint két penészfolt egy kifejlett szép gyümölcsön. – Nem kell leülnie, ha szívesebben áll – mondta Ireneusz úr. – Azért hívattam fel, mert beszélgetni óhajtok magával.

G. A. állva maradt, nem akart gyanút kelteni.

– Vannak pillanatok, amikor a magamfajta magányos ember is társaságra vágyik – mondta Ireneusz úr váratlan, meghatott melegséggel hangjában. – Beszélje el nekem az életét, Gusztáv.

– Nincs arról mit beszélni – mondta G. A.

– A jelentéktelen embernek is érdekes a kis élete, ha közelről beletekinthetünk – mondta Ireneusz úr. – Be fogom húzni

a függönyt, én is jobb szeretek sötétben lenni. S akkor nyíltabban is beszélhetünk egymás előtt, Gusztáv.

A homályos szobában, amelybe az ablak dróthálója eddig is csak a borús utca hulladékszíneit szűrte be, egyszerre vaksötét lett. G. A. lassan a falhoz hátrált, hogy legalább a háta védve legyen. Kintről hallani lehetett az ereszről szüntelenül ömlő víz csattogását a kövezeten. Sötétben az ember az orrára van utalva, jobban érez minden szagot. Melegebb is van, mert az ember a szemén át is fázik. G. A. hátát a falnak támasztva, berzenkedő orral néhányszor beleszimatolt a gyenge árnyékszékszaggal megilletett levegőbe, s a házias illatoktól megnyugodott. A vakok a fülükkel látnak: G. A. nyomon követte a lovas csikorgó lépteit az asztalig s az alatta panaszosan megreccsenő székhez.

– Nem szeretem, ha szánakoznak rajtam – mondta a lovas egy idő múlva fáradt, gyenge hangján, mely azonban a sötétben – mikor az ember önkéntelenül halkabban beszél – arányosabbnak tetszett s nem szégyenítette meg azt a méltóságteljes, nagy, férfias testet, mely hirtelen láthatatlanná válva, most csak hangjával szólt környezetéhez. A fáradtság ellenére, mely átszitált rajta, nyugodt, magabiztos menete volt, mint ahogy szavai is, melyeken érezni lehetett egy sokat tapasztalt, világlátott ember fölényes biztonságát, olyan meggyőzően s oly férfias egyszerűséggel szóltak, hogy már az első mondatokkal lekötötték az ember figyelmét. – Láttam a szemén, Gusztáv, hogy maga is sajnál – mondta csendesen. – Nincs számomra visszataszítóbb, mint az a részvét s rokonszenv, melyet az emberekben keltek, amikor kénytelen vagyok megjelenni a nyilvánosság előtt. Részvétet csak az fogadhat el, aki tudja, hogy az érzelmek természetes csereforgalmában egyszer maga is megkönyörülhet valamelyik embertársán, de hol találok én olyan emberre, aki elfogadná tőlem bár a legkisebb szeretet-

adományt, anélkül hogy rögtön meg ne gyűlölne érte? Születésemnél és körülményeimnél fogva az a társadalmi feladat jutott osztályrészemül, hogy szenvedést okozzak embertársaimnak s cserébe megbecsülést kérjek, amit nem adnak, s részvétet kapjak, amiből nem kérek. Az ember így magára marad, amit könnyű szívvel el tudnék viselni, ha bezárkózhatnék ebbe a szobába, s lefekhetnék ebbe az ágyba, amelyben születtem, s amelyben mielőbb el akarnék nyugodni. De kimenni a porondra, s körbemutogatni a magányomat?

G. A. felfedezett egy rést az ablakfüggönyön, amelyen át egy vékony sáv ködszínű világosság lopakodott be a szobába. A kis fény a W.C. kagylójára esett, amely azonnal gyöngéden csillogni kezdett, s folyamatosan megújítva fényecskéit, mindegyikkel egy-egy meghitt, szolid, önérzetes baráti üdvözletet küldött szét a sötétségbe.

– Maguk nem tudják, milyen jó dolguk van – mondta Ireneusz úr keserűen. – Fájdalmakat, testi és lelki gyötrelmeket elviselni?... gyerekjáték... nem szólva arról, hogy minden szenvedés, mint egy-egy hűséges barát, kézen fogja az embert, s közelebb viszi egy lépéssel az áhított végső megnyugvás felé. Szeretteink, anyánk, apánk, gyermekeink szenvedését figyelni vagy egy asszony lassú elmúlását mellőlünk, akivel együtt töltöttük egész életünket, s aki hirtelen mintha betelt volna velünk, mindez semmiség ahhoz képest, amit nekem kell eltűrnöm. Ismerem az öregembernek a fájdalmát, aki beteg vagy szerencsétlen gyermekét figyeli, s akinek minden életereje s szeretete ebbe a tekintetbe gyűlt össze, ezekbe a kortól már félig kioltott, könnyhályogos, öreg szemekbe, amelyek ha maguk elé tekintenek, akkor is mindig messzebb néznek, s mindig csak a szerencsétlen gyermekét látják, ismerem azokat az öreg, kiaszott, megkeményedett ajkakat, melyek már szégyellnek csókot adni, a fej öreges bólogatását, a kéz reszketését, az elé-

gedetlen dohogást, a szemrehányó mormogásokat, melyek még egyszer utoljára a kifejezhetetlent próbálják elmondani, a már visszavonhatatlanul elmúlt, többé soha meg nem valósuló boldog élet álmát, amelyet az öreg apa gyermekének szánt. Igen, ismerem ezt a fájdalmat, a segítségre tehetetlen szeretet szenvedését. A beteg gyermekét, aki szüleit maga miatt látja boldogtalannak, s már csak azért akarna meggyógyulni, hogy felszárítsa szemükben a visszatartott könnyeket, elhallgattassa az elnyomott sóhajokat, amelyek a szomszéd szobából is áthallatszanak, elállítsa azt a szótlan, üres tekintetet, amellyel odaát mind a ketten az ajtajára merednek, fel-felrezzenve olykor, s közömbös arcot vágva, hogy kölcsönösen eltitkolják egymás elől szenvedésüket. Ismerem az anyának a fájdalmát, aki, mint egy kettős terhet nemcsak a gyermekéért érzett elviselhetetlen aggodalmat cipeli a hátán, hanem fölébe rakva férje szenvedését is, s aki ha egyszer magára marad s végre elsírná azokat a könnyeket, melyeket egy más ember éppúgy nem bírna elállítani, mint a tenger hullámverését, akkor erejének végső megfeszítésével, amilyenre csak a szeretet s a jóság képes, elfojtja zokogását, nehogy gyermeke megtudja, hogy szenved miatta, s a férje, hogy gyermeke életéért reszket. Ismerem mindezt, a magam tapasztalatából vagy hallomásból, vagy az emberi nem történelméből, mindegy. De mi ez mind ahhoz képest, amit nekem kell elviselnem! Másokért szenvedni, az végeredményben a legjobb időtöltés, amelyben az embernek ezen a földön része van. S ha idővel elunjuk az egyik fájdalmat, mert már annyira megedződtünk a mindennapos szembesítésben, hogy meg se halljuk, ha szólongatni kezd, akkor késedelem nélkül a helyébe lép egy új fájdalom, s ismeretlen, takaros, fiatal formáival azonnal szórakoztatni kezd bennünket. Mert az ember oly bölcsen van megalkotva, Gusztáv, hogy az élet örömeit csak nehezen bírja elviselni, s minden tőle telhetőt

elkövet, hogy megszabaduljon terhüktől, de a szenvedésben csodálatra méltón kitartó s türelmes, s páratlan leleménnyel gondóskodik arról, hogy valahogy ki ne fogyjon belőle. S ha történetesen olykor rövid időre mégis nélkülözni kénytelen megszokott időtöltését, csak át kell látogatnia legközelebbi szomszédjához, s az oly bőkezűen meg fogja vendégelni mind egyéni, mind általános természetű bánataival, hogy akár rögtön meg is szakadhat a szíve a testvéri együttérzéstől.

G. A. összerezzent: a W. C. víztartója valamilyen ismeretlen okból hirtelen kiürült, a víz zubogva leömlött a csészébe, körülsöpörte, majd sisteregve távozott a levezető csövön. A tartályban a feltöltő gépezet egyet búgott, majd zakatolni kezdett. Most föntről hallatszott a víz csobogása, előbb bő, vastag kavargással, majd egyre vékonyabban, míg végül már csak egy-egy csepp halk loccsanása pötyögött a helyreállt csöndben. De alighogy a tartály megtelt, a gépezet újra felbúgott, kiürítette a tartályt, a csésze fortyogott, sistergett, a gép ismét zakatolni kezdett. Ireneusz úr elnevette magát.

– Egyetlen szórakozásom – mondta nevetve. – Ez most még eljátszik esetleg két-három órát is, az ember nem győzi csodálni kitartását. De ha reggelente dolga végeztével az ember meghúzza a fogantyút, akkor megesik, hogy egyetlenegy cseppet sem ereszt ki magából, akárhogy biztatja is az ember. Ismerve gyermekesen bájos konokságát, lovászom mindennap egy vödör vizet állít melléje. A vödröt csak ritkán kell használnom, mert ha ott tudja maga mellett, többnyire olyan kezes lesz, mint egy elvont gondolat s nem makacskodik tovább. Aztán egyszer csak váratlanul, mikor az ember legkevésbé számít rá, megint megmakacsolja magát. Rendkívül szórakoztató.

– Minden szobában fel kellene ilyet szerelni – mondta G. A.

A lovas hallgatott. A tartályban zakatolt a gép, lassanként elhalkult, majd újra rákezdett. – Az emberi szív sokat eltűr,

Gusztáv – mondta Ireneusz úr –, csak egyet nem bír el: azt, hogy másoknak okozzon szenvedést. Ez meghaladja erejét. Maguknak, egyszerű, kis embereknek könnyű, mert szerény köznapi életükben beérik azzal, hogy maguk szenvednek, s azzal igyekeznek könnyíteni életükön, hogy mielőbb befejezik. De másnak fájdalmat okozni, ahhoz a képzeletnek s az akaraterőnek olyan rendkívüli erőfeszítésére van szükség, amelyre a közönséges ember nem képes. Néha, ha rangrejtve elvegyülök a tömegbe, elnézem magukat, gondtalan, sovány arcukat, mely legföljebb a durva testi fájdalomnak egy-egy görcsétől fintorodik el, hallgatom ártatlan, szívből jövő, csoportos nevetésüket, melyet egyiknél-másiknál olykor talán egy embertársuknak, egy családtagnak vagy egy barátnak a szenvedése szakít félbe hosszabb vagy rövidebb időre, szagolgatom a ruhájukból áramló penészszagot s keserű irigység fog el. Mikor nevetek én, Gusztáv? Talán a betegágyamon, ha majd végre-valahára a természet kegyelméből egyszer megbetegszem. Mert nekem nincs meg az a megnyugvásom, ami maguknak, hogy nem élek örökké. Nekem nincs senkim, aki gondoskodnék róla, hogy valaha eltávozzam e siralom völgyéből. Egy végtelen számsornak az elején állok, amelyen nem tudok továbbjutni, s nézem magukat, ahogy fütyörészve, sírva, nevetve és kétségbeesetten, köznapi fájdalmaik s örömeik kis batyujával a hátukon, kalaplengetve s énekelve elvonulnak mellettem, abban a boldogságot megközelítő magasztos állapotban, amelyben az esőcsepp van, mielőtt földet ér. De ki ejti el magukat?... Úgy van, azt kérdem, ki ejti el magukat? Én! Én áldozom fel magam, hogy megrövidítsem szenvedéseiket, nekem köszönhetik, hogy ártatlanul élhetnek, amíg meg nem halnak. Én vettem magamra, hogy a természet nevében, amely már megunta az emberi nemet, kipusztítsam ezt az átkozott tenyészetet. Az én érdemem, hogy nem kell kezet emelniök önmagukra,

s megmaradhatnak a kegyelem állapotában. Nekem köszönhetik, hogy bűntelen áldozatok s édesdeden nevetgélve, ártatlan, csodálkozó szemekkel s tiszta lelkiismerettel fekhetnek sírjukba. S mindezért mi a fizetség? Hogy sajnálnak. A bárány a farkast? A farkast, amely inkább önmagát tépné szét, hogysem meggörbítené az áldozat egyetlen szőre szálát is, ha nem volna kénytelen vele.

– Minden szavát megértettem, s mélyen az emlékezetembe vésem, uram – mondta G. A. Jobb kezével sikerült egy kissé kitágítania a függöny résé t: odakünn még mindig szakadt az eső, a kapu előtti tócsa, amelyen idejövet át kellett gázolnia, most már átnőtt az utca túlsó oldaláig. Amennyire a függönyrésen át látni lehetett, egyetlen ember sem járt az utcán.

– Az embernek egyik jellegzetes tulajdonsága, hogy megveti azt, amihez fáradság nélkül jut hozzá – mondta Ireneusz úr. – Örülök, Gusztáv, hogy ennek ellenére méltányolni tudja, hogy bizalmamba fogadtam. Lehet, hogy valamelyik nap folytatni fogjuk ezt a mindkettőnk számára termékeny s érdekes beszélgetést. Szolgálatában nagy tapintatra és gyöngédségre lesz szüksége. Mindössze azt kifogásolom, hogy túl bőbeszédűen fejezi ki gondolatait, s nem azzal a tömörséggel és szabatossággal, amelyet nyilvánvalóan megérdemelnek. Ezért egyelőre kénytelen vagyok lemondani szolgálatairól, bár fenntartom magamnak a jogot, hogy idővel netán visszafogadjam. A címét hagyja meg a lovásznál! Mielőtt távozik a szobából, húzza be a függönyt, amelyen a tárgyak teljesen önzetlen s épp ezért kivédhetetlen rosszindulata következtében, úgy látom, egy kis rés támadt. Az ajtónak magas küszöbe van, vigyázzon, hogy meg ne botoljék benne!

G. A. a néptelen utcákon hazafelé menet eltévedt, s csak késő éjjel érkezett vissza a szállodába. Éjszakára kitisztult az idő, a hold is felkelt a romos házak fölött, s G. A. hosszú

idő után megint találkozott az árnyékával. Vidáman imbolygott körülötte, mint a jól betanított kutya, amely mindig közvetlenül gazdája előtt vagy mögött halad. Az utcák ritka helyen voltak kivilágítva, G. A. az út nagyobb részét a hold világánál tette meg, a halott fény kacér csillogásában, mely szétporlasztotta körülötte a tömör világot. Utcahosszat nem hallatszott más hang, mint saját lépteinek meghitt kopogása az idegen csendben.

G. A. úgy látta, ki kell költöznie a szállodából, s valamilyen magánlakásba befészkelnie magát, ahol közelebbről figyelheti a polgárok mindennapi életét, talán maga is részt vehet benne. A szállodai élet egyébként sem volt ínyére, nagyobb függetlenségre s egyben szorosabb megkötöttségre vágyott: egy albérleti szobára. Minden élőlény csak a saját elemében érzi jól magát, a hal a vízben, az angyalok az űrben, az ember embertársai bűzében. G. A. e felismeréstől indíttatva egy családi fészek peremére kívánt költözni.

A szállodahall benyílójában ismét új portás állt a pult mögött, egy magas, keszeg, hosszú arcú fiatal férfi, barátságos tekintettel, szolgálatkész mozdulatokkal.

– Kaphatnék egy mai újságot? – kérdezte tőle G. A.

A portás feltekintett az előtte álló sakktábláról. – Sajnos, nem tudom, uram, hogy ma megjelentek-e a hírlapok.

– Jó lesz egy tegnapi szám is – mondta G. A. –, az apróhirdetéseket akarom megnézni.

A portás elgondolkodott. – Nem tudom, uram, hogy tegnap megjelentek-e? Intézményünk tudtommal nem foglalkozik a lapok terjesztésével, mert meg akarja kímélni vendégeinket attól, az úgy mondják, elviselhetetlen unalomtól, amellyel állítólag a rendszeres újságolvasás jár, bár lehet, hogy épp ellenkezőleg,

a hírszolgáltatás mértéktelen izgalmaitól kívánja megóvni őket. Nem óhajtana inkább egy játszma sakkot lebonyolítani?

– Megjelenik itt egyáltalán újság? – kérdezte G. A.

– Lehet, hogy megjelenik – mondta a portás. – Néhány évvel ezelőtt egyszer láttam egy példányt, de már több éves volt. Szerencsére a nyomása úgy elszíntelenedett, hogy csak nehezen lehetett volna kibetűzni, ha az ember történetesen azért vette volna kézbe, hogy elolvassa. Ön milyen célból óhajtotta volna tanulmányozni az apróhirdetéseket?

– Lakást keresek – mondta G. A.

A portás széttárta karjait. – Azt minden utcasarkon kap, uram. Igaza van, nem is való önnek a szállodai élet.

– Van a szállodában fürdőszoba? – kérdezte G. A. Tegnapi tapasztalatai még a csontjaiban sajogtak, pihenésre, elmélkedésre és tisztálkodásra szánta e napot, mely az elmúlt holdas éjszaka után ismét a szél és az eső ízetlen párbeszédével nyitott. – Hogyne volna, uram – mondta a portás. – Szíveskedjék felfáradni a szobájába s becsöngetni a komornyikot; ez kívánságára nyomban be fogja vezetni önt egyik kívánatos fürdőszobánkba.

– Már több alkalommal hiába csöngettem – mondta G. A.

– Hányszor, uram? – kérdezte a portás gondterhelten.

– Ma is már kétszer – mondta G. A.

A portás elgondolkozott, rokonszenves, hosszú fiatal arca szemlátomást elkomorodott. – Hányszor nyomta meg a csengőt, uram? – kérdezte szemöldökét felvonva.

– Kétszer, háromszor is – mondta G. A.

A portás ránézett, majd váratlanul elnevette magát. Csengő, ártatlan, jóindulatú nevetés volt, egy csipetnyi csúfolkodással göcögésében, amely még kedvesebbé s vidámabbá tette. – Ha kétszer-háromszor nyomta meg a csengőt, uram – mondta, nevetéssel küszködve –, akkor a 2-es, illetve a 3-as szobában

jelentkezett a komornyik. Képzelje el, uram, hogy csodálkoztak vendégeink a fentemlített szobákban, amikor hívás nélkül hirtelen rájuk nyitott a személyzet, s tán épp egy olyan kényes pillanatban, amelyben az emberi lélek rendszerint hevesen tiltakozik hívatlan idegenek jelenléte ellen. Képtelenül mulatságos lehetett. De ne vesztegessünk rá több időt! Annyiszor kell megnyomni a csengőt, uram, amennyi a szobájának a száma.

– Értem – mondta G. A. – Minthogy az 542-esben lakom, tehát...

A portás felemelte hosszú karjait. – Bocsánat, hogy közbevágok – mondta. – Ön nem az 542-esben lakik, uram.

– Hanem? – kérdezte G. A. egy idő múlva.

– Elnézést kérek, hogy kénytelen vagyok kiigazítani bizonyára alaposan megfontolt szavait – mondta a portás megvesztegető mosolyával –, de sajnos vannak kivételes alkalmak, amikor az emberi gondolkodás s a tények vitájában ez utóbbiak ismert erőszakoskodó természetüknél fogva felülkerekednek. Mit tehet ilyenkor az ember?... vállat von, s elhallgat. Emberi méltóságán nem esik sérelem. Ön, uram, e jegyzék tanúsága szerint – a portás egy mellette fekvő hosszú, több oldalas listára tekintett –, e jegyzék tanúsága szerint a 780-as szobában lakik. Időnként – így ma éjszaka is –, hogy némi szórakozást nyújtsunk vendégeinknek, át szoktuk számozni a szálloda összes szobáit, ami sok bájos félreértésre s bohókás tévedésre ad alkalmat, ezeknek részletes ábrázolásától azonban most tartózkodom. De azt tanácsolom, uram, hogy szobájába visszatérve, ne 542-szer nyomja meg a csengőt, mert ez esetben megint csak összeütközésbe kerülne a rideg tényekkel, s újfent csalatkoznék várakozásában.

G. A. visszament szobájába, leült az ágyára, s 780-szor megnyomta a csengőt. Az első kísérletnél figyelmetlenségében tévedett a számolásnál, ötszáz körül abbahagyta, majd egy idő

múlva újrakezdte. Lassan, módszeresen számolt, ceruzavonásokkal jelezve a százas sorozatokat. Az utolsó gombnyomás után rögtön kinyílt az ajtó, s a komornyik – mintha a folyosón, a szoba előtt várakozott volna a hívásra – kopogtatás nélkül, de egy tisztelettudó, s méltóságteljes fejhajtással belépett, behúzta maga mögött az ajtót, s az ágyán fekvő G. A. elé járult. Hatalmas termetű, tagbaszakadt, harmincadik életéve körül járó fiatal férfi volt, vörhenyes, dús pofaszakállal, acélszürke szemekkel, lassú, tekintélyes mozdulatokkal. Fekete-vörös sávos ujjasában, dereka köré kötött zöld kötényében úgy festett, mint egy álruhába öltözött, régivágású angol hajóskapitány. G. A. egy darabig nézte. Az ember mozdulatlanul állt előtte, nem szólalt meg. – Legyen szíves, mutassa meg, hol a legközelebbi fürdőszoba! – mondta G. A.

A komornyik meghajolt, majd megfordulva, szótlanul elindult az ajtó felé. A küszöbre érve, megállt, maga elé engedte G. A.-t. Jobbra fordultak, a lépcsőházakkal ellenkező irányban. A szálló fürdőszobái, úgy látszik, az épületnek egy távoli, G. A. által még be nem járt régebbi, vagy ellenkezőleg újonnan épült szárnyában voltak elhelyezve, melynek emeletmagassága nem egyezett a lakóépület emeleteivel, a szintkülönbséget minduntalan lépcsőkkel kellett kiegyenlíteni, melyek hol felfelé, hol lefelé vittek az egymást váltó, rövidebb, hosszabb zegzugos folyosók fordulóinál; egy-egy keresztezésnél maga a komornyik is megállt, szemlátomást azon tűnődve, hogy jobbra vagy balra forduljon-e be. Már az első folyosó is, melyen a szobából kilépve elindultak, jó tíz percnyi gyaloglást követelt meg egyenes irányban s még jóval a vége előtt rá kellett térniük egy oldalfolyosóra, mely a szálló homlokzatával merőleges szögben vezette tovább az embert, majd hirtelen bekanyarodott, s látszólag ellenkező irányban, a lépcsőházak felé futott tovább. Mind a főfolyosók, mind a keresztfolyosók, melyeken

időnként át kellett vágni, egyforma szélesek s magasak voltak, egyforma piros futószőnyegeik hangtalanul itták be a tejüvegburákba zárt mennyezetvilágítás fényét s a léptek zaját, melyet kétfelől a fehér ajtók sorfala kísért, s minthogy az ajtók szeszélyesnek látszó számozása sem ismertette az útirányt, G. A. egy idő múlva teljesen elvesztette tájékozódó képességét. Egész útjukon senkivel sem találkoztak. Egyszer úgy rémlett neki, hogy visszaérkeztek arra a folyosóra, amelyből a szobája nyílt. Az ajtók számozása azonban nem egyezett. – Parancsoljon, uram – mondta a komornyik az egyiket szélesre kitárva. – Ha elkészült, szíveskedjék csöngetni.

– Hányszor? – kérdezte G. A.

– Ahányszor kíván – mondta a komornyik ünnepélyesen. – Bármikor szüksége lesz rám, rendelkezésére fogok állni.

A fürdőszoba ablakai más égirányban nyíltak, mint G. A. szobája. Elöl, a táj homlokterében itt is az esőbe burkolódzó város terült el, melynek kifutását a köd mögött itt sem lehetett belátni, de a távolban egy másik, szenvedélyesebb alakzatú hegycsoport nőtt fel a lapályból, kettéosztva a lábainál szétfutó tenger kéken csillogó síkját. Ha a tekintet túljutott az eső s a köd sűrű gomolygásán, mely a várost és közvetlen környékét eltakarta, s csak itt-ott, egy-egy hasadékán engedett fel a felszínre egy házcsoportot vagy távolabb a síkságnak egy váratlanul felcsapó tömörebb hullámát, ha maga mögött hagyta az eszméletlenül kavargó sötétszürke gőzöket, egy lángokban álló tájba ütközött: a napsütésben égő magas hegységbe s két oldalán a kicsattanó tengerre. A hegységnek több magas, egymás ellen élesen kirajzolódó csúcsa volt, melyek meredeken, mint egy-egy nyílhegy fúródtak fel a fénybe, mélyen maguk alatt hagyva az alant lomhán úszkáló felhőket; ha ezek közül egyiknek-másiknak olykor sikerült felkapaszkodnia egy hegy vállára, s lebocsátani fátylait hatalmas terme-

tére, a fényben égő sziklacsúcs magányosan, mint egy felmagasztosult arc tekintett fel az égre, s ihletett izzásával betöltötte maga körül a teret. Alant lassan hömpölygött a köd, befolyt a szurdékokba, hangtalanul legörgött a lejtőkön, majd hirtelen irányt váltva felszállt egy hegynyeregbe, s a túloldalon gomolyogva ismét lefolyt a tenger felé. A hegyek árnyékai könnyedén lebegtek a víz csillogó tükrén. Mindez: az árnyékok, a hegyek, a felhők s a tenger könnyűszerrel befértek a fürdőszoba ablakába. G. A. hosszabb ideig állt az ablaknál.

A táj alapjában véve a fürdőszoba hátsó falánál kezdődött. A helyiség, mivel kézzel körül lehetett tapogatni, érthetőbb volt a hegységnél s a tengernél. Ahol a külső s a belső táj találkozott – az ablakban – az összeütközéstől az emberi mű alig észrevehetően meg-megreszketett. A padló néha egy-egy hullámot vetett, a falak átvették. A padló fehér márványlapokkal volt burkolva, a falak világoszöld csempével, halványan átvilágítottak egymásba. Fölöttük a stukkatúramennyezeten két hatalmas kristálycsillár függött. A kád a terem közepén állt, egy márványemelvényen, négy öblös szájú nikkelcsappal s egy zuhanyozó rózsával, mely a mennyezetről ereszkedett alá. A kád előtt vastag fehér szőnyeg, mellette egy törülközőmelegítő állvány, ugyancsak nikkelből. A falak mentén több heverő állt fehér vagy rózsaszín lepedőkkel letakarva. A terem be volt fűtve. A láthatatlan fűtőtestek fölött látni lehetett a felmelegített levegő áramlását. Erős, üde vízszag volt a helyiségben. A törülközőmelegítőn több, különböző színű dörzstörülköző langyosodott, mellettük egy külön állványon néhány pasztellszínű fürdőköpeny. A márványkádon s körös-körül a falakon gondosan karbantartott fénylő nikkelcsapok, kerekek és fogantyúk szikráztak, fölöttük fehér zománctáblák használati utasításokkal, alattuk különböző alakú s nagyságú mosdószerkezetek. Egy rózsaszín bőrrel kárpitozott öblös karosszék

is állt az egyik sarokban, előtte íróasztallal s olvasólámpával. G. A. beleült s becsöngette a komornyikot. Már a következő pillanatban kopogtatás nélkül nesztelenül kinyílt az ajtó, a hatalmas szál férfi szótlanul megállt a küszöbön s fejét fölvetve, hűvös szürke szemét G. A.-ra szögezte. Másfajta embernek látszott, mint amilyenekkel ez idáig megismerkedett, makulátlan udvariassága ellenére nyaka tartásában több volt a dac, szemében az önkény, pofaszakállában az önérzet, mondatai nem gumiból voltak ömlesztve, hanem fába faragva. G. A. úgy érezte, bizalommal lehet iránta. – A csapokból nem folyik a víz, barátom – mondta.

– Tudom – mondta a komornyik.

G. A. hallgatott.

– Ön fürödni kíván, uram? – kérdezte az ember egy idő múlva, szenvtelen hangon. – Sajnálom, hogy ezt nem közölte velem, s így hiába fárasztottam.

– Megbocsáthatatlanul henye s pontatlan voltam – mondta G. A. – Arra kértem, hogy vezessen a legközelebbi fürdőszobába, de nem közöltem, hogy fürödni is kívánok benne.

A komornyik a szemébe nézett. – Így van, uram – mondta csendesen.

G. A. növekvő rokonszenvvel figyelte az előtte álló, hatalmas szál, szép férfit. – S van a szállóban olyan fürdőszoba, ahol fürödni is lehet? – kérdezte.

– Van, uram – mondta az ember.

– Hol? – kérdezte G. A.

– Az intézmény több olyan fürdőszobával is rendelkezik – mondta a komornyik egykedvűen –, ahol be van vezetve a folyóvíz. Egy-két ajtóval arrébb is van tudtommal egy ilyen helyiség.

– S van ott kád is? – kérdezte G. A.

– Kád nincs, uram – mondta a komornyik. – Ha jól emlék-

szem, van egy csap a falban, s ha az ember alája guggol, akkor a nyakába folyik a víz, feltéve, hogy a vízvezeték nincs elzárva.

– Most persze el van zárva? – kérdezte G. A.

– El van zárva, uram – mondta a komornyik.

G. A. felállt, felvette a kabátját. – Bizonyára éjszaka nyitják meg?

– Éjszaka, uram, amikor nem lehet kilátni fürdés közben a hegyekre s a tengerre – mondta a komornyik egykedvű arccal, bár idegesen megreszkető hangjából már valamennyire kihallatszott az okvetetlenkedő kérdéseken érzett ingerültsége. – A szálloda igazgatóságának gondoskodnia kell arról, hogy a léha élvezetek halmozásával ne terhelje meg túlságosan a fürdőzők idegeit. Mi nem akarjuk megölni a vendégeinket, uram.

– Érthető álláspont – mondta G. A. – Ha híre terjedne, hogy a szállodában halomra ölik az embereket, sort állnának a kapu előtt, hogy mielőbb bejuthassanak a vesztőhelyre. A személyzet nem győzné a munkát.

– Meglehet, uram – mondta a komornyik, végigsimítva dús, vörhenyes pofaszakállán s egy hosszú, vizsgálódó tekintetet vetett G. A.-ra.

A délelőtt folyamán még egyszer találkoztak, ezúttal az utcán, abban a külvárosi negyedben, amelyben G. A. a városba jövet néhány szegényes kirakatot pillantott meg; akkor figyelmére sem méltatta őket. A komornyik szállodai egyenruháját levetette s civil ruhát viselt, egy kopottas, de foltozatlan, tiszta, sötét gyapjúöltönyt, amely szabatos, szófukar nyugalmával észrevehetően elütött az utcai járókelők szinte szándékosan henye ruházkodásától. Határozott, gyors léptekkel szelte át a szakadó esőben a gondtalanul lebzselő, pletykálkodó, sűrű tömeget, befelé fordult, figyelmetlen tekintettel, mint az olyan ember, aki önmagába húzódva, valamilyen határozott cél felé tart. Állkapcsa fel-alá járt, gondolatait őrölte. Amikor G. A.-

val szembetalálkozott, szórakozottan mosolyogva köszöntötte, de megállás nélkül folytatta útját, s néhány pillanat múlva már el is tűnt ennek szeme elől, bár gyors mozgását, mint a hal útját a vízben, még egy ideig nyomon lehetett követni a szétváló, majd mögötte újra összezáruló tömeg könnyű fodrozódása nyomán. De egy negyedóra sem telt el, s újra összetalálkoztak, ezúttal egy üzletben, melynek kirakata egy pepita térdnadrággal, egy vörös selyemmellénnyel s egy pár fekete férfiharisnyával felkeltette G. A. érdeklődését. Az üzlet üres volt, csak a komornyik ült benne, a pult elé helyezett széken. Arckifejezése, modora, mozdulatai ezúttal barátságosabbaknak tetszettek, mint a szállodában, szolgálata alatt. Valamivel bőbeszédűbb is volt. Székét azonnal felkínálta G. A.-nak, ez elhárította. A hatalmas üzlethelyiség, mely csak a keskeny kirakatablakból szívta gyönge világítását, hátrafelé egészen a ház alapfaláig terjedt, s itt végképp elszóródott a homályban, de mennyezetig érő polcai ott is, hol az utca fénye még utolérte őket, üresek voltak, csak imitt-amott sötétlett egy-egy magányos, nagyméretű, barna kartondoboz, mint egy végkiárusítás utolsó maradéka. Az utcáról behallatszott a járókelők hangos nevetése, alatta az eső folyamatos zuhogása. Az esőcsatornák itt is meg voltak rongálva, hasadékaikból vastag sugarakban csattant a víz a kövezetre. G. A. nem tudta, hogy a komornyik vevőként ül-e a pult előtt vagy az üzlethez tartozik-e. – Ki szolgálja itt ki az embert? – kérdezte, nadrágjára pillantva, melynek foszladozó szövete mögül már kivilágított meztelen térde.

– A kereskedő bizonyára még a lakásban tartózkodik, uram – mondta a komornyik. – Amikor bejöttem, még nem volt itt, hacsak nem bújt el hátul, valamelyik hordó mögött.

– El szokott bújni? – kérdezte G. A.

– Időnként – mondta a komornyik.

A szél feltépte a rosszul záródó ajtót, meglengette. G. A. egy ideig türelmesen hallgatta nyikorgását, aztán a bejárathoz ment, becsukta. – Nem lehetne megkeresni, ha elbújt? – kérdezte. – Feltéve, hogy nem tekinti tapintatlanságnak.

– Előjön az magától is, uram, csak ki kell várni – mondta a komornyik. – Ha az ember idő előtt megbolygatja őket, akkor rendszerint olyan mogorvák, hogy szóba sem állnak a vevővel. Némelyik úgy kivetkőzik ilyenkor emberi formájából, hogy aznap már nem is kerül tárgyalóképes állapotba. Befekszik az ágyába, s napokig nem mutatkozik az üzletben. Ön mit óhajtana vásárolni?

G. A. a nadrágjára mutatott.

– Azt még meg lehetne foltozni – mondta a komornyik, hűvösen mérlegelő tekintetét G. A. arcára szögezve. – Jó külföldi anyagnak látszik.

A kereskedő, egy alacsony termetű, kurta kezű-lábú, kis gömböc, lassú, mogorva léptekkel jött elő az üzlet homályos hátteréből; szemlátomást nem volt ínyére, hogy megzavarták. – Mivel szolgálhatok, uraim? – mondta kezeit nyájasan dörzsölgetve, s homlokát rosszkedvűen ráncolva. – Minek köszönhetem a szerencsét, hogy ily nagy számban gyűltek össze boltocskámban? Miheztartás végett bátorkodom közölni, hogy ma már egy nagyobb adás-vételi ügyletet bonyolítottam le s ez jócskán kimerített. Árukészletem egyébként is fogytán van.

– Nem együtt jöttünk – mondta G. A. – Az úr itt előbb érkezett.

– Talán szíveskedjék egymás között megegyezni a sorrendben – mondta a kereskedő. – Addig én szíves engedélyükkel ismét visszavonulok.

– Maradjon, uram! – mondta a komornyik. – Én csak leselkedni jöttem.

A kis köpcös kereskedő elégedetten bólogatott. – Paran-

csoljon, uram. Az embert alig érheti nagyobb megtiszteltetés, mintha embertársai arra méltatják, hogy kifürkésszék egyéniségének rejtett vagy csak homályosan mutatkozó vonásait. A történetírás, sőt merem állítani, maga az emberi nem történelme is ilyenfajta szeretetre méltó megfigyeléseken s ezeknek jóindulatú s udvarias megfogalmazásán épül fel. Nem csoda ilyen körülmények között, hogy az egyik a másikat igazolja s fordítva. Ön is leselkedni jött, uram?

– Mindenkitől szívesen tanulok – mondta G. A. – De egy nadrágot is szeretnék venni.

A kis ember elkomorodott. – Minek, uram?

– Szükségét érzem – mondta G. A.

A kereskedő hallgatott.

– Bizonyos ön ebben? – kérdezte egy idő múlva. – Mint említettem, ma már kötöttem egy ügyletet, s úgy érzem, kereskedői buzgalmam a mai napra kielégült. Nem lehetne szerencsém egy másik alkalommal, amikor mindkettőnk lelki szükségletei félúton találkoznának?

– Jobb szeretném ma megvenni a nadrágot – mondta G. A.

– Mit adott el ma, uram? – kérdezte a komornyik.

A kereskedő sóhajtott. – Két zsebkendőt, s egy rézmozsarat.

– Szép munka – mondta a komornyik.

G. A. a szeme sarkából egy gyors pillantást vetett rá: egykedvű száján, kissé borzas pofaszakállában nyoma sem volt a gúnynak, figyelő szürke szeme látszólag minden előzetes elfogultság nélkül tanulmányozta a kereskedő arcát. – Egyetértek ezzel az úrral – mondta G. A. – De azért, ha egy mód van rá...

A kereskedő újra sóhajtott. – Ön a kirakatban elhelyezett nadrágot kívánta meg?

– Azt hiszem – mondta G. A. –, hogy ha ön egy hosszú

s lehetőleg egyszínű nadrágot tudna mutatni, azzal nagyobb örömet szerezne.

– Örömöt? – ismételte a kereskedő, felvont szemöldökkel. – Már megbocsásson, uram, én nem azért vagyok itt, hogy örömöt szerezzek az embereknek. Elnézést kérek, de úgy látom, hogy ön alapjában félreérti hivatásomat. Más nadrágom nincs.

G. A. a komornyikra nézett. De várakozása ellenére az ezúttal nem segítette ki. Önmagával volt elfoglalva, az egyik, majd a másik nadrágszárából csavarta ki a vizet, amely lassanként két kis tócsába gyűlt össze a cipői köré. – Örömöt? – ismételte a kereskedő. – A tárgyak adásvétele legföljebb maguknak a tárgyaknak okozhatna örömet, uram, feltéve, hogy lélekkel s értelemmel volnának felruházva, s figyelemmel kísérhetnék körforgásuk közben saját gyorsabb vagy lassúbb romlásukat. De a hivatásos közvetítő, akinek az a lélekölő feladat jutott osztályrészül, uram, hogy az emberiség nem létező szükségleteit kielégítse, s vélt hiányait pótolja, s aki valósággal felőrli magát abban az igyekezetében, hogy közmegelégedésre teljesítse kötelességét, a társadalomnak ezzel a szerény munkásával senki sem gondol! Hát minek néznek bennünket, uram? Miért fáradunk mi az emberi kor oly kevéssé kívánatos legvégső határáig?... hogy örömöt szerezzünk? Ön nem tudja, uram, mit tesz az, ha az ember nagy fáradsággal beszerez valamilyen adásvételi tárgyat, megismerkedik vele, minden legapróbb, meghitt részletével, kedves fogyatékosságaival, szerkezetének pajzán cselvetéseivel, anyagának csalafintaságával, megkedveli, szívébe zárja, s mire eljut az önzetlen szeretetnek abba a magasztos, kopár állapotába, hogy lélekben már-már azonosulni tud vele, akkor beállít a vevő, s meg akarja venni! Az ember csak áll és néz és hallgat, mert szólni ilyenkor nem lehet. S kinek tesz azzal jót a vevő, hogy vásárol? Önmagának?... Felebarátom, nem ismered ma-

gad! A kereskedőnek? Felebarátom, nem ismered a kereskedőt. Uram, ön nem tudja, hogy már maga az a feltevés is, hogy a kereskedő el akarja adni az áruját, milyen sérelmes minden tisztességes céhbelire. Nem térek ki külön arra a felháborító tapintatlanságra, amellyel a vevő arra kényszeríti az embert, hogy az eladott árut újjal pótolja, ami ismerve a kereskedők érzékeny idegzetét, többnyire a lehetetlenséggel határos feladat. Ha én most például eladnám önnek ezt a felséges pepita térdnadrágot a hozzávaló piros selyemmellénnyel, vajon hogy fogok a helyükbe másikat szerezni?

– A vörös selyemmellényről lemondok – mondta G. A.

A kis köpcös kereskedő gúnyos tekintetet vetett rá. – Ugyan! – mondta. – Pedig a kettő csak együtt eladó, uram. Nem akarna inkább egy jó órát venni?

G. A. figyelmesen megvizsgálta a terjedelmes, vastag ezüst zsebórát, melyet a kereskedő nadrágzsebéből előszedve könyökének egy gömbölyű mozdulatával a pultra helyezett. Fehér porcelánlapja volt, vékony római számjegyekkel, de mutatói hiányoztak. – Az nem tesz semmit, uram – mondta a kereskedő elnéző mosollyal. – Az óra kifogástalanul jár. Nem kell ahhoz mutató, hogy járjon. Elsőrangú, megbízható szerkezete van, nehezen is válnék meg tőle, csak heves rábeszélésre.

A füléhez emelte az órát, melynek hangos ketyegése betöltötte az egész üzlethelyiséget. – Kiváló! – mondta egy idő múlva, elégedetten mosolyogva. – Nem lehet rajtakapni egyetlen arithmián sem, nem úgy, mint a gyarló emberi szívet. Néha félóráig is elhallgatom, uram, s mindig megnyugtatja pályám viszontagságaitól felborzolt idegzetemet. Kérlelhetetlen nyugalmával egyik nagybácsimra emlékeztet, akit egész életemben mintaképemnek tekintettem, s aki tegnapelőtt örök nyugalomra hajtotta le fejét.

Az üzletben néhány pillanatra csend lett. A kereskedő újra

füléhez emelte az órát, elrévült arckifejezéssel hallgatta ketyegését. – Ha úgy véli, uram, hogy feltétlenül szüksége van erre az órára – mondta –, akkor bármilyen fájdalmas volna is számomra ez az ügylet, megnyerő egyéniségére való tekintettel olcsón átengedem önnek.

– De honnét tudhatná azt az úr, hogy feltétlenül szüksége van rá? – mondta a komornyik csendesen, mozdulatlan arccal.

A kis, köpcös kereskedő elnevette magát. Jóízűen, hosszan kacagott, betelten, boldogan. Kis pufók arcában a szeme ártatlan ravaszsággal csillogott, mint akit rajtakaptak egy csínytevésen, s most önmagán mulat. – Persze hogy nem tudhatja – mondta. – Az ilyen szólásmondások a kereskedői fogások körébe tartoznak, s az a céljuk, hogy felbosszantsák és elriasszák a vevőt. Nem tesz semmit, uram. Ha úgy érzi, hogy megkívánta az órát, nem nézem sem magamat, sem megboldogult nagybácsikámat, s beszerzési áron alul átengedem önnek.

– De az úr úgy érzi – mondta a komornyik –, hogy nadrágra van szüksége s nem órára.

– Nem mindegy az? – mondta a kereskedő. – Ez az óra van olyan jó, mint akármelyik nadrág.

– Ez igaz – mondta a komornyik csendesen. – S ráadásul nagy előnye, hogy ha az ember nem húzza fel, akkor nem jár. Ez egyébként a nadrágra is áll.

– Bátorkodom megjegyezni – mondta a kereskedő –, hogy az embernek bármikor módjában van eltekinteni az óra felhúzásától. Megvétele nem jár azzal a kötelezettséggel, erkölcsi tekintetben sem, hogy akár rendszeresen, akár önkényesen szeszélyes időközökben felhúzzuk. Az ember megőrzi mellette teljes függetlenségét, és személyes szabadságát.

– Olyan független és szabad marad, mintha nem is vette volna meg – mondta a komornyik.

A kereskedő kuncogott. Eredeti látszólagos mogorvasága elmúlt, kedélyének alapvető friss derűje végképp felülkerekedett. Apró, mozgékony szemét látható elégedetten legeltette vevőközönségén, hangjából majd hogy ki nem pukkant a visszafojtott nevetés. – Arról nem is szólva – mondta –, hogy ha az úr netán egyszer elunná az óra üzemeltetését, bármikor elhozhatja nekem, s én jóval magasabb áron visszavásárlom.

– Irigylem önt, uram – mondta a komornyik. – Mily biztos léptekkel halad az adott világ útvesztői között! Kinek van még közöttünk bátorsága ennyi önsanyargatásra? Önök, kereskedők, valóságos jótevői a társadalomnak.

– Vértanúi vagyunk a társadalomnak, uram – kiáltotta a kereskedő. – Most is mivel töltöm az időmet? Hogy egy számomra veszteségteljes üzletre vegyek rá egy idegen urat csak azért, hogy megoltalmazzam egy rögeszméje ellen.

– Szívesen megveszem az órát is, a nadrág és a piros selyemmellény mellé – mondta G. A.

A kereskedő arca újra elkomorodott. Néhány tétova, apró lépést tett a pult mentén a hátsó, homályba vesző raktárhelyiség felé, majd hirtelen sarkon fordult, az ajtóhoz futott, felrántotta, s többször egymás után zajosan belélegezte a becsapódó nedves levegőt. – Hogy képzeli, uram? – kérdezte izgatottan. – Egyszerre akar megvenni egy órát, egy nadrágot és egy mellényt? Tönkre akarja magát tenni?

– S arra nem gondol, uram – kérdezte a komornyik szemrehányó hangon –, hogy kifosztja az egész kirakatot? Mit tesznek majd e térdnadrág s e mellény helyébe, ami akár csak megközelítő méltósággal és kifejező erővel jelezni tudná ennek az üzemnek a rangját?

– Minek önnek új nadrág, uram? – mondta a kereskedő. – Örökké akar élni?

– Lássa, hogy felizgatta! – mondta a komornyik. – Most napokig nem lesz tárgyalóképes állapotban.

– Nem hát! – mondta a kereskedő hirtelen megpörögve tengelye körül, s a komornyikra szegezve szemének izgatott tekintetét. – Ön milyen célból keresett fel engem?

– Nem tudom bizonyosan, uram – mondta a komornyik, szemét lesütve. – Lehet, hogy el akartam adni ezt a nadrágot, amelyet rajtam lát, s egy másikat venni a helyébe. Ezt már több hete viselem, s őszintén szólva attól tartok, hogy meg találom szokni. Nem kívánok megrögzött szokások rabja lenni, uram. Másrészt nyugtalanít az a gondolat is, hogy ha túl gyakran váltogatom nadrágjaimat, szeszélyessé, megbízhatatlanná s önkényessé válnék társadalmi érintkezésemben. Amint tudja, uram, az emberi boldogság nem egyéb, mint a szokásnak s a változásnak állandó bölcs helycseréje. Így hát nem tudom, mitévő legyek.

– Bár pillanatnyilag idegileg teljesen ki vagyok merülve – mondta a kereskedő –, s ítélőképességem alighanem cserbenhagyott, azt tanácsolnám, adja el nekem a nadrágját s én olcsón továbbadnám ennek az úrnak, megvenném az övét s azt olcsón továbbadnám önnek. Így két legyet, azaz két rögeszmét ütnénk agyon egy csapásra.

A komornyik szemügyre vette G. A. nadrágját. Hosszan, alaposan körülvizslatta, minden pontját külön felmérte szemével. Mozdulatlan arca semmilyen indulatot nem árult el.

– Azt hiszem, nem elég rongyos – mondta egy idő múlva sóhajtva. – Már hogyne volna elég rongyos, uram! – kiáltotta a kereskedő idegesen. – Olyan rongyos, hogy az ember nézni is utálja, nemhogy viselni. Társaságban jóformán már nem is lehet mutatkozni benne.

– Ha jól meggondolom, még egy-két hétig nagyobb kocká-

zat nélkül viselhetném a magamét is – mondta a komornyik, tovább fürkészve G. A. nadrágját.

– Pedig olyan rongyos, uram, mint amilyen ép a magáé – kiáltotta a kis, köpcös kereskedő, aki szemlátomást egyre jobban felidegesedett. – Nem jár vele rosszul, ha megveszi. Jobban jár, mint ez az úr, aki az önét fogja esetleg az én közvetítésemmel megvásárolni.

– Ha jobban jár – mondta a komornyik szenvtelenül –, akkor tán nem is illő, hogy ilyen kényes helyzetbe hozzam. Joggal megneheztelne rám tapintatlanságomért.

– Ide figyeljen, uram – mondta a kereskedő, aki szemlátomást végképp kifogyott a türelemből. – Egy idő múlva mind a ketten visszajönnek hozzám, én jó áron újra megveszem mind a két nadrágot, s olcsón továbbadom önnek az övét, s neki az önét, illetve azt, amely akkor az öné, illetve az övé lesz. Ilyképp mindketten eleget tesznek a szokás és a változás helycseréjéről szóló bölcs törvény követelményeinek. Ez az utolsó ajánlatom, uraim.

A komornyik hallgatva nézett maga elé. – Nem szeretném még jobban kifárasztani, uram – mondta egy idő múlva –, de türelmében s megértésében bízva, még egy indítványt óhajtanék tenni. Ez a következőképp szólna: az úr eladja önnek a nadrágját, ezt ön megveszi, s eladja nekem. Én eladom önnek az én nadrágomat, ezt ön megveszi, s eladja az úrnak. Ezekután ön tőlem megveszi az úr nadrágját, s eladja nekem a kirakatban kiállított pompás pepitanadrágot. Az úr megveszi tőlem a pompás pepitanadrágot, s eladja nekem az én nadrágomat. Így egyikünk sem marad egy pillanatig sem nadrág nélkül, s mind a hárman rosszul járunk.

– Kitűnő – kiáltotta a kereskedő hirtelen felderült arccal, kezét dörzsölgetve. – Kitűnő! Elsőrangú megoldás! Uram, ön valóságos kereskedelmi lángész. Ha nem kedvelném ennyire

a magányt, azonnal magam mellé venném első segédnek. Mire vesztegeti ön ez idő szerint kiváló tehetségét?

– Főkomornyik vagyok a Hotel Astoriában – mondta az ember.

A kereskedő elégedetten nevetett. – Brávó! – kiáltotta. – Ha egyszer lesz időm, egy éjszakát a szállodájában fogok tölteni, s alkalmat nyújtok önnek arra, hogy szakmai képességeit is bemutassa.

G. A. s a komornyik együtt távozott az üzlethelyiségből. G. A. már új nadrágjában, mely szerencsére oly bő volt, hogy ha térdben nem gombolta be, a bokájáig lógott alá. Szótlanul lépdeltek egymás mellett a szakadó esőben. Az első utcasaroknál a komornyik megállt.

– Meg van elégedve, uram? – kérdezte csendesen, dús, vörhenyes pofaszakállából kisimítva a belecsurrant esővizet. Egykedvű, merev arcáról semmilyen cinkos egyetértést nem lehetett kiolvasni. G. A. elmosolyodott, kezet nyujtott. – Ha magánlakásban kívánna elhelyezkedni, uram – mondta a komornyik –, szíveskedjék itt ezt a házat megtekinteni. Mind élő, mind ingó tartalmával meg fog felelni kiváló ízlésének.

G. A. egy ideig szemmel követte magas, vállas alakját, amely csakhamar eltűnt az utcára hirtelen rátelepedő sűrű, laza ködben. A köd nemcsak felülről ereszkedett le a házakra, hanem oldalról is, átfolyt egyik utcából a másikba, laza sugarai egymásba hatoltak, felsűrűsödtek, majd újra szétválva rákúsztak a házak falára, végighömpölyögtek a járdán, s magukba bugyolálták az utcai járókelők imbolygó alakjait. A köd mögül kihallatszott gazdátlan csevegésük. Messzebbről egy ingatag csoport elmosódó tömegéből vidám nevetés csapott fel. A köd néha a földről emelkedett a magasba, s gomba alakban ráterült a házak tetejére, máskor egy-egy szélroham nyomására hirtelen megindult, s önmaga körül forogva ki-

görgött az utcából, amely egy pillanatra kitisztult, s rögtön rá ismét megtelt a szomszéd utcákból benyomuló újabb ködtömegekkel. Egyik-másik épület néha egész alakjával elmerült bennük.

A ház, amely elé a komornyik elvezette G. A.-t, a holland házak modorában épült; egyemeletes családi otthonnak látszott, keskeny homlokzatán két-két ablakkal, a padlás ökörszem-ablaka fölött meredeken emelkedő tetővel. Jobbról, balról egy-egy hatemeletes bérkaszárnya fogta közre, szembenézve egymással a kis ház teteje fölött. Jobb karban volt, mint szomszédsága, vakolata még nem repedezett le róla, világoszöld színezésén csak itt-ott ütközött ki a nedvességnek egy-egy alaktalan pecsétje, ablakai épek voltak. Keskeny, sötétbarna kapuja egyenesen a lépcsőházra nyílt, melyben egy meredek barna falépcső futott fel az emeletre. A lépcsőház világítását egy kis színes üvegablak szolgáltatta, a kapu fölött.

G. A. bekopogott az első földszinti ajtón. Senki sem felelt. Második kopogására azonban, némi várakozás után, egy meglepett női hang betessékelte. Egy magas, karcsú lány állt egy kerevet előtt, amelyről nyilván a kopogás riasztotta fel. Lecsüngő két karján s csípője puhaságán még érezni lehetett a félbeszakadt pihenés rezgését, lábában a riadt mozdulatot, amellyel kilépett álmodozásából. Háttal állt az ablaknak, arcvonásait csak homályosan lehetett kivenni. Kontyba tűzött nagy haja valószínűleg barna volt, mert sötéten vált ki a ködös ablak hátteréből, s csak egy-egy kis csillanásán lehetett észrevenni, hogy a fekvéstől összeborzolódott, a keskeny, tiszta homlok alatt a szeme feketének látszott. A szoba homályában a fény és az árnyék úgy reszketett az arcán, hogy ennek rajzából mindössze a kissé kiugró, széles járomcsontokat s a félig nyitott, ijedt szájat lehetett kivenni, egyik keskeny tenyere is tiltakozva kifelé fordult. Nyilván a félhomály tette, hogy fehér

pongyolájában az egész könnyű lányalak inkább fénynek tetszett, mint testnek s noha a levegő körülötte megőrizte idomainak forróságát, az első pillanatban úgy hatott, mint egy fiatal nyírfa, mely a kinyíló ajtó huzatában alig észrevehetőn megrezzent, s fényleni kezdett.

– Fáradjon beljebb, uram – mondta a megszokott lányhangoknál egy árnyalattal mélyebb hangján, mely a szoba derengő félfényében testiesebbnek tűnt, mint a kissé szétnyíló pongyolájából kitetsző karcsú lába. Lesütötte szemét, pongyoláját összébbhúzta. – Bizonyára édesapámat keresi?

– Igen – mondta G. A.

A lány tekintetének egy gyors villanásával G. A. arcába világított, majd újra lesütötte szemét. – Üljön le, kérem, ha van ideje! – mondta. – Édesapám épp most indult egy hosszabb üzleti útra. Nem találkozott vele a kapu előtt?

– Még nem ismerem az édesapját, kisasszony – mondta G. A.

A lány elmosolyodott. – Egy okkal több, hogy megvárja, uram – mondta csendesen. – Könnyen meglehet, hogy mire a sarokra ér, meggondolja magát, s visszafordul.

G. A. szeme most már hozzászokott a szobában uralkodó félhomályhoz, s minthogy emberi arcokra is jó emlékezőtehetsége volt, megismerte a lányt: két nappal ezelőtt látta az utcán, közvetlenül az utcai gyilkosság után. A holttesttől néhány lépésnyire a sarkon állt, s a gyilkossal beszélgetett. – Ha most nem volna kedve megvárni – mondta a lány –, ma este vagy holnap délelőtt idehaza fogja találni. – Köszönöm – mondta G. A. – Holnap délelőtt újra eljövök.

Délelőtt a szoba valamivel világosabb volt. Ablaka arra a keskeny utcára szolgált, amelyről a ház bejárata nyílt, s amelyet a környező öt-hat emeletes bérházak tiszta, napsütéses időben is elsötétítettek. A szőnyegtelen deszkapadlón a kereveten kívül mindössze két ágy, egy szekrény s egy asztal állt, az asztalon egy üres virágváza. Az ágyak pokrócokkal voltak letakarva. Az egyik sarokban fehér bádogállványon egy törülközőkkel félig lefedett mosdótál fehérlett. Szék nem volt a szobában.

Larra úr, a házigazda, a kereveten ült. G. A. a szemben levő ágyon. A beszélgetés vontatottan kezdődött, a házigazda szemlátomást még ébredés utáni álmosságával küszködött. Tágra nyílt, nagy szeme keresztülnézett G. A.-n, a valóság lassan kibontakozó rémalakjaira meredve. Szép alakú, kis feje, keze még a szorongás hálójában reszketett. Keskeny, hosszú ujjú keze volt, mint a lányának, nőiesen apró szája, s ugyanolyan széles, kiugró pofacsontja, melyek fölött az álmodozó, nagy szemek kissé besüppedtek a szintén valamennyire előretolt szemöldökcsont alá. Meggörnyedve ült a kereveten, szétnyílt tenyerével az ülésnek támaszkodva. Nem értette meg, hogy G. A. mit akar tőle. Lesütötte szemét: ez is a lányára emlékeztetett.

G. A. rosszul aludt az éjjel; a homályos szobában, melynek beszorult levegője fogva tartotta a két sebtiben bevetett ágy

melegét, maga is elálmosodott. – Ön még fáradt, Larra úr – mondta. – Jöjjek egy más alkalommal?

– Természetesen... természetesen – mondta a házigazda szívélyesen mosolyogva. – Bármikor jön, uram, szívesen látom vendégül. Ha most mindjárt le akarna feküdni, válasszon ki magának egy ágyat valamelyik csendes szobában. A ház ilyenkor elég nyugodt szokott lenni.

Az ajtó kinyílt, egy férfiarc benézett, majd rögtön visszahúzódott.

– Nem értett meg, uram – mondta G. A. – Szállodában lakom, s magánházba szeretnék átköltözni, hosszabb időre.

– Semmivel sem szerezhet nekem nagyobb örömet, mintha az én házamat tiszteli meg látogatásával – mondta a házigazda, álmosságán is áttűnő szívélyességgel. – Itt nálunk akármeddig ellakhat, uram. Sok ágyunk van, szerencsére, amint látja, még a szalonba is jutott kettő. Családunknak számtalan barátja van, s ezek gyakran ellátogatnak hozzánk hosszabb, rövidebb időre.

– De én állandó itt-tartózkodásra szeretnék berendezkedni, ha lehet – mondta G. A.

A házigazda fölemelte álomtól súlyos szemhéjait, vendégére nézett. – Annál jobb... annál jobb! – mondta nagyon kedvesen, s kezének egy bizonytalan vendégszerető mozdulatával a ház ismeretlen helyiségei felé mutatott. – Ha bármikor erre visz az útja, bejön hozzánk, s befekszik az első üres ágyba, amelyik megnyeri tetszését.

– Nem kaphatnék egy állandó ágyat, Larra úr? – kérdezte G. A. türelmesen. – Olyat, amelyet csak én használnék? Ismétlem, hosszabb ideig itt akarnék lakni, s éjszakánként itthon aludni.

– S az nem fogja kifárasztani? – kérdezte a házigazda hitetlenkedő mosollyal.

– Meg szeretném kísérelni – mondta G. A.

A házigazda még egy ideig rajta nyugtatta tűnődő tekintetét, aztán hirtelen elhatározással felállt. Cingár, magas termete volt, keskeny vállakkal, arányos, hosszú végtagokkal; taglejtései abban a pillanatban, hogy felállt s kilépett reggeli révületéből, meggyorsultak, lassan mozduló tekintete is kitisztult, megelevenedett. Hosszú karjával szeretetre méltón átölelte G. A. vállát. Bizalmas mozdulat volt, de tele mértéktartó tapintattal, sőt valamennyi fölényes tartózkodással. Még mielőtt elérték volna az ajtót, ez kinyílt, egy idős asszony lépett be rajta, barátságosan feléjük biccentett, s a kerevet felé indult, nyomában egy kamaszkülsejű, alacsony termetű fiatalemberrel. A folyosón egymásba karolva egy férfi s egy nő jött velük szembe, a kapu felé tartva. – A földszinten vagy az emeleten óhajt aludni? – kérdezte a házigazda.

A lépcsőn két fiatal lány sietett lefelé, hangosan beszélgetve, s egy csengő, vidám jó reggelttel köszöntve a házigazdát. Mögöttük, nyolc-tíz lépcsőfokkal feljebb, a lépcső kanyarjában egy javakorabeli, fekete szakállas férfi tűnt fel a magasban, egy hangosan kacagó három-négy éves fiúcskát vezetve a kezénél fogva. – Ha megengedi, hogy válasszak, akkor inkább az emeletre mennék – mondta G. A. abban a reményben, hogy odafönt több világossághoz s levegőhöz jut. Mialatt felmentek az emeletre, még egy fiatal lány jött velük szembe a recsegő meredek folyosón, s elhaladtában egy gyöngéd mozdulattal megsimogatta házigazdája karját. Ez megfordult s tűnődve nézett utána; G. A.-nak az volt a benyomása, hogy nem tudja, kicsoda. A kapun két fiatal férfi fordult be egymás mögött, a szalon felé tartva.

– Ilyenkor csendes a ház? – kérdezte G. A. azon igyekezve, hogy a kételkedő hangsúlyt kivonja hangjából.

– Természetesen – mondta a házigazda, szórakozott tekintetét G. A.-n pihentetve. Gondolatai szemlátomást másfelé jártak, de mosolya bensőséges, mozdulatai kifogástalanul vendégszeretők maradtak. – Természetesen – ismételte egy kecses főhajtással G. A. felé. – Ha hallaná, uram, hogy délfelé meg este milyen szeretetre méltó vidám zsivaj tölti be a házat! Örül a szívem, bár néha megfájdul a fejem. Az ember nem is sejti, milyen sok barátja s jóakarója van. S mennyi rokona, uram!

– Ki volt az az érdekes fiatal hölgy, akivel a lépcsőn találkoztunk? – kérdezte G. A.

– Nem tudom, uram – mondta a házigazda. – Bizonyára egy jóakaróm. Ha emlékezetem nem csal, még nem volt szerencsém vele találkozni.

A szoba, amelyben álltak, egy hajókabinszerű hosszúkás, keskeny helyiség volt, egyetlen utcára néző ablakkal. Hosszfalánál, egymás fejének támaszkodva, két ágy állt, szemben velük egy szekrény, egy asztal, s egy halványsárga, fehér csíkos selyemmel kárpitozott alacsony karosszék. Még egy kis színes futószőnyeg is puhította a szoba levegőjét, a két ágy mentén. A bútorokon nem látszott por, a levegő tiszta szagú volt. G. A. ennél jobbat álmában sem remélhetett volna.

– Ez megfelelne önnek? – kérdezte a házigazda, hangjában egy kis kaján kíváncsisággal.

– A legnagyobb mértékben – mondta G. A. elragadtatva. – De két ágyat látok.

– Az egyikben Erzsébet lányom szokott aludni – mondta a házigazda. – Ön bizonyára észrevette, uram, hogy nem lepődtem meg túlságosan azon a kívánságán, hogy több éjszaka egymás után ugyanabban az ágyban aludjék. Ennek oka, hogy kisasszony lányom előtt sem ismeretlen ez a szeretetre méltó

szeszélyes ragaszkodás az állhatatossághoz. Valósággal szerencsétlenné teszi, ha egyszer-másszor valaki befekszik az ágyába.

A szoba levegőjében érezni lehetett a frissen mosdott lánytest szappanillatát. Egy kis fehér zsebkendő lebegett a sárga selyemkarosszék támláján. Az ajtó kinyílt, a zsebkendő megrezzent. Az ajtónyíláson egy elmosódó arc nézett be, majd rögtön visszahúzódott. – Én a kisasszonyt nem fogom kizavarni a szobájából, Larra úr – mondta G. A. elutasítóan. – Ha volna olyan szíves s mutatna egy másik ágyat...

– Épp azt teszem, uram – mondta a házigazda, előzékenyen G. A. felé hajtva fejét. – Lányom az innenső ágyban szeret aludni, s én a túlsó ágyat bátorkodom felajánlani, amely a körülmények szerencsés játéka folytán már több napja rendszerint üresen marad. Meggyőződésem, hogy Erzsébet szívesen fogadná az ön társaságát, még abban az esetben is, ha többé-kevésbé állandónak ígérkezik.

– Ön természetesen nálam jobban ismeri a kisasszonyt – mondta G. A. –, mégis attól félek, hogy alkalmatlan találnék lenni. Jobb szeretném, ha egy másik ágyat tudna számomra kijelölni.

– Ahogy parancsolja – mondta a házigazda. Hangjában valamilyen rejtett indulat játszott: gúny vagy sértődöttség? – Ön úgy tudom, már találkozott a lányommal?

– Tegnap délután – mondta G. A. – Említettem önnek.

– Természetesen... természetesen – mondta a házigazda szórakozottan, hosszú keskeny kezeit nézegetve. – Az a bajunk, uram, nagy általánosságban, hogy valamennyien túl komolyan vesszük magunkat. Elsősorban természetesen magamról beszélek. Ízlésünket s vágyainkat úgy tekintjük, mint az egyedül illetékes bíróságot szükségleteink megítélésében. Ismertem egy kitűnő képességű, szeretetre méltó férfiút, aki csak úgy bírta megemészteni az elfogyasztott ételt, ha fél lábon

állva költötte el ebédjét vagy vacsoráját. Ismertem egy másikat, nem kevésbé kiválót, finom s mértéktartó indulatokkal, aki sírva fakadt, ha valamiről megváltozott a véleménye, amelyet még előtte való nap körömszakadtáig védett. Ismertem egyet, aki halálra vált, ha mást mondott, mint amit gondolt. Ezek az esetek, persze, mind betegesen elfajzott válfajai az önbizalomnak, s lehet, hogy e barátaim nem is éltek, s csak én találtam ki őket e pillanatban, tételem igazolására. Túl komolyan vesszük magunkat, uram! Természetesen elsősorban, sőt talán kizárólag magamról beszélek.

– Igaza van – mondta G. A. –, de az ember nehezen tud változtatni természetén. Jobb szeretném, ha mégis egy másik ágyba tudna beosztani.

– Természetesen – mondta a házigazda, szívélyesen mosolyogva. – Az ember nem tud változtatni a természetén. Gondolatainkat nem is azzal a szándékkal közöljük embertársainkkal, hogy meggyőzzük őket helyességükről. Férfival vagy nővel óhajtana egy szobában aludni?

– Ha egy mód volna rá – mondta G. A. –, egyedül szeretnék lenni egy szobában.

A házigazda G. A.-hoz lépett, hosszú karjával újra átölelte a vállát. – Szakasztott az én ízlésem – mondta, s finom vonalú, szellemes arca a kiugró járomcsontokkal s a nőiesen puha kis szájjal ragyogott az örömtől. – Annyira egyek vagyunk e gondolatban, kedves barátom, hogy tulajdonképp össze kellene költöznünk egy szobába. Sajnos, erre nekem nincs módom.

– Miért nincs, uram? – kérdezte G. A.

A házigazda nem felelt, az ajtó újra kinyílt, egy pillanatig tétován nyitva maradt. – Gyere be, Erzsébet! – mondta a házigazda. – G. A. úr kitüntetett bennünket rokonszenvével, s egy ideig házunk vendége kíván lenni.

G. A.-t újra meglepte a lány rendkívüli szépsége. Teste a dél-

előtt szókimondó világosságában is éppoly súlytalannak, rugalmasnak tetszett, mint a tegnap esti homályban – egy szélben hajladozó, fiatal fára emlékeztetett –, csak az arca hatott most teltebbnek, érzékibbnek akaratos állával, kissé szétnyíló, húsos ajkával, kerek, finom orrával s a kiugró járomcsontok fölött feszülő sima bőrével, mely a szeme alatt egy árnyalattal puhább és valamivel sötétebb volt, mintha a fekete tekintetéből lecsurranó fény festette volna meg gyöngéd csillogásával. Egy pillanatig mozdulatlanul állt a küszöbön, szívére szorított kézzel, s testének öntudatlan érzéki forróságába burkolva, riadtan tekintett a szobában álldogáló férfiakra. Most látszott csak, hogy apa és lánya mennyire hasonlít egymásra. – Gyere be, Erzsébet! – ismételte az apa, hosszú gyöngéd tekintetet vetve lányára. – Sajnos, nekem el kell mennem, addig is szórakoztasd tisztelt vendégünket. Egy igényeinek megfelelő, alkalmas ágyat kerestem épp a számára.

G. A. egy önkéntelen mozdulatot tett az ajtó felé, amikor ez becsukódott a házigazda mögött. – Üljön le, uram – mondta a lány fesztelenül, sötét csengésű hangján. – Örülök, hogy közelebbről megismerkedhetünk.

G. A. állva maradt. – Részemről a szerencse, Larra kisasszony – mondta mereven.

A leány leült az egyik ágyra, elmosolyodott. – Tudtam, hogy visszajön. Örülök neki, uram.

– Kellemes helyen laknak – mondta G. A.

– Tényleg kellemes hely? – kérdezte a lány, szemlátomást meglepődve. – Én nagyon szeretek itt lakni, pedig eddig senki sem mondta, hogy kellemes. Apám néha meg is szokott feddni, mert véleménye szerint túlságosan ragaszkodom a múltamhoz.

– A múltjához? – ismételte G. A. – Hány éves ön, kisasszony, ha meg nem sértem?

A lány ránézett, majd lesütötte szemét. – Nem tudom, uram.

– Bocsánat – mondta G. A.

– Senki sem tartja számon, hogy hány éves vagyok – mondta a lány –, így hát én sem tudom. De másutt sem szokás. Ön tudja, hogy hány éves?

– Tudom – mondta G. A.

A lány hallgatott. Szemének egy gyors kíváncsi pillantásával G. A. arcába világított, majd újra lesütötte tekintetét, elpirult. – Már tegnap délután észrevettem, uram – mondta csendesen, kis fehér papucsa hegyét nézegetve –, hogy másmilyen ember, mint azok a szeretetre méltó férfiak, akiket eddig megismertem. Örülök neki, hogy visszajött.

– Miben különbözöm eddigi ismerőseitől, kisasszony? – kérdezte G. A.

– Még körülírni se nagyon tudnám, uram – mondta a lány. – Tegnap délután úgy nyitott be hozzám a szobába, mint egy hadvezér, aki serege élén egy várat készül megostromolni. Félelmetes volt. – A szeme sarkából egy gyors, fürkésző pillantást vetett G. A. arcára, elfintorította orrát, elnevette magát. – Olyan határozott és céltudatos volt, uram, mint egy oroszlán.

– Látott már oroszlánt, kisasszony? – kérdezte G. A.

– Hogy láttam volna? – mondta a lány, összébbhúzva pongyoláját, mely a térde alatt egy kissé kinyílt. – Oroszlánok nincsenek.

– De egyszer voltak – mondta G. A.

– Nem hiszem – mondta a lány. – A földön csak emberek élnek. Az oroszlán annak a jelképe, ami nincs. Ön is a semmiből tört elő, uram, olyan buzgalommal, mintha bizonyítania kellene, hogy van.

– Néha kell, kisasszony – mondta G. A.

– Minek? – kérdezte a lány. – Minek azt bizonyítani? Még akkor se kellene, ha akadna, aki tagadná.

– S ilyen már nem akad? – kérdezte G. A.

A lány hirtelen elpirult. – Bocsásson meg, uram – mondta kecses méltósággal –, de oly sután beszéltem, mintha ki akartam volna tanítani valamire, amit nálam százszorta jobban tud. Pedig látnivaló, hogy kérdéseivel csak próbára tett. Hiúságból nem akartam együgyűbbnek látszani, mint amilyen vagyok. Én is tudom, hogy ahol nincs ellenállás, ott a tagadásra sincs szükség.

G. A. az ablakra nézett: odakünn újra megeredt az eső. – Abban is különbözik eddigi szeretetre méltó férfiismerőseimtől – mondta a lány –, hogy tartózkodóbb, s nem mond ki mindent, ami eszébe jut. Mintha attól félne, hogy az emberek a szaván találják fogni, vagy visszaélnek a bizalmával. Hol tett szert ilyen rossz tapasztalatokra, uram?

– Minek beszélni, ha az embernek amúgy is kitalálják a gondolatait – mondta G. A.

A lány elégedetlenül megrázta fejét. – Nem értem.

– Mit nem ért? – kérdezte G. A.

– Sok mindent – mondta a lány. – De talán zokon venné, uram, ha kimondanám.

– Attól ne féljen, kisasszony – mondta G. A.

A lány felemelte fejét, és szembenézett G. A.-val. Keskeny, tiszta homloka alatt a szeme sötéten, lágyan csillogott, érzéki, telt száját az elhatározás izgalmában egy pillanatra nyitva felejtette. Szabályos, apró, fehér fogai is érzékiek voltak. – Azt hiszem, uram, hogy ön gonosz ember – mondta mély hangján, kezét keblére szorítva.

– S azért érdeklem? – kérdezte G. A.

– Azt hiszem – mondta a lány. – S a szaga is más, uram, mint eddigi ismerőseimnek. Nem érzem a testén az esőnek a szagát.

Felállt, kezével végigsimított vékony derekán. A simítástól pongyolája ráfeszült kis kerek melleire, melyek rögtön vissza-

rúgtak a puha szövet alatt. – Nagyon szeretem az édesapámat – mondta, s váratlanul újra leült. – Önnek már nem él az édesapja, uram?

– Nem tudom – mondta G. A. – Már több éve nem jártam otthon.

– Nekem az anyám nem él már – mondta a lány csendesen. – Kislánykoromban múlt el.

– Nincsenek testvérei? – kérdezte G. A.

– Egy bátyám van – mondta a lány. – De az megházasodott, s a kedves feleségénél él.

– Nem is látják egymást?

– Dehogynem – mondta a lány. – De az apámat nagyon szeretem.

– Szeretetre méltó ember – mondta G. A.

– A bátyámnak a feleségét is szeretem – mondta a lány. – Pedig kellemesebb nálam.

G. A. hallgatott.

– Az apámat nagyon szeretem – mondta a lány. – Soha nem fogom elhagyni.

– Azt meg tudom érteni – mondta G. A.

A lány elmosolyodott. – Van egy kis kertünk is a ház mögött – mondta. – Majd egyszer megmutatom, uram.

– Az jó, egy kis kert a ház mögött – mondta G. A.

– Önöknél is van odahaza? – kérdezte a lány.

– Nincs – mondta G. A. – Nem is volt soha.

– Apámmal este néha kiülünk a kertbe – mondta a lány –, s a nyájas holdfényben begubózunk egymás szeretetébe.

G. A. az ablakon kopogó esőt figyelte. – Édesapja bizonyára nagyon szeretnivaló ember – mondta.

A lány hálásan rámosolygott. – Ön miért olyan elégedetlen az életével? – kérdezte félénken. – Tudom, meg kellett volna várnom, amíg magától el nem mondja, de hirtelen elfogott a

türelmetlenség. Ne is feleljen most, uram, mert nagyon elszégyellném magam. Majd elmondja máskor, ha kedve tartja.

– Akármikor, kisasszony – mondta G. A.

A lány tűnődve nézett maga elé. – Ebben a szobában óhajt aludni? – kérdezte egy idő múlva, szemét lesütve.

– Szó sincs róla – mondta G. A. – Arra kértem édesapját, kisasszony, hogy lehetőleg olyan szobát jelöljön ki számomra, amelyben egyedül alhatom.

– Nem lesz könnyű dolog – mondta a lány, papucsa hegyét nézegetve. – Ez a szoba nem felelne meg önnek?

– De hisz ez az ön szobája – mondta G. A. egy idő múlva.

– Az nem tesz semmit, uram – mondta a lány.

G. A. elfordította róla tekintetét. – Nem kívánom önt a helyéről kiszorítani, kisasszony.

– Találok magamnak más helyet – mondta a lány –, ha egyedül óhajt aludni.

G. A. maga elé nézett. – Azt semmi esetre sem fogadom el. S egyébként is fölösleges áldozat volna, kisasszony. Minthogy két ágy van a szobában, bármikor beállíthat valaki, s befekhetik a másikba.

A lány elnevette magát. – Az megeshetik – mondta. – Én sem tudok mindig magamra maradni.

– Ön is jobb szeret egyedül aludni? – kérdezte G. A.

– Azt hiszem – mondta a lány, szemét lesütve.

Mind a ketten hallgattak. – S férfiak is szoktak itt éjszakázni ebben a szobában? – kérdezte G. A. egy idő múlva.

– Természetesen – mondta a lány, kissé csodálkozva. – Miért kérdi? Oly kevéssé vonzónak tartja a társaságomat, uram?

G. A. felállt, az ablakhoz ment. Egy szélroham sepert végig az utcán, az eső már patakokban ömlött. – Nem akartam megbántani a kérdésemmel – mondta a lány nagyon kedvesen –, kérem, nézze el, ha tapintatlan voltam. A férfiak általában

megtisztelnek rokonszenvükkel, s ez talán elbizakodottá tesz. Bizonyára nem is érdemlem meg ragaszkodásukat.

– S önnek nincs terhére a férfiak rokonszenve? – kérdezte G. A.

– Megszoktam – mondta a lány csöndesen, s szemét felvetve G. A. arcába nézett. – Lehet, hogy olykor terhemre is van, nem tudnék bizonyosat mondani. De megtanultam, uram, hogy a szeretet ellen nem tudunk védekezni, hacsak nem akarunk másnak fájdalmat okozni. Lehet, hogy most én vagyok önnek terhére.

– Azt egy pillanatig se higgye, kisasszony! – mondta G. A. rekedten.

A lány újra ránézett. – Akkor miért nem akar velem egy szobában aludni? – kérdezte.

– Mert veszélyesnek tartom magamra nézve, kisasszony – mondta G. A. A lány néhány pillanatig rebbenés nélkül állta tekintetét, majd lassan elfordította fejét. – Megmutatom önnek a többi szobát, uram – mondta a következő pillanatban fesztelenül, oly természetes könnyedséggel hangjában, mintha egy párizsi vagy New York-i nagyvilági szalonban tanulta volna ki a sima társalgás mesterfogásait. – Ha megengedi, előremegyek. Remélem, végül mégiscsak találunk valamilyen kielégítő, kedves megoldást. Végtelenül rosszul esnék édesapámnak is, ha érdemtelennek mutatkoznánk arra a baráti érdeklődésre, amellyel házunkat kitüntette.

– Sajnálom, hogy annyi fáradságot okozok önnek, kisasszony – mondta G. A.

A homályos folyosó két oldalán nyolc-nyolc ajtó sorakozott föl, mögöttük zárkanagyságú sötét szobák, egy-egy apró ablakkal arra a két keskeny sikátorra, melyek a házat a szomszédos bérkaszárnyáktól elválasztották. Minthogy a lépcsőház maga is sötét volt, mert csak a kapu fölötti kis színes ablakon át szűrt ki valamennyi fényt a felhőmennyezet alatt vakoskodó

utcáról, a folyosón az ember még sűrűbb sötétségbe mártogatta a lábát; G. A.-nak az volt az érzése, hogy iszapban jár. A lány előtte imbolygó, fehér pongyolás alakja is alig világított. A szobákból kiáradó szürke derengés szinte elkápráztatta a szemét, ha kinyitották az ajtókat. Mind a tizenhat szobát megtekintették. Mindegyikben legalább két ágy állt, némelyikben három, asztal, szekrény már nemigen fért el bennük. A lakók, ha odahaza tartózkodtak, az ágyak szélén üldögéltek s beszélgettek, akadt olyan is, aki még ágyban feküdt. Némelyik szoba üres volt, de a levegőben még érezni lehetett az eltávozottak testmelegét. Ha lakott szobába léptek be, mindenütt szívélyesen, érezhető jóindulattal, néhol jókedvűen kacagva, megvesztegető kedvességgel s vendégszeretettel fogadták őket, felugráltak a pokróccal letakart ágyakról vagy maguk között helyet szorítottak nekik. Volt olyan szoba, amelyben nyolc-tíz férfi, nő üldögélt az ágyak szélén, a gyerekek a földön kuporogtak.

– Ezek mind rokonok? – kérdezte G. A., amikor a folyosó végén az utolsó szobából is kiléptek.

A lány vidáman elnevette magát. A sötétben hangja még valamivel mélyebbnek tetszett. – Nem tudjuk bizonyosan, uram – mondta. – A legtöbben valószínűleg személyes barátaink és jóakaróink, mint amilyen ön is, s ezeknek barátai és jóakarói, akik időnként meglátogatják ezeket. Rokonaink barátai és jóakarói is el-eljárnak hozzánk, s ha a rokont történetesen nem találják a szobájában, mert egy másik barátjához vagy jóakarójához ment látogatóba, vagy valamilyen okból az emeletről a földszintre vagy a földszintről az emeletre költözött, akkor leülnek az ágyára, s megvárják, amíg haza nem vetődik, amire esetleg csak néhány nap vagy néhány hét múlva kerül sor. Meghitt jó barátainknak a száma így folytonosan szaporodik. Sajnos, a legtöbbel úgy vagyunk, hogy nem tudjuk érdemük

szerint megbecsülni őket, mert nem ismerjük meg, ha találkozunk velük.

– Nem ismeri meg őket? – kérdezte G. A.

A lány jókedvűen elfintorította orrát. – Sajnos, teljes érdektelenségük folytán felismerhetetlenekké válnak – mondta. – Apám gyakran megfedd érte, de olykor ő sem ismeri meg őket, ha a házban vagy az utcán találkozik velük. Néha látom az arcán, hogy milyen buzgalommal kutat az emlékezetében, hogy nyakon csípje valamelyik jó barátja nevét. Magával is megesik ez, uram?

– Megesik – mondta G. A.

– Nézzük meg a földszinti szobákat is? – kérdezte a lány. – Kellemes, szép szobák, még valamivel sötétebbek is, mint az emeletiek, s ugyanolyan meghitten vannak berendezve.

– Azt hiszem, felesleges – mondta G. A.

– Apám vigasztalan lesz – mondta a lány –, ha az én hibámból le kellene mondania arról, hogy nagyszámú barátai és jóakarói közé sorolhassa.

G. A. az arcába nézett: gúnyolódik? – Az ön hibájából, kisasszony? – kérdezte.

– Én riasztottam el önt, uram – mondta a lány csendesen. – Csak nem tudom, mivel. Néha nagyon durva és kíméletlen vagyok az emberekkel.

A lány nyitott szobaajtaja előtt álltak. Odabent a huzat lerepítette a karosszék támlájáról az ottfelejtett, kis, fehér zsebkendőt. G. A. bement a szobába, felemelte s visszatette a helyére. – A padláson nem volna számomra hely? – kérdezte. – Az utcáról egy kis kerek ablakot láttam a tető alatt.

– Köszönöm, hogy felemelte a zsebkendőmet – mondta a lány.

– Beérném akármilyen kis hellyel is – mondta G. A.

– Még egyszer nagyon köszönöm – mondta a lány. – Nem érdemlek meg ennyi jóindulatot.

– A padláson senkinek sem volnék útjában – mondta G. A. –, ha ugyan nem zavarnám meg a ház rendjét.

A lány elmosolyodott. – Megtisztelne bennünket, uram, nemhogy zavarna – mondta. – Engem meg különösképp boldoggá tenne, mert eloszlatná lelkiismereti kételyeimet. De a padláson is laknak.

– Sokan? – kérdezte G. A.

– Egy rokonunk, aki szintén magára óhajt maradni – mondta a lány. – Édesapámmal kellene beszélnie, uram. Délutánra már bizonyára ismét fogadni tudja.

G. A.-nak ez az első hosszabb beszélgetése a lánnyal semmilyen eredménnyel nem járt, sem tájékozódásában nem segítette, sem lakáshoz nem juttatta. Az elkövetkező napok során még több ízben ellátogatott a házba, de sem a ház urát, sem lányát nem találta otthon. Mégsem adta fel a reményt. Egy éjszaka a szállodai szoba szennyes levegőjének nyomása alatt álmában megjelent a lány: egy gyors sodrású folyó vizében küszködött, s G. A.-nak döntenie kellett arról, hogy kimentse-e vagy tovább sétálgasson a parton. Szokása ellenére ezúttal nem tudott határozni. Másnap reggel bágyadtan, karikás szemekkel, fejfájósan ébredt. Becsöngette a komornyikot abban a reményben, hogy valamilyen közelebbi felvilágosítást szerezhet be tőle az általa adott címről, de a csöngetésre senki sem jelentkezett. Kiment a folyosóra, megnézte a szobája számát: nem változott meg. Visszament, leült az ágyra, papírt, ceruzát tett maga elé az asztalra s 780-szor megnyomta a csengőt. A komornyik helyett egy szobalány nyitott be kopogás nélkül a szobájába. Elküldte. Újra elment a házba, ismét hiába. A szalon is, a lány szobája is üres volt, bár a lépcsőházban s a folyosón számtalan ember kavargott, sőt a ház bejárata előtt, az utcán is álldogált egy gondtalanul csivitelő, élcelődő csoport, fiatal férfiak s lányok, akik nyilvánvalóan a házhoz tartoztak.

Odabenn a lépcsőházban már többen szívélyesen köszöntötték. G. A. ezúttal benyitott minden szobába, a padlásra is felment, de ennek ajtaja kulccsal le volt zárva.

Mindennap esett az eső, hol hosszabb, hol rövidebb ideig. Szerencsére az idő melegebbre fordult, s G. A., ha esténként hazatért tárgytalan, nedves bolyongásairól, meztelenre vetkőzhetett, felaggathatta ruháját, s fehérneműjét egy lepedőből csavart kötélre, melyet két ajtókilincs között feszített ki, harisnyáját kimoshatta a mosdótálban, s ágyába fekve nem minden alap nélkül álmodozhatott arról, hogy reggelre száraz ruhába öltözhetik. A napok múlását ceruzavonásokkal jegyezte a falra, az ágy fejrésze fölött. Keveset evett, gyomra beszűkült, még kevesebbel beérte. Esténként, ha besötétedett, lámpagyújtás helyett fütyörészett.

Egy délután hazajövet, a portás, kezét felemelve s fejével hevesen integetve, megállította, majd fülkéjéből kiugorva gyors léptekkel eléje sietett. – Szabadna egy szóra, uram? – mondta örvendező arccal, izgatottan. – Ha nem csalódom, üzenetem van az ön számára. Egy pillanatnyi türelmét kérném.

G. A. egy pillantást vetett a hall felé: a hatalmas csarnok szokás szerint üres volt, csak a távoli emelvényen elhelyezett, erősen kivilágított zenekart, s a fölötte gomolygó Lehár dallamokat vetítette ki lámpafényes magányából. A szökőkút messzi csobogását csak érezni, hallani nem lehetett. A terem túlsó végében a több száz asztali- és állólámpa világa összefolyt, s mint egy messziről megpillantott város fénypárája rezgett a mennyezet alatt.

– Nem tévedtem – mondta a portás elégedetten, egy papírlapot emelve fel asztaláról, a sakktábla mellől. – Nagyfontosságú üzenetem van az ön számára, uram. A szálloda igazgatósága ma este tiszteletét óhajtja tenni önnél.

– Az egész igazgatóság? – kérdezte G. A.

– Az igazgatóság képviseletében az ügyvezető igazgató – mondta a portás. – Esetleg ennek a helyettese. Lehet, hogy az első vagy a második titkár is a kíséretében lesz, ha körülményeik megengedik.

– S mit óhajtanak tőlem az urak? – kérdezte G. A.

– Nem tudom, hogy elárulhatom-e – mondta a portás, gyerekes kedvesen titkolódzó arccal. – Csak akkor kockáztatnám meg, ha megígéri, uram, hogy nem fedi fel árulásomat, s az üdvözlő beszéd hallatára, mellyel este az ügyvezető igazgató vagy ennek első vagy második helyettese fel fogja köszönteni, mind lelkében, mind külső magatartásában kellőképp meg lesz lepve. Számítok érzékeny idegeire, melyek remélhetőleg az általam közölt hírt még órákig a villámcsapás váratlanságának állapotában fogják megőrizni. Ha nem csalódom, az ókori történelemből is több olyan esetet ismerünk, amikor kiváló államférfiak hevesen meglepődtek egy-egy eseményen, amelyről előre tudtak. A vezetésük alatt álló népeknek ez mindig hihetetlen örömöt okozott.

– S milyen alkalomból akarnak felköszönteni? – kérdezte G. A.

Az öreg portás hamiskásan ráhunyorított. – Azt nem tudom, uram – mondta. – Nem is érdemes tudni. Bátorkodom figyelmeztetni arra a tapasztalatomra, hogy az ünnepek eszmei tartalma többnyire csak kellemes ürügy az általános emberszeretet, az önzetlen lelkesedés és áhítat kifejezésére, melyek lelkünket szüntelenül csordulásig betöltik. Ha olykor nem könnyítenénk magunkon egy-egy zajos sóhajjal s a járulékos örömkönnyekkel, bizonyára megrokkannánk, uram. Könnyen meglehet, hogy az igazgatóság, amely szívén viseli alkalmazottainak sorsát, ebből a megfontolásból kívánja önt ünnepelni.

G. A. a sötétben, ágya szélén ülve, sokáig várt a küldöttségre. Ültében többször el is aludt. A szobát, ezúttal úgy látszik

feledékenységből nem sötétítették el, az ablakokat egész éjszaka verte az eső. Már pirkadt, amikor az ajtó kopogás nélkül hirtelen kicsapódott, s egymás mögött öt-hat ember nyomult be a szobába. Legelöl egy kis köpcös, sápadt arcú, kopasz ember haladt, kezében zsebkendővel, mellyel időnként letörölte a homlokán és tarkóján gyöngyöző verejtéket, mögötte néhány szállodai inas nagy ládákat s madzaggal átkötött csomagokat helyezett el a szoba padlójára. A sort egy karcsú, fekete hajú, fiatal nő zárta le, a szállodai szobalányok szokásos egyenruhájában, fehér fityulával a fején, s egy kis kacér csipkekötővel a derekán.

A kis köpcös ember, nyilván a szálloda ügyvezető igazgatója vagy annak helyettese, egy körbefutó, gyors tekintettel felmérte a szobát. Szakképzett szeme egyetlen körforgás alatt leltárba vette a szoba előírásszerű fogyatékosságait s fölös tökélyeit.

– Ha megengedi, uram – mondta sóhajtva –, egy kissé lepihenek. Még hosszú, fáradságos munka vár ránk. Úgy látom, van egy fölösleges ágya.

– Sajnos, nem tudom ülőhellyel megkínálni – mondta G. A. –, amint látja, a szobában nincs szék.

– Sebaj – mondta az igazgató. – Jó lesz nekem az ágy is... Azért jöttünk, hogy hogyléte felől érdeklődjünk, tisztelt uram.

– Köszönöm, megvagyok – mondta G. A.

– Sorolja fel panaszait, uram – mondta az igazgató. – Jegyzőkönyvbe vesszük, s orvosolni fogjuk őket.

– Nincs panaszom – mondta G. A.

Az igazgató kedvesen mosolyogva, hosszan, gyöngéden nézegette G. A.-t. – Méltányolni tudom tapintatát – mondta, fölemelve tömpe ujjú, széles kezét. – Mondjuk tehát úgy, hogy panasz híján adja elő nagybecsű kívánságait. Azért kerestük fel e késő éjjeli órában, hogy ereje teljében, bátran és őszintén

elmondja azt, ami a szívét nyomja. Egyébként én is tudom, hogy intézményünk ellen nincs panaszra ok.

– Nem is lehet – mondta G. A.

– Előfordulhat azonban – mondta az igazgató –, hogy önnek van valamilyen különleges szükséglete vagy kívánsága, melyet talán módunkban van teljesíteni. Teszem, egyik vendégünk, ki már több napja tartózkodik intézményünkben, azt kívánta, hogy szögeztessük be az ablakát. Ön nem kívánná, hogy szögeztessük be az ablakát?

– Nem kívánom – mondta G. A. – Az ablakomnak nincs kilincse, tehát amúgy sem tudom kinyitni. Ám ha intézményüknek volna egy fölösleges ablakkilincse, amelyet rá lehetne szerelni erre az ablakra, azt hálával fogadnám.

– Ki akarná nyitni az ablakot? – kérdezte az igazgató.

– Ki – mondta G. A. – Egyszer-másszor.

Az igazgató néhány szót vetett egy zsebéből előhúzott gyűrött cédulára. – Pompás – mondta. – Kilincs! Ablakkilincs! Ez volna hát egyik kívánsága. Örülök, uram, hogy erőszakot tett önmagán és kinyilvánította. Folytassa, kérem!

G. A. számot vetett a körülmények kínálta legnagyobb lehetőségekkel. Nem bízott bennük. Ha mégis folytatta kívánságainak felsorolását, ez a kísérletező tudós hűvös fegyelmével s a társadalomkutató gazdaságos reménytelenségével történt. – Szívesen lemondanék arról, hogy lakosztályomban nappal égjen a villany – mondta.

– Hanem? – kérdezte az igazgató kíváncsian. – Minden lemondás egy kívánságot hordoz méhében, uram. Hanem?

– Hanem éjszaka égjen – mondta G. A.

– Brávó – mondta az igazgató. – Látom, hogy már bizalommal van hozzánk. Azzal a feladattal vagyok megbízva, uram, hogy intézményünk további tökéletesítése érdekében vendégeink minden lefojtott vágyát napvilágra segítsem. Lazítson

magán, kérem, lazítson! Tehát: a villany éjjel égjen, s ne nappal! Jegyzőkönyvbe veszem. Miben lehetnék még szolgálatára?

– Azt hiszem, nincs több kívánságom – mondta G. A.

– Sose restelkedjék, uram! – mondta az igazgató. – Csak bátran ki vele! Az ember ne legyen vágyainak hóhéra. A szemén látom, uram, hogy lelkében még több serdületlen kívánságot fojtogat. Vesse ki őket erre a jegyzékre, egy szempillantás alatt meg fog könnyebbülni.

– Nem tudok több serdületlen kívánságról – mondta G. A.

– Még nem emelte ki őket a napvilágra – mondta az igazgató. – Nem vágyik például arra, hogy időnként frissen mosott ágyneművel áthúzzák az ágyát?

– Nem vágyom rá – mondta G. A.

– Vagy hogy e szoba padlójának folytonossági hiányait pótoljuk? – folytatta az igazgató, mutatóujját a hiányzó parketták helyén tátongó lyukakra irányítva.

– Kikerülöm a lyukakat – mondta G. A.

Az igazgató felhúzta szemöldökét. – Úgy, kikerüli a lyukakat? – ismételte. – Fölötte érdekes. Arra sem vágyik, uram, hogy időnként vagy rendszeresen nagyobb táperejű és ízletesebb lakomákat fogyasszon?

– Nem vágyom rá – mondta G. A.

Az igazgató letörölte a homlokáról csorgó verejtéket, s egy szemrehányó tekintetet vetett G. A.-ra, mintha egy meghitt jó barátját hazugságon kapta volna rajta. – Tekintettel a nehézkes beszerzési viszonyokra, az igazgatóság segítségére kíván lenni vendégeinknek elemi szükségleteik fedezésében – mondta egy széles karmozdulattal a padlón felsorakozott ládákra és csomagokra mutatva. – Milyen közszükségleti cikkekre vágyik, uram?

– Egy kabátra és egy harisnyára – mondta G. A.

Az igazgató elismerőn bólogatott. – Elvira – mondta kis, sápadt arcát a szobalány felé fordítva –, szolgálja ki az urat! Remélem, teljesíteni tudjuk kívánságait?

– Minden bizonnyal, uram – mondta a szobalány szívélyesen, egy darab papírt és ceruzát emelve ki köténykéje zsebéből. – Lehet, hogy pillanatnyilag a felsorolt cikkek nincsenek raktáron, mert nemigen mutatkozik bennük szabad szemmel észrevehető kereslet, de vendégünket bizonyára meg fogja nyugtatni az a tudat, hogy előjegyzésbe veszem megrendelését. Addig is egy remekművű kétkarú gyertyatartót ajánlanék megvételre, amellyel egy időre bizonyára csillapíthatná vásárlási szenvedélyét.

– Gyertya van hozzá? – kérdezte G. A.

– Nem hiszem, uram – mondta a szobalány sajnálkozva. – Gyertyában is elenyésző a szükséglet. De talán van egy koppantóm, rézből.

– Kerékpárcsengője is van? – kérdezte G. A.

A szobalány elgondolkodott. Ábrándos, kék szemével, fitos orrocskájával eperszínű csöpp szája fölött, a kereskedői mohóság és nyereséghajhászás valóságos megtestesüléseként hatott. – Ha emlékezetem nem csal, uram – mondta kecsesen mosolyogva –, kerékpárcsengőim kifogytak. Körutam során valósággal megrohantak kerékpárcsengőkért. Minden vevőm kerékpárcsengőről ábrándozott, s így ha tízszer akkora készletem van, az is kimerül. Szerencsére nem volt egyetlenegy példányom sem ebből a cikkből. Egy teljesen berendezett babaszobát ajánlanék helyette, kék selyembútorokkal, s egy kis fürdőkádacskával.

– Azt megveszem – mondta G. A.

Az igazgató felállt az ágyról, G. A.-hoz lépett, s melegen megrázta kezét. – Célunkat elértük, uram – mondta, s kimerült, verejtékező arcán könnyű, elégedett mosoly suhant át.

Odakünn már érezhetően világosodott, a szürke derengés ráfutott az ablaküvegre, s ezer tűhegynyi szemével benézett a szobába. Az ajtó mellett, a falnak támaszkodva a titkárok és inasok fáradtan pislogtak az arcukra kúszó szürke fényben, egyik-másik zajosan ásított, tenyerével udvariasan elfedve száját. A hajnali köd szaga az ablaküvegen át beszivárgott a szobába. – Célunkat elértük, uram – mondta az igazgató fáradtan, kissé lekonyuló fejjel. – Megismertük szükségleteit s vágyait, s ezek nyomán világosan kirajzolódott előttünk lelki alkata. Ön szavaival takar, de nem fed fel, ez játékos kedélyre vall. Mindazonáltal bízunk abban, hogy idővel meg fogja szokni nedves és kissé ködös éghajlatunkat. Engedélyt kérek arra, hogy röptében, mondjuk madártávlatból egy gyakorlati tanácsot adjak önnek: becsülje meg az anyagot, uram! Az ember élettartama általában hosszabb, mint a villanykörtéé, ez sajnálatos, de a bölcs elme s a jó kedély hamar elejét veszi minden ebből eredő félreértésnek. Ennek ellenére házasodjék meg, uram, mert az ember tévedéseivel emelkedik. Panaszait egyébként jegyzőkönyvbe vettük, s tehetségünkhöz képest orvosolni fogjuk. Végezetül hozzájárulását kérem ahhoz, hogy a legmelegebben üdvözöljem abból az alkalomból, hogy immár tizedik napját tölti fogadónkban, s ezzel legrégibb törzsvendégeink sorába lép. Lehetséges, hogy az igazgatóság kitüntetésre fogja önt előterjeszteni. El fogja fogadni, uram?

– Természetesen – mondta G. A.

Az igazgató mélyen meghajolt előtte. – Köszönöm – mondta, tarkóját törölgetve. – További kellemes pihenést, uram!

G. A. még egy hónapot töltött a szállodában. Amióta a városba érkezett, egyetlen nap, első sétája kivételével szinte szakadatlanul esett az eső, a látóhatárig terjeszkedő fénytelen, ólmos felhőtakaró sem napfényt, sem árnyékot nem tűrt meg maga alatt. Több lakást is megtekintett nedves bolyongásai közben, de nem talált magához való szobát. Egyszer-másszor még elnézett a Larra villába is, eredménytelenül, sem az apát, sem lányát nem lelte otthon. Üzenetet nem hagyott; nem bízott benne, hogy átadják, még kevésbé abban, hogy választ is kaphat rá.

Egy nap a villa előtt összetalálkozott a lánnyal. Ez épp kilépett a kapuból. Hirtelen lelassított: érezni lehetett szoknyája alatt karcsú, határozott combja, lába tétova riadalmát, könnyű kendője alatt egy szívdobbanást s rögtöni feleletként a születő mosolyt elégedetten elpiruló arcán. – Beh örülök, hogy látom – mondta sötét csengésű hangján. Fekete szeme csillogott, önkéntelenül felvonta, félig csodálkozva, félig ijedten finom szemöldökét. – Már azt hittem, nem látom többé.

G. A. hallgatva nézte a lányt. – Többször jártam itt, kisasszony – mondta végül –, de sohasem találtam otthon.

– Bizonyára édesapámmal akart beszélni – mondta a lány. – Most sincs idehaza.

Hideg eső szemerkélt az egymás fölé rétegeződő alacsony

felhőkből, melyek összetorlódva hol lassú hömpölygéssel átkeveredtek egymáson, hol idegesen vergődve leúsztak egymás szürkén gomolygó, bolyhos hasa alá. A lányon egybeszabott, vékony, sötétkék ruha volt, az eső egy szempillantás alatt végigpettyezte. A vastag, kötött, fehér gyapjúkendő, melyet vállára terített, talán valamennyire megvédte a hideg ellen.

– Kísérjen el, uram, ha van ideje – mondta. – Egy barátnőmhöz megyek látogatóba.

Útközben keveset beszéltek. A széllel viaskodtak; épp szembe futott velük, testetlen ujjai köré csavarta a lány egy-egy kibomló, meleg hajfürtjét. Megfodrozta a tócsák tükrét, szétrepítette csillogó szilánkjaikat. Egy-egy erősebb rohama hátracsapta a lány szoknyáját, a vékony szövetet rámintázta feszes testére, mely minden vonalával s hajlatával átnézett rajta. A szél ellen is könnyen, kecsesen mozgott. Olykor minden ok nélkül vidáman elnevette magát: kicsúfolta a tehetetlen elemeket. Kedélyét és testének finom idomait látszólag ugyanabból az anyagból mintázták meg, mindkettő áthaladt a szélen. G. A. a légáramlatok sivítása közben is hallani vélte üde lélegzetét. Egy utcakereszteződésnél a szél majdnem elsodorta, egy kis ijedt kiáltással G. A. karjába kapaszkodott, ránevetett.

– Holnap már vége van a télnek – mondta ijedten, lélegzet után kapkodva. – Kezdődik a nyár.

– Hát a tavasz? – kérdezte G. A.

– Tavasz? – ismételte a lány. – Az micsoda?

G. A. megállt, a lány mosolygós szemébe nézett. Gúnyolódik? – Átmeneti időszak a tél s a nyár között, kisasszony – mondta.

– Olyan nincs – mondta a lány. – Mire volna az jó?

– Szerelemre, kisasszony – mondta G. A.

A lány az arcába nézett. – Azt az emberek egész évben űzik – mondta hirtelen elmosolyodva. – Úgy tanultam, uram, hogy

ez különböztette meg az embert az állatoktól, amikor még voltak állatok.

X-ben nem voltak, sem veréb az égen, sem légy a szobában, egyetlen állati lénynek a mozgása nem hallatszott az egész városban. Hiányuktól hígabb lett a levegő, G. A. magánya még nagyobb. Otthon nem szerette a legyeket, de most éjszakai nyugalmát is szívesen becserélte volna egyetlenegy légy zümmögésére. Szobájában ülve képzelete néha benépesítette a falakat legyekkel: fürgén ide-oda mászkáltak, felrepültek, zsongtak, fel- és visszacikáztak, az egyik az ágyára szállt, a fehér lepedőre, szemérmetlenül felemelte két hátsó lábát, s mintha vékony késeket köszörülne, szaporán egymáshoz dörzsölte őket. Visszataszító képzet volt s mégis boldogító. Egy kutyaugatásért tíz évet adott volna az életéből.

– Mióta nincsenek állatok, kisasszony? – kérdezte.

– Minek kérdi? – mondta a lány. – Ön is tudja, uram.

– Ha tudnám, akkor nem kérdezném, kisasszony – mondta G. A.

A lány a szeme sarkából egy gyors, kíváncsi pillantást vetett rá. – Már ősidők óta nincsenek, uram – mondta. – Nagyapámnak kisgyerekkorában még volt egy több száz éves papagája, de szerencsére elhullt, még mielőtt édesapám megszületett volna. Nagyatyám még ma is a szobájában tartogatja a kalitkáját.

– Nagyapja tehát még él? – kérdezte G. A.

– Igen – mondta a lány.

– S már ő sem látott tavaszt?

– Milyen tréfás ön, uram – mondta a lány.

A vihar akkorákat lökött rajtuk, hogy meg-megtántorodtak, levegő után kapkodtak. Közvetlenül a hátuk mögött kicsapódott egy törött ablak, a légnyomás felkapta az üvegcserepeket, szétrepítette, majd csörömpölve a kövezetre ej-

tette őket. Három házzal odébb, egy romos épületből több tégla zuhant le az utcára, a nyomukban felszálló apró, vörös porfelhőt a szél egy pillanat alatt felszívta, s szétosztotta a levegőben. Egy-egy hevesebb szélroham úgy fütyült és sivított, hogy kiszivattyúzta fülükből a levegőt, a saját szavukat sem értették. – S milyen az a tavasz? – kiáltotta a lány, G. A. arcához hajolva.

A viharnak egy újabb forgása felbontotta a haját, s mint egy hosszú, selymes fényű, sötét kendőt felemelte a válláról, s vízszintesen meglobogtatta. G. A. önkéntelenül a keze után kapott, hogy el ne repüljön. A lány nevetett. – Ne féljen – mondta –, nem repülök el.

G. A. a karját nyújtotta. – Karoljon belém, kisasszony!

– Minek? – kérdezte a lány csodálkozva.

– Kapaszkodjék belém – mondta G. A. –, biztosabban fog járni.

A lány megállt, ránézett. – Milyen kedves maga! – mondta. Keskeny kis keze az eső s a hideg dacára is forró volt, G. A. a kabátujján át is megsejtette a vékony ujjak gyors, lüktető vérkeringését a fiatal, feszes bőr alatt. – Milyen hát az a tavasz? – kérdezte a lány.

– Kellemes évszak – mondta G. A. – A szerelem évadja ember, állat, növény részére.

A lány elégedetlenül megrázta a fejét. – Mondtam már, uram – kiáltotta, közelhajolva G. A. füléhez, mert a szél zúgása ismét feltöltötte az utcát –, mondtam már, hogy az emberek egész életükben szeretnek. Mihez kezdenének magukkal, ha az év nagyobb részében szeretet híján szűkölködnének?

G. A. hallgatott. – Nem tudom, kisasszony – mondta. – Látott már valaha rügyező bokrot vagy fát?

– Nem láttam – mondta a lány. – Azt mondják, a hegyekben s a tengerparton látni, de ott még nem jártam.

– Tavasszal rügyeznek ki – mondta G. A.

A lány megállt, szembefordult vele. Minthogy fordultában a szél szétszórta haját a levegőben, két türelmetlen tenyerének gyors, együttes mozdulatával összefogta, leszorította a lobogó hullámokat, ráterítette fejére fehér gyapjúkendőjét. – Az ön tavasza szemfényvesztés, uram – mondta haragosan csillogó szemmel. – Ha a bokrok és fák minden évben kirügyeznek, akkor minden évben el is kell hervadniuk. Olyasmit ígérnek, amit nem tudnak megtartani.

– Téli álmukat alusszák a következő tavaszig, kisasszony – mondta G. A.

– Én nem akarok aludni – mondta a lány indulatosan.

A szél megint közébük vágott, lezárta az eszmecserét. Az út túloldalán valaki megtántorodott, elesett, de még mielőtt az utcai járókelők közül bárki segítségére siethetett volna, a házfalba kapaszkodva ismét talpra állt.

G. A.-ék egy keskenyebb mellékutcába fordultak be, a légáramlatok itt valamennyire lehiggadtak. – Hát a nyár mire való, kisasszony? – kérdezte G. A.

– Nem tudja? – kérdezte a lány.

– Nem tudom – mondta G. A.

– Hogy az utcákon sár helyett por legyen – mondta a lány. – Ön szereti a nyarat, uram?

– Szeretem – mondta G. A.

A lány nem felelt. G. A. megint az arcán érezte gyorsan ellebbenő tekintetét, mely oly anyagszerű volt, mintha a szempilláival sepert volna végig a bőrén. – Azt mondják, az ember porból van – mondta. – Ön porból szeretne lenni vagy sárból, uram?

– Még nem gondolkodtam rajta – mondta G. A.

– A port nem lehet megfogni, mert elszáll az ember ujjai közül – mondta a lány. – A porban nem lehet megkapaszkodni. Nem lehet megsimogatni sem, mert rögtön elengedi magát. Ha az ember eltakarítja, akkor visszaszáll, ha összegyűjti, akkor elfogy. Hiába szorongatom a tenyeremben, elmállik, ha verem, szétrepül. A por valaminek a helyén van, ami nincs. A pornak rossz szaga van.

– S a sár? – kérdezte G. A.

A lány nem nézett fel. – Azt a kezembe tudom venni – mondta halkan. – Azt meg tudom markolni. Azt még rágni is tudom.

– S ezért szereti jobban a telet? – kérdezte G. A.

Egy kapu előtt álltak, amelynek szűk nyílásából épp egy nagyobb társaság bontakozott ki, hangosan beszélgetve, nevetgélve. A lány megvárta, amíg el nem haladtak mellettük. – Hogy jobb szeretem-e a telet? – ismételte éneklő hangsúllyal, kissé elhúzva a szavakat. – Hogy jobb szeretem-e?... Megmondjam? De nem árul el, uram?

– Nem – mondta G. A.

– Biztos? – mondta a lány, szemét a földre sütve.

– Biztos – mondta G. A.

– Jól van – mondta a lány. – Akkor megmondom. A nyarat is szeretem.

– Miért kell ezt titokban tartani? – kérdezte G. A.

A lány ránézett, szemében egy kis csúfondáros fény csillogott. – Azért árultam el, mert ön is bevallotta, uram – mondta.

– Nem illik szeretni a nyarat? – kérdezte G. A.

– Hogy nem illik-e? – ismételte a lány. – Miért ne illenék? Milyen különös észjárása van, uram, s milyen eredeti kifejezéseket használ! Hol tanulta ezt a szót?

– Magam találtam rá – mondta G. A.

– A porban? – kérdezte a lány. – Ilyen jó szeme van?

– Sasszemem van – mondta G. A.

– Sasok nincsenek – mondta a lány.

– De voltak – mondta G. A.

– Oroszlánok is? – kérdezte a lány.

– Azok is, kisasszony – mondta G. A.

A lány csúfondárosan elfintorodott. – Ezek szerint ön, uram, egy oroszlán sasszemekkel. Félelmetes! Hogy tud megférni önmagával?

– Sehogy, kisasszony – mondta G. A.

A lány elmosolyodott. – Jöjjön közelebb – mondta –, magába akarok karolni. Azért féltem elárulni, hogy szeretem a nyarat, mert nálunk általában nem szeretik. S a mi családunkat amúgy is...

– Nos? – mondta G. A. egy idő múlva.

– A mi családunkat amúgy is különcnek tartják – mondta a lány halkan, bizalmasan magához szorítva G. A. karját. – Édesapámat is, nagyapámat is. Elsősorban, persze, tisztelt nagyapámat.

– Ő az a rokon, aki a padláson lakik? – kérdezte G. A.

– Igen – mondta a lány.

– S aki egyedül óhajt maradni a szobájában?

– Ő az – mondta a lány.

– Akit bezártak a szobájába, hogy ne jöhessen ki?

A lány megállt. – Honnét tudja, uram, hogy az ajtaja le van zárva? – kérdezte álmélkodva.

– Egyszer fennjártam a padláson is, amikor magát kerestem – mondta G. A.

– Fennjárt a padláson? – ismételte a lány csodálkozva. – Nem sajnálta a fáradságot, s felment a padlásra?

– Magát kerestem – mondta G. A.

A lány elpirult, lehajtotta fejét. – Milyen különös ember maga! – mondta csendesen. – Hogy higgyek magának? Aki-

nek ilyen erőszakos természete van, az talán hazudni is szokott. Engem keresett?

– Nem szoktam hazudni, kisasszony – mondta G. A.

– Nagyapám maga zárkózik be a szobájába, nem mi zárjuk be – mondta a lány. – Nem szereti, ha elmélkedésében zavarják.

– Azt meg lehet érteni – mondta G. A.

– Édesapám is különc ember, de rajta nem venni annyira észre – mondta a lány. – Ő csak képzeletben zárkózik be.

– S maga, kisasszony? – kérdezte G. A.

– Nagyon szeretem a nagyapámat – mondta a lány.

A szél ereje egy idő óta alábbhagyott, az eső teljesen elállt. Az égbolt szürke fénye egy vékony árnyalattal kivilágosodott, a kövezetből már halványan kiemelkedtek a házak árnyékai, a járda gödreiben összegyűlt tócsák is mintha visszaemlékeztek volna elfeledett csillogásukra. – Megérkeztünk – mondta a lány egy kapu előtt. – Elza barátnőmet, kit most meglátogatunk, nemrég súlyos veszteség érte, kérem, legyen hozzá különösen kedves és tapintatos!

– Milyen veszteség ? – kérdezte G. A.

– Néhány héttel ezelőtt elmúlt a férje – mondta a lány. – Lehet, hogy még nem heverte ki egészen.

Egy sárga vakolatú, nagy lakóépületnek a meredek lépcsőjén kapaszkodtak fel a hatodik emeletre. A lépcsőház sötét volt, s levegője oly sűrű, mintha több évtized szemétjének a bűze tömte volna be pórusait. A lépcső karfája helyenként ki volt töredezve, a lépcsőfokok meglazult kőlapjai meg-megbillentek az ember lába alatt. – Vigyázzon, meg ne botoljon! – mondta G. A. Egymás mögött haladtak; ha valaki szembejött velük, a falhoz kellett lapulnia, hogy utat engedjen neki. – Nagyon kellemes lépcső – mondta a lány. – Amikor utoljára itt jártam, valaki megbotlott, s a kitört korláton át lezuhant

a földszintre. Sokáig nem is tudták megállapítani a személyazonosságát, még a felesége sem ismerte meg, annyira megváltozott.

G. A. lakáskeresés közben már több házban járt, nagyjából belülről is hasonlítottak egymásra. Árnyalatokra még nem volt szeme. Látszólag ez a lakás sem tűnt ki a többi közül, az apró, sötét, porszagú szobákban, melyeken áthaladtak, a lakás befogadóképességét jóval meghaladó tömeg szorongott, s a minduntalan kinyíló, becsukódó ajtók szakadatlan folyamban szaporították a már benn tartózkodók számát. A lakók és vendégeik a még nagyobbára vetetlen ágyakon ültek, sima, ránctalan vidámsággal cserélgetve eszméiket, időnként egyikmásik felállt, átment a szomszéd szobába, s újra leült egy ágyra vagy hely híján lekuporodott a földre. Némelyik szobában a lakás szagát teljesen elnyomta az ázott ruhák savanykás kigőzölgése.

A hosszúkás, sötét előszobában – melyben ugyancsak ágyak álltak a fal mentén – egy magas, sovány, idősebb férfi fogadta G. A.-ékat, s megtudakolva jövetelük célját, egy beleegyező udvarias főhajtással elindult előttük a belső szobák felé. – Érdemtelenek vagyunk rokonszenvére, Larra kisasszony – mondta hátrafelé, mialatt benyitott az első szobába, s tekintetét gyorsan végigfuttatta a bent tartózkodókon. – Sajnos, többszörösen felülmúlja azt az elenyészően csekély figyelmet, melyet az ön s családja sorsának tudunk szentelni, így örökké adósai maradunk. Ha megengedi, a harmadik szobáig elkísérem önöket, addigra szemük megszokja a szobák kellemes félhomályát s nyugodt lélekkel magukra hagyhatom önöket. Tisztelt nagyapja még él?

– Amikor reggel elindultam hazulról, még élt – mondta a lány.

– S a legjobb egészségnek örvendett, ugye? – kérdezte a férfi résztvevőn.

– Természetesen – mondta a lány.

– S ön még nem ment férjhez, Larra kisasszony?

– Még nem – mondta a lány.

A férfi szótlanul továbbment. A harmadik szoba ajtajában – miután behatóan szemügyre vette az ágyakon üldögélő társaságot – egy sajnálkozó kézmozdulattal hátrafordult. Hosszúkás, szögletes arca volt, melynek lassan mozgó merev vonásai többnyire elkésve csatlakoztak a szavaiban kifejezett indulatokhoz, szenvtelen, fémes csillogású tekintete ugyancsak elmaradt egy lépéssel a mosolya mögött, melynek kíséretébe szegődött. – Elza lányomat, sajnos sehol sem látom – mondta sajnálkozva. – Lehet, hogy visszavonult saját szobájába vagy valamelyik vendégszobában vagy a fürdőszobában kellemeteskedik látogatóival. Azt tanácsolnám, Larra kisasszony, hogy ne fáradjon felkutatásával.

– Ha nem zavarom, még egy ideig tovább keresném – mondta a lány.

– Már hogy zavarna, Larra kisasszony! – kiáltotta a férfi, merev tekintetét G. A.-ra irányítva. – Csak az esetleges csalódástól kívántam volna megkímélni, ha esetleg mégsem találná meg. Nem érné be helyette Nóra kisasszony társaságával?

– Boldog leszek, ha megismerhetem Nóra kisasszonyt – mondta a lány. – De talán megtalálom Elzát valamelyik szomszéd szobában.

– Nóra kisasszony van olyan előzékeny és mélyérzésű hölgy, mint Elza lányom – mondta a férfi, merev tekintetét újra G. A.-ra helyezve. – S nagy előnye, hogy ebben a szobában tartózkodik.

– Ezt az előnyt valóban nem szabad elszalasztani – mondta a lány.

A szobában, amelyben G. A.-ék Nóra kisasszony mellett helyet foglaltak az ágyon, még két férfi s egy idősebb asszony tartózkodott. Alighogy G. A.-ék leültek, egy javakorabeli, erős, izmos férfi lépett be a szomszéd szobából, s régi ismerősként, meghitten s kissé fáradtan mosolyogva kezet szorított a lánnyal, majd szótlanul leült melléje az ágyra. Világossőke, kissé hullámos haja volt s rokonszenves, megnyerő arca, akaratos, széles állal, élesen metszett férfias arccal és simogató tekintetű, borongós, kék szemmel, mely apai jóindulattal pihent meg mindenkin, aki szelíd fénycsóvájába került. Szája körül s homlokán érett, bizalomgerjesztő barázdák vonultak, egy tapasztalatokban edzett élet jegyzetei. G. A. könnyűszerrel felismerte: a gyilkos volt, aki itt-tartózkodásának harmadik vagy negyedik napján, az utcán, késsel elmetszette egy vele szembejövő fiatal férfinak az ütőerét. Kabátja hajtókáján s a jobb karja könyökén G. A. a szoba homályában is felfedezte néhány ráfröccsent vércsöpp rozsdaszínű, kerek foltját.

– Elzát látogatta meg, Leone úr? – kérdezte tőle a lány.

A szoba egyszeriben megtelt emberekkel, akiket szemlátomást Leone jelenléte csalogatott be, örvendező arcok, csillogó tekintetek vették körül az ágyat, amelyen az újonnanjött vendég, szerényen meghúzva magát, helyet foglalt. A két szemközti ágy is egy pillanat alatt megtelt jókedvűen kiáltozó, nevető fiatal férfiakkal s lányokkal, s jóllehet kedves, könnyű vidámságuk semmit sem vesztett jellegzetes fesztelenségéből, mind szerényebbre fogott hangjukon, mind kissé letompított mozdulataikon érezni lehetett azt a tiszteletet s szeretetet, amellyel Leone rokonszenves személyét körülvették. A fiatalabbak közül néhányan, akiknek már nem jutott hely az ágyakon, a lába elé kuporodtak. – Nem találta meg Elzát, uram? – kérdezte a lány.

– De megtaláltam, Erzsébet kisasszony – mondta Leone. –

Majd egy órát töltöttem vele a szobájában. Ám minden fáradozásom hasztalannak bizonyult, feltűnően barátságtalan volt hozzám.

– Hihetetlen! – kiáltotta egy hegyes leányhang.

– Elza özvegynek is tüneményesen szép – mondta egy nagyon fiatal, kamaszforma ifjú az ajtónál –, de sajnos szépsége sem tudja teljesen pótolni hiányzó humorát. Anélkül pedig az ember önmagát is nehezen viseli el.

– Nem azt nehezményezném, hogy mostanában ritkábban hallom kacarászni – mondta egy kis fitos orrú, szőke lány a szemközti ágyon. – Vegyük tekintetbe, hogy még csak két vagy három hét múlt el hitvestársa váratlan elhalálozása óta. A tapasztalat szerint az ilyen, önmagában véve örvendetes esemény a közeli hozzátartozókat általában lesújtja. Elza viselkedésében mindössze az háborít fel, hogy rosszkedvét épp azzal a férfiúval érezteti, akinek rosszkedvét köszönheti.

– Úgy van! – kiáltották többen a szoba homályos hátterében. Az ajtón újabb vendégek tódultak be a már zsúfolásig telt helyiségbe, az ajtó mögött, a folyosón hallani lehetett a még kint várakozók vidám zsibongását. – Tapintatlannak minősíteném ezt a viselkedést – folytatta a kis fitos orrú, szőke lány –, ha nem félnék attól, hogy adott esetben még Elzánál is tapintatlanabbnak bizonyulnék. Így hát beérem azzal, hogy felháborodom, s nem tudom, miért.

– Elza hálátlan! – kiáltotta egy öblös férfihang a szoba túlsó sarkából.

– Amilyen kicsi, olyan hálátlan – mondta egy női hang, nevetését elfojtva. Többfelől vidám kuncogás hallatszott, az ajtóban összetorlódott csoportból néhányan felhasználták a derültség keltette általános figyelmetlenséget, s hangosan nevetve benyomultak a szobába. – Azt nem venném tőle rossznéven – mondta egy újabb leányhang –, hogy érthető és mél-

tányolható fájdalmában olykor minden emberi méltóságot, sőt női kacérságot is levetkez, s lélekben meztelenül, azaz az elmezavar állapotában mutatkozik illően fegyelmezett társaságban. Mi sem természetesebb, mint hogy ilyenkor jótevőit összetéveszti jóakaróival s ami az egyiket megilleti, azzal a másikat bünteti. De milyen jogon neheztel Leone úrra, akinek kizárólag csak a hitvestársával volt dolga, s ezt a dolgát mesterien elvégezte?

– Elsőrangúan – kiáltotta egy elragadtatott hang.

– Milyen gyöngéden és céltudatosan! – mondta egy másik.

– Az emberi lélek tökéletes ismeretében!

– S mennyi szeretettel! – fűzte valaki hozzá, elérzékenyülten remegő hangon.

– Én véletlenül a közelben álltam – mondta egy kedves, vékony lányhangocska –, s nem győztem csodálkozni azon, hogy milyen szép, mondhatnám, fenséges volt Leone úr arckifejezése azokban a pillanatokban. A legszívesebben megcsókoltam volna.

– Éljen... éljen! – hallatszott többfelől.

– S milyen páratlan kézügyessége van! – mondta elkésve egy vastag, idősebb hang.

– Éljen! – hallatszott újra, ezúttal a folyosóról.

Leone arcán meglátszott, hogy zavarban van, restelkedve forgatta fejét egyik beszélőtől a másik felé. Minthogy mindenki arcára függesztette tekintetét, a lassan sűrűsödő homályban is észrevehetővé vált, hogy meg akar szólalni: a szoba s egy pillanattal később a folyosó is elcsendesedett. – Micsoda kézügyesség! – ismételte a csendben, újra elkésve az előbbi vaskos, idősebb hang. – Szóra sem érdemes – mondta Leone félszegen, kezeit tördelve. Keskeny, hosszú ujjú, szép keze volt, rövidre vágott, tiszta körmökkel, s az ízületek hajlataiban mélyen betöredezett hajszálráncokkal. A szép szál férfi érett,

kemény arcával s gyöngéd szemével szinte gyermekesen ügyefogyottnak hatott a közlelkesedésnek s rokonszenvnek abban a gyűrűjében, amely láthatatlanul körülfogta. – Érdemtelen vagyok szeretetükre – mondta elfogódottan –, kérem, ne szégyenítsenek meg! Csak kötelességemet teljesítettem jól-rosszul megbízhatatlan ihletem útmutatása szerint. Az ellenszenvet, amellyel Elza barátnőnk irányomban viseltetik, bizonyára nem is szerény munkám, hanem személyem keltette, s ez esetben jogosultsága természetesen egy pillanatig sem vitatható. Erre vall, hogy bár ma is egy teljes órát töltöttem vele négyszemközt a szobájában, mégsem tudtam megvigasztalni, noha az ölembe ültettem, s tehetségemhez képest nagy gyöngédséggel s odaadással igyekeztem elfeledtetni vele a múltat s a jövendőt, sajnos hasztalanul. Újra meg kellett győződnöm arról, hogy a legkézzelfoghatóbb tények is milyen tehetetlenek emlékeink s vágyaink sodrásában. Egy órai együttlét után arra kért, hogy hagyjam el szobáját.

– Hallatlan! – kiáltotta a hegyes leányhang.

– Türtőztesse magát, kisasszony – mondta Leone azonnal, érezhető szigorúsággal hangjában. – Vállalkozásom balsikere természetesen csak ellenem bizonyít. Még azzal sem tudtam kibékíteni szilaj barátnőnket, hogy megkértem a kezét, noha erősen kételkedtem abban, hogy feleségül akarom-e venni, s hogy esetleges házasságunk boldog lett volna-e. Szerencsére kosarat adott.

– Kosarat adott? – ismételte megdöbbenve a szemközti ágyon ülő fitos orrú, szőke lány. – Kosarat adott? Csodálatos!

A szobában egyszerre olyan csend lett, hogy hallani lehetett a G. A. mellett ülő Nóra kisasszony hirtelen felgyorsuló izgatott lélegzetét. Az ágyak meg-megreccsentek, egy visszafojtott köhögés, itt-ott egy elnyomott lánysóhaj hallatszott a homályban. – Elza barátnőnknek most a legnagyobb kíméletre s gyön-

gédségre van szüksége – mondta Leone, kezével lassan végigsimítva homlokán. – Ezért közöltem önökkel tapasztalataimat. Az a kérésem, hogy lehetőleg fosszanak meg jóindulatuktól, amit fölösen pazaroltak eddig érdemtelen személyemre, és azt teljes egészében irányítsák át szép és szerencsétlen barátnőnkre. Az érzelmeknek ilyen csereforgalma megfelel az emberi hajlamoknak, s pezsdítően hat a szervezetre is. Én közéleti tevékenységemet befejezettnek tekintem, feltéve természetesen, hogy holnap valamilyen előre nem látott oknál fogva nem jutok más elhatározásra.

Nóra kisasszony, aki eddig szótlanul ült G. A. mellett az ágyon, hirtelen felugrott, és szomszédja másik oldalára kerülve, izgatottan pihegve, megállt Leone előtt. Sietségében s lelkesedésében, nyilván vigyázatlanságból, térdével félrelökte a Leone másik oldalán ülő Erzsébet lábát – oly szorosan ültek az ágyon, hogy mindenkinek a lába, combja a szomszédjához préselődött –, s egy apró elragadtatott kiáltást hallatva, mind a két térdével villámgyorsan felkapaszkodott Leone ölébe, kezével átfogta nyakát, egy pillanatig nyitott szájjal lenézett rá, aztán hátranyomta a fejét, és mohón homlokon csókolta. – Ön csodálatos, uram – mondta lihegve. Minthogy a térde megcsúszott Leone ölében, ennek hirtelen át kellett fognia derekát, hogy a földre ne essék.

Időközben az utcai alkonyat befolyására a szobában szinte teljesen besötétedett. Az ajtó felől egy égő gyertyát nyújtottak hátrafelé a földön ülők feje fölött, a kis sárga lepkeláng bizonytalanul átúszott a levegőn, hirtelen megnövesztve vagy lerövidítve az árnyékokat, amelyek nyugtalan lebegésükkel látszólag jelentősen megszaporították a szobában tartózkodók számát. Az egyik földön ülő lány az ölébe állította a gyertyatartót. Már szinte tűrhetetlen volt a hőség. Jóllehet a kis sötét helyiségben összezsúfolódott társaság javarészt életerős, vidám

fiatal lányokból s férfiakból állott, akik vékony ruhájukon át a bőrükön érezték egymás heves, fiatal testének átperzselő hőségét, s rugalmas, kemény idomaiknak lenyomatát, mindannyian, kivétel nélkül tisztelettudó, szemérmes fegyelemmel feleltek fiatal vérük csábítására, senkit egy kétértelmű mozdulaton, egy parázna rezdülésen nem lehetett volna rajtakapni. Néha egy lány a kezébe vette a mellette ülő fiú kezét, ujjheggyel eljátszogatott az ujjaival, szájához emelte, leheletével megcsiklandozta a tenyerét vagy az ujjai hegyét, aztán egy kis mosollyal illedelmesen visszahelyezte a felidegesített, telhetetlen kezet a fiú térdére. Az is megesett, hogy egy fiatalember, ha előrehajolva véletlenül közel ért egy előtte ülő lány füléhez vagy nyakához, két-három rövid, mohó lélegzettel beszívta bőrének üde szagát vagy ajkával megérintette tarkóján a kis göndörödő pihéket, de frissebb vagy körmönfontabb vágyaikat valamennyien szerényen elcsitították. A lelkében erősen felizgult Nóra kisasszony is, helyére visszaülve, beérte azzal, hogy G. A. füléhez hajolt, s belesúgott egy leheletnyi forróságot. G. A. észrevette, hogy Leone kezében tartja Erzsébet kezét, s lassan, meghitten simogatja. Felállt. – Nem volna ideje, hogy hazamenjünk, Erzsébet kisasszony? – kérdezte.

– Csak azért fogom Larra kisasszony kezét – mondta Leone szerény, bocsánatkérő mosollyal –, hogy kissé megnyugtassam felzaklatott kedélyét. Talán ön is jól tenné, uram, ha előbb lecsillapodnék, mielőtt hazaindulnak. Ebben a szeretetre méltó társaságban bizonyára könnyűszerrel találna egy bájos leányzót, aki kedves kötelességének fogja tartani, hogy társaságában egy órácskára megállítsa az idő múlását.

– Én, uram – mondta Nóra kisasszony gyorsan –, az ön társaságában szívesen megállítom az idő múlását.

Erzsébet visszavonta kezét az ölébe. – Még egy kissé maradnék, G. A. úr, ha nincs ellene kifogása – mondta szemét le-

sütve. – Bár Nóra kisasszony társasága teljesen pótolni tudja Elza barátnőmet, szívesen várnék még egy órácskát, abban a reményben, hogy vele is találkozhatom. Mint Leone úr is mondta, Elzának most fokozottabb szüksége van barátai gondoskodására.

– Úgy van – kiáltották többen a szobában. – Ezzel én is egyetértek, bár nem tudom, miért – mondta a kis fitos orrú, szőke lány a szemközti ágyon. – Hisz Elza alapjában véve nem szerette hitvestársát!

– Annál nagyobb szüksége van barátai segítségére – mondta egy idősebb, sovány asszony. – Hogy értené meg egyébként, hogy milyen súlyos veszteség érte, ha nem magyarázzuk meg neki odaadó türelemmel s lankadatlan kitartással?

– Ez természetesen igaz – mondta egy vékony, fekete lány, aki felhúzott térdekkel G. A. lábánál, a padlón ült, s időnként egy türelmetlen mozdulattal lesimította rakoncátlanul felcsúszó szoknyáját. – Ha Elza nem tudná, hogy mit vesztett, akkor meg kell neki magyarázni. De miért ne tudná? Ha nem csalódom, nagyon is tisztában van vele, hisz fájdalmát még Leone úr sem tudta lecsillapítani, pedig egy teljes órán át kitartóan vigasztalta.

– De hisz épp ez bizonyítja, hogy nem szerette hitvestársát! – kiáltotta a kis fitos orrú a szemközti ágyon. – Az igaz szerelemben a nő nem önmagát nézi, hanem elsősorban hitvestársa érdekeit tartja szem előtt. Én erre persze képtelen volnék, de lehet, hogyha majd férjhez megyek, én is megtanulom, bár egyelőre azzal a gyanúperrel élek, hogy az ember a szerelemben is csak a maga üdvét keresi.

– Szerelemben az ember elfeledkezik önmagáról – mondta egy csilingelő, kis női hang a szoba hátterében.

– A másikról feledkezik meg – mondta a kis fitos orrú –, hogy meglelhesse önmagát.

– Ha mindegyik elfeledkezik a másikról – mondta a vékony fekete lány G. A. lábánál –, akkor hogy találkoznak?

– Minek találkozni? – kérdezte egy mély fiúhang. – Ha már amúgy is szeretik egymást?

– Elza azért gyászolja hitvestársát, mert a maga elvesztett boldogságát siratja – mondta a kis fitos orrú, eleresztve füle mellett az okvetetlenkedő kérdést. – Ha szerette volna, akkor a hagyomány szerint most boldognak kellene lennie. Minden jel arra mutat azonban, hogy ezt a hagyományt nem értem, bár lehet, hogy csak azért, mert még túl fiatal vagyok. Ha én most házasságot kötnék, s hitvestársam alig egy fél év múlva meghalna, akkor – minden logika ellenére – annál jobban gyászolnám, minél jobban szerettem. Talán Elza is így van vele.

– De hisz te állítottad, hogy nem szerette hitvestársát – kiáltotta a vékony, fekete lány a padlón, s egy türelmetlen mozdulattal leráncigálta felcsúszott szoknyáját.

– Természetesen – mondta a kis fitos orrú –, nem szerette, tehát azt akarta, hogy éljen.

– Most meg azt állítod, hogy szerette – mondta a vékony, fekete lány a padlón.

– Természetesen – mondta a kis fitos orrú. – Szerette, tehát azt akarta, hogy éljen.

– Csacsiság! – mondta egy mély kamaszhang G. A. háta mögött. – Csacsiság! Kotnyeles kis csibék édes csipogása! Másra sem tudnak gondolni, mint a szerelemre! Előrebocsátva, hogy pillanatnyilag én is szerelmes vagyok, tehát minden előttem felszólalóval egyetértek, tekintet nélkül arra, hogy milyen álláspontot képvisel, ismétlem, ennek előrebocsátásával azt ajánlanám, hogy nézzünk szembe férfiasan a helyzettel. Ne azt vizsgáljuk tehát, hogy Elza szerette-e vagy nem szerette-e hitvestársát, a kérdést teljes érdektelensége megoldhatatlanná teszi. Az emberiség erejét nem emlékein, hanem reményein

méri. Milyen reményekre jogosítja Elzát az a körülmény, hogy hitvestársa halála valamilyen felderíthetetlen okból elszomorította?

– Úgy van! – mondta egy másik férfihang. – Milyen érdekei fűződnek ahhoz, hogy vigasztalan legyen?

– János fején találta a szöget – mondta a mély kamaszhang. – Az érdek a remény szülőanyja. Tehát: milyen érdekek fűzik Elzát a búskomorság állapotához?

– Önző érdekek – kiáltotta egy friss leányhang az ajtó felől.

– Bűbájos kis csacsi! – mondta a mély kamaszhang megvetően. Az előszobából a nyitott ajtón át – talán mert valahol a lakásban ablakot nyitottak – éles légáramlat húzott be, s valamilyen hűvös, keserű, fertőtlenítőszerű szagot kevert el a szoba izzadt levegőjébe. A gyertya kis lángja félrehajolt, a szoba egész tartalmával elsötétedett. Az ablaküvegen át az utca egy percre beemelte alkonyaton túli, a szobáénál valamivel világosabb, szürkéskék fényét. A gyertya lángja újra felállt, az árnyékok a helyükre szöktek, de a fertőtlenítő hideg, idegen szaga megrekedt a nyákhártyákban. Többen tüsszentettek, mások nevettek. – Jaj, be jó büdös van! – kiáltotta a vékonyan csilingelő, kedves leányhang. Most már G. A. alatt is megrázkódott az ágy szomszédai vidám nevetésétől, Nóra kisasszony csintalan jókedvében két ujja körmével nagyot csípett a karjába. A fertőtlenítőnek egy újabb salétromszagú hulláma áradt be a szobába, mindenki köhögni kezdett. Vastag és vékony, érdes és sima köhécselések hallatszottak, torokreszelések, krákogások, hosszú, fel-felcsukló köhögési sorozatok, melyeket minduntalan félbeszakított az itt is, ott is felhangzó hangos férfinevetés, fölötte egy-egy bukfencező magas leánykacaj, egy kimerült, vidám sikítás, egy jajszó, egy elégedett kis sóhaj. A padlón ülő, vékony, fekete lány úgy nevetett, hogy a könnye is kicsordult, szoknyája magasan a gömbölyű

térde fölé csúszott. – Rég nevettem ilyen jót – mondta valaki, köhögve s lélegzet után kapkodva. – Én is nagyon jól mulattam – mondta a fitos orrú, kis, szőke lány, könnyeit törülgetve –, s ezért megbocsátom Sándornak, hogy az imént édes kis csibének nevezett. – Én is megbocsátom neki, hogy bűbájos csacsinak hívott – kiáltotta a friss leányhang az ajtó mellől. – A férfiönérzetnek egy sajnálatos eltévelyedésével van dolgunk – folytatta a kis fitos orrú, torkát reszelve –, mely csak egyféleképp menthető, azzal, hogy igazoljuk. Csip csip. Ne szégyenítsük meg embertársainkat azzal, hogy észrevesszük tévedéseiket! Csip csip. Ne pirítsunk rájuk azzal, hogy helyreigazítjuk őket! Csip csip. Ne idézzünk fel bennük megoldhatatlan lelkiválságot azzal, hogy megrendítjük önbizalmukat, csip csip csip.

– Csipcsip – mondta a földön ülő fekete lány.

– Csip csip csip – csiripelte a friss leányhang az ajtó mellett.

– Csipcsip csipcsip – csivitelt Nóra kisasszony G. A. fülébe.

A szoba egyszeriben megtelt vidám csipogással. A Sándor nevű fiatalember két oldalán ülő lány jobbról-balról a füléhez hajolt, s csucsorított szájjal olyan élethűen csivogott a fülébe, mintha egy baromfiudvarban töltötték volna gyermekkorukat. – Pip pip – mondta a kis barna lány a változatosság kedvéért. Az ágyon ülő idősebb sovány asszony is cserregett egyet, majd köhögve hátradőlt a vánkosokra, kimerülten a nevetéstől. A férfiak befogták fülüket. A folyosóról is hallatszott még néhány elkésett csipogás, egyidőben a fertőtlenítőszer egy harmadik erős hullámával, melynek huzatában a gyertya pislákoló lángja hirtelen kialudt. Az ablakon át látni lehetett, hogy már odakünn is teljesen besötétedett; egy utcai lámpás távoli gyönge fénye csak az ablaküveget világította meg. Egy ideig várni kellett, amíg az előszobából be nem nyújtottak egy

doboz gyufát. – Csip csip, itt a gyufa – mondta egy mély férfihang.

– Bár nem ismerem Sándornak Elzáról alkotott véleményét – mondta a kis fitos orrú –, nem értek vele egyet. Gyanakvóvá tesz, hogy embertársait rég kihalt őslényekhez hasonlítja, melyeket őmaga nem ismert. Hasonlatai híján vannak a személyes élmény meggyőző erejének. Azt hiszem, nem bízom meg ítélőképességében.

– De férfiasságában nem kételkedsz? – kérdezte a földön ülő, vékony, fekete lány, szoknyáját ráncigálva.

– Hogy kételkednék – mondta a kis fitos orrú, torkát reszelve –, amikor e tárgykörben sajnos még semmilyen tapasztalatra nem tehettem szert! De ítélőképességének hiánya a legszebb reményekre jogosít e téren.

– Miért érdeke tehát Elzának – mondta Sándor mély kamaszhangján –, hogy bánkódjék hűn szeretett hitvestársa halála miatt? S ha érdeke, mit remélhet bánatától? A felelet egyszerű: kifogástalan közérzetet. A mélyen szántó, alapos, belterjes fájdalom megóvja az embert attól, hogy mindenféle csipcsup szórakozások, a lét nemtelen kis csapdái megállítsák haladásában, ha csak ideig-óráig is, elhitessék vele, hogy az ember örömre született, s a fájdalom csak átmenet a soron következő szórakozáshoz, abban a tévhitben tartsák, hogy boldogságra termett. Egy kiadós, az egész lelket betöltő fájdalom biztonságosan megvédi az embert minden ilyen rögeszme ellen, amelyek még a legerősebb jellemet is meg-megkísértik, kétségeket ébresztenek benne, bizonytalanná teszik, esetleg annyira megháborítják elméjét, hogy végül csakugyan boldognak hiszi magát. Egy nagyobb időtartamú s megfelelő horderejű fájdalom megóvja az embert minden csalódástól: nem csalatkozik meg immár embertársaiban, mert nem érdeklik többé, s nem csalódik önmagában, mert már nem szereti önmagát. Kelle-

mesnek mondható, egyenletes szenvedésben éli le napjait, zökkenők nélkül s ha olykor, nagy ritkán mégis rádöbben arra, hogy még él és eszmél, hamar megnyugtatja a tudat, hogy ő sem örökkévaló. Ezzel a jó közérzettel érkezik el az áhított végeredményhez, célirányosabban s gyorsabban, mint azok a szerencsétlenek, akik megfelelő áttekintés, előrelátás és ítélőképesség híján élvezni tudják a lét gyönyöreit.

– Én akkor nagyon szerencsétlen vagyok – mondta egy leányhang –, mert én még tudok élvezni.

– S én még nálad is szerencsétlenebb – mondta Sándor köhögve –, mert én tanítottalak meg rá. De mi következik ebből?

– Mi? – kérdezte a leányhang.

– Hogy nem vagyunk valók e földre – mondta Sándor, szemét merőn Leonéra szegezve.

– Komolytalanok vagyunk, s nem ismerjük fel érdekeinket – mondta a leány, egy hosszú követelődző tekintetet vetve Leonéra.

– Megérdemlik-e az ilyen emberek, mint mi vagyunk – kérdezte Sándor mély kamaszhangján, szemét le nem véve Leonéról, aki mellére ejtett fejjel maga elé nézett a földre –, megérdemlik-e az ilyen emberek a társadalom gondoskodását?

– S embertársaik megbecsülését? – mondta a lány.

A szobában egy pillanatra kíváncsi csend támadt. Nóra kisasszony izgalmában erősen megszorította G. A. kezét. – Elza bánata ezek szerint puszta önzésből fakad? – kérdezte egy idő múlva a földön ülő, vékony, fekete lány, s szoknyáját elereszt ve, két tenyerével végigsimított meztelen fehér lábszárain. – Azért gyászolja hőn szeretett hitvestársát, mert így kívánja az érdeke?

– Természetesen – mondta a kedvesen csilingelő leányhang az ajtó mellől.

– Azt hiszem, nem osztom ezt a nézetet – mondta Sándor,

tenyerét köhögése elé tartva. – Az érdek nem pusztán az egyéni önzést szolgálja, sőt gyakran szembefordul vele. Az élet bonyolult. Lehet, hogy Elza barátnőnk érdekből szerette férjét, s önzésből gyászolja, de az is meglehet, hogy önzésből szerette, s érdekből gyászolja. Sőt, a kettő együttesen is jól elképzelhető, ugyanígy az ellenkezője is.

– Ennyi minden nem is fér el egy ilyen kis nőben – kiáltotta vidáman egy vékony fiúhang.

Az ajtón beáradó, szúrós, hideg salétromszag már egy ideje ismét úgy felerősödött, hogy köhögés vagy erélyes harákolás nélkül alig lehetett befejezni egy mondatot. Az ember torka a tűhegyes bűzök előtt önkéntelenül lezárult, majd ijedten levegő után kapva, újra beszívta a tüskés gázt, amely mélyen felszívódott az orrába, s könnyeket sajtolt ki szeméből. A szobában mindenfelől erős köhögés és nevetés hallatszott, egymást felváltva s folytatva. A gyertya, melyet az egyik földön ülő lány tartott az ölében, már csonkig égett; hosszú lángja fel-fellobbant a huzatban. – Larra kisasszony még itt van? – kérdezte egy puha női hang az előszobában. A hang hallatára Erzsébet jókedvűen felugrott az ágyról: Itt vagyok, Elza! – kiáltotta. – Bejössz vagy én menjek ki hozzád?

Elza az átlagosnál valamivel alacsonyabb termetű volt, bár távolról sem olyan mértékben, ami indokolttá tette volna barátai még oly enyhe csúfolódását is. Sarkatlan kis bőrpapucsot viselt meztelen lábán, járása könnyű volt, mozdulatai súlytalanok, kecses fejét magasan tartotta. A gyertya, amelyet kezében hozott, alulról megvilágította sápadt, szép arcát, hosszú szempillájú, nagy szürke szemét. – Be jó, hogy eljöttél, Erzsébet! – mondta puha hangján, mialatt egyik kezével a gyertya lángját védve, hajlékony testtel keresztülnyomakodott a földön ülők fejei és vállai között, átlépett az egymáshoz préselődött lábakon. – Itt van a mi kis Elzánk! – mondta egy vastag

férfihang. Útja mentén a földön kuporgó lányok felnyújtott kézzel a derekát simogatták, egyik-másik a csípőjéhez nyomta arcát, megcsókolta. A szoba közepére érve azonban a fiatalasszony hirtelen megtorpant, s gyertyáját magasra emelve, G. A.-ék ágyára világított. Mozdulatlanul állt, a szeme egyszeriben könnybe lábadt. Felemelt fejjel, a gyertyát kinyújtott kezében tartva Leonéra bámult. Szája kislányosan elbiggyedt, bal kezével a szívéhez kapott. – Ön még itt van, uram? – mondta halkan.

Leone felállt az ágyról. – Üljön le, Elza! – mondta kurtán, derekát kihúzva.

– Ön még itt van, uram? – ismételte Elza. Könnyei végigfolytak arcán, ruhájára peregtek.

– Térjen észhez! – mondta Leone, kezét az asszony felé nyújtva.

Abban a pillanatban, hogy Leone feléje emelte kezét, Elza hátralépett, megtántorodott, kezéből kihullott a gyertya, a földre esett, kialudt. Félig nyitott szájából egy gyönge sikoltás hallatszott. A testnek nem volt hova esnie, olyan sűrűn ültek lába körül a padlón; egy vállra hanyatlott, kétrét görbülve, majd fejjel előre, kibomlott hosszú hajjal lecsúszott a vékony, fekete lány ölébe. – Hörög – mondta ez. – Már nem sokáig – mondta mellette egy férfihang.

Az élettelen testet felemelték az ágyra, egy lány összefogta a párnán szétterülő s arcára lefolyt haját, két-három gyors mozdulattal összecsavarta, leterítette feje mellé, a párnára, egy másik lány szétnyílt pongyoláját rendezgette, összébbhúzta melle és térde fölött. Nóra kisasszony felemelte a földről kis papucsát, ráhúzta meztelen lábára, megcsókolta a bokáját. Kinyitották az ablakot, az éjszaka beáramlott a szobába. Újra meggyújtották a kialudt gyertyát. A fertőtlenítőszer szúrós, keserű bűze még erősebben érzett a hidegben. Még egy gyer-

tyát hoztak be a szobába. Erzsébet az ágy lábánál állt, háttal a holttestnek, arcát a fal felé fordítva, s akkor sem mozdult meg, amikor a házigazda bejött, és szögletes, merev arccal lánya fölé hajolt. Néhány pillanatig szótlanul nézte a halottat, majd hosszú mutatóujját kinyújtva, lezárta szemét. G. A. Erzsébet mellé lépett. – Rosszul érzi magát, Larra kisasszony? – kérdezte.

A lány meglepett tekintetet vetett rá. – Honnét tudja? – kérdezte.

– Bizonyára felizgatta magát – mondta G. A.

A lány nem felelt. – Milyen kedves ön, uram – mondta egy idő múlva, s egy gyors kis mozdulattal, mely mintha rejtve akart volna maradni, megszorította G. A. kezét. Időközben a két fölösleges ágyat kivitték a szobából, hogy több embernek szorítsanak helyet, a harmadikat, amelyen a halott feküdt, a szoba közepére húzták. Az ágy fejéhez egy széket állítottak a házigazda számára. – Milyen gyönyörű most! – mondta a kis fitos orrú, szőke lány, az ágy mellé guggolva, és csucsorított szájjal, kislányosan megcsókolta a halott fehér kezét. – Szebb, mint életében volt! – mondta boldogan nevetve egy másik lány. – S nem is olyan kicsi! – kiáltotta egy fiúhang meglepetten. – Nem hát! – mondta az idősebb, sovány aszszony. – Én már rég megmondtam. De az embernek csak halála után ismerik meg igazi méreteit. – Az előszobából is sűrű, egybefolyó zsibongás hallatszott, halk, izgatott kiáltások, lábak topogása, suttogás, mormogás. Az ajtóban egyre újabb arcok jelentek meg, benyomultak a szobába, mögöttük újabb kinyúló nyakak, fejek, felemelt tenyerek tűntek fel a szoba felé igyekezve. Az arcok kipirultak a hőségtől s az izgalomtól. A zsúfolásig megtelt szobában a huzat olykor megrezzentette a halott egy-egy hajfürtjét, arcának gyöngéd formái is megelevenedtek a gyertyák suhanó fény- és árnyjátékában. – Mi-

lyen szép most! – ismételte elragadtatva a kis, fitos orrú, szőke lány, aki az ágy mellett letérdelt a padlóra, s a halott arca fölé hajolva, gyöngéden simogatta meztelen fehér karját. – Milyen gyönyörű! – mondta meghatva. – Milyen kár, hogy már nem tart soká! Az arca most még olyan hamvas, friss, mintha élne, az álla még nem esett le, a szája puha s a felsőajka fölött alig látható szőke pihék göndörödnek, az ember meg szeretné csókolni. Sajnos, közölnöm kell, hogy én nem leszek ilyen szép, ha meghalok.

– Engedelmet kérek – mondta az idősebb sovány asszony. – Olyan szép most, hogy az embernek megenyhül a szíve, ha látja.

– Ellenállhatatlanul szép – mondta a vékony, fekete lány, aki az ágy másik oldalán térdelt. – Azt hiszem, olyan szép, hogy az ember ezután minden embertársához jobb szívvel szeretne lenni. Lehet az, hogy a más ember halála engem is megszépít?

– Nagyon szép most – mondta a csengő hangú, nevetős, fiatal lány, aki az ágy lábánál térdepelt. – De talán életében is ilyen szép volt, csak nem vettük észre.

– Ha észrevettük volna, akkor most nem volna olyan szép – mondta az ágy másik oldalán térdeplő Sándor mély kamaszhangján. – Attól vagy most szebb, drága szerelmes kis Elzám, hogy már nem lehetsz többé olyan szép, amilyen voltál. Nyugodj békében!

– Azért vagy szép, mert emléknek készülődsz – mondta egy meglett férfihang. – Nyugodj békében!

– Azért vagy szép, mert hiánnyá lettél! – mondta egy lány az ágy fejénél. – Nyugodj békében!

– Szép vagy, szegénykém – mondta egy lány –, mert már nem tudsz ellenszegülni annak, aki elképzel s ellenállni, ha megkíván. Nyugodj békében!

A házigazda, aki eddig szótlanul ült székén, az ágy lábánál, hirtelen megmozdult, felvetette fejét. Úgy látszott, mintha meg akarna szólalni: kinyitotta száját, s félig csukott nehéz szemhéjait felvonva, merev tekintetét körüljártatta vendégein. A szobában csönd lett. A csönd lassan, udvariasan, lépcsőzetesen terjedt hátrafelé, ki a hosszú folyosóra, majd onnét az előszobába, amely időközben ugyancsak megtelt a szobákból kirajzott vendégekkel, az élénk beszélgetés pezsgő zsivaja fokozatosan elhalt, az emberek tisztelettudón elhallgattak. Amikor már teljes volt a csend, a házigazda ismét körülnézett a szobában, majd váratlanul lecsukta szólásra nyílt száját, s újra mellére ejtette fejét.

– No, mi az? – mondta egy ijedt leányhang a csendben.

– Meggondolta – mondta valaki.

– Talán rosszul lett?

A házigazda ismét felemelte fejét. – Nem lettem rosszul – mondta hangosan, hosszúkás fejét ingatva. – Fogadják hálás köszönetemet megtisztelő érdeklődésükért. Egy észrevételt óhajtottam volna tenni Elza lányom elhalálozása ügyében, de szerencsére idejében elfelejtettem, mielőtt szégyent vallhattam volna vele. Szíveskedjenek tovább szórakozni.

– Házigazdánk nyilván azt kívánta velünk közölni – mondta Leone, aki az ágy előtt állt, a halott lábánál –, hogy Elza barátnőnk azért szép, mert szeretett. Fogadjuk kellő tisztelettel és szeretettel az apai véleményt! Engedelmükkel én is hozzászólnék.

Leone kemény, csontos arca nem tagadta el megrendülését. Világoskék szeme elsötétedett a felindulástól, arcbőre zaklatottabb lett a lefolyt könnyek nyomán, akaratos, széles álla meg-megremegett. Láthatóan zavarban volt, félszegen, riadt tekintettel nézegette a tisztelettelteljesen feléje forduló arcokat. A szobában húsz gyertya égett, melyeket egymás után adogat-

tak be a nyitott ajtón, sárga lángocskáiknak koszorúja reszketeg fénnyel vette körül az ágyat, a rajta fekvő, felkötött állú halottal, az ágy fejénél ülő házigazdával s valamivel lejjebb, a halott lábánál, az ágy előtt álló Leonéval, aki lassan ide-oda forgatva fejét, szégyenkezve tördelte, dörzsölgette kemény kezeit.

– Elza barátnőnk egy perccel ezelőtt még itt volt – mondta két összekulcsolt kezével a halottra mutatva. – Már nincs itt. Ami itt fekszik, az majdnem ő s mégsem ő. Olyan, mintha aludnék, s mert fázik álmában, álláig húzta takaróját, s összeszorítja ajkait. De a látszat, örömeink s élvezeteink hű gyámola ezúttal sajnos nem tud megtéveszteni: Elza barátnőnk meghalt. Teste az egyetlen bizonyossággal töltekezett, melyet ezen a földön ismerünk: a halállal. Nem fogja többé hátrahajtani takaróját, nem nyitja szét ajkait, fogainak villanása megvakult. Szép szürke szemét nem lepi be többé a hálás szerelem párája: meghalt. A legjobbkor halt meg, ifjúságának és szerelmének delelőjén.

– Jól beszél – mondta egy hang. – Ifjúságának és szerelmének delelőjén. Mondja tovább, Leone úr!

Leone nem figyelt a közbeszólóra, tekintetét merően a halottra irányította. – Elza barátnőnk meghalt – mondta. – De mindaz, amit halála körülményeiről s jellegéről elmondhatunk, szerencsére oly fenségesen bizonytalan, mint amilyen kicsinyesen s alantasan bizonyos maga a tény, hogy meghalt. Iszonyodó tudatunkban százféleképp halt meg, egyértelműen csak önmaga számára. Kicsiny volt, de serény hozzájárulásunkkal most oly nagyra nő, hogy már alig tudjuk követni képzeletünkkel. Az emberiség halottai sírján nő önmaga fölé.

– Úgy van – mondta egy hang. – Elképzelt halottai sírján.

– Szíves engedélyükkel – folytatta Leone –, a képzelet jogán beszélek tehát róla, aki már nincs. Mit mondhatok róla: em-

ber volt, szeretett és szenvedett. Halála abban a pillanatban választotta el tőlünk, amikor szerelmének és szenvedésének mértéke betelt. Megismerte a boldogságot s kifogyott belőle, mielőtt kiábrándulhatott volna, megismerte a szenvedést s idejében véget vetett neki, hogy meg ne romoljék. Mindkettőből finom ízléssel, mértékletesen vette ki részét, emberhez méltó arányérzékkel, az egyikből keveset, a másikból többet, ahogy illik és szokás. Gyöngéd női tapintatával idejekorán felismerte azokat a csapdákat, melyeket a telhetetlen természet állít az emberi észnek és szellemnek, és karcsú lábacskájával ügyesen kikerülte őket. Nem engedett az élet sötét vonzásának. Gyönge, fehér kezével, amely simogatásra és dajkálásra termett, megoldotta azokat a véres kötelmeket, amelyek az embert saját méltatlan végleteihez fűzik. Tündér egyensúlyban járta az ember nehéz útját az öröklét s a mulandóság között.

– Úgy van – mondta valaki. – Tündér egyensúlyban. Folytassa, Leone úr! Olyan szépen beszél, hogy még órákig elhallgatnám.

Leone újra kinyújtotta kezét a halott felé. Hangja bizonytalanabbá vált, úgyhogy többször meg kellett reszelnie torkát, arca idegesen meg-megrándult a gyertyák megbízhatatlan, lebegő fényében. – Elza barátnőnk nincs többé – mondta. – Halálával csak mi veszítünk, s ez így van rendjén. Hiába nézem ott az ágyon: már nincs ott. Ami ott fekszik, az már csak az élet zajtalan átváltozása emlékké, test, amely már nem test, szem, orr és fül, amely már nem szem és nem orr és nem fül, kis mellek, melyek már elfeledkeztek magukról, has, mely önmagát emészti el, karok, lábak, melyeknek koszorúja már senkit sem díszíthet. A formák ügyszerető boldog összjátéka helyén a pokol készülődik. Ami volt, az nincs többé, és sehol nem lesz többé, és soha nem lesz többé! S hiába kapkod utána a fáradt képzelet, a Semmi bevonta önmagába, és többé nem

engedi ki. Látom és nem látom, hallom és nem hallom, megfogom és elillan a kezemből, mintha saját magának volna a párája, a párájának is csak a párája. Azt hiszem, hogy jön felém, hogy megint jön, már hallani a lépteit, cipője édes koppanásait, s egy perccel később lélegzete neszezését, s átmegy rajtam, s nem marad belőle egy porszem sem bennem. Nincs olyan hely, hogy oda ne kívánjam, s nincs olyan hely, hogy megleljem. Minden utcasarkon találkozom a hiányával, minden ágyban a rég kihűlt helyével, minden kérdésemben az egyetlen válasszal: nincs többé. El lehet ezt hinni? Elbírja-e ezt a szív, amely megszokta, hogy mindennap vágyódjék utána, s ha mást nem, az árnyékát meglesse este, kivilágított ablakában, a függöny mögött, hangjának visszhangját az utcában, amelyben járt, barna hajának hátrahagyott illatát a szobában? S hogy szokja meg az ember: naponta meggyőződni arról, hogy nincs, s hogy nem is lesz már soha, s hogy a föld, amíg föld lesz, csak nemlétét hordozhatja a hátán, a csillagok fényében? Hogy a szél nem tudja körülfújni kecses alakját, a fény átúszik rajta, s hogy az éjszaka többé már nem lesz tőle tömörebb és kívánatosabb? Hogy a gondolat nem tud ráfonódni édes gondolataira, a hang a hangjára, a válasz a kérdéseire? Képzeteivel civakodni majd olyan boldogító volt, mint a testével egyetérteni, s ha a szeme riadtan tiltakozott, a meleg szája nemet susogott, s kezét védőn maga elé tartotta, az mámorítóbb volt minden csóknál, amit más nő adhatott. De nincs többé, semmivé lett, s aki szereti, semmivé lesz mögötte. A kín és gyönyör, amelyet osztogatott, nincs többé, nincs szája, nincs keze, nincs forrón lélegző tüdeje, amely megtagadhatná magát, nincs, nincs semmi belőle, egész testével, minden izmával és rostjával a Semmibe kötötte be magát. Minden nő, aki van, azt bizonyítja, hogy ő nincs. Minden hely a térben, amely üresen marad, őtőle üres. A teremtés zsongásából csak az ő

hangját lehet kihallani, amely nincs. A földi légkör hidegebb lett lélegzete hiányától, s a világűr rideg tömkelege megint egy lépéssel közelebb nyomult szívünkhöz. Nézem a kis papucsát: talán még őrzi teste melegét, amely már visszafolyt a földbe, az ágy, amelyen nyugszik, talán beszívott egy leheletnyit a gyönyörből, észből, erőből, fájdalomból, amely megszervezte édes életét? De a nyomai is már csak a nincshez vezetnek, amelynek csak voltja van, de lesze nincs. Nincs többé, visszavonhatatlanul és végérvényesen. Fel lehet azt fogni, hogy: végérvényesen? csak az elmebaj érti meg. Hisz ha végérvényesen, akkor már nem sírhat többé. Ha végérvényesen, akkor nem bánthatom többé, nem nevettethetem meg! Ha végérvényesen, akkor semmilyen mulasztásomat soha többé nem tehetem jóvá, s ha százszor-száz évig élnék is, egyetlenegy volt könnyét többé nem száríthatom fel! Ha végérvényesen, akkor még emlékéből sem marad más, mint félbemaradt ábrándjainak és teljesületlen reményeinek tátongása, s mulasztásaim összegéből szörnyeteggé válok. Ha végérvényesen, akkor elpazaroltam azt is, ami volt. Közömbösen áramlik és csordul a lét az emléke körül, s kimossa belőle még azt a keveset is, amit az ember vigaszul eltehetett volna, hogy ereje fogytán majd egyszer-egyszer megkapaszkodhassék benne – s nem marad belőle más, mint saját gonoszságának hordaléka. Az élő, gyönyörű, gondolkodó test után, amely elporlik, a sír után, amely beroskad, az emlék után, amely elbontja magát, hogy ne fájjon, nem marad semmi, csak a semmi... Nincs többé.

Leone hirtelen megfordult, s gyors léptekkel keresztülnyomakodva a tömegen, kisietett a szobából. Amikor később G. A. és Erzsébet is útnak indult, a kapu előtt találkoztak vele. – Ha óhajtja, hazakísérem, Larra kisasszony – mondta. – Szíves engedélyével az éjszakát is ott tölteném, hogy önzetlen baráti társaságában némileg elzsibbasszam közös fájdalmunkat.

Mire G. A. hazaért a szállodába, már teljes erőkifejtéssel sütött a hold. A sötétkék, hibátlan égen ragyogtak a csillagok. A szél is elállt, csak egy-egy fattyúhajtása lengedezett még itt-ott a házak között, meglegyintve az esőtócsák holdfényes nyugalmát. A tócsák szinte szemlátomást fogytak az utcáról, beszűkültek, elsekélyesedtek, egy utolsót hunyorogva elaludtak, már csak álmuk csillogott a gyorsan száradó kövezeten. Az éji szellő már egy-egy porfelhőcskét is felvert az utcáról. Meleg volt, átmenet nélkül beköszöntött a nyár.

G. A. a nyitott ablakban állt – távollétében kinyitották az ablakot –, s a holdvilágos tájat nézte. A félpályára felemelkedett hold oly merőn nézte álmatag tekintetével, hogy elszédült s megkapaszkodott az ablakpárkányban. A távoli égitest a szobát is erősen kivilágította a háta mögött, a bútorok mindenfelől sűrű árnyékokat vetítettek, melyek meg-megrezzentek a fény nyomása alatt, s elnyújtott mértani alakzataikkal egyszerre benépesítették a holdsütötte zárt térséget: egy asztal vetülete darvadozott a padlón, az ágy meghosszabbította magát a falon, egy kilincs csillogott, s csillogása alatt lerajzolta keskeny, fekete lenyomatát az ajtóra. Az ablak előtt pedig, a Sugárút végeláthatatlan, hosszú holdfényes szakadéka fölött a Kerületi Börtön felhőkarcolóján túl oly mérhetetlen távolságban, hogy a tekintet megrészegedett s elérzékenyült gát-

talan röptében, mire odaért, a tenger óriási, csillámló síkja terült el, lassan emelkedve a hold felé, partján az ezüstfényben úszó, magas sziklahegységgel, melynek hófödte csúcsai megmegpendültek, ha egy csillagkép elforgott fölöttük. Olyan hatalmas volt a föld és az ég összecsengése, hogy alig lehetett meghallani az alatta átvonuló parányi élet halk sóhajait. De G. A. csak ezt hallotta ki. Huszonkét emeletnyi mélységben egy kis suta porfelhőt figyelt, amely lassan szállt feléje a házfalak árnyékában, s úgy tetszett neki, hogy azt is a fájdalom emelgeti. Minden mozdulatban a fájdalom egy-egy percenése hallatszott. A tér tele volt mozdulatokkal. A mulandóság nem akart befejeződni.

G. A. annyira elmerült gondolataiban, hogy alig hallotta meg, amikor háta mögött kinyílt az ajtó. A folyosóról beömlő villanyfény elvegyült a holdvilággal. – Mi tetszik? – kérdezte ingerülten, csak a fejét fordítva hátra. A pofaszakállas komornyik állt az ajtóban, ingujjban, álmosan hunyorgó szemekkel. – A késő éjjeli órának tulajdonítható, uram, hogy elfelejtettem felvenni mellényemet és zöld kötényemet. Elnézését kérem.

– Miért ég a villany a folyosón? – kérdezte G. A. még mindig ingerülten. – Azt hittem, éjjelre eloltják.

– Egy hölgy keresi önt – mondta a komornyik. – Beengedjem?

G. A.-nak elszorult a szíve. – Ostobaság – mondta dobogó szívvel. – Ne beszéljen ostobaságokat!

A komornyik maga elé nézett, pofaszakállát simogatta. – Hallgatását beleegyezésnek veszem, uram – mondta. – A hölgyet tehát beengedem.

– Ilyenkor nem kereshetnek engem hölgyek – mondta G. A. félig hátrafordulva.

A komornyik nem felelt. A folyosón kialudt a villany, majd egy perc múlva újra kigyulladt.

– Teljes lehetetlenség – mondta G. A., kissé visszafordítva fejét a komornyik hűvösen vizsgálódó tekintete elől. – Titkos vágyak teljesülése esetében szokott bekövetkezni az a pillanat – mondta ez, tisztelettudó főhajtással G. A. felé –, amikor az ember, ahogy mindközönségesen mondani szokás, nem hisz a fülének. Elnézést kérek a látlelet merészségéért. Jó szórakozást kívánok, uram!

G. A. egész testével hátrafordult. A szobában most már ismét csak a hold fénye uralkodott, a folyosón újra kialudt a villany. Hallani lehetett a komornyik távolodó lépteit. – Hát mégis eljött! – mondta G. A., izgalmában torkát reszelve. – Nem lehet! Itt van? Ez pokoli! Hát eljött!

Erzsébet a küszöbön állt, kezével a kilincsbe kapaszkodva. A hold gyöngébb fényében is látni lehetett félig kinyílt, nedves szájának riadt lélegzetvételét, szempilláinak nyugtalan verdesését. Fél vállával alig észrevehetően az ajtófélfának támaszkodott, s lesütött szemmel maga elé nézett a földre.

– Az ilyesmi csak álmában történik meg az emberrel – mondta G. A.

A lány nem felelt.

– Pokoli – mondta G. A.

A levegő olyan tiszta volt, hogy az utcáról huszonkét emeletnyi magasságba is felhallatszott egy későn hazatérő társaság nevetős, vidám tereferéje. G. A. megfordult, hogy becsukja az ablakot. Lenézett az utcára: végig, ameddig a szem ellátott, néptelen volt, mindössze négy-öt apró, tömör, fekete alak mozgott alatta a sűrű holdfényben, mely most már a túlsó járdát is elérte. Visszafordult, az ablakot nyitva hagyta. – Eljött! – mondta. – Pokoli! Hetek óta minden este arról képzelődöm, hogy eljön! Szólaljon már meg!

– Nem szólalok meg – mondta a lány.

– Ha nem jön el, többé nem láttuk volna egymást – mondta G. A. – Könyörgök, szólaljon már meg!

A lány fekete szeme egy pillanatra megvillant a gyorsan visszaereszkedő szempillák alól. – Nem – mondta, fejét rázva.

– Megnémult? – mondta G. A. gorombán. – Nem érti, hogy mit mondok? Már el voltam szánva, hogy elmegyek a városból,

A lány tovább rázta a fejét, akaratosan, lassan, ütemesen, ami úgy hatott, mintha elnyújtva, éneklő hangsúllyal, egyre azt ismételte volna, hogy nem, nem, nem. A nyitott ajtóban állva, a hold ingatag hűvös fényében megint úgy hatott egy pillanatra, mint egy szélben meg-megrezdülő, fiatal nyírfa.

– Az ég áldja, szólaljon már meg! – mondta G. A.

A lány felvetette fejét. – Miért hagyott magamra Leone úrral? – kérdezte mély hangján, keskeny, fehér homlokát haragosan összeráncolva.

G. A. szótlanul nézte; a nyírfa egyszerre visszanyerte lánytestét. Karcsún, öntudatosan állt a holdfényben, s mintha áramot kapott volna, teste minden érzékeny vonala s pontja hirtelen átsütött ruháján. Szemérmének sűrű közegén át is érezni lehetett szégyenkezve feszengő kemény mellbimbóit, s mélyen alattuk a hosszú, karcsú combok elzsibbadt találkozását. Dereka egy kissé kinyúlt, térdét összeszorította. – Eljött? – mondta G. A.

– Természetesen – mondta a lány. – Miért hagyott magamra Leone úrral?

– Elmegyek ebből a városból – mondta G. A.

A lány nemet intett fejével. – Nem – mondta.

– Csukja be az ajtót! – mondta G. A. – Különben nem hiszem el, hogy itt van.

– Nem csukom be – mondta a lány.

– Nem akartam már magukhoz költözni – mondta G. A. – Nem maradok itt. Én még élni akarok.

– Én is – mondta a lány lesütött szemmel.

G. A. az arcába nézett. – Miért jött el?

– Megriasztottam? – kérdezte a lány.

– Elmentem volna – mondta G. A. – Csukja be az ajtót!

– Nem csukom be – mondta a lány.

G. A. önkéntelenül hátralépett. – El kell mennem, Erzsébet – mondta sápadtan. – Amíg nem késő.

– Megriasztottam? – kérdezte a lány.

Még mindig az ajtóban állt, két karját ernyedten lelógatva, kissé hátravetett fejjel, félig behunyt szemmel. Egyik keskeny tenyere védekezőn kifordult, meg-megreszkető vállával az ajtófélfának támaszkodott. G. A. a két összeszorított térdét nézte, melyek kemény körvonalaikkal vékony szoknyájának feszültek. – El kell mennem – mondta. – Velem jön?

– Nem – mondta a lány.

– Mit akar tőlem? – kérdezte G. A.

– Leone úr idekísért engem – mondta a lány –, s most lent vár a kapuban arra az esetre, ha nem felelnék meg önnek, uram.

– Menjen le hozzá, kisasszony! – mondta G. A.

A lány megrázta fejét. – Nem megyek le – mondta.

– Csukja be az ajtót – mondta G. A.

– Nem csukom be – mondta a lány.

– Mit akar tőlem? – kérdezte G. A.

A lány nem felelt. A szobában egyre melegebb lett, G. A. megérezte saját izzadságának kesernyés szagát. A keze reszketett. – Nem jön velem? – kérdezte, Erzsébet makacsul összeszorított térdeit nézve. – Nem akar velem jönni?

– Nem – mondta a lány.

G. A. hirtelen elnevette magát. A lány keskeny, fehér homlokára nézett s alatta a kissé kiugró járomcsontokra, melyek a hold laza szövésű fényében is halvány árnyékot eresztettek maguk alá. A szájának olyan színe volt az ezüstös fényben,

mint a harmatos sötét cseresznyének. – Mit akar tőlem, kisasszony? – kérdezte G. A. nevetve. – Csókolódzni?

– Igen – mondta a lány.

– Az ágyamba feküdni? – kérdezte G. A.

– Ne nevessen! – mondta a lány.

– Holnap is?

– Igen – mondta a lány, sóhajtva.

– Egy év múlva is?

– Milyen tréfás ember ön, uram – mondta a lány.

– Meddig akar szeretni? – kérdezte G. A. – Meddig? Egy évig?

A lány egy pillanatig rávilágított kíváncsi, fekete szemével, mely olyan tüzes és nedves fényt sugárzott, hogy az ember sötétben is megérezte volna a bőrén. Lába elmozdult, térde is mintha kissé szétnyílt volna. – Milyen gonosz ember ön, uram! – mondta.

– Egy fél évig? – kérdezte G. A.

A lány megrázta fejét. – Nem – mondta. – Nem. Honnét lehetne azt tudni, hogy meddig szeret az ember?

G. A. visszafordult az ablakhoz. A távoli sziklahegységet nézte s alatta a tenger holdfényben domborodó, csillámló síkját. A vastag, durva szemcsés anyag a messzeségben egy tündér rigolyává légiesedett, egy lebegő omlatag álommá. Lenézett az utcára: néptelen volt, a ritka lámpások itt-ott egy kis sárga fénytócsát ejtettek az árnyékra, fölöttük kétoldalt a romházak égnek meredő csipkés falaikkal, beszakadt tetőikkel kötekedve ásítottak az égre. A lakott házak felső emeleti ablakaiban megragadt a holdfénynek egy-egy kis darabja. – Mit akar tőlem? – kérdezte G. A.

– Édesapám amúgy is szememre hányja, hogy túlságosan ragaszkodom a múltamhoz – mondta a lány. – Nagyon szeretem az édesapámat.

– Meddig fogja szeretni az édesapját, kisasszony? – kérdezte G. A. – Egy évig?

A lány ránézett, nem felelt. – Ha jól emlékszem – mondta G. A. –, egyszer azt mondta nekem, hogy sosem fogja elhagyni.

– Azt mondtam? – kérdezte a lány.

– Azt, kisasszony.

– Mikor mondtam?

– Talán egy hónapja – mondta G. A. – Amikor a szobájában ültünk, s hosszan elbeszélgettünk, kisasszony.

A lány elmosolyodott. Felemelt fejjel, ragyogó szemekkel mosolygott, homlokát ráncolva. – Egy hónapja? – ismételte éneklő hangsúllyal. – Az régen volt. Olyan régen, hogy arra már nem is lehet visszaemlékezni.

– Nem is emlékszik? – kérdezte G. A.

– Nem emlékszem – mondta a lány.

– S most már el is hagyná az édesapját?

– Miért ne? – mondta a lány. – Miért ne hagynám el? Milyen különös kérdései vannak, uram.

– Már nem szereti? – kérdezte G. A.

– Most önt szeretem, uram – mondta a lány.

G. A. megreszelte a torkát. – Meddig, kisasszony?

– Ameddig a porból sár nem lesz – mondta a lány. Lehajtotta fejét, szeme hirtelen könnybe lábadt.

– Eljön velem? – kérdezte G. A.

– Nem – mondta a lány. – Nem megyek.

A szobában olyan csend lett, hogy G. A. meghallotta gyermekkorának egy messzi légyzümmögését. Összeráncolt homlokkal, feszült figyelemmel nézegette a lányt s mögötte a nyitott ajtót, amelyen egy pillanat alatt ki fog hátrálni életéből. A lába máris megmozdult, a csípője fordulásra készülődött. – Elza barátnője is csak addig szerette a férjét, kisasszony – kérdezte csendesen –, amíg a porból sár nem lett?

– Én nem akarok még meghalni – mondta a lány könnyes szemekkel.

– Aki szeret, annak meg kell halnia? – kérdezte G. A.

– Én nem akarok másnak fájdalmat okozni – mondta a lány.

– Hát mit akar? – kérdezte G. A.

– Nem tudom, uram – mondta a lány, arcát G. A. felé fordítva. Olyan szép volt, hogy ennek újra elszorult a szíve. Előrelépett, s mielőtt még a lány kifordulhatott volna az ajtón, egy eszméletlen mozdulattal megragadta a kezét, átfogta hátrarebbenő derekát, magához vonta. Olyan idegen forróság csapott ki a testéből, hogy elszédült. Felemelte az ágyra. Becsukta az ajtót. Levetkőztette s mellé feküdt. Lábujjait a lábujjaihoz illesztette, száját a szájához, tenyerével megtámasztotta szépformájú kis fejét. Behunyta a szemét.

Amikor a lány elaludt, óvatos halkan felkelt s az ablakhoz ment. A Kerületi Börtön mögött már pitymallott, a csillagok lassan halványodva mind mélyebben húzódtak be az égbe, mely végül is szürkén becsukódott fölöttük. Gyorsan világosodott. Felöltözött, kevés holmiját behányta a hátizsákba. A lány nesztelenül aludt az ágyban, oly bársonyosan súrlódó halk lélegzettel, hogy az ablaknál állva már nem is hallotta meg. Közelebb ment, leült az ágy szélére, nézte. A vékony, fehér lepedő szabályosan emelkedett-ereszkedett kerek mellei fölött. Meztelensége oly forró volt, hogy a lepedőn is átsütött. Mosolygott álmában. Amikor a nap az ágya fölé ért, kinyitotta a szemét. – Meg akartam szökni, mialatt aludtál – mondta G. A. – A lány nem felelt; mozdulatlanul feküdt az ágyban, melle fölött összekulcsolt kezekkel, s a lélegzete is oly szabályosan járt, mintha még aludnék, de a szeme nyitva volt s mosolygott. Az álombeli mosoly folytatása volt, a szervezet mosolya. – Hallod? – mondta G. A. – Meg akartam szökni.

A lány rámosolygott. Lábujjai kikandikáltak a lepedő alól,

egy kissé megtáncoltatta őket a rájuk hulló napfényben, aztán visszarúgta rájuk a lepedőt. Az álom folytatódott. G. A. a szája fölé hajolt, s belehelte forró lélegzetét. A szeme s a foga csillogott.

– Meg akartam szökni – mondta G. A. a szája fölött –, de nem tudtam.

A lány rámosolygott. – Miért nem tudott? – kérdezte kíváncsian, mozdulatlan testtel.

G. A. nem felelt.

– Szeretem – mondta a lány. – Azért nem tudott.

– Lehet – mondta G. A.

– Édesapámnak is végtelenül rosszul esett volna – mondta a lány –, ha nem üdvözölheti többé barátai és jóakarói körében.

– Elsősorban ez az aggodalom tartott vissza attól, hogy megszökjem – mondta G. A. Felállt, elindult az ajtó felé. A lány hirtelen felkönyökölt az ágyban. – S rám nem is gondolt? – kérdezte meglepetten. – Érdemtelennek bizonyultam rokonszenvére?

– Nem bizonyultál érdemtelennek – mondta G. A. az ajtóban.

A lány rámosolygott. – Jól van – mondta hálásan. – Adja ide, kérem, az ágyamba azt a gyönyörű kis babaszobát az asztalról. Majd meghalok utána. Már az éjjel szerettem volna elkérni, de nem mertem felkelteni.

– Nem is aludtam – mondta G. A.

A lány mosolygott. – Dehogynem aludt – mondta, félrerázva arcáról egy szeme közé hullott hajfürtöt. – A sasszeme is erősen be volt hunyva, s olyan kedvesen szendergett, mint egy oroszlán. Jól van, most már mehet – tette hozzá elégedetten, a babaszobával az ölében.

G. A. lement a portáshoz. Mint általában a kora reggeli órákban, az óriási hall most is zsúfolva volt, a soha el nem

kopó, vadonatújnak látszó karosszékekben, kereveteken, pamlagokon, székeken, mindenfelé kisebb-nagyobb csoportok cserélték jókedvű eszméiket a több száz asztali- és állólámpa ügybuzgó fényében, melyet fölülről a hatalmas mennyezeti kristálycsillárok is behintettek szerteporzó csillámaikkal. Hátul, az óriási csarnok örökké hátráló végében, a reflektorokkal megvilágított zenekari emelvény üres volt, a terem közepén a szökőkút sem működött. A szálló vendégei hosszú sorokban meneteltek a reggeliző terem felé.

A benyílóban, sakktáblája mögött az a nagyszemű, sovány, alacsony termetű portás állt, aki G. A.-t első éjszaka fogadta. – Kérem a számlámat – mondta G. A. Az ember felemelte fejét a sakktábláról, szemügyre vette G. A.-t. – Hogy van, uram? – kérdezte meglepett, örvendező mosollyal ráncos, ideges arcán. – Rég nem láttam. Ha jól emlékszem, nekem jutott annak idején az a megtiszteltetés, hogy ideérkeztekor szobát nyithattam önnek intézményünkben.

– Szívesen emlékszem vissza találkozásunkra – mondta G. A. – Kérem a számlámat!

– Felejthetetlen este volt – mondta a portás, fájdalmas tekintetű, nagy fekete szemét G. A.-ra függesztve. – Emlékszik, uram, milyen jól elszórakoztattam a felvonó ellentmondásos szerkezetének szemléltető bemutatásával.

– Emlékszem – mondta G. A.

– Tényleg emlékszik? – kérdezte a portás, vizsgálódó tekintettel.

– Hogyne emlékeznék – mondta G. A.

A portás megcsóválta fejét. – Kedvetlen arckifejezése, sajnos, arról tájékoztat, uram – mondta –, hogy máig sem tudja kellőképp méltányolni az est emlékezetes tanulságait. Engedélyezzen egy tanácsot: több lelki könnyedséget, uram! Táncléptéseket!... lebegést! Ha jól emlékszem, ön az általam fel-

ajánlott kiváló minőségű vízvezetéki csövekkel felszerelt szobát is visszautasította.

– Jól emlékszik – mondta G. A. – Legyen szíves, keresse ki a számlámat!

A portás szemrehányó tekintetet vetett rá. – Helyes – mondta. – Igaza van, uram, felejtsük el a múltat! Minden eltemetett emlék egy új remény bölcsője. Ha szabad érdeklődnöm, milyen célból óhajtja a számlát?

– Hogy kifizessem – mondta G. A.

– Miért ez a mohóság, uram? – mondta a portás lehangoltan. – Mire ez a sietség? Miért akar megszégyeníteni bennünket? Nincs megelégedve szemérmes, de szívből jövő vendégszeretetünkkel?

– Nagyon is meg vagyok elégedve – mondta G. A. – De elköltözöm, s ezért szeretném kifizetni a számlámat.

A portás egy újabb szemrehányó, szinte sértődött tekintetet vetett rá. – Nem látok okozati összefüggést, uram – mondta –, a szállodából való kiköltözése és a számla elsietett kifizetése között. S ha látnék, egy okkal több, hogy lebeszéljem e meggondolatlan lépéséről. Nem elég, hogy megfoszt bennünket becses jelenlététől, még egy keserű emlékkel is megterheli lelkiismeretünket? Ezt nem vártam volna öntől, uram. Oly illetlen bánásmódban volt itt része, hogy okvetlen meg kell bosszulnia?

– Kitűnő bánásmódban volt részem – mondta G. A. – De nem szeretek adósságokat hátrahagyni.

– Nem érdemeltük meg ezt a bizalmatlanságot, uram – mondta a portás lehajtott fejjel. – Mindent megtettünk, ami módunkban volt, hogy ön itt rosszul érezze magát.

– Ezt elismerem – mondta G. A. – A legjobb emlékekkel távozom.

– Felhatalmazva érzem magamat – mondta a portás –, hogy az igazgatóság nevében méltányos haladékot kérjek öntől a

számla ellenértékének átvételére. Ez a legkevesebb, amit vendégeink tapintatától elvárhatunk.

A benyílóban G. A. háta mögött már három-négy ember várt a portásra. – Nem óhajtana, uram – kérdezte ez, szívélyes mosollyal sovány, ráncos arcán –, egy parti sakkot játszani velem, hogy elnémítsuk beszélgetésünk esetleges sunyi utózöngéit? Bizonyára önnek is jót fog tenni.

– Rendkívül figyelmes – mondta G. A. – Sajnos, várnak rám. Legyen oly szíves...

A portás szemlátomást türelmének végére ért. Vállat vont, majd tehetetlenül széttárta két karját. Két újabb vendég állt be a benyílóban sorakozók mögé. A portás végigfuttatta rajtuk bánatos tekintetét, majd újra G. A. felé fordult. – Ha megengedi, uram – mondta izgalomtól fátyolozott hangon –, a kérdést intézményünk ügyvezető igazgatója elé terjesztem. Az ellenszenv, amelyet az ön nagyrabecsült személye iránt érzek, elhomályosítja ítélőképességemet. Igazgatónk nyájas és igazságos ember, ennek dacára remélem, hogy rá tudom venni érzelmeim képviseletére. Én öntől nem fogadok el pénzt.

A benyíló mögötti igazgatósági irodában egy húszéves forma, karcsú fiatalember fogadta G. A.-t. Értelmes, rokonszenves arca volt, kamaszosan élénk arcvonásokkal, vidám, szürke szemekkel és szépen ívelt, vékony ajkú, meglepően kis szájjal, mely mintha a szokásosnál jóval több fogat tartalékolt volna az élet küzdelmes feladataira; arcbőre lányosan puha volt, mosolya megvesztegető. G. A. beléptekor egy bőrdíványon feküdt, homlokára szorított kézzel, apró száját füttyszóra csucsorítva, s fiatalsága teljes buzgalmával pihentette testét. De mihelyt megpillantotta vendégét, felugrott, mosolyogva eléje sietett. – Hogy örülök, hogy láthatom, uram! – kiáltotta, évődő, fiatal szemével G. A.-ra nevetve. – El sem mondhatom, milyen vidámmá és boldoggá tesz látogatásával. Már rég meg

szerettem volna önnel ismerkedni, sajnos, a sors tréfás kedvéből eddig csak helyettesem részesült ebben a megtiszteltetésben, mely elsősorban engem illetett volna meg. Mindegy, most itt van! Nem kívánna lefeküdni erre a pamlagra, uram?

– Köszönöm – mondta G. A. – Várnak rám.

– Hadd várjanak! – mondta az igazgató. – Minél hosszabb s kiadósabb lesz távolléte, annál jobban megbecsülik majd jelenlétét. Egy kis zsenge nő, uram?

– Lehet – mondta G. A.

– Tapintata elragadó – mondta az igazgató, egész arcával G. A.-ra nevetve. – Legszebb hagyományainkra emlékeztet. Hej, ha bennem ennyi finom érzés volna, hol tartanék már! Nem kellene önmegvetésem poklában senyvednem.

– Megszégyenít, uram – mondta G. A. – A portás közölte, hogy beszélni kíván velem.

– A portás! – kiáltotta az igazgató gúnyosan. – A portás! Csak segédportás, uram, kisegítő portás! Sose törődjék vele! Nehézvérű, ideges természetű, epés ember, egy szavát sem kell komolyan venni. Csak törzsvendégeink kifejezett kívánságára alkalmazzuk, hogy legyen, aki felbosszantsa őket, ha fedezetlen szükségletük mutatkoznék e téren. Remélhetem, hogy önt is ki tudta elégíteni?

– Semmi panaszom nincs rá – mondta G. A.

– Nem is lehet – kiáltotta az igazgató vidáman. – Elsőrangúan végzi feladatát. Legkitűnőbb szakemberünk ezen a munkaterületen, mely oly finom lélektani ismereteket s belterjes emberszeretetet követel meg! Nem is képzeli, uram, ügyfeleinknek hány meleg hangú, elismerő levelét köszönhetjük odaadó fáradozásának.

– Csatlakozom hozzájuk – mondta G. A. – A számlámat szeretném kifizetni, igazgató úr.

– A számláját kifizetni? – ismételte a fiatalember, huncutul

mosolygó szemével G. A.-ra kacsintva. – A számláját? Kitűnő!

G. A. fejét önkéntelenül az ablak felé fordította: nyolc-tíz arc sötétlett mögötte, közöttük jó néhány, melyeket a portás benyílójában látott maga mögött, sorukra várva; érdeklődve kémleltek be az irodába, melynek függönyözetlen, nagy ablaka lehetővé tette, hogy a beszélgetés minden szemmel kivehető mozzanatát figyelemmel kísérjék. – Ki kellene nyitni az ablakot – mondta G. A. –, mert ezek az urak hallani is szeretnék, hogy mit beszélünk.

– Micsoda gyöngédség! Mennyi lelki finomság! – mondta az igazgató, egy futó tekintetet vetve az ablakra. – Tudtommal, mi eddig nem nyújtottunk be önnek számlát.

– Azért kérem most – mondta G. A.

A fiatalember mosolygós tekintetét hosszan, nagy jóindulattal nyugtatta G. A. arcán. – Milyen eredeti ember! Milyen ádáz kedély! – kiáltotta fiatalos lelkesedéssel, hangosan nevetve. – Megfizethetetlen! Még önt is sikerült megtévesztenie. Egy szavát nem kell komolyan venni, uram!

– Azért kérem a számlámat – mondta G. A.

A fiatalember újra elnevette magát, kamaszos, kedves arca csak úgy ragyogott a huncut jókedvtől. – Uram – mondta kuncogva –, ha nem nézném, hogy ön külhonból érkezett hozzánk, most tisztelettel megveregetném a térdét. Szóval, a számláját óhajtja? Talán ki is akarja fizetni?

G. A. kinézett az ablakon: az üveghez préselődő arcok mögött bő áradással sütött a nyári nap. Az utca fehéren porzott, az ablakok izzottak. A széles Sugárúton, amennyire az iroda ablakából be lehetett látni, egy lélek sem járt, a házak árnyékai mozdulatlanul hevertek a hőségben. – Külhonban az emberek ki szokták fizetni tartozásaikat? – kérdezte az igazgató.

– Az a szokás – mondta G. A.

– Meglehet, felszólítás nélkül is kifizetik? – mondta a fiatalember, fél szemével cinkosan G. A.-ra hunyorítva.

– Nálunk, külföldön – mondta G. A. –, mindenki becsületbeli kötelességének tekinti, hogy kifizesse adósságát. Sőt, továbbmegyek, az emberek nem is szeretnek adósságba keveredni, hanem azon igyekeznek, hogy mindennemű szolgáltatásért lehetőleg azonnal készpénzben megfizessenek. A tehetősek elöl járnak a jó példával, s a szegények önként, szabad elhatározásból, lelkesen követik őket. A közfelfogás szerint, mely a társadalom minden osztályát áthatja, az emberi boldogság egyetlen biztosítéka anyagi kötelezettségeink világos felismerése, és pontos teljesítése. Mind a felismerésben, mind a pontos teljesítésben oly kényesek vagyunk, hogy az anyagi viszonylatok az idők folyamán lassanként már érzelmi kötelmekké váltak, melyeknek legkisebb lazulása is megrendíti az emberek lelki egyensúlyát. Ha valaki nem fizeti ki szabó- vagy pékszámláját – bár ez úgyszólván sohasem fordul elő –, az egész társadalom lelkében együtt szenved a károsult hitelezővel. Ezzel szemben egy pénzösszeg átnyújtása – bármilyen csekély legyen is az – az átvevőben, de főképp az átadóban oly kéjérzeteket idéz elő, melyek hovatovább fölöslegessé teszik a nemi kielégülést. Mindkét fél oly boldog izgalomban várja az esedékesség napját, mint egykor vőlegény és menyasszony a lakodalmát, s egybekelésük, azaz a pénzösszeg átnyújtása s átvétele valósággal felmagasztosítja őket. Az egyének példáját követik az államok is, amelyek olykor a nemzet lelki élményeinek gyarapítása érdekében kölcsönöket vesznek fel az állampolgároktól. Mondanom sem kell, hogy e kölcsönöket teljes névértékükben percre pontosan visszafizetik. Ugyanígy azokat a kölcsönöket is, amelyeket az államok egymásnak nyújtanak, önzetlenül, minden anyagi haszon nélkül, a lelki élmények nemzetközi

csereforgalmának fejlesztésére. Ha valamelyik állam nem engedné meg, hogy adósa visszafizesse a kölcsönt, ez teljes fegyveres erejével megtámadná, s kiirtaná egész lakosságát. Ma már odáig fejlődtünk, uram, hogy a haszon szempontja, mely egykor ezeket a gazdasági műveleteket irányította, teljesen háttérbe szorul, s a pénz- és hitelgazdálkodás egyetlen célja az érzelmi élet fellendítése. A lelkünk gazdagodik attól, hogy adunk és veszünk. Így hát beláthatja, uram, jogom van arra, hogy kifizessem a számlámat.

– Feltétlenül – mondta az igazgató. Sima kölyökarca hirtelen komor redőkbe hajtogatta magát, szája még jobban megtelt a létszám fölötti láthatatlan fogakkal. – Feltétlenül! – ismételte komor hangon. – Megható, amit mond, uram. Úgy értsem, hogy ön most azonnal ki akarja fizetni a számláját?

– Szeretném, ha úgy értené – mondta G. A.

– De hisz ez rettenetes, uram! – kiáltotta az igazgató összeráncolt homlokkal, kezeit égnek emelve, s a fél szemével újra G. A.-ra kacsintott. – Hisz ez személyes kapcsolatainknak olyan végleges lezárását jelentené, amelyet egyszerűen nem lehet elviselni. Véget vet baráti viszonyunknak, melyet mindketten, oly buzgalommal s annyi szeretettel szőttünk egymás kárára. Abbahagy valamit, ami folytatódni akar, befejez valamit, ami épp hogy elkezdődött! Iszonytató! S mi önt kitüntetésre terjesztettük fel! Uram, tisztában van azzal, hogy a számla kifizetésével ön valamit be akar fejezni?

– Tekintse jelképesnek – mondta G. A.

– Aha – mondta az igazgató.

– További barátságunknak semmi sem áll az útjában – mondta G. A.

– Csak egy jelkép – mondta az igazgató, s most már a hangja is vidámabban csengett.

A nap időközben oly magasra emelkedett, hogy a szemben

levő alacsony ház teteje fölött besütött a szobába. Az ablak mögött álldogálló vendégek, akiket most már teljes alakjukban ért a nyári fény, fészkelődni kezdtek, egyik-másik már el is sompolygott. Az igazgató is a pamlag másik végére húzódott a terjeszkedő napfény elől. – Vigasztalan vagyok – mondta száját keserűen elbiggyesztve. – Uram, a jelkép mindig nagyobb, mint a tények képlékeny, badar összege, melyet képvisel. Ha ön jelképesen óhajtja számláját kifizetni, az ugyan kisebb anyagi károsodás, de jóval nagyobb lelki megpróbáltatás lesz számunkra.

– A lelki megpróbáltatást még csak értem – mondta G. A., arcát behunyt szemmel a napban fürösztve. – De mennyiben éri intézményüket anyagi károsodás, ha az ügyfelek kifizetik tartozásukat?

– Nem tudja, uram, hogy a pénz nem boldogít? – kérdezte az igazgató.

– Hallottam róla – mondta G. A.

– Ennél meggyőzőbben nem tudnám álláspontomat kifejteni – mondta az igazgató. – Jóval ifjabb s oktalanabb vagyok önnél, uram, s így semmiképp sem illik ellenkeznem bizonyára jól megalapozott s kiérlelt gondolataival. Mindössze arra kívánok utalni, hogy a vagyon köztudomás szerint kiegyensúlyozott lelkiállapotot s kitűnő egészséget biztosít az embernek, ezek pedig hosszú életre csábítják, ami nyilvánvalóan ellentmond legsajátabb érdekeinek. A pénz megrontja az embert, uram. Külhonban nem ezt tartják?

– Mint már említettem önnek, mindenki szabadulni igyekszik tőle – mondta G. A.

– Akárcsak nálunk – mondta az igazgató, G. A. szeme közé nézve.

– Akinek van, az szégyenében eltagadja – mondta G. A.

– Túlad rajta, ha lehet – mondta az igazgató. – A súlytalanság állapotába igyekszik jutni.

– Szívük mélyén az emberek megvetik azt, akinek pénze van – mondta G. A.

– Nagy részvéttel vannak iránta – mondta az igazgató. – Szánalmuk tisztítótüzében égetik.

– A gazdag ember élete örökös szenvedés – mondta G. A.

– Örökös önmérgezés – mondta az igazgató. – A halhatatlanság büntetése.

– Megbecsülés csak a szegény embernek jár – mondta G. A.

– És hála és halál – mondta az igazgató.

– Minthogy pedig jogom van arra, hogy tartozásomat kifizessem, s így némileg könnyítsek nyomasztó pénzügyi és lélektani helyzetemen – mondta G. A. előrehajolva s kezét a fiatalember térdére helyezve –, tehát legyen szíves, állítsa ki a számlámat!

– Természetesen – mondta az igazgató készségesen. Ragyogó gyerekarcával boldogan nézett G. A.-ra, majd felugrott a pamlagról, amelyet most már teljes egészében elárasztott a napfény, s az árnyékban álló íróasztalához szaladt. – Természetesen! – kiáltotta. – Ha megengedi, mindjárt sajátkezűleg meg is írom a számlát. Én tudniillik tudok írni, olvasni, uram.

– Én is csak nemrég tanultam meg – mondta G. A.

– Hej – kiáltotta a fiatalember, mialatt csillogó tollával sebesen szántott az előtte fekvő cédula-nagyságú papírdarabkán –, hej, ha énnekem annyi eszem volna, mint önnek, uram, hol tartanék én már! A kis húgom még fenn van a szobájában?

– Kicsoda? – kérdezte G. A.

– Erzsébet húgom – mondta a fiatalember, egy kis itatóstintával felszárítva a nedvesen ragyogó sorokat. – Kérem, alkalomadtán adja át neki szívélyes testvéri üdvözletemet. Íme, a számlája, uram.

G. A. néhány pillanatig elgondolkozott, mielőtt megtekintette a számlát. Az igazgató tapintatosan hátat fordított neki,

az ablakon bámult ki, amely mögött már csak két fiatal nő állt, egymásba karolva, hőségtől kipirult arccal és tágra nyílt, ragyogó szemekkel. A fiatalember háta reszketett a visszafojtott nevetéstől. G. A. a számlára pillantott. Elsápadt dühében. Hogy visszanyerje önuralmát, kinézett az ablakon: odakünn az ég ugyanolyan makacs következetességgel fejlesztette végeláthatatlan fényét és hőségét, mint az elmúlt hetekben az esőt és hideget: nem ismert könyörületet. – Mint az imént említettem önnek – mondta G. A. egy idő múlva, miután visszanyerte önuralmát –, mint az imént említettem, még csak nemrég tanultam meg írni, olvasni. Nem tudom, helyesen betűzöm-e ki a számla összegét?

– Mennyit vél látni? – kérdezte az igazgató, kezeit dörzsölve.

– Egy milliót – mondta G. A.

Az igazgató előzékenyen feléje hajolt. – Annyiról szól, uram.

– Egy millió? – kérdezte G. A. – Hat heti szállodai lakásért egy millió?

– Sokallja vagy kevesli? – kérdezte az igazgató, szívélyes mosollyal.

– Ezt a kérdést ne hánytorgassuk! – mondta G. A. – Nincs annyi pénzem.

– Mennyi pénze van? – kérdezte az igazgató.

– Ötezer koronám – mondta G. A.

Az igazgató kezeit dörzsölte. – Kiváló! – mondta. – Fizessen ötezer koronát, s a többivel megterheljük becses folyószámláját.

G. A. hallgatott.

– Folyószámlája szaldókontónk dísze lesz, uram – mondta az igazgató. – A hátralékot bármikor kiegyenlítheti, nem szabunk határidőt. Kisebb törlesztéseket is akármikor szívesen elfogadunk.

– Mint már említettem – mondta G. A. –, nálunk külföldön nem szeretünk adósságba keveredni.

Az igazgató gondterhelt homlokkal maga elé nézett a földre, szemét lesütötte. Egyre jobban hasonlított húgára. – Megérdemeltem, hogy rám pirítson, uram – mondta fejét hirtelen fölemelve. – A legnagyobb fokú illetlenség volt, hogy elfeledkeztem nyájas tájékoztatásáról. Szabadna a számlát egy pillanatra?

Még mielőtt G. A. megmozdulhatott volna, egy kamaszosan pajkos mozdulattal kikapta kezéből, sietve apró darabokra tépte, már írta is az új számlát, összeráncolt homlokkal a papír fölött. A napfény szélső pereme már felkúszott az íróasztalra, s megvilágította keskeny, fehér kezét, mely alig volt nagyobb, erélyesebb sem, a lány szégyenkező s odaadó kis kezénél. – Parancsoljon, uram – mondta.

Az új számla 1 koronáról szólt. G. A. felállt, megfordult, és köszönés nélkül kiment a szobából. Egy perccel utóbb már megbánta, hogy elvesztette önuralmát, de arra már nem volt sem lélekjelenléte, sem kedve, hogy visszaforduljon. Az igazgató a portás benyílója előtt érte utol. A földön, a benyíló kicsapott s nyitva maradt ajtajában, felsőtestével átnyúlva a küszöbön, egy hosszúkás vértócsában, mely jobbra-balra keskeny patakocskákkal nyúlt szét a fekete márványpadlón, átmetszett nyakkal a portás holtteste feküdt, tágra nyílt, nagy üveges szemével a mennyezetre tekintve. Sovány, ráncos arcának színe az olvadó városi hóra emlékeztetett, homlokának vízszintes ráncai kékesen besüppedtek, portássapkája lerepült a fejéről, és szabadon hagyta kissé göndörödő, drótszínű haját. Szája nyitva volt, szürke nyelve kilógott. – Mi történik itt? – kiáltotta G. A. sápadtan, hátrafordulva a mögötte álló igazgatóhoz. – Miért gyilkolták meg ezt az embert?

A hall már ismét teljesen üres volt, a csendben hallani lehe-

tett a meginduló szökőkút távoli félénk csobogását. A csarnok messzi hátterében a zenészek elfoglalták helyüket az emelvényen, s a következő pillanatban, egy rövid halk recsegés után a benyíló fölötti hangszóróban megszólalt egy Lehár operett halkan hullámzó nyitánya. G. A. hátralépett, a lassan növekvő vértócsa már elérte cipőjét. Noha a halott portás teljes hosszában, kinyújtott lábakkal feküdt el a földön, jóval kisebbnek tetszett, mint élő korában. Az igazgató egy futó pillantást vetett rá. – Sohasem bocsátanám meg magamnak, uram – mondta restelkedő, szerény mosollyal, szemét lesütve –, ha fogyatékos szellemi képességeim következtében, melyek sajnos alkalmatlanná tesznek mindennemű társas érintkezésre, valamiképp megsértettem volna művelt külföldi érzékenységét. Bár nem tudom, hol vétettem el a hangot – bizonyára minden szavammal –, bocsánatáért esedezem.

Az étterem felől jövet két-három elkésett reggelizö vendég állt meg a holttest mellett. Kifejezéstelen arccal nézegették, egy magas termetű, javakorabeli férfi rövidlátó szemével szorosan föléje hajolt, s megtekintette a sebet, melyből még mindig csorgott a vér.

– Sokkal kisebbnek tetszik most, mint függőleges korában – mondta egy mögötte álló, fiatal nő. – Ugyebár, kitűnő munkaerő volt? – A rövidlátó, magas férfi kiegyenesedett, az igazgató felé fordult. – Ha a helye megürült, szívesen elfoglalnám, uram – mondta. – Napról napra világosabban érzem, hogy az élet örömei a kelleténél jobban kimerítenek. Fáradt vagyok, uram. Azt hiszem, itt volna az ideje, hogy munkába álljak.

Amikor G. A. benyitott szobájába, Erzsébet még ágyban volt. Felhúzott térdekkel ült, ölében a babaszobával, a játék izgalmától kipirult, csodálkozó arcát egy kék selyemmel kárpitozott, parányi székecske fölé hajtva, melyet két óvatos vékony ujjával a levegőbe emelt. Egy csillogó, fekete hajfonata mez-

telen vállán át az ölébe hullott, a szeme ragyogott. Annyira elmerült a parányi székecske csodálatában, hogy meg sem hallotta az ajtó nyílását. Amikor G. A. megállt mellette, összerezzent, felvetette fejét, felnézett az arcába. Egy kis ijedt kiáltással kitárta karjait, átkulcsolta G. A. nyakát, lehúzta fejét vékony, áthevült ingére. Szemében könny ragyogott. – Olyan boldog vagyok – súgta. – Olyan szép ez a babaszoba! – Forró szájával a szájába nevetett. A nyitott ablakon át a huzat egy kis fényes porfelhőt emelt be a szobába a magasban kavargó nyári porból és fényből.

G. A. szobája a Larra villában egy fallal körülvett kis udvarra, a falon túl pedig egy széles rövid utcára nyílt, melyen reggelente gyakran lehetett látni, teherhordója hátán, egy-egy, a lovaglótér felé poroszkáló lovast, s mögötte a tűző napsütésben egy lassan kígyózó, hosszúkás porfelhőt, mely még azután is hosszabb ideig az ablak alatt vesztegelt, hogy a ló és lovas befordult a sarkon, s eltűnt egy tetőtlen romház tűzfala mögött. Szemben a romházzal az utca másik sarkán egy új épületnek a falait húzták fel, kézierővel; olykor több száz ember is dolgozott egyszerre az épületen. Esténként is számtalan ember andalgott a széles úttesten.

G. A. szobája közvetlenül a meredeken lejtősödő tető alatt húzódott meg, háromszögletű hasáb alakjában. Mennyezete egyik oldalon a padlóig ereszkedett, a szoba nagyobb részében tehát csak behúzott nyakkal, meghajolva lehetett járni. Egy vékony deszkafal választotta el a középső manzárdszobától, melyben Larra nagyapa lakott. A szoba bútorzata, az ágy és a mosdó, a deszkafal mellett állt, villany híján a mosdóra ragasztott gyertya nyújtotta az esti világítást. A tenyérnyi ablak, mivel ház nem állta el útját, elegendő nappali világosságot, de semennyi levegőt sem bocsátott be a szobába: beüvegezett falnyílás volt, melyet nem lehetett megnyitni; a szellőztetést, levegőáramlat esetén, a huzat szolgáltatta, mely a tető-

gerendák résein s a foghíjas deszkázaton át közlekedett a ház két oldala között. A szoba nappali fülledt, rossz szagú melegét az éjszaka sem enyhítette, az utcán is csak alig hűlt le a levegő. De éjszakára nem zárták le az ajtót, éjjel-nappal bármikor ki lehetett szabadulni a szobából, a lakók s vendégeik pedig elkerülték a padlást. G. A. kedvére válogathatott magány és társaság között.

A ház egész nap, késő estig szelíden zsongott, mint egy méhkas. A két sor szobából egyenletesen szállt fel a padlásra, a vékony mennyezeteken áthatolva, a hangok egymásba fonódó, légnemű, vidám szövevénye, egy-egy felkiáltás, egy kedves nevetés, egy tüsszentés vagy egy gyereksírás határozottabb rajzával a közepén. A lakók és vendégeik szünetlenül cserélődtek. Egész nap hallani lehetett a kinyíló vagy becsukódó ajtók csikorgását, a folyosók s a lépcsőház a nap minden órájában megteltek jókedvűen zsinatoló, jövő-menő emberekkel. Esténként egy-egy felszálló jóízű ásítás a padlást is elálmosította.

Amióta beköszöntött a nyár, áthatolhatatlan vastag hőség telepedett a városra. A felhőtlen égen keltétől nyugtáig egyenletes hévvel sütött a nap, a meleg, melyet a házak napközben beszívtak, éjszaka visszaáramlott a sötéten csillámló utcákba. A levegő, s benne a por, egész nap és egész éjjel mozdulatlanul állt. Sötétedés után a csillagok tündöklő sárga tüzeikkel is tovább hevítették a hőséget. Ami kevés meleget a hajnal visszanyesett, az nappal kettőzött erővel újra kihajtott. Amikor reggelente a nap izzó vörös golyója kigördült a homorú égre, s elkezdte lángjainak hullatását a szemétszagú, üres utcák fölé, hallani lehetett, amint a kövezeten s a házak falaiban keskeny repedések nyílnak, s halk ropogásaikat egyik utcából továbbfonják a másikba. Egy órával napfelkelte után a levegő újabb porfelhőkkel telítődött a romházak mentén, melyeknek falai itt is, ott is megereszkedtek, kipúposodtak, s puha csattanással

leereszkedtek a földre. A napfény több házat bontott le, mint télen a szél és az eső.

A Larra villával szomszédos egyik nagy bérkaszárnya is megsérült a hőségtől. Egyik végében a téli esőzésektől megkorhadt tető szarufái beroppantak, a lezuhanó gerendák és cserepek áttörték a legfelső emelet néhány lakásának mennyezetét, s a külső falnak egy részét ledöntötték az utcára. A balesetnek csak két emberélet esett áldozatul: az egyik lakásban a beomló mennyezet eltemetett egy gyereket, s anyja a kis holttesttel a karjában, fájdalmában levetette magát a hat emeletnyi mélységbe. A felkelő nap fényében az utcáról, a bérházzal szemben levő járdáról be lehetett látni a tetőtlen, külső falaiktól megfosztott lakásokba, melyekben ember ember hátán tolongott; a szomszédok a könnyű sebesülteket átszállították lakásaikba, az egészségeseket pedig bútorukkal, holmijukkal együtt átköltöztették a sarkon épülő új bérházba, ennek legalsó emeletére, a még le nem bontott állványzatok mögé. A fél utca talpon volt, férfiak, nők, gyerekek hosszú menetben cipelték az ágyakat, szekrényeket, mosdókat, az ágyneműt s a konyhaedényeket az új lakóhelyre, ahol lépcső híján még csak az egymásba akasztott pallókon lehetett közlekedni. Az utca a kora reggeli óra s a nagy hőség ellenére visszhangzott a hangos nevetéstől, vidám kiáltozástól. Maguk a kárvallottak is teljesen belefeledkeztek az új játékba, s verejtékező arcukat törülgetve, jókedvű, izgatott kiáltozással futkostak ide-oda romba dőlt régi lakásuk s új menedékhelyük között. A keskeny utcának egyik szakaszát a lehullott törmelék annyira eltorlaszolta, hogy ösvényt kellett rajta taposni a bútort szállítók számára, az ösvényről látni lehetett a halott fiatalasszonynak az omladék közül kinyúló egyik meztelen karját.

Az új építkezésen G. A., aki egy mosdóállványt szállított át a hátán, több ismerős arcot pillantott meg az ott dolgozó

munkások között. Jobbadán a Larra villa társaságából kerültek ki, de találkozott ott egy fiatal fiúval s azzal az idősebb asszonnyal is, kiket Erzsébet elhunyt barátnőjének, Elzának a házában ismert meg. Egy alkalommal Nóra kisasszonyt is megpillantotta, amint egy keskeny kőműves létrán majomszerű ügyességgel kúszott fel a legfelső emeletre.

A nap szüntelen sugárzásától felfűtött levegő az egyszerű járás-kelést is nehéz testi munkává minősítette át, de G. A., mint aki egy halaszthatatlan kötelességét teljesíti, egyre nagyobb köröket vonva, bejárta, s tövéről hegyére megvizsgálta a Larra villa egész környékét. Nem sokban különbözött azoktól a negyedektől, melyeket szállodai tartózkodása alatt már megismert: a város érdektelen külső burkából mindenütt a személytelenség unalmas varázsa áradt. Az emelkedő új épületek lényükben annyira hasonlítottak az omladozó romházakhoz, mintha ugyanannak a háznak volnának korábbi vagy későbbi változatai. Az egyforma telkek egyforma türelemmel viselték gyarapodó vagy apadó terhüket. Az egyemeletes villa a mulandóságnak ugyanabból a félreismerhetetlen sejtanyagából épült, mint a negyvenemeletes felhőkarcoló. Külső jegyeikben a házmásolatokban lakó emberek is azonosaknak látszottak egymással.

Kisebb-nagyobb távolságra a villától G. A. két-három kereskedést talált, melyekben felváltva megvásárolta sovány napi élelmiszeradagját, egyszer-egyszer egy zsebkendőre, egy harisnyára, egy ingre is szert tett. A kenyér hasonlított a harisnyára, s mind a kettő a házra, amelyben vásárolta őket. Néha vendéglőben étkezett. Az az étterem, amelyben a városba való érkezésének első napján vacsorázott, bezárt, de két házzal odébb egy másik nyílt meg, mely arany cassettás mennyezetével, repedezett márványfalaival, foghíjas padozatával és szennyes abroszaival hajszálra hasonlított a régire, s hajszálra

ugyanazokkal az ételekkel szolgált. A tálaló körül csellengő pincérek között G. A. egy alkalommal megpillantotta házigazdáját, Larra urat, pincérfrakkban s fehér ingben, de ez őt nem vette észre. Szeméremérzetből, melynek nem tudta volna okát adni, megfordult, s fogyasztás nélkül kiment az étteremből. Olyik nap, ha a szokottnál jobban gyötörte az éhség, eszébe jutott a „Fehér paripa", a lovasok fényűző törzsvendéglője, hosszú étlapjával és tiszta abroszaival, de az ábrándnál, mely összefuttatta a nyálat szájában, egyszer sem jutott tovább. Jóllakni árulás. Ennyire elvesztette volna már függetlenségét? Erősen lefogyott, mióta X-ben élt.

Aznap, amikor a szomszédos bérkaszárnya legfelső emelete beomlott, s a lakókat átköltöztették a sarki új építkezésbe, G. A. korán délután hazament, s lepihent. Álmából kopogás ébresztette fel. Nem felelt: X-ben a kölcsönös bizalom jeleként kopogtatás nélkül nyíltak az ajtók. Újra zörögtek. Egy magas termetű, szikár, horgas orrú aggastyán nyitott be az ajtón s fejét előrehajtva, kissé gyulladt szeméből kíváncsi tekintetet vetett az ágyon fekvő G. A.-ra. Ez felcihelődött, megdörzsölte álomittas arcát. A padlásablakon át a délutáni nap sárga fénye az aggastyán csontos arcára hullt. G. A. még nem látott X-ben fehér hajú, reszkető kezű, görnyedt hátú öregembert. Szíve, a maga számára is meglepetésszerűen, egyszerre nagy gyöngédséggel telt meg, mintha hosszú távollét után váratlanul a hazai tájnak egy ismerős vonulatát pillantotta volna meg.

– Larra úr? – mondta elfogódottan.

– Felzavartam az álmából? – kérdezte az öregember. – Elnézését kérem.

– Sajnos, nem lévén szék a szobában, nem tudom más hellyel megkínálni, mint az ágyammal – mondta G. A.

– Nem szeretek ágyon ülni – mondta az öregember, vállá-

val az ajtófélfának támaszkodva. – Talán megtisztelne azzal, hogy átjön az én szobámba! Ön külföldi, fiatalember?

– Igen – mondta G. A.

Az aggastyán elmosolyodott. Mosolya mögött még látni lehetett néhány, erős, sárga fogát, szája sem ereszkedett még meg, mint a vértelen ínyű, fogatlan öregembereknél, nagy, csontos arca is, mely vidám támadó éllel nyomult a levegőbe, még töretlen életkedvről tanúskodott; csak az apró, pislogó, gyulladt szemek árulták el, hogy már árnyékba kívánkoztak. – Külföldi? – ismételte. – Mindjárt gondoltam.

– Miből? – kérdezte G. A.

– Horkolt, fiatalember – mondta az öregember.

G. A. elnevette magát. – Horkoltam?... Pedig tudtommal nem szoktam. Elnézését kérem, ha tán megzavartam délutáni álmát.

– Semmivel sem szerezhetett volna nagyobb örömöt – mondta az öregember, kissé kiegyenesítve magas, szikár termetét, s ellágyult mosollyal nézegetve G. A.-t. – Sajnos, hallásom már gyengül, s fülemet erősen a falhoz kellett szorítanom, hogy kivegyem tisztelt horkolásának minden elbájoló változatát. Egy régi gyerekkori emlékemet elevenítette fel, fiatalember.

– Gyerekkora óta nem hallott horkolást, Larra úr? – kérdezte G. A. kissé bosszankodva.

Az öregember tűnődve nézett maga elé, mint aki régmúlt fiatalsága egy boldog emlékének szárnycsapására figyel. – Akkor is csak egyszer – mondta. – Boldogult nagyapám, aki nagy kort ért meg, egy éjszaka közvetlenül a halála előtt hosszabb ideig horkolt. Nálunk már évszázadok óta nem horkolnak, fiatalember... Szíveskedjék átfáradni a szobámba! Mikor költözött be házunkba?

G. A. tudta, hogy Larra nagyapa hosszú évek, talán év-

tizedek óta nem mozdult ki szobájából, s legközelebbi családtagjain kívül vendéget sem fogadott, a megtisztelő meghívás tehát nyilvánvalóan nem a szomszéd ismeretlen személyének, hanem külföldi voltának szólt. Önként vállalt volt-e remetesége, kíváncsiságának természetes lecsukódása, kérdezte magában G. A., amint az aggastyán méltóságteljes, hosszú léptei mögött végighaladt a padlás keskeny folyosóján, melyen a naptól felhevített deszkafalak vastag, meleg szaga s a lépteik nyomán felszálló por kétfelől is elcsapta az ember lélegzetét. Az öregember taglejtéseinek erőteljes üteme, hangjának csorbítatlan férfialakja, folyamatosan sima társalgása az életkedvnek jelentős tartalékaira látszott utalni.

– Tisztelt horkolása – mondta továbbhaladva, de időnként hátrafordítva csontos fejét – több új változattal bővítette ki eddigi szűkös ismereteimet e téren, s több emlékrétegbe nyitott utat, melyekben szívesen elandalogtam az elmúlt félórában. Amint tudja, fiatalember, az öregek már jobbadán csak emlékeikből éldegélnek. Előadásának egyik részlete például arra a régmúlt időre emlékeztetett, amikor férfikorom teljében egy jókedvű asztalosműhelyben munkálkodtam, s bátor fűrészem túlsivította az egész műhely lármáját. Művének egy másik részlete viszont hetyke legénykoromat elevenítette fel, amikor is éjszakánként ékes fuvolaszóval igyekeztem meghódítani egy ifjú hölgy kegyeit, sajnos, nem eredménytelenül. Megint egy másik részlete egy trombitaszóra emlékeztetett, melyet egykor boldogult feleségemmel együtt hallottunk nem sokkal egybekelésünk után. Amikor pedig ön a közfal túlsó oldalán művészien recsegni és hörögni kezdett, egyszerre visszaszálltam feledhetetlen gyerekkoromba, amikor Lóri nevű több száz éves papagájom – mely nagyapámról maradt rám – esténként ágyacskám mellett kitanított arra, hogy az élet álom. Fiatalember, ön művészetével egy félórára élethűen felidézte előttem

elmúlt ifjúságomnak néhány vonzó részletét... Szíveskedjék belépni!

A szoba kitöltötte a padlástér teljes hosszát, két ablaka közül az egyik ökörszem formájában a kapu fölött az utcára nyílt, a másik, átellenben, ugyanarra a fallal körülvett kis udvarra, amelyre G. A. ablaka is szolgált. A két ablak szembenéző fényében a tágas helyiség egy fokkal világosabbnak tetszett az egész városnál. Bútorzata is észrevehetően elütött az X-ben megszokott szobaberendezésektől: középen asztal állt, körülötte négy magas támlájú, bőrüléses szék, a sarokban a fafaragásos, széles ágy pokróc helyett egy virágmintás, fekete selyemtakaróval volt lefedve, az ágy előtt egy kis kopott szőnyeg puhította a padlót, egy heverő állt az egyik fal mentén, három-négy tarka párnával behintve. Az utcai ablaknál karosszék állt, előtte egy gyöngyhímzéses zsámoly. A falon, a mosdó fölött tükör lógott, az első tükör, mellyel G. A. a városban találkozott. A tükör sarkában a keret alá csúsztatva egy kis elsárgult arckép egy elmosódó női arcot mutatott:

– Boldogult feleségem – mondta az öregember, hosszú, csontos mutatóujjával a kép felé célozva. – Foglaljon helyet, fiatalember!

Az aggastyán két fejjel magasabb volt G. A.-nál. A kétfelől áradó világosság részletesen kifejtette jelentős arcának eddig homályban maradt részleteit: az apró, gyulladt szemek fölött a bozontos, fehér, parancsoló szemöldököt, alattuk a kettős sötét táskákat, melyek megszámlálhatatlan, hajszálvékony redőkbe gyűrődtek. Horgas, sárga orra mint egy ragadozó madár csőre ugrott ki a vértelen, keskeny ajkak fölött, álla alatt a megereszkedett bőr két, hosszú ráncban hullott alá a vékony, inas nyakra, amely rugalmas egyensúlyban hordozta nagy koponyáját. G. A. érdeklődve nézte: legalább egy évszázadot foglalt össze ez az arc. Már csak árnyékok fértek el rajta, s

mégis ellenállóbbnak látszott akármelyik fiatal arcnál, melyet itt-tartózkodása során megismert.

– Fiatalember, nincs magánál valamilyen tápanyag, amelylyel megkínálhatna? – kérdezte az öregember, apró, gyulladt szemét mohón G. A.-ra szegezve. – Tiszteletre méltó családom nem tudja megbecsülni pompás étvágyamat.

G. A.-t önkéntelen tisztelet fogta el. – Éhes, Larra úr? – kérdezte.

– Mindig – mondta az öregember.

G. A. áthozta szobájából aznapra tárolt vacsoráját. – Tegye le az asztalra, majd később elfogyasztom – mondta az aggastyán. – Nem szeretek más ember jelenlétében enni, mert néha csámcsogok elragadtatásomban. Nincs itt rossz szag a szobában?

– Nincs – mondta G. A.

– Az öregségnek rossz szaga van – mondta az aggastyán –, s nem óhajtok más embert megbántani vele. Nem érez semmi rossz szagot?

– Jó orrom van – mondta G. A. –, okvetlen megérezném.

Az öregember egy tétova mozdulatot tett reszkető kezével. – Néha azt gondolom – mondta az ablak mellé állva, s hátát a falnak támasztva –, hogy a kisfiam azért látogat meg oly ritkán, mert rossz szag van a szobámban. Már gyerekkorában is kényes szaglóérzéke volt szegénynek. A kis unokám ugyan gyakran elidőz nálam, de az jobban szeret annál, hogysem megmondaná nekem. Az igazság az, hogy ő is csak szégyell engem.

– Miért szégyellné, Larra úr? – kérdezte G. A.

– Mert nem akarok elmúlni – mondta az öregember.

G. A. nem felelt. A szobában egy pillanatra csend lett. Alulról hallani lehetett az üzemben lévő harminckét szoba lassú zsongását egy-egy közbeiktatott hangosabb lánykacagás-

sal vagy egy fesztelen ajtócsapódással, mely megremegtette a padlásszoba deszkapadozatát. Odakünn az utca néptelen volt, csak egy kis rózsaszínű porfelhő szállt lassan ide-oda, egyre magasabbra emelkedve az alkonyati szellő láthatatlan csavarmenetén.

– Meg tetszett érteni, fiatalember? – mondta az aggastyán érezhető ingerültséggel hangjában. – Nem akarok elhunyni. Önnek megmondhatom, ön külföldi. Szó sem fér hozzá, szégyenletes állapot, magam is restelkedem, ha a tükörben elnézegetem vén ráncaimat s vak homlokomat. Megvetendő állapot, pi-ha – mondta az öregember s kiköpött. – Mit tart felőle?

– Larra úrban bizonyára még nem hamvadt el az életerő – mondta G. A., szemét a földre sütve.

– Pi-ha! – mondta az öregember, s újra kiköpött. – Szégyellnek... dugdosnak. Önnek tán nem mondták, hogy kerülje el szégyenteljes küszöbömet?

G. A. a falon függő, régi divatú, nagy ingaórát nézte. Ingája ütemesen himbálódzott, de az óralapról itt is hiányoztak a mutatók. – Nem figyelmeztették? – kérdezte az öregember. – Nem beszéltek arról, hogy a padláson egy különc rokonuk lakik?

– Nem beszéltek – mondta G. A.

– Természetesen – mondta az öregember megkönnyebbülten. – Nem is beszélhettek. Soha nem is fog eszükbe jutni, hogy idegeneknek kiszolgáltassanak, arra csak magamnak van jogom. Élek is vele, fiatalember, amint látja, mert az én koromban az ember már úgy elgyengül, hogy nem törődik többé sem szépészeti, sem erkölcstani korlátokkal, már csak a lelkén igyekszik könnyíteni. Beszélni akar, beszélni, beszélni... s ha nincs más, aki meghallgassa, akkor a szobája négy falának. – Az aggastyán egy pillanatra elhallgatott. – Én nem akarok

megboldogulni! – kiáltotta váratlanul erős hangon, öklét a magasba emelve.

– Értem, Larra úr – mondta G. A. lesütött szemmel.

– Ha meg akarja ismerni az emberi szívben rejlő gonoszságot – mondta az aggastyán, valószínűtlenül hosszú karjával G. A. mellére mutatva –, ha meg akarja ismerni a lélek pajkos fondorlatait, akkor egy magamfajta elgárgyult vénember mellé szegődjék, fiatalember, s annak lesse a szavát! A vén emberek szava a belek bölcsessége, fiatalember. Csak a belek védelmezik az embert többé-kevésbé megbízhatóan a halál ellen. Az öregkor mosolygó megértése, bölcs fölénye, szelíd megadása, a belátás, a kiegyezés, mindez már a halál fertőzése...

– Természetesen – mondta G. A.

Az öregember karja lehanyatlott, lassan megvakarta a térdét. Karja olyan hosszú volt, hogy meg sem kellett hajolnia, hogy elérje. – Én nem akarok meghalni! – morogta pislogó, apró szemével G. A.-t figyelve. – Azt mondtam az előbb, hogy a családom dugdos?

– Nem emlékszem, Larra úr – mondta G. A. –, hogy azt mondta volna.

– Pedig mi sem volna természetesebb, mint hogy dugdossanak – morogta az öregember. – De természetesen nem teszik meg. Ők küldték nekem azt a tápanyagot, amit az imént behozott?

– Ők – mondta G. A.

– Milyen kedvesek! – morogta az öregember. – Páratlan családom van. Szégyellnek, de óvnak. Milyen megkönnyebbülés lesz számukra, ha...

– Ne gondolja, Larra úr! – mondta G. A. – Őszintén ragaszkodnak önhöz.

– Az emlékemhez még jobban ragaszkodnának – mondta az öregember.

Minthogy időközben a nap már lehajlott a szemközti háztetők mögé s a szobában már csak az alkonyat fonák félfényei rezegtek a mind testesebb árnyékok között, az aggastyán meggyújtotta az asztalon álló, fehér porcelánburás, kis lámpát. A tejfehér fényben a lámpa mellett álló nagy rézkalitka hirtelen szikrázni kezdett. Az aggastyán megállt előtte, lassan végighúzta rajta csontos, kékeres kezét. – Szegény Lóri – mondta. – Az utolsó lelkes állat volt városunkban. Nagyatyámnak különös érdemeire való tekintettel engedélyeztetett az állattartás.

– Mi volt tisztelt nagyapja? – kérdezte G. A.

– Államelnök – mondta az öregember.

G. A. fölnézett. – Ugyan!

– Több évig viselte e megalázó tisztet – mondta az öregember sóhajtva –, mely elmúlása után apámra szállt, apámnak pedig én léptem örökébe. Szerencsére, csakhamar alkalmatlannak bizonyultam az erőmet meghaladó megaláztatások elviselésére. Nem panaszképp mondom, fiatalember.

– Értem – mondta G. A. – S ifj. Larra úr is államelnök?

– A kisfiamnak nem elég hosszú a karja – mondta az öregember.

– Hogy? – kérdezte G. A.

– A kisfiamnak a sors különös kegyelméből nem elég hosszú a karja – ismételte az öregember.

– Értem – mondta G. A. – Nem elég hosszú a karja. S ma ki az államelnök?

– Nem tudom, fiatalember – mondta az aggastyán egykedvűen, reszkető kezével a kalitkát simogatva. – Nálunk tapintatból nem szokták közhírré tenni a nevét. Önöknél különben nyilvánosságra hozzák?

– Többnyire – mondta G. A.

Az aggastyán apró, gyulladt szemével pislogva nézett G. A.-ra. – Szegény, szerencsétlen emberek – mondta.

– Az államfők élete nálunk is valóságos kínszenvedés, a legnyomorultabb ember sem cserélne velük – mondta G. A. – De nehéz munkájukban nem nélkülözhetik alattvalóik részvétét.

– Ha valaha megtanulja, fiatalember, hogy mit tesz az, férfinak lenni – mondta az öregember, fejét felvetve, s önkéntelenül kihúzva hatalmas termetét –, akkor azt is tudni fogja, hogy szenvedéseink terhét másokkal megosztani gyávaság, tetszik érteni? Kísértéseim elől magam is már huzamosabb ideje szobámba szeretek zárkózni.

– De nem kellemes dolog-e gyávának lenni? – kérdezte G. A.

– Szerfölött kellemes – mondta az öregember, egy gyanakvó pillantást vetve G. A.-ra. – Ezért időnként ki is szoktam nyitni az ajtómat. Látja azt a kis kályhát, fiatalember?

A sarokban egy háromlábú, apró vaskályha állt, amelyet G. A. eddig nem vett észre. Az első kályha volt, melyet a városban látott. – Hosszú államelnöki működésem után érdemeim elismeréseként tüntettek ki vele – mondta az aggastyán elégedetten –, hogy időnként kielégíthessem gyávaságom természetes szükségleteit. Mondanom sem kell, hogy családom nem gondoskodik a szükséges tüzelőről.

– Talán nem emlékezteti rá őket? – mondta G. A.

Az aggastyán ingerülten legyintett. – Szégyellnek! – kiáltotta hirtelen dühbe gurulva. – Szégyellik a szomszédság előtt, ha a kéményem füstölög. Szégyellik egy öregember természetes élettani szükségleteit. Szégyellik, hogy még nem múltam el. Itt kuporgok egész télen a tető alatt a hidegben, a szél átjárja lakosztályomat, a tetőn beesik az eső, kezem, lábam meggémberedik, az ajkam szederjes, de nincs bennük könyörület, senki nem szállít nekem tüzelőt. Itt ülök egész áldott nap ebben a karosszékben, fiatalember, egy kis, vékony, piros

kendővel a vállamon, a fogam vacog, a tagjaim szaggatnak, s a hideg könnyeket facsar ki a szememből. Bár az is lehet, hogy sírok. Ám hiába vizsgálgatom a kezemre csurgó csöppeket, melyek csak szűkös fehérjekészletemet fogyasztják, haszon nélkül, nem tudom megállapítani lélektani eredőiket.

– Miért nem költözik le egy meleg földszinti szobába, Larra úr? – kérdezte G. A.

– Mert még nem akarok elenyészni, fiatalember! – rikácsolta az aggastyán eltorzult arccal, nagy, horgas orrával G. A. felé bökve. – Megvetem a sötétséget, tetszik érteni? Elég sötét lesz majd a sírban.

– Lassanként arra is fel kell készülni, Larra úr – mondta G. A., a padlászlépcső felé fülelve, ahonnét egy halk reccsenés hallatszott.

– Nem hallok semmit – mondta az öregember, tekintetével G. A. fejmozdulatát követve. – Süket vagyok. Mit hall?

– Most semmit – mondta G. A.

Az aggastyán indulatosan megrázta fejét. – Azt hittem, valami tápanyagot hoznak – mondta keserűen. – Bár meglehet, hogy mai adagomat már beszolgáltatták. Hol is hagytam abba, fiatalember? Ha az emlékezetem nem csal, arról beszéltem, hogy családom milyen önfeláldozóan gyámolít. Annyira ragaszkodnak hozzám, hogy még akkor sem óhajtanak megválni tőlem, amikor megbetegszem. A télen huzamosabb ideig nyomtam az ágyat, de hiába szorgalmaztam, nem szállítottak kórházba. Nem és nem! – Az öregembert újra elfogta düh, halántékán domborúan kidagadtak az erek. – Itt feküdtem, fiatalember – rikácsolta –, egyes-egyedül ebben a hideg ágyban, mely már alig várja, hogy elcserélje vén csontjaim terhét egy szerelmespár dupla súlyával, s fogvacogva, láztól kisülő szemekkel néztem a falon a lassan növő árnyékot, mely már közeledő síromból emelkedett felém. Nyögtem, jajgattam, ordí-

tottam, de senki sem hallgatott rá. Öklömmel fenyegettem a falakat, fiatalember, de nem nyíltak meg.

– Erzsébet kisasszony nem látogatta meg? – kérdezte G. A.

– Annyira ragaszkodnak hozzám, hogy nem akartak megválni tőlem – mondta az öregember, hirtelen lecsillapodva.

– Erzsébet kisasszony nem látogatta meg? – kérdezte G. A. még egyszer.

– Nem szállítottak kórházba – mondta az öregember, G. A.-ra pislogva. – Annyira szeretnek, hogy szégyelltek kórházba szállítani. De túljártam az eszükön, fiatalember.

– Hogyan, Larra úr? – kérdezte G. A.

Az öregember ravaszul mosolygott. – Nem szálltam sírba – mondta diadalmasan, öklével az asztalra ütve. – A közóhajjal dacolva, meggyógyultam. Erős vagyok, mint a vas... Már megint hall valamit?

G. A. a hátsó nyitott ablaknál állt: úgy tetszett neki, mintha a fallal körülkerített kis udvarban halk lépések rajzolódtak volna ki a homokon. Odakünn vaksötét volt, semmit sem lehetett látni, az ablakon kiömlő, kis, sárga fény elszóródott a homályban, felszívódott a térben. Körös-körül, a magas bérházak falairól szüntelen sűrű áradásban sugárzott ki a fény az éjszakába. – Semmit sem látok – mondta G. A. – Nagyon meleg van. Ön már bizonyára le akarna feküdni, Larra úr?

– Valaki énekel az udvaron – mondta az öregember. – Nem a kis unokám hangja?

Szárnyaló sötét ének volt, dallamtalan és könnyű, mint a szél. G. A.-nak elszorult a szíve. Nem tudta, mi teszi olyan megindítóvá az éneket: hogy a bérkaszárnyák magas, szennyes falai, a szeméttel teleszórt udvarról száll fel a hatalmas, kötetlen ég felé? Csupa sóvárgás volt, szilaj vágyódás valamire, aminek nincs neve, szólongatása valaminek, aminek meg kell történnie, de nem történhetik meg, egy boldog fiatal testből

áradó delej, amely a semmibe sugárzik. Boldogság!... boldogság! Egy félig nyitott szájból szállt fel az ének, két vágyakozón kitárt lánykar fölött, egy szenvedő, súlyos világból, mely üzeneteket akar küldeni... hova? S már a következő pillanatban csupa tánc volt, kacagás, balzsam, enyhülés, túláradó gyöngédség, mely magához ölelne minden embert s fönn a magas égen a keserű tüzükben forgó csillagokat. A tárgytalan, céltalan boldogság! Egy kis, meleg, nyári szellő fújt be az ablakon. – Fiatalember, még várjon egy percig! – mondta az aggastyán, amikor látta, hogy G. A. az ajtó felé indul. Csontos, sovány arcán a pislogó, gyulladt szemek megnyugodtak, a ráncok abbahagyták ideges rezgésüket, súlyos nagy keze mozdulatlanul nyugodott G. A. vállán. – Ez a dal is az elmúlásra emlékeztet, fiatal barátom – mondta lehajtott fejjel. – De vegye tudomásul: el vagyok rá szánva, hogy megküzdök vele. Nem fogok előbb meghalni, mintsem testemnek, lelkemnek minden porcikája nem kívánja megsemmisülését. Önismeretem azt közli velem, hogy ez a perc sohasem fog bekövetkezni, bármilyen nehéz sorom lesz is egyedül egy világ közepette, mely végezni akar önmagával. Megőrizni kívánom magamat eleven tiltakozásként az eszméletlenség állapota ellen, mely mind jobban elterpeszkedik földünkön, s maholnap el fogja oltani az utolsó öntudatba zárt, utolsó emléket is arról, hogy valaha emberek éltek, szenvedtek és boldogok voltak. Utolsó őre kívánok lenni ennek a temetőnek, mely egyetlen példányként daltalanul, magányosan fog keringeni az űrben. Én szeretem az életet, fiatalember. Már csak fájdalmat és megaláztatásokat tartogat számomra, de én a fájdalmakat és megaláztatásokat is szeretem, mert azt bizonyítják, hogy életben vagyok. Nincs az a szenvedés, amelytől jobban irtóznék, mint attól, hogy egyszer majd nem leszek. Nem tudom elviselni azt a gondolatot, hogy eszméletem valaha is be fog zárulni. Nem bízom abban, hogy

a világ túlélheti halálomat, s nem kívánom elhunytommal megállítani a naprendszereket. Szeretem a hátfájásomat s derekam szaggatását, fiatalember, mert azt bizonyítja, hogy van hátam s derekam, szeretem a hidegtől elgémberedett kezem reszketését, mert azt reszketi, hogy van kezem, szeretem a gyulladt szememet, mert látja, hogy még látok. Szervezetem legalacsonyabb megnyilvánulásai is boldoggá tesznek. Örvendek, ha kinyújtom a kezemet s érzem, hogy van tér, elszórakoztat, ha ennek az órának a ketyegését hallgatom, mert általa megtudom, hogy van idő. Ha néha egész testemet összehúzza a görcs s fojtogat a légszomj, öntudatom szélső csücskében elégedetten motyogom magamban: fájok... fájok... élek. Nem nyugszom bele abba, hogy állítólag egyszer meg kell halnom, s ezért nem fogok meghalni... Vagy azt hiszi, hogy igen? – tette hozzá nyugtalanul, nagy orrával közelhajolva vendége arcához.

– Nem tudok erre a kérdésre felelni, Larra úr – mondta G. A.

Az aggastyán haragos pillantást vetett rá. – Köszönöm az ajándékba hozott tápanyagot – mondta reszkető hangon. – Remélem, hogy legközelebb én láthatom vendégül. Szíveskedjék üdvözletemet átadni kis unokámnak, ha véletlenül találkoznék vele. Elmehet, fiatalember.

– Jó éjszakát, Larra úr – mondta G. A.

– Jó estét, Larra kisasszony – mondta egy perccel később az udvarban mozdulatlanul álló árnyéknak, mely a magas kőfal alatt állva, könnyebbnek s átlátszóbbnak tetszett az éjszaka sötétjénél. Egy kis éji szellő meglobogtatta szoknyáját, s G. A. felé sodorta fiatal testének gyöngéd kisugárzását. – Jó estét, szerelmem – mondta a lány sötét hangján, melynek áramában még nem ültek el az ének utolsó hullámai. – Jó estét, szerelmem.

A nyári égen ragyogtak a csillagok. A hőség itt-ott egy kis párafátyolt szőtt közéjük, mely egy ideig mozdulatlanul lebegett, aztán hirtelen megrezzent és elkeveredett a csillagok fényével. Fönt is, lent is csönd volt, csak a lány lélegzetét lehetett hallani a fal tövében. Kis, fehér papucsa körül törött cserepek, elhasznált rozsdás konyhaedények hevertek, a homok szárazon meg-megzizzent körülöttük, ha a könnyű szél olykor belekavart, s felverte a földre tapadó vastag szemétszagot. A szomszéd bérházak nyitott ablakaiból is kiáramlott az éjszakába a lakások fülledt por- és verejtékszaga. Egyikmásik kivilágított ablak hályogos, sárga négyszöge mögött apró, fekete alakok mozgolódtak, a szemben levő falon néha látni lehetett árnyékaik eszelős futkosását. – Mi történt veled? – kérdezte G. A.

– Mi történt volna, szerelmem? – mondta a lány.

G. A. hallgatott. Nem vette ki a lány vonásait a sötétben, csak egy arcformájú halványan csillogó foltot, melynek derengésében, a két sötét tüzű szem fölött hajának egy elszabadult fekete fürtje játszadozott a széllel. – Meguntál? – kérdezte rekedten.

– Szeretem – mondta a lány.

– Gúnyolódsz? – kérdezte G. A.

A lány halkan elnevette magát. – Gúnyolódni? – kérdezte. – Hát az mi?

G. A. közelebb lépett. – Miért kerülsz el? – kérdezte ingerülten. – Egy hete a színedet sem láttam.

– Nem-e? – mondta a lány és nevetett. – S most megint nem lát, csak hall.

– Erzsébet!

– Itt vagyok – mondta a lány.

– Amióta beköltöztem hozzátok, úgyszólván nem láttalak

– mondta G. A. – Mit vétettem ellened, hogy elkerülsz? Nincs jogom rá, hogy felelősségre vonjalak...

– Csak vonjon! – mondta a lány. – Azt szeretem.

– Ne játsszunk, Erzsébet! – mondta G. A.

– De! – mondta a lány. – Játsszunk!

– Erzsébet – mondta G. A. már csak nehezen türtőztetve magát –, mi történt veled? Nem alszol a szobádban, sosem tudom, hol alszol. Amióta hozzátok költöztem, még nem csókolhattalak meg.

– Most megcsókolhat – mondta a lány.

– Most nincs kedvem – mondta G. A.

– Akkor majd én – mondta a lány.

– Maradj a helyeden – mondta G. A.

A lány elnevette magát. – Akkor nem érem el.

– Miért bujkálsz előlem? – kérdezte G. A. – Mindennap más szobában alszol.

– Nálunk az úgy szokás – mondta a lány.

G. A. még közelebb lépett. – Nálad nem volt szokásban.

– Szeretem – mondta a lány.

– Amikor ideköltöztem hozzátok – mondta G. A. –, nem engedtél be a szobádba, pedig miattad költöztem ide. Még nem csókoltalak meg, amióta nálatok lakom.

– Csókolj meg most! – mondta a lány. – Most szeretem.

G. A. elhallgatott. Maga elé nézett a sötétbe, amelyben egy ismeretlen, nevenincs női alak rezgett megfoghatatlan körvonalakkal, a körvonalakon belül árnyékkal, a szív helyén megejthetetlen tűzzel. – Én nem játszom, Erzsébet – mondta, rekedten a felindulástól. – Nálam a szerelem nem játék. Halálosan szeretlek.

– Én is magát – mondta a lány. – Csakhogy azt maga nem érti.

G. A. rámeredt. – Mit nem értek?

– Semmit – mondta a lány. – Semmit sem ért. Jöjjön most azonnal a szobámba, feküdjön le az ágyamba, és illesszük össze a lábujjainkat. Jöjjön!

G. A. hallgatott. – Nem csaltál meg? – kérdezte egy idő múlva.

A lány elnevette magát. – Megcsalni?... Az micsoda? Hogy lehet megcsalni egy oroszlánt, amely nincs?

– Ne játsszunk! – mondta G. A. durván. – Megcsaltál?

A lány a sötétből feléje nyújtotta fehér kis kezét, mely egyszerre láthatóvá és illatossá vált. – Csókolja meg a tenyeremet! – mondta. – Meg az ujjaim közét, mind az ötöt! Nem, csak négy van. Nem baj, azért az ötödiket is csókolja meg, ami nincs.

G. A. félrelökte a kezét, hátralépett. – Szóval megcsaltál?

A kéz lehanyatlott, csend lett. Messziről, a nagy bérházak mögül tompa dörrenés hallatszott, egy romház beomló falának szétporzó csattogása a kövezeten, nyomában csakhamar egy kis kerek, laza porfelhő szállt az ég felé, lassan kiemelkedve a szomszéd háztetők közül. Egy csillag eltűnt mögötte, majd egy második, harmadik. Az udvar falán túl, a nagy bérkaszárnyában, melynek reggel beomlott a legfelső emelete, elsötétedtek az ablakok. – Hogy csalhatnám meg, amikor szeretem? – mondta a lány. – Egyszerre nem lehet két férfit szeretni. Vagy lehet?

G. A. nem felelt.

– Maguknál külföldön lehet?

– Lehet – mondta G. A.

– Nem hiszem – mondta a lány. – Legföljebb az egyiket a másik után.

– Megcsaltál? – kérdezte G. A.

– Nem – mondta a lány. – Nem csaltam meg, szerelmem. Egyszer álmodtam egy nagy szőke férfival, de az is maga volt.

– Mit álmodtál róla? – kérdezte G. A.

A lány halkan elnevette magát. – Még egy babaszobát adott – mondta. – Egy rózsaszínűt. Egész éjjel, amíg az ágyában feküdtem, szőke és kövér volt, de amikor felébredtem, mégiscsak maga volt.

– Az ágyában feküdtél? – kérdezte G. A.

– Álmomban – mondta a lány. – De reggel magával ébredtem, s két babaszoba állt az ágyam előtt a földön, egy kék meg egy rózsaszínű. Az egyikben vendégség volt, s a másikban is mindenki odakészülődött. De mire elindultak volna a vendégségbe, megint felébredtem, s akkor már csak a kék babaszoba állt az ágyam előtt, az, amelyet magától kaptam. Most már elhiszi, hogy nem csaltam meg?

– Bár döglöttem volna meg abban a percben, amikor ideindultam – mondta G. A. halálsápadtan.

A lány hirtelen előrehajolt, s egy ijedt mozdulattal a szájára tapasztotta forró tenyerét. – Csitt! – mondta halkan, riadtan. – Ha ezt barátaink és jóakaróink közül valaki meghallotta volna, végtelenül rosszul esnék neki. Itt mindenki abban a hitben van, hogy odahaza külföldön is már rólunk álmodozott.

– Te is azt hiszed? – kérdezte G. A.

– Igen – mondta a lány. – Igen. Hogy rólam álmodott.

G. A. a lány halványan csillámló, forró kezét nézte, amely a kezében maradt. – Természetesen – mondta. – Éjjel-nappal rólad álmodoztam. Amióta az eszemet tudom.

– No, lássa! – mondta elégedetten a lány. – Jöjjön most gyorsan és illesszük össze a lábujjainkat.

– Várj egy pillanatig, kislányom! – szólalt meg ifj. Larra hangja a hátuk mögött. – Szeretett atyám elnök korában, amikor bölcs elméje még egészséges volt, arra oktatott, hogy nincs veszélyesebb pillanat az állampolgárok életében, mint amikor utolérik ábrándjaikat. Minthogy tisztelt vendégünk

egész életében rólad álmodozott, úgy vélem, most időt kellene neki adni, hogy kellőn felkészülhessen a várható csalódásra. Egyébként is bizonyára azért látogatott most le az udvarra, hogy megtekintse kertünket.

– Édesapám – mondta a lány –, tisztelt vendégünk már átesett a csalódáson.

– Mikor? – kérdezte ifj. Larra.

– Hogy mikor? – mondta a lány. – Nem is tudom már, édesapám. De az bizonyos, hogy átesett.

– Szép, nyári estéken, mint ez a mai is – mondta ifj. Larra, derengő arcát G. A. felé fordítva –, kisasszonylányommal ki szoktunk ülni ártalmatlan kis kertünkbe. Ha orrocskáját megcsapja a virágok illata, rendszerint énekelni szokott örömében.

– Hol vannak itt virágok? – kérdezte G. A. nyersen.

– Épp itt, az ön lába előtt van egy tulipánágyás – mondta ifj. Larra.

G. A. lába előtt csak cserepeket, törött téglákat, rongydarabokat, rozsdás vasakat, egyéb hulladékot látott, mely a szokottnál is erősebb rothadásos, édeskés szemétszagot árasztott. – Nem látok semmit – mondta gorombán. – Uram, semmit sem látok. – Ifj. Larra elnevette magát. – Persze hogy nem lát – mondta szívélyesen, kezét G. A. vállára téve. – Családomnak is csak több nemzedéknyi megfeszített munkával sikerült ezt a tulipánfajtát kitenyészteni, amelyet nem lehet látni. Különleges hagymájából a virág lefelé hajt ki, fejjel a földbe. Városszerte irigyelnek érte, uram.

– Alacsony értelmemmel nem tudom felfogni – mondta G. A. –, hogy mire való egy virág, amelyet nem látni.

– Nem elég, uram, ha tudjuk, hogy van? – mondta ifj. Larra.

– Hát persze, nem elég, ha tudjuk, hogy van? – ismételte, a lány, éneklő hangsúllyal. Már az udvari bejárat előtt állt,

csak a kis fehér papucsa látszott a sötétben. – Ó, ó, ó, mire való... mire való a virág, ha nem látszik? – énekelte. – Nem elég, ha tudjuk, hogy van? Ó, ó, ó, mire való... mire való?

– Elmegy, Erzsébet kisasszony? – kérdezte G. A.

– Erzsébet kisasszony – énekelte a lány, mint egy távoli visszhang. – Mire való?... mire való? Erzsébet kisasszony, mire való?

– Kisasszonylányom bizonyára azt a gondolatocskáját kívánta közölni önnel, uram – mondta ifj. Larra, a ház üres bejárata felé nézve –, hogy a virágok állandó testi látványa mértéktelenségre, sőt kicsapongásra csábítaná az embert. Amihez a magam részéről még csak azt bátorkodom csatolni, hogy elkerülhetetlen hervadásuk s elmúlásuk, amennyiben láthatóvá válnék, fölöslegesen felajzaná az embernek szenvedésre amúgy is fogékony idegzetét. Nem ért velem egyet, kedves barátom?

– Tökéletesen – mondta G. A., szemmel tartva az udvari bejáratot. Hirtelen felemelte fejét: a lány id. Larra kivilágított padlásablakán hajolt ki, arca sötétben volt, csak nyakának s vállának rajzolt, finom körvonalai látszottak a lámpafényben. – Ó, ó, ó, mire való?... – dúdolta halkan – Erzsébet kisasszony mire való?

G. A. másnap a padlásról leköltözött Erzsébet szobájába. Hátizsákját napközben az ágyon tartotta, ilyképp jelezve, hogy a szoba vagy legalábbis az ő ágya foglalt. Reggelente felkelt, bevetette az ágyát, kitakarította a kis szobát; nem volt sok munkája vele. A lány még aludt, a portörlés, seprés halk lármája sem ébresztette fel. Sokáig szeretett aludni; akármilyen korán feküdtek is le, mosolygó álma belenyúlt a késő délelőttbe. Mozdulatlanul feküdt, aludt és mosolygott az ágyára tűző heves napfényben, felső ajkán alig látható parányi izzadságcseppek fénylettek, s ha G. A. az ágy szélére ülve, óvatosan lecsókolta őket, tétován, lassan felemelte fehér karját, csukott szemmel megkereste G. A. térdét, ráfektette a kezét, tenyerével fölfelé s továbbaludt. Néha egy pillanatra kinyitotta a szemét, mosolygott, s újra behunyta. Bőre oly fiatal volt, hogy behajlított könyökén, mely G. A. térdén feküdt, nem látszott egyetlen ránc sem, az éjszaka sem hagyott árnyékot a szeme alatt. Az utcáról a nyitott ablakon át behallatszott a délelőtti járókelők beszélgetése, s továbbringatta álmát, s ha egy hangos lánykacagás csapott be az ablakon, vele mosolygott, a tenyere is megrezdült G. A. térdén, de nem ébredt fel. A hátán feküdt, szemérmesen csukott egyenes combokkal, egymáshoz illesztett bokákkal, tagjai fölött a vékony lepedő lenyomatával, oly mozdulatlanul, hogy ha fedetlen nyaka s

válla fehér bőre alatt nem lehetett volna érezni a vér keringését, inge alatt melleinek lassú emelkedését, süllyedését, G. A. nem hitte volna el, hogy még életben van. Nem ébredt fel akkor sem, ha fülét a mellére szorítva szívdobogását hallgatta. A test fáradhatatlan csendes híradása volt arról, hogy minden rejtett szervével pillanatról pillanatra tevékenyen továbbfonja létét, fiatal tüdejének, gyomrának, májának, okos, rejtélyes mirigyeinek, hangtalan anyagcseréjének és zúgó vérköreinek boldog összjátéka úgy rajzolódott le mosolyában, mint az állandó szép idő a barométerben. De mi mosolygott még? Ha az ablak előtt ülve, a kis sárga selyemkarosszékben, szemben G. A.-val hosszú, szikrázó, fekete haját fésülgette, vagy a szekrényében rakosgatott, vagy ha délben behozta az ebédet, amelyet az ágyon, egymás mellett ülve fogyasztottak el, vagy ha esténként, mielőtt ágyba bújt, a földre állított mosdótálban megmosta szép alakú, keskeny, kis lábát, G. A. egy percre azt képzelhette volna, hogy odahaza, egy olcsó albérleti szobában szerelmes fiatal férjként éli a köznapi polgár életét. De ezt a képzetét megzavarta, hogy Erzsébet olykor hosszabb vagy rövidebb időközökben, szeszélyből vagy társadalmi illemből idegen ágyakban aludt, hol a Larra villának valamelyik szobájában, hol házon kívül. Megesett, hogy csak másnap estére ért haza, egy ízben csak harmadnap, sötétedés után. G. A. kérdéseire megközelítő pontossággal el tudta mondani, hogy hol, melyik ismerős családnál töltötte éjszakáit, de kedélyén az idegenben, szeretője nélkül töltött éjjelek nem hagytak nyomot. Látszólag szívesen maradt ki és ugyanolyan szívesen tért haza. Egyszer, egy ismerős családnál tett látogatásuk alkalmával, rájuk sötétedett, s minthogy Erzsébet fáradt volt, mindketten ott maradtak éjszakára; a szobában, melyben G. A. aludt, még volt ugyan üres ágy, de G. A. hiába várta egész éjjel, a lány csak másnap késő délelőtt került elő. Éppoly

frissnek, pihentnek és elégedettnek látszott, mint otthoni szerelmes éjszakáik után. Mindazonáltal G. A. időnként meg volt győződve arról, hogy nem csalja meg.

Arról, hogy megcsalja, sohasem volt meggyőződve; ez tette lehetővé számára, hogy kitartson mellette. Bár a bizonytalanság nem vonzotta, a bizonyosságot – úgy hitte – nem tudta volna elviselni. De minél meghittebben éltek együtt, a lány annál illékonyabb lett. – Nem csaltál meg? – kérdezte G. A. a vendégségből hazajövet. – Nem csaltam meg, édes szerelmem – mondta a lány.

– Amióta szeretlek, nem csaltál meg? – kérdezte G. A.

– Nem csaltam meg, amióta szeretem – mondta a lány, szemét a földre sütve.

– Soha?

– Soha – mondta a lány. – Amióta szeretem, nem csaltam meg.

– Amióta szeretsz! – mondta G. A. – Nem tudsz egyenes választ adni?

A lány ránézett, szeme könnybe lábadt. – Ha most elhagyna, én akarnék meghalni – mondta.

G. A. megnyugodott, de Erzsébet aznap éjjel megint csak nem aludt a szobájában. G. A. reggel elment hazulról, csak délután vetődött haza. Feltűnő nyugtalanságot észlelt aznap a városban. A rekkenő hőség ellenére, mely rendszerint kiürítette az utcákat, még az egyébként néptelen Sugárúton is észrevehetően megnövekedett a forgalom. Lovasok nyargalásztak teherhordóik hátán az úttesten, a járdák, ameddig a szem ellátott, nyugtalanul hullámzottak a járókelők sűrű árnyékai alatt. Az utcák napos oldala is bepettyeződött sietős emberekkel. A Kerületi Börtön előtt nagy tömeg verődött össze, minden utcasarkon kisebb-nagyobb csoportok képződtek. G. A. itt-ott közéjük állt, hallgatódzott, de a fokozott élénkség okát nem

sikerült kivennie. Hangosabban tárgyaltak, izgatottabban nevettek, vidámabban vitatkoztak ugyanazokról a kérdésekről, melyek máskor is közszájon forogtak. G. A. megszólított egy-két embert, s megkérdezte tőlük, hogy mitől pezsdült fel a város. Az első megszólított nem értette meg a kérdést. – Nem veszi észre, uram – mondta neki G. A. –, hogy a szokottnál sokkal több ember van az utcán? – A megszólított körülnézett. – Valóban – mondta meglepetten. – Sokkal több ember van az utcán.

– S izgatottaknak látszanak – mondta G. A.

– Milyen jó megfigyelő ön, uram – mondta az ember. – Valóban, én is izgatott vagyok.

– Miért?

– Nem tudom, uram – mondta az ember. – Fogalmam sincs róla. Pedig határozottan érzem, hogy izgatott vagyok.

– Kellemesen izgatott? – kérdezte G. A.

Az ember eltűnődött. – Köszönöm szíves érdeklődését – mondta hálás mosollyal. – Ön valóban meglepően figyelmes. Azt hiszem, kellemesen izgatott.

G. A. a Sugárúton ment tovább, elhaladt az Hotel Astoria előtt. A déli szél épp szembe fújt, oly erővel s hőfokon, mintha egy olvasztókemencéből vágott volna ki, egy-egy erősebb rohama szinte leperzselte az ember szemöldökét. Leborotválta a port a kövezetről, kicsapta a romházak omladékai közül, lesöpörte a tetőkről, majd oszlopokat csavart belőle s felállította őket az út hosszában. A reggel még vakító ég meghályogosodott a repülő finom homokszemektől, melyek mögül a nap mint egy hatalmas, izzó golyó szórta bíborfényét. Az utcai járókelők néha eltűntek egy keringő por- és homokfelhő mögött, s mire a túlsó végén újra felbukkantak, arcuk, hajuk megszürkült, s ruhájukból egy-egy, külön, apró porfelhő csapódott ki a szél szívóhatására.

G. A. újra megállt egy csoportnál, mely az egyik keresztutca sarkán, egy három-négy emeletes ház kidőlt kapuja előtt horgonyozta le magát. Egy ideig türelmesen elhallgatta vidám, izgatott tereferéjüket, mely ezúttal az időjárás körül forgott. Megint feltűnt neki, hogy eszmecseréjük legegyszerűbb állításai, kérdései s válaszai néhány izgalmi fokkal magasabban hangzottak el, mint amennyi a mondat tartalmát megillette volna, jókedvű nevetésük ugyan nem volt kevésbé szívből jövő, de idegesebben szólt. G. A. olyasféleképp érezte magát, mint a színjózan ember, aki egy szesszel már kissé túlfűtött társaságba csöppen. Ezúttal egy asszonyt szólított meg.

– Milyen érdekes megfigyelés, uram! – mondta az asszony. – Tényleg sokkal több ember jár ma az utcán. Hát ha csak magamat nézem: máskor ilyenkor többnyire odahaza szoktam üldögélni.

– S ha szabad kérdeznem, ma miért jött el hazulról? – kérdezte G. A.

– Nem is tudom – mondta az asszony. – Talán mert egy üzenetet vittem a fiamnak. De nem találtam otthon, tehát bizonyára ő is az utcán van.

– Valamilyen jó hírt vitt a kedves fiának, hölgyem? – kérdezte G. A. – Azért kérdem, mert olyan izgatottnak látszik.

– Tényleg izgatott vagyok – mondta az asszony meglepetten. – Nem is vettem eddig észre. De most hogy szól, határozottan érzem, hogy egész testem kellemesen bizsereg. Köszönöm, hogy figyelmeztetett, uram.

– S ha szabad érdeklődnöm, mi izgatja fel? – kérdezte G. A.

– Nem tudom – mondta az asszony, kezével végigsimítva homlokán. – Talán az, hogy ilyen szokatlan időben az utcán járok. Olyan izgatott vagyok, uram, hogy most már félreérthetetlenül érzem...

– Mit? – kérdezte G. A. – Mit érez, hölgyem?

– Hogy történni fog velem valami – mondta az asszony, könnyes szemmel G. A.-ra mosolyogva. – El kellene búcsúznom a fiamtól.

– Nem az időjárás viselte meg az idegeit? – kérdezte G. A. – Nem a szokatlan nagy meleg?

– Már miért viselt volna meg? – mondta az asszony. – Nyáron mindig meleg van. Mihelyt éjszaka megizzadok, tudom, hogy beköszöntött a nyár s meleg van. Szerencsére, a természetnek nincs más, rendszeresen ismétlődő jeladása, mely az idő óhatatlan múlására emlékeztetne. Észrevettem ugyan, hogy a hajamba itt-ott már ősz hajszálak vegyülnek, alighanem a nyakam is ráncosodik már, s nyugtalanabbul alszom, de mindezt nem tartom meggyőző bizonyítéknak.

– Ön még nagyon fiatal, hölgyem – mondta G. A. – Nem látok egyetlen ősz hajszálat sem.

– Milyen elragadóan kedves ön, uram – mondta az asszony. – Csak tudnám, miért vagyok ilyen izgatott?

Délfelé, több órai fárasztó gyaloglás után, melynek során a Sugárút felzaklatott külső képe nem csillapodott le, s csak a hőség sűrűsödött, s a szél ereje nőtt meg, G. A. elért ahhoz a kis keresztutcához, ahol első napi sétája során egy boltban kenyeret vásárolt. A kirakat képe azóta sem változott meg: néhány apró zöld alma, rebarbara, két-három fej hagyma, egy pár ócska cipő, s ugyanaz a mutató nélküli, nagy sárgaréz állóóra, amelyet első alkalommal látott. Az ajtó egy csengőszerkezetet indított meg, melynek rekedt berregése egy öregember diszkrét köhintésére emlékeztetett. Az üzlet ismét üres volt. G. A. leült egy székre. Fáradt volt, csüggedt volt.

– Örülök, hogy viszontlátom, uram – mondta a belépő kereskedő. – Rég járt errefelé. Fáradtnak látszik.

– Meleg van – mondta G. A.

– Parancsol egy forró fürdőt? – kérdezte a kereskedő nagy

jóindulattal. – Ha nem csalódom, a fürdőszobám pillanatnyilag üres. Feleségem szívesen elkészíti a fürdőt.

– Köszönöm – mondta G. A. –, nem kívánok most fürödni.

A kereskedő kihúzott egy fiókot, egy fűrészfogú, hosszú kenyérvágó kést vett elő, egy ideig szeretettel nézegette. – Négy szelet kenyeret, mint rendesen? – kérdezte szívélyes mosollyal.

– Elég lesz három – mondta G. A.

A kereskedő bólintott. – Amint látom, kezd ideszokni, uram – mondta, miközben három hártyavékony szeletet vágott a hosszúkás, téglaformájú, szürke kenyérből, gondosan egymásra illesztette őket, a pultról lefújta a morzsákat. – Tehát hármat. Már látom közeledni az időt, amikor már két szelet elfogyasztását is megengedhetetlen kéjenckedésnek fogja érezni, durva kihágásnak ön- és közérzete ellen.

– Meglehet – mondta G. A.

A kereskedő ránézett. – Ön egy sóhajt nyomott el, uram – mondta. – Remélem, fejlődése nem jár nagyobb lelki megrázkódtatásokkal?

– Fejlődésem egyenlőtlen – mondta G. A. – Néha arról ábrándozom, hogy öt szeletet szeretnék megenni együltömben.

– Hát miért nem teszi meg, uram! – kiáltotta a kereskedő szenvedélyesen. – Ötöt! Tízet! Százat! Csak nem akarja megfosztani magát az élet egyetlen örömétől, vágyainak féktelen kielégítésétől? Senki sem tehet arról, ha beteges hajlamai vannak. Levágok önnek még egy negyedik szeletet, uram.

– Rendkívüli hálára kötelez – mondta G. A.

– Megtekintette a sarkon a salétrom-rózsákat? – kérdezte a kereskedő, miközben a kenyeret papírba csomagolta, s egy vékony zsineggel gondosan átkötötte. – Szebbek, mint valaha. Oly szépek, hogy olykor már valósággal undorodom tőlük. Azt hiszem, megöregedtem, uram – tette hozzá csendesen,

szelíd homlokát G. A. felé fordítva –, s követni vágyom példájukat.

– Vetekedni fog velük szépségben s vonzerőben – mondta G. A.

A kereskedő hálásan elmosolyodott. – Merem remélni, uram – mondta. – Legyen máskor is szerencsém.

A szél megfordult, G. A. hazafelé útján megint szembe kapta a vágtató porfelhőket. Az utca izgalma a délután folyamán sem ült el, a megbolydult város minden nyílásán át egyre újabb zsibongó embertömegeket hozott forgalomba. Az utcák tele voltak vadul vágtató, boldogan rikoltozó gyerekekkel, akik a felnőttek összeállt, vitatkozó csoportjai között ide-oda cikázva, vak röptükben neki-neki ütköztek az emberek lábának, felbuktak, pillanatok alatt talpra ugrottak, tovább rohantak, újra elestek, izgatottan gyöngyöző, magas kacagásukkal körülfűzték a felnőttek ugyancsak izgatott, de vastagabb zsibongását. A sivatagi forró viharnak egy-egy görcse néha jól megtermett embereket is elrántott vagy a falnak nyomott, s jelentős károkat okozott az épületekben. A Sugárúton magán az újonnan épült házak, melyek között aránylag még kevés volt a romház vagy a megsérült épület, többé-kevésbé sikeresen ellenálltak a vihar dühének, a keresztutcák ósdibb építményei között azonban életveszélyesnek látszott a közlekedés. A cserepek, melyeket a szél leszaggatott a tetőkről, néha a Sugárút úttestéig repültek. Az egyik kisebb utcában épp akkor dűlt be egy omladozó ház egyik fala, amikor G. A. az utca sarkára ért. A szél elkapta a felszálló törmelék- és porfelhőt, s kinyomta a Sugárútra, ahol egy szempillantás alatt úgy eltömte a levegőt, hogy az ég elsötétedett. Messziről olykor ágyúlövésekre emlékeztető tompa dörrenések hallatszottak.

Késő délután lett, mire hazaért. Szobájában vendéget talált: Leone, kivel az elhalt Elzánál tett látogatása óta nem találko-

zott, az ágyán ült, félig fekvő helyzetben, egyik lábával az ágytakarón, s könyökére támaszkodva szótlanul nézte Erzsébetet, aki lesütött szemmel ült mellette, az ágyhoz húzott kis sárga karosszékben. G. A. hátizsákja az ágy mellett, a földön hevert.

– Örülök, uram – mondta Leone, fáradt, szép arcát az ágy előtt megtorpanó G. A. felé fordítva –, rendkívül örülök, hogy még önnel is találkozhatom. Búcsúlátogatáson vagyok, uram. Jelentős beszélnivalóm lesz önnel, ha érdemesnek tartja, hogy időt szakítson rá.

– Búcsúlátogatáson? – kiáltotta a lány ijedten.

– Még nem mondtam? – kérdezte Leone.

A lány nem felelt. Leone a másik lábát is felhúzta az ágyra. Nadrágszárán, közvetlenül a térde fölött egy rozsdabarna beszáradt vérfolt sötétlett. – Csevegésünk hevében talán még nem jutott rá idő, hogy megemlítsem – mondta bocsánatkérő, félszeg mosolyával –, ámbár az is meglehet, hogy elfeledkeztem róla. Amint tudja, Larra kisasszony, személyemnek vajmi kevés jelentőséget tulajdonítok abban a bensőséges, bár egyoldalú viszonyban, mely önhöz és kiváló családjához fűz.

– Hova utazik, Leone úr? – kérdezte G. A., szétvetett lábakkal az ágy előtt állva.

– Nem utazom, uram – mondta Leone.

– Akkor miért búcsúzik? – kérdezte G. A.

Leone feléje fordította érett, kemény arcát mély barázdáival s gyöngéden világító, kék szemével. Tekintete végtelen jóindulattal pihent G. A. arcán. – Azért búcsúzom, uram – mondta –, mert bár nem utazom, de úgy érzem, hogy el kellene utaznom. Megelőzöm a tényt, mielőtt magára eszmélhetne. Ennek ellenére természetesen megeshetik, hogy mégiscsak elutazom, ha csak valamilyen váratlanul felmerülő akadály vissza nem tart.

G. A. felemelte a földön heverő hátizsákját, s az ágyra

dobta Leone háta mögé. – Mi beszélnivalója van velem? – kérdezte, mindkét kezét nadrágzsebébe dugva.

– Nem tudom, uram – mondta Leone barátságosan mosolyogva. – Fogalmam sincs róla. Mint rendesen, ihletem most is cserben hagy a döntő pillanatban.

– De azt tudja, hogy az én ágyamon fekszik? – kérdezte G. A.

– Talán épp erről akartam önnel beszélni – mondta Leone barátságosan. – Milyen előzékeny és szolgálatkész ön, uram, hogy ilyen gyorsan segítségére siet a megszorult embernek! Ha nem említi az ágyát, sohasem vettem volna észre, hogy beszélni akarok önnel.

– Tehát? – kérdezte G. A. karjait összefonva mellén.

Amióta G. A. belépett a szobába, Erzsébet földre sütött szemmel, kezét ölében összekulcsolva, mozdulatlanul ült kis karosszékében. Az alkonyat fénye az ablakon át tarkójára s előrehajló, karcsú nyakára esett, csillogó körmökkel megcirógatta fekete haját. G. A. szorosan melléje lépett, combját a kis karosszék karfájának szorítva. A lány egy pillanatra felnézett rá, újra lesütötte szemét. – Közbevetőleg! – mondta G. A. – A Hotel Astoria portásán is ön végezte a műtétet?

– A Hotel Astoria portásán? – ismételte Leone eltűnődve.

– Aznap éjjel – mondta G. A. –, amikor Larra kisasszonyt elkísérte a szállodába? Szíveskedjék visszaemlékezni! Amikor hosszabb ideig hiába várt a hallban arra, hogy Larra kisasszony visszatérjen önhöz? Talán unalmában végezte el a műtétet, mivel én épp nem voltam kéznél?

– Lehet – mondta Leone. – Lehet. Bár nem emlékszem arra, hogy Larra kisasszonyt valaha is elkísértem volna az Astoria szállóba.

G. A. önkéntelenül a lányra nézett, de ez nem mozdult. A szobában néhány pillanatra csend lett, csak a kapu előtt

összefutott emberek izgatott, hangos beszélgetése szüremlett be a csukott ablakon. – Larra kisasszonyt aznap éjjel kísérte el a szállodába, amikor Elza barátnője meghalt – mondta G. A. – Még mindig nem emlékszik, uram?

– Amikor Elza barátnőm meghalt? – ismételte Leone, szívélyesen mosolyogva. – Régen volt az, uram, hogy emlékezhetnék az apró-cseprő részletekre! Még magára Elza barátnőmre is alig emlékszem, bár hiányát sohasem fogom kiheverni. Viszont ha Larra kisasszonyt akkor éjjel a szállodába kísérem, az természetesen eltörölhetetlen nyomokat hagyott volna emlékezetemben.

G. A. egy türelmetlen mozdulatot tett kezével. – Végeredményben miről kíván velem beszélni?

– Halálnak és életnek ez a pajzán helycseréje örökké emlékezetes maradt volna számomra – folytatta Leone elgondolkodva. – A tökéletes befejezés és a kontár kezdet helycseréje! Milyen elbájoló képzet! Lehet, hogy ez lelkesített fel arra, hogy végrehajtsam az említett műtétet.

– Tehát mégis járt akkor éjjel az Astoriában? – mondta G. A.

Leone elmosolyodott. – Képzeletben, uram – mondta. – Képzeletben mindenki az Astoriában járt akkor éjjel Larra kisasszony piciny lábainak nyomában. Erről kívánok most önnel beszélni. Remélem, nem félemlítettem meg?

– Ha megengedi, leülök az ágyamra – mondta G. A. – A műtétet is kényelmesebben tudja elvégezni rajtam, ha jobban a keze ügyében vagyok.

– Milyen figyelmes ön, uram – mondta Leone.

A ház, úgy látszik, teljesen kiürült, sem a szomszédos szobákból, sem a földszintről egyetlen hang sem hallatszott, az izgatott közhangulat alighanem a ház valamennyi lakóját az utcára terelte. Odakünn változatlan erővel sivított a szél, időn-

ként még a kapu előtti vidám kiáltozást, nevetést, a gyerekek sivalkodását is túlfütyülte. – Még nem látom elérkezettnek az időt a műtétre, uram – mondta Leone, barátságosan mosolyogva. – Hogy úgy mondjam, ön még a kezdet kezdetén tart. Őszintén beszélek önnel, nehogy hiábavaló reményeket tápláljon.

– Köszönöm – mondta G. A. – Legyen szíves, vegye le a lábát az ágyamról!

Erzsébet egy kis ijedt sikoltást hallatott, szájára csapta kezét. – Sok időnek kell még eltelnie – mondta Leone, miközben lassan felült, s lábát levette az ágyról –, még sok időnek kell eltelnie, uram, amíg eléri az érettségnek azt a fokát, amikor joggal számíthat a társadalom könyörületére. Én azt már nem fogom megérni.

G. A. leült az ágyra, keresztbe vetette lábát. – Ha csak nem változtatja meg időközben a rólam való véleményét!

– Az, persze, megtörténhetik – mondta Leone.

– Például a következő tíz percben – mondta G. A.

Leone vidáman elnevette magát. – Megtörténhetik, uram – mondta. – Foglalkozásomban nagy lelki rugalmasságra van szükség, az emberi lélekben végbemenő változások villámgyors tájolására és kiértékelésére. Vannak emberek, akik megfelelő körülmények között tíz perc alatt tíz évet öregednek.

– Ön minden lehetőt el fog követni, hogy tíz perc alatt megváltoztassa a rólam való véleményét – mondta G. A., szemmel tartva a lányt, aki még mindig szájára csapott kézzel, mozdulatlanul ült karosszékében. – Közölje most már végre, hogy miről kíván velem beszélni!

– Az ön sorsáról – mondta Leone. – Azaz az ágyamról – mondta G. A. – Fölösleges fáradság, uram.

Leone hallgatva nézett maga elé. Rokonszenves, értelmes arca nem rejtette el felindultságát, tenyerével fáradtan végig-

simított magas homlokán. – Az ön sorsáról kívánok beszélni, uram – ismételte csendesen.

– Azaz az ágyamról – mondta G. A. – Ismétlem, fölösleges fáradság.

– Ön itt nincs a helyén, uram – mondta Leone lehajtott fejjel. – Őszinteségemet bizonygassam? Ha ön nem tud jóakarói s barátai szívében olvasni, hiába tenném. Több rokonszenvet érzek ön iránt, uram, mint amennyit kevéssé érett személye megérdemel, s lehet, hogy épp ezzel hívtam ki magam ellen jogos haragját. Belátom, hogy rossz úton járok, s ez természetesen csak megerősít abbeli igyekezetemben, hogy ne térjek le róla. Megismétlem, ön itt nincs a helyén, uram!

G. A. összefonta mellén a karjait. – Tehát adjam át önnek az ágyamat?

– Ön abból a célból tisztelte meg városunkat látogatásával – mondta Leone –, hogy megismerje életünket és szokásainkat, bármilyen megvetendők volnának is azok. Larra barátaim háza nem alkalmas erre a célra, uram. Larra barátaim, egytől egyig, Erzsébet kisasszonyt is beleszámítva, megrekedtek az emberi nem fejlődésének egy majomszerűen alacsony fokán, melyen a nyers életkedv a tökéletesedésre törő, ernyedetlen igyekezettel párosult, a balsiker a siker szülőanyja volt, s az emberek életét az a vásott téveszme kormányozta, hogy a dolgoknak csak akkor van értelmük, ha véghez viszik őket. Balga, sőt szánalmas önhittségükben balsikerüket saját elégtelenségüknek tulajdonították. Larra barátaim, egytől egyig, Erzsébet kisasszonyt is beleszámítva, egy őskori elme ártatlanságával szemlélik a világot. Ez nem alkalmas környezet az ön számára.

– Nekem megfelel – mondta G. A. – Az ágyat is beleértve.

– Természetesen – mondta Leone, s gondterhelt arcán egy alig észrevehető, szelíd mosoly játszott. – Ön bizonyára nálam is jobban tudja, uram, hogy életünk legkisebb eseménye is

hasonlít ránk. Ön a város sok millió ágya közül egy gyermek bájos biztonságával kiválasztotta azt az egyetlen csalafinta ágyat, amely tisztelt hazájára és oktondi múltjára emlékezteti. S az ágy körül természetesen megtalálta a hozzáillő családot.

G. A.-nak fejébe szállt a vér. – Megtiltom – mondta rekedten –, hogy jelenlétemben tiszteletlenül nyilatkozzék Larra kisasszonyról és családjáról.

– Vigyázzon! – mondta a lány nagyon halkan. A szobában csönd lett. G. A. a lányra nézett, ez tágra nyílt, rémült szemekkel figyelte Leonét, aki kezeit tördelve, lehajtott fejjel ült az ágyon. – A tilalomnak természetesen alávetem magam – mondta ez kisvártatva, s félszegen mosolygó arcát G. A. felé fordította. – Sőt, merem állítani, uram, hogy semmivel sem szerezhetett volna nagyobb örömet, mint azzal, hogy ezt a tilalmat kibocsátotta. Ön iránti mértéktelen rokonszenvemtől már-már elvetettem a sulykot. Id. Larra úr például egyike történelmünk legdicsőbb alakjainak: karjai másfél-két hüvelykkel hosszabbak, mint bármelyik államelnökünknek az elmúlt századokban. Minden különösebb fáradság nélkül jobb kezével bele tud nyúlni bal nadrágzsebébe s a ballal a jobba.

– Van még valami közölnivalója? – kérdezte G. A. – Fáradt vagyok, s le szeretnék feküdni.

– Én is – mondta Leone, széles, erős állát egy gyors rántással G. A. felé emelve.

Ez elmosolyodott, a lányra nézett. Erzsébet térde láthatóan remegett vékony szoknyája alatt, szemében gyermekes rémület csillogott. – Ismétlem, id. Larra úr egyike történelmünk legdicsőbb alakjainak – mondta Leone hangosabban. – Sajnos, szokásaink nem adnak rá módot, hogy megvédjük önnön rothadása ellen. Uram, ön városunk legboldogtalanabb családjánál talált otthonra. Mint jóakarójának és tisztelőjének kötelességemnek tartom figyelmeztetni erre a körülményre,

s csak annyit fűzök hozzá – amiről ön rövid itt-tartózkodása alatt nyilván még nem szerezhetett tudomást –, hogy nálunk természetesen mindenkinek joga van a boldogtalanságra. Elnézést kérek e kíméletlen közlésért.

– Én nem vagyok boldogtalan – mondta a lány halkan.

– Larra kisasszony – mondta Leone, hangját tisztelettudón lehalkítva –, nem kételkedem benne. Önnél még nem késett el a segítség.

– Szeretnék most már lefeküdni – mondta G. A. –, lekötelezne, ha erre módot adna.

Leone barátságosan biccentett. – Természetesen – mondta, szívélyesen mosolyogva. – Hisz jól tudja, uram, nálunk mindenki addig él, amíg kedve tartja. Újra elnézést kérek mondanivalóm eszméjének homályos, sőt kissé cikornyás megfogalmazásáért.

– Hordja el magát! – mondta G. A.

Leone nem felelt rögtön. Arcát G. A. felé fordította, s megindultan, szánakozó tekintettel hosszan nézte; mintha némi megvetés vegyült volna részvétébe. – Viszontlátásra, uram! – mondta, lassan feltápászkodva az ágyról. – Elnézését kérem, ha megbántottam volna. – Megfordult, lehajtott fejjel ellépett az ágytól. De még mielőtt az ajtóhoz ért, Erzsébet felugrott helyéről. – Leone úr – kiáltotta –, ne menjen el!

G. A. is felállt az ágyról. – Őt választod?

A lány elsápadt. – Segítsen – mondta –, segítsen! Uramisten!

– Őt választod? – kérdezte G. A.

– Hisz búcsúlátogatáson van – mondta a lány halkan, lesütött szemmel. – Nem hallotta? Búcsúlátogatáson van.

G. A. kiment a szobából. Odakünn az utcán már erősen sötétedett, de az emberek még künn vesztegeltek, a tömeg alig ritkult, lelkes hangulata sem apadt el, a gyerekek is utcán

voltak még, de mintha a házon kívüli, szokatlan sötétség megriasztotta volna őket, a felnőttek közé elegyedve megfélemlítetten hallgattak, csak itt-ott szólt még egy-egy dévaj rikoltásuk a növekvő éjszakában. A szél elállt, az ég kitisztult. G. A. a város pereme felé haladva, valamilyen kevésbé forgalmas utcát keresett, ahol magára maradhat gondolataival. A romházak mögül felkelt a hold. Egy keskeny, kis utcában, melyen mintha korábbi bolyongásai során már többször járt volna, leült egy téglakupacra, hátát egy házfalnak támasztva. Az utca túlsó torkolatát emeletnyi magasan eltorlaszolta egy beomlott ház téglatörmeléke, az épületek nagyobb része lakatlannak látszott, mindössze három-négy kivilágított ablak pillogott a hold fénye alatt. A kapuk előtt itt-ott két-három ember álldogált.

G. A. már jó ideje ült a téglakupacon, amikor egy vékony gyerekhang felriasztotta gondolataiból.

– A mama kérdezteti, uram – mondta a gyerek, egy tíztizenkét éves kislány –, hogy nincs-e szüksége valamire?

– Nincs – mondta G. A. – Hol az édesanyád?

– Ott áll a kapuban – mondta a lány, az egyik közeli ház felé mutatva. – Ha semmire sincs szüksége, uram, akkor szíveskedjék odafáradni hozzánk.

– Minek? – kérdezte G. A.

– Hogy minek? – ismételte a kislány ámuldozva. – Társalogni, uram, hogy ne üldögéljen itt olyan egyedül.

– Köszönöm – mondta G. A. – Egyedül szeretnék maradni, fiam.

A kislány rábámult. – Szíveskedjék már közölni, hogy mire van szüksége – mondta, kötényét húzogatva zavarában. – A hasacskája fáj, uram?

– Nem fáj, fiam – mondta G. A. – Köszönöm, semmire nincs szükségem.

A kislány tanácstalannak látszott. Hátranézett, a kapu felé, kezének, vállának kétségbeesett mozdulataival jelezve az utca túlsó oldalára, hogy nem tudja bevégezni küldetését. A holdfény megvilágította vékony kis alakját, megcsillant hátrafordult gyereknyakán, rácsurrant ujjhegyre emelkedő, meztelen lábára. Az utca túlsó oldala árnyékban feküdt, a beszélgető embereknek csak a hangja neszezett a sötétben. – Azon elmélkedik, uram – kérdezte a kislány, lábujjain hintázva –, hogy elmenjen-e holnap a kirándulásra?

– Miféle kirándulásra? – kérdezte G. A.

A kislány nagy komoly szemével az arcába bámult. – Még nem tetszik tudni, hogy holnap kirándulás lesz? – kérdezte hitetlenül, homlokát ráncolva. – Hisz mindenki olyan izgatott, uram, másról sem beszélnek. – Megcsóválta fejét, majd hirtelen megfordult, eliramodott a túloldali kapu felé. Minthogy G. A. előrelátta, hogy hosszabb-rövidebb időn belül újabb kísérlet fog történni arra, hogy magányán könnyítsenek, felállt, s gyors léptekkel elhagyta a kis utcát. A hold csalóka fényében csakhamar eltévedt, s egy sűrűn lakott, látszólag ismeretlen városnegyedbe ért. Hajnal felé járt már, mire hazavetődött. Már a lépcsőn felfelé menet látta, hogy Erzsébet szobájának ajtaja szélesen ki van tárva, mintha szándékosan hagyták volna nyitva. A lány nem volt a szobában. Az ágya vetetlen maradt, a saját ágya is vetetlen és üres, rajta a hátizsákja, ugyanazon a helyen, ahol délután hagyta. Felment a padláslépcsőn, régi szobájába. Erzsébet az ágyban feküdt, mélyen aludt. Amikor megállt előtte, kinyitotta szemét, rámosolygott, kitárta két karját.

Reggel G. A.-t szokatlan hang ébresztette: mintha messziről halk trombitaszót hallana. Felült, fülelt. A csukott ablakon át is hallani lehetett: nagy távolságban rezesbanda szólt, több trombita, kürt, fuvola, klarinét. A következő pillanatban kicsapódott az ajtó s id. Larra feldúlt arccal, bokáig érő, hosszú hálóingben betámolygott a szobába. Hatalmas, szikár termete előredűlt, mintha el akarna esni, arca minden izmával és redőjével mondhatatlan felháborodást és rémületet fejezett ki.

– Hallja ezt, fiatalember? – rikácsolta hosszú karját fenségesen G. A. felé nyújtva. Térde megroggyant, egyik kezével megkapaszkodott a falban. – Hallja ezt? Hallja ezt a hangot, amely bűzösebb az árnyékszékekben hallható bugyborékolásoknál, s romlottabb, mint a pokol visongása? Már megint azt akarják, hogy elmúljak.

G. A. felült az ágyban. – Nyugodjék meg, Larra úr!

Az aggastyán ránézett apró, gyulladt szemével, majd mintha hirtelen elfeledkezett volna háborgásáról, egy hosszú lépéssel az ágy mellett termett, föléje hajolt.

– Ki fekszik itt maga mellett? – kérdezte szaporán pislogva.

– Én vagyok, nagyapa – dúdolta a lány az arcára húzott takaró alól.

– Ki az az én? – mondta az öregember, haragosan felvonva bozontos, fehér szemöldökét. – Úgy hallom, nő.

– Nő... nő – énekelte a lány. – Nappal nő és éjjel nő. Nő... nő... nő.

Az öregember kiegyenesedett. – A kis unokám?

– Dehogy, nagyapa! – mondta a lány a takaró alatt. – Egy nagy oroszlán.

Az öregember elengedte az ágyat, hátát a falnak támasztotta. – Fiatalember – mondta felháborodástól reszkető hangon –, hogy merészel vendégül látni, ha nő fekszik az ágyában? Ennyire elfeledkezett volna arról a tiszteletről, amellyel koromnak s közjogi méltóságomnak tartozik? Arról nem is szólva, hogy ez a nő bizonyára meztelenül fekszik ön mellett az ágyban! Ki ez a nő?

– Nem tudom, Larra úr – mondta G. A.

Az aggastyán fenyegetően rávicsorította megmaradt erős sárga fogait. – Az én időmben is szabadosak voltak a fajfenntartási erkölcsök – mondta –, de azért a fiatal lányok legalább annyi illemet tudtak, hogy öregemberek jelenlétében nem prokreáltak. Ki ez a nő?

– Én vagyok, nagyapa – énekelte a lány a takaró alatt. – Jelenleg nem prokreálok. Kidughatom a fejem a takaró alól?

– Hoztál tápanyagot? – kérdezte az aggastyán.

– Mindjárt hozok, nagyapa – mondta a lány, felült, s meztelen karjával átölelte G. A. nyakát. – Jó reggelt, nagyapa. Hogy aludt az éjjel, édes kedves nagyapa?

A messzi fúvószenekar, melyet az izgatott beszélgetés eddig maga alá gyűrt, gyorsan közeledvén, egyre hallhatóbbá vált. Az aggastyán felütötte fejét, arca ismét eltorzult rémületében. – Mert nehogy azt higgyék – kiáltotta reszkető hangon, s kinyújtott mutatóujjával valószínűtlenül hosszú karja végén, az ágyban ülőkre mutatott –, nehogy azt higgyék, hogy én ezen a kiránduláson részt óhajtok venni. Nem, uraim, erre ne számítsanak! Nincs az a hatalom, amely rá tudna venni arra, hogy saját jószántamból véget vessek fenséges életem-

nek. Nincs az az igazság, amelyet a fogaimmal szét ne tépnék, fel ne falnék, s ki ne ürítenék, ha arról akarna meggyőzni, hogy az ember halandó. Amíg a levegő ki nem fogy a föld körül, s a föld ki nem fogy a talpam alól, én itt fogok állni, csillapíthatatlan szenvedéseimbe s meddő vágyaimba burkolva, s tápanyagot fogok követelni a földtől, a levegőtől s a csillagoktól.

– Nyugodjék meg, Larra úr! – mondta G. A. szelíden az aggastyánnak, aki az utolsó szavaknál megtántorodott, s hangosan lihegve, mind a két kezével belekapaszkodott az ágyba. – Üljön le ide az ágyra! Adjak egy pohár friss vizet?

Az öregember kiegyenesedett, nagy, horgas orrát az ágyban ülők felé fordította. – Nem szeretek ágyon ülni – mondta elutasítóan. – Víz nem kell.

– Hát mi kell, édes, drága nagyapa? – kérdezte a lány, forró tenyerével G. A. tarkóját simogatva.

– Engem nem lehet megtéveszteni azzal, hogy mások állítólag meghalnak – mondta az aggastyán lihegve. – Hoztál tápanyagot?

A lány elnevette magát. – Tápanyagot?

– Még hányszor mondjam? – morogta az öregember.

A lány megfenyegette az ujjával. – Már megint úgy tesz, mintha még folytatni szeretné tisztelt életét, édes drága nagyapa – mondta. – Pedig már senkit sem tud vele rászedni!

Az öregember apró, véres szemével bűnbánóan pislogva nézett a lányra. – Jaj, be szeretem! – kiáltotta ez, két apró öklét elragadtatásában egymáshoz ütögetve. – Milyen egy elbűvölő aggastyán! Szíveskedjék csak előadni, nagyapa, hogy hova akart menni a télen, amikor beteg volt?

– Hova? – ismételte az öregember szégyenkezve.

– Mondja meg! – kiáltotta a lány.

Az öregember megrázta fejét. – Nem mondom.

– Mondja meg! – ismételte a lány hangosan kacagva. – Mondja meg vakmerően!

– Kórházba – morogta az öregember. – Kórházba akartam menni.

A lány újra elnevette magát. – Egész télen azt játszotta – kiáltotta vidáman –, hogy kórházba óhajt menni, alig tudtuk lebeszélni, édesapám meg én. Meg azon sopánkodott nagy elhitető erővel, hogy miért nem hívatunk orvost.

– Miért nem kelsz már fel? – kérdezte az aggastyán mogorván. – Nagyon meleg lehet ott kettesben, az ágyban.

– Nem kelhetek fel – mondta a lány –, mert meztelen vagyok.

– Mondtam, ugye? – kiáltotta az aggastyán diadalmasan. – Megmondtam ugye, hogy szilárd meggyőződésem szerint meztelenül fekszik ön mellett az ágyban, fiatalember! Bizonyára szerelmeskedtek is tehetségükhöz mérten! S az ilyenek mernek elmúlásról csevegni! Tüstént kelj fel, kis unokám!

– Keljek? – ismételte a lány dudorászva. – De meztelen vagyok.

– Nem baj – mondta az aggastyán. – A szemem már amúgy is gyönge.

– Forduljon el! – mondta a lány.

Az aggastyán haragosan megrázta fejét. – Nem fordulok el – mondta. – Meg akarom vizsgálni, vajon az idő nyomtalanul múlt-e el fölötted.

– Nyomtalanul! – kiáltotta a lány az ágyból kiugorva. – Nyomtalanul, nyomtalanul! Olyan nyomtalanul, mintha még meg sem születtem volna. Olyan nyomtalanul, mintha minden éjszaka visszaadta volna azt, amit a nap elvett, s minden napnak odaadtam volna, amit az éjszakától kaptam. Olyan nyomtalanul, hogy nem ismerem magamat.

Az aggastyán mellett állt, s lábujjhegyre emelkedve mind

a két karját a nyaka köré fonta. Az öregember felemelte csontos, hosszú ujjú, sárga kezét, s vigyázva, hogy hideg, kérges bőrével meg ne riassza, nagyon gyöngéden a lány fehér hátára fektette. Nagy orra a tündöklő, szagos haja fölé hajolt, mellkasát gyöngéden behúzta, nehogy megbántsa a lány nekifeszülő kicsiny rózsaszínű melleit. Mozdulatlanul állt, behunyt szemmel, szimatoló orral, ritka fogú szája körül meg-megvonaglottak a ráncok. A szeméből két könnycsepp hullt a lány hajára. – Ne menjen el a kirándulásra, nagyapa! – súgta ez, fejét az aggastyán mellére hajtva. – Ne menjen el, akárhogy serkentik is. Majd ha én elmúltam, nagyapa, s nem lesz már, aki megetesse, megitassa.

A nap már magasan állt az égen, amikor G. A. és a lány elindult. A ház üresnek látszott, a lakók alighanem valamennyien az utcán voltak, csak az egyik szobából hallatszott ki egy csecsemő halk sírása. A szalon előtt elhaladva, ennek kinyílt az ajtaja, s ifj. Larra kilépett a folyosóra. Arca egy átvirrasztott éjszaka fáradtságát viselte bőrében, szeme karikás volt, súlyos szemhéjai sötétek, kissé kiugró járomcsontjai fölött a feszes bőr kifényesedett a fáradtságtól. Pincérfrakkjában volt, nyilván még az előző napi szolgálatból maradt rajta.

– Kislányom, beszéltél már a nagyapáddal? – kérdezte Erzsébetet.

– Beszéltem, édesapám – mondta a lány elpirulva. – Érett megfontolás után, úgy látszik, arra az elhatározásra jutott, hogy megint csak odahaza marad. Ne búsuljon, édes drága apám!

– S ezúttal mivel indokolta meg elhatározását? – kérdezte ifj. Larra sóhajtva.

– Azzal indokolta meg kedves elhatározását – mondta a lány lesütött szemmel –, hogy a menet élén haladó zenekar oly hamisan játszik, hogy nem bírná elviselni.

Ifj. Larra újra sóhajtott. – De hisz már nem hallja – mondta. – Tisztelt fülei süketek.

– Azt állítja – mondta a lány –, hogy éjszakánként még jól hallja a csillagok zúgását.

– Akkor akár arra is el lehetek készülve – mondta ifj Larra gondterhelten –, hogy maholnap újra megházasodik.

– Meglehet, édesapám – mondta a lány. – Úgy vettem észre, hogy férfiereje még nem hamvadt el, bár egyéb szervei már némi fáradtságot jeleznek. Órákig nézegeti a nagymama arcképét.

– Elnézést kérek, uram, a családi jellegű eszmecseréért – mondta ifj. Larra G. A. felé fordulva. – Kisasszonylányomtól azonban úgy hallom, hogy amúgy is be akar házasodni súlyosan terhelt családunkba. Bármilyen nagy megtiszteltetés lenne is számunkra, uram, remélem az ön érdekében, hogy tapasztalatai még idejében el fogják téríteni szándékától. Tisztelt atyám, sajnos a város egyik szégyenfoltja. Arányérzék híján – ami talán összefügg végtagjainak különleges hosszméreteivel –, képtelen arra, hogy a valóságot a látszattal egyeztesse. Mert minek higgyünk, uram, ha nem a látszatnak? Tisztelt atyámnak már régen a sírban volna a helye, de vonakodik alászállni.

– Hogy értsem ezt? – kérdezte G. A.

– Látja, uram – mondta ifj. Larra egy rezzenetnyi ingerültséggel hangjában –, hogy most sem akar elmenni a kiránduláslra!

– Amelyről nem térne vissza? – kérdezte G. A.

Ifj. Larra barátságosan elmosolyodott, s G. A. vállára tette kezét. – Miért ne térhetne vissza, ha akarna? – mondta.

Időközben kiléptek a kapu elé: a kis utcában ezúttal alig járt ember, a napsütötte csöndben világosan lehetett hallani egy messzi tömeg összeálló, egyenletes zúgását, amelyből oly-

kor kivált egy távolodó fúvószenekar halkuló s egy közeledő másik zenekar előrenyomuló játéka. Az ég felhőtlen volt, a levegő mozdulatlanul állt a házak között. – Ha megengedik, csatlakozom – mondta ifj. Larra. – Felteszem, hogy a kirándulást kívánják megtekinteni, kötelezettség nélkül. Szeretett atyám még a látványától is elzárkózik már évtizedek óta, bizonyára attól való félelmében, hogy ráébresztené szégyenfolt voltára. Tisztelt uram, ne tágítsuk ki bár egy hajszállal is életünk amúgy is túl bő kereteit. Aki már színültig kitöltötte őket, az vonja ki magát, mielőtt kicsordul. Az ember legnagyobb vívmánya a szerénység, uram.

– De idő előtt meghalni is szerénytelenség – mondta G. A.

– Erre sajnos mindnyájan hajlamosak vagyunk – mondta ifj. Larra.

– Nálunk külföldön is – mondta G. A. – Megszámlálhatatlan ember hal meg nálunk idő előtt csupa szerénytelenségből.

– Fölötte nehéz – mondta ifj. Larra – eltalálni azt az egyetlen pillanatot, amikor életünkben a valóság és a látszat áthalad egymáson.

A Sugárúton, az úttest közepén egy végeláthatatlan menet göngyölődött a Kerületi Börtön irányában, majd azon túl ama már árnyékba vesző távoli pont felé, ahol az út két oldalán álló házak ferdén összefutottak, egymásba olvadtak, s lezárták a láthatárt. Karcsú, hármas-négyes sorokban haladó menet volt, melynek egyes sorait csak a közös szándék deleje vonta össze egy hosszú kígyótestbe, ez meg-meghullámzott, fellazult, újra besűrűsödött, s láthatatlan feje s láthatatlan farka között iszonyú szívóerővel tapasztotta egymáshoz gyűrűit. Kétoldalt, a járdákon ugyanolyan hosszú menetben a kísérők haladtak. A máskülönben gyérforgalmú Sugárutat, mely a nap minden órájában szinte kihaltnak látszott, nyilvánvalóan ezekre a kirándulásokra tervezték ilyen szélesre.

G. A.-nak már az első pillanatban szemet szúrt a különbség a kísérők komorsága s a kirándulók széles jókedve között, mely utóbbi később, a nap folyamán nem egy esetben duhajságba, olykor hisztérikus önkívületbe forgott át. De a két hangulat összeütközése már a reggeli órákban is itt-ott valóságos tűzijátékokat gyújtott. Azt is meg lehetett állapítani első szemrevételre, hogy a kiránduláson jobbára javakorabeli vagy idősebb férfiak, asszonyok vesznek részt, bár ezek között is mindenütt akadt egy tejfölös szájú ifjú vagy lány is, mint ahogy a járdákon haladó, többségükben fiatal kísérők közé is el-elkeveredtek élemedettebb korú emberek. Öreget, őszhajút G. A. egész nap sem itt, sem ott nem látott. Nem látott egyet sem, id. Larra kivételével, amióta a városba érkezett.

A felhőtlen égen délövi erővel sütött a nap. Negyed-félóránként rezesbandák vonultak fel a menet egy-egy szakaszának élén, trombitáik szikráztak a napfényben, a dobok szakadatlan pergése megrezegtette a házak nyitott ablakait. Az útvonal mentén az ablakok ezúttal ki voltak nyitva, s feketélltek az emberektől. Egyik-másik zenekar előtt különböző színű s rajzú zászlókat vittek, de akadt egy-egy fehér lepedőből, színes asztalvagy ágytakaróból készült magányos zászló messze a zenekarok mögött is, a kirándulók soraiban, rendszerint valamelyik idősebb asszony kezében, aki a zászlórúd súlya alatt rogyadozva, átszellemült arccal, büszkén ide-oda tekingetve ismerősöket keresett a járdákon, a nézők és kísérők között, megmutogatni fellobogózott boldogságát. Volt közöttük, aki énekelt. A nap előrehaladtával, ahogy az izgalom mind magasabbra csavarodott, egyre többen daloltak, egymástól függetlenül, külön-külön mindenki a maga zenei mondanivalóját, ügyet sem vetve szomszédja énekére vagy a rezesbandákra, amelyek harsogva, recsegve fújták a Lehár operettek dalbetétjeit és keringőit. Később, a délután folyamán – nyilván mivel a

zenekarok kifogytak – énekkarok vonultak fel helyükben, ugyancsak Lehár operettekkel. Minél magasabbra hágott a kirándulók önmaga nevelte izgalma, minél hangosabban szólt az egymásba átcsapó, zűrzavaros ének az úttesten s beleékelve a szakadatlanul újrázó, jókedvű s vad kurjantások, sikolyok és mámoros riogatások, a járdák közönsége annyival rosszkedvűbb és komorabb lett, az emberek, a felnőtt férfiak csakúgy, mint az asszonyok és gyermekek hangosan, szégyentelenül sóhajtoztak, könnyeztek és zokogtak, a házfalaknak dűltek, arcukra csapott kézzel nyögtek, hangosan óbégattak, jajgattak maguk elé. Egy-egy hörögve felcsukló sírásra az úttestről diadalmas, elégedett hahota felelt.

Minthogy a kirándulók közül majd mindegyik különféle háztartási felszerelési tárgyakat cipelt magával, használt konyhaedényeket, vasfazekakat, kondérokat, lábasokat, bödönöket, pléh mosdótálakat, vas-mosdóállványokat, porszívókat, petróleum- és villanylámpákat, villamos teafőzőket, hajsütőket és ismeretlen rendeltetésű, különböző, kisebb gépeket, G. A. egy ideig abban a hitben volt, hogy a kirándulás célja valamilyen, a város határain kívül fekvő ócskavas- és hulladéktelep, hasonlatos ahhoz, amelyen idejövet, a város nyugati bejárata előtt áthaladt. De a kirándulók közül sokan nemcsak vas- és fémtárgyakat szállítottak, hanem többféle, más használati cikket is, öltönyöket, ágytakarókat, szőnyegeket, bekeretezett olajfestményeket, kisebb bútordarabokat, volt, aki egy vég szövetet vitt a vállán, egy másik egy gyöngyházzal kirakott asztalkát cipelt, egy harmadik, botra fűzve, több pár férfi- és gyerekcipőt lengetett maga fölött. G. A.-ékkal egy sorban, a menet szélén egy fiatal férfi egy összehajtogatott bundát s egy télikabátot vitt a vállán, mind a kettő kifogástalan állapotban volt. A kirándulók maguk is szemlátomást legjobb ruhájukat öltötték fel erre az alkalomra, a menet kiöltözködve, elegánsan

vonult a köznapi, kopott vagy rongyos ruhájukat viselő kísérők és nézők két oszlopa között. Sokan frakkban vagy szmokingban voltak, mások teljesen ép, barna bőrnadrágot s bőrkabátot viseltek, hibátlan, jól szabott, vastag lódenöltönyöket lehetett látni, selyemszerű anyagból készült, kivasalt nadrágokat és kabátokat, a nőkön nagyestélyi ruhákat, kosztümöket, színházi belépőket vagy alig használt pongyolákat, fényes lovaglócsizmákat, lakk félcipőket és báli topánkákat. Voltak férfiak, akik cilinderük alól színházi látcsővel nézegették a kísérőket, többen kemény szalmakalapot és szőrmével bélelt kesztyűt viseltek, ezüstnyeles sétabotot forgattak kezükben. Szemlátomást mindenki ruhatára legjobb darabját vette fel s vitte ki a városból, háztartása fölös fényűzési tárgyaival együtt. Ha nem térnek vissza, a város amúgy is szegényes ingóvagyon készlete jelentősen megcsappan.

Erzsébet, aki meglehetősen elszótlanodott, amióta kiértek a Sugárútra, a délelőtt folyamán egy alkalommal megtorpant, s görcsösen megszorította G. A. karját.

– Nézze azt a hölgyet! – mondta halkan, kifényesedett szemekkel. – Azt a bájos fiatal hölgyet, velünk egy sorban, a sor közepe felé, a félrövid szkunkszbundában! Csak most vettem észre.

– Mit nézzek rajta? – kérdezte G. A. – Hogy izzad?

Erzsébet a füléhez hajolt. – A bundát nézze! – súgta vágyakozón, forró leheletébe fürösztve G. A. fülét. – Jaj, ha én ilyen nagy kevély bundában járhatnék, amelynek olyan szaga van, mint az állatoknak!

– Veszek neked – mondta G. A.

– Szerelmem! – mondta a lány.

G. A.-ék jóval gyorsabban haladtak a kiránduló menetnél, de aznap még nem sikerült elérniük a menet elejét, melynek – mint egy természeti törvénynek –, úgy látszik, sem kezdete,

sem vége nem volt. Talán már tízezer embert hagytak maguk mögött s nem lehetett felbecsülni sem, hogy még hányan menetelnek a tízezer mögött, s hányan előzik meg. Majd minden sorban volt, aki fáklyát vagy szurokserpenyőt tartott egyik kezében, s akadtak, akik ünnepi türelmetlenségükben világos nappal, még a délután folyamán meggyújtották őket, külön kis lángjaikkal is növelve a sűrű hőséget, mellyel a könyörtelenül tűző nap betöltötte az utcákat, s felhevítette a százezer láb nyomán lustán szállongó porfelhőket. A kísérők közül többen rosszul lettek, és elterültek a földön. A menetben magában jóval kevesebb volt a baleset, a szőrmebundák s vastag posztóruhák ellenére is a jókedv megnövelte a szervezet ellenálló erejét, a remény érzéstelenítette a reménytelenséget.

Már késő délutánra járt az idő, s a hangulat az úttesten is, a járdákon is mind féktelenebbre váltott. Emitt még keserűbbre és zaklatottabbra, amott már-már kicsapongó, beszámíthatatlan vidámságba, az ének, a kiáltozás, a jajszó felismerhetetlenül összekeveredett, s egyetlen tikkadt folyamban hömpölygött a Sugárút végeláthatatlan medrében, már a nap is el-eltűnt időnként a felhőkarcolók tornyai mögött, s az utca egyik fele árnyékba borult, G. A. maga is elfáradt már, feje megfájdult a hőségtől, a fülsiketítő lármától, s már azon a ponton volt, hogy megfordul és hazamegy – amikor váratlanul, közvetlen közelről ágyúdörgés hallatszott, a kiáltozás s az ének egyszerre elnémult körülötte, a távolabbról érkező hangok is csakhamar elhaltak s végig, ameddig a fül elhallott, előre és hátrafelé csönd lett; csak a menetelők kopogó, csoszogó léptei súrlódtak a kövezeten. Egy újabb ágyúlövés dörrent, majd egy harmadik. Messze elöl, az úttest fölött egy vékony füstfelhő lebegett.

– Mi ez? – kérdezte G. A. idegesen ifj. Larrától, aki a nap

folyamán észrevehetően egyre jobban elszótlanodott. – Háborúba megyünk?

– Nem hiszem, uram – mondta házigazdája, fáradtan mosolyogva. – Remélem, nem veszi rossznéven, ha arra figyelmeztetem, hogy kevés valószínűség szól feltevése mellett. Ágyúval csak állatokra szokás lőni, ám az állatok már rég kipusztultak földünkön.

– Akkor minek hozzák az ágyút? – kérdezte G. A.

– Talán szórakozottságból – mondta ifj. Larra tétován.

– És szórakozottságból sütik el? – kérdezte G. A., aki azon vette magát észre, hogy tudtán kívül maga is rosszkedvű s ingerült lett.

– Semmi esetre sem, uram – mondta ifj. Larra. – A szórakozottságnak mindig hirtelen s erélyesen fellépő céltudatosság a folytatása. Bizonyára azért sütötték el, mert megállapították, hogy az ágyú arra való, hogy elsüssék.

Egy előttük haladó, húszéves forma nyurga, sápadt arcú fiatalember lelépett a járdáról, futva átvágott az úttesten, s beállt a menetbe. Büszkén feltartott fejjel, rajongó arckifejezéssel tekingetett jobbra-balra, majd karját keresztbe fonva mellén, kitátotta száját. Hangja nem hallatszott ki a szövevényes hangzavarból, de ütemesen emelkedő lábán s válla rázkódásán látszott, hogy torkaszakadtából énekel. Már a délelőtt folyamán is megesett, hogy a járdák közönségéből egy-egy nő vagy férfi kivált, s csatlakozott a kirándulókhoz, nem szólva azokról, akik a környékbeli bérházak lakásaiból jövet, teljes úti felszereléssel a kapukból rohantak elő, s álltak be a menetbe; de ahogy múlt az idő, a menet mind érettebb és sugalmazóbb lett, s felizzó kígyótestével áthevítve a két oldalán haladó oszlopok gyúlékony anyagát, a kísérők, de tán a nézők közül is egyre többen lángra lobbantak, kiugrottak az úttestre, s beolvadtak a menet hisztériásan lobogó testébe. Többnyire még

serdülő korban levő, ellenállásra kevéssé edzett ifjak voltak, viruló szép lányok és fiúk, akiket a közhangulat hirtelen torkon ragadott, s berántott gyorsan terjeszkedő árnyékvilágába. Alkonyat felé, amikor az égő fáklyák sárgás fénye már megkezdte lassú áthatolását a nappal kihunyó világosságán, a menet, mely kezdetben javarészt idősebb férfiakból s asszonyokból állt, feltöltődött fiatal testekkel, serdülő, tűzben égő szemekkel és ifjú sörényekkel. Egymást karolva, csókolódzva fiatal, üde szerelmes párok versenyt daloltak szüleikkel.

Még a délelőtt folyamán történt, nem sokkal azután, hogy kiértek a Sugárútra, s megpillantották a kirándulók menetét, hogy G. A. egy feltűnően szép, világosszőke hajú, süldő lányra lett figyelmessé, aki kisírt szemmel, reszkető lábbal, fájdalmában olykor meg-megtántorodva közvetlenül előtte haladt, s kétségbeesetten integetett egy idősebb asszonynak a menetben; ez kedvesen mosolyogva s csókokat dobálva feléje, szemlátomást csillapítani igyekezett a lányt. – Édesanyám – kiáltotta ez időnként, karjait kitárva –, édesanyám, ne menjen, ne menjen! Édesanyám, ne menjen el! – Egy idő múlva egy idősebb férfi érkezett futva a lány mellé, egy széles karimájú, virágos női szalmakalappal s egy porszívóval a hóna alatt. – Anyádnak ezt is el kellene még szállítania – mondta, átölelve a lány sírástól rázkódó vállát. – Vidd oda neki, kislányom! – A lány engedelmesen átvette a kalapot s a porszívót, s hangosan sírva lelépett az úttestre. Amikor anyjához ért, összeesett. Az asszony lehajolt, megsimogatta az arcát, majd felszedte a földről a kalapot meg a porszívót, s továbbment. Az ájultan fekvő lányt az apja felemelte, s ölben visszavitte a járdára, egy kapu alá.

G. A. utánuk ment. A lány még eszméletlen volt, a földön feküdt, feje a mellette térdeplő apja ölében. – Mi történik itt? – kérdezte G. A. Erzsébetet, aki a kapu előtt megvárta. – Hova

mennek ezek az emberek? S miért ájult el ez a lány? Beszélj már! Az anyja nem jön többé vissza?

Erzsébet elpirult, lesütötte szemét. – Nem tudja? – kérdezte félénken.

G. A. gyöngéden megfogta az állát, s maga felé emelte elforduló arcát. – Nem jön többé vissza?

– Nem hiszem – súgta a lány.

– Beszélj! – mondta G. A. – Ezek közül senki nem jön vissza?

A lány lesütötte szemét, nem válaszolt.

– Senki nem jön vissza? – ismételte G. A. hitetlenül.

A lány újra elpirult. – Visszajöhetnének, ha akarnának – mondta –, de nem jönnek.

– Mi történik velük? – kérdezte G. A.

– Nem tudja? – mondta a lány.

G. A. szótlanul rámeredt. – Elmúlnak? – kérdezte egy idő múlva.

Egy fúvószenekar vonult el előttük, égnek emelt, szikrázó trombitákkal s lobogó zöld és sárga zászlókkal, mögöttük a kirándulók ütemesen csattogtatták talpukat a kövezeten, vörösre főtt, elragadtatott arcukról ömlött a verejték. – Elmúlnak? – ismételte G. A. – Beszélj! Most már megmondhatod nekem, Erzsébet!

A lány hosszan, szerelmesen az arcába nézett, nagy, fekete szeme ragyogott, félig kinyílt szájában megcsillantak napsütötte fogai. Hirtelen átkarolta a nyakát, magához húzta fejét. – Szeretem – súgta a fülébe. – Ne féljen, szeretem.

– Százezer ember? – kérdezte G. A.

– Ne féljen! – súgta a lány.

– Hogy múlnak el? – kérdezte G. A. – Műtétet végeznek rajtuk?

– Nem – mondta a lány.

G. A. megfogta s erősen megszorította kezét. – Hanem?

A lány elfordította fejét. – Hogy tudhatnám, kedves G. A. – mondta szemrehányón. – Én még nem vettem részt kiránduláson. Bizonyára oly kegyetlenül kételkednek önmagukban, hogy egyszeriben porrá válnak vagy sárrá.

A szép, szőke süldőlány kijött a kapualjból, s amennyire elgyöngült lábától s reszkető térdétől tellett, apjával együtt sietve utánaeredt a menetnek. G. A. csakhamar elvesztette őket szem elől, de estefelé, amikor az általános izgalom fertőzésére a kísérő családtagok, rokonok és barátok közül mind többen csatlakoztak a kirándulókhoz, újra megpillantotta: már a menetben haladt, anyja oldalán, vállán a porszívóval, kezében egy esernyővel, s a fejét büszkén felemelve, kipirult orcákkal s lüktető, fehér nyakkal hangosan énekelt. Apja a járdán bandukolt, fejét lehorgasztva, lógó, üres kezekkel.

A nap nem múlt el nyom nélkül Erzsébet fölött sem. A reggeli, kapualji beszélgetés után hirtelen elszótlanodott, s mint aki egy nagy vérveszteségtől elgyengült, G. A. karjába kapaszkodva, csodálkozó, réveteg tekintettel, félénken mosolyogva nézett szét maga körül a zenekaros, éneklő, rikoltozó, mind jobban felfűlő tömegben. Keze, karja néha alig észrevehetően meg-megreszketett G. A. karján. Jóideig tartott, amíg kedélyének hőmérséklete ismét felszállt honfitársainak hőfokára, és – G. A. ellenére is – testével, lelkével újra visszahonosodott környezetébe. Meztelen karjának vérkeringése, mely egy ideig G. A. karjának vérkeringését követte, ennek minden erőfeszítése ellenére lassanként önállósult, elhagyta közös ütemüket, szeme lázasan, kíváncsian kifényesedett, érverése meggyorsult, halk lélegzete sebesebben járt. A késő délután folyamán, amikor a menet mindjobban felszabadult múltjának kötelmei alól, végérvényesen felbontotta szövetségét saját emlékeivel, s lekattintotta jelenét is, G. A. azon kapta rajta a lányt, hogy olykor

sóvár, vágyakozó pillantásokat vet az úttest közepén tomboló, saját életével jókedvűen kötekedő tömegre. Ha G. A.-ra nézett, bűbájos, üde arca bűntudatos és szomorú lett.

Gyorsan sötétedett. Már minden fáklyavivő meggyújtotta fényforrásait – voltak, akik két fáklyát is lobogtattak –, s az úttesten a kirándulók táncra kaptak, vasfazekaik, lábasaik és serpenyőik kongatásával kísérve rendszertelen, bősz keringésüket. G. A. arra ébredt mogorva tűnődéséből, hogy a lány eltűnt mellőle. Egy perccel azelőtt még a karján érezte puha vállának súrlódását, a fülében kopogott kis fehér papucsa! Szétnézett maga körül a járdán, nem látta. A lélegzete elállt, érezte, hogy elsápad. – Hová lett Erzsébet? – kérdezte ifj. Larrát, aki néhány lépéssel mögötte botladozott a növekedő sötétségben. – Nem tudom, uram – mondta ez egykedvűen. G. A. megfogta a vállát, megrázta. – Mért nem tudja, uram? – kiáltotta, az arcába hajolva. – A szeme előtt volt! Hova tűnt? – Ifj. Larra körülnézett, tanácstalanul az arcába bámult. – Nem tudom hova lett, uram – mondta. G. A. előreszaladt, könyökével félrelökte az embereket, megfordult, újra hátrafutott. Az úttest közepén egy helyben álló vagy keringő fáklyák vörhenyes fénye nem nyúlt fel a járdákra, csak az alattuk forgó sápadt arcokat emelte ki a sötétségből, s körülfolyta a menet bonyolult körvonalait; a szurokserpenyőkből felszálló szikrák is csak saját magukat világították ki a sűrűsödő éjszakában. A hold nem sütött, s a csillagok is eltűntek a fáklyák füstje mögött. A táncolók hosszú, lengedező árnyékokat vetettek, amelyek néha egészen a járdákig rugaszkodtak, majd az elmozduló fáklyafényben hirtelen összezsugorodtak, s visszaúsztak a táncosok lábához. – Még mindig nem került meg? – kérdezte G. A. ifj. Larrától, amikor újra visszatért hozzá; a vasedények fülsiketítő kongásában kiabálnia kellett, hogy megértesse magát. Épp előttük, az úttesten egy fehér selyem-

ruhás nő saját tengelye körül forogva, egy nagy vasserpenyőt tartott a magasba, a nyelénél fogva, s egy nyújtófával teljes erejéből szakadatlanul verte. Néhány lépéssel odébb egy vegyes énekkar hangversenyezett. A mindenfelől vastagon gomolygó fáklyafüst már-már elnyomta a város jellegzetes szemétbűzét.

– Ott áll! – mondta ifj. Larra, kinyújtott karjával az úttest közepe felé mutatva. – Ott áll, a fehér selyemruhás nő mögött. Látja már? A fáklya épp az arcába világít.

A fáklya vörös fényével épp az arcába világított, csodálkozva felhúzott szemöldökére, félig kinyílt szájára, vörösen megcsillanó szemére. Egy hosszú szőrmebundát viselő fiatal nővel beszélgetett, ennek arca árnyékban maradt. Erzsébet átölelte a nő nyakát, megcsókolta, egy hosszúkás, fehér csomagot nyomott a kezébe, majd megfordult, és sietve visszaindult a járda felé. G. A. a hosszúkás csomagot már hazulról jövet a kezében látta.

– Mért mentél el? – kérdezte indulatosan.

A lány rámosolygott, a szeme könnyes volt. – Ne féljen! – mondta. – Szeretem.

– Mi dolgod volt azzal a nővel? – kérdezte G. A. – Miért nem szóltál, hogy elmész?

A lány belekarolt G. A.-ba, szorosan hozzásimult, a keze reszketésén érzett, hogy sír. – Tudhatta, hogy visszajövök – mondta.

– Nem tudhattam – mondta G. A. ellenségesen. – Mi dolgod volt azzal a nővel?

– Virágot vittem neki – mondta a lány. – Vörös tulipánokat a kertünkből.

G. A. megállt. – Tulipánokat?

– Igen – mondta a lány könnyei közt mosolyogva. – Tíz szál vörös tulipánt a kertből.

– A kertben nincs tulipán – mondta G. A. sápadtan a dühtől.

A lány újra elmosolyodott. – Kiástam őket, szerelmem – mondta.

– Ki az a nő? – kérdezte G. A.

– Nem tudom – mondta a lány. – Nagyon szép bundája van, s azt reméltem, hogy megörvendeztetem szép tulipánjaimmal.

A kirándulók közül már többen kidőltek a testi-lelki fáradságtól, leheveredtek az úttestre, maguk mellé rakták úti felszerelésüket, eloltották fáklyájukat s elaludtak. Kísérőik is lepihentek, némelyek a házak mentén, mások a járda szélén feküdtek le a kövezetre, ki a hátára, ki oldalára, felhúzták térdüket, karjukat a fejük alá dúcolták, elszenderedtek. A járda csakhamar megtelt fekvő emberi testekkel, s minthogy az erősen megritkult menet csak az úttestet világította meg suhanó fényével, a közlekedés mind fáradságosabbá vált a szerteheverő, elsötétedett emberi végtagok között. Erzsébet, ifj. Larra és G. A. is lefeküdt egy házfal tövében, nemsokára elaludtak. G. A. jobb kezét a lány mellére tette: abban reménykedett, hogy a keze alól nem szökik meg. Éjszaka néha felriadt, megbizonyosodott arról, hogy még mellette fekszik, egy ideig elnézte az úttesten lassan tovavonuló, erősen megritkult menetet, majd feltekintett az égre, a fáklyafüst s a por mögül előtünedező csillagokra, újra elaludt. Még sötét volt, amikor ismét útnak indultak. Körös-körül is már mindenütt cihelődtek az emberek, pihent, friss mozdulatokkal, az éjszakából is kiragyogó szemekkel, álmaikkal mosdatott, izmos tagokkal. A járdákon újra felhangzott a kétségbeesett jajveszékelés, sírás, női sikoltozás.

Mikor a Sugárút keleti oldalán a házak megkezdték lassú előnyomulásukat a sötétségből az érthető, alaki világba, megtestesedtek körvonalaik mögött s a derengés lebocsátotta tetőikre első reszkető hálóját, már mindenki talpon volt, s a menet a régi létszámban folytatta útját. Gyorsan világosodott.

A hajnal szürke fényében a táncoló, vasfazekaikat kongató, éneklő emberek, a meglett korú, gyakran már őszülő férfiak, asszonyok, s közöttük nyurga kamaszfiaik és hosszú combú süldőlányaik, énekléstől eltorzult arcukkal és esztelenül hadonászó végtagjaikkal, kétségbeejtették G. A.-t; a látvány ridegségében sokszorosan felülmúlta az éjszakai fáklyafüstös képet. Reggel felé, röviddel napfölkelte után pillantotta meg a menetben az első ismerőst, a kereskedőt, akinél két napja járt, kenyeret vásárolni. Egy gyermekfürdőkádat vitt a vállán, másik kezében a kirakatából kiköltöztetett nagy sárgaréz állóórát. Tántorogva járt, s tátott szájjal torkaszakadtából énekelt. Mikor megpillantotta G. A.-t, kiköpött s elfordította fejét.

Néhány perc múlva G. A. egy újabb ismerőssel találkozott, ezúttal a járdán. Noha ez alkalomra más gúnyát öltött, mint amilyenben G. A. megismerte, s elegáns, panyókára vetett bőrkabátja s fekete bársonykalapja helyett egy napszítta, könyökén lyukas vászonkabátot s vászonsipkát viselt, G. A. azonnal ráismert széles, csontos arcáról, kissé szétlapított orráról, s hosszú cimpájú, vörös füléről: Ireneusz úr, a lovas volt, akit egy alkalommal a „Fehér paripa" vendéglőből a hátán hazaszállított a lakására. – Jó, hogy találkozunk, Gusztáv, szükségem van magára – mondta, egy gyanakvó pillantást vetve Erzsébetre. – Megismer?

– Megismerem – mondta G. A.

– Nem örülök neki – mondta a lovas, szemmel tartva a lányt. – Amint látja, ezúttal gyalogosan, rangrejtve járok, nehogy magamra zúdítsam az emberek visszataszító részvétét, mely az ünnepi kirándulások alkalmából még nagyszerűbb formákat szokott ölteni, mint köznapi, alacsonyabb pillanataikban. Remélem, maga a városban marad, Gusztáv?

– Remélem – mondta G. A.

– Miért nevezi ez a kedves úr Gusztávnak? – kérdezte Erzsébet, hangosan nevetve.

– Tudja a jó ég – mondta G. A. komoran. – Talán összetéveszt valakivel.

A lovas a lányra nézett.

– Nem tévesztem össze senkivel, naccsád – mondta. – Én kereszteltem el Gusztávnak, s immár Gusztáv marad halála napjáig.

A lány újra elnevette magát. – Gusztáv?

– Vannak az életben magasztos pillanatok, naccsád – mondta a lovas, s a két keze közé fogta a lány kezét –, melyek örökre meghatározzák az ember hátralevő életét. Illő, hogy ilyenkor megváltoztassa régi, selejtes nevét. Ilyen pillanat volt az, amikor ezt a fiatalembert szolgálatomba fogadtam.

– Engem is azelőtt Máriának hívtak, uram – mondta a lány. – Erzsébetnek azóta neveznek, hogy ezt a fiatalembert megismertem.

– Értem, kisasszony – mondta a lovas, azonnal elereszve a lány kezét. – Hódolatomat visszavonom, s kérem, fogadja helyette alázatos szerencsekívánataimat.

Időközben felkelt a nap, s a keletre nyíló keresztutcákat betöltötte félreérthetetlen fényével. A város szemétszaga azonnal legnagyobb teljesítőképességére futott fel. A menetben egy fiatal fiú a levegőbe hajította kalapját, mely önmaga körül forogva a túlsó járdára esett, mások rikoltozva követték példáját. A levegő megtelt repülő kalapokkal. – Bohó ifjúság! – mormolta a lovas. – Ön mikor fogadta szolgálatába ezt a fiatalembert, uram? – kérdezte Erzsébet.

A lovas tűnődve nézett maga elé. – Mikor is? – dünnyögte. – Maga bizonyára pontosan emlékszik a napra s órára, Gusztáv?

– Kérem vegye le a kezét a vállamról! – mondta G. A. –

Nem emlékszem arra, hogy valaha is szolgálatába fogadott volna.

– Nem emlékszik? – kérdezte a lovas csodálkozva. – Lehetetlen! Ha csak nem zavarodott meg elméjében a pillanat minden képzeletet felülmúló ünnepélyességétől! Úgy emlékszem, mintha a „Fehér paripa" előtt fogadtam volna szolgálatomba.

– Rosszul emlékszik – mondta G. A., a lovas szeme közé nézve.

– Úgy emlékszem – mondta a lovas –, mintha a „Fehér paripától" erős, ifjú vállán hazaszállított volna lakásomra.

Erzsébet hangosan, jókedvűen elnevette magát. Többen megbotránkozva hátrafordultak, egy asszony vörösre sírt szemével az arcába bámult. Erzsébet hozzálépett, megölelte, megcsókolta a kezét s az arcát, az asszony szomorkásan rámosolygott, s folytatta útját. – Mit mondott, uram? – kiáltotta a lány vidáman. – Ez a fiatalember hazaszállította a vállán?

– Úgy emlékszem – mondta a lovas.

– Képzelődik, uram – mondta G. A. hűvösen.

– Emlékezetem csak olyankor hagy cserben, Gusztáv – felelte a lovas szelíden –, amikor érdekeim védelmében szükségem volna rá. Amint tudja, embertársaimmal szemben fegyvertelen vagyok. Úgy emlékszem, Gusztáv, hogy erős, fiatal válla feltörte ülepemet, s így arra az elhatározásra jutottam, hogy újabb használat előtt megvárom azt a pillanatot, amikor testben és lélekben egyaránt megérik.

– Azt kell hinnem, hogy meghibbant, uram – mondta G. A. a lányra nézve, aki hirtelen elpirult s elfordította fejét. Az úttesten egy újabb énekkar közeledett, tátott szájakkal, kidagadó nyakerekkel. Erzsébet lábujjhegyre állt, G. A. füléhez hajolt. – Mért bántja ezt a kedves urat? – súgta ijedten. – Azt kell hinnem, hogy meghibbant, uram – ismételte G. A., szelíden

lefejtve nyakáról a lány karját. – Jobban tenné, ha visszaállna a menetbe.

A lovas sóhajtott. – Sajnos, nem állhatok be – mondta, kezét újra G. A. vállára téve. – Kietlen sorsom arra kárhoztat, Gusztáv – mint ahogy azt annak idején kifejtettem –, arra kárhoztat, hogy halhatatlan legyek! Ezzel szemben magának azt tanácsolnám, hogy mielőbb fejlessze testét, lelkét elkerülhetetlen végzetére. Pirospozsgás életkedve már-már szeremremsértő. Ha így folytatja, még hosszú évtizedekig kell várakoznia, amíg megérik s alkalmas lesz arra, hogy résztvegyen egy ünnepi kiránduláson. Hosszú, meddő évek ólálkodnak még pályáján, Gusztáv. Hogy megrövidítsem szenvedéseit, megengedem, hogy most a hátára vegyen s hazaszállítson.

– Ne! – mondta Erzsébet halkan, s megrémült kezével belekapaszkodott G. A. karjába. – Legyen gonosz! Legyen gonosz! – súgta. Egy asszony rohant el mellettük, egy férfiöltönnyel a karján, teljes erejéből sikoltozva, lelépett a járdáról s felbomlott, levegőben úszó hajával a menet felé rohant. G. A. a lány ijedt, várakozó arcába nézett. – Megszokott teherhordóm – mondta a lovas –, az érett gyümölcs állapotába jutva, ma reggel csatlakozott a menethez, így én újra személyzet nélkül maradtam. Nosza rajta, Gusztáv, használja fel az alkalmat!

– Uram, ön téved – mondta Erzsébet kedvesen mosolyogva. – Ezt a fiatalembert ma sem hívják Gusztávnak.

A lovas egy ideig hallgatott, majd tisztelettudón megemelte szakadt vászonsipkáját. – Elnézést kérek, kisasszony – mondta –, úgy látszik, mégiscsak összetévesztettem valakivel. Viszontlátásra, hölgyem és uram.

Az öltönyt cipelő sikoltozó asszony időközben elérte a menetet, s élénk beszélgetésbe elegyedett egy magas, karcsú, fekete hajú, fiatal férfival. Heves kézmozdulataik egy meghittnek látszó házastársi vitát rajzoltak fel a már dögletesre hevült, por-

szürke levegőbe, melyet egyetlen felhő ígérete sem ajnározott. – Ez a jobbik ruhád, ezt vedd fel, drágám! – kiáltotta az asszony magából kikelve, s a kezénél fogva teljes erejéből a járda felé húzta férjét. – A járdán átöltözhetsz, drágám! – Nem öltözöm át – mondta a férfi csendesen. – Nem megyek a járdára. – Mért nem mész a járdára, drágám? – kiáltotta az asszony, hangosan zokogva s a férfi kezét rángatva. – Ez a jobbik ruhád, ezt vedd fel! – Nem veszem fel – mondta a férfi csendesen. – Két zsírfolt van rajta! – De nincs elszakadva! – kiáltotta az asszony. – Belátom, hogy nincs elszakadva – mondta a férfi csendesen –, de két zsírfolt van rajta. – Belátom, hogy két zsírfolt van rajta – kiáltotta az asszony magánkívül –, de nincs elszakadva. – Nem megyek a járdára – mondta a férfi csendesen –, nyugodj meg, édesem! – Mért nem mész a járdára, drágám? – kiáltotta az asszony, s hangosan sírva, mind a két kezét arcára csapta.

Noha a menet zöme s kétoldalt párhuzamosan a kísérő családtagok s barátok is, ki-ki saját örömébe s fájdalmába szigetelve tovább rótták útjukat, hol az úttestről, hol a járdáról, itt is, ott is kivált egy ember a menetelők közül, megállt, figyelt, beleszólt a vitába. A házaspár körül hamarosan kisebbfajta csődület keletkezett. Erzsébet is megállt, tágra nyílt szemmel figyelt. Szája néha gyanúsan megremegett, mintha kitörni készülő nevetését fojtaná el, de szeme könnyes volt. Szemlátomást olyasvalamire figyelt, amit G. A. még nem értett meg. Belekarolt G. A.-ba, apró tenyerével görcsösen összemarkolta a kabátja ujját, de egy idő múlva kikarolt s alig észrevehetően elhúzódott testmelegétől.

A Sugárútnak egy különösképp romos szakaszán álltak. Ameddig a szem ellátott, előre és hátrafelé félig vagy egészen romba dőlt házak szegélyezték kétoldalt az utat, csonkán égnek meredő falak tátogó ablaküvegekkel, beszakadt vagy

teljesen beomlott tetőkkel, kidőlt kapukkal, amelyeken át be lehetett látni a törmelékkel magasan feltöltött napsütötte udvarokra. A járdákon a téli esőktől elrohadt tetőgerendák hevertek födémlemezek, téglák, rozsdás vasak egymásra zuhant tömegei között. A delelő nap mérnöki pontossággal körülrajzolta a pusztulás minden részletét. Noha a Sugárútnak ezen a több kilométer hosszú szakaszán, melyen egyetlen ép házat nem lehetett látni, nyilvánvalóan már évtizedek óta nem laktak, a régi szemétládák és szemét-lerakodóhelyek naptól felhevített édeskés bűze még teljes állagában betöltötte a levegőt. A járdákat embermagasságban elöntötte a törmelék.

– Nem öltözöm át – mondta a férfi csendesen. – Beláthatod, édesem, hogy nem mehetek a járdára.

Az asszony időközben valamelyest megnyugodott. – Belátom, hogy nem mehetsz a járdára, drágám – mondta könnyeit törülgetve –, de nem látom be, hogy miért ne öltözhetnél át az úttesten. Kívánatos, nyájas tested nem fogja megbotránkoztatni a nézőközönséget.

– Nem öltözhetem át az úttesten – mondta a férfi csendesen –, mert az úttest nem arra való, hogy átöltözzenek rajta.

A kis csoport, mely a vitatkozó házasfeleket már jó ideje körülállta, nemigen szaporodott fel, de nem is apadt le összefutása óta; ahány új néző csatlakozott az egyik vagy másik oldalán, annyian le is váltak róla, a látvány egy-egy befejezetlen részletével emlékezetükben, amely láthatólag teljesen kielégítette kíváncsiságukat. A menet megállás nélkül vonult tovább; látható forrás és torkolat nélkül, fülsiketítő kiáltozásaiba s énekeibe burkolva, egy karcsún kígyózó porfelhővel maga fölött, melyen helyenként még a beretvaéles napfény sem bírt átvágni. – Hova tetted a szekrénykulcsot, Borbála? – kérdezte közvetlenül G. A.-ék mellett egy idősebb asszony egy karcsú, vörös hajú lánytól, aki a menetből kiválva, felemelt szoknyáját

jával törölgette az izzadságot arcáról, nyakáról, gömbölyű, fehér karjairól. – Nem tudom – énekelte a lány –, nem tudom hova tettem. – Az idősebb asszony hirtelen sírva fakadt. Egy másik asszony egy nagy ezüsttálcát tartva a feje fölött, futva közeledett a csoport felé. – Borbála – kiáltotta –, Borbála, ezt az ezüsttálcát is vidd magaddal. – Egy másik vörös hajú lány megragadta a tálcát, magasan a feje fölé emelte, forogni kezdett saját tengelye körül. A forgó ezüsttálca vakító sugárnyalábokat vetett az omladozó házfalakra. – Mi lesz velem, ha nem találom meg a szekrénykulcsot! – kiáltotta az idősebb asszony, reszkető hangon, karjait az ég felé tárva. A vörös hajú lány felemelt szoknyájával verejtékező arcát törülgetve körültáncolta, a kísérők közül néhányan közrefogták, csillapítani igyekeztek fájdalmát. A vörös hajú lány egy ezüstkanállal kongatni kezdte az ezüsttálcát. – Nem tudom, hova tettem a szekrénykulcsot – énekelte a vörös hajú lány. A vörös hajú lány elejtette az ezüsttálcát, elszédült, elvágódott a kövezeten. Időközben a vegyes énekkar, kört alkotva, kettős sorfallal körülvette a már teljesen kimerült, vitatkozó házaspárt, a kettős sorfal oltalmában a fiatal, fekete hajú férfi szemérmesen levetkőzött, majd felöltözött. A vegyes énekkar visszaolvadt a menetbe, rázendített. A kis csoport lassanként felbomlott, a nézők szétszéledtek. – Hova tetted a szekrénykulcsot, Borbála? – sikította az idősebb asszony. – Nem tudom, hova tettem a szekrénykulcsot – énekelte a vörös hajú lány. A vörös hajú lány felkelt a földről, s az ezüsttálcát feje fölé tartva, újra forogni kezdett. Közvetlen közelükben egy ágyúlövés hallatszott, majd egy második, harmadik. Egy hosszú, vörhenyes porfelhő szállt el fölöttük.

Már késő délutánra járt az idő, amikor kiértek a romházak közül a Sugárútnak egy egészségesebb, épebb szakaszába. Hatnyolc emeletes bérkaszárnyák sorakoztak fel az út két oldalán,

messzibb egy újabb felhőkarcoló napsütötte tornya látszott. A Sugárút végét még nem lehetett belátni. G. A. megállt. – Még messze vagyunk, uram? – kérdezte ifj. Larrától.

– Honnét, uram? – kérdezte ez lehajtott fejjel.

– Az út végétől – mondta G. A.

Ifj. Larra feléje fordította fáradt arcát, karikás szemével, fölötte a súlyos sötét szemhéjakkal s a fáradtságtól besüppedt halántékkal. – Elnézését kérem, uram – mondta komoran –, de kérdésére nem tudok válaszolni.

– Ha megengedi, én visszafordulok – mondta G. A.

– Miért? – kérdezte Erzsébet megütközve, s elengedte a karját. Már órák óta alig lehetett szavát venni, földre sütött szemmel, lehajtott fejjel járt, szorosan G. A. karjába kapaszkodva, s csak néha suhant át egy kis bűntudatos, félénk mosoly elkomolyodott, szomorú arcán. – Miért akar visszafordulni?

– Ritkán van alkalmunk – mondta ifj. Larra – egy ünnepi kirándulás látványában gyönyörködni. Néha tíz év is elmúlik egyetlen rendezvény nélkül, igaz, hogy olykor nyaranta megismétlődik. Miért óhajtana visszafordulni, uram?

– Azért fordulnék vissza – mondta G. A. –, mert éhes vagyok. Tegnap reggel óta nem ettem.

– Éhes? – kérdezte a lány csodálkozva. – Éhes?

– Éhes – mondta G. A.

A lány meghatódva, hirtelen ellágyult arccal, csillogó szemekkel nézett rá. – Mint egy oroszlán, ugye? – kérdezte csúfolódva. – Külföldön mindig éhesek a férfiak?

– Ölni tudnak, ha éhesek – mondta G. A.

A lány nevetett, újra belekarolt G. A.-ba. Visszafordultak, ifj. Larra udvariasságból velük tartott. Az éjszakát egy lakatlan, félig bedőlt ház udvarában töltötték a földön, Erzsébet forró arcát G. A. egyik tenyerébe ágyazta. Másnap késő délután értek haza. A ház üres volt, csak egyik földszinti szobájá-

ból hallatszott egy csecsemő halk siráma, s fölötte anyja csitító, vidám duruzsolása. Erzsébet nyitott ablakán át még ki lehetett venni a vonuló menet távoli, zavaros lármáját. Kikönyököltek az ablakba. – Vigyázzon rám, szerelmem! – mondta a lány könyörögve.

– Vigyázzon rá, uram! – mondta a háta mögött ifj. Larra. – Vigyázzon rá, mert lássa, én már sem élni, sem halni nem tudok.

A ház egy időre elcsendesedett. Szobái közül egyik-másik teljesen kiürült, a lakott szobákban is kevesebben ültek napközben az ágyakon, kevesebb látogató is érkezett. A lépcsőház forgalma észrevehetően megcsappant. A ház jókedvű méhkas zsongása elmélyült egy oktávval, az itt is, ott is felhangzó csengő kacagásba időnként valamelyik szomszédos szobából egy elnyújtott jajszó, egy felcsukló zokogás felelt; ilyenkor a vidám eszmecsere önkéntelenül elhalkult, a nevetők tiszteletteljes tudón elhallgattak. Az Erzsébetével szomszédos szobából olykor éjszaka is kihallatszott egy fiatal nő csendes, egyhangú sírdogálása. G. A. jobbára csak látásból s hangjukról ismerte a ház lakóit, kiknek nagyobb részével épp csak hogy köszönő viszonyban volt; az ismerős arcok közül sok hiányzott. A földszinti szalonban álló két ágy közül is megürült az egyik, a másikon, amelyben rendszerint ifj. Larra aludt, s az ablak alatt álló kereveten napközben is csak kevés ember üldögélt.

Maga a városkép nem változott. Az utcákon, a Sugárút kivételével, éjjel-nappal sűrű tömeg hullámzott, az utcai forgalmon nem látszott meg, hogy a város lakossága megritkult. De ha az ember jól odanézett, észrevette, hogy aránylag kevesebb a koros ember, több a fiatalság a sétálók között. A sarki új építkezésen néhány hétig teljesen szünetelt a munka, s mikor végül is újra hozzákezdtek, észrevehető volt, hogy jóval keve-

sebben álltak munkába, s itt is csökkent az idősebbek s növekedett a fiatalok arányszáma. Mikor G. A. megtekintette az építkezést, újra találkozott Nóra kisasszonnyal. Mészfoltos nadrágjában épp egy földszinti ablaknyílásból ugrott ki, szomorkásan rámosolygott, csókokat dobált feléje, s rögtön eliramodott.

Egy nap G. A. felkerekedett, s elzarándokolt a kis vegyeskereskedésbe, a Sugárút mellékutcájában. Meg akart győződni róla, vajon a kereskedő valóban nem tért-e vissza a kirándulásról. Várakozásának megfelelően a Sugárút be volt szórva a kirándulók elhagyta különféle tárgyakkal, emitt egy legyező hevert, egy szemétláda, egy férfibunda, arrébb egy kis kézi varrógép, mosóteknő, fazekak, seprűk, egy szaxofont is látott, egy összegöngyölt szőnyeget, egy nadrágot, több olajfestményt, egy vég vásznat. A környező házak lakói óvakodtak attól, hogy a gazdátlan holmit eltakarítsák. G. A. egy teljesen ép, világosbarna férfikabátot is talált, s erős kísértést érzett, hogy felcserélje a magáéval. Néhány lépéssel odébb egy vérfolt sötétedett a kövezeten, mellette egy véres zsebkendő.

A vegyeskereskedés redőnye nem volt lehúzva, de a kirakatból hiányzott a nagy sárgaréz-állóóra. Az üzlet most is üres volt. G. A. leült a székre, várt. Meleg volt, elaludt. Kisvártatva egy magas, telt keblű, vörös hajú asszony lépett be a hátsó ajtón, föléje hajolt, egy ideig figyelmesen nézegette, majd gyöngéden megsimogatta arcát. G. A. megcsókolta a cirógató kezet, de a bőr idegen szaga és szövete felébresztette: nem Erzsébet keze volt. – Bocsánatot kérek, asszonyom – mondta elpirulva. – Az üzlet tulajdonosával szeretnék beszélni.

– Az özvegye vagyok, uram – mondta a szép, érett asszony, kezét végighúzva derekán és csípőjén. – Mivel lehetek szolgálatára?

– Meghalt a férje? – mondta G. A. – Fogadja részvétemet, asszonyom!

Az özvegy egy meglepett, kíváncsian fürkésző tekintetet vetett rá. Oly közel állt G. A.-hoz, hogy egyenes, izmos lábszárait és térdét csak egy befejezetlen mozdulat választotta el G. A. térdétől, nyugodtan lélegző, feszes keble, mely egy magasságban volt ennek arcával, egyenesen a szeme közé sütött. – Ön külföldi? – kérdezte mosolyogva.

– Igen – mondta G. A., hátrébb húzódva székén.

– Fáradtnak és szomorúnak látszik, uram – mondta az özvegy résztvevően. – Nem kívánna lepihenni nálam? Készíthetnék egy forró fürdőt is, úgy tudom, a fürdőszoba pillanatnyilag üres.

– Nem kívánok fürödni – mondta G. A. elutasítón.

Az özvegy még közelebb húzódott G. A.-hoz, mintha teste kisugárzó melegével akarná megvigasztalni. – Ne bánkódjék, uram – mondta gyöngéden. – A szomorúság még nem illik tüzes szeméhez és tudnivágyó fiatal testéhez. Elhagyta a szép szeretője?

– Nem hagyott el senki – mondta G. A., arca fölött az asszony hódító, testszagú keblével. – Nem szorulok vigasztalásra, asszonyom!

– Dehogynem! – mondta az özvegy, s derekát nyújtóztatva, ropogtatva, mosolygó szemmel nézett le G. A.-ra. – Minden szerelmes férfi rászorul, uram. A szerelmesek egyoldalúvá s elfogulttá válnak minden más szórakozással szemben, mert idejüket azzal töltik, hogy keresnek valamit, amit elvesztettek, mielőtt megtalálták volna. A szerelemnél többet ér a kíváncsiság, uram. Tegye próbára érzelmeit: egy forró fürdő, megfelelő körülmények között, pótolni tudja a legnagyobb szerelmi veszteséget is.

– Nincs mit pótolnom, asszonyom – mondta G. A.

Az özvegy újra elmosolyodott. – Annál jobb – mondta, térdét G. A. térdéhez szorítva. – Annál jobb! Ha akarja, hívhat Erzsébetnek is.

– Miért hívjam Erzsébetnek? – kérdezte G. A. meghökkenve.

– Hogy megkönnyítsem az átmenetet, uram – mondta az özvegy mosolyogva. – Egyébként Elvirának hívnak üres óráimban.

G. A. újra elpirult. – Álmomban beszéltem volna? – kérdezte önkéntelenül.

Az özvegy nem felelt. Újra kinyújtóztatta derekát, s mind a két kezével hátranyúlva, fehér ujjaival babrálni kezdett sötétvörösen égő nagy kontyában. Teste megfeszült, kissé előredűlt. – Őnagysága fiatalabb volt nálam? – kérdezte.

– Fiatalabb – mondta G. A.

– Barna?

– Barna – mondta G. A.

– Karcsú és lányos?

– Úgy emlékszem – mondta G. A.

Az özvegy elnevette magát, összefonta karjait erős mellei fölött. – Mily szórakoztató és tanulságos időtöltés lehet egy ifjú számára – mondta – megkeresni ízlésének ismeretlen végleteit.

– Mennyi ideig tartana, asszonyom, amíg elkészítene egy forró fürdőt? – kérdezte G. A.

– Nem tudom, uram – mondta az özvegy.

– Egy óráig?

– Nem hiszem, hogy egy óra alatt el tudnám készíteni – mondta az özvegy. – Árukészletemet a fürdőkádban tartom, s ezt előbb ki kellene üríteni, majd kőporral kisúrolni.

– Ha kőpor nincs kéznél, akkor lehetne homokkal is – mondta G. A.

– Homokkal nem merném, uram – mondta az özvegy. – Attól félnék, hogy eltömné a lefolyónyílást.

G. A. elgondolkodott, majd hirtelen elhatározással átfogta az özvegy derekát. – Két hét alatt elkészülne vele? – kérdezte.

Az özvegy szívélyesen rámosolygott. – Ha jól meggondolom, uram – mondta, lassan kihátrálva G. A. karjából –, a fürdőkáddal talán elkészülnék, de nem hinném, hogy két hét alatt meg tudná tanulni a nevemet. Mint említettem, Elvirának hívnak. Sajnos, tapasztalatból tudom, hogy vannak férfiak, akik nem képesek belterjesen megtanulni a nevemet. Szegény megboldogultat is egy este, az ágyban azon kaptam rajta, tíz évi boldog házasság után, hogy elfelejtette a nevemet.

– Szeretetre méltó ember volt – mondta G. A. – Hiányzott belőle az oly kárhozatos egyoldalúság és elfogultság.

– Az volt a baj – mondta az özvegy, és szoknyáját kétoldalt lesimítva G. A. ölébe ült. – Ha megengedi, uram, másik szék nem lévén, egy percre helyet foglalok ölében. Bánatának kisugárzása módfelett megviselt s kifárasztott. Szeretném megvigasztalni.

– Hogyan? – kérdezte G. A. elpirulva. Az özvegy könnyebb volt, mintsem képzelte volna, a haja illatosabb, a nyaka fehérebb, vékony blúza alól érezni lehetett mellének öntudatos asszonyi munkáját. – A karját a derekamra fonhatja, uram, kötelezettség nélkül – mondta az özvegy –, mert ha kétoldalt lelógatja, az erek kidagadnak a kezén. A másik karját időnként a térdemre fektetheti vagy rákönyökölhet, ahogy kedve tartja. Meghittnek tekinthető helyzetünk talán visszaadja önnek önbizalmát.

– Bizonyára – mondta G. A. – Ön rendkívül sokoldalú, asszonyom.

– Időnként – mondta az özvegy, meztelen karjával átölelve G. A. nyakát. – De vannak percek, hogy ne mondjam, órák,

amikor félelmetesen egyoldalú tudok lenni. A két lelkiállapot arányos, bölcs váltakozása biztosítja az ember lelki békéjét és embertársaihoz való zavartalan viszonyát. Sajnos, szegény megboldogult férjemnek néha kihagyott az ütemérzéke: én várakozva feküdtem közös paplanunk alatt, s ő nem tudta a nevemet. Ön azt hiszi, hogy meg tudná tanulni?

– Bizonyára – mondta G. A. – Ha megtanítana rá!

Az asszony kissé nyirkos, erős tenyerét a tarkójára tette. – Akar Erzsébetnek hívni?

– Átmenetileg? – kérdezte G. A.

– Időnként – mondta az özvegy, és szürke szemének mosolygó, nyugodt tekintetével mélyen belenézett G. A. szemébe. – Súgok önnek valamit, uram: a férfiak rajonganak a főztömért. Egy ütemtelen korszakomban főszakácsnő voltam a „Fehér paripában", s az üzlet ezalatt úgy fellendült, hogy a tulajdonos végül is térden állva könyörgött nekem, hogy hagyjam cserben. Többen azt állították, hogy meghíztak a főztömön. Akar időnként ebéd után Erzsébetnek hívni?

G. A.-nak összefutott a nyál a szájában. – Ebéd után? – kérdezte.

– Esetleg vacsora után – mondta az özvegy, forró tenyerét G. A. inge alá bújtatva. – Akar vacsora után Erzsébetnek hívni, uram?

– Nem akarnám megbántani, asszonyom – mondta G. A.

Az özvegy kissé elnehezítette magát ölében. – A férfiak annyira rajonganak a főztömért – mondta besötétített hanggal, G. A. szemébe mosolyogva –, hogy már a Kerületi Börtönbe is fel akartak fogadni második szakácsnőnek, közvetlenül a főszakács keze alá. Akar ma ebéd után Erzsébetnek hívni, uram?

– Inkább Elvirának, asszonyom – mondta G. A.

Az özvegy váratlanul elnevette magát, kihúzta kezét G. A.

inge alól, s fehér mutatóujjával megfricskázta az orrát. – Sajnos, uram – mondta, rugalmasan felugorva G. A. öléből s többször megrázva szoknyáját –, sajnos ebédig már nem tudnám elkészíteni a fürdőt. Mint már említettem, áruraktáramat a kádban tartom, s pillanatnyilag nem tudnám hova átirányítani.

G. A. is felállt. – Nem szeretné, ha Elvirának hívnám?

– Megszólításából hiányozna a meggyőződés, uram – mondta az özvegy mosolyogva. – S önnek sem tenne jót.

– Miért nem tenne nekem jót, ha önt a nevén nevezném, asszonyom? – kérdezte G. A. mind a két kezét nadrágzsebébe dugva.

– Ha Erzsébetnek nevezne – mondta az özvegy –, Elvirát értene rajta, s csak képzeletben károsítaná meg őnagyságát. De ha Elvirának szólítana, engem kívánna megtéveszteni, s ez oly lelkiismereti válságot idézne fel önben, uram, amely megrontaná ebédutáni élvezetes pihenőjét. Szakácsművészetemnek minden haszna veszendőbe menne. Én csak saját testsúlyomat kívánom mérsékelni, uram, s nem tisztelőim férfias buzgalmát s hasznos idomait.

– Megtekinthetném ennek ellenére a fürdőszobát, asszonyom? – kérdezte G. A.

Az özvegy lesütötte szemét. – Sajnos, nincs fürdőszobám, uram – mondta szégyenlősen. – Persze, nincs kizárva, hogy mire legközelebb visszajön, egy szép kis fürdőkádat fogok beállítani özvegyi hálószobámba. Az élet csupa meglepetés. Addig is engedje meg, hogy búcsúzóul homlokon csókoljam.

– Szíves örömest – mondta G. A.

Hazafelé útjában egy apró, zöld almát talált kabátja zsebében, nyilvánvalóan az özvegy titkos ajándékát. Egy ideig kíváncsian nézegette, vajon nem foszlik-e szét a levegőben, aztán rosszkedvűen elnevette magát s elhajította. Egy kis mezítlábas fiú futva utánaeredt, s visszahozta. G. A. felaján-

lotta neki, de a gyerek nevetett, megrázta fejét, s a kezébe nyomta az almát. G. A. ingerülten újra eldobta. A fiú, mintha csak erre várt volna, hangosan nevetve felszedte a földről, utánairamodott G. A.-nak, s a zsebébe csúsztatta. – Jó játék, uram – mondta elismerőn. – Még sokszor el fogja dobni? – G. A. nem válaszolt, továbbment. Ingerült rosszkedve, mely több rétegben észrevétlenül gyűlt fel benne a kirándulás napja óta, testileg kimerítette, gondolkodását ellaposította; újra éppoly fáradtnak s reménytelennek érezte magát, mint elutazása előtt, odahaza, Magyarországon, serdülő kamaszkorában, majd később hadifogságból történt hazatérése után. Gondolataiba merülve egyhuzamban tette meg a több órás utat hazafelé, s csak egyszer állt meg, amikor a Sugárút egyik keresztutcájának sarkára érve fülét megcsapta a kis gőzvasút kehes, csikorgó zakatolása. Sietve befordult, de mire elérte a Sugárúttal párhuzamos, szűk sikátort a rozsdás vágányokkal, a vonat már eltűnt a sikátor valamelyik messzi kanyarja mögött, már csak kerekeinek halkuló kattogása kúszott hátra a napsütötte, magas bérházak mögül. Az utcán senki sem járt, G. A. a zsebébe nyúlt, s eldobta az almát. A gyerek, aki nyilván cserkészmódra, ravaszul rejtőzve, utánalopakodott, egy pillanat múlva már kiugrott egy kapualjból, felszedte, s hangosan kacagva utánaloholt. – Sajnos, tovább már nem játszhatunk, uram – mondta hirtelen elszontyolodva, miközben G. A. zsebébe buktatta az almát –, mert már haza kell mennem. Így is alighanem este lesz, mire visszatérek. – G. A. a lakása közelében még egy hiábavaló kísérletet tett, hogy megszabaduljon az almától: ezúttal egy idősebb asszony hajolt le érte, ide-oda forgatva, alaposan szemügyre vette, majd lépteit megkettőzve, utánasietett G. A.-nak. – Elvesztett egy hibátlan, szép almát, uram – mondta rosszallón. – Ha nem csalódom, tévedésből a lyukas zsebébe tette. Kedves felesége bizonyára szigorúan megrótta volna érte,

ha kedvenc gyümölcse nélkül érkezik haza. – G. A. az arcába bámult. – Hálás köszönet, asszonyom – morogta, miközben kabátujjával megtörölte az almát s beleharapott. Keserű volt, mint a vackor. Az idős asszony megdöbbenve nézte, majd jólelkűen elmosolyodott. – Egészségére! – mondta kedvesen. G. A. kiköpött. – Remélem, egyszer majd viszonozhatom szívességét, asszonyom – morogta, messzire elhajította a megkezdett almát, továbbment.

Néhány lépéssel odébb megpillantotta Leonét. Egy kapualjban állt, mosolygó arcát várakozón G. A. felé fordítva. Ez szótlanul elhaladt mellette, mellét önkéntelenül kifeszítve, képzeletében egy kés hátmögötti ezüstös villogásával. A félelem meghosszabbította lépteit, hátát kiverte a hideg verejték, tehát újra lelassított, ökölbe szorította kezét. Sok ember járt az utcán, közöttük sok szép fiatal nő. Megtarthatja-e Erzsébetet?... amúgy sem tarthatja meg. Elszorult a szíve, hátrafordult. – Elnézést kérek, uram, hogy megzavartam elmélkedésében – mondta Leone, aki közvetlenül a háta mögött követte, s szerényen mosolyogva, nyílt tekintetével a szemébe nézett. – Bár utolsó találkozásunk óta lelkiismeretem unszolására álmatlanul töltöttem több éjszakát, mégis abban a reményben ringatom magam, hogy rövidesen megbocsáthatok önnek. Szeretném barátságát elnyerni, uram.

– Hordja el magát! – mondta G. A.

Leone nem felelt. Arca fájdalmasan megvonaglott, kézszorításra emelt karja lehanyatlott. Felindultsága láthatón oly mélyről jött, fájdalma oly őszintének látszott, hogy G. A. is elsápadt. – Hordja el magát! – ismételte még hangosabban.

– Bízzék bennem, uram! – mondta Leone, majdnem könyörögve. – Higgyen nekem, mert különben itt pusztul.

– Nyomorult, bitang gazember – mondta G. A. – Miért jött vissza a kirándulásról?

– Nem is vettem benne részt, uram – mondta Leone.

– Esze ágában sem volt részt venni benne – mondta G. A., szemmel tartva Leone meg-megreszkető kezének minden mozdulatát. – Épp csak egy röpke búcsúlátogatást akart tenni Larra kisasszonynál a kirándulás ürügyén. Azt hiszi, nem láttam át magán?

– Nem látott át rajtam – mondta Leone kétségbeesetten. – Uram, ön nem ért meg bennünket. Menjen el innét, meneküljön, mert nyomorultan fog elpusztulni.

– Hordja el magát! – mondta G. A.

Leone lehorgasztotta fejét. – Minden szavunkat és cselekedetünket félreérti, uram – mondta kezét tördelve. – Sohasem fog eligazodni közöttünk. Megfertőződik végkifejlet nélkül, és sem felépülni, sem visszasorvadni nem tud majd többé. Az emberi múlt szörnyű emlékeivel, melyeket testében-lelkében magával hozott, közülünk is meg fogja fertőzni mindazokat, akiknek bizalmába férkőzik. Uram, ön nem érthet meg egy világot, amelyben az emberek szükségleteiket a szabadságra cserélték be. Meneküljön! Ön nem élhet emberek között, akik senkit sem akarnak semmire sem kényszeríteni. Ön nem maradhat meg egy országban, amelyben mindenki számot vet vágyaival, s idejében felismeri fenséges alkonyukat. Nálunk az élet nem bűn, uram, amelyért halállal lakolunk, s a halál nem megtorlás a boldogságért. Térjen vissza tisztelt hazájába, s felejtsen el bennünket elmebajának minden mesterfogásával.

– Megvetem magát! – mondta G. A.

– Ön még Larra kisasszonyt sem érti meg – mondta Leone szemrehányón.

G. A. hallgatott, keze ökölbe szorult. Észrevette, hogy a sűrű utcai forgalom ellenére a járókelők udvariasan, nagy ívben kikerülik őket, mintha tapintatból ki akarnának húzódni a szóváltás hallóköréből. – Bátran megüthet, uram – mondta

Leone csendesen –, mert minden valószínűség szerint nem óhajtok majd védekezni. A járókelőktől se tartson, senki sem fogja háborgatni működésében, bármilyen újszerű lesz is számukra. Felteszem, hogy meglepetésüket sem fogják önnel éreztetni, sem arcjátékkal, sem csodálkozó felkiáltásokkal vagy mozdulatokkal, ha csak egy-két meggondolatlan fiatalkorú egyén el nem árulja magát ifjúi elragadtatásában. Ne szégyellje indulatait, uram! Talán ez az egyetlen módja annak, hogy megmeneküljön.

– Még egy pillanatra, uram – tette hozzá, amikor G. A. szótlanul hátat fordított neki. – Engedje meg – mondta, a zsebébe nyúlva –, hogy búcsúzóul átnyújtsam önnek ezt a hibátlan, épp hogy elkezdett almát, amelyet az imént elhajított, bizonyára csak jelképszerűen. Larra kisasszony rossz néven venné, ha megfosztaná kedvenc gyümölcsétől.

Alkonyodott már, mire G. A. hazaért, de Erzsébet még nem volt a szobában. Lefeküdt az ágyra, nyaka alá kulcsolt kezekkel, a mennyezetet nézte. Egy rózsa- és orgonaszínű, nagy, dundi felhő bevilágított a szobába, s gyöngéd, otthoni színeivel átfestette a forróságtól hullámzó levegőt s mögötte a fehér falakat, a sárga selyemkarosszék is hirtelen elváltoztatta színét, és kisvártatva megrezegtette selymének csillámait. Nyár kezdete óta az első felhő volt, mely visszaérkezett az égre. G. A. hosszan elnézegette testetlen gyapját, mely a széleken sötétvörösen felkunkorodott az alkonyi halványkék égbe: hazai felhő volt, sugárzó, illattalan és könnyű, teleaggatva ezernyi láthatatlan otthoni emlékkel, melyek parányi levegőtestükkel surrogva leereszkedtek szívére, és úgy elnehezítették, hogy egy idő múlva behunyta szemét. Csak akkor nyitotta ki ismét, amikor az ajtó kinyílt, s Erzsébet a felhő mélyülő narancsszínébe burkolva, fehér ruhájában megállt a küszöbön. – Milyen jó almaszag van itt! – kiáltotta vidáman, még az ajtóban,

s karjait vágyakozón kinyújtva, gyors, apró lihegésekkel körülszimatolt a levegőben. – Hol az alma?

– Megettem – mondta G. A.

A lány megrázta fejét. – Nem igaz.

– Eldobtam – mondta G. A. – Még az utcán.

– Azt nem lehet – mondta a lány, még mindig az ajtóban állva. – Almát nem lehet az utcán eldobni, mert visszagurul.

– Visszagurult, de megint eldobtam – mondta G. A.

– Nem igaz – mondta a lány –, mert érzem a szagát. Édes drága G. A., hol az alma?

G. A. a lány föléje hajló, nevetős arcába nézett. Szemét behunyva, sóvár kis orrával mohón körülszaglászta a száját, a szemét.

– Édes, drága G. A. – mondta könyörögve –, hova rejtette? Az ágy alá?

– Megettem – mondta G. A.

– A szekrény tetejére? – súgta a lány.

– Eldobtam – mondta G. A.

– Becsente az oroszlán torkába?

– Be – mondta G. A.

A lány leguggolt az ágy elé, átölelte G. A.-t, karjára ágyazta a fejét. – Édes, drága G. A. – mondta –, ugye, hogy a zsebében van?

– Te pákosztos! – mondta G. A.

– Ugye, nem ette meg? – mondta a lány. – Ugye, elhozta nekem?

– Megettem s kiköptem – mondta G. A.

A lány rémült arccal ránevetett. – Nem igaz.

– A tudás fájáról szedték, s keserű volt – mondta G. A. –, tehát kiköptem.

– Adja ide, drága G. A. – mondta a lány könyörögve.

– Te akarod megenni? – kérdezte G. A.

A lány hevesen megrázta fejét. – Nem akarom – mondta. – Nem, nem akarom.

– Hát akkor miért rimánkodsz? – kérdezte G. A.

– Mert jólesik – mondta a lány. – Nagyon jólesik rimánkodni. Adja ide!

G. A. a két keze közé fogta a lány puha, forró arcát, a szemébe nézett. – Mihez kezdesz vele, ha nem eszed meg?

– Nem tudom – mondta a lány. – Édes, drága G. A., adja ide!

– Minek?

– Nem tudom – mondta a lány.

– Ha meglátod, akkor megeszed?

– Miért enném meg? – mondta a lány. – Adja ide, édes, drága G. A., mert nagyon megkívántam.

Beszűkült szemmel nézte G. A.-t, mialatt az a nadrágzsebéből kikotorta az apró méregzöld almát, melynek húsa a harapás helyén már megrozsdásodott. Nem nyúlt érte, de a szája félig kinyílt, a lélegzete sebesebben járt, egy gyors, dacos mozdulattal közelebb vonta mellére G. A. fejét. – Milyen kis pufók! – mondta halkan. – Milyen bájos és gyámoltalan azzal a kis sebbel az oldalában! Kitől kapta?

– Egy asszonytól – mondta G. A. – Egy kereskedő özvegyétől, aki észrevétlenül a zsebembe csúsztatta.

– Miért csúsztatta a kedves zsebébe? – kérdezte a lány.

– Talán mert a férje megboldogult – mondta G. A.

A lány felvetette fejét, a szeme egyszerre könnybe lábadt. – S most el fog engem hagyni? – kérdezte csöndesen.

G. A. nem felelt. Átölelte a lányt, felemelte az ágyra, maga mellé fektette.

– Menjünk el innét, Erzsébet! – mondta a lány félig kinyílt, forró szája fölé hajolva. – Azt mondtad, vigyázzak rád. Menjünk el mind a ketten, még ma induljunk el!

– Nem indulok – mondta a lány. – Hova induljunk?

– Hozzám haza – mondta G. A. – Édesapád is megkért, hogy vigyázzak rád.

– Nem megyek – mondta a lány. – Mihez kezdjek én idegenben?

– Itt el foglak veszíteni, Erzsébet – mondta G. A. rekedten. – Ha maradunk, előbb-utóbb el fogsz hagyni.

– Aztán majd megint visszagurulok – mondta a lány.

G. A. fáradtnak s csüggedtnek érezte magát, mint még soha életében. Úszó fatönk egy folyó hullámain, mely meg akarja tartani a hátára szállt madarat. Rövid férfiélete során – bármily kiábrándítók voltak is – mindeddig csak nevetni tudott balsikerein, ugyanazzal a viszolygással és megvetéssel, mint amikor egy nyomorékot pillantott meg az utcán; gyerekkora óta most esett meg vele először, hogy megszánta magát. Talán szerelme is csapda volt, melyet önmaga számára állított? Minden csontjában, izmában érezte a vonzást, mely ebből a nevetséges, nyomorék világból feléje nyúlt. – Szerelmem – mondta a lány, hirtelen elkomolyodott arccal, s forró karjával átölelte a nyakát. – Ne féljen! Sohasem hagyom el.

– Tudok egy szórakoztató új játékot – mondta G. A. – Nálunk odahaza szoktuk játszani.

– Milyen játék? – kérdezte a lány felcsillanó szemmel. – Illedelmes vagy csalfa?

– Úgy hívják – mondta G. A. –, hogy: „Másképp is történhetett volna."

A lány felkönyökölt, megfogta a kezét, szája megreszketett a kíváncsiságtól. – Mondja gyorsan! – kiáltotta. – Mi történhetett volna másképp?

– Minden – mondta G. A.

A lány elégedetlenül megrázta fejét. – Az nem jó – mondta. – Ha minden másképp történt volna, akkor semmi sem történt volna másképp.

– Csak kettőnkkel történt volna minden másképp – mondta G. A.

– Maga nem szeretett volna engem és én nem szerettem volna magát? – kérdezte a lány. – Azt nem lehet elképzelni.

– Persze hogy nem lehet – mondta G. A.

– Lehet – mondta a lány –, csak nem érdemes.

– Nem én jöttem volna el ide, hozzád, a városba – mondta G. A. –, hanem te jöttél volna el hozzám, külföldre.

A lány elnevette magát. – Nadrágban? – kérdezte. – S maga egy szép, fehér selyempongyolában ült volna az ágyon s összébbhúzta volna a pongyolát, hogy ki ne lássék a gömbölyű térde?

– S lesütöttem volna a szememet – mondta G. A.

– Én egy nagy csokor látható piros rózsával a kezemben álltam volna maga előtt – mondta a lány – egy vastag szőnyegen, sok bársonyterítős asztal és színes selyemszékek és puha díványok között és szívdobogva vártam volna arra a pillanatra, amikor felemeli hosszú, selymes pilláit és rémült tekintetével felhatalmaz arra, hogy férfias legyek.

– A nyitott ablakon át ki lehetett volna látni a parkra – mondta G. A. – A frissen megöntözött zöld pázsitból a tavaszi napsütés kioldotta volna a fű hűvös szagát, mindenfelé látható virágágyak illatoztak volna, közbül elszórva virágzó lila meg fehér orgonabokrok; a kavicsos sétányt meg jobbról-balról látható árvácskák, petúniák és tátikák szegélyezték volna.

– Lehetetlen – kiáltotta a lány elhűlve.

– Az egyik sétányon két rigó ugrándozott volna – mondta G. A. –, s a rózsabokrokról egy méh berepült volna a szobába.

– Egy méh? – ismételte a lány elbűvölve. – Egy méh? S maga akkor félt, s elhessegette az illatos kis zsebkendőjével?

– A lábamnál egy fehér szőrű orosz agár hevert – mondta G. A. –, s néha felemelte a fejét, s a szemembe nézett.

– S engem nem harapott meg? – kérdezte a lány ijedten.

– Nem – mondta G. A. – Nem harapott meg.

– S miért nézett a szemébe? – kérdezte a lány. – Az is szerelmes volt magába?

– Kért, hogy vigyem sétálni – mondta G. A.

– De maga nem ment – mondta a lány –, mert arra a nyájas pillanatra várt, amikor majd megajándékozhat bőséges szerelmével.

– De elmentem – mondta G. A. – S téged is elvittelek az erdőbe, sétálni.

– Erdő is volt? – kérdezte a lány izgatottan. – S az erdőben kívánt engem megajándékozni szerelmével? A fűben?

– Epret szedtünk az erdőben – mondta G. A.

– Epret? – mondta a lány megdöbbenve. – Olyan piros epret, amilyen az ajka volt? S én az erdőben megcsókoltam az eperajkát?

– Még nem – mondta G. A.

– Mért nem csókoltam meg? – kérdezte a lány. – Hisz már alig várta.

– Előbb meg akartam bizonyosodni hű szerelmedről – mondta G. A.

– Minek? – kérdezte a lány. – Minek arról megbizonyosodni?

– Külföldön az a szokás – mondta G. A. – Senki sem hiszi el a másikáról, hogy szereti.

– Akkor maga sem hiszi el, hogy szeretem – mondta a lány. – Istenem, milyen szép és milyen irgalmatlan! Ott állok az illatos, sötét erdőben, egyik kezemet a szívemre szorítva, a másikban egy kosárka eperrel, s megvárom, amíg nem vetődik arrafelé egy farkas, hogy megmenthessem magát. Ha megmentem, akkor elhiszi, hogy szeretem?

– Lehet – mondta G. A.

– Zivatar közeledik – mondta a lány –, mennydörög, körös-

körül a villámok becsapnak a fákba, s az erdő kigyullad, de én karjaimban kimentem az égő erdőből. Akkor elhiszi, hogy szeretem?

– Lehet – mondta G. A.

A lány elgondolkodott, egy pillanatra behunyta a szemét. – A farkasnak állatszaga van? – kérdezte borzongva.

– Igen – mondta G. A.

– Jól van – mondta a lány. – Ha megöltem a farkast, akkor utána a véres kezemmel mindjárt levetkőztetem, s az égő erdő fényénél karjaimba zárom.

– Akkor én még pihegek az ijedtségtől – mondta G. A. – Inkább hazamegyünk, s megfürdünk a nagy márvány fürdőszobában, ahol folyó hideg-meleg víz van.

– Együtt fürdünk meg? – kérdezte a lány.

– Nem – mondta G. A. – Egymás után.

– Jól van – mondta a lány. – S utána a karjaimba zárom.

– Még nem – mondta G. A. – Előbb megvacsorázunk.

– Megesszük a farkast s utána az epret – mondta a lány. – Arany-evőeszközökkel s két inas fog felszolgálni. Én rengeteget fogok enni, maga meg csak piszkálgatja az ételt, s akkora kis falatokat rak a pici szájába, mint egy mandula. Ha jóllaktam, akkor a lovaglókorbáccsal kikergetem az inasokat s a karjaimba zárom. A hold be fog sütni a nyitott ablakon.

– Még nem – mondta G. A. – Előbb elmegyünk az állatkertbe.

– Éjjel?

– Hogyne! – mondta G. A. – Beülünk a száz lóerős külföldi kocsimba, s tíz perc alatt kinn termünk a város végén, az állatkertben. Az úton elgázolunk néhány embert.

– Gonosz külföldit? – kérdezte a lány.

– Azt – mondta G. A. – Külföldön csak külföldiek élnek.

– Jól van – mondta a lány. – S meglessük, hogy holdfény-

ben mit álmodnak az állatok. Azt álmodják, hogy nézzük őket.

– Ennél szebb álmot elképzelni sem lehet – mondta G. A.

– Még szebbet is álmodnak – mondta a lány elpirulva. – Azt álmodják, hogy nincsenek.

G. A. nem felelt. A lány szeme félig be volt hunyva, száján egy eszméletlen mosoly csöndes fénye, a homlokán egy elhallgatott gondolat. Odakünn már sötétedett, a világosság a szobából is kivonta magát, már csak lecsurranó ujjlenyomatai maradtak meg az ablaküvegen. Az ablak alatt beszélgetés, hangos nevetés hallatszott. – Erzsébet! – kiáltotta egy erős férfihang. – Erzsébet!

– Ne felelj! – súgta G. A. a lány fülébe.

– Nem felelhetek – mondta a lány –, mert nem vagyok itt. Barátaim és jóakaróim mérhetetlen bánatára külföldre utaztam. Még nem közölték magával, szerelmem?

– Kivel utaztál? – kérdezte G. A.

– Nem tudom – mondta a lány.

– Nem velem?

– Nem tudom – mondta a lány. – Egy szép és gonosz ifjúval utaztam el, de nem tudom, ki volt.

– S most is vele vagy? – kérdezte G. A.

– Igen – mondta a lány. – Szerelmet vallott nekem, s én meghallgattam.

G. A.-nak elszorult a szíve. – Énvelem utaztál el, Erzsébet – mondta a lány arca fölé hajolva. – Együtt indultunk el, nem emlékszel?

– Lehet – mondta a lány. – De ha elutazott, miért van most itt?

– Mert szeretlek – mondta G. A.

A lány nem felelt. Egy pillanatra kinyitotta szemét, kíváncsian szemügyre vette G. A. föléje hajló arcát, újra behunyta a

szemét. A szobában már teljesen besötétedett, csak egy messzi utcai lámpa fénye puhatolódzott a bútorok között. – Erzsébet – mondta G. A. –, nem tudok itt élni. Te is el fogsz hagyni előbb-utóbb, s akkor már sem maradni, sem elmenni nem lesz többé erőm. De ha holnap elindulunk, hozzám haza, külföldre, talán még mind a ketten boldogok lehetünk. Egy kis kertben fogunk élni, látható rózsák és tulipánok között, erdő mellett, egy nagy folyó partján. Gyerekünk lesz, s az egész nap a kertben fog nevetni és sírni. Minden kívánságodat teljesíteni fogom. Menjünk el innét, Erzsébet! Olyan reménytelen vagyok, hogy már csak szerelmed tarthat életben. Ments meg!

A lány már aludt. Karja lecsúszott G. A. válláról, lélegzete halkan, egyenletesen járt, csodálkozón felvont szemöldöke visszasimult. – Nem megyek – mondta álmában, két lélegzet között.

G. A. még a nyár vége előtt, több átvirrasztott éjszaka eredményeként, egy újabb tanulságos, szoktató játékot talált ki Erzsébet számára, amellyel lassanként elő fogja készíteni majdani pesti vagy debreceni életére: kettesben kitakarították a magas kőfallal körülvett udvart, amelyet helyenként méteres magasságban betemetett a szemét. Lapátot csak egyet tudott szerezni, gereblyét maga készített, talyiga helyett ládában szállították ki a szemetet a ház mögé, egy üres telekre. Ami deszkát, vasat, gerendát, téglát meg féltéglát találtak, azt az udvar egyik sarkában gyűjtötték össze. Hajnalban keltek, amikor az éjszakai hőség már valamelyest engedett, napközben a szobában pihentek, késő délután újra nekiláttak. Egész nap együtt voltak, éjszaka is többnyire.

– Miért jó játék ez? – kérdezte Erzsébet az első munkanap után szemlátomást kissé csalódottan. G. A. megcsókolta izzadt arcát. – Mert nincs semmi értelme – mondta. A lány eltűnődött.

– Az igaz – mondta vidáman –, hogy nincs semmi értelme. S ha már az egész szemetet eltakarítottuk, akkor megint visszahozzuk?

– Vissza – mondta G. A. – S ugyanúgy elterítjük, ahogy volt.

– Hajszálra ugyanúgy? – kérdezte a lány kíváncsian.

– Hajszálra – felelte G. A.

– Az jó lesz – mondta a lány jókedvűen. – De megtaláljuk-e mindennek a régi helyét?

– Meg – mondta G. A. – Feltéve, hogy meg akarjuk találni.

Az első napokban a ház udvari szobáinak lakói az ablakban könyökölve, nyugtalanul figyelték az új játékot, melynek hamarosan a szomszédságban is híre ment. Egyre több néző gyülekezett az ablakokba s az udvari kapualjba, id. Larra horgas orra is kinyúlt időnként a manzárdszoba ablakából, apró gyulladt szemeivel pislogva nézegette a felszálló vastag porfelhőt s alatta unokája hajladozó, karcsú derekát. Ha a por az orrába szállt, fel-felhorkant, s visszavonult a szobába. A szomszédasszonyok gyerekeiket is magukkal hozták vendégségbe, ezek ki-kifutkostak az udvarra, itt-ott felszedegettek egy törött téglát, egy rozsdás konzervdobozt, fadarabot, rongyot, ujjongva behajították a szállítóládába vagy ellenkezőn kiráncigálták belőle, s visszatelepítették régi helyére. Esténként az utcai járókelők közül is sokan becsődültek. Tapintatból nem ajánlották fel segítségüket; megértették, hogy G. A. és Erzsébet a munkát legsajátosabb magánügyének tekinti, melybe beleszólni ildomtalanság, mert érzékeny szabályait csak ketten ismerik. De kapualatti vidám tereferéjükkel, nevetésükkel, derűs megjegyzéseikkel, melyekkel az érdekes, új szórakozást szegélyezték, kellemes eszmei kíséretet adtak a szín közepén magányosan munkálkodóknak.

Az első hét múltával Erzsébet azonban szemlátomást elfáradt. Az udvarnak még a negyedrésze sem volt kitakarítva. A szeme sarkából egy ideig kíváncsian nézegette a fáradhatatlanul továbbmunkálkodó G. A.-t, majd szemügyre vette elgyötört, megrepedezett kezét, megtapogatta fájó derekát, s fejcsóválva felment szobájába. Amikor G. A. egy óra múlva érte ment, a kis sárga selyemkarosszékben ült, s fejét két keze közé fogva oly mélyen elmerült gondolataiban, hogy meg sem

érezte a kinyíló ajtón át hirtelen becsapódó huzatot, mely lesodorta öléből kis fehér zsebkendőjét. G. A. megállt előtte, mosolyogva nézte. – Jaj, be maszatos a szép kis lábbelije! – mondta a lány szörnyűködve, s lehajtott fejjel továbbszemlélte a két ormótlan fekete cipőt, amely közrefogta apró fehér-papucsos lábát. – Vesse le gyorsan!

– Még lemegyünk – mondta G. A.

A lány még mindig nem emelte fel fejét. – Minek? – kérdezte vontatottan a fekete cipőktől.

– Szeretnék még egy kicsit szórakozni – mondta G. A.

– A szép kis lábbelije már nem akar szórakozni – mondta a lány. – Lábbeli nélkül pedig nem lehet.

– Fáradt vagy? – kérdezte G. A.

– Az jó, hogy fáradt vagyok – mondta a lány szemével a padlón –, mert akkor este maga fogja megmosni a lábamat. De nem akarok még fáradtabb lenni, mert akkor nem is engedem megmosni.

– Erzsébet – mondta G. A. –, ez olyan játék, mely csak akkor szórakoztató, ha már befejezte az ember.

A lány alulról felpillantott az arcába. – Olyan játék nincs – mondta durcásan. – Ami be van fejezve, az nincs. Hogy fogja megmosni az ármányos kis lábamat, ha már nincs?

– Ide figyelj, Erzsébet! – mondta G. A. – Ezt a fajta játékot még nem ismered. Látszatra unalmas, de mire az ember végigjátszotta, egyik percről a másikra olyan benső megelégedés tölti el, olyan magasztos nyugalom szállja meg, s egyben olyan repeső kedv és öröm fogja el, amelyhez hasonló érzés nincs több a világon. Nálunk külföldön csak ezzel szórakoznak, azért is hívtalak oda.

– Végig kell játszani? – kérdezte a lány, s fekete szemével alulról egy pillanatra gyanakodva G. A. arcába világított. – Végig? S csak akkor vidító, ha már vége van? Ez bizonyos?

– Bizonyos – mondta G. A.

– S utána olyan sokáig derül rajta az ember – kérdezte a lány elgondolkodva –, amilyen sokáig unatkozott vele?

– Sokkal tovább – mondta G. A. – Nálunk külföldön alighogy az ember befejezte az egyiket, máris nekifog a másiknak, annyira kedvelik ezeket a lelki gyakorlatokat.

Ezúttal még könnyűszerrel sikerült rávennie Erzsébetet a kísérlet folytatására, bár a következő napok során munka közben gyakran a hátában érezte a lány nyugtalanul kérdezősködő, riadt tekintetét, s este, ha lefeküdtek s felhorzsolt, itt-ott már kérgesedő apró keze a nyakára kulcsolódott, a bőre is megértette az alázatos, szótlan szemrehányást. Ha most eljátssza a lány vak bizalmát, akkor ez kevésbé is fogja szeretni?... vagy jobban? Másnap hajnalban nem keltette fel – pihenjen egy napig! – s egyedül ment le az udvarra. De mire először megtöltötte a ládát, vállán kivitte a szemétgyűjtő telepre s visszaérve, nekilátott volna a második rakodásnak, Erzsébet kifutott a lépcsőházból, a hátába kerülve átfogta s teljes erejéből leszorította mind a két karját, éles kis fogaival a nyakába harapott. – Hogy mer nélkülem játszani? – kérdezte haragosan, s újra a nyakába mart. Fel volt indulva, G. A. alig győzte csillapítani. Munka közben többször is észrevette, hogy a lány lopva rajta felejti a szemét, s tekintetében a nyugtalan kíváncsiságot egy újszülött gyanú szaporítja. Mire gyanakodott? Ha tekintetük találkozott, ránevetett, de G. A. egyszer észrevette, hogy könnyes a szeme alja.

Az esti nézőközönség napról napra továbbszaporodott. A vidám társalgás ide-oda röpködő foszlányaiból világosan ki lehetett venni, hogy már nemcsak lakóhelyük legközelebbi körzete látogat el hozzájuk; a vonzó látványosság híre már távolabbi városrészekbe is eljutott, és számtalan jókedvű, kíváncsi idegent csábított be a házba, a kertre nyíló ablakok mögé s az

udvari kapualjba. Ifj. Larra, a ház ura ugyan csak ritkán, legföljebb két vagy három alkalommal állt be a nézők közé, házigazdai tiszte ellátására, s látnivalóan húzódozott attól, hogy reménybeli veje előtt szóba hozza, amit látott, de helyette egy délután beállított Erzsébet fivére, a feleségével együtt, az egyik ablakban könyökölve kiböjtölte az utolsó esti vendéget is, majd szeretetre méltóan bekéredzkedett Erzsébeték szobájába, egy kis esti csevegésre.

A szokottnál is elviselhetetlenebb volt a hőség: a kimúlófélben levő nyár utolsó erejét megfeszítve, szétcsapta a város kőrengetegében terméketlen hőhullámait, verejtéket fakasztott a levegőből is, gőzt sajtolt a kövekből. A legkisebb szellő is úgy sütötte az ember bőrét, mintha forró vizet loccsantottak volna az arcába. Az utcakép azonban nem változott; noha egész nap, mint távoli ágyúdörgést, hallani lehetett a beomló romházak tompa morajlását, s nyomában itt is, ott is egy-egy porfelhő szállt az égnek, magasan a környező házak teteje fölé, a forgalom nem csappant meg, a járókelők izzadságukat törülgetve, gondtalan jókedvben rótták az utcát, szívből jövő kacagásuk Erzsébet szobájába is felhallatszott. – Hogy örülök, hogy ismét találkozhatunk, uram – kiáltotta legifj. Larra, évődő, fiatal szemével G. A.-ra nevetve. – El nem mondhatom, milyen boldoggá s vidámmá tesz ez a viszontlátás, nem szólva arról, hogy egyben módot ad egy rég esedékes családi látogatás kedvező lebonyolítására is. Az Astoria szálló igazgatósága nevében teszem tiszteletemet, uram.

– Ne higgyen neki, kedves G. A.! – kiáltotta Erzsébet vidáman. – Egy szavát sem szabad elhinni, ugye, Jolán?

– Külföldiek számára kis sógornőm figyelmeztetése helyénvalónak látszik, uram – mondta legifj. Larra felesége, egy magas termetű, cingár asszony, szabatos arcvonásokkal, hegyes orral, szigorú, szürke szemmel. – Férjem nagy tréfamester,

még álmában is csak elvétve mondja annak az ellenkezőjét, amit gondol, éber állapotában pedig még ennél is bohókásabb.

– Szeretett nagyatyánk – mondta Erzsébet – kisgyerek korában egyszer megfenyítette államelnöki kezével, s azóta mindenkit visszatréfál.

– Engem is tréfából vett feleségül – mondta a sógornője. – Nem győzünk kacagni rajta azóta is.

Legifj. Larra fél szemével G. A.-ra kacsintott. Sima, nevetős kamaszarca kissé kiálló járomcsontjával s meglepően kis szájával, mely mintha a szokásosnál jóval több fogat raktározott volna el, vonásaiban s játékában egyaránt annyira hasonlított húgáéhoz, hogy G. A. – amikor most egymás mellett látta őket – az első pillanatban megdöbbent, s csak a szemük közti jellegbeli különbség adta vissza némiképp bizalmát. Erzsébet nagy fekete szemében, még könnyfátyola mögül is fel-felcsillantak a nevetés szikrái, s ha nevetett, bársonyos tükre mögött máris készenlétben álltak a várakozó könnyek. Gyöngédebb és emberibb volt, esendőbb is. Legifj. Larra apró szemével újra G. A. felé vágott. – Szóról szóra úgy van, ahogy a hölgyek állítják – mondta. – Egy szavamat sem kell komolyan venni, uram. Szakadatlan lelkiválságaim eredményeként szinte óránkint, sőt néha egyetlen perc leforgása alatt megváltoztatom véleményemet a világról, ami olykor még nálunk idehaza is feltűnést kelt. Önöknél, külhonban talán nagyobb megbecsülést tudnék szerezni színes egyéniségemnek. Nem akarna magával vinni külhonba, uram?

– Még nem szándékozom hazatérni – mondta G. A.

– Annál jobb – mondta legifj. Larra, kezét dörzsölve. – Egy kísértéssel kevesebb, hogy komolyan vegyem magam. Mit tegyünk, uram? Beérem egyelőre azzal a balga lelki kielégüléssel, hogy az Astoria szálló igazgatósága nevében meghívom házi ünnepélyünkre, amelyen az államelnök át fogja adni önnek,

mint legkitartóbb törzsvendégünknek az igazgatóság által javasolt kitüntetést. Elfogadja?

– Természetesen – mondta G. A.

– Az ünnepélyre természetesen nem jön el? – kérdezte legifj. Larra.

– Természetesen nem megyek el – mondta G. A.

Legifj. Larra hátranézett, az ablak felé, ahova a két hölgy visszavonulva, halk hangon, gyors, szelíd szájmozdulatokkal sustorgott egymással, olykor egy-egy vizsgálódó pillantást küldve a férfiak felé. – Hála szeszélyes világnézetemnek – mondta, újra visszafordulva G. A. felé –, néha követni tudom az események csavarmenetét, sőt olykor utol is érem őket, ami szilárdabb jellemű és rendszeretőbb emberekkel ritkán esik meg. Ennek köszönheti, uram, hogy válaszát előrelátva a kitüntetést magammal hoztam, s most azonnal át tudom adni.

– Milyen kitüntetést, Ernő? – kérdezte Erzsébet ijedten az ablak mellől.

– Az Astoria szálló III. osztályú érdemkeresztjét, kishúgom – mondta legifj. Larra, miközben nadrágzsebéből egy tenyérnyi széles, narancssárga bársonyszalagot ráncigált ki; a szalag egyik végén egy jókora vaskereszt lógott. – Megnyugtatásul közlöm, uram, hogy a kitüntetés viselése nem kötelező. Elfogadja?

– Természetesen – mondta G. A. – Milyen érdemeket kell szerezni ahhoz, hogy az embert az I. vagy II. osztályú érdemkereszttel jutalmazzák?

– I. vagy II. osztályú kereszt nincs, uram – mondta legifj. Larra, hirtelen elkomorodó arccal –, mert az általuk jutalmazható érdemeket a legdúsabb emberi képzelet sem tudná akárcsak körülírni is. Láthatóan vagy láthatatlanul kívánja viselni a keresztet?

– Hogy szokás? – kérdezte G. A.

– Azt tanácsolnám, kedves uram – mondta legifj. Larráné, hegyes szigorú orrát G. A. felé fordítva –, hogy az inge alatt viselje. Ildomtalan volna inge fölött közszemlére tenni, s ezzel felkorbácsolni az emberi szenvedélyeket.

– S a példa követésére csábítani őket – mondta Erzsébet aggodalmasan.

– Attól tartok – folytatta legifj. Larráné, hűvös, szürke tekintetét G. A. arcán pihentetve –, hogy érdemeink fitogtatásával illetéktelenül megrövidítjük embertársaink életét. Bármilyen kívánatos lehet is ez az eredmény az egyén szempontjából, a társadalomnak saját érdekében némileg korlátozni kell az önkényes túlhajtásokat és kilengéseket. Amint tudja, uram, az emberek nagyon is hajlamosak arra, hogy elveszítsék arányérzéküket. Azt tanácsolnám, hogy az érdemkeresztet az inge alatt viselje.

– Külhonban is az inge alatt viselje! – mondta legifj. Larra, G. A.-ra kacsintva. – Ha maholnap visszautazik!

– Azt óhajtja, hogy elutazzam? – kérdezte G. A. – Már közöltem, hogy nincs szándékomban.

– Isten ments, félre ne értsen, uram – kiáltotta legifj. Larra, fél szemével újra G. A. felé hunyorítva. Egy kamaszosan vidám mozdulattal G. A. vállára ütött, szája mintha még jobban megtelt volna a létszám fölötti, láthatatlan fogakkal. – Nem is utazhatik el, amíg a szállodai számlája nincs rendezve, jól mondom? – kiáltotta, hangosan nevetve. – De ha az események csavarmenetébe vetett hitem nem csal, akkor ön most bizonyára egy kis törlesztést fog felajánlani nálunk fennálló tekintélyes adósságára? Cserébe a szerény kitüntetésért, amellyel megbosszantottuk?

– Ernő, haza kell mennünk – mondta a felesége, két simogató keze között csitítgatva Erzsébet rosszkedvű, izgatott, kis kezét. – A fiatalok magukra óhajtanak maradni.

– Mennyit tesz ki a számlám, igazgató úr? – kérdezte G. A. – Már kiszámította?

A fiatalember egy hirtelen mozdulattal a füléhez hajolt. – Teljesen megértem, uram – súgta –, hogy küszöbön álló elutazása előtt rendezni kívánja adósságait. Az ember nem tehet a természete ellen. Azt is méltányolni tudom csavarmenetes eszemmel, hogy zsenge húgomat testileg és lelkileg elő kívánja készíteni a külhoni élet viszontagságaira. De mire jó mindez, uram? Ha elmegy, ha marad, nyomorultan el fog pusztulni.

– A férjem nagy tréfamester – mondta az asszony, kifelé menet G. A.-nak, s hegyes orra alatt barátságosan rámosolygott. – Az előbb bizonyára egy kiváló élcet súgott a fülébe, bár az arcán úgy látom, kedves uram, hogy nem érte el a kívánt hatásfokot. Sose bánkódjék, majd én gondját viselem kis sógornőmnek esetleges távolléte alatt.

A rokoni látogatást követő napokban Erzsébet egyenletesen derűs kedélye még inkább megbolydult. Elszótlanodott, szelíd tekintetét olykor egy dacos fejmozdulattal elkapta G. A.-ról, éjszaka is nyugtalanul aludt. Minthogy a szokatlan testi munka észrevehetően kifárasztotta, ezután már csak kora hajnalban s estefelé dolgoztak; de a lány napközben a szobában maradt, sem a házbeli szomszédokhoz, sem egyéb barátaihoz nem látogatott el. Szemlátomást nem akarta magára hagyni G. A.-t. A szeme sarkából figyelte. Többnyire a kis sárga selyemkarosszékben ült, térdére könyökölve, álla tenyerében, s oly elmerülten nézett maga elé, hogy teste szinte elvesztette minden súlyát, s csak akkor töltődött fel újra, ha meghallotta G. A. hangját. Ilyenkor a fogai megcsillantak, meglepetten elmosolyodott.

Mikor a kert felével elkészültek, G. A. az agyagos talajt elegyengette, egy közeli, üres telekről néhány láda sárgásfehér homokot fuvarozott be a vállán, elterítette, felgereblyézte.

Tiszta, takaros látvány volt. A homok csillogott a ráhulló napfényben, a szemétbűzös levegő is mintha valamelyest kitisztult volna fölötte. G. A. a közepére apró fekete kavicsokból kirakta egy átrepülő madár árnyékát, a fal mellett pedig egy behajló nagy orgonaág csipkés vetületét. Erzsébet a kis padon ülve, kerekre nyílt szemmel, izgatottan figyelt.

– Ez milyen madár? – kérdezte. – Sas?

– Ez nem madár – mondta G. A. –, csak egy madárnak az árnyéka.

– Milyen madárnak az árnyéka?

– Rigónak – mondta G. A.

A lány nagyot sóhajtott. – Hol az a rigó? – kérdezte.

– A fejemben – mondta G. A. – Onnét látszik ki az árnyéka.

– Fütyülni is tud?

– Dió-fiú-fiú – fütyülte G. A.

A lány felugrott, G. A.-hoz szaladt, a nyakába csimpaszkodott. – Édes, drága G. A. – könyörögte. – Engedje ki a rigót! Hadd fogjam a kezembe.

– Nem lehet kézbe venni – mondta G. A. –, mert elporlik.

Egyedül voltak a kertben, a ház lakói még aludtak. A lány lehúzta magához G. A. fejét, forró szájával a szája felé ágaskodott, mélyen beszívta G. A. leheletét. – Érzem a rigó szagát – mondta panaszosan és boldogan. – Édes, drága G. A., engedje ki a rigót a száján át az én szájamba!

– Szeretsz? – kérdezte G. A.

A lány behunyta szemét, egész lüktető meleg testével hozzásimult G. A.-hoz. – Ha szeretem, akkor átröpíti? – kérdezte rimánkodva.

– Ha szeretsz – mondta G. A.

– Szeretem – mondta a lány.

– Örökké?

– Örökké – mondta a lány.

– Velem jössz külföldre?

– Nem megyek – mondta a lány haragosan. – Itt adja ide a rigót!

G. A. eltolta magától a lány arcát, lefejtette kezét a nyakáról, s hátat fordítva neki, újra munkához látott. A kertre nyíló ablakok még üresek voltak, csak a manzárdablakból látszott ki id. Larra bólogató orra s szikár mutatóujja, amellyel hosszan megfenyegette a lányt. Ez dacosan felvetette a fejét.

– Mindjárt viszem a tápanyagot, nagyapa – kiáltotta –, csak előbb meg kell fognom egy rigót.

– Minek azt megfogni? – kérdezte id. Larra mogorván. – Attól nem lesz szebb.

– Ha nem fogom meg – mondta a lány –, akkor nem engedhetem szabadon.

Id. Larra egész felső testével kihajolt az ablakon. – Fiatalember – kiáltotta recsegő hangján, mértéktelen karjával G. A. felé mutatva –, már hosszabb ideje figyelem öntevékeny működését a kertemben. Vigyázzon!... vigyázzon!

– Mire vigyázzak, Larra úr? – kiáltotta vissza G. A., ásója nyelére támaszkodva.

Az aggastyán rábámult apró, gyulladt szemével. – Semmire – kiáltotta bosszúsan. – Nem gondoltam semmire, tehát mondtam valamit.

– Ez csak játék, nagyapa – kiáltotta a lány. – Egy szép, külföldi játék, mely most még nagyon unalmas, de ha végigjátszotta az ember, akkor sokáig elszórakozik vele.

Az öregember egy ideig hallgatott, majd újra felemelte mutatóujját, s megfenyegette G. A.-t. – Vigyázzon, fiatalember – ismételte fáradtan –, ne hozzon még maga is szégyent sokat szenvedett, kietlen családunkra.

– Mit mondott? – kérdezte az udvar túlsó sarkában álló G. A. Erzsébettől. – Nem hallottam.

– Kedves nagyapám azt mondta – felelte a lány –, hogy mértékadó véleménye szerint nem lehet jó játék az, amit végig kell játszani.

G. A. nem felelt. Minthogy a szomszédos bérház árnyéka időközben lehúzódott az udvarról, s a nap kánikulai erővel tűzött munkahelyükre, visszamentek szobájukba. Erzsébet levetette magát az ágyra, néhány pillanat múlva már el is aludt. G. A. hogy megvédje az arcába sütő naptól, a két nyitott ablakszárny közé feszítette kabátját, majd az ágya mellé húzta a kis karosszéket, leült, a lélegzetét hallgatta. Nyugtalanul járt, hol lassabban, hol szaporábban. Nem mosolygott álmában. Tikkasztó hőség volt a szobában, de G. A. hiába legyezgette zsebkendőjével, a lány fájdalmasan megmerevedett, sápadt arca nem engedett fel.

– Most lemegyünk játszani? – kérdezte délután, a szokott órában, amikor a nap már lehátrált az udvarról, csupán az izzó házfalak hányták magukból a napközben begyűjtött s szárazra érlelt fényt és hőséget. – Természetesen – mondta G. A. nevetve, s vidáman átölelte vállát. – Miért ne mennénk le? Nem vagyunk betegek! – Erzsébet rámosolygott, de az udvarra kilépve, megtorpant, s ijedten szájára csapta kezét. – Nézze! – mondta izgatottan, s meghökkent mutatóujjával G. A. reggeli lábnyomaira mutatott, melyek az udvar sarkából a felgereblyézett homokon át határozott körvonalakkal meneteltek felé-jük. – Látja?

– Látom – mondta G. A. – Mitől ijedtél meg?

– Ezt most megint ki kell fésülni – mondta a lány.

G. A. nevetett. – Hát aztán?

– Meg holnap is, meg holnapután is ki kell fésülni – mondta a lány szemrehányóan. – Mindennap újra! Sosem lesz vége a játéknak!

– Az ember hatalma végtelen – mondta G. A. –, s a sors

könyörületes. Olyan ravasz játékot az ember nem tud kitalálni, hogy türelemmel s kitartással ne érne egyszer a végére.

A lány megállt, az arcába nézett. – Tudtam – mondta halkan, reszkető, elfehéredő szájjal.

– Mit? – kérdezte G. A. csodálkozva.

– Hogy már nem szeret – mondta a lány.

G. A. az arcába bámult.

– Azért játszik, mert már el akar múlni – mondta a lány, izgatottan ráncolva homlokát. – Azért játssza ezt a gonosz külföldi játékot. Azért is nem akarta ideadni a rigót!

Hirtelen az arcára csapta a kezét, megfordult s beszaladt a házba. G. A. azonnal utánaeredt; a futó léptek hallatára a folyosón jobbra-balra kinyíltak az ajtók, a kiáramló sűrű sötétségben nevetős, csodálkozó, halvány arcfoltok fordultak utánuk. A szalon ajtaja is kicsapódott, ifj. Larra pincérfrakkjában megállt a küszöbön, s álmos szemekkel, kérdőn utánapislogott menekülő lányának. G. A.-ék aznap már nem is jöttek le a kertbe, az összegyűlt vendégek egy-két órai hasztalan várakozás után csalódottan távoztak.

Erzsébet másnap nem ellenkezett, amikor G. A. hajnalban felköltötte, s lehívta magával az udvarra – s noha Erzsébet a herkulesi szeméthordás közben, egy téglával vagy egy rozsdás fazékkal a kezében, néha hirtelen félúton megállt, s szórakozottan maga elé bámult, mintha nem értené, hogy mi történik vele – könnyű, dallamos kedélye látszólag nem fakult meg, fehéren forgolódó nyakában, melyet a nap nem festett át, rugódzó, vékony derekában, kis táncos lábában, testének minden véredényében ugyanaz az önfeledt, töményszeszes fiatalság keringett, mint válsága előtt. Készségesen nevetett, ha G. A. megnevettette, mikor munka közben szálka ment a kezébe, G. A.-hoz futott, hogy húzza ki, esténként nedvesen csillogó, piros szájával jóízűen ásítozott, s

tenyerével a száját ütögetve álomba nevette magát. Meztelen testével meghitten G. A.-hoz illeszkedett, egy végtében átaludta az éjszakát. S noha álmában néha elhúzódott G. A.-tól, lába levált a lábáról, keze a válláról s időnként mély sóhajok emelgették meg-megreszkető, lányos melleit, reggelre egész mosolygó, finom teste oly hibátlan, forró és illatos volt, mint egy napkelte.

A kertbe azonban már ritkábban járt le. Azelőtt nem tűrte, hogy G. A. nélküle menjen le játszani, most mind gyakrabban megesett, hogy reggel a másik oldalára fordult, fejére húzta a takarót, továbbaludt. G. A. egyszer észrevette, hogy a pokróc egy ránca mögül kicsillogó szemmel figyeli; amikor tekintetük találkozott, szeme megvillant, s újra arcára húzta a pokrócot. Aznap egész délelőtt fenn maradt szobájában. Esténként is többnyire később csatlakozott G. A.-hoz, vagy hamarabb hagyta abba a munkát. Megingott bizalma szeretőjében? Mintha máris elindult volna öntudatlanul a felé a pont felé, ahol egyszer majd kisiklik G. A. kezéből, mert már nem tud megkapaszkodni benne. Még nem mondott le róla, de teste, lelke már öntudatlanul szoktatta magát ahhoz a sejtelemhez, hogy egyszer elveszíti. Ritkábban fakadt sírva G. A. jelenlétében: a csend, amely a még meg sem született gondolatokból s a közeledő félelem árnyékából szövődött szíve köré, szemérmesebbé tette.

G. A. még nem határozott, abbahagyja-e a reménytelennek látszó kísérletet. Ez idő tájt már meg volt győződve arról, hogy végső soron az élete forog kockán; ha nem tudja magához szoktatni Erzsébetet, s idejében el nem menekül vele, Leone jóslata beteljesedik, megfertőződik s elpusztul ellentmondásai nyomása alatt. Belepusztulna abba is – úgy vélte –, ha megfutamodik, s elhagyja a lányt. G. A. ebben az időben már nem sokra becsülte életét, mindenképpen szerelménél kevesebbre; amazt csak akkor volna érdemes megmentenie véle-

ménye szerint, ha ezt megóvhatja. Ebben sem nagyon bízott, de olykor elmosolyodott azon, hogy kiábrándultsága hűségesebben s makacsabbul kapaszkodik az utolsó nyomorult szalmaszálba, mint egykor magas, fiatal reményei az egész kazalba.

Egy reggel, az udvarba jövet, feltűnt neki, hogy a kertnek már kitisztázott, felgereblyézett része össze van taposva, holott az este, mielőtt felment szobájába, módszeres pontossággával gondosan kiegyengette. Másodnap, harmadnap a jelenség megismétlődött. Az apró elmosódott lábnyomok Erzsébetre vallottak. Mint hajdan Penelope, éjszakánként bosszús, ártatlan lábaival felbontani igyekezett a rendet, amelyet napközben durcás kezeivel szőtt. G. A. meghatva mosolygott s hallgatott. De a hét vége felé a lábnyomok már nem is tagadták el magukat; tiszta körvonalakkal, szinte kihívó dacosan körüljárták az egész udvart, majd az első ösvény mentén visszatértek a házba; láttukra G. A. reggel a kertbe érve, önkéntelenül hangosan elnevette magát. Háta mögül, a folyosóról egy kis nesz hallatszott, megfordult: a behajtott ajtószárny mögött, a homályból kivillogott a lány leselkedő, fekete szeme. – Erzsébet! – kiáltotta G. A. Minthogy nem kapott feleletet, elindult a ház felé. Csend volt, a nap még nem kelt fel a szomszédos, magas bérkaszárnya mögül, mely lassan fogyó árnyékával teljesen beborította a kis Larra-villát, a szobákban még mindenki aludt. – Erzsébet! – kiáltotta G. A. nevetve. – Ide ne jöjjön, hallja! – hallatszott a lány bosszús hangja a folyosóról. – Nem vagyok itt! – G. A. nevetett s benyomta az ajtót. A lány a sebtében magára kapott pongyolában, az ágy melegével teste körül, kibontott hosszú fekete hajával mozdulatlanul állt előtte. – Ide ne jöjjön, hallja! – súgta bosszankodva. – Nem megmondtam, hogy nem vagyok itt! – A következő pillanatban szilajul felvetette fejét, megfordult, s kis papucsát csattogtatva eliramodott a kapu felé, kiugrott az utcára. Hosszú, könnyű

léptekkel szaladt, oly gyorsan, hogy G. A. alig bírt lépést tartani vele. Egy perc alatt elérte a legközelebbi keresztutcát, befordult. – Úgysem tud beérni, ha nem akarom – kiáltotta, miközben hátralobogó hajának utolsó fekete villanása eltűnt a sarok mögött. Az utcák még néptelenek voltak, minden ablak befüggönyözve. A lány szembe szaladt a felkelő nappal, hosszú árnyéka hátraért G. A. lábáig. A kis fehér papucsok nyomában apró porfelhők ugrándoztak. Selymes fényük egy újabb keresztutcába fordult be; de mire G. A. a sarokra ért, előbb az egyik papucs állta el útját, majd tíz lépéssel arrébb a másik, a lány messze előttük mezítláb, rózsaszín talpakkal szaladt a szűk sikátorban. G. A. gyorsított, de a távolság nemigen apadt közöttük. A fehér pongyolában hangtalanul futó lány előrehajló fejével, vízszintesen hátra úszó hajával – mint egy megriadt szelíd állat, amely halálos veszély elől menekül –, minden ereje megfeszítésével, valószínűtlen könnyedséggel szökellt előre, hosszú, pontos ívben átugrott egy téglarakáson, s az ugrás lendületével visszarúgó térdében, rögtön továbbfutott, ismét ugrott, majd cikázva kitért egy magas szemétdomb elől, besuhant egy újabb keresztutcába. Játék? G. A. úgy érezte magát, mint a gyilkos, aki áldozatát üldözi. Nem szabadna továbbkergetni, gondolta, s továbbkergette. Nem hitt abban, hogy játékból menekül előle. Attól félt, ha rövidesen nem éri utol, a lány vak rémületében összetöri magát; de ha magára hagyja, s világgá megy, nem látja többé. Arra a gondolatra, hogy nem látja többé, a szíve úgy elszorult, hogy egy pillanatra újra bízni kezdett életkedvében, de a rémület hideg verejtéke egyszeriben kiverte egész hátát. A lány újra eltűnt egy sarok mögött.

G. A. háta mögött – talán cipőinek kopogására – itt is, ott is kinyílt egy ablak. Mikor befordult a következő sarkon, az első pillanatban az utca üresnek tetszett. Erzsébet száz

lépéssel odébb a földön kuporgott, mélyen előrehajolva, arcával a kövezet fölött. G. A. föléje hajolt. – Elestél?

A lány nem felelt. G. A. letérdelt melléje. – Elestél, Erzsébet?

Minthogy nem kapott választ, gyöngéden átfogta a vállát, hogy ülő helyzetbe támogassa. A lány szótlanul hátrafordította fejét, s beleharapott a kezébe. G. A. nem kapta el; olyan sajgó szánalom töltötte el, mintha egy halálra hajszolt őzsutát látna, amely gyönge, növényevő fogaival visszamarná a farkast. – Ne félj – mondta –, soha többé nem foglak bántani. Még ez egyszer engedd meg, hogy segítsek rajtad!

– Menjen el! – mondta a lány. – Nem vagyok itt! Hányszor mondjam még?

– Erzsébet – mondta G. A. –, egyezz bele, hogy hazavigyelek, s ha úgy akarod, soha többé nem látsz.

A lány arca sápadt volt, de a szeme száraz. – Most úgysem lát – mondta haragosan –, mert nem vagyok itt, hiába beszél hozzám. Menjen haza a kertbe, mert különben sohasem fog végezni azzal a csalafinta játékkal.

– Erzsébet – mondta G. A. könyörögve.

A lány hátrafordította fejét, s apró, hegyes fogaival újra beleharapott G. A. kezébe. Minthogy a kéz megrándult, de nem húzódott el, hangosan sírva fakadt! – Menjen el! – mondta zokogva, szájával G. A. kezén. – Ha hazamegy, talán otthon megtalál. Menjen már!

– Erzsébet – mondta G. A. –, egyszer arra kértél, hogy vigyázzak rád. S most azt akarod, hogy törött lábbal itt hagyjalak az utcán, egyedül, segítség nélkül?

A lába ugyan nem volt eltörve, de a bokája megrándult, megdagadt, nem tudott ráállni. Hosszas rábeszélés után, melynek során az utca ébredezni kezdett körülöttük, s a korán kelő családok kiballagtak a kapukból, s reggeli sétájukra indultak, G. A. a karjába vette a lányt, hazavitte, s lefektette az ágyába.

Megmosta a lábát, dagadt bokájára hideg vizes borogatást csavart, kitakarította a szobát, megetette. Amikor egy idő múlva a lány elaludt, visszament a baleset színhelyére, ott felejtett papucsáért. A járda szélén találta meg, egymás mellé állítva, az egyiknek le volt törve a sarka. Sokan jártak az utcán, többen meg is álltak G. A. mellett, megtekintették a megsérült kis papucsot, majd fejcsóválva továbbmentek. Egy hatalmas termetű, tagbaszakadt, vörhenyes hajú férfi is megállapodott a papucsok mellett, szívélyesen köszöntötte G. A.-t, majd amikor ez hazaindult, csatlakozott hozzá. – Ha nincs ellenére, hogy ma beszédes kedvemben vagyok, uram – mondta tiszteletttudón, hűvös acélszürke tekintetét G. A.-ra szegezve –, szíves engedélyével hazakísérem. Makacs szervezete ellenére megviseltnek látszik, uram. Nem óhajtaná megosztani velem gondjait?

– Ismerjük egymást, uram? – kérdezte G. A.

– Hogyne, uram – mondta az ember. – De az ismeretség, akármilyen régi és meghitt is, nem feltétele a kölcsönös bizalmatlanságnak. Több olyan esetről tudok, hogy idegen urak és hölgyek, bár még sosem találkoztak, bizalmatlanok voltak egymáshoz. Ennek eloszlatására azonnal felfedték egymás előtt legrejtettebb titkaikat.

– Én bízom önben, uram – mondta G. A.

– Ez sem lehet akadálya annak – felelte az ember –, hogy könnyítsen megterhelt szívén.

– Honnét ismer? – kérdezte G. A.

– Mint az Astoria szálló főkomornyikjának – mondta az ember – egy ízben alkalmam nyílt arra, hogy megóvjam attól a súlyos csapástól, mely a megvalósult ábrándokat nyomon követi. Ön egyszer fürödni kívánt, uram!

G. A. az emberre nézett. – Most már megismerem – mondta. – Ha jól emlékszem, pofaszakállt viselt?

A komornyik méltóságteljesen meghajtotta fejét. – Elhullattam, uram.

– Ön segített hozzá ehhez a nadrághoz is, amelyet a kereskedő nem akart eladni – mondta G. A., pepita térdnadrágjára mutatva. – Hozzásegített, nem törődve a csalódással, mely ennek az ábrándomnak a megvalósulását követni fogja.

– Szemrehányását megérdemlem – mondta az ember, egykedvű arcát G. A. felé fordítva. – Nemhiába kértem, hogy könnyítsen megterhelt szívén. Milyen megfelelő jóvátételt óhajt, uram?

– Hogy hagyjon magamra – mondta G. A.

Az ember megállt, mereven meghajtotta magát. – Várjon, uram – mondta G. A. – Ne vegye zokon, ideges vagyok. Ön is megváltozott. Úgy emlékeztem önre, mint ritka szűk szavú, tartózkodó emberre...

– Örülök, hogy sikerült megtévesztenem, uram – mondta a komornyik szenvtelen hangon. – De most annyira megindított Larra kisasszony papucsának fájdalmas látványa, hogy megfeledkeztem szerepemről.

G. A. megállt. – Ön ismeri Larra kisasszony papucsát?

– Az én koromban – mondta a komornyik – az ember már egyébként is szívesen váltogatja a szerepeket. Ki győzné türelemmel, uram, hogy oktalan születésétől tiszteletre méltó haláláig egyazon szemszögből élvezze a világot ?

– Ön ismeri Larra kisasszonyt? – ismételte G. A.

A komornyik megsimogatta pofaszakálla helyét. – Nem merném állítani, uram – mondta. – Azt sem, hogy nem ismerem. Lehet, hogy egyszer megtekintettem egyik alakításában. De az ember élete során, hála szerencsés természetének, gyakran megváltja magát, s csak esendő papucsát hullatja el útján.

G. A. hallgatott. – Mit kíván tőlem? – kérdezte egy idő múlva.

– Meg van elégedve – kérdezte a komornyik – mostani lakásával, melyre annak idején én hívtam fel becses figyelmét?

– Másik lakást akar ajánlani? – kérdezte G. A. – Fölösleges.

– Nem kívánja megváltani magát, uram? – kérdezte a komornyik, egy kíváncsian vizsgálódó tekintetet vetve G. A. rosszkedvű, beesett arcára. – Tudnék egy szép kis lakást, melyben egy kedvére való, vadonatúj szerepet játszhatna el közbotrányokozás nélkül.

– Egészségemért aggódik? – kérdezte G. A.

A komornyik megállt. – Ön félreismer, uram – mondta, hirtelen elkomorodva. – Semmilyen józan ésszel méltányolható, célirányos szenvedést nem irigylek öntől, sem én, sem senki más székvárosunkban. Jóakarói mindössze attól szeretnék megóvni, hogy kedve, akarata s meggyőződése ellenére szenvedjen, a gyógyulás reményének megalázó, csalárd halmazállapotában. Az ember küzdelme sorsa ellen csak akkor szórakoztató, uram, ha tudja, hogy eleve vereségre van ítélve.

– Nem tud valahol egy boltot, ahol csirizt és szögeket lehet vásárolni? – kérdezte G. A.

– Természetesen tudok – mondta a komornyik előzékenyen. – Szíves engedelmével az említett árucikkeket a napokban haza fogom önnek szállítani, s egyben megtekintem érdekes új művét, melynek, mint hallom, már a fél város csodájára jár. Egyébként őszintén örülök, uram, hogy ajánlatomat visszautasította, s kitart eredeti álláspontja mellett.

– Egy percig sem kételkedtem, hogy örülni fog neki – mondta G. A. – Milyen előnyt remél ebből a maga számára?

A komornyik jókedvűen elmosolyodott, először beszélgetésük folyamán. – Felségesen fogok szórakozni – mondta. – Egyébként szíves engedélyével most egy időre ismét vissza-

loholok szófukar korszakomba. Kérem, adja át rövid hódolatomat Larra kisasszonynak.

Erzsébet már felébredt; kisírt szemmel ült az ágyban, dagadt bokáját nézegetve, melyről lecsavarta a borogatást. Amikor G. A. leült az ágya szélére, mind a két kezével szenvedélyesen átölelte a nyakát, s újra keserves sírásra fakadt. Nem engedte, hogy G. A. a szemébe nézzen, a mellére szorította, nedves, forró arcát, meg-megrángó száját a húsába fúrta, a bőréről szedte a lélegzetet. Olyan elveszetten, kétségbeesetten zokogott, mintha örökre búcsúznia kellene tőle. – Nem hallom – mondta G. A. – Mit mondtál? – A lány halkan sírdogálva újra belesuttogott a bőrébe; de nem emelte fel fejét, szeretőjének teste meghittebb volt számára, mint gondolatai. – Mit mondasz? – ismételte G. A. türelmesen.

– Most meg fogok halni? – súgta a lány a vállának.

– Meghalni? – ismételte G. A. megdöbbenve.

– Igen – mondta a lány, szájával G. A. bőrén. – Most meg fogok halni?

– Miért halnál meg?

– A lábam most el fog rothadni? – súgta a lány.

– Erzsébet – mondta G. A. –, legyen eszed! Egy hét múlva kutyabajod.

A lány forró könnyei végigcsorogtak a mellén. – De közben nem fogok meghalni? – súgta kétségbeesetten mind a két kezével G. A. hátába kapaszkodva. – Mert ha meghalok, akkor soha többé nem játszhat velem.

– Egy hét múlva táncolni fogsz a kertben – mondta G. A.

– Táncolni? – ismételte a lány egy idő múlva. – Megígéri?

– Megígérem – mondta G. A. A lány felemelte könnyáztatta szemét. – Szerelmem! – mondta. – Szerelmem! Megígéri?

– Megígérem – mondta G. A. – Mitől rémültél meg?

– Hát nem érti? – mondta a lány izgatottan. – Ha a szép

kis lábam elrothad, akkor majd nem tudok gyönyörűen feldíszítve, legszebb ruhámban, bölcs zenekísérettel kitáncolni a városból, amikor majd sírba akarok szállni. Tovább kell élnem csúnya sebekkel a testemen, a fogam, a hajam kihull, és senki sem fog már szeretni.

Arcára a rémületnek olyan elviselhetetlen kifejezése ült ki, hogy G. A. önkéntelenül elfordította fejét. – Ha kiránduláson akarsz részt venni, egy hét múlva már mehetsz – mondta fáradtan.

– Ez bizonyos? – kérdezte a lány.

– Bizonyos – mondta G. A.

– Szeretem – mondta a lány, félig behunyt szemével arcára hajolva.

– Ne félj! – mondta G. A.

A lány könnyein át rámosolygott. – Egy hét múlva még nem akarok kirándulásra menni.

– Ne is menj! – mondta G. A.

– Egy hét múlva már a kertben táncolok, ha süt a hold – mondta a lány. – S maga az árnyékomat fogja megforgatni.

– Jó lesz – mondta G. A.

Vékony inge alatt válla még reszketett az izgalomtól, s ha gondolatai látszólag meg is nyugodtak, szervezete csak sokára csillapodott le. G. A. az ágy szélén ülve várta meg, amíg újra el nem alszik. Halálra rémült arcának emléke, mely még napokon át kísértette, annyira felkavarta, hogy valósággal testi rosszullét fogta el, valahányszor eszméletébe tolakodott. Miféle ijesztő látomás torzította el az arcát? G. A. egyelőre nem akarta szóba hozni, legalábbis addig nem, amíg bokája rendbe nem kerül, s bátorsága ismét talpra nem áll. De makacssága fáradtságával egyenes arányban nőtt. Az ember küzdelme sorsa ellen akkor szórakoztató, gondolta gúnyosan, ha tudja, hogy eleve vereségre van ítélve.

Délben felvitte id. Larrának az ebédet. Az aggastyán az ablakmenti karosszékében aludt, a beözönlő forró napsütésben. Nyitott szájjal, de oly szelíden s kitartóan lélegzett, mintha még egy ezredévig akarna élni. – Fiatalember – mondta G. A.-ra mosolyogva ráncos szájával –, oly szépet álmodtam! Boldogult feleségem bejött a szobába, s én megcsókoltam a kezét.

Néhány nappal a téli esőzések kezdete előtt Larra Erzsébetet megidézték a Kerületi Bíróságra, Leone Ottó egyrendbeli gyilkossági perében. Az idézést kora hajnalban kézbesítették; a törvényszéki kézbesítő, egy idősebb, rövidlátó asszony, a folyosón végigfutva sorra benyitott valamennyi földszinti szobába, s a fél házat felverte, mielőtt az emeleten rátalált Erzsébetre. Szemlátomást sietett; arca rákvörös volt, lihegett a futástól. Az idézés aznap reggel hét órára szólt, a Kerületi Börtön helyiségében székelő XVIII. tanácshoz (42. em. 1800. sz. tárgyaló terem); mindezeket az adatokat az asszony szóbelileg közölte, mert az idézést magát – mint azt szerényen kuncogva megvallotta – még a múlt hónapban egy látogatása alkalmával az anyósánál felejtette, vagy az utcán elvesztette, vagy másnak kézbesítette ki. – Ön még álmos, hölgyem? – kérdezte lihegve, és rövidlátó szemével jóságosan hunyorgott az ágyban lustán nyújtózkodó lányra. – Nem tesz semmit, hölgyem, tanúvallomása annál értékesebb lesz. Ha történetesen a vádlottal álmodott volna az éjjel, most közvetlenül ébredés után még utána nyúlhat álmának, s megközelítő pontossággal leteheti a bíróság asztalára, amivel felbecsülhetetlen szolgálatot tesz az igazságügyi hatóságoknak. Őszintén irigylem, hölgyem, egy élvezetes délelőttben lesz része. – E szavakkal a rövidlátó asszony Erzsébet fölé hajolt, csucsorított szájjal homlokon csókolta, aztán

sietve megfordult, megbotlott a szőnyegben, nekiment az asztalnak s a karosszéknek, majd halkan szitkozódva kifutott a szobából. Útját a lépcsőházban az álmukból felvert földszinti lakók izgatottan felpezsdülő, majd lassanként újra elülő zsongása kísérte.

Erzsébet balesete óta még csak egyszer-kétszer kelt fel az ágyból; szobájában járkált egy keveset, de a lépcsőre még nem merészkedett ki. Ha egy-egy vékonyka szúrást érzett bokájában, ijedten jajintott egyet, s megrökönyödött mutatóujjával rögtön megcirógatta a fájdalom helyét, utána felegyenesedett s elpirulva, bűnbánó mosollyal megkereste G. A. tekintetét. Ez ránevetett, a lány vele. De ha rendbe került is a lába, mindenképp tanácsosnak látszott – egyéb okoktól eltekintve –, hogy G. A. elkísérje a tárgyalásra. A házból is többen csatlakoztak hozzájuk, a kora reggeli óra ellenére a Kerületi Börtön kapuja előtt is számosan gyülekeztek, várakozásteljes, örvendező arcokkal, tekintetükben a napfelkelte kíváncsi fényével.

Aznap a szokottnál is nagyobb volt a hőség; a búcsúzó nyár, üzletzárás előtt, kiárusításra bocsátotta minden kellemét, s az utolsó napokra tartalékolt tűzijátékait. A város úgy hatott, mint egy szaharai délibáb. Minden lélegzet felért egy tüdőműtéttel, minden meghallott szó egy kanál olvasztott ólommal. A sivatagi forró szél alatt kavargó porban az utcai járókelők ellaposodtak, kifakultak, mint az árnyékok a hőforrásokként működő, vakító házfalak között. A végeláthatatlan hosszú Sugárúton a nappal szembenéző ablakok mint egy-egy gyújtólencse tűztek le az utcára, s kiégették maguk alatt az árnyékokat. A Kerületi Börtön felé igyekvők közül többen rosszul lettek a hőségtől. – Külföldön is ilyen jó meleg van, ha az ember törvényszéki tárgyalásra megy? – kérdezte Erzsébet vidáman, G. A. karjába kapaszkodva. – Még melegebb! – mondta G. A. – Sokan vannak, akik gőzfürdő helyett törvény-

széki tárgyalásokra járnak, ahol is bőségesen megizzadnak, megkönnyebbülnek s bizonyos idő elteltével valósággal megtisztulnak testben és lélekben. Aki egyszer megszokta, hogy a törvény színe elé járuljon, az már nem tud többé lemondani róla.

Nemcsak a Kerületi Börtön óriási földszintes előcsarnoka, hanem az ugyancsak hatalmas méretű 42. emeleti tárgyalóterem is, amelybe több felvonó szállította fel az érdekelteket, annyira hasonlított az Astoria szálló előcsarnokához és fogadóhelyiségeihez, hogy G. A. egy-egy szórakozott elrévüléséből magához térve, hamarjában nem tudta, hol van. A tárgyalóterem székek, padok helyett, kényelmes, öblös, nagy karosszékekkel, előttük kis asztalkákkal, zsámolyokkal, a falak mentén kerevetekkel volt bebútorozva, a terem közepén egy márványszökőkút csobogott. A bútorzat ugyanazzal a vadonatújnak látszó, tarka mintájú szövettel, bársonnyal, bőrrel volt kárpitozva, mint a szálló halljának berendezése, padlóját vastag, süppedős szőnyeg fedte, óriási ablakai a város mögötti, távoli hegységre nyíltak. Az asztalkákon színes ernyőjű olvasólámpák álltak. Leghátul, a terem elvesző mélyében, vörös bársonnyal borított emelvényen egy szalonzenekar Lehár keringőket játszott, nagyon halkan. A bíróság, az ügyész s a védő karosszékei sem nagyságban, sem minőségben, csak elhelyezésükben különböztek a többitől; a vádlottak karosszék sorától két-három méternyi távolságban szembefordultak ezekkel. A kis távolság nem az igazságügyi hatóság tekintélyét vagy a vádlottaktól való elkülönülést volt hivatott kifejezni, mindössze arra szolgált, hogy a tárgyalás folyamán a bíróságot össze ne tévesszék a vádlottakkal, s hogy a hallgatóság világosan megérthesse a köztük fennforgó különbséget. Nyilván e célt szolgálta az a körülmény is, hogy a bíróság tagjai, nemkülönben az ügyész s a védő foltozatlan, ép fehérneműt s

kitűnő szövetből készült, ugyancsak teljesen ép, testükre szabott, jól vasalt ruhát viseltek. A közönség széksorai egészen a messzi zenekari emelvényig futottak hátra, de ezúttal az ezernél is több ülőhelynek csak a fele volt elfoglalva, főképp a terem homlokterében, s hátrább itt-ott, egy-egy magányos karosszék vagy kerevet. A terem levegőjét a beépített hőszabályozó készülékek egy délvidéki, tengerparti tavasz kellemes hőfokára hűtötték le.

A három tagú tanács, az ügyész s a védőügyvéd már a helyén ült, egyenes derékkal, feszes testtartással, a ruganyos, bő ölű karosszékekben s a vádlottra várva tisztelettudó, szerény arcjátékkal és kézmozdulatokkal halk hangon értekeztek egymással, mialatt a hallgatóság a hely és az alkalom méltóságától megihletett arccal szemlátomást elfogódottan, ugyancsak visszafogott hangon, de szokott vidámságával a meleg időjárásról cserélgetett megjegyzéseket. Senki sem vehette rajtuk észre, hogy a terem rosszindulatú pompája s a nagy ablakokon behulló alattomos napfény milyen nyomasztó hatással van kedélyükre. A vádlott késését mind a bíróság, mind a hallgatóság megértő türelemmel fogadta, noha az idő múlásával a teremben érezhetően nőtt a feszültség, a társalgás üteme ellanyhult, s a bíróság tagjai is elszótlanodva, mind sűrűbben tekingettek a terem bejárata felé. Erzsébet, G. A. vállára hajtva fejét, már elaludt, amikor délfelé a tanácselnök felállt, s a vádlott távollétére való tekintettel elnapolta a tárgyalást. Leone ebben a pillanatban lépett be a terembe. – Elnézését kérem, uram – mondta a tanácselnök, s hangján akarata ellenére is átrezgett a türelmetlenség s csalódottság egy hulláma –, de már nem reméltük eljövetelét, s ezért a tárgyalást elnapoltam.

– Mikorra? – kérdezte Leone.

– Szíveskedjék helyet foglalni, uram – mondta az elnök. – Kötelességszerűen tájékoztatom arról, hogy a vádlott saját

érdekében ülő helyzetben, lazított izmokkal, kényelmes testtartásban tartozik vallomását megtenni s a bíróság kérdéseire felelni.

– Tudtommal most én tettem fel egy kérdést, tanácselnök úr – mondta Leone. – Tekintettel arra, hogy az a kérdés tisztán alaki természetű, s nem érinti a bírósági eljárás érdemi részét, úgy hiszem, jogom volt álló helyzetben feltenni.

– Ismételten felszólítom, szíveskedjék helyet foglalni, uram – mondta a tanácselnök. – Ebben a teremben az én külön engedélyem nélkül ön csak ülő helyzetben, lazított izmokkal érintkezhetik a bíróság tagjaival, akár alaki, akár érdemi kérdésekről van szó.

– Engedélyt kérek arra, hogy állva maradhassak – mondta Leone.

Az elnök jóindulatúan bólintott. – Természetesen megadom a feltett kérdés megvitatásának idejére – mondta. – Érdeklődésére egyébként közlöm, hogy a tárgyalást mához egy évre napoltam el. Remélhetem, hogy ez megfelel érdekeinek?

– Nem remélheti, uram – mondta Leone. – Minthogy már idefáradtam – ha elkésve is – s kellően felkészültem arra, hogy az igazságügyi hatóság tisztelt képviselőit kedvem s akaratom ellenére oly lelki válságba sodorjam, melyből csak késői dicstelen haláluk fogja megváltani őket, ragaszkodom a tárgyalás megtartásához.

– Véleménye szerint mi idézné fel bennünk ezt a válságot, uram? – kérdezte a tanácselnök, s két tenyerével az asztallapra támaszkodva, egész felsőtestével kíváncsian Leone felé hajolt. Ez vállat vont. – Az ember s az igazság szembesítése – mondta fáradtan. – Felkérem, szíveskedjék közös szenvedéseink megrövidítése érdekében a tárgyalást most már haladéktalanul megnyitni.

– Szolgálatára, uram – mondta a tanácselnök. – A bíróság

a tárgyalás megtartása kérdésében haladéktalanul határozni fog. Minek köszönhetjük egyébként jelentéktelen késését?

– A vádlott bizonyára közös szenvedéseink megrövidítése érdekében késett – mondta az egyik ülnök, egy félszemére vak, magas, hajlott hátú férfi, nagy ragadozó orral beesett, ónszínű arcában.

Leone azonnal feléje fordult. – Dolgom volt, uram – mondta kurtán.

– Mi dolga volt, uram? – kérdezte a tanácselnök.

– Gondolkodtam, uram – mondta Leone.

– Gondolkodott – ismételte elismerő fejbólintással a félszemű, hajlott hátú ülnök.

Mialatt a bíróság rövid tanácskozásra visszavonult a tanácselnök szobájába, a hallgatóság, amely Leone megérkezte óta csendben, mozdulatlan figyelemmel kísérte a vitát, most helyéről felugorva ide-oda sétált a teremben, s minden részletet kivizsláló érdeklődéssel, behatóan megtárgyalta az elnök s a vádlott összetűzését. Azoknak, kik Leonét személyesen ismerték, elsősorban gyökeresen megváltozott testi-lelki magatartása tűnt fel: mindig szerényen mosolygó, férfiasan érett, barázdált arca egyértelműen megkeményedett, félszeg taglejtései kikerekedtek, tűnődő, mély zengésű hangja élessé, pökhendivé vált. Kezét nadrágzsebébe mélyesztve, szinte huszártiszti testtartásban, a közönségnek hátat fordítva, várta meg a bevonuló tanácsot, s csak akkor foglalt helyet karosszékében, a tanácselnök újabb figyelmeztetésére, amikor ez megnyitotta a tárgyalást. Személyi adatait katonás rövidséggel, metsző hangon mondta tollba, arra a kérdésre, hogy bűnösnek érzi-e magát, megtagadta a feleletet.

G. A. Erzsébetet figyelte: előrehajolva, nagy kerek szemekkel hol Leonéra bámult, akinek arcjátékát az alacsony támla fölött oldalnézetben nyomon tudta követni, hol a bíróságra,

az ügyészre, az ügyvédre lesett, ajkaival olykor hangtalanul utánarajzolva az utoljára elhangzott szót vagy szótagot. Látnivaló volt, hogy egész kifeszített idegzetével figyel. Megriadt érdeklődését elsősorban a tanácselnök személye vonta magára, egy nyakig kopasz, erősen elhízott, alacsony férfi, kinek négyszögletes, keskeny homlokú arcát s meztelen koponyáját több apró, lángvörös seb s körülöttük számtalan, már behegedt, varos sebhely pettyezte be. Krumpli alakú, vastag orrának egyik cimpája meg volt dagadva. Erzsébet néha oly riadtan kapta el szemét az arcáról, mintha attól félt volna, hogy megfertőzi a szemsugarát, s ha ilyenkor segítségkérőn G. A.-ra pillantott, ez érezte, hogy egy pillanatig gyanakodva vizsgálgatja, mielőtt rajta hagyja a tekintetét. – Minek nézed, ha nem szereted? – kérdezte egy ízben. – Jaj – mondta a lány ijedten –, muszáj nézni, olyan rút és kövér! – Keskeny kezével belekapaszkodott G. A. karjába. – Mind olyan pohosak és pudvásak! – súgta a fülébe, s görcsösen megszorította a karját. – Mennyit kell majd sírnom, édes drága G. A., hogy kimossam őket a szememből!

Az igazságügyi szervezet minden tagjának, ügyészt, védőügyvédet s jegyzőt beleértve, betegesen elhízott, sérült teste volt; úgy festettek, mintha valamennyien kórházból szöktek volna meg. G. A. hosszú X-i tartózkodása alatt ezúttal találkozott először elhízott, beteg vagy nyomorék emberekkel; annyira elszokott már a látványtól, hogy teljes mértékben megérteni vélte azt az ámuldozó, riadt érdeklődést, mellyel a hallgatóság minden mozdulatukat követte. A második ülnöknek sápadt, hájas arcában, pöttömnyi orra fölött néha végképp eltűnt a szeme az összehajló zsírráncok mögött, az ügyésznek térdből hiányzott a féllába, s ültében is csak mankójára támaszkodva bírta egyensúlyban tartani dagadozó, súlyos testét, az ugyancsak erősen elhízott védőügyvéd, nyilván szélhűdés következté-

ben, féloldalas volt, félarca tagolatlanul merev, egyik szemhéja fennakadt, fogai kivicsorogtak leleffenő alsóajka mögül. Vajon hivatásuk gyakorlása éktelenítette el így őket? Egy előttük ülő idősebb asszony hátrafordult Erzsébethez. – Kisasszony – súgta –, ne féljen tőlük! Nagyon szerencsétlen emberek!

– Épp azért félek tőlük, asszonyom – mondta Erzsébet elpirulva. – Remélem, félelmem nem akadályozza abban, hogy figyelemmel kövesse a tárgyalás menetét.

– A szerencsétlen embertől nem kell félni – mondta az idős asszony –, mert mindenkinél jobban megérti és méltányolja embertársai szenvedéseit.

– De mindenkinél kevésbé embertársai boldogságát – mondta Erzsébet. – Azért félek tőlük, asszonyom. Végtelenül sajnálnám, ha félelmemmel a legkisebb mértékben is megzavarnám élvezetét.

– Az igazságszolgáltatás felelősségteljes munkáját azért bízzák szerencsétlen emberekre, kisasszony – mondta az idős asszony sóhajtva –, mert pillanatról pillanatra azonosulni tudnak a vádlottakkal. Egy-egy tárgyalás vége felé már annyira átlényegülnek, hogy az ember úgyszólván nem is tud különbséget tenni a vádlott s a bíró között.

– Úgy van – mondta egy mellettük ülő férfi. – Nem egy esetet láttam, hogy a vádlott alig győzte megvigasztalni az átlényegült, hangosan zokogó ügyészt vagy a hivatástudat kínjaiban fetrengő tanácselnököt. Ez utóbbi a vigasztalás hatására többnyire el is veszti az eszméletét.

– Igaz, hogy néha sírva szokták kihirdetni az ítéletet? – kérdezte egy másik szomszédjuk, akinek tizennyolc éves sima, fiatal arca már messziről elárulta szemérmes tapasztalatlanságát.

– Megesik – mondta a mellette ülő férfi. – Bár ez természetesen nem tartja vissza őket attól, hogy meghozzák az ítéletet.

– Az magától értetődik – mondja az ifjú. – Ennyi állampolgári felelősséget még egy tanácselnöktől sem szabad rossz néven venni.

Erzsébet az idős asszony felé hajolt. – Asszonyom, ha egyszer megtisztelne látogatásával otthonomban – súgta a fülébe kedvesen mosolyogva –, bemutatnék önnek egy divatos külföldi játékot, mely bizonyára némileg lecsillapítaná zaklatott kedélyét. Azzal biztatom magam, hogy ilyképp tán jóvá tudom tenni tiszteletlen kotnyelességemet. Remélhetem, hogy eljön?

Alighogy az idős asszony, visszafordulva, újra a tárgyalás felé irányította figyelmét, s az Erzsébet balján ülő szomszédok is elhallgattak, G. A. jobb oldali szomszédja, egy hullámos hajú, fekete fiatalember, mutatóujját ajkához szorítva titokzatos arccal a füléhez hajolt. Hátuk mögött egy nő, sűrű bocsánatkérések között, néhányszor tüsszentett, a mögöttes széksorokban is többen szégyenkezve, de erélyesen prüszköltek; a helyiség szokatlan, tavaszi időjárása szemlátomást megviselte nyákhártyáikat. Az óriási terem végében elhelyezett zenekar valamivel hangosabban játszott, hogy eltérítse a hallgatóság figyelmét veszélyeztetett közérzetétől. Két sorral G. A. háta mögött egy kis szőke hajú süldőlány s egy zömök, barna fiú vöröspecsenyét játszott, valamivel arrébb egy magában ülő, komoly, fekete lány meggyújtotta az asztalkáján álló vörös ernyős lámpát, s megfürdette halvány kezét az asztallap felcsillanó rózsaszín fénytavában. Szomszédjai érdeklődve figyelték. Az egyik hátsó sorban egy fiatal szerelmespár serényen csókolódzott.

Jóllehet a hallgatóság nagyobb része már összeismerkedett, s a közvetlen szomszédságoktól a távolabbi körzetekig átfonódó társalgás halk zsongása egy pillanatig sem szünetelt, a beszélők oly tiszteletteljesen lehalkították hangjukat s taglejtéseiket, hogy a tárgyalás minden szava s mozdulata, s fő-

képp Leone metsző hangú, kurta válaszai teljes térfogatukban eljutottak a leghátsó sorokig is. – Szíves figyelmét eddig bizonyára elkerülte – súgta a hullámos hajú, fekete fiatalember G. A. fülébe –, hogy az előttünk ülő idős hölgy a tanácselnök hitvestársa. Erre tán kedves jegyesét is figyelmeztetni kellene, miheztartás végett.

– Jegyesem most alszik – mondta G. A. – Ha felébred, majd figyelmeztetem.

– További miheztartás végett – folytatta a fiatalember –, arra is figyelmeztesse kedves jegyesét, hogy az első két széksor nagyobb részében a rabok családtagjai, rokonai és barátai foglaltak helyet mindenképp méltányolható kíváncsiságukban.

– Miféle rabokról beszél? – kérdezte G. A.

A fiatalember egy fejmozdulattal a bíróság felé mutatott.

– Nem értem – mondta G. A.

– Ön tán külföldi, uram? – kérdezte a fiatalember egy idő múlva.

– Az voltam – mondta G. A.

– Milyen szerencsém van! – kiáltotta a fiatalember, meglepetésében egy pillanatra elfeledkezve a törvényszéki tárgyalóterem méltóságáról, s tenyerével tisztelettudón s vidáman G. A. térdére csapott. – Milyen szerencsém van! – ismételte halkabban, amikor észrevette, hogy a bíróság tagjai megütközve feléje fordítják fejüket, s a vádlott is hátranéz, egy mogorva tekintetet vet rá, fáradtan mosolyogva köszönti G. A.-t, majd kissé meggörnyedve újra hátat fordít nekik. – Már jóideje hallom, hogy egy külföldi tartózkodik városunkban, de megvetendő kishitűségemben sosem mertem volna remélni, hogy valaha találkozhatom vele. Ön tehát az a külföldi, uram?

– Miféle rabokról beszél? – kérdezte G. A.

– Lehet az, uram – mondta a fiatalember, elpirulva izgalmá-

ban –, hogy külföldön a bíróságokat nem a rabok közül nevezik ki?

– Előfordul – mondta G. A.

– Nem hiszek a fülemnek – kiáltotta a fiatalember, kezét ijedten a szájára csapva.

G. A. még egyszer szemügyre vette a bíróságot. Elképzelte őket darócba öltözve egy európai fegyintézet zárkájában: ott sem érzett volna több szánalmat irántuk. Attól híztak-e el, hogy börtönbe zárták őket vagy azért börtönözték be őket, mert elhíztak? Szomszédjától megtudta, hogy az ügyész s a védőügyvéd is a rabok közül került ki; ez ugyan kielégítette egyensúlyérzékét, de még jobban megerősítette abban a meggyőződésében, hogy minél előbb el kell hagynia a várost. Minél előbb? Nem fog-e több időbe telni, mint amennyire ellenálló erejéből futja? A lányra nézett, aki fejét vállára hajtva csendesen aludt. Arca pihent volt és friss, homloka gondtalan, mint az őzé, de már nem mosolygott álmában. Ennyivel már előbbre volnánk, gondolta G. A. rosszkedvűen.

A hallgatóság soraiból egy fiatal férfi felkelt a helyéről, lábujjhegyen – hogy ne zavarja a tárgyalást – a legközelebbi, falmenti kerevethez lépdelt, s egy megkönnyebbült sóhajjal végigdőlt rajta. A bíróság is fáradtnak látszott. – Nem kívánja-e, uram – kérdezte a tanácselnök a vádlottól –, hogy a tárgyalást anyagi s szellemi erejének feltöltése érdekében félbeszakítsuk vagy bizonytalan időre elnapoljuk? A szokatlan környezet lélekölő, baljós pompája is bizonyára kimerítette.

– Nem kívánom, uram – mondta Leone.

A védőügyvéd begörbített mutatóujjával megkocogtatta az előtte álló asztalt. – Minthogy szeretett védencemet minden képzeletet felülmúló tapintata s ezen belül a bíróság iránt érzett különös rokonszenve látnivalóan képtelenné teszi arra, hogy érdekeit védelmezze, tisztelettel indítványozom elmebeli

állapotának törvényszéki szakértő által való megvizsgálását – mondta, szélhűdéses arcát a szájából kilógó fogsorral a hallgatóság felé fordítva. Bal szeme, mely fennakadt szemhéjával valamivel nagyobbnak s kerekebbnek látszott a másiknál, hályogos fehér fényével mozdulatlanul meredt maga elé a levegőbe, mintha monoklit viselne. – Fölösleges – mondta Leone, aki átvetett lábakkal, nyakát a karosszék puha támlájára, két könyökét karfájára támasztva, merev arccal bámult a mennyezetre. – Tisztelettel kérem a bíróságot, ne húzzuk fölöslegesen az időt. Elmeállapotom beszámíthatósága sokszorosan felülmúlja szeretett védőméét.

– Egy pillanat! – kiáltotta a féllábú ügyész, mialatt előrehajló fejjel mankójára támaszkodva egy-két szilaj, de sikertelen kísérletet tett arra, hogy nagysúlyú testét lábra állítsa. – Csatlakozom a védelem előterjesztéséhez – mondta zihálva, miután újra visszazuhant a megreccsenő bársony karosszékbe. – Megengedhetetlen, hogy tisztelt vádlottunk megátalkodott emberszeretetében a szemünk láttára felrúgja a köteles önzés legelemibb követelményeit. Magatartása már-már a folyamatos önsanyargatás jellegével bír, ami ellen hivatalból is tiltakozni kell. Elmeállapotának megvizsgálása feltétlenül szükségesnek látszik.

– Annál is inkább – kiáltotta a védőügyvéd, hályogos fehér félszemével a hallgatóság felé fordulva –, minthogy magatartásában világosan kimutathatók a bíróság iránt érzett részvét félreérthetetlen jelei.

– Tiltakozom a vizsgálat ellen – mondta Leone, hangosan ásítva tenyere mögött.

Az izgatott szóváltásra a teremben hirtelen csend lett. A fiatal szerelmespár rémülten abbahagyta a csókolódzást, a magában ülő, komoly, ábrándos szemű lány eloltotta vörös ernyős asztali lámpáját. A kereveten fekvő fiatalember felült. Erzsébet is

felébredt, szemét dörzsölgette. – Azt álmodtam, hogy egy törvényszéki tárgyaláson vagyok – mondta panaszosan, G. A. karjába kapaszkodva –, s mindenki olyan rút volt, hogy ijedtemben felébredtem. Most mit csináljak, kedves G. A.? Aludjak el még egyszer?

– Haza akarsz menni? – kérdezte G. A.

– Nem lehet – mondta a lány fejét rázva. – Fontos tanúvallomást kell tennem. Nézze, milyen csúf az a véres úr a középen!

– Ne nézd! – mondta G. A.

A lány újra megrázta fejét. – Nem lehet – mondta. – Úgy utálom, hogy nem tudom levenni róla a kedves szememet.

Mikor a tanácselnök néhány perc múlva felállt, hogy a beterjesztett indítvány ügyében kihirdesse a bíróság határozatát, a teremben olyan csend támadt, hogy legtávolabbi sarkában is hallani lehetett a szökőkút választékos, halk csobogását. A helyiség tiszta magaslati levegőjében egy tavaszi erdő leírhatatlanul édes fű- és lombszaga szállongott, melyet mintha a nagy tükörablakokon át betekintő, távoli hegység sugárzott volna át hófödte, napfényes csúcsai alól. A hallgatóság közül többen zsebkendőt tartottak orruk elé. – Kihirdetem a bíróság határozatát – mondta a tanácselnök, mutatóujjával óvatosan megvakarva egy kis sebhelyet a homlokán, a két szemöldöke között; a sárgászöld var azonnal levált róla, s a sebből kiszivárgó vér végigfolyt az orrán, összegyűlt felső ajka fölött, majd onnét lassú, szabályos csöppekben a nyakkendőjére hullt. A gennyes, zöld var legfelsőbb pikkelyével azonban függve maradt a seb fölött s a tanácselnök egy-egy hevesebb mozdulatára meg-megrezgett, mint egy kis zöld levél egy tavaszi szélfúvásra. – A bíróság elrendeli a tisztelt vádlott elmeállapotának szakértői megvizsgálását – mondta. – Bár a tanácsnak nincs kétsége aziránt, hogy a vádlottat a bírói gyakorlatnak

megfelelően a mentőkörülményekre, sőt bűnösségére vagy ártatlanságára való tekintet nélkül el fogja marasztalni, de a meghozandó ítélet indokolásában nem nélkülözheti az elítélt javára vagy hátrányára fennforgó mindennemű mozzanat gondosan mérlegelt, részletes felsorolását és elemzését. Nem engedhető meg, hogy a vádlott csalafinta alaki kifogásokkal megnehezítse az igazságszolgáltatás munkáját.

A terem végében elhelyezett zenekar tust húzott. Minden szem a vádlott felé fordult. – Tisztelettel fellebbezek – mondta Leone, karjait keresztbe fonva mellén, olyan hangon, mint aki egy ásítást nyom el. – Bár természetesen egyetértek tisztelt tanácselnökünkkel abban, hogy teljes és nyilvánvaló ártatlanságom nem szolgáltathat alapot felmentésemre, tiltakozom a peres eljárás bárminemű okból történő elnyújtása, azaz az igazságügyi testület hasztalan, fölösleges megkínzatása ellen. A tárgyalás egyetlen kézzelfogható eredménye bíráimnak az emberi elme számára elképzelhetetlen lelki megrázkódtatása és összeomlása lesz, ezt az eredményt pedig az ítélet kimondásával amúgy is elérjük. Nem kívánok az áldozat előzetes vonaglásaiban gyönyörködni.

– A fellebbezést tudomásul veszem, a tárgyalást folytatjuk – mondta a tanácselnök. – Mikorra kívánja a tisztelt vádlott a szakértői vizsgálatot? Most vagy ítélethozatal után?

– Természetesen ítélethozatal után – mondta Leone.

– Természetesen – bólintott a tanácselnök, jóindulatúan mosolyogva véres arcával. – Szíveskedjék most a bűnjeleket a bíróság asztalára helyezni.

Leone kabátja zsebéből kihúzta meztelen pengéjű, széles kését, magasra emelve megszikráztatta a napfényben, majd egyetlen ugrással talpon termett, s a tanácselnök asztalához futott. A hallgatóság közül többen felugrottak, egy éles, gyönyörteljes kiáltás vágott fel a terem végében, az elülső sorok-

ból alig visszafojtott halk sóhajok hallatszottak. Erzsébet is kiegyenesedett, félig kinyílt szájjal, kitágult szemekkel bámult Leonéra. G. A. megfogta a kezét, megszorította. – Térj magadhoz! – mondta.

– Mindjárt – mondta a lány.

G. A. újra megszorította a kezét. – Erzsébet, ide figyelj!

– Igen – mondta a lány. – Mindjárt! Ne féljen, szerelmem, nem hagyom el!

Leone egy széles mozdulattal a tanácselnök asztalára helyezte a kést. – Arra kérem, uram – mondta Leonénak a félszemű, hajlott hátú, nagy orrú ülnök –, arra kérem, hogy az élet örömeit élvező ember álmatag lépteivel szíveskedjék helyére visszatérni, s ott lazított izmokkal újra elhelyezkedni karosszékében. Nem fogom tűrni, hogy a törvény rendelkezéseit kijátszva, férfikorához nem illő, szélsebes mozdulatokkal sanyargassa tisztelt testét.

– A testem az enyém – mondta Leone fennhangon. – Önök csak a lelkem fölött rendelkezhetnek.

G. A. szomszédja, a hullámos hajú, fekete fiatalember elismerően bólintott. – Milyen ravaszul védekezik! – súgta G. A. fülébe. – Halhatatlan lelkét ajánlja fel cserébe halandó testéért! Önöknél külföldön a bíróságot meg lehetne téveszteni ilyen cselvetésekkel?

– Egy fordított cselvetéssel – mondta G. A. – Ha nálunk, külföldön a vádlott felajánlja halandó testét, a bíróság kapva kap az ajánlaton, s azonnal megnyitja a börtön kapuját a vádlott halhatatlan lelke előtt, amely ilyenkor jót nevet a markába!

– Bámulatra méltó! – mondta a fiatalember. – Megengedné, uram, hogy egyszer felkeressem a lakásán, s tanácsot kérjek egynémely ügyesbajos dolgomban? Egy idő óta erősen kételkedem a józan eszemben.

Leone kihallgatása időközben egy válságos szakaszához ért. Minthogy a nap már lenyugodott, s az alkonyat félfényeiben a vádlott arcjátéka nem ütközött ki azzal a pontossággal, mely az igazság felderítéséhez és szolgáltatásához szükségesnek látszott, a tanácselnök rendeletére az altisztek leengedték a redőnyöket, s meggyújtották a hatalmas mennyezeti csillárokat, majd asztaltól asztalig járva a színes ernyőjű, kis állólámpácskákat. A szökőkutat is kivilágították, hátul, a terem végében pedig meggyújtották a nagy reflektorokat, amelyek a zenekari emelvényt s a zenészeket olvasztották ki a homály jelentéktelen ötvözetéből. A terem mind jobban hasonlított az Astoria szálló halljához, bár méreteiben jelentősen alatta maradt ennek. – Mikor ismerkedett meg áldozata feleségével, G. Péterné, született A. Elzával? – kérdezte a tanácselnök, akinek felkapart homloksebéből még egyre csöpögött a vérsavó.

– Nem emlékszem – mondta Leone.

– Arra sem emlékszik, uram, hogy mikor álmodott vele először? – kérdezte a tanácselnök.

– Nem emlékszem – mondta Leone.

– Megismerkedésük előtt vagy után? – kérdezte a félszemű, hajlott hátú ülnök.

– Bizonyára előtte, uram – mondta Leone. – Tapasztalatom szerint az ember csak akkor álmodik jövedelmezően eszményképéről, mielőtt megismeri.

– Mit ért megismerésen, uram? – kérdezte a második ülnök, kimeresztve apró szemét sárga zsírráncai közül. – Tisztes távolságból való vagy pedig összes érzékszerveivel végrehajtott megismerést?

– Az álommal való szembesítést, uram – mondta Leone. – Az egyezések és különbségek számbavételét.

– S milyen eredményre jutott a fennforgó esetben, uram? – kérdezte a félszemű ülnök.

– A hölgy csípőben kissé soványabb volt – mondta Leone. – Egyébként azonban, emlékezetem szerint kielégítően töltötte be az álomkép körvonalait.

– Sokkal soványabb volt csípőben? – kérdezte a félszemű ülnök, ónszínű arcát, kihajló keselyűorrával a vádlott felé fordítva.

– Egy ujjnyival, uram – mondta Leone.

– S hátul a csípő önállóságra törekvő, kétoldalú gömbölyű folytatásában kitöltötte az álomkép körvonalait? – kérdezte az ülnök.

A tanácselnök véres mutatóujjával erélyesen megkocogtatta az asztalt. – Figyelmeztetem a tisztelt vádlottat – mondta –, hogy ha védekezése érdekében szükségesnek látja, bármilyen kérdésre megtagadhatja a feleletet.

– Tisztában vagyok a keresztkérdések céljával, tanácselnök úr – mondta Leone, hangosan ásítva tenyere mögött –, s csak könyörületből méltatom őket feleletre. Ha közben unalmamban el találnék szenderedni, szíveskedjék egy altiszt igénybevételével magamhoz téríteni.

– A gyilkosság előtt vagy után álmodott először az áldozat feleségével? – kérdezte a második ülnök.

– A műtét előtt – mondta Leone.

– Aha! – kiáltotta diadalmasan a félszemű ülnök. – Ezek szerint elismeri, uram, hogy az előzetes álom s a rákövetkező gyilkosság között okozati összefüggés is lehetséges?

– Elismerem – mondta Leone –, hogy az előzetes álom s a rákövetkező műtét között elképzelhető az okozati összefüggés.

– Ön a gyilkosság után – folytatta az ülnök – sietve megismerkedett a gyászoló özveggyel, hogy mielőbb szembesíthesse álomképével?

– Elismerem – mondta Leone –, hogy a műtét után megismerkedtem az özveggyel, és szembesítettem álmommal.

– Tüzetesen? – kérdezte az ülnök.

Leone nem felelt. Az ülnök előrehajolt.

– Elismeri, uram – kérdezte ziháló lélegzettel –, hogy a tüzetes szembesítés során óhatatlanul gyöngéd kapcsolatok fejlődtek ki önök között?

Minthogy Leone erre a kérdésre sem válaszolt, s a beállott csendben tisztán lehetett hallani szabályos, kissé szuszogó lélegzetét, a tanácselnök egy altisztet küldött hozzá, aki gyöngéden felébresztette. A félszemű ülnök közben rosszul lett az izgalomtól, s félrefordult testtel, ülése karfáján áthajolva a padlóra okádott. Egy altiszt rögtön mögötte termett, s a homlokánál fogva megtámasztotta a fejét, egy másik egy vödörrel s felmosó ronggyal megtisztította a padlót, kivitte a beszennyezett szőnyeget. – Ön, uram – mondta a tanácselnök Leone felé fordulva –, ön özv. G. Péterné – akit ezután a rövidség kedvéért Elza barátnőnknek fogok hívni –, ön tehát, uram, Elza barátnőnk elmúlása alkalmából ennek lakásán egy gyászbeszédet mondott, melynek rendkívüli ereje és szépsége a közfelfogás szerint csak a megboldogult iránt érzett szenvedélyes szerelmével volna magyarázható.

– Elismerem, hogy a gyászbeszéd szép volt – mondta Leone.

– S ez nem győzi meg bűnösségéről, uram? – kérdezte a tanácselnök.

Leone néhány pillanatig elgondolkodott; oldalnézetben is látni lehetett, hogy akaratos, széles álla megfeszül, ajkai mint egy olló két szára, vékonyan egymásra csukódnak. – Azt kívánja, uram, hogy én, szegény bűnös lélek kegyelmezzek meg önöknek? – kérdezte, fáradtan mosolyogva.

– Rendreutasítom, uram – mondta a tanácselnök ingerülten. – Ha továbbra is tiszteletlenül nyilatkozik saját személyéről, fegyelmi büntetéssel fogom sújtani. Tessék kérdését több méltósággal, önérzetes formában megismételni!

– Azt kívánja, hogy bűnösnek érezzem magam? – kérdezte Leone engedelmesen.

– Vegye tudomásul, uram – mondta a tanácselnök ünnepélyesen –, hogy a bíróságnak nem az a feladata, hogy az igazságosztás felelősségét a vádlottra hárítsa. A bűnösség beismerése az ön részéről, bármilyen töredelmes lenne is, amúgy sem mentesítené a bíróságot azoktól az ön által is ismertetett lélektani következményektől, melyek az ítélethozatal nyomában járnak. Szánalomnak tehát itt nincs helye, uram. Szíveskedjék elfogult vallomását folytatni!

A hallgatóság soraiban élénk mozgolódás támadt, többen tapsoltak, mások hangosan sóhajtoztak elégedettségükben. Érezni lehetett, hogy az emberek többsége megrendül Leone iránti rokonszenvében, a bíróság láthatóan tért nyert. Erzsébet is felélénkült, már csak olyankor sütötte le szemét, ha tekintete véletlenül fennakadt a tanácselnök véres arcán. Egy ízben lerúgta cipőjét és megtapogatta baluljárt bokáját, utána elégedetten újra belekarolt G. A.-ba. – Azt hiszem, életben maradok, édes G. A. – súgta jókedvűen a fülébe, s kis meztelen lábát rátette G. A. poros cipőjére. – Ugye, hogy nem bírt utolérni?

– De hisz utolértelek – mondta G. A.

– Soha – mondta a lány vidáman, s csúfolkodó lábával leszorította G. A. lábát. – Soha nem ért utol.

– Még most is futsz? – kérdezte G. A.

– Persze – mondta a lány. – Maga meg utánam.

– Poros lesz a lábad – mondta G. A.

– Majd lecsókolja róla a port – súgta a lány a fülébe. – Ha majd utolér.

A tanácselnök mutatóujjával az asztalra kopogott. – Fenséges gyászbeszédének befejező szakasza – mondta fennhangon –, melynek szavai feledhetetlenül emlékezetembe vésődtek, a következőképpen szól: „Közömbösen áramlik és csordul a lét

az emléke körül – mármint Elza barátnőnk emléke körül –, s kimossa belőle azt a keveset is, amit az ember vigaszul eltehetett volna, hogy ereje fogytán egyszer majd megkapaszkodhassék benne – s nem marad belőle más, mint saját gonoszságának hordaléka." – A tanácselnök egy pillanatra elhallgatott, szemlátomást fel volt indulva. – Magyarázza meg, uram, hogy mit értett ezen?

– Rosszul idézett, uram – mondta Leone ingerülten. – Ezt nem vártam volna öntől. Ha a bíróság hiányos, elferdített idézetekkel kíván erőszakot tenni az igazságon, azaz a vádlotton, akkor megvonom közreműködésemet. A mondat nem úgy szól, hogy: ereje fogytán egyszer majd megkapaszkodhassék benne, hanem: egyszer-egyszer majd megkapaszkodhassék benne. Ünnepélyesen tiltakozom a hamisítás ellen.

– A XVIII. tanács nevében megkövetem a vádlottat – mondta a tanácselnök.

– Megkövetem a tanácsot – mondta Leone –, azért az ízléstelen gyanúsításomért, hogy az igazság érdekében hamisításokra vetemedett.

– Tudomásul veszem – mondta a tanácselnök. – Tehát mit értett azon, hogy Elza barátnőnk emlékéből nem maradt más, mint az ön saját gonoszságának hordaléka?

– Félreérthetetlen – mondta Leone. – Nem maradt csak annak az emléke, hogy hivatali hatalmammal visszaélve megöltem a férjét, hogy a közelébe férkőzhessek.

A tanácselnök az asztalra csapott. – Újfent rendre utasítom, uram – mondta méltatlankodva. – Nemcsak pórias kifejezéseiért, melyek méltatlanok önhöz, hanem elsősorban azért a nagyon is átlátszó igyekezetéért, hogy megvádolja önmagát. A vádemelés a tisztelt ügyész úr dolga.

– Elnézést kérek, tanácselnök úr – mondta Leone, lehajtott fejjel, bizonytalan hangon. – Ön magyarázatot kér tőlem. Az

idézet világos célzás arra az általam műtétnek nevezett gyilkosságra, amely lehetővé tette számomra, hogy sóvár álmomat szembesítsem a sóványabb valósággal.

– Ennek megállapítása a bíróság feladata, uram – mondta a tanácselnök. – Hogy ön valójában mit miért tett, azt éppoly kevéssé tudhatja, mint mi, akik önt el fogjuk ítélni. De ildomtalan dolog, határozott kijelentésekkel azt a látszatot kelteni, mintha önmagának tartaná fenn a tévedés jogát. Ildomtalan dolog csökkenteni a bíróság illő részesedését a felelősségben. Egyszer már figyelmeztettem, uram, ennek a magatartásnak a kíméletlen, emberellenes jellegére, amely semmiképp sem egyeztethető össze egyébként fennkölt gondolkodásával.

– Újra megkövetem a bíróságot – mondta Leone. – Visszavonom vallomásomat: a műtétet természetesen nem önző okokból hajtottam végre.

– Tehát nem azért, hogy utána gyöngéd karjaiba zárhassa áldozata özvegyét? – kérdezte a tanácselnök.

– Nem azért – mondta Leone.

– S nem is zárta, uram? – kérdezte a félszemű, hajlott hátú ülnök, aki közben magához tért rosszullétéből. – Egyszer sem zárta?

– Nem zártam – mondta Leone.

– Mivel magyarázza akkor, uram – kérdezte a tanácselnök kimért hangon –, mivel magyarázza gyászbeszédének lélekbemarkoló, megrázó szenvedélyét és hiteles őszinteségét?

A hallgatóság széksoraiból halk, izgatott zúgás csapott fel, az emberek feszült, várakozó arccal előrehajoltak, némelyek tenyerüket fülükhöz illesztették, hogy a válasz egyetlen hangsúlya se kerülje el figyelmüket. – Most sarokba szorították – súgta a hullámos hajú, fekete fiatalember G. A. fülébe. – Oly izgatott vagyok, uram, hogy nem is várom be a vádlott meg-

semmisítő válaszát. A tárgyalás elérte felülmúlhatatlan csúcspontját, távozom.

– Boldog vagyok, hogy megismerhettem, uram – mondta G. A.

– Mint említettem, fel fogom önt keresni, uram – közölte a fiatalember, mialatt halkan, nagy körültekintéssel felállt helyéről. – Figyeli a vádlottat: milyen diadalmas tekintetet vet bíráira? Rohanok, mielőtt szóra nyitná ajkait.

A fiatalember sietsége azonban fölöslegesnek bizonyult, a tanácselnök a hallgatóság magas izgalmának lecsillapítására hosszabb szünetet rendelt el. Az emberek megkönnyebbült sóhajjal kitódultak a teremből. Minthogy többen közülük arra használták fel a szünetet, hogy megtekintsék a börtön belső helyiségeit, G. A. is élt az alkalommal, hogy tovább szaporítsa a városról szerzett tapasztalatait. Felvonón szálltak le az egyik alsóbb emeletre, az életfogytiglani börtönre ítélt rabok osztályára. A késő éjjeli óra ellenére nemcsak a felvonó mentén emelkedő főlépcsőház, hanem a rabok lakosztályaihoz s a közös társalgó- és játéktermekhez vezető, bonyolult folyosórendszer minden ága s melléklépcsője is teljes fényerővel ki volt világítva, a mennyezeti csillárokon kívül mindenfelé szemfülesen elhelyezett nagy, színes ernyőjű álló- és fali lámpák dúsították a felülről zuhanó, egyenletes, fehér fényáradatot. G. A. nem csalatkozott várakozásában: a börtön mind pompájában, mind kényelmében megközelítette, ha ugyan nem múlta felül a legelőkelőbb nagyvárosi szállodákat is, pl. a londoni Ritzet vagy a New York-i Waldorf Astoriát, melyeket utazásai során alkalma volt megtekinteni. Miközben a megrettent s ámuldozó Erzsébettel karján végighaladt az emelet egyik hangversenytermén, melyben a terjedelmes testalkatukról s kitűnő ruházatukról könnyen felismerhető rabok egy kisebb csoportja néhány látogatóval beszélgetett, több ismerőssel is találkozott,

akik ártatlan kíváncsiságukban ugyancsak szemügyre óhajtották venni a fegyintézetet, melybe egyébként eljutni nemigen volt alkalmuk. Nagyobbrészt azok a fiatalemberek s lányok voltak, akiket annak idején Elza házában ismert meg; mint később kiderült, Erzsébethez hasonlóan ugyancsak tanúként idézték meg őket. Az arcuk felragyogott, amikor meglátták a lányt. Hangos örömkiáltásokat hallatva nyomban körül is fogták fiatal, rokonszenves csevegésük és örvendező mosolyaik koszorújával. Nóra kisasszonnyal is találkoztak valamivel később, amikor a lakóhelyiségek felé igyekezve, útba ejtették a női elítéltek fürdőcsarnokát és az abból nyíló tornatermeket; épp a fürdőmedencéből mászott ki, derékig meztelenül, rövid fekete bugyogóban, s anélkül hogy észrevette volna őket, hosszú, rugalmas léptekkel egy fiatalemberhez szaladt, aki a medence szélén térdepelve várta, s nedvesen fénylő, kis gömbölyű hasát egy apró, kéjes kiáltással az arcához szorította. Erzsébet megállt és szótlanul, figyelmesen nézte. – Milyen kedves, jószívű hölgy! – mondta elgondolkodva. – A kis köldökéből, mint egy kis csészéből megitatja azt a szomjas ifjút. Külföldön is vannak fürdőmedencék?

– Még sokkal nagyobbak és fényesebbek – mondta G. A.

– S ott is csak rabok lubickolhatnak bennük? – kérdezte a lány kíváncsian.

– Ott mindenki lubickolhat bennük – mondta G. A. óvatosan.

A lány eltűnődött. Látszott rajta, hogy tiszta, fehér homloka alatt álmatagon pöröl képzeletével. Szemlátomást el is szótlanodott, s csak akkor élénkült fel ismét, amikor az egyik rab lakosztályában, a szalonban várakozók között egy újabb ismerősbe ütköztek: az Astoria szálló komornyikjába, aki mihelyt megpillantotta őket, nyomban feléjük sietett, s egy kis fehér selyempapírba burkolt csomagot nyújtott át G. A.-nak. – Uram,

délután lakására szállítván a kívánt árucikkeket – mondta –, megtudtam, hogy Larra kisasszony társaságában itt tartózkodik. Ide száguldottam, abban bizakodva, hogy városunk legszebb fiatal hölgye egy elismerő mosollyal fogja jutalmazni buzgalmamat.

– Sajnos, szépségem egy időre visszavonult szerelmembe, uram – mondta Erzsébet. – Megtisztelő bókját egyébként legszebb emlékeim közt tartanám számon.

– Ha megengedi, kisasszony – mondta a komornyik –, a napokban ellátogatok önökhöz, s megtekintem érdekes, új művüket, melyről városszerte annyit beszélnek.

A szalonban, melynek dúsan aranyozott ülőbútorai sötétvörös damasztselyemmel voltak kárpitozva, már tíz-tizenöt látogató gyűlt össze; szemlátomást elfogódottan ültek a kis kerek márványasztalkák körül, letompított hangon beszélgettek egymással vagy a nagy francia ablakokon hatalmasan beözönlő holdvilágította tájat nézegették. Arcukon valóságos megkönnyebbülés látszott, amikor rövid idővel G. A.-ék megérkezte után a rab magántitkára, egy alacsony, szeplős fiatalember, a szalonba belépve sajnálkozó hangon jelentette, hogy gazdája, F. Bowen úr, hányatott egészségi állapota miatt az éjszaka folyamán már nem tudja őket fogadni, elnézésüket kéri. Nyilván a külföldieknek kijáró különleges megbecsülésnek tudható be, hogy G. A.-t s társaságát a kapott szigorú parancs ellenére mégis bevezette a rab hálószobájába. – Bowen úr sajnos, testileg is, lelkileg is erősen leromlott állapotban van – mondta az ajtó előtt egy percre megállapodva, halkan, aggodalmasan felvont szemöldökkel. – Egészségi állapotának tulajdonítható bizonyára, hogy időnként kivetkőzik minden emberi méltóságából, ami különösen hölgylátogatók számára megrendítő, sőt olykor tűrhetetlen látvány. Nem tudom, ajánlható-e

a jelenlevő fiatal hölgynek, hogy megterhelje jövőjét egy ilyen életre szóló, senyvesztő emlékkel?

– A válságos pillanatokban a hölgy el fogja fordítani a fejét – mondta G. A.

– Mi baja Bowen úrnak? – kérdezte a komornyik.

A szeplős fiatalember elpirult, lesütötte szemét. – Megháborodott, uram – mondta restelkedve. – Intézményünkben emberemlékezet óta nem fordult elő hasonló eset.

A rab az ágyán feküdt, teljesen felöltözve. Nadrágja ki volt gombolva, szétnyílt inge alól kilátszott kövér, sárga hasa; nyakkendője, hálósipkája az ágy mellett hevert a táblaparkettás padlón. Az ajtónyílásra felemelte pirospozsgás, duzzadt arcát, egy jókedvű, huncut tekintetet vetett a belépőkre, majd az ágya mellé tolt, ételneműekkel megrakott asztalkáról felmarkolt egy nagy darab sült húst s a bal kezével is segédkezve, a szájába tömte. – Szíveskedjék beljebb fáradni... ide az ágyam mellé! – szusszantotta teli szájjal, szemmel tartva a belépőket, mialatt egy szalvétával gondosan letörölte az állára csurgó zsíros pecsenyelevet. – Közelebb, közelebb, barátaim... ide, az asztal köré... a kisasszony meg az ágyamra ülhet. Milyen jellegű kíváncsiságnak köszönhetem megtisztelő látogatásukat?

– Okulni kívánunk példáján, uram – mondta G. A., akinek az ezüsttel, porcelánnal terített asztal s a vaskosan illatozó ételek láttára összefutott a nyál a szájában. – Ha nem neheztel meg...

– Ki vele, uram! – kiáltotta a rab, szakértő, vidor tekintettel méregetve Erzsébet karcsú bokáját és szépen ívelő, egyenes lábszárát. – Csak semmi szégyenkezés! Érezzék magukat otthon, ha ugyan képzelőerejüket nem haladja meg a szokatlan

feladat. Több napra is szívesen vendégül látom önöket. A kisasszony az ágyamra ülhet.

– Ha tehát nem neheztel meg illetlen kíváncsiságunkért – folytatta G. A. –, s a rossz emlékek nem háborgatják meg lelki nyugalmát, az iránt érdeklődnénk, uram, hogy mi hozta önt ebbe a nyomorúságos helyzetbe.

– Titkár úr – kiáltotta a rab, jobb kezét egy parancsoló kézmozdulattal a szeplős fiatalember felé nyújtva, mialatt baljával egy nagy darab sárgán izzadó sajtot tömött a szájába –, titkár úr, kérem, közölje az uraságokkal kíméletes formában szörnyű bűncselekményemet. Én magam azért tartózkodom elmondásától – tette hozzá vidáman, szemével Erzsébetre kacsintva –, mert kellő bűntudat híján, sajnos, csak kacagni tudok rajta. Nem kívánna mégis az ágyamra ülni, kisasszony?

– Nem venném a lelkemre, uram – mondta a lány –, hogy poros ruhámmal beszennyezzem üde fekhelyét.

– Bowen úr – kezdte a titkár, kissé hadarva, mint aki egy sokszor elmondott szöveget ismétel – tíz évvel ezelőtt ifjúi meggondolatlanságában a Btk. I. első bekezdésbe ütköző bűncselekményre vetemedett, amelyet a törvény a legnagyobb büntetéssel, életfogytiglani börtönnel torol meg. Mint tudvalevő, a művelt emberi társadalomban e bűntett esik a legsúlyosabb megítélés alá.

– Melyik az a bűntett, uram? – kérdezte G. A. a rabtól.

– Az egyéni szabadság megsértése, ill. korlátozása – felelte a titkár.

– Mit követett el, Bowen úr? – kérdezte G. A. a rabtól.

Ez hirtelen felemelte kezét, s kinyújtott mutatóujjával a titkárra mutatott. – Most figyeljenek, hölgyeim és uraim! – kiáltotta kissé vékony hangján. – Titkárom e részlet előadásánál valósággal remekel. Bár magam már több százszor vagy talán ezerszer is meghallgattam, minden alkalommal újra heves

kacagási inger fog el. Hölgyek jelenlétében természetesen erősen türtőztetem magam. Kezdje el, titkár úr!

– Úgy érzem, Bowen úr – mondta a szeplős fiatalember –, hogy ma nem lenne sikerem, külföldi vendégünk jelenléte némileg feszélyez. Szíves engedélyével tehát csak magának a tényállásnak a közlésére szorítkozom.

– Talán Bowen úr maga mondaná el! – ajánlotta a komornyik, aki az ágy lábánál állt, s ezúttal először szólalt meg.

– Sajnálatomra nem tehetem, uram – mondta a rab, mialatt hüvelyk- s mutatóujja közé fogva, egy újabb szelet zsírtól csöpögő húst emelt ki a tálból. – Egyrészt sajnos egy szót sem hinnék el abból, amit mondanék, tehát vendégeink a megfelelő sugalmazó erő híján nem okulnának kellőképp elrettentő példámon, másrészt nem szakíthatom félbe vacsorámat. Kérjük meg a titkár urat, hogy emberelje meg magát.

– Bowen úr, nem tudok erőt venni elfogódottságomon – mondta restelkedve a szeplős fiatalember.

– Akkor legyen szíves, csöngesse be a pincért – mondta a rab. – Egy csésze illatos, forró csokoládét kívánnék elfogyasztani. A hús túl zsíros volt, a kelvirág nem elég zsenge. Panaszt fogok benyújtani a szakács ellen.

– A tényállás tehát – mondta ünnepélyesen a titkár, miután megnyomta a csengőt – röviden ennyi: Bowen úr tíz évvel ezelőtt, ifjúi meggondolatlanságában, szóval és tettel megakadályozta feleségét abban, hogy a törvény biztosította lehetőségek között, saját fenséges elhatározásából elmúljon.

A szobában csend lett, csak a rab zamatos csámcsogása hallatszott. G. A. a lányt figyelte: kerekre nyílt szemmel nézte az ágyon fekvő hatalmas, kövér embert, aki minden mozdulatával egy világot állított a feje tetejére. Az erős ágylámpa fényzuhatagában pontosan ki lehetett venni vörös-szederjes arcbőrének minden pórusát s a mögöttük dolgozó vaskos

indulatokat: ellenállóbbaknak és makacsabbaknak látszottak, mint bármi, amivel G. A. eddig X-ben találkozott.

– Miképp követte el a bűncselekményt, uram? – kérdezte a rabtól, aki fejét vánkosára hajtva hangosan szuszogott az emésztés lázában.

– Amikor Bowen úr észrevette hitvestársán boldog hanyatlásának jeleit – felelte a titkár –, s e jelekből arra a következtetésre jutott, hogy szerelmi együttesüknek mihamarabb vége szakad, olyan emésztő szomorúság fogta el, amelyhez hasonlót tudtommal az emberi nem történelme keveset ismert.

– Hallják ezt? – mondta a rab, mutatóujját felemelve.

G. A. Erzsébetre nézett, aki még mindig nem vette le szemét a rabról. – S mit tett Bowen úr teljesen érthető, tiszteletre méltó szomorúságában? – kérdezte a komornyik az ágy lábánál.

– Lefogyott – mondta a titkár.

– Szabadna megkérdeznem – mondta G. A. rövid hallgatás után –, vajon Bowen úr bűncselekménye ezzel ki is merül?

– Távolról sem – felelte a titkár. – Csak ebben a rövid szóban kívántam összpontosítani mindazt az emésztő, embertelen szenvedést, amely végül is magához a bűncselekményhez vezetett. Bowen úr nem táplálkozott, nem aludt. Ha átvirrasztott éjszakáin olykor egy-egy órára elnyomta az álom, behunyt szeméből megállás nélkül szivárogtak a könnyek, míg végül is hatalmasan kiáltozva fel nem riadt álmából. Egész nap sóhajtozott, üres, égő szemmel bámult a levegőbe. Szobájába zárkózott, senkihez nem szólt. Már csak csont és bőr volt, önmaga keserves árnyéka.

– Hallják ezt? – kiáltotta a rab elégedetten, újra felemelve mutatóujját. – Olyan sovány voltam már, mint ez az ujjam.

– Annyira szerette tisztelt hitvestársát? – kérdezte G. A.

A rab hangosan elnevette magát. – Úgy mondják – közölte

kuncogva. – Hiteles tanúvallomások szólnak erről, az ember el sem hinné különben.

– S mi volt a bűncselekménye, uram? – kérdezte G. A.

– A bűncselekmény sohasem magával a cselekménnyel kezdődik – mondta a titkár –, hanem mélyen visszanyúlik a bűnös előéletébe. Bowen úr bánatával már megfertőzte egész környezetét, mielőtt magára a bűntettre sor kerülhetett volna, s környezetének másodfokú bánata nemcsak hogy hullámszerűen továbbterjedt, de ismét visszahatott magára Bowen úrra is. Már nemcsak szűkebb családja, rokonsága és közvetlen szomszédsága, de úgyszólván az egész nagy bérház is, amelyben laktak, a rosszindulatú fertőzés következtében jóval idő előtt éretlen gyümölcsként lehullni szándékozott. Bowen úr, amerre járt, könnyt s gyászt fakasztott maga körül.

– Kitűnő! – mondta a rab. – Már sok százszor hallottam, s mégis mindig megejt lebilincselő előadásával. Csak el tudnám hinni, amit mond.

– S mi volt végül is a bűncselekménye, Bowen úr? – kérdezte G. A. a rabtól.

– A bűncselekmény? – ismételte a titkár. – Bowen úr azzal az ürüggyel, hogy nem tud nélküle élni, gyöngéden lebeszélte hitvestársát arról, hogy elmúljon. De ha csak lebeszélte volna!

– Hallják ezt? – kiáltotta a rab. – Hogy nem tudok nélküle élni! Az ember nem hisz a fülének. Ha nem volnék tekintettel az ifjú hölgy jelenlétére, egy nem evilági kacagógörcsbe bocsátkoznék. Hát volt nekem szeretett hitvestársam oldalán csak egy olyan magas gyönyöröm is, amilyet itt naponta hosszú sorozatokban kapok? Hogy nem tudok nélküle élni? Hölgyeim és uraim, hisz jóformán még enni sem adott!

A titkár G. A. füléhez hajolt. – Mint már említettem, uram – súgta –, vendégünk sajnos megháborodott. Amint látja, teljesen kivetkőzött emberi mivoltából. Bármilyen hihetetlen

is, az emberiség évszázados meredek fejlődése után újra kiütközött rajta az őslények minden képzeletet felülmúló udvariatlansága. Nemcsak magasztos szerelmét tagadja meg, hanem már-már egész elmúlt életét.

– Ha megkegyelmeznének neki és szabadon bocsátanák – mondta G. A. –, talán már nem is menne ki a börtönből?

– Szíves engedélyével arra figyelmeztetem – mondta a titkár szerényen –, hogy vendégeink kedvükre bármikor elhagyhatják a börtönt, bár vajmi kevesen élnek ezzel a joggal, s azok is hamarosan visszatérnek.

– Érdekes – mondta G. A. – S vajon miért térnek vissza?

– Odakünn is rabnak érzik magukat – mondta a titkár. – Mert nem a fegyintézet börtönzi be őket, uram, hanem az ítélet.

– Ne sugdosson, titkár úr! – kiáltotta hirtelen a rab, kezével nagyot ütve meztelen hasára. – Már hányszor kértem! Ha megharagít, úgy itt hagyom egyszer ezt a hodályt...

– Bocsánatot kérek, Bowen úr – mondta a titkár tiszteletteljes, de önérzetes hangon. – Mindössze azt magyaráztam el tisztelt vendégünknek, mi az oka annak, hogy ön oly megható, bensőséges szeretettel ragaszkodik intézményünkhöz. Szerénységem tiltott el attól, hogy ezt az ön füle hallatára, hangosan közöljem.

– Sose szerénykedjék, titkár úr! – mondta a rab hirtelen megbékélve. – Intézményükben tanultam meg azt, mit tesz az, emberhez méltó módon élni. Sohasem gondoltam volna, hogy a börtönbüntetésnek ilyen jótékony nevelő hatása lehet az eltévelyedett bűnös lélekre. Valósággal más embernek érzem magam, amióta a társadalom intézményesen gondoskodik karbantartásomról.

– Nem vágyik vissza a szabadságba, Bowen úr? – kérdezte G. A.

– Majd bolond leszek – kiáltotta a rab. – Az ember nem szabadságra termett, uram.

– S ha majd megöregszik? – kérdezte G. A. – Ön ma még fiatal ember, Bowen úr, de mi lesz, ha megöregszik?

A rab hallgatott. A szemhéjába behízott apró szeme egy pillanatra elfátyolosodott, mintha egy távoli, már-már elfeledett emlék tűnt volna fel előtte bizonytalan körvonalaival s visszasugárzó, baljós fényével, homloka elfelhősödött, s a szája köré egy meglepett, keserű ránc gyűrődött. Aztán felvetette szemét, s elhízott, gutaszínű arcából egy huncut pillantást vetett G. A.-ra. – Sose halunk meg, uram! – rikkantotta s tenyerével újfent egy nagyot csapott meztelen hasára. – S ha nem halunk meg, akkor miért öregednénk, nincs igazam? A halál is csak olyan babona, uram, mint a boldogtalan szerelem, értelmes ember szívesen elnélkülözi mind a kettőt.

– Bowen úr – folytatta a titkár – ifjúi meggondolatlanságában nemcsak hogy lebeszélte szeretett hitvestársát fenséges elhatározásáról, hanem tettleg meg is akadályozta abban, hogy ezt végrehajtsa. A kirándulás idején a hölgyet lepedővel az ágyhoz kötözte, napokon át maga etette, itatta, sajátkezűleg mosdatta, s addig nem mozdult el mellőle, amíg a menet leghátulsó sereghajtói is ki nem vonultak a városból. Erőszakot tett az ember legszentebb tulajdonán, szabad akaratán. Felteszem, uram, hogy ez önöknél külföldön már nem fordulhat elő?

– Még nem hallottam róla – mondta G. A.

– A bíróságot is, amely az ügyet tárgyalta – folytatta a titkár –, noha sokat tapasztalt, öreg rabokból állt, annyira felháborította a vádlott elvetemült tapintatlansága, hogy valamennyien belebetegedtek a tárgyalásba, az ügyészt s a védőügyvédet is beleértve.

– Hallják ezt, hölgyeim és uraim? – kiáltotta a rab gyermekes

büszkeséggel, apró, fénylő szemét körbejáratva vendégein. – Valósággal belebetegedtek! Azt mondják, emberemlékezet óta a legérdekesebb tárgyalás volt.

– De ha Bowen úr annyira szerette hitestársát, hogy nem tudott nélküle élni – mondta a komornyik szenvtelen hangján, a titkár felé fordulva –, akkor mi akadályozhatta volna meg abban, hogy maga is elkísérje végső útjára?

– Olyan bolond már nem voltam – kiáltotta a rab hahotázva. – Én szeretni óhajtottam, uram, nem elmúlni. Feltéve természetesen, hogy egész előtörténetem nemcsak egy fondorlatos, bohókás álom, melyet a titkár úr fejlődésem érdekében, rekeszizmaim megerősödése végett talált ki tíz évvel ezelőtt, s azóta a tökéletességig futtatott fel.

Az ajtón halk kopogás hallatszott, G. A. a szokatlan zajra összerezzent. A belépő pincér mögött, aki ezüsttálcán egy hatalmas kancsó csokoládét helyezett az asztalra, melynek dúsan fodrozódó, vaníliás gőzei csakhamar betöltötték a szobát, egy komornyik magas alakja tűnt fel; szemét lesütve, mozdulatlanul megállt a küszöbön, karján átvetve egy halványzöld fürdőköpeny, s kezében egy ugyanolyan színű bőrpapucs.

– Már ilyen késő van, Jean? – kérdezte a rab meglepetten. – Elnézését kérem, de még nem óhajtok fürödni, szíveskedjék visszavonulni! A kellő pillanatban majd szólítani fogom. Hol is hagytuk abba történelmi visszaemlékezésünket, hölgyeim s uraim?

– Meg szabadna kérdeznem, Bowen úr – mondta G. A. –, vajon a felelősségrevonás pillanatában bűnösnek érezte-e magát?

– Bowen úr – mondta a titkár – a bírósági tárgyalás egész tartama alatt, sőt még jóval utána is, a megátalkodott tagadás állapotában volt. Évekig eltartott, amíg odaadó, gondos neveléssel meg tudtuk győzni álláspontja helytelenségéről,

s helyreállítottuk eredeti testsúlyát. Sajnos, a beteljesülés pillanatában máris átbillent az ellenkező végletbe, amely ma már száztizenhét kilóig, s az ennek megfelelő erkölcsi magatartásig emelkedett, sőt azon túl is!

– Nono, titkár úr! – kiáltotta a rab, s mutatóujjával pajkosan megfenyegette a szeplős fiatalembert. – Ne rejtsen csempészárut tisztelt szavaiba!

– A bíróság – folytatta a titkár, egy udvarias főhajtással nyugtázva a figyelmeztetést – nehéz helyzetbe került. Bowen úr magával ragadó, látványos szenvedésével, mint már említettem, számtalan családtagjában, távolabbi rokonában, sőt, szomszédjában is megingatta az erkölcsi egyensúlyt, némelyiknél oly mértékben, hogy a bíróságnak fontolóra kellett vennie, ne vonja-e őket is felelősségre bűntársi minőségben. Bowen úr testi-lelki elesettségében oly szánalmas látványt nyújtott – nem mondom, hogy készakarva –, hogy még a legszilárdabban megalapozott emberi méltóságot is alámosta véres könnyeivel és megrendítette szenvedéseinek rémképeivel, melyek még álmában is kísértették az embert és megbontották arányérzékét. Nagy szerelmekre nem kevés példa van városunk történelmében, de vajon szerelemnek nevezhető-e az olyan indulat, uram, mely csak a saját kielégülésére törekszik, és testétlelkét nem egyengeti szelíden s alázatosan a szeretett lény testi-lelki vonalaihoz és munkabírásához? De Bowen úr nemcsak maga vétett életünk jól elrendezett összhangja ellen, hanem mértéktelen szenvedésével számtalan más embertársát is magával rántotta – megint csak nem mondom, hogy készakarva – abba az emberhez méltatlan helyzetbe, melyet a műveletlen természetben a tűz és a víz összecsapása idéz elő. Mi marad utána?... latyak. Jajveszékelés, sírás és ruhaszaggatás lőn egyre bővülő körökben Bowen úr háza körül, mert az emberek tudvalevőleg a legkevésbé a más ember szenvedését

bírják elviselni. Az asszony tulajdon édesanyja már nem búcsúzó lányát siratta, hanem a vejét. A nővér nem a nővért, hanem a sógorát. A barátnő nem a barátnőt, hanem a barátnője férjét. Fájdalmuk beszédes jeleivel – nem mondom, hogy készakarva – arra igyekeztek rávenni az asszonyt, hogy álljon el magasztos szándékától. Nem szóltak egyetlen szót sem, de kinyújtott kezükkel szünetlenül az ágyában kuporgó, megrokkant Bowen úrra mutattak. A szomszéd lakásokból éjszaka is áthallatszott sugalmazó, sőt szemrehányó zokogásuk. Ha hallgattak, csendjük egy véget nem érő vádbeszéd volt. Sirámaikkal és némaságukkal egyaránt valósággal megfélemlítették a búcsúzó hölgyet, lassanként már-már azt a hitet keltették benne, hogy vétkezik hőn szeretett férje ellen. Kis híja volt, hogy meg nem ingott elhatározásában. S mikor végül is elérkezett az a perc, amikor Bowen úr, bizonyára pillanatnyi elmezavarában rászánta magát a bűnténye s kérlelni kezdte hitvestársát, hogy mondjon le szándékáról, majd szavait megtoldotta egy nevetséges lepedővel, az egész családban, a kiterjedt rokonságban s a még bővebb szomszédságban nem akadt senki, aki a józan emberi ész nevében lefogta volna bűnöző kezét.

– Senki! – kiáltotta a rab, hatalmasan kacagva. – Senki, hölgyeim és uraim! Mindenki engem pártolt, máig sem tudom, hogy miért. Nem akarna mégis az ágyamra ülni, kisasszony?

Minthogy Erzsébet már nem bírta visszatartani könnyeit, és hangosan sírva hirtelen felugrott helyéről, majd kiszaladt a szobából, G. A. elbúcsúzott vendéglátóitól. Az ablakokra már a hajnal szürke fénye tapadt, a hatalmas lépcsőházban oltogatták a villanyt, az egyik alsóbb emeleten a piros futószőnyeget portalanították, hallani lehetett a porszívó gépek idegnyugtató, szelíd zümmögését. A tárgyaló teremben azonban még minden lámpa égett, s a hallgatóság az átvirrasztott

éjszaka ellenére is látható érdeklődéssel, elevenen forgó szemekkel követte a tárgyalás minden mozzanatát. Minthogy belépésük pillanatában már az ügyész beszélt, térdben csonka féllábát karosszéke ülőkéjére, bal kezét pedig az előtte álló asztal lapjára támasztva, míg teste túlsó felét mankójával dúcolta alá, G. A. arra a következtetésre jutott, hogy a tanúkihallgatásokkal már végeztek. – Nem akarsz hazamenni? – kérdezte a lányt. Ez ránézett, könnybelábadt szeme tiltakozott s könyörgött. – Még nem lehet – mondta, lassan ingatva fejét. – Majd én megmondom, hogy mikor mehetünk. – G. A.-nak feltűnt, hogy a zenekar nem játszik; amennyire a nagy távolságban ki lehetett venni, a zenészek, székeiken előredűlve s hangszerüket ölükbe eresztve vagy a padlóra állítva, szintén az ügyész beszédét hallgatták. – Hosszú ügyészi gyakorlatom alatt megtanultam, tisztelt tanács – mondta ez kissé recsegő hangján –, hogy a vádlott teljes, töredelmes beismerését éppolyan fenntartással fogadjam, mint esetleges konok tagadását, még ha ezt, illetve amazt olykor a tények összefüggő, zárt rendszere látszik is kiegészíteni. Köztudomású azonban, s alig szükséges megemlítenem, hogy a tények – bármilyen egyértelműen s ellentmondást nem tűrő határozottsággal szólalnak is meg – teljességgel alkalmatlanok arra, hogy az igazságügyi eljárásban felhasználjuk őket. Nem alkalmasak sem a vádlott bűnösségének, sem ártatlanságának bizonyítására, hisz akár keletkezésük, akár következményeik felől vizsgáljuk őket, feszes gömbölyűségükbe zárva a természet háborodottan rikoltozó, ostoba s épp ezért kibékíthetetlen ellentmondásait találjuk. S ha szembesítjük őket egymással? A tények hosszú családfájában az apa-tény másként vall, mint a fiú-tény, s ez megint másképp, mint az unoka, s ha történetesen egyetértenének is, a szakadatlan fogamzás sűrű ködében mindig akad egy ős vagy egy ivadék, mely megbontja a nyugalmas családi

egyetértést. Tisztelt tanács, a tényekben éppoly kevéssé lehet megbízni, mint az emberi gondolkodásban. Az előttünk felfekvő bűnügyben a tények gömbölyűek: szeretett vádlottunk meggyilkolt egy férjet, s utána szerelmet vallott özvegyének. De kérdem: azért gyilkolt-e tisztelt vádlottunk, mert szerelmes volt áldozata feleségébe? Vagy azért szeretett bele a feleségébe, hogy meggyilkolhassa a férjét? A lehetőségek hosszú sorából csak ezt a két szélsőt említem meg, s természetesen figyelmen kívül hagyom tisztelt vádlottunknak minden arra irányuló kísérletét, hogy ezzel vagy amazzal, vagy valamely közbeeső változat bevetésével bebizonyítsa égbekiáltó bűnösségét, vagy ellenkezőleg, teljes ártatlanságát, hiszen tapasztalat szerint épp a vádlott az, aki – áthatolhatatlan szenvedésébe zártan – a legkevésbé alkalmas arra, hogy cselekedeteiről s azoknak indítékairól az igazságszolgáltatás számára használható adatokat szolgáltasson. Mi az igazság, tisztelt tanács? Az igazság a mindenkori vádlott ellentéte. Egy kis általánosítással azt is mondhatnám, hogy az igazság az ember ellentéte. Mi az igazságszolgáltatás? Engedtessék meg nekem, hogy nagyratörő, bár kétes értékű válaszomat egy hasonlatba öltöztessem, melyet az ember őskorának történelméből merítek. Tisztelt tanács, az igazságszolgáltatás egy megsebesült szarvas üldözése. Íme, látjuk a menekülő, kecses vadat, amint szélnél sebesebben fut az őserdő zúgásában, a százados fák mozdulatlan, sötét lombjai alatt, feltűnik egy napsütötte tisztáson, áthúzza rajta tömzsi árnyékát, s már ismét elmerül a sötétségben, újra feltűnik egy fatörzs mögött, egy szelíd domboldalon, hosszának háromszorosára nyúlva, még mogyoróbarna színét is halványabbra váltva, és mintha a mozdulatlanság és a tökéletes mozgás között egy meghatározhatatlan ponton megváltoznának a test vegytani tulajdonságai, minden erőfeszítés és fájdalom nélkül, elveszti régi méreteit, alakot cserél, s a zúgó szél

színét öltve magára, eltűnik az árnyékok között. A vadász elvesztette szem elől.

Az ügyész egy pillanatra elhallgatott, s mankóját hóna alá igazítva, körülnézett a teremben. – Tisztelt tanács – folytatta felemelve recsegő hangját –, szerény fejtegetéseim végére értem. Közeledik az ítélethozatal nehéz órája. Arra kérem a bíróság sokat szenvedett tisztelt tagjait, hogy kényes bírói függetlenségük kevély tudatában, elfogulatlanul, csak saját lelkiismeretükre hallgatva hozzák meg marasztaló ítéletüket. A szörnyű bűntett égre kiált. Az igazságszolgáltatás fenséges elvének a balga tények mérlegelése éppúgy ellentmondana, mint a tanúvallomások, vagy akár a vádlott vallomásának aggodalmaskodó, kicsinyes latolgatása. Tisztelt tanács, a vádlott mindig bűnös.

A hallgatóság széksoraiból halk, egybemosódó zúgás csapott fel, a zenekari emelvény felől egy-egy felizgatott húr pengése hallatszott. Széklábak recsegtek, a levegő elnehezült. – Bármilyen fájdalmas is számomra – folytatta az ügyész, fejét lehajtva –, tisztelt vádlottunk iránti nagyrabecsülésem kifejezése mellett, kénytelen vagyok fájó szívvel megállapítani, hogy tette kimeríti a Btk. I. első bekezdésében körülírt bűncselekmény, azaz az egyéni szabadság megsértésének, ill. korlátozásának fogalmát, melyre a törvény a legszigorúbb büntetést írja elő. Kérem a tisztelt tanácsot, hogy ilyen értelemben határozzon.

G. A.-ék ezúttal valamivel előrébb kerültek, egy sorral a vádlottak padja mögé. Leone kinyújtott lábbal, kényelmes fesztelenül nyúlt el helyén, az ügyészi vádbeszédet látszólag megrendülés nélkül, mozdulatlanul hallgatta végig, de karosszéke felől egy különös, átható szag csapott G. A. orrába. Keserű, ammóniákos szag volt, aki egyszer érzi, nem felejti el többé életében: a félelem szaga volt. Az ember fegyelmezni

tudja arcizmait, hangja rezgéseit, de verejtékmirigyeinek nem tud parancsolni. G. A. a lányra nézett: vajon ő is érzi-e; de a berzenkedő viszolygást, mely mozgalmas, kifejező arcán játszott, nyilván most is csak a szeme ültette el benne; mint akit megbabonáztak, mozdulatlanul bámult a tanácselnök véres, felpuffadt arcára, apró, nyílt sebekkel borított, meztelen koponyájára, s csak akkor fordította el róla riadt tekintetét, amikor a terem másik oldalán a védőügyvéd felemelkedett helyéről. Ez szélhűdött arcának merev felével fordult feléjük, így csak egyik fennakadt szemhéja látszott, alatta a hályogos, fehér fényű félszeme s még lejjebb, leleffenő alsóajka mögül néhány kimeredő sárga foga, melyek olykor a beszéd hevében kis nyálcsöppeket fröccsentettek ki maguk közül. – Tisztelt tanács – kezdte oly halkan, hogy alig lehetett szavát érteni –, reménytelen feladat jutott osztályrészemül. Nem mintha egy pillanatig is kételkednék szeretett védencem ártatlanságában... nem, arról szó sem lehet! még a lehetőségét is mereven elutasítom ennek a csábító feltevésnek!... de kérdem: hogy mérkőzhetnék meg igen mérsékelt tehetségem s pirinyó tudásom a vád mélyen tisztelt képviselőjének ragyogó ékesszólásával, mely magát a káromkodó természetet is megdöbbent, sőt áhítatos hallgatásra késztetné? Ha csak beszédének arra a kis szakaszára gondolok is, melyben utolérhetetlen világossággal leírta a tények bensőséges, bár feldúlt családi életét, s a nemzedékek örök ellentétére oly jellegzetes viszályt az apa-tény és a fiú-tény között, s a továbbiakban bámulatra méltó, látnoki erővel felidézte előttünk a tény-ősök és a tény-fiókák véget nem érő, iszonyatos küzdelmét helyes értelmezésükért – ha csak beszédének erre az egy finom részletére gondolok is, mély kétségbeesés fog el. Tisztelt tanács, eleve vereségre vagyok ítélve, s védencem velem bukik. Az államügyész úr fölénye vitathatatlan tény. Sajnos, ez a tény is, az ügyész úr örök

érvényű tétele szerint, osztozik a tények szomorú sorsában: felülmúlhatatlanul jelentéktelen...

Tisztelt tanács, magam is fent említett tételnek az alapján állok, amikor joggyakorlatunkban szokatlan s a magam számára is meglepő határozottsággal felmentést kérek boldogtalan s szeretett védencem számára. Teljes egyetértésben a vádhatósággal fölöslegesnek tartom annak a vizsgálatát, vajon szeretett vádlottunk elkövette-e, s ha igen, miért követte el a terhére rótt bűncselekményt, pontosabban: vajon nemes hivatása gyakorlása közben a szokásos műtétet végezte-e el G. Péteren vagy gyilkosságot követett-e el? Ennek a megvizsgálása messzire vezetne, a tények ködös birodalmába, hol is – hogy megint csak a vád tisztelt képviselőjének szavaival éljek – a bolondos emberi elme végleg eltévedne a tények duhaj családi viszályai között. Ugyanilyen szégyenteljes bukásra ítéltetnék mindennemű kísérlet annak a megállapítására, vajon védencem boldog vagy boldogtalan szerelembe esett-e G. Péternével, szül. A. Elzával. Hasonlóképp a tárgyak idétlen némaságára volnánk kárhoztatva, ha például valamilyen csintalan embertársunk tréfás kedvében azt firtatná, mi volt G. Péterné, szül. A. Elza hirtelen elmúlásának oka? Az, hogy gyűlölte-e boldogtalan védencemet vagy pedig szerette? Tisztelt tanács, ne kövessük a vásott emberi kíváncsiságot ezen az ingoványos területen. A vádhatósággal teljes egyetértésben annak a reménynemnek adok kifejezést, hogy a magas bíróság a tények mellőzésével egyúttal el fog tekinteni a tanúvallomások és szeretett védencem vallomásának kicsinyes mérlegelésétől is. Az igazság kutatása nem azonos a valóság alacsony s mindig megbízhatatlan részleteinek összefogdosásával és leltározásával. Engedélyt kérek arra, hogy állításomat egy példával bizonyítsam, melyet az államügyész úrhoz hasonlatosan jelentéktelen ujjaimmal az emberiség őstörténetéből csípek ki: az igazság fel-

derítésének ez a módszere hasonlítana ahhoz az eljáráshoz, melyet régmúlt idők bűbájos hölgyei alkalmaztak, amikor ingükben összefogdosni igyekeztek a szanaszét ugráló, fekete bolhákat, s egy-egy apró élveteg kiáltást hallatva, körmüket összepattintották a boldogtalan kis őslények fölött. Mindegyik bolhácska élőkorában egy-egy önmagáért helytálló részlete volt a viszketős valóságnak, de kérdem, tisztelt tanács: vajon parányi holttesteik az ingnek ebben vagy abban a ráncában, a kis csipkeszegély alatt vagy a fodrok gyűrődéseiben alkalmasak voltak-e annak a bájos összképnek a megértésére és értékelésére, amelyet előzőleg az ifjú hölggyel és ingével való együttműködésükben kialakítottak? Mit tudunk meg általuk? Sírt-e az ifjú lány a gyilkosság elkövetése pillanatában vagy pedig nevetett-e örömében? Bosszútól lihegett-e vagy szánalmat érzett? Védekezett-e vagy gyilkolt? Mialatt ingét felemelve, keskeny, rózsás ujjai között szétmorzsolta áldozatainak véres tetemét, közelgő nászára gondolt-e az ajtó mögött várakozó kandi vőlegényével, vagy pedig majdani romlott halálára? Felgyúlt-e vagy elszakadt önmagától? Vajon nem épp abban a pillanatban kezdte-e el könnyű lebegését ama távoli perc felé, amikor majd húsz év múlva a megunt hitvesi ágyban megfojtja férjét, s a földre kuporodva, tükörrel a kezében számot vet életével? Tisztelt tanács, e kérdésekre a kis őslények holttetemei nem válaszolnak. A valóságot nem lehet tetten érni. Megismerésének egyetlen megbízható módja, hogy hátat fordítunk neki.

Az ügyvéd elhallgatott, leejtette fejét. Szemlátomást elfáradt; arcának túlsó, egészséges felén az izmok meg-megremegtek, bőre tükörfényes lett a kitüremkedő verejtéktől, melyet rejtett indulatai, egy-egy hevesebb kézmozdulatából is kiérezhető gúny és harag sajtoltak ki a felszínre. Noha igen halkan, szinte hangsúlytalanul beszélt, s a terem felől látható fehér

hályogos szeme csak a tárgyak szenvtelen fényével csillogott, izgalma a hallgatóságra is átragadt, a teremben még nagyobb lett a csend, mint az ügyész vádbeszéde alatt. A bíróság is láthatón figyelmesebben s nagyobb tisztelettel hallgatta, mint a közvádló recsegését, melyet nyilván csak mint köteles közhelyeket vett volt tudomásul: a tanácselnök egész arcával feléje fordult, míg a két ülnök előredűlő testtel a hallgatóságot tartotta szemmel; úgy festett, mintha ennek hangulatát, a védőbeszéd közvetlen hatását vizsgálgatnák, s az arcjátékokból, a lélegzetek gyorsulásából vagy lassúbbodásából, a szemek fényéből s az önkéntelenül feltörő nehéz sóhajokból akarnák összegyűjteni azt az anyagot, melyből majd az ítéletet kimérik. Bár a közönség nagyobb része már eltávozott, s a megmaradtak közül is azok, akik a falmenti kereveten feküdtek, javarészt elaludtak, a terem nem látszott üresebbnek sem mozgásban, sem résztvevő szenvedélyben, sőt az embernek az volt az érzése, hogy jóllehet kevesebben vannak jelen, ezek töményebben fejezik ki a sok milliós óriásvárosnak az épületet körülzsongó véleményét. A hallgatóság fokozódó izgalmát a teremszolgák s a bírósági altisztek is észrevették, s a terem bejárata mellé néhány hordágyat állítottak föl azok számára, akiket netán hirtelen rosszullét fogna el. – Tisztelt tanács – mondta a védő, újra felemelve fejét, s egészséges jobb kezével letörülte az állára fröcsköl nyálcseppeket –, beszédem elején nevetséges buzgalmamban megemlítettem azt a sziklaszilárd meggyőződésemet, hogy szeretett védencem ártatlan. Eltekintve attól, hogy ez a véleményem – ha jól értem magamat – némileg eltér a vád igen tisztelt képviselőjének nézetétől, s így önmagában véve is teljességgel alkalmatlan arra, hogy védőbeszédem kiinduló pontjául szolgálhasson, nem szólva arról, hogy az ügyész úr ellenállhatatlan ékesszólása – mi sem természetesebb! – megrendítette önbizalmamat s ezzel együtt sziklaszilárd

meggyőződésemet is, mondom, eltekintve ezektől a védői tisztemmel együttjáró sajátlagos, illetve természetes hátrányoktól, illetve előnyöktől, eltekintve tehát mindattól, amit egyrészt hagyományos joggyakorlatunk, másrészt esendő emberi voltom ezen a megtisztelő helyen, ahol állok, eleve elrendelt számomra, illetve megtagadott tőlem, mindettől eltekintve, már csak azért sem ragaszkodom sziklaszilárd meggyőződésemhez, s ennek bővebb kifejtéséhez, mivel a vádlott bűnösségének, illetve ártatlanságának kérdése, oly elhanyagolható tényező, melynek feszegetésével nem óhajtom próbára tenni a bíróság türelmét. Tudjuk, hogy a védelemnek csak egy feladata lehet: a mentőkörülmények felderítése. Tisztelt tanács, ha abból az általánosan elismert s általam is nagyra becsült tételből indulunk ki, mely szerint az embernek nincs olyan cselekedete, mely ne szorulna mentőkörülményekre...

Leone hirtelen felemelte mellére hanyatlott fejét, s karjának egy váratlan gyors mozdulatával a védőügyvédre mutatott. – Védő úr, térjünk a tárgyra! – mondta érezhető türelmetlenséggel fáradt hangjában. – Nem óhajtom védői szabadságában korlátozni, de arra kérem, mérsékelje illetlen hevét! A szenvedélyes rokonszenv, mellyel sorsomat kíséri, módfelett kifáraszt.

– Márpedig kifárasztani nem szabad a vádlottat – hallatszott a terem végéből egy vastag, szelíd férfihang. – Az ellenkezik a perrendtartással, uraim!

– Saját érdekében fárasztom ki a vádlottat, uram – mondta a védő, arcát a közönség felé fordítva.

– A vádlott jobban ismeri saját érdekeit, mint a védő úr – felelte a vastag, szelíd férfihang.

– Nem ismeri – kiáltotta egy izgatott, fiatal női hang. – Ha ismerné...

A tanácselnök, aki eddig szótlanul hallgatta a párbeszédet, halkan megkocogtatta az asztalt. – Felkérem a hallgatóságot

– mondta csendesen –, hogy tartózkodjék minden tetszés- vagy részvétnyilvánulástól, különben kénytelen lennék kiüríttetni a termet. Ismétlem, a bíróság senkivel sem kíván osztozni az ítélethozatal felelősségében.

A teremben a csend nem állt azonnal helyre; széklábak recsegése, ruhák súrlódása, itt-ott folyékonyan sziszegő susogás, kéztördelések halk ropogása s egy-egy elszabaduló sóhaj szólalt fel a lefojtott érzelmek védelmében. A bíróság hozzátartozóinak széksoraiból halk sopánkodás hallatszott. Erzsébet felállt helyéről, s lábujjhegyen kilopódzott a teremből. A széles, boltíves folyosónak egy sarkába húzódott, s amikor G. A. újra megkérdezte, nem akarna-e hazamenni, a szájára tapasztotta tenyerét, s csak a fejével intette, hogy nem, maradni kíván. A folyosón sok ember járt, többnyire formaruhás komornyikok, pincérek, teremszolgák, különböző rangú bírósági alkalmazottak, s köztük a rabok látogatói, akik kíváncsiságból hosszabb-rövidebb időre benéztek egyik-másik tárgyalásra, s a tárgyalások hallgatói, akik idegeik megnyugtatására egy negyed-, félórára elszöktek saját felbolygatott ellentmondásaik elől. Az emberek a szokottnál szótlanabbak voltak, ismerősök is csak suttogva köszöntötték egymást. Erzsébet is hallgatott, leejtett fejjel tűnődve maga elé nézett a földre.

Mire újra visszatértek a tárgyalóterembe, a teremszolgák – nyilván a bíróság rendeletére – már felhúzták a redőnyöket, s eloltották a lámpákat. Délfelé járhatott az idő, a nagy ablakokon beömlő napfény élesen megvilágította a karosszékekben bólogató, virrasztástól elpetyhüdt, szürke arcokat. A bíróság is a végső fáradtság jeleit mutatta. G. A. észrevette, hogy az égen itt-ott kisebb felhők gyülekeznek; szokatlan látvány volt; mióta beköszöntött a nyár, nagy ritkán ha egy-egy magányos, pusztulásra ítélt felhő mutatkozott az égen. A közelgő téli esőzések hírnökei volnának? A hallgatóság közül is többen

az eget figyelték. G. A.-nak elnehezedett a szíve: még egy telet kell itt töltenie?

Mialatt elgondolkodva Erzsébet mögött a helye felé tartott, az arcán érezte Leone tekintetét. Felemelte fejét, és szembenézett vele; Leone abban a pillanatban, kezével integetve, újra félbeszakította a védőt. – Pótvallomást kívánok tenni, tanácselnök úr! – mondta váratlanul friss, éles hangon.

– Lényeges pótvallomást? – kérdezte a tanácselnök csendesen, a vádlott felé fordítva megkínzott, vérző arcát, mely most a nap ráhulló fényében megmutatta minden felvakart sebét. – A bizonyítási eljárást már lezártuk, uram.

– Pótvallomást kívánok tenni arról – folytatta Leone még valamivel hangosabban –, hogy az imént a terembe belépő G. A. úron, ki most mögöttem foglalt helyet, két alkalommal gyilkosságot óhajtottam elkövetni.

A teremben izgatott mozgolódás hallatszott. Erzsébet mind a két kezével hirtelen belekapaszkodott G. A. karjába. – Tudtam – mondta halkan –, tudtam. – A bíróság tagjai G. A. felé fordították tűnődő, fáradt tekintetüket, az elülső padsorokból is többen hátrafordultak. A tanácselnök felesége, ki most közvetlenül előtte ült, egy hosszú, szánakozó pillantást vetett Erzsébetre, éjszakai virrasztástól kiégett szeme könnyesen csillogott. – Kisasszony – mondta halkan –, köszönettel elfogadom meghívását, s a napokban fel fogom keresni. Talán hasznára lehetek majd egy hosszú szenvedés kiérlelt tapasztalataival.

– Állítása szerint ön tehát két alkalommal gyilkosságot óhajtott elkövetni G. A. úron – mondta a tanácselnök, a vádlott felé fordulva. – Nem kételkedem igazmondásában, uram, de amint látom, sikeresen ellenállt a kísértésnek. Nevezett úr szemlátomást a legjobb egészségnek örvend.

– Ne vesztegessük az időt, tanácselnök úr! – mondta a

vádlott rendreutasító, kemény hangon. – Személyiségünket nem cselekedeteink, hanem érzelmeink határozzák meg, ezt ön éppoly jól tudja, mint én. Csak érzelmeinkért vagyunk egymagunk felelősek, nem úgy, mint elszikkadt vagy feldagadt cselekedeteinkért. Engedelmet kérek az oktató hangért, mely bizonyára csak mérhetetlen fáradtságomnak s undoromnak tulajdonítható.

– A megnevezett úrnak milyen része volt az ön megkísértésében, uram? – kérdezte a félszemű, hajlott hátú ülnök.

– Akár volt része, akár nem – mondta Leone –, a felelősséget magam viselem.

– Azt a bíróság illetékes megállapítani – mondta a másik ülnök. – Szíveskedjék a kérdésre válaszolni.

– Köteles vagyok válaszolni? – kérdezte Leone vonakodva.

– Csak abban az esetben tagadhatja meg a feleletet, uram – mondta a tanácselnök –, ha ez érdekeit sértené. Nem kívánná a tárgyalás bizonytalan időre való elnapolását?

– G. A. úr érdekeit sértené, ha a feltett kérdésre válaszolnék – mondta Leone. – Nem kívánom a tárgyalás elnapolását.

– Szíveskedjék válaszolni! – mondta a tanácselnök kurtán.

Leone ránézett. – Mire?

– A feltett kérdésre – mondta a tanácselnök. – Milyen része volt nevezett úrnak abban, hogy ön gyilkosságot óhajtott rajta elkövetni?

Leone hallgatott. – G. A. úr az életemre tört – mondta egy idő múlva csendesen.

A tanácselnök felemelte fejét, a teremben többen felugrottak helyükről. Egy bírósági altiszt G. A.-hoz sietett, s egy kancsó friss vizet s egy poharat állított az asztalára. – Ön azt állítja, hogy a megnevezett úr önt meg akarta ölni? – kérdezte a tanácselnök, kezét homlokára szorítva. – S ezt a szándékát közérthetően tudomására is adta önnek?

– Igen – mondta Leone hangosan.

Az ügyész felállt. – Tekintettel az újonnan felmerült perdöntő fontosságú mozzanatra, melynek fény- és árnyjátékában az igen tisztelt vádlott arcképe újabb színpompás árnyalatokkal bővül – mondta recsegő hangján –, s amely a továbbiakban alkalmasnak látszik egy esetleges újabb bűnvádi eljárás megindítására, a magam részéről is indítványozom a tárgyalás elnapolását.

– Csatlakozom a vád igen tisztelt képviselőjének az indítványához – mondta a védő, hályogos, fehér félszemét G. A. felé fordítva. – A védelem úgy látja, hogy újabb lényeges mentőkörülmények begyűjtésére és felsorakoztatására nyílik lehetőség.

Leone sápadt arca elvörösödött dühében. – Tiltakozom – kiáltotta éles hangján, melynek friss pökhendisége annyira elütött egyébként mélyen zengő, kellemes baritonjától. – Milyen összefüggést találhat akár a vádhatóság, akár a védelem G. A. úr feltételezett gyilkossági szándéka s a vád alapját képező bűncselekményem között, mely több hónappal megelőzte amazt? G. A. úr abban az időben még nem is ismerte Larra kisasszonyt, akinek felbujtására később az életemre tört.

– Egy újabb érdekes mozzanat! – kiáltotta a védőügyvéd.

A tanácselnök megkopogtatta az asztalt. – A bíróság a tárgyalás elnapolása kérdésében határozathozatalra vonul vissza.

– Egy pillanat! – kiáltotta Leone izgatottan. – Újabb pótvallomást óhajtok tenni, mellyel bizonyítani kívánom, hogy semmilyen méltányolható okozati összefüggés nem lehetséges bűncselekményem s G. A. úr feltételezett gyilkossági szándéka között, tehát semmilyen indok nem forog fenn a tárgyalás elnapolására. Engedélyt kérek a tisztelt tanácstól, hogy e vallomásomat a nagyobb nyomaték kedvéért állva tehessem meg.

– Az engedélyt megadom – mondta a tanácselnök. – Szíves-

kedjék pótvallomását az öntől megszokott nyájas modorban, de röviden előadni.

Leone felállt, körülnézett az elcsendesült teremben, majd lehajtotta fejét. – Tisztelt tanács – mondta az egész termen átvágó, pengeélességű hangon –, utoljára szólalok fel ezúttal. Engedtessék meg nekem, hogy búcsúképp egy tiszteletteljes tanáccsal szolgáljak, mely egyben röviden összefoglalja végső nézetemet nevetséges bűnperemről, s arról a szánalmas feladatról, mellyel a társadalom nevében megbízták önöket. Uraim, ha majd elérkezik az ítélethozatal nehéz órája, s önök szenvedéseik tetőpontjára érve kimondják felháborító ítéletüket, jusson eszükbe az a perc, amikor anyjuk méhéből ép testtel és lélekkel felmerültek a magzatvíz hullámai közül, s bájos tájékozatlanságukban egy vidám kiáltást hallatva kipattantak a napvilágra. E perc tökéletes ihlete rég veszendőbe ment. Minden tapasztalatuk, melyet azóta társadalmunkban szereztek, folyamatosan apasztotta eredendő, hibátlan tudásukat önmagukról. Tisztelt tanács, bármiképp döntsenek is, vegyék tudomásul, hogy születésük percétől kezdve többé nem felelnek magukért. Ha megvetésem vigasz számukra, én felmentem önöket.

Ennek előrebocsátásával röviden előadom második kiegészítő pótvallomásomat. Uraim, nyolc-tíz éves koromban hosszabb ideig egy gyermeki játékban leltem örömömet, melyet teljes terjedelmében egymagam találtam ki. E játék a következőképp folyt le: öcsémet, ki néhány évvel fiatalabb volt nálam, hátán összekötözött kezekkel körbesétáltattam egy hatemeletes bérkaszárnya szűk világító udvarán, s korbáccsal a kezemben gondosan ügyeltem arra, hogy egyenletes léptekkel, pihenő nélkül, folyamatosan végezze sétáját az egyirányú közlekedés szabályai szerint. Sétája alatt beszélnie nem volt szabad, még önmagához sem. Hosszú éveken át naponta sétáltattam, télen csakúgy, mint nyáron, rendszerint öt-hat óra

hosszat, néha reggeltől estélig. Ha elszédült s összeesett, türelmesen megvártam, míg magához nem tér, majd folytattuk a játékot. A teljesség kedvéért hozzáteszem, bár szinte fölöslegesnek látszik megemlítenem, hogy a korbácsot természetesen sohasem használtam. Ismétlem, több évig űztem ezt a játékot, míg végül is be nem teltem vele. Néhány perccel később öcsém elhalálozott.

Leone újra körülnézett a teremben, majd szótlanul visszaült helyére. A bíróság rövid időre visszavonult a szomszédos kis tanácsterembe, majd kihirdette a tárgyalás bizonytalan időre való elnapolását. A vádlott az izgalomtól elájult.

A törvényszéki tárgyalás utáni hetekben G. A. többször is azon kapta magát rajta, hogy kedélye minden látható ok nélkül elnehezedik, időnként szeszélyes idegesség, ingerlékenység fogja el. Megállapította, hogy hangulata romlását többnyire valamilyen képzettársító emlék okozta, mely a tárgyalást s annak színhelyét idézte fel előtte. Meglepetésére azt is észrevette, hogy nem annyira magának a tárgyalásnak és szereplőinek, mint inkább környezetének emléke keltett benne egyfajta viszolygást, olyasféle rossz közérzetet, mint amilyen a helybelieket fogta volt el a tárgyalóteremben, a szokatlan kényelemmel berendezett, világos, szellős kupolacsarnokban, a fényűző bútorok között; úgy érezte, mintha hozzájuk hasonlóan maga is visszakívánkozott volna a napfényből túlzsúfolt, sötét otthonaik megnyugtató, házias szemétszagába, az emberi kigőzölgéssel fűtött apró, homályos biztonságos odúkba. A világosság s a tisztaság szemlátomást idegesítette. Minden itt töltött nap egy-egy apró rántással lazított ellenálló erején. Az utcán, a szél kavarta porban és szemétben, a romos házak között is már-már otthonosabbnak érezte magát – úgy látta –, mint a felidézett Andrássy úton, a berlini Kurfürstendammon, a párizsi Champs Elysées-n. Jól nem érezte magát sem itt, sem ott, de meghökkentette az a gondolat, hogy a vereség már-már jobban vonzza, mint a győzelem.

De ha nem tud elszakadni Erzsébettől, nem sok esélyt látott arra, hogy hamarosan elkerüljön X-ből. Néhány nappal a törvényszéki tárgyalás után befejezték az udvar feltakarítását, a lányt azonban, aki utóbb már csak ímmel-ámmal vett részt a játékban, az eredmény sem mulattatta: a tisztára söpört, felgereblyézett, üres telek. Csalódottan nézegette, mint aki türelmetlenül várt valamire, ami nem következett be. G. A. leszámolt a balsikerrel, s módszert változtatott. Másnap hajnalban kelt, és az udvar közepén, szemben a bejárattal, sárga agyagból egy életnagyságú, ülő oroszlánt mintázott hatalmas, hullámos sörénnyel és bojtos végű, karvastagságú farokkal. Erzsébet délfelé vetődött le az udvarra.

– Mi ez? – kérdezte ámuldozó mutatóujját a szobor felé nyújtva. Arcán egy nyílni készülő mosoly várakozott, mint egy gyerekén, aki tudja, hogy hamarosan valamilyen boldog meglepetésben lesz része. – Milyen bájos! – mondta megilletődve, nagyon halkan. – Mi ez?

G. A. nem felelt.

– Milyen szép! – ismételte a lány. – S hogy mosolyog! Rám mosolyog?

– Rád – mondta G. A.

– Nem mindenkire?

– Mindenkire, aki vissza tud mosolyogni – mondta G. A.

– Jól van – mondta a lány elégedetten. – Olyan szépen mosolyog, hogy elfelejtem minden bánatomat.

– Nincs kedved – kérdezte G. A. – sajátkezűleg is felékesíteni kertünket még néhány ehhez hasonló, egyértelműen mosolygó, bájos állattal?

– Nincs – mondta a lány határozottan. – Elunnák magukat szegények, ha sohasem sírhatnának.

G. A. áhítatosan összekulcsolt kezeit nézte, melyeknek sely-

mes, fehér bőrén, a vékony hajszálráncokban csillogott a napfény. – Egyik-másik közülük sírhatna is – mondta.

A lány megrázta fejét. – Azok is elunnák magukat, ha sohasem mosolyoghatnának.

– Miféle bánatod van? – kérdezte G. A.

– Nagy bánatom van – mondta a lány. – Nem tudok repülni.

– Majd ha egyszer eljössz velem külföldre – mondta G. A. – ott annyit repülhetünk, amennyit akarunk.

– Egyedül is repülhetek? – kérdezte a lány. – Maga nélkül?

– Ha akarsz – mondta G. A.

A lány megrázta fejét. – De nem akarok – mondta. – Mi a neve annak a szép nagy kövér állatnak, amely ilyen szeretetreméltóan tud mosolyogni?

– Oroszlán – mondta G. A.

– Nem igaz! – kiáltotta a lány indulatosan. – Ez nem oroszlán.

– Honnét tudod, hogy nem az? – kérdezte G. A. – Hisz még nem láttál!

– Azért tudom! – mondta a lány hangosan, kezét ökölbe szorítva. – Az oroszlán még ennél is sokkal szebb és előkelőbb. S hatalmasabb is!

Másnap reggel G. A. megállapította, hogy az oroszlánnak az éjszaka folyamán két kis szárnya nőtt; minthogy körülötte a felgereblyézett homokban világosan kirajzolódtak Erzsébet apró papucsának nyomai, s a törékeny finom szárnyak is az ő ízlésére vallottak, nyilvánvaló volt, hogy a lány javította ki az éjszaka folyamán az elhibázott művet. Hajthatatlanul ragaszkodott élete törvényeihez, szeretője, mintha könnyű, konok homokban járna, nem hagyott benne nyomot. A kis szárnyak láttán G. A.-t olyan csüggedés fogta el, hogy kisvártatva elment hazulról, s csak késő éjszaka tért vissza.

A szárnyak ugyan már harmadnapra lemálltak, de nem sokkal utána megindultak a téli esőzések, s a szél és a víz hamarosan elmosta az egész szobrot.

Egy este hazajövet, G. A. vendéget talált a kis sárga karosszékben. Minthogy a szobában még nem gyújtottak lámpát, csak elgyötört, fáradt hangjáról ismerte meg a tanácselnök feleségét.

– Larra kisasszony különleges biztatására vártam meg önt, uram – mondta az asszony –, abban a reményben, hogy némileg el tudom egyengetni önben hitvesi szenvedéseim nyomasztó emlékét. Heves szemrehányásokat tettem magamnak, s ezekhez férjem is csatlakozott, amiért könnyeimmel oly kíméletlenül próbára tettem türelmét. Önöknél külhonban egy tanácselnök felesége bizonyára bátrabban viseli sorsát?

– Megvallom, asszonyom – mondta G. A. –, hogy nálunk a tanácselnökök feleségei – nem beszélve magukról a tanácselnökökről – oly vidám s elégedett arccal járnak a világban, bizonyára merő tapintatból, hogy az emberek nem is gyanítják, milyen nyomorúságos sorsuk van férjük oldalán.

Az asszony lehajtotta fejét. – Rabok vagyunk, és legjobb képességeink szerint szenvedünk saját sorsunkban – mondta egy idő múlva reszkető hangon. – De azt a szenvedést, amelyet az ember másoknak okoz, józan ésszel nem lehet elviselni, uram!

– Nem jól értem, asszonyom – mondta G. A. – Azt mondta: rabok vagyunk? A bíróság tagjait természetesen az elítéltek közül nevezik ki, ezt tudjuk. De az elítéltek hozzátartozóit is börtönbe vetik?

Az asszony csodálkozó pillantást vetett rá. – Ezt a kérdést meg én nem értem, uram – mondta. – Csak nem gondolja, hogy elhagyjuk férjünket?

– Már hogy gondolnám! – mondta G. A. – Ilyen eset termé-

szetesen nálunk sem fordulhat elő. Pontatlanul fejeztem ki magam. Mindössze azt kívántam megtudakolni, hogy az asszonyok férjüket nemcsak a bűntudatukba követik-e, hanem a börtönbe is?

– Börtön és bűntudat azonos fogalmak – mondta az asszony, elnéző, szelíd mosollyal. – Látszik, hogy önnek tündér fiatalsága útvesztőiben még nem esett találkozása a törvénnyel, azaz a szenvedéssel. Mindazonáltal remélem, uram, hogy a hamarosan bekövetkező találkán meg fogja állni a helyét.

– A hamarosan bekövetkező találkán? – ismételte G. A. elgondolkodva.

– Én is kissé nehézkesen fejeztem ki magamat – mondta az asszony –, tulajdonítsa, uram, a késő esteli órának, melynek balzsamos illata elernyeszti munkaerőigényes stílusomat. Ön természetesen, mint ahogy hódító fiatalságához illik, első találkájukon könnyűszerrel meg fogja ejteni a törvényt.

– Ne tegyen féltékennyé, asszonyom! – kiáltotta Erzsébet, aki eddig hallgatva ült az ágyán, az utcai lámpás fényével sápadt arcán. – Nem akarom, hogy megejtse.

– S mit gondol, asszonyom, mikor lesz ez a találka? – kérdezte G. A.

– Értem aggodalmait, Larra kisasszony – mondta az asszony a lány felé fordulva. – Fiatalkoromban én is nehezen tűrtem, hogy férjemnek rajtam kívül mással szemben is igaza legyen.

– Mégis mit gondol, asszonyom, mikor lenne ez a találka? – kérdezte G. A.

– Azt nem lehet tudni – mondta az asszony. – Most, hogy a bíróság figyelme önre irányult, bármely pillanatban beidézhetik.

G. A. a lányra nézett. Ez nyugodtan állta pillantását, fekete szeme dacosan csillogott az utcai lámpás fényében, melynek

finom hálójában a szoba nem bírt nyugovóra térni. – S mi célból idéznének be, asszonyom? – kérdezte G. A. mosolyogva.

– Hogy beléphessen a perbe, uram – mondta az asszony. – Persze, megeshetik, hogy erre csak évek múlva vagy egyáltalán nem kerül sor, de az is meglehet, hogy már holnap vagy holnapután megkezdheti alakítását. A bíróság bizonytalan időre napolta el a tárgyalást.

– Vádat akarnának emelni ellenem? – kérdezte G. A.

– Azt sem lehet tudni – mondta az asszony elgyötört, lassú hangján, s egy szánakozó pillantást vetett Erzsébetre, aki mintha megérezte volna, azonnal elfordította arcát. – Sajnálatomra úgy látom, nem sok öröme telik ennek az esélynek a latolgatásában. Meglehet, hogy vádlottként kívánják szerepeltetni, bár az is előfordulhat, hogy pusztán mentőtanúként, noha ez utóbbinak kevés a valószínűsége. Ha nagy ritkán külföldi vetődik városunkba, arra nemigen osztanak ki ily lealacsonyító szerepet. Mi megbecsüljük a ritka vendéget.

– Megtisztelő – mondta G. A. – S méltányos is, okos is. Mondanom sem kell, asszonyom, hogy természetesen bűnösnek érzem magam, de egyelőre zavarba ejt az a körülmény, hogy nem tudom, mit követtem el.

– A bíróság – mondta az asszony szemét lesütve – a lehetőségek ezer változatából ki fogja szemelni azt, amely a legmegfelelőbb s -hasznosabb lesz az ön számára. Sose aggódjék, uram, férjemnek sokréteges tapasztalata s bámulatra méltó kézügyessége van. Kartársai is érett, nagy tudású emberek.

– A tárgyalás egész ideje alatt elragadtatva figyeltem kedves férje urát – mondta G. A. – A legnagyobb megtiszteltetés lenne számomra, ha a közvádló pl. a Btk. I. első bekezdésébe ütköző bűncselekmény, a személyes szabadság megsértése, ill.

korlátozása címén emelne vádat ellenem, s kedves férje s kartársai hoznák a marasztaló ítéletet.

Az ablaküveg már jó ideje halkan zörgött az egyre erősbödő szél nyomása alatt, mely lassanként annyira felerősödött, hogy emeletmagasra húzta fel a port, s körülcsavarta vele az utcalámpák halványan izzó fejét. A vihar sivítása bevágott a szobába is, s ideges ráncokra szabdalta a meg-meglobbanó asztalterítőt. G. A. elsimította s rákönyökölt. A felhők között vágtató hold fényénél látni lehetett a szemközti ház tetejének romos kéményeit. – Könnyen meglehet – mondta az asszony –, hogy a bíróság beváltja nagyratörő reményeit, bár bizonyosat, persze, nem ígérhetünk. Életem során megtanultam, uram, hogy reményeimet kurtára fogjam, s beérjem csalódásaimmal.

– Súlyos csalódás lenne számomra is – mondta G. A. –, ha nem a Btk. I. bekezdésébe ütköző bűncselekménnyel vádolnának, bár – mint említettem – sajnos, még nem tudom, mikor követtem el ilyen bűncselekményt.

– Talán Leone urat korlátozta egyéni szabadságában? – mondta az asszony, fürkésző pillantást vetve Erzsébetre.

G. A. hangosan elnevette magát. – Egy alkalommal felszólítottam, hogy keljen fel az ágyamról – mondta –, mivel magam óhajtottam végigheverni rajta.

– Ez megközelíti, de nem meríti ki a szóban forgó bűncselekményt – mondta az asszony, s könnyfátyolos tekintetével újra szemügyre vette a lányt. – Talán Larra kisasszonyt korlátozta egyéni szabadságában?

– Meglehet – mondta G. A. egy idő múlva.

– Talán akkor követte el érthető felháborodásában a bűncselekményt – mondta az asszony –, amikor Larra kisasszony Leone úr meggyilkolására kívánta önt rávenni. Talán nem tanúsított kellő önmérsékletet, amikor lefogta Larra kisasszony

bujtogató kezét. Ez esetben ügyvédje egy sor tetszetős mentőkörülményt sorakoztathatna fel védelmére.

– Gondolom, hogy akkor Larra kisasszonynak is be kellene lépnie a perbe? – mondta G. A.

Az asszony bólintott. – Magától értetődik. Mint mentőtanúnak.

– Attól nyilván nem kell tartani – kérdezte G. A. –, hogy Larra kisasszony életkörülményei megváltoznának, ha mint mentőtanú lépne be a perbe?

Az asszony idegesen megrántotta vállát; szemlátomást kifogyott türelméből. Az ablak előtt kavargó lámpafényes porfelhőbe bámult, mintha azt fontolgatná, hogy a természet ártatlan dühe nem kívánatosabb-e az alattomos emberi kíváncsiságnál. – Ön is tudja, uram, hogy az igazságszolgáltatás szemében a mentőtanú mindig azonos a vádlottal – mondta csöndesen. – Ha ezt a bíróság történetesen fel találná menteni, amazt sem fenyegetné semmilyen veszély. Ellenkező esetben...

– Értem – mondta G. A. – Ellenkező esetben a mentőtanú is börtönbe kerül.

– Nem érti, uram, már megbocsásson – mondta az asszony, miközben felkelt, s lassan az ajtó felé indult. – Larra kisasszony talán lesz szíves részletesebben kifejteni... Erőm végére értem, s engedélyt kérek arra, hogy visszavonulhassak a házuk előtt kavargó porfelhőbe.

– Nem kívánna itt nálunk lepihenni? – kérdezte G. A.

Az asszony válasz helyett a lányhoz lépett, gyöngéden megölelte, könnyáztatta,ráncos arcát arcához szorította, majd G. A.-t is megcsókolta, és sietve kiment az ajtón. Magukra maradtak, hallgattak. – Most mihez kezdünk? – kérdezte G. A. egy idő múlva.

A lány nem felelt, dacos szájjal ült az ágyon, mind a két kezét ökölbe szorítva.

– Eljössz most már velem külföldre? – kérdezte G. A. – Ha itt maradunk, mindkettőnket bebörtönöznek.

A lány tovább hallgatott; a kis fehér papucsát nézegette, mely lassan lecsúszott meztelen lábáról, s koppanva leesett a padlóra. – Én nem hagylak el – mondta G. A. – Ha maradsz, nekem is itt kell maradnom.

Minthogy még mindig nem kapott feleletet, felállt, s meggyújtotta a lámpát. A lány abban a pillanatban felugrott, s mind a két kezét ökölbe szorítva előrehajolt, az arcába bámult. Sápadt volt, nagy fekete szeme kitágult, orrcimpái elfehéredtek. – Hogy merészel! – kiáltotta magából kikelve, s mély hangja furcsán megreszketett. – Hogy merészel korlátozni egyéni szabadságomban! Törjön el a lábam, s rohadjak meg elevenen a pincében, legyek átkozott minden tagomban s gondolatomban, de amíg élek, senkinek sem leszek a rabja.

G. A. némán nézte a lányt, akinek arcáról, egész testéről oly féktelen szenvedély sütött, amilyennel még nem találkozott a városban. Karcsú, finom tagjai reszkettek, nyakán kidagadtak az erek, megtántorodott. Hátával a falnak támaszkodott, hogy el ne essék. – Nekem is lepedővel akarja a kezemet-lábamat megkötözni, és aztán elhurcolni? – kiáltotta, két kezét arcára csapva. Hosszabb ideig tartott, amíg valamennyire megnyugodott, indulatai elhalkultak, a szikrázó gyűlölet, mellyel szeretője szemébe perzselt, kihamvadt, s meghallotta azt, amit G. A. mondott. Egy alkalommal ki akart futni a szobából, s G. A. attól való félelmében, hogy még jobban elvadítja, nem merte erőszakkal visszatartani. De a küszöbön megállt s ereje fogytán a falnak dőlt, majd lerogyott a földre. – Szóval elengedett volna? – zokogta kétségbeesetten, arccal a padlóra borulva. – Nem látta, hogy ki akartam szaladni az ajtón? Pedig azt hittem, hogy szeret! Megígérte, hogy sohasem hagy el! S most mégis külföldre akar menekülni előlem! – Száját

ívben begörbített meztelen karjára szorítva, melyről a pongyola ujja a vállára csúszott, még sokáig sírdogált, oly dallamosan, s rugalmas, forró teste oly kecses alakzatokban rendeződött el a földön, hogy G. A.-t, amint elszótlanodva ült mellette a padlón, többször is megkísértette az a gondolat – melynek egész életében ellenállott –, hogy a szépségnek a fájdalom az egyetlen illetékes ihletője. Az ember megválthatatlan, gondolta mogorván.

Egész éjjel virrasztottak. Odakünn végre megeredt az eső, noha a vihar egyre tovább fokozta méreteit és lendületét. Az égről vastag, zaklatott lepedőkben ereszkedett le a víz, melyeket a légnyomás csattogva ráterített a házakra vagy végiglobogtatott a kiszívott, üres utcákon. A járdákat piszkos, vörhenyes színű víz lepte el, mely apró, szilaj hullámokat vetett és csakhamar elárasztotta a ház előtt húzódó, keskeny utcát. Olyan sötét volt, mintha többé nem akarna megvirradni.

– Azért akar elhagyni, mert fél a börtöntől? – kérdezte a lány.

– Nem hagylak el – mondta G. A. – Soha nem hagylak el.

– Az lehet, hogy nem hagy el – mondta a lány sírva –, de el akar hagyni.

G. A. megfogta a kezét. – Nem bírnám elviselni a börtönt, Erzsébet.

– Én sem – mondta a lány. – De én mégsem akarom elhagyni.

– Hallgass meg! – mondta G. A. – Most még nem késő, még nem léptünk be a perbe. De ha megindítják ellenünk az eljárást, akkor vagy engem, vagy téged, vagy mind a kettőnket be fognak börtönözni.

– Csak engem – mondta a lány, s újra sírva fakadt –, mert maga minden csapodár erejét összeszedve, majd el akar menekülni, mielőtt ránk csukódnak a börtön irgalmatlan kapui.

– Lehet, hogy akarnék, de nem fogok – mondta G. A., s a lány arca fölé hajolt. – Szeretsz?

A lány behunyta szemét, mintha hirtelen elszégyellné magát, a szája egy kissé elnyílt. – Szeretem – mondta hangosan, érthetően.

– Én úgy szeretlek – mondta G. A. –, hogy ha személyes szabadságomban akarnál korlátozni, talán észre sem venném.

A lány kíváncsian felemelte fejét. – Nem venné észre, ha egy lepedővel összekötözném kezét-lábát és külföldre hurcolnám?

– Azt gondolnám – mondta G. A. –, hogy én kértelek meg rá álmomban.

– Kérjem meg én is álmomban, hogy hurcoljon el külföldre? – kérdezte a lány kisvártatva.

G. A.-nak az volt a benyomása, hogy viszonyuknak egy elhatározó fordulatához értek: élete ennek a válaszának a kardélén táncol. Akármennyire ismerte is, vagy ismerni vélte a lányt, egyfelől hozzá való kétségbevonhatatlan szerelmét, másfelől egész eddigi életének megrögzött anyagát, mely amazt úgy zárta körül, mint a gerinc a velőt, sem értelmével, sem ösztöneivel nem bírta felmérni feleletének következményeit. Eddig minden irányító szava látszólag homokba fúlt. De talán Erzsébet félelme a börtöntől hamarabb megoldja kötelmeit, mint puszta szerelme? Behunyt szemmel, halálsápadtan feküdt előtte az ágyon, fogai vékonyan össze-összekoccantak, a hideg rázta. G. A.-t olyan szánalom fogta el, hogy a foga megcsikordult tehetetlen dühében. – Ne kérj meg! – mondta.

A lány csodálkozva, ijedten felemelte fejét. – Maradjak itt?

– Maradj – mondta G. A.

– A börtönben? – súgta a lány, mind a két karjával átkulcsolva G. A. nyakát.

– Igen – mondta G. A. – A börtönben.

– Olyan sebekkel a fejemen, mint a tanácselnök úrnak? – kérdezte a lány fogvacogva.

– Majd én bekötözöm őket – mondta G. A.

A lány egy ideig hallgatott. – Hát nem hiszi el, hogy szeretem? – kérdezte végül, nagyon halkan, tágra nyílt szemekkel.

– Nem – mondta G. A.

Hajnalodott, a szemközti háztető már bevilágított a szobába, amikor a folyosó végén a falépcső hirtelen recsegni kezdett, izgatott csoszogás hallatszott az ajtó előtt, majd id. Larra hangosan lihegve benyitott a szobába. G. A. meglepetten nézte; tudta, hogy az aggastyán már évek óta nem mozdult ki a padlásról. Az arcára sugárzó gyönge szürkületben homályosan ki lehetett venni a bozontos, fehér szemöldök alatt nyugtalanul pislákoló, kissé gyulladt szemét s a lélegzés erőfeszítésétől nyitva maradt száját, benne néhány elpusztíthatatlan erős, sárga fogát, melyek szüntelen őrlő mozdulatokkal eszelősen rágták az időt. Hatalmas, szikár teste egész magasságában kitöltötte az ajtónyílást. – Elsősorban aziránt érdeklődöm, fiatalember – mondta reszkető hangon, mértéktelenül hosszú karját G. A. felé nyújtva –, vajon nincs-e rossz szagom? Attól félek, hogy szobámból magammal hoztam az öregség árulkodó, locska bűzét. Szerfölött nyugtalan vagyok, fiatalember.

– Nem érzek semmit, Larra úr – mondta G. A. –, pedig híres jó orrom van. Odahaza nálunk egy elszálló veréb szagát is megéreztem, ha történetesen szél ellen repült. Fáradjon beljebb, Larra úr és foglaljon helyet!

Az aggastyán a lányra nézett. – Te sem érzed még rajtam az enyészet bűzét? – kérdezte.

– Hogy érezném, nagyapa – mondta a lány –, amikor már nincs orrom.

– Nincs orrod? – ismételte az öregember csodálkozva.

– Nincs orrom, nincs szám, nincs szemem – mondta a lány.

– G. A. úr elhurcolta őket külföldre. Csak a fülem maradt itt ideiglenesen, hogy meghallhassa szeretteim megrendítő búcsúszavait.

Az öregember hirtelen előrelépett. – Miféle badarságokat beszélsz? – morogta ingerülten. – Talán azt hiszed, hogy megvakultam? Ha nincs szájad, akkor most mivel szólasz?

– A szívemmel – mondta a lány, szégyellősen behunyva vörösre sírt szemét. – Az még nem tudott elszakadni, s csak most kezdi el lassú lebegését.

– Elmész? – kérdezte az öregember.

A szoba közepén állt, megroggyant térdekkel, görnyedt háttal, de még így is magasabban, mint a mellette álló G. A., s hatalmas mellkasából váratlanul egy vékony, vinnyogó hang tört ki, mely megreszkettette egész testét. G. A. a derekához kapott, hogy megtámassza, mielőtt elesik. De az öregember valószínűtlen erővel úgy eltaszította, hogy megtántorodott, majd hogy el nem esett. – Vigye el a kezét, fiatalember! – mondta indulatosan, de annyi méltósággal, hogy nyomban elfeledtette gyerekesen dühös mozdulatát s fejének nevetséges reszketését. – Hogy merészel engedélyem nélkül fennkölt testemhez nyúlni! S egyébként is... mi folyik itt? Miféle őrültekháza ez? El akarja hurcolni az unokámat külföldre? Meg vannak önök háborodva?

– Nyugodjék meg, Larra úr! – mondta G. A. – Félreértette Erzsébet kisasszony szavait. Egy újfajta szórakoztató játékot játszottunk...

– Éjjel – kérdezte az öregember szigorúan. – Hajnalban? Nincs jobb dolguk? – Elhallgatott, apró, gyulladt szemével figyelmesen a lányra nézett. – A szemed meg miért van kisírva? – kérdezte hirtelen ellágyult hangon. – Az is a játékhoz tartozik, fiatalember?

– Larra úr – mondta G. A. –, nálunk külföldön a sírás vagy

zokogás egyike a legköznapibb s egyben legválasztékosabb élvezeteknek, mely nélkül az ember úgyszólván egy napig sem tud meglenni. Nagyobb szüksége van rá, mint a mindennapi kenyérre. Ha valaki történetesen száraz szemmel éri meg az estét, családtagjai, szomszédjai, szükség esetén távoli ismerősei vagy akár vadidegen emberek is képzelőerejük s leleményük teljes kihasználásával, semmi fáradságot nem kímélve, nyomban hozzálátnak, hogy a szűkölködőt megsegítsék, kétszeresen, háromszorosan is kipótolják számára az elmulasztott szórakozást, s mielőbb elfeledtessék vele az üresen elvesztegetett napot. Szükség esetén maga az állam, illetve a hatóságok képviselői is beavatkoznak, s velük született tapintatukkal s jóindulatukkal minden tőlük telhetőt elkövetnek, hogy a szerencsétlenül járt állampolgár szemét ismét gyulladásba hozzák. Bár e célra alapjában véve csak kevés eszköz és módszer áll rendelkezésükre, odaadó fáradozással, mely néha már-már az önfeláldozás határait súrolja, többnyire elérik céljukat. Szinte leírhatatlan ilyenkor az a benső elégedettség, sőt az arcukra is kiülő boldogság, amellyel a hatóságok kellő távolságból, lábujjhegyen állva, ajkukra szorított mutatóujjal körülveszik az állampolgárt, s addig figyelik, amíg az végül is sírva nem fakad.

Az aggastyán az arcába bámult. – Arra feleljen, hogy miért ríkatta meg az unokámat? – kérdezte haragosan. – Miféle badarságokat beszél? El akarja vinni az unokámat külföldre?

Az aggastyán volt az egyetlen ember, akinek ösztöneiben G. A. valamennyire megbízott. – Larra úr – mondta –, foglaljon helyet. A szél sivítását s a hideget az ember ülve jobban elviseli.

– Őrültekháza! – kiáltott az öregember szikrázó szemmel. – Szétloccsant agyvelők dadogása! Ki fog engem tápanyaggal ellátni, fiatalember, ki fog tüzelőről gondoskodni, ha az uno-

kám külföldön zokog? Ki fog feltehetően büdös betegágyamból kórházba szállítani? Vagy talán a kisfiamra bízzam magam, aki kényes szaglóérzékével maholnap, sajnos, már sírba fog szállni! Azt óhajtja, hogy elmúljak, fiatalember?

G. A. maga elé nézett, hallgatott. – Jöjjön velünk, Larra úr! – mondta hirtelen elhatározással.

Az aggastyán válasz helyett váratlanul elindult Erzsébet ágya felé, s tagjait óvatosan elrendezve, hosszában végigfeküdt rajta. – Gyere ide, kislányom, s feküdj mellém – mondta szokatlan halkan –, melegítsd meg meggémberedett testemet! Feküdj jobbról és balról, fölém és alám, hogy egyetlen részem se maradjon ki sugárzásodból. Félek, kislányom.

– Mitől fél, édes, drága nagyapa? – kérdezte Erzsébet, föléje hajolva, s az öregember homlokára fektette forró kezét.

– Feküdj mellém, kislányom! – mondta az aggastyán fogvacogva. – Takarj el a hajaddal, melleddel s a lábaddal! Takarj el a sötétség elől, mely a szoba szögleteiből eszméletem felé kúszik! Sima gömbölyűségeiddel hatolj gödreimbe s horpadásaimba, s állítsd el csontjaim zörgését! Fektesd puha s keskeny hasadat s kis köldöködet hasam s köldököm helyébe, két kemény, forró melledet pedig, melyeket nem fogok avatag kezemmel megérinteni, szorítsd mellkasomra, s burkolj be bőröd nyers, fiatal illatával, mert már érzem orromban a sírgödör közeledő bűzét és szájamban az utolsó előtti hörgést, mely az utolsót megelőzi.

– Nyugodjék meg, nagyapa – mondta a lány gyöngéden. – Nincs mitől félnie.

– Feküdj mellém – mondta az aggastyán. – Nem tudom, mitől félek. Az éjszaka felébredtem, s úgy láttam, hogy elfelejtett megvirradni. Mit mondott az előbb, fiatalember?

– Hogy jöjjön velünk – mondta G. A.

– Hova?

– Külföldre – ismételte G. A. hangosan, érthetően.

– Külföldre? – mondta az öregember. – Külföldre? Miért ne?... Miért ne mehetnék külföldre? Eszméletembe most még a külföld is belefér, egész szélességében s magasságában s minden csillagával. Mikor indulnak, fiatalember?

G. A. a lányra nézett; ez halkan felsikoltott, s mind a két kezét szívére szorítva, hátralépett. Megrettent, csodálkozó szemöldökkel, hosszan bámult az öregemberre; oly súlytalanná vált egy pillanatra, hogy bármely szilajabb gondolat könnyűszerrel elröpíthette volna. – Nagyapa elmenne külföldre? – kérdezte elfúló lélegzettel.

– Miért ne mennék? – mondta az öregember vacogó fogakkal. – Ráérek.

– Külföldre? – kérdezte a lány, mint aki nem hisz a fülének. – Ahol az emberek mindennap sírnak és jajgatnak?

– Új, figyelemre méltó ismereteket fogok szerezni a lélek érdesebb felületeiről – mondta az öregember. – Gyere, kislányom, feküdj mellém, és szigetelj el!

Erzsébet nem felelt rögtön. Mély lélegzetet vett, lágy arcvonásai behorpadtak, szeme beszűkült, egész teste a szigor kegyetlen ívébe feszült. – El akar menni? – kérdezte elvékonyodó hangon.

– Miért ne mennék, kislányom? – mondta az aggastyán, egy nagyot nyögve. – Feltéve, hogy magammal vihetem boldogult feleségem arcképét! Mikor indulnánk, fiatalember?

– Pusztán Erzsébet kisasszonyon múlik – mondta G. A. – Gondolom, mihelyt befejezi úti készülődéseit.

Az aggastyán behunyta szemét. – Igyekezz, kis unokám! – mondta halkan. – Akár ne is feküdj most mellém, ha ezzel megrövidítheted a várakozás reszketeg perceit. Talán elindulhatunk, még mielőtt befogadnak a perbe.

G. A., aki a szeme sarkából egész idő alatt némán figyelte a lányt, meglepődve felütötte fejét. – A perbe?

– A börtönbe – mondta az öregember behunyt szemmel.

– Larra úr attól tart, hogy Erzsébet kisasszonyt valamilyen ismeretlen oknál fogva börtönbe vethetik? – kérdezte G. A.

– Miért ne? – mondta az aggastyán. – Ha befogadják a perbe?

– Miféle perbe? – kérdezte G. A. türelmetlenül.

– Bármelyikbe – mondta az öregember, behunyt szemmel, már félálomban. – Nem tudja, fiatalember, hogy a perek az idők kezdetétől fogva mind összefüggnek egymással?

A viharnak egy különösen erőteljes zúgásától az ablak hirtelen kicsapódott, s a bezúduló esővíz teljes hosszában végigpásztázta a szobát. Az ablakszárnyak csikorogva, dörögve ide-odacsapódtak, az asztalterítő felrepült, majd csattogva lecsapódott a padlóra, melynek megereszkedett mélyedéseiben egy szempillantás alatt tócsákba gyűlt a víz. Felfoghatatlan volt, hogy az aggastyán e pokoli kavarodásban miképp bírt elaludni; fehér üstöke lobogott, bozontos szemöldöke felborzolódott a léghuzatban, de mellkasa az álom boldog ütemére egyenletes szelíden emelkedett, ereszkedett a felgyűrődött ing alatt. Erzsébet azonban mind a két kezével a párkányba kapaszkodva, hogy a vihar el ne döntse, az ablakban állt; felvetett fejjel, hosszan hátralobogó, éjfekete hajjal, a szél rohamai elől hátracsukló, törékeny derékkal, s esőfényes arcán olyan szűziesen vad s merész kifejezéssel, amilyent G. A. még nem ismert rajta.

Napokig nem találkoztak. A lány szemlátomást kerülte, éjszaka a ház valamelyik vendégszobájában aludt, s ha a lépcsőházban, a szalonban vagy a folyosókon olykor beleütközött, szemöldöke között két apró, ijedt ránccal oly szemrehányó tekintetet vetett rá, hogy G. A. szótlanul továbbment. Meg

kellett várnia, amíg kiforrja megrendülését. Mint előrelátható volt, id. Larra elhatározása, hogy elkíséri G. A.-t esetleges külföldi útjára, oly váratlanul érte, s annyira felbolygatta, mintha a város utcáin sétálgatva, egyszerre egy eleven kutyával találta volna magát szembe, vagy egy rigó repült volna el a feje fölött. Olyasféle naiv s egyben tragikus érzése lehetett, hogy a világ a feje tetejére állt. G. A. számára nyilvánvaló volt, hogy az aggastyán elhatározása – melyet ez egyébként bármely pillanatban visszavonhatott – egymagában még nem szavatol a lány végleges s tökéletes beleegyezéséért, de ami eddig józanul kétségbeesett pillanataiban már-már elérhetetlennek látszott, az most egyik percről a másikra a lehetőség illékony, de képzeletével kitapintható formájába emelkedett. Felbecsülhetetlen segítség volt, megtermékenyítette várakozását. Új reményt öntött szívébe.

De ez az új remény nem könnyített rajta abban a mértékben, ahogy várható lett volna. Elhagyhatja X-et s hazatérhet? Azon kapta magát rajta, hogy a beteljesüléstől is fél.

Az is bizonytalanná tette s megbotránkoztatta, hogy a téli esőzéseket és viharokat, melyek néhány hét előtt minden átmenet nélkül, egyik napról a másikra szakadtak a városra – mint már említettük –, egykedvűen, szinte régi ismerősökként fogadta; nyoma sem volt benne annak a szüntelen lázongásnak, amely az első télen egész lényét kifeszítette. Ha az utcán jártában, lucskos cipőjében, csuromvizes ruhájában, mely sohasem száradt meg rajta, hirtelen fékeznie kellett, mert néhány lépéssel odébb a szélvihar egy romház tetejéből kitördelt s lesodort néhány cserepet, vagy ledöntötte egy félbemaradt építkezés egyik falát, s lába előtt a téglák fröcskölve levágódtak a sárba, vagy ha este, koromsötétben hazafelé botorkálva egy vízzel, sárral bélelt gödörbe zuhant, melyet a járda egy befejezetlen csatornázási munkálattól örökölt, s melyet majd csak a közömbös idő fog egyszer újra feltölteni – négykézláb mászva ki a gödörből, nem tiltakozott bensejében, s nem bujtogatta magát: ugyanolyan egykedvűségig fokozott megvetéssel fogadta kalandját, mint egykor odahaza Pesten, szobájában az éjszakai poloskalátogatásokat vagy a szomszédok éjjel-nappal harsogó rádióját. Nem terhelte meg jobban sem képzeletét, sem idegeit. A pusztulás látványa, mely szakadatlanul foglalkoztatta érzékeit, néha már oly titkos megelégedéssel töltötte el, hogy szinte beleszédült – s ha ilyenkor önvizsgálatot

tartott szívében, több mentséget talált, mint tiltakozást. Mihez kezd majd magával s Erzsébettel „külföldön" – kérdezte gúnyosan –, ha ugyan egyáltalán eljutnak „külföldre", mihez kezd majd ezekkel a hajlamaival és kedvteléseivel? Egy temető mellé költöznek és sírásónak szegődik el?

De hol találja meg majd külföldön azt a kecses vidámságot s a bájosan mértéktartó mélabút, mely itt az elmúlást át- meg átszövi, mielőtt befejezné. Az utcák naphosszat visszhangzottak a csengő, vidám nevetéstől, mely éppoly kellemes és formás volt, mint a fiatal férfi vagy női test, amely gyöngyöztette. A félretaposott, ferde sarkú cipőkben a kamaszok és csitrik csakolyan takaros méltósággal lépdeltek hosszú, karcsú combjaikkal, mint a meglett férfiak, asszonyok; a szegényes, rongyos, sőt olykor nem egészen tiszta ruhák alatt arányos, bájos testek sejlettek, melyek a születés és a halál két szélsősége között, ezekről látszólag mit sem tudva, boldog megelégedetten haladtak a középső útszakaszon. Hol találja meg majd külföldön ezeket a vonzó, a faji különbségektől alig érintett arcokat, természetes szerénységükkel s fogcsillogtató, derűs mosolyukkal? A tiszta arcbőrt, a szemek ártatlan, huncut fényét, az enyészettel mindentudón szembenéző, felhőtlen homlokokat? A temetőben? Mikor egy délután – néhány nappal id. Larra hajnali látogatása után – véletlenül útba ejtette a Kerületi Börtönt, s ennek épp kinyíló kapuján egy csapat fiatal lány s ifjú tódult ki, feltehetően valamilyen tárgyalás nézőközönsége, még egyszer s világosabban megértette azt a viszolygást is, mely annak idején a tárgyalás egész ideje alatt eluralkodott rajta; az igazságszolgáltatás személyzete, az elhízott, beteges bírák, ügyész, védő túlságosan emlékeztették, minden benső különbségük dacára, otthoni környezetére s életére. Választhatott: vagy amazokhoz tér vissza vagy itteni hasonmásaik között a tornatermes, fürdőmedencés, selyem-

bútoros luxusbörtönben vesz szállást. Nem érzett kedvet arra, hogy akár a sorsra, akár önmagára bízza a döntést. Itt is éppoly magányos volt, mint otthon, Pesten a Dohány utcai cselédszobában. S D. T. barátja? Most sem kért volna tőle tanácsot.

Egy este Erzsébet váratlanul visszaköltözött hozzá. G. A. a szobában ült, a kis asztali lámpa fénykörén kívül, a lány ágyán, s a napok óta szakadatlanul zuhogó esőt hallgatta, amelyet a szél egyenesen a zörgő ablaknak hajtott. Csuromvizes ruháját s alsó fehérneműjét egy kötélre aggatta száradni, s az ágypokrócba burkolózva, melynek bolyhai közt érezni vélte a lány könnyű, éjszakai illatát, nadrágját figyelte, melyet a léghuzat alig észrevehetően ide-oda himbált a kötélen, mellette alsónadrágja, arrébb az ing. Már jó ideje nézte őket, amikor az ajtó kinyílt, s a lány megállt a küszöbön. Felijedt.

Egy ideig egyikük sem szólalt meg. Erzsébet lábujjhegyen állt, fejét kissé előrehajtva s vállát hátrahúzva, minden pillanatban készen arra, hogy megforduljon, s hanyatt-homlok kimeneküljön a szobából. Egyik karcsú lábában az izmok előre igyekeztek, a másikban hátrafeszültek: a kíváncsiság s a szemérem apró huzavonájában a fehér pongyolás, könnyű lányalak úgy hatott – ismét úgy hatott –, mint egy fiatal nyírfa, mely a félhomályban, a kinyíló ajtó huzata alatt alig észrevehetően megrezzent s fényleni kezdett. A szoba egyszeriben megtelt elhúzódó jelenlétével.

– Mi az, még nem utazott el külföldre? – kérdezte, fejét felvetve, dacosan csillogó szemmel, s megrebbenő orrcimpáival beleszimatolt a szoba savanykás, ázott ruhaszagába.

G. A. nem felelt. Oldalt kellett hajolnia, hogy lássa a lány arcát, melyet az ajtó előtt kötélen himbálódzó inge minduntalan eltakart. – Azt hittem, már rég elutazott – mondta a lány csúfondárosan. – Még mindig itt van? Miért kapkodja a fejét?

– Látni akarlak – mondta G. A.

A lány hátrakapta a fejét, az ing mögé. – Ne lásson! – mondta dacosan. – Külföldről sem lát majd ide a sasszemével, akármilyen magasra fog is felszállni. S miért ül az én ágyamon? Keljen fel, és menjen külföldre.

– Jobb szeretek az ágyadon ülni – mondta G. A. csöndesen.

A lány kivillantotta fekete szemét az ing mögül. – Azért szeret jobban az ágyamon ülni, hogy a kedves illatomat érezze? – kérdezte bosszúsan. – Ha külföldön lesz, akkor sem fogja odaérezni, akármilyen hosszú orra van is.

G. A. nem felelt, lehorgasztott fejjel maga elé nézett a földre. – Ne kapkodja folyton a fejét! – mondta a lány. – Nem akarom, hogy nézzen, mert nem érdemlem meg tisztelt rokonszenvét. Inkább nézze csak azt a csúnya nagy, meztelen lábát, hogy milyen után lóg ki a pokróc alól, pedig hamarosan elszállítja külföldre. Miért nem mossa meg?

– Erzsébet! – mondta G. A. fejét felemelve.

– Már megint kapkod! – kiáltotta a lány, az ing mögé bújva, s a hangja úgy reszketett a méltatlankodástól, mintha a szeme máris könnybe lábadt volna. – Nem megmondtam, hogy érdemtelen vagyok csodálatára. Úgy ül ott abban a nagy pokrócban a meztelenül kilógó lábával s a magasztos fénnyel homlokán, mintha minden bűnömet és gonoszságomat magára óhajtaná venni. Minek jött ide, miért nem maradt külföldön?

– Erzsébet, szeretlek – mondta G. A. a kezébe temetve arcát.

A lány nem felelt mindjárt. – Ha szeretne – mondta egy idő múlva –, akkor már rég leráncigálta volna a kötélről ezt a gyalázatos, gúnyolódó inget.

G. A. összébbhúzta magán a pokrócot. Erőt kellett magán vennie, hogy elállítsa fogvacogását. – Erzsébet – mondta –, talán már nincs kedvem arra, hogy leráncigáljam azt az inget. Meglehet, hogy már erőm sincs hozzá. Pedig azért jöttem el

külföldről, hogy téged megtaláljalak. Valami mást kerestem, ami sokkal kisebb nálad, s rád leltem, akihez nem tudok sem ésszel, sem lélekkel felérni, akárhogy ágaskodom is. Holott csak azért találtalak meg, mert ismerlek, amióta élek s talán már azelőttről is. Az első jajkiáltásom születésem után már téged követelt, mert a sejtjeim ismerték a sejtjeidet, s újra meg akarták ismerni őket, s ha meghalok, a te pillantásodtól akarnak majd elbomlani. Szeretlek, Erzsébet!

– Ó, G. A. – mondta a lány az ing mögött –, milyen szépen beszél! Takarja be a lábát, mert megfázik.

– Nem tudok nélküled élni, Erzsébet – mondta G. A., a földre sütve szemét. – Ha velem vagy, akkor is hiányzol. Ha felém jössz, azt hiszem, hogy elmész tőlem, ha megszólalsz, úgy hallom, mintha elhallgatnál. Magamba szeretnélek zárni, hogy egyetlen tagod és fényed se lássék át rajtam, s szeretnélek kitölteni, hogy elveszítsem magam benned. Az eleven sírod akarok lenni, amíg élek, s beléd akarok temetkezni, ha meghalok.

– Ó, kedves G. A. – mondta a lány az ing mögött –, nagyon szeretem. Miért olyan sápadt? Nem akarom, hogy most belém temetkezzék. Talán azért olyan sápadt, mert éhes?

G. A. a szél sivítására figyelt, mely most egész magasságában betöltötte a szűk utcát s elnyelt minden más hangot, az ablaküveg zörgése sem hallatszott már egy ideje, az eső szétszaggatott, sűrű függönyei is hangtalanul hullámoztak a házak között. A szoba tele volt az ázott ruha savanykás szagával. – Mitévők legyünk, Erzsébet? – kérdezte hangosan, hogy a lány meghallja.

– Nem tudom – mondta Erzsébet. – Ne ráncigáljam le ezt az inget?

G. A. nem felelt.

– Ha leráncigálnám – mondta a lány –, akkor bemehetnék a szobába, s megetethetném, s megmoshatnám a lábát.

– Nem érdemes – mondta G. A. – Úgyis elveszítelek.

– Mikor? – kérdezte a lány. – Amikor elmegy külföldre?

– Mindig – mondta G. A. – Még meg sem talállak, már újra elveszítelek.

– Akkor mit szeret rajtam? – kérdezte a lány elégedetlenül. – A hiányomat?

– Nem tudom – mondta G. A.

– Akkor azt sem bánná, ha elmúlnék? – kérdezte a lány, s kezével félre tolva a kötélen lebegő inget, előrelépett. – Talán azt sem bánná, mondja!

G. A. a dacosan villogó, fekete szemébe nézett. – Talán jobb lenne – mondta.

Egy kis ijedt sikoltás hallatszott, a nedves ing levált a kötélről, leesett a padlóra, de a lány nem lépett beljebb a szobába. A lámpafény fehér pongyolájára esett, mely a huzattól térdénél kissé szétnyílt, s kiengedte combjának egy gyöngéd, forró villanását. – Ó, G. A. – mondta, lassan összefogva a pongyolát, és sötét festésű hangja a szokottnál is valamivel mélyebben szólott –, miért mondta ezt? Régebben nem tudta volna ezt kimondani, bárhogy igyekezett volna is a makacs eszével s a gyönyörű kemény szájával. Az elmúlást szereti bennem, szerelmem? Ó, G. A., miért nem tud már olyan gonosz és vad lenni, mint azon az éjszakán, amikor megejtett férfiasságának fondorlatos varázsával? Sovány, sápadt és bájos lett. Egyre jobban hasonlít rám, s hátha akkor egyre kevésbé fogom szeretni.

G. A. felállt. – Gyere be, s mosd meg a lábamat! – mondta.

– Nem megyek – mondta a lány...

Kibékülésük után egy este – már jó mélyen benne jártak a télben – rokoni látogatásra készültek Erzsébet testvérbátyjához, az Astoria szálló igazgatójához, akinek, mint hírlett, nemrég fia született. A látogatás azonban ifj. Larra közbejött halála miatt elmaradt.

G. A. még a délelőtt folyamán lement volt a szalonba, megkérdezni jövendőbeli apósát, nem akarna-e estére velük tartani. A lépcsőházban újra feltűnt neki, mint már többször az elmúlt hónapokban, hogy a ház észrevehetően elcsendesedett; a folyosókon megcsappant a forgalom, a szobák között a vidám járás-kelés, a nyitott ajtók mögül kitóduló egykor oly sűrű zsibongás érezhetően megritkult, az ágyakon napközben kevesebben ültek, éjjel kevesebben aludtak, egyik-másik vendégszoba teljesen ki is ürült egy vagy több napra is. A szalon most is üres volt, csak ifj. Larra ült magában az ablak alatt, a kereveten, átázott, csöpögő pincérfrakkja, az asztalra kiterítve, apró csillogó tócsákat közvetített a hepehupás, megvetemedett padlónak.

– Elnézését kérem, uram – mondta, finom vonalú, szellemes arcát a nőiesen apró szájjal s a fáradt, álmodozó szemekkel a belépő felé fordítva –, elnézését kérem, hogy ingujjban fogadom. Úgy látom, most érkeztem haza, s ha nem csalódom, ismét el akarok menni hazulról. Szíveskedjék helyet foglalni!

– Nem érdemes, uram – mondta G. A. – Mindössze azt akartam megkérdezni, nem tartana-e velünk, ha estére Larra kisasszonnyal meglátogatnók kedves fiát és menyét.

Ifj. Larra szép alakú, kis fejét lehajtva, tűnődve nézett maga elé. Az ablak ritkás fénye magas homlokára s előreugró szemöldökcsontjára gyűlt, s árnyékban hagyta a fej lefelé keskenyedő, kecses szerkezetét. – Kedves barátom – mondta –, úgy látom, ön még nem tett le arról, hogy beházasodjék súlyosan terhelt családunkba.

– Valóban – mondta G. A. – Miért is tettem volna le róla?

– Sok oka lehetne rá – mondta a házigazda. – Kisasszonylányom csökönyös természete, melyet szeretett atyámtól örökölt, sok keserű órát fog önnek szerezni.

– Szükségem van azokra a keserű órákra, uram – mondta G. A. – Csak önmagamtól szenvedjek?

– Előnyösebb – mondta ifj. Larra. – Feltétlenül előnyösebb és célravezetőbb.

– Lehet, hogy célravezetőbb – mondta G. A. –, ha az ember célhoz akar érni.

A házigazda lesütötte szemét; ebben is lányára emlékeztetett. – Úgy hallom egyébként, hogy Erzsébettel külföldön óhajtanak letelepedni?

– Pontosabban szólva – mondta G. A. –, csak én szeretnék elmenni, s igyekszem rávenni Larra kisasszonyt, hogy kísérjen el.

– Ön bizonyosan tudja, uram, hogy el szeretne menni? – kérdezte ifj. Larra.

– Nehezemre esik a válasz – mondta G. A. – Meg tudom becsülni, uram, azt a vendégszeretetet, mellyel itt fogadtak. Talán csak azért mennék el, hogy újra visszatérhessek.

– S ismét eltávozhasson – mondta ifj. Larra. – Állandósítani óhajtja a lebegés állapotát, mi sem természetesebb. Önöknek külföldön bizonyára még szükségük van a beteljesülésre, hogy kellőképp élvezhessék csalódásaikat. Rendkívül érdekes! S bizonyára nagy gondot fordítanak arra, hogy kielégíthetetlen szükségleteiket s vágyaikat kellőképp felneveljék, és szüntelenül szaporítsák? Rendkívül érdekes!

G. A.-t a maga számára is váratlanul érthetetlen ingerültség fogta el. – Beismerem, még kissé nehézkesek vagyunk, uram – mondta mogorván.

– Bocsánat – mondta ifj. Larra.

Újra lehajtotta fejét, a földet nézte, mintha restelkednék ildomtalan kíváncsiságáért. – Miben állapodtak meg végül is Erzsébettel? – kérdezte egy idő múlva.

– Még nem jutottunk megállapodásra – mondta G. A. –

Épp ezért már hosszabb ideje hallgatólagos megegyezéssel figyelmen kívül hagyjuk ezt a tárgyat.

– Valóban? – mondta ifj. Larra. – Valóban? Egyáltalán nem beszélnek róla?

– Nem beszélünk róla – mondta G. A. – Már jó ideje.

Ifj. Larra helyeslően bólintott. – Úgy hallom, szeretett atyám is csatlakozni kíván önökhöz?

– Szó volt róla – mondta G. A. – Id. Larra úr ifjúi lelkesedésében azt az óhaját fejezte ki, hogy tanulmányozni szeretné nehézkes külhoni életformánkat.

G. A.-nak úgy tetszett, mintha jövendőbeli apósa egy sóhajt tartana vissza. Meghökkent: majd olyan szánalom fogta el iránta, mintha Erzsébetnek egy elnyomott sóhaját hallotta volna meg éjszaka, a sötétben, a szomszéd ágyban. A pincérfrakkja mögött lehajtott fejjel üldögélő magas, sovány férfi Erzsébet apja volt, s a lány rövid életében testével-lelkével az ő útját fogja követni. Nem a nagyapjára ütött; hamarosan ugyanolyan sebezhető lesz minden porcikájában, ugyanolyan esendő, mint ez a hosszú kezű, keskeny koponyájú férfi, aki szemmel láthatóan elérkezett életének arra a szakaszára, ahol már csak vereségeire emlékezik. Már nincs sok időm, gondolta G. A., hirtelen elsápadva, elszoruló szívvel. Mire várok?

– Mint már említettem egy alkalommal – mondta ifj. Larra –, szeretett atyám városunknak egyik szégyenfoltja. Nem tart attól, uram, hogy hazájába visszatérve, e mértéktelen aggastyánnal s élvvágyó unokájával eljátssza becsületét azok előtt, akikkel együtt nevelni és szaporítani kívánná bizonyára szerény szükségleteit s vágyait?

– Nincs mit eljátszanom – mondta G. A. – És nincs is mit nevelnem és szaporítanom.

– Akkor meg miért nem marad nálunk? – kérdezte ifj. Larra.

– Azért nem maradok, hogy visszatérhessek – mondta G. A. Újra az az érthetetlen ingerültség vett rajta erőt, mely már az egész beszélgetés alatt az idegeiben lappangott. – Bocsánat – mondta ifj. Larra azonnal. – Elnézését kérem, hogy olyan kérdésekkel háborgatom, amelyekre előre tudom a választ, mert megválaszolhatatlanok. Ritkán esett még meg velem hosszú életem során, hogy akár legközelebbi barátaimat s jótevőimet megterheltem volna személyes gondjaimmal. Érzem, uram, hogy magam is már egy kisebb méretű szégyenfolttá válok. De mit szándékszik tenni, ha befogadják a perbe, mielőtt elutazott volna?

– Külföldön fogom magamon végrehajtani az ítéletet, uram – mondta G. A.

Ifj. Larra meglepetten felütötte fejét. – Úgy értem, hogy bevárja az ítéletet, s utána távozik el?

– Nem várom be, uram – mondta G. A.

Ifj. Larra ezúttal felállt, kilépett az asztal mögül. Vékony, magas teste csapott vállával, arányos, hosszú végtagjaival egyszerre megélénkült, súlyos szemhéjai felemelkedtek, tekintete kitisztult, megelevenedett. G. A. vállára tette kezét. Bizalmas mozdulat volt, de tele mértéktartó tapintattal, sőt valamennyi fölényes tartózkodással. – Kedves barátom – mondta –, a szívemből beszél. Ritkán merek határozottan nyilatkozni, mert ismerem az emberi természet kacér végleteit, melyek között villám módjára ide-oda cikázunk, percnyi pihenő és megnyugvás nélkül, de ezúttal, azt hiszem, a legteljesebb mértékben egyetértek önmagammal, amikor azt mondom, hogy rokonszenvezek önnel. Ismeretségünk első percétől kezdve vonzódtam kietlen háborgásaihoz. Fiatalos, idegenszerű rögeszméi is oly bájosak, mint a kis harcos, durcás szüzek, akik alig várják, hogy végre megejtsék őket. Azt hiszem, kedves barátom, már csak rövid idő kérdése, hogy feltétel nélkül megadják

magukat. S mily megtisztelő gondolat számomra, hogy épp az én egyensúlyát vesztett, tisztátalan hajlékomban...

E pillanatban kinyílt az ajtó, egy arc csillant fel a nyílásban, néhány pillanatig tétován nézegette a beszélgetőket, majd újra visszahúzódott a becsukódó ajtó mögé. Ifj. Larra tartózkodó karjával átölelte G. A. vállát. – S mégis remélem, kedves barátom – mondta, levertségén is átcsengő szívélyességgel –, mégis remélem, lesz önben elég gyöngeség, hogy legalábbis ideiglenesen kitartson szándéka mellett. Kitartson merészen és üdén, minden kételye ellenére, a bukás biztos tudatában is. Részegítő képzet, valósággal fellelkesíti az embert, uram! Kisasszonylányom ugyan természetesen cserben fogja hagyni, de én – ha fiatalabb volnék – ...úgy van, ha fiatalabb volnék, csak hosszabb habozás után mondanék le arról, hogy elkísérjem útjára.

G. A. szembefordult vele. – Erzsébet cserben fog hagyni?

– Azt hiszem – mondta ifj. Larra sóhajtva.

– De hiszen fél a börtöntől! – felelte G. A. ingerülten. – Értse meg, uram, úgy fél, hogy néha reggelig is álmatlanul forgolódik az ágyban, s ha végül elalszik, hangosan liheg és sír álmában. A tárgyalás óta nem volt egy nyugodt éjszakája.

Ifj. Larra szeme könnybe lábadt. – Vigyázzon rá, kedves barátom! – mondta halkan.

– És mégis cserben fog hagyni? – kérdezte G. A.

– Mi mást tehetne? – mondta ifj. Larra elfordult arccal.

– Hogy vigyázzak rá, uram? – kérdezte G. A. sápadtan a dühtől. – Mondja meg, hogy vigyázzak rá?

– Nem tudom, uram – mondta ifj. Larra.

Elfordult, felemelte az asztalról átázott pincérfrakkját, belebújt. – Ha gondját akarja viselni Erzsébetnek, gondoljon arra, kedves barátom – mondta, elgyötört, sovány arcát s könnybe lábadt szemét G. A. felé fordítva –, gondoljon arra, hogy az

ítélet elől nincs menekülés. Akit befogadnak, annak élete végéig nem lesz többé egyetlen olyan perce sem, amikor akár a leghalványabb remény is megkísérthetné. Az ítélet végleges és megfellebbezhetetlen. Nos, kell-e ennél magasztosabb állapot, kedves barátom? Az elítélt lelke az élettelen kő halmazállapotába merevedik, s bár le kell mondania a változás, a befejezetlenség és az illékonyság örömeiről, de egyben megszabadul az átmenetek olykor elviselhetetlen szenvedéseitől is. Ellentétei átolvadnak egymásba, megvakul, megsiketül, agytekervényei becsukódnak, érzékszervei csak anyagcseréjének közömbös zúgására figyelnek. Az örökös bizonytalanságnak vége. A lélek már élő korában oly nyugalmasan elpihenhet, mint majdan a sírban. S ettől a lehetőségtől kívánja megfosztani egyetlen gyermekemet?

G. A.-nak fejébe szállt a vér. – Arra beszél rá, hogy gyermekét börtönben hagyjam megrohadni?

– Kedves barátom – mondta ifj. Larra –, ha boldog köznapjainkban félünk is a börtöntől, s bár ez a félelem felkunkorodhatik egy éjszakai verejtékhullajtás állapotába, sőt akár egy szívszélhűdésig is, úgy vélem, csak egy magunkfajta, terhelt családból származó különcnek juthatna eszébe, hogy kitérjen előle.

G. A. az ajtóból még egyszer visszanézett a szoba homályában magányosan álldogáló férfira, aki kissé meggörnyedt háttal, előrehajló fejjel, mintha a lábánál képződő víztócsát nézegetné: vajon át tudja-e lépni? Féloldalra csúszott, gyűrt frakkjából szaporán pötyögött a víz, szemét lesütötte, sápadt, vékony kezét egy kétségbeesett mozdulattal homlokára szorította. – Így is, úgy is végül magunkra maradunk, kedves barátom – mondta fáradtan, lehajtott fejjel a tócsát vizsgálgatva. – Vigyázzon Erzsébetre!

Halála hírét estefelé az Astoria szálló főkomornyikja hozta

meg, aki a tárgyalás óta újra megnövesztette dús, vörhenyes pofaszakállát. Erzsébettel épp indulóban voltak testvérbátyjához, amikor a hatalmas termetű komornyik fekete-piros sávos ujjasában, zöld köténnyében benyitott a most is üres szalonba. (G. A. alapjában szívesebben otthon maradt volna, de kibékülésük óta a lány egy percre sem engedte el maga mellől; minden útjára elkísérte, s maga sehova sem ment nélküle.) – Csak egy percre néztem be erre jártomban, uram – mondta a komornyik egy udvarias, de kimért főhajtással Erzsébet felé, aki épp apja bevetetlenül maradt ágyneműjét szellőztette, s egy vánkossal a kezében a nyitott ablaknál állt. – Újfent aziránt érdeklődöm, uram, nem kívánna-e lakást cserélni. Egy kiváló csúfondáros kis lakást tudnék az ön számára, melynek magányában kedvére marcangolhatná magát. Ajánlatomat abban a föltevésben teszem, hogy hosszú itt-tartózkodása során már megfejtette az emberi boldogság titkát, amely nem egyéb, mint a szokásnak s a változásnak állandó, bölcs helycseréje.

Erzsébet a vánkossal kezében egy gyors lépéssel G. A. mellett termett. – Nem hiszem, uram – mondta szívélyesen mosolyogva –, hogy G. A. úr csak irántam való figyelmességből fogja elutasítani előnyös ajánlatát.

A komornyik feléje fordította pofaszakállas arcát. – Elképzelhetetlen volna, kisasszony – mondta egykedvűen.

– Köszönöm fáradozását – mondta G. A. –, de egyelőre nem kívánnék lakást változtatni.

– Az új lakásban – mondta a komornyik – nagy érdeklődéssel hallgatnák meg rég várt előadásait, amelyekben beszámolna külföldi életéről.

– G. A. úr előadásait itt nálunk is felülmúlhatatlan érdeklődés fogadja – mondta a lány, s kezének egy gyöngéd s egyben akaratos mozdulatával belecsimpaszkodott G. A. karjába. A komornyik egy ideig rajta nyugtatta vizsgálódó tekintetét.

– Már elkezdte előadásait, uram? – kérdezte G. A. felé fordulva.

– Holnap szándékszik megkezdeni őket – mondta a lány. – Városszerte oly megtisztelő, nyájas érdeklődés nyilatkozik meg irántuk, hogy el sem tudom képzelni, uram, miképp fogok még az ön szenvedélyes kíváncsisága számára is helyet szorítani házunkban.

– Köszönöm tapintatos meghívását, Larra kisasszony – mondta a komornyik. – Ha megengedi, néhány élvvágyó barátomat is magammal fogom hozni, akik alig várják már, hogy megismerkedhessenek városunk legszebb fiatal hölgyével.

– Sajnos, az előadásokon nem leszek jelen – mondta a lány –, mert majd tisztelt nagyatyámat kell szüntelenül csitítgatnom.

Mialatt Erzsébet felment szobájába, hogy kis fehér papucsa helyébe utcai cipőt húzzon, G. A. s a komornyik egy időre magára maradt. – Örömhírem van az ön számára, uram – mondta a komornyik, alighogy magukra maradtak.

– És pedig? – kérdezte G. A.

– Helyesbítek – mondta a komornyik. – Az örömhír tulajdonképp a Larra családnak szól. Az imént csak azért nem említettem, mert az ön számára tartalékoltam az élvezetet, hogy négyszemközt közölje Larra kisasszonnyal.

– Nos? – mondta G. A.

– Ifj. Larra úr elmúlt – mondta a komornyik.

– Nem értem – mondta G. A.

– Ifj. Larra úr elhalálozott – ismételte a komornyik.

G. A. szembefordult vele. – Meghalt?

– Megboldogult – mondta a komornyik.

– Mikor?

– Ma délelőtt – mondta a komornyik. – Délfelé. A véletlen

szeszélyéből az a megtiszteltetés ért, hogy személyesen jelen lehettem fenséges elköltözésénél.

– S ezt ön örömhírnek nevezi? – kérdezte G. A. megrendülten.

A komornyik ránézett kifejezéstelen arcával, melyen nyoma sem volt a gúnynak. – Elnézését kérem, uram – mondta –, hogy most gondolatban vállat vontam. Hosszas itt-tartózkodása ellenére ön még kevéssé ismeri az emberi szenvedés természetét, mely pedig itt nálunk még a gyermeki lélekben is közérthetően működik, s könnyűszerrel tanulmányozható. A szeretet a börtönnél is kínosabb rabság, uram, melynek egyszerre vagyunk fegyencei s porkolábjai, szüntelenül kötözve-oldva magunkat.

– Pompás hasonlat – mondta G. A. – Folytassa, uram!

A komornyik nem sértődött meg. – Úgy vélem, uram – mondta –, hogy ha majd Larra kisasszonyról leoldódnak az utolsó gyöngéd rokoni kötelékek is, talán hamarébb szánja rá magát, hogy felröppenjen önnel külföldre.

– Még erre is van gondja? – mondta G. A. elutasítóan. – De hisz az imént még arra akart rávenni, hogy költözzem el Larra kisasszonytól!

– Lehet – mondta a komornyik bólogatva. – Lehet, hogy e pillanatban is azt tanácsolnám, ha pusztán ihletemre hallgatnék. De az ember olykor tisztára megsiketül ellentmondásai zúgásától... Amint látja, uram, hiába növesztettem újra a szakállamat, nem bírok hazatérni megállapodottabb, szófukar korszakomba.

– Ön így is megvesztegető – mondta G. A. – Mondja csak, nem óhajtana velünk külföldre utazni?

– Dehogynem – mondta a komornyik.

G. A. felállt az ágyról, az ablakhoz lépett. Odakünn újra megeredt az eső, az egymásba futott, felhólyagosodott felhők úgy elsötítették a kis közt, amely a Larra villát a szomszédos

bérkaszárnyától elválasztotta, hogy a szalonban a bútorok körvonalai is csak homályosan látszottak. – Azért igyekszik rávenni külföldről szóló előadásokra – kérdezte G. A., háttal a szobának –, mert külföldre óhajtana utazni?

– Lehet, uram – mondta a komornyik egykedvűen.

– S mások is vannak, akik elmennének? – kérdezte G. A. egy kis szünet után.

– Lehet, hogy vannak – mondta a komornyik.

G. A. hátrafordult. – S engem szemeltek ki arra, hogy kicsempésszem magukat az országból?

– Nem értem a kérdést, uram – mondta a komornyik.

– Úgy, nem érti? – ismételte G. A. – Hihetetlen. Nem baj, azért mitől se tartson, én kötélnek állok, uram. Elnézést kérek, hogy gondolatban most gúnyosan mosolygok. Úgy látszik, nem félek öntől. Figyelmét egyébként nyilván nem kerülte el az a körülmény, hogy már megint esik az eső, s bizonyára holnap s holnapután s a következő hetekben is esni fog. Felszólítom, ne feledkezzék meg arról, hogy sötét volt s esett az eső, amikor megtettem önnek ígéretemet... Ifj. Larra úr természetes halállal halt meg?

– Újfent nem értem a kérdést – mondta a komornyik.

– Nem baj – mondta G. A.

A komornyik ránézett, majd szótlanul fejet hajtott, s az ajtó felé indult. – Elnézését kérem – mondta G. A. – Talán műtétet hajtottak végre ifj. Larra úron?

– Az is természetes halál volna, uram – mondta a komornyik hátrafordulva, egy cérnaszálnyi türelmetlenséggel hangjában. – De ifj. Larra úr, úgy láttam, egy közlekedési balesetnek esett áldozatul, melynek szabatos meghatározására s minősítésére azonban nem vállalkozhatom.

– Közlekedési baleset... itt? – mondta G. A., ujjaival az asztalon dobolva. – Megkérhetném, uram, hogy okulásomra

írja le nekem ezt a közlekedési balesetet, amelynek, mint mondja, szemtanúja volt? Talán csak nem a vonat gázolta el ifj. Larra urat?

A komornyik délfelé találkozott ifj. Larrával, jóval azután, hogy G. A. reggel a szalonban elvált tőle. A Sugárúton pillantotta meg, több óra járásnyira a Kerületi Börtöntől, az útnak egy szinte teljesen elpusztult szakaszán, melynek düledező, részben már beomlott házsoraiból a lakók nyilván valamennyien kiköltöztek; végig, ameddig a szem ellátott, egy ember sem járt az utcán. Ifj. Larra épp egy magas tégla- és gerendatorlaszra kapaszkodott fel, mely teljes szélességében elreteszelte az utat, a tetején néhány percig állva maradt, a süvítő szél hátracsapta pincérfrakkjának szárnyait, hosszú, keskeny alakja is meg-megtántorodott a szélrohamok nyomása alatt. Kezével letörölte arcáról az esővizet, majd egy ideig mozdulatlanul nézegette arca elé emelt tenyerét, feje mögött egy rézsút vágtató tejfehér felhővel. Megható és esetlen látvány volt, fönn a magasban, egyedül a nevetséges romok fölött, melyeknek ostoba ártatlanságához egy csöpp vér sem tapadt. Az egész légteret kitöltő hatalmas vihar erőfeszítése is eszeveszett nagyzolásnak látszott a parányi célponthoz, egy öregedő férfi magányos vergődéséhez képest. Az eső is úgy zuhogott, mintha egy felbillent tengerből ömlenék. A komornyik utána kapaszkodott a magas romhalmazra, de mire felért, ifj. Larra már néhány száz lépéssel odébb, egy újabb törmelékhegy tetején botladozott, majd ennek túloldalán leszállva, befordult a Sugárútnak egy keskeny mellékutcájába. Ez jobb védelmet nyújtott a vihar ellen, szinte akadálytalanul lehetett benne járni; az összeépített, keskeny homlokzatú, meredek tetejű házak, melyek egy középkori német városra emlékeztettek, nagyobbára sértetlenek voltak, csak itt-ott kellett átugrani egy-egy keskeny, esővízzel teli árkot, melynek mélyén egy

készülő vízvezetéki csatorna rozsdás csövei hevertek. Itt már több ember járt az utcán, egyik-másik kapu előtt kisebb beszélgető csoportok verődtek össze, fázósan topogva, s az arcukba csurgó vizet törülgetve, a szélvész vad füttyei mögül olykor kihallatszott jókedvű nevetgélésük, egy-egy hangosabb, vidám kiáltásuk. Ifj. Larra az egyik csoport mellett megállt, majd néhány perc múlva lehajtott fejjel továbbment. A sarokra érve, a keresztutcából épp kikanyarodó gőzvasút kis mozdonya elkapta, s a kerekei alá csapta. Oly szerencsésen esett, hogy a kerekek átvágták hirtelen meghosszabbodott nyakát és simán elválasztották fejét a törzsétől.

A keskenyvágányú kis gőzvasút ugyan ritkán s rendszertelenül közlekedett, de épp bizonytalan menetrendjével s feltűnésének váratlanságával időnként pótolni tudta a nagy világvárosok közlekedési baleseteit. A vágányok a járdán futottak, közvetlenül a házfalak mentén s a 3–4 kocsiból álló szerelvény – nyilván, hogy a lakosságnak alkalmat adjon közlekedési balesetekre –, sem füttyel, sem sípolással nem jelezte közeledtét; ám rozsdás kerekei oly hangosan csikorogtak, hogy az emberek – ha csak nem akartak öngyilkosság látszatába keveredni – kénytelenek voltak idejében lelépni a sínekről. Csak nagy ritkán sikerült egy-egy szórakozott járókelőnek idejében, épp abban a percben kilépnie a házkapun, vagy befordulnia a sarkon, amikor a minden alkatrészével csikorgó, szuszogó kis mozdony elsodorhatta s elüthette. Feltehető, hogy ifj. Larra is szórakozottságában került a kerekek alá. – Ez a szórakozottság azonban többféleképp is értelmezhető, uram – mondta a komornyik –, még akkor is, ha feltesszük, hogy ifj. Larra úr a szél sivításától nem hallotta meg a vonat közeledő zakatolását. A szórakozottság az elme védekezése életösztönünk gyermekes túlkapásai ellen.

Ifj. Larra holttestét másnap földelték el a baleset színhelyé-

hez legközelebb eső beépítetlen telken, egy száz lépés hosszú, de csak néhány lépés széles homályos sikátorban, mely két magas bérkaszárnya tűzfala között húzódott. A halottat csak legközelebbi hozzátartozói kísérték el utolsó útjára, fia, lánya, menye, G. A. s id. Larra, aki szélben lobogó hosszú, hófehér hajával a kora hajnali óra ellenére is nem kis feltűnést keltett a reggeli sétájukkal foglalatoskodó járókelők között. Még virradat előtt, sötétben indultak el, hogy idejében kiérjenek a telekre; apró szemű, csendes eső szitált, de a vágtató felhők réseiben olykor felvillant egy-egy csillag, egy percre megmutatta magát az alvó, sötét városnak, majd újra eltűnt az alája rohanó, sűrű ködgomolyagok mögött. A sötétben, a hajnal előtti tiszta levegőben még erősebben lehetett érezni a város jellegzetes szagát, a kapualjakból kiáramló édeskés, pállott szemétbűzt. Id. Larra, aki meglepően jól bírta a több órai fárasztó gyaloglást, időnként megállt, fejét hátravetve felnézett az égre, majd szemügyre vette az előtte elterülő utcarészletet, s mintha emlékeivel szembesítené, halkan morogva megrázta fejét. Az út vége felé azonban megeredt az orra vére; le kellett fektetni egy téglarakásra, s megvárni, míg a vérzés el nem áll. A szemerkélő eső szétmosta csontos, gödrös arcán a szerteszivárgó vért és könnyeket.

Már kivilágosodott, amikor kiértek a telekre, ahol a hatóságok képviseletében a Kerületi Börtön két egyenruhás fegyőre fogadta őket: két mosolygós arcú, szép fiatal férfi, kik a temetés megrendezésével voltak megbízva. A városi halottak a börtönügyi hatóságok ügykörébe tartoztak, s temetésükről a börtön személyzete gondoskodott. A két fiatal férfi megható tapintattal s oly körültekintő gyöngédséggel végezte feladatát, amilyet egyébként csak idősebb, érett, sokat szenvedett embereknél találhatni. Nem rajtuk múlott, hogy a temetésre magára, azaz a halott elföldelésére csak nagy késéssel, a délután folya-

mán került sor: a börtön zenekara – nyilván más irányú elfoglaltsága miatt – csak délfelé érkezett ki a telekre, s alighogy megjöttek, ketten, az első hegedűs és a nagybőgős rosszul lettek, s hosszabb ápolásra volt szükségük, amíg újra magukhoz tértek, s kezükbe vehették a vonót. A közbeeső időt a két fegyőr arra használta fel, hogy a környező utcákban sírásókat toborozzon. Az egyik szomszédos bérház ötödik emeleti ablakába a lakók egy gramofont állítottak, amely a várakozók szórakoztatására nagy hangerővel a Vilja-keringőt játszotta.

Sírásónak a délelőtt folyamán többen is jelentkeztek, de ezekre is – minthogy sem ásójuk, sem kapájuk nem volt kéznél – hosszabb ideig kellett várni, amíg odahaza vagy valamilyen közelebb lakó ismerősüknél meg nem szerezték a szükséges szerszámokat. A délelőtt folyamán négy lovas poroszkált el a telek mellett, közülük ketten az egyik fegyőr kérésére kölcsönadták teherhordóikat a temetéshez, maguk pedig letelepedtek a telek egyik alacsonyabb szemétdombjára, néhány lépésnyire a gyászolók csoportjától. Jól megtermett, pirospozsgás arcú férfiak voltak, teljesen ép, vastag gyapjúruhában, fölötte térdig érő bőrkabáttal, mely valamennyire megvédte őket a szakadatlanul zuhogó eső ellen; az egyiknek esernyője is volt, de dacból nem nyitotta ki. Amikor leszálltak teherhordóik válláról a szolgálatkészen lábuk alá tolt zsámolyokra, a síkos sárban mindketten elcsúsztak, az egyik elvágódott, magával rántotta a másikat, aki arccal egy esőtócsába zuhant. Hangosan kacagva támogatták fel egymást, majd tapintatosan elhalkított hangon, csendesen nevetgélve, leverték, ledörzsölték az arcukra, ruhájukra ragadt sarat és szemetet; balesetük szemlátomást oly remekül mulattatta őket, hogy még órák múltán is szájuk elé tartott kézzel, kuncogva emlékeztették egymást kalandjuk egyik-másik elfeledett szórakoztató részletére. Délfelé, mire a sírások, köztük a két teherhordó is, munkába kezd-

tek, mindketten egyszerre felálltak, s – nyilván a gyászolókra való tekintettel – a telek túlsó sarkában, egy másik alacsonyabb szemétkupacon foglaltak helyet.

A talajt vastag hulladék- és szemétréteg fedte be, mely az évtizedek folyamán – minthogy az egész szomszédság itt ürítette ki szemétládáit – oly magasra nőtt, hogy a telek szintje több méterrel az utca kövezete fölé emelkedett, s egy szinte felbonthatatlan, sziklakemény egyveleggé taposódott; kétségesnek látszott, vajon meg bírják-e lazítani s megásni benne a sírt.

– Csákánnyal lehet, uraim – kiáltotta le az egyik első emeleti ablakból egy ott könyöklő, fekete szakállas, meglett korú férfi. – Bátran nekiláthatnak, ismerem a terepet.

– Úgy véli, uram, hogy fel lehet törni ezt a nehéz talajt? – kérdezte az egyik fegyőr, az ablak alá állva.

– Természetesen – kiáltotta vissza a fekete szakállas férfi. – Vállalom érte a felelősséget. Persze, csak akkor, ha kellő létszámú munkással dolgoznak, s ezek megfelelő erőnlétben vannak. Estig tán el is készülhetnek, ha úgy tartják helyesnek.

– Mégsem tanácsolnám, uram, hogy itt földeljék el a megboldogultat – mondta egy asszony, aki a telek sarkán álldogált, és szemmel látható érdeklődéssel, kipirultan figyelte a temetés előkészületeit. A sikátor torkolatánál a szűk utcában ugyan csak kevés ember gyűlt össze, bizonyára a gyászolók iránti tiszteletből, de a szomszédos házak ablakai sűrűn meg voltak rakva résztvevő közönséggel, amely nagy figyelemmel kísérte az események minden részletét. – Nem tanácsolom, uram – mondta az asszony. – Számtalan embert temettek itt már el, a föld tele van koporsóval. Nem tudni, hol maradt még üres hely.

– Hogy mondja, asszonyom? – kiáltotta a fekete szakállas férfi az első emeleti ablakból, füléhez illesztve tenyerét.

– Azt mondtam, uram, nem lehet kiszámítani, hogy hol

maradt még üres hely ezen a telken – ismételte az asszony hangosabban, az ablak felé emelve arcát.

– Ez igaz – kiáltotta le a pofaszakállas férfi. – Gyerekkorom óta ebben a házban lakom, régebben a negyedik emeleten, most itt az elsőn, s már én is számtalan temetést szenvedtem végig ezekből az ablakokból. Sajnos, az ember tehetetlen áldozata álmatag kíváncsiságának.

– Abban azért, persze, igaza van az úrnak – mondta az asszony, a fegyőr felé fordulva –, hogy kellő türelemmel s kitartással fel lehet törni a legmakrancosabb talajt is. Csak az a kérdés, hogy érdemes-e.

– Én, uram – mondta egy másik asszony –, annak a gramofonnak a tulajdonosa vagyok, mely ott fönn, az ötödik emeleti ablakban játszik. Ami engem illet, nem szenvedhetem a zenét, s ezt a hangszert csak azért szereztem be, hogy temetések alkalmával vigaszt és szórakozást nyújtsak a gyászoló családtagoknak. A hangszer ellenszenves rekedtségéből könnyűszerrel kiszámíthatja, uram, hogy már hány alkalommal nyújtott vigaszt és szórakozást.

– Véleményem szerint már több százra tehető az itt elföldelt hullák száma, uraim – kiáltotta le valaki egy második emeleti ablakból. – Hála a túloldali halálkanyarnak, a balesetek száma évről évre örvendetesen szaporodik, bár az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a megboldogultakkal egyenes arányban a házakból kihordott szemét is nőttön-nő. Ha nem ássuk túl mélyre a gödröt, egy-egy hulla még nagyobb kockázat nélkül elhelyezhető.

Időközben id. Larra is csatlakozott a vitatkozók csoportjához, ősz feje fölé tartott tenyereivel védekezve a szakadó eső ellen; hosszú önkéntes szobafogsága alatt nyilván már elszokott a téli időjárás viszontagságaitól. Ajka szederjes volt a hidegtől, foga vacogott, keze, lába reszketett. – Sajnos, kisfiam-

nak élő korában igen kényes szaglóérzéke volt – mondta, apró, gyulladt szemével a fegyőr arcát vizsgálgatva. – Jobb szeretném, uram, ha kegyeletből egy másik telket választanánk, amelyet még nem fertőzött meg annyira az elmúlás bűzös lehelete.

– Az elmúlás bűzös lehelete? – ismételte megdöbbenve a mellette álló asszony. – Uram, ön összetéveszti a folyamatot az eredménnyel. Az elmúlásnak nincs rossz szaga.

– Nyugodjék meg, uram! – mondta a fegyőr, erős, fiatal karjával átölelve az aggastyán roskatag derekát. – Akár szó szerint veszem, akár képletesen értelmezem aggályait, semmi oka a nyugtalanságra, mert a mozdony kerekei oly furfangosan választották el a hulla fejét a törzsétől, hogy az szélsebesen elgurult, s minden igyekezetünk ellenére eddig nem bírtuk megtalálni. A koporsó így szerencsére nélkülözni kénytelen ifj. Larra úr orrát és szaglóérzékének minden képzetét is.

Már késő délutánra járt az idő, mire a sírgödör elkészült, a koporsót leeresztették, majd bahantolták, elegyengették, simára taposták fölötte a földet és szemetet. A nézők lassanként elszéledtek, a magas bérházak ablakaiból is visszavonultak az emberek, zsebkendőikkel barátságosan integetve. A zenekar elvonult, miután búcsúképp még egy utolsó Lehár keringőt játszott. Az utca elcsendesedett, az ötödik emeleti ablakpárkányon is elhallgatott a gramofon, s rögtön utána a lovasok is felültek fáradt teherhordóik hátára, s csendes ügetésben kifordultak a sikátorból. Utolsónak a két fiatal fegyőr búcsúzott el a gyászoló családtól; jóllehet megviselt arcukon meglátszott, hogy a nap fáradalmai halálosan kimerítették őket, oly utolérhetetlen szívélyességgel köszöntek el, hosszan, bensőségesen szorongatva, simogatva a gyászolók kezét, hogy az ember szinte elszégyellte magát ennyi jóindulat és együttérzés láttán, amelyre – legalábbis ami G. A.-t illeti – többé-kevésbé érdemtelennek tudta magát.

Besötétedett, a család magára maradt a sírnál, amelynek agyagos földjében a zuhogó eső már egy hosszúkás, mély tócsát vájt. Hideg szél fújt, az alacsony égen alumínium színű viharfelhők száguldottak. Körös-körül, a bérházak ablakaiban itt is, ott is kigyulladt a lámpavilág, majd ismét eltűnt a behúzott függönyök mögött. Id. Larra még egy utolsó pillantást vetett a sírra, majd G. A. vállára támaszkodva, szótlanul elindult; a sikátor vak sötétségében vigyáznuk kellett, hogy meg ne botoljanak a hepehupás talaj számtalan szemétbuckájában és tátongó gödreiben.

Alig értek ki az utcára, gyorsan közeledő vonatzakatolás hallatszott a házsor túlsó oldaláról, kerekek csattogása, rozsdás vasak csörömpölése, egy fáradt gőzgép lihegő köhögése. A sarkon egy vastag füstcsóva csapódott be az utcába, sűrű szikraesővel, melyet a szél felkapott a magasba, és szétfújt a háztetők fölött. G. A. mélyen beszívta az erős széngázszagot, amely otthoni, kis, vidéki pályaudvarokra emlékeztette lassan tolató mozdonyokkal s az őszi ködben lecsapódó füsttel, alatta az ívlámpafényben megcsillanó sínhálózat s az éjszakába kifutó végtelen vasúti töltés. G. A. sorsát végül is az az ellenállhatatlan honvágy döntötte el, mely e pillanatban a füst- és koromszag nyomán betöltötte eszméletét, s mindaddig a hatalmában tartotta, amig haza nem tért Pestre.

– Hallom, hogy visszautazik külföldre, uram? – mondta legifj. Larra, gyöngéden megsimogatva G. A. vállát.

– Ezzel a vonattal – mondta G. A. – Feltéve, hogy van benne dohányzó szakasz.

Mire a sarokra értek, a kis szerelvény már messze járt, csattogása is csakhamar elhalt a házsorok mögött. Az utcákon egy lélek sem járt, a csöndben csak az eső lassú pötyögése hallatszott a lámpafényes, lucskos kövezeten.

G. A. külföldről szóló előadás-sorozata, melyet néhány héttel ifj. Larra halála után kezdett el, sok embernek felkeltette az érdeklődését. Kezdetben kötetlen, kedélyes társalgás formájában indult, a családnak néhány véletlenül összeverődött barátja és jóakarója jelenlétében, kiket G. A. egy-két kísérletképp odavetett megjegyzése rögtöni vidám, kíváncsi kérdezősködésre ösztökélt. A jól eltöltött délután hírére azonban harmadnap már annyian gyűltek össze, hogy a vendégsereg a szalonból a nagyapa jóval tágasabb padlásszobájába, majd onnét néhány nap múlva az Astoria szálló egyik lakosztályába költözött, melyet az igazgatóság a főkomornyik közbenjárására bocsátott rendelkezésükre. G. A.-nak ismerősnek tetszett a helyiség. Egy vasajtóval lezárt keskeny pincelejáraton, majd egy meredek csigalépcsőn kellett leszállniuk: a föld alatti folyosóról nyíló, raktárhelyiségre emlékeztető szobának nem volt ablaka, a világosságot egy kis fényerejű, csupasz villanykörte szolgáltatta, amely az ajtó fölé, a falra volt erősítve, gyertyamódra pislákoló gyönge fényében a helyiség túlsó végét alig lehetett kivenni. A mennyezeten s a falakon U-alakban kanyargó, sűrű csőhálózat futott, mely majdnem betakarta az egész felületet, néhány vastagabb csőnek már nem is jutott hely: ezek részben a padlón, részben a mennyezet alatt, fejmagasságban szelték át a helyiséget. Szemben az ajtóval egy vaságy állt,

mellette egy hintaszék, más bútor nem volt a szobában. A csövekből vízzubogáshoz hasonló, szüntelen, erős zúgás hallatszott.

– Milyen szórakoztató, kellemes szoba! – kiáltotta elragadtatva egy gömbölyű, fekete asszonyka. – Még a padlón is csövek vannak!

– Merem állítani, asszonyom – mondta a komornyik szerényen, de önérzetesen –, hogy ez intézményünk egyik legszebb, legkívánatosabb lakosztálya. Érezzék magukat otthon, hölgyeim s uraim! A csöveken kellemesen fanyar ülés esik, bár természetesen a betonpadló is alkalmas az érdeklődés ébrentartására.

A vendégek itt szemlátomást otthonosabban érezték magukat, mint id. Larra szobájában, kíváncsiságuk is elfogulatlanabbul, izgatott kérdésekkel, az álmélkodás és a gyönyör halk felkiáltásaival ostromolta az előadót, aki a helyiség közepére húzott hintaszékben foglalt helyet. Már az első szállodabeli összejövetelen harminc-negyven érdeklődő gyűlt össze, kiknek nagyobb része a földön kuporogva, törökülésben vette körül az előadói hintaszéket, később számuk egyre szaporodván, az ajtót is nyitva kellett hagyni, hogy a folyosón szorongók is, legalább füllel részt vehessenek a vitában. A pince homályában az arcok bizonytalanul imbolyogtak a hintaszék körül, de G. A. idegei már nem berzenkedtek sem a sötétség, sem a dohos pincelevegő, sem az alacsony mennyezet ellen; a helyiség lényegében azonos volt régi Dohány utcai albérleti szobájával. Minden jel arra mutatott egyébként, hogy a résztvevők számával arányosan Erzsébet érdeklődése is megnőtt, szétágazott, bonyolultabb lett és megkomolyodott, mintha honfitársainak – köztük több barátnőjének – a kíváncsisága öntött volna életet abba a játékos álomba, melyet szeszélyes képzelete a külföldről szőtt; mi több, a közérdeklődés áramá-

ban még szeretőjének az alakja is szinte valóságosabbá vált számára, mert honfitársai is hittek benne; alakja hátraterjeszkedett lassanként láthatóvá váló múltjába is. G. A.-t mindössze az nyugtalanította, hogy a lány következetesen a háta mögé, a pince legtávolabbi sarkába húzódott; csak ragyogó, riadt tekintetét érezte a tarkóján.

Bizalma azonban új erőre kapott. Nyilvánvaló volt, hogy ha jobbadán fiatal hallgatóságának s köztük Erzsébet kíváncsi barátnőinek fel tudja kelteni az érdeklődését, egyiket-másikat talán arra is rá tudja venni, hogy elkísérjék kettejüket egy külföldi felfedező- és tanulmányútra; a kísérő szárnycsapások a lány röptét is biztosítanák. Ha ehhez hozzávette, hogy apja halála is lazított a városhoz fűződő kötelékein, s hogy Erzsébetnek a börtöntől való félelme az elmúlt hónapok alatt semmivel sem csökkent, s ugyanúgy megizzasztotta éjszakáit, s meghökkentette nappalait, mint a törvényszéki tárgyalást közvetlenül követő időszakban, ha mindezt számba vette, akkor bármennyire kételkedett önmagában, úgy látta, hogy ha több nem is, de annyi reménye még lehet a szabadulásra, mint volt a Dohány utcai albérleti szobájában arra, hogy legyőzze önmagát.

Már az első összejöveteleken feltűnt neki egy rendkívüli szépségű fiatal pár, mely a többi hallgatótól kissé félrehúzódva, szerelme légkörének örvényeiben némán hallgatta végig az előadásokat, s a befejezésüket követő izgatott, vidám zsibongásból is mindannyiszor szótlanul kivonta magát. Egy régi angol arisztokrata család leszármazottainak nézhette volna őket az ember, kis kerek koponyájukkal, hosszú, karcsú végtagjaikkal, melyeknek dallamosan fegyelmezett mozdulatai természetes összhangban játszottak együtt megvesztegetően szép arcvonásaikkal. Szorosan egymás mellé húzódva ültek G. A. lábánál, s csak olyankor mozdultak meg, ha hébe-hóba lopva egyik a másikára pillantott; ez rögtön visszanézett rá, s egy

időre megható gyöngédséggel egymás szemében felejtették tekintetüket. A fiatalasszonynak dús, aranyszőke haja volt, arca és fehér nyaka bőrébe is mintha aranycsillámok volnának keverve, s az angol nőkkel ellentétben a bokája keskeny, a lába kicsi volt, foltozott, zöld színű szövetszoknyájának szűk tartályából a dereka úgy nyúlt ki, mint egy vázába szorított virágzó gyümölcsfaág. G. A.-nak feltűnt, hogy a vita egy-egy érdekfeszítőbb fordulatánál, szinte a lélegzetét is visszatartva, a szeme sarkából aggódva figyeli férje egykedvű arcát, mintha azt vizsgálná, meghallotta-e, amit mondtak, s ez felkeltette-e érdeklődését, s amikor újra elfordította róla szemét, mozgalmas, üde arca egy pillanatra megmerevedett a csalódástól.

Egy alkalommal a fiatalasszony egyedül jött el a szállodába. Megvárta az előadás végét, s amikor a hallgatóság szétoszlott, s G. A.-ék hazafelé indultak, engedélyt kért Erzsébettől, hogy egy darabon elkísérhesse őket. Szemmel láthatóan izgatott volt, noha idegességét mosolyának, kedves hangjának s mozdulatainak jól összedolgozó, előkelő fegyelme mögé rejtette. – Attól félek, terhére leszek G. A. úrnak – súgta Erzsébetnek a pincelépcsőn, amikor G. A. a két nőt udvariasan előreengedte. – Csak hosszabb lelkiküzdelem után szántam rá magam erre a lépésre, kisasszony.

Erzsébet bátorítón belékarolt.

– Ne féljen tőle, Szilvia! – mondta nagyon kedvesen. – Nem olyan félelmetes, mint amilyen a híre, sőt egy-egy érdektelenebb pillanatában vele született kegyetlenségéhez mérten bámulatosan gyöngéd is tud lenni. Négyszemközt akarna vele beszélni?

A szép szőke asszony elhalványodott. – Nem! Nem négyszemközt.

– Későre jár az idő – mondta Erzsébet. – Nem akarna nálunk aludni? Van egy fölös ágy a szobánkban, egész éjjel beszélgethetnénk, és felségesen szórakozhatnánk.

– Hálásan köszönöm megtisztelő meghívását – mondta a fiatalasszony. – Semmi sem szerezhetne nekem nagyobb örömet, ha nem vágyódnék arra, hogy férjemmel töltsem az éjszakát.

– Hívjuk el tisztelt férjét is! – ajánlotta Erzsébet szívélyesen.

– Épp egy hasonló kéréssel kívánnék G. A. úrhoz fordulni – mondta Szilvia –, bár attól kell félnem, hogy bizalmas természetű közlésemmel terhére találok lenni.

Erzsébet megállt, átölelte, megcsókolta a szép fiatalasszonyt.

– Ne féljen tőle! – ismételte szeretetreméltóan. – Eredendő gonoszságánál fogva természetesen vissza fogja utasítani, de itt szerzett műveltsége sugallatára természetesen teljesíteni fogja kívánságát. Hihetetlenül sokat fejlődött, amióta megosztom vele fekhelyemet.

– Mi sem természetesebb – mondta az asszony, egy hűvösen mérlegelő pillantást vetve Erzsébetre. – Ha én csak egyetlenegy éjszakára olyan feledhetetlenül szép és szeretetre méltó tudnék lenni, mint maga, a férjem nem akarna elhagyni.

Időközben felértek a szálloda halljába, mely ezúttal is üres volt, a csendben csak a messzi szökőkút vize locsogott halkan a sűrű lámpasorok mögött, míg hátrébb, az óriási terem villanyködbe vesző végében, a piros bársonnyal kárpitozott emelvényen a szalonzenekar hangolta apró pengésekkel hangszereit. A portás is egyedül ült fülkéjében sakktáblája mögött.

– Miben lehetnék szolgálatára, asszonyom? – kérdezte G. A., amikor kiléptek az utcára. Sűrű köd terjengett a házak között, a ritka utcai lámpások egy-egy sárgán izzó ködzsákot húztak a fejükre, mely mint megannyi be nem tartott ígéret imbolygott az éjszaka áramló sötétjében. Egy perc múlva a szálloda tömbje már eltűnt mögöttük a ködben, s a szomszédos romházat is csak akkor pillantották meg, amikor az hirtelen puhán eléjük ugrott egy zajtalanul szétnyíló ködhullámból. A nedvesen

csillámló kövezet is bizonytalanul süllyedt-emelkedett az ember lába előtt. Erzsébet halkan felsikoltott elragadtatásában. – Ó, be csodálatos! – kiáltotta ujjongva. – Ha most elveszteném magam! – Hirtelen megfordult tengelye körül, eliramodott, egy perc múlva eltűnt a sűrűn hömpölygő ködgomolyok mögött, csak cipőjének apró, nyomjelző kopogása kanyargott utána a sötét éjszakában. – G. A.! – hallatszott vidáman a távolból, de a hang irányát már nem lehetett megállapítani – kedves G. A., keressen meg! Elrejtőztem a ködben, s most nem találom meg magamat.

– Miben lehetek szolgálatára, asszonyom? – kérdezte G. A. a mellette lépegető fiatal nőtől, akinek a ködből csak sápadt homloka s két indulatosan fénylő szeme látszott ki. – Boldog volnék, ha bármiben is segítségére lehetnék.

Az asszony hirtelen bizonytalanná váló hangján érezni lehetett, hogy erősen felindult lelkiállapotban van. – Minthogy a ködnek hála nem lát engem, uram – mondta –, szíves engedélyével oly bátran fogok beszélni, mintha nem is hallana. Amikor majd elhagyja a várost, férjemmel együtt el akarnók önt kísérni útján.

– Külföldre? – kérdezte G. A. meglepetten.

– Minthogy nem hallom, hogy mit kérdez, uram – mondta az asszony –, s így sajnos nem lehetek tekintettel sem kíváncsiságára, sem esetleges más érzelmeire, melyeknek kérdezetlenül hangot fog adni, nem válaszolhatok. El akarjuk önt kísérni külföldre, mert nem nyugszom bele abba, hogy a férjem elhagyjon, s ha százszoros kínhalállal kellene is megfizetnem merészségemért.

G. A. meglepetten nézett a fiatal nő köd mögött rejtőzködő arcába. Lassan, vontatottan beszélt, de hangjából olyan eltökéltség, olyan szenvedélyes határozottság szólt, amilyet még nem hallott a város mindig imbolygó, tétova hangsúlyai között.

Egy percre az volt az érzése, mintha Londonban járna, s a nyirkos, sárga londoni ködből csapódott volna ki az élet rég hallott, követelődző, nyers dallama, még a nagyváros vadul lüktető utcai forgalma is felzúgott egy pillanatra megbolygatott képzeletében.

– A férje el akarja hagyni, asszonyom? – kérdezte. – Nem tudom elhinni, bármennyire erőltetem is képzeletemet.

– El akar hagyni – ismételte az asszony kurtán, fejét lehajtva.

G. A. hallgatott.

– Életereje szerelmével fordított arányban napról napra csökken – mondta az asszony halkan –, s így amit nyerek a réven, kétszeresen elveszítem a vámon. Maholnap elenyészik a kezem alatt.

– Nem értem, asszonyom – mondta G. A.

– Sajnálom, hogy nem hallja, amit mondok, uram – mondta Szilvia lehajtott fejjel. – Persze, a köd egyre sűrűbb. Nem nyugszom bele, hogy a férjem elmúljon mellőlem.

A köd egyre sűrűbb lett, mintha a meginduló szél egymásba gördítette volna lazán szállongó, szürke rétegeit. Ahol egy pillanatra rés támadt tömkelegében, egy házfal úszott el benne vagy egy ablak csillant fel egy vándorló lámpasugár alatt, arrébb egy félig bedűlt romház hullámzott a huzatban, ablaküvegeiből vastag ködzuhatagokat okádva ki az utcára. – Kedves G. A. – hallatszott Erzsébet távolodó hangja a sötétből –, miért nem keres meg? Nem tudom, hol vagyok. Nem tudom, ki vagyok. Jaj, jaj, sötét van.

G. A. megállt. – Erzsébet – kiáltotta –, gyere vissza!

– Nem tudok – hallatszott a lány vidám hangja –, mert nem találom meg magamat. Elvesztem, elvesztem.

– Erzsébet, gyere vissza! – kiáltotta G. A. még egyszer.

Nevetés hallatszott a gomolygó köd mögül, aztán hirtelen csend lett. – Vajon mi lehet az oka – mondta G. A. hangosan,

mintha önmagához szólna –, mi lehet az oka, hogy valaki el akar múlni, amikor szerelmes és viszontszeretik? Hát nem a szerelem a legfőbb jó a világon?

– G. A. úr különlegesen érdekes előadásai – mondta a mellette lépegető fiatal nő, makacsul lehajtott fejjel – azt a reményt keltik bennem, hogy külföldön férjem hanyatló életkedve újraéledne. Ha jól értettem azt, amit hallottam, külföldön úgy tartják, hogy életben maradni érdem és dicsőség.

– Vajon mi lehet az oka – kérdezte G. A. hangosan, mintegy önmagától –, hogy az emberek azt hiszik, hogy a szerelem a halhatatlanság biztonságával és derűjével ajándékozza meg őket?

– Az a kétségkívül igaz és pontos kép, melyet G. A. úr a külföldről festett – mondta az asszony –, arról látszik tanúskodni, hogy odakünn az emberek megfejtették az élet titkát. Mert hiszen mi más oka lehetne annak, hogy foggal-körömmel küzdenek azért, hogy minél hosszabb ideig élhessenek?

– Vajon mi oka lehet? – mondta G. A. – Talán szeretik szenvedéseiket?

– Sajnos, nem hallom, hogy mit mond – mondta a fiatal nő elutasítón. – A köd oly sűrű, hogy hovatovább már a saját hangomat sem hallom.

G. A. ezúttal nem felelt, vagy a válaszát nem lehetett hallani. Szótlanul, lassan lépegettek egymás mellett, lábukkal óvatosan kitapogatva a járdán szanaszét heverő törött téglákat és lezuhant tetőzsindelyeket. A köd kavargott, sistergett, ellazult, majd újra besűrűsödött. – G. A. . . . G. A. kedves! – hallatszott messziről Erzsébet panaszos, segítségkérő hangja. – Miért nem találsz meg? Mihez kezdek maga nélkül a világon?

G. A.-nak elszorult a szíve, önkéntelenül megállt. – Erzsébet, gyere vissza! – kiáltotta.

A köd egy pillanatra szétnyílt, s egy messzi lámpa fényében

feltűnt a lány imbolygó alakja, G. A. szinte hallani vélte a szálló, sűrű párák súrlódását halványan felfénylő, puha szoknyája körül, mely a következő percben újra eltűnt a köréje csavarodó sötétségben, csak fehér nyaka, arca és vastag hajkoszorúja csillant fel még egyszer a ráfutó hullámok alól. – Most látott, G. A.? – hallatszott a hangja. – Szép vagyok a ködben?

– Gyere vissza! – kiáltotta G. A.

– Szép vagyok – hallatszott a hang. – De azt akarom, hogy gyönyörűnek lásson.

– Gyönyörű vagy – kiáltotta G. A.

– Olyan gyönyörű akarok lenni, hogy megtaláljon, G. A. – hallatszott a hang. – Mert mihez kezdek maga nélkül a világon?

Szilvia hirtelen megállt, G. A. felé fordult, szembenézett vele. – Nem kívánok oly világban élni, uram – mondta, büszkén felvetve nemes alakú kis fejét –, melyben az ember kitér bűnei elől. Jogot követelek arra, hogy magam választhassak boldogság és boldogtalanság között. Visszautasítom azt a feltevést, hogy nem tudok választani. Nem nyugszom bele abba, hogy ellenállás nélkül feladjam szabadságomat, s meg fogok küzdeni azért, hogy beteljesíthessem asszonyi sorsomat.

G. A. szótlanul, kíváncsian figyelte a fiatal nőt. A Larra villa padlásszobáján kívül még nem találkozott a városban elégedetlen emberrel, bár az emberi természet ismeretében tudta, hogy a boldogság előbb-utóbb önmaga ellen fordul. De ilyen nyílt lázadásban nem reménykedett.

A fiatalasszony még mindig szembenézett vele, s G. A.-nak úgy tetszett, mintha elszántan tűző, állhatatos tekintete eloszlatná a ködöt bűbájos arca előtt. A szélben hullámzó aranyszőke haja tövében egy vékony heg húzódott fehér homlokán, hibátlan fogai meg-megcsillantak ködöt lehelő szájában. –

Uram, vigyen bennünket magával! – mondta. – Nem riadok vissza attól a kockázattól sem, hogy férjem önöknél, külföldön felbecsülhetetlen értékű tanításai nyomán szörnyeteggé válik. Nem ijeszt el az a lehetőség sem, hogy a környezet hatására magam is elállatiasodom, ha ezen az áron megválthatom szerelmünket. Bármi rendeltessék is számomra a szennynek és vadságnak abban az örvénylésében, melyet ön oly elhitető erővel s érdekfeszítőn ábrázol, alázatos szívvel magamra veszem. Hajlandó vagyok sajátomból megfizetni minden percért, mellyel hozzájárulhatok az örökkévalósághoz. Eltűrök minden csalódást, elszenvedek minden újrakezdést, a tökéletlenség minden zaklatását, ha ezzel megválthatom jogomat a céltalan szenvedésre és örömre. Legyen minden napom egy megszegett ígéret, s minden órám egy utolsó haladék a nem-léttől, amellyel megtoldhatom szerelmünket, zúgolódás nélkül fogadom, s ha végezetül az önök kezdetleges erkölcsei között még szerelmünk is megszűnne, beérem emlékével is, és megsegítem vele a halhatatlanságot. Uram, azt hiszem, hogy az élet szép. Régóta hordozom magamban ezt a gyanút, s most az ön hitelesnek látszó, érzékletes előadásai a külföldi élet változatairól megerősítik bennem ezt a hitet. Élni akarok, uram!

– Az a gyanúja, hogy az élet szép, asszonyom? – kérdezte G. A.

– Mit ér az olyan boldogság, amelyért nem fizetünk meg? – mondta a fiatal nő, s alig észrevehetően elmosolyodott, először beszélgetésük alatt. Mosolya olyan tapintatosan magabiztos volt, s az apró, bocsánatkérő vállrándítás, mellyel kísérte, oly bájos, hogy G. A. hosszan rajta felejtette szemét. – Lássa, uram – mondta –, most már meghallom, amit mondok s aligha nem az ön válaszait is. A köd, úgy látszik, oszladozóban van. Azt hiszem, egyre kevésbé szégyenkezem ebben az oldódó, gyönyörű éjszakában.

A köd láthatóan fellazult, egy üres telek deszkapalánkja állt fel előttük a sötétben, arrébb, az utca túlsó oldalán egy egész ablaksor vált ki a kavargó párák mögül. A kapualjak szemétszaga is egyre érezhetőbbé vált. Messze elöl G. A. megpillantotta Erzsébet lassan lépegető alakját; lehajtott fejjel járt, lecsüngő karokkal, háta mintha kissé meggörnyedt volna magánya súlya alatt. G. A. hiába szólongatta magában, nem fordult meg. Hát tudja, hogy el fogom árulni, kérdezte magában keserűen. Újra hívta, együgyűen, hangtalanul mozgó szájjal, de a lány továbbment, mintha nem hallotta volna meg, majd lassan befordult egy sarkon, s anélkül hogy hátranézett volna, ismét eltűnt a sötétben. Egy vékony ködfoszlány lebbent fel mögötte, mint egy búcsút integető fehér kendő. – Larra kisasszony csodálatos szépsége – mondta a fiatalasszony – minden fáradalmat és nélkülözést megérdemel, melyet egy hű férfiszív el tud viselni. De ön iránti szerelme vetekszik szépségével, s ha nem hagyja idő előtt cserben, a kettő végül is bizonyára megbékél egymással. Felteszem, hogy Larra kisasszony elkíséri külföldi útjára?

– Feltehetően, asszonyom – mondta G. A.

– Bocsásson meg, hogy vakmerően megháborgattam nyugalmában – mondta a fiatal nő.

Erzsébet a Larra villa kapujában várta meg őket; lehorgasztott fejjel, mozdulatlanul támaszkodott a nedves házfalnak, s csak akkor pillantott fel révületéből, amikor G. A. megállt előtte. – Kedves G. A. – mondta bágyadtan, lehajtott fejjel –, hogy elfáradt a hosszú keresésben! Szeme beesett, halántéka lüktet, keze-lába reszket a kimerültségtől. Minden kapualjba benézett, felrohant a legfelső emeletekre, karjával terelte maga előtt a tekergődző ködöt, hogy megtaláljon egyik sűrű gomolyába burkolózva, tűvé tette értem az egész várost. Sóvár kétségbeesésében még egy romházba is behatolt, belefújt a

tátongó ablaküregekbe, felkapaszkodott a tetőre és széttekintvén a város fölött, keservesen jajongva a nevemet kiáltozta! De a köd nem nyílt meg. Az utcák csúfondárosan visszhangozták álmatag nevemet, és a lámpák átsütöttek fondorlatos kis árnyékomon. Milyen halálosan kimerült, szegény, kedves G. A.! Végül is hol lelt rám?

– A helyeden – mondta G. A.

– Hol a helyem? – kérdezte a lány, dacosan felvetve fejét. Hosszan, fürkésző tekintettel nézett G. A. szemébe, majd váratlanul elfintorította kis, gömbölyű orrát, meleg, mohó szája félig kinyílt, boldogan elmosolyodott. – Édes, kedves G. A. – mondta, s mind a két kezével átkulcsolta a férfi nyakát –, ha majd elutazunk, vesz nekem külföldön egy kis kalapot?

– Külföldön kalapot viselnek a nők, uram? – kérdezte Szilvia érdeklődve.

– Természetesen – mondta G. A.

– Milyen kalapot vesz nekem, édes G. A.? – kérdezte Erzsébet izgatottan. – Kicsit, nagyot? feketét? pirosat? Egy hosszú, zöld tollal a közepén? Egy kis selyemturbánt, oldalt egy csillogó nagy ékkővel? vagy egy egyszerű, kis, szürke bársonykalapot, melyet az ember kicsit ferdén a fejébe nyom, és szemtelenül felveti alatta a szemét? Vagy egy nagyon széles karimájút, mely alól ábrándosan szét lehet tekinteni a zúgó nagyvárosi forgalomban? Milyet vesz?

– Divatosat – mondta G. A.

– Divatosat? – ismételte Szilvia, s átázott haja alatt a homloka hirtelen kipirult. – Hogy érti ezt, uram?

– Korszerűt – mondta G. A. – Amilyet a kor tévedhetetlen ízlése előír. Tudnia kell, asszonyom, hogy nálunk, külföldön szükségét érezzük annak, hogy koronként megváltoztassuk külsőnket, nehogy összetévesszük magunkat kezdetleges őseinkkel vagy bonyolult ivadékainkkal. Kiváló történelmi érzé-

kükkel többnyire a textil-, cipő- és hajfestékgyárosok tapintják ki azt a válságos pillanatot, amikor az összetévesztés veszélye fenyeget, s ilyenkor az emberiség műveltebb része a kereskedőkhöz özönlik, s új külsőt vásárol. A nők rendszerint elöljárnak a jó példával.

– Egészen széles karimájú kalapot is lehet kapni, uram? – kérdezte Szilvia.

– Természetesen – mondta G. A.

– Szalmából font, széles karimájú kalapot – ismételte a fiatal nő, gyöngéden csillogó szemmel –, két ujjnyi széles világoskék szalaggal?

– Ha nem tévedek, a világoskék szín inkább barna nőkhöz illik, asszonyom – mondta Erzsébet merengve, szembogara beszűkült, állát kezére támasztotta. – Határozottan merem állítani, hogy az ön arc- és hajszínének jobban megfelelne egy rózsaszín szalag.

– Lehet kapni szalmából font, tejfölszínű, széles karimájú kalapot rózsaszín szalaggal is? – kérdezte a fiatalasszony.

– Ha a divat megengedi – mondta G. A., a sötét égre pillantva, amelyből finoman szitálva újra megeredt a hideg téli eső.

Legközelebbi előadásán Szilvia ismét férjével együtt jelent meg s elfoglalta szokott helyét a cementpadlón, közvetlenül G. A. lába előtt. A homályos pincehelyiség zsúfolásig tömve volt emberekkel, akiknek összemosódó körvonalai idegesen hullámoztak az egyetlen villanykörte szétcsurgó fényében; akik künn rekedtek, a pince előterében, a hosszú folyosón álltak sorba, hogy elkapkodhassák a vitának a nyitott ajtón átlibbenő egyik-másik foszlányát. A mennyezetet s a falakat ellepő vízvezetéki csövek ezúttal a szokottnál is erősebben zúgtak. Id. Larra az ágyon feküdt, a fal mentén, szemben G. A. hintaszékével, s időnként tiltakozva felemelte horgas nagy orrát s integető mutatóujját. Minthogy az előadás végén

kiderült, hogy a pincelejárat vasajtaját tévedésből kívülről lezárták, és semmilyen zörgetésre, dörömbölésre nem nyitották ki, a hallgatóság nagyokat kacagva felsülésén, ismét levonult a pincébe, s G. A. folytatta ismertető előadását. Az éjszaka aránylag nyugodtan telt el, csak reggel felé álmosodtak el az emberek az egész éji virrasztástól, a figyelem érezhetően ellankadt. Időnként küldöncök szaladtak fel a lépcsőn, de dolguk végezetlen tértek vissza: a vasajtó, amely a szálloda egy elhagyott, néptelen mellékfolyosójára nyílt, egész nap zárva maradt, s minthogy sem ablak, sem szellőztető nyílás nem volt a pincében, amelyen a külső fény beszűrődhetett volna, azt sem lehetett tudni, mennyi időt töltöttek már odalent, s hogy a nap vagy az éjszaka melyik szakában járnak. Mire másnap késő este a portás végül is kinyitotta az ajtót, a túlzsúfolt, levegőtlen helyiségben többen rosszul lettek; egy korosabb, kényes szervezetű hölgyet hordágyon kellett a szálloda halljába felszállítani, s ott elsősegélyben részesíteni.

G. A. az éjszaka s a nap folyamán több alkalommal hosszabb szüneteket tartott; ezalatt a hallgatóság idősebb tagjai elszunyókáltak, a fiatalabbak pedig a helyiség egyik távoli sarkában egy nagy rozsdás víztartály köré gyülekezve az elhangzott előadást szegélyezték pajkos, bár tisztességtudó megjegyzéseikkel. – Ne fárasszuk magunkat fölöslegesen annak a vizsgálatával – mondta egy kis, fitos orrú, szőke lány a víztartály tetején, akit G. A. még a megboldogult Elza társaságában ismert meg –, ne fárasszuk magunkat annak a vizsgálatával, vajon az emberi elme számára elképzelhető-e egy olyan társadalom, amilyet G. A. úr oly szellemesen s a hitelesség megtévesztő látszatával felvázolt előttünk. Képzeletünknek halmozott, páratlan erőfeszítéseivel talán sikerül. Ezt feltéve, bár meg nem engedve, azt kérdem, vajon jól érezném-e magamat ebben az elképzelt társadalomban, s ha igen, akkor miért?

– Kis csacsi – mondta egy mély kamaszhang –, a társadalomnak nem az a rendeltetése, hogy az ember jól érezze magát benne.

– Annál is nehezebb elképzelni ezt a társadalmat – mondta a halott Elzának egy másik barátnője, egy vékony, fekete lány, miközben a víztartály elé guggolva, felcsúszott szoknyáját leráncigálta meztelen lábszárára –, annál is fáradságosabb elképzelni, mivel teljességgel összeegyeztethetetlennek látszik az emberi természet közismert szelídségével, jóságával, igénytelenségével és páratlan nyíltszívűségével.

– Elképzelni csak azt érdemes, ami nincs – mondta egy kedvesen csilingelő, vékony leányhang. – G. A. úr bűbájos történeteinek természetesen az a legfőbb érdemük, hogy nem történhettek meg.

– Pedig milyen izgalmasak! – kiáltotta egy idősebb, sovány asszony, ugyancsak a halott Elza társaságából. – Sosem lehet tudni, hogy mi lesz a végük.

– Asszonyom – mondta egy rekedtes fiúhang –, mi köze a befejezésnek a kezdethez? Tiszteletre méltó koránál fogva ön természetesen nálam is sokkalta jobban tudja, hogy farkasszemet néznek egymással. Talán nem tévedek, asszonyom, ha felteszem, hogy ezt merő jószívűségből hallgatja el előttünk. Bohó fiatalságunk képviseletében fogadja érte hálás köszönetemet.

– Csatlakozom – mondta a víztartály tetején ülő, fitos orrú szőke lány. – Csak tudnám, hogy jól érezném-e magamat G. A. úr tündérmeséjében?

– Mit bizonyítana az, ha jól éreznéd magad? – kérdezte a padlón ülő, vékony, fekete lány, s egy türelmetlen mozdulattal újra leráncigálta felcsúszott rakoncátlan szoknyáját.

– Természetesen csak annyit – mondta a kis fitos orrú

lány –, hogy G. A. úr az emberi természet tökéletes félreismerésével alkotja mesterműveit.

– Pusztán képzeletből? – kérdezte a pince távoli végéből egy férfihang.

– Uram – mondta a rekedtes fiúhang –, kérdése megdöbbent. Milyen más forrást tételez fel, ha meg nem sértem? G. A. úr regényes útirajzában mindennek oka és célja van, s a részletek bámulatra méltó következetességgel, önmaguk számára is érthetően illeszkednek egymáshoz. Első pillanatra látni, uram, hogy ez csak a tökéletlen emberi elme szüleménye lehet.

– Egy szép álom! – kiáltotta vidáman a férfihang a pince távoli végében.

– Tegnapelőtt súlyos lidércnyomásom volt éjszaka – mondta az idősebb, sovány asszony az elhalálozott Elza társaságából –, lehet, hogy megterheltem a gyomromat. De még az sem hasonlított G. A. úr bűbájos felépítményéhez.

– G. A. úr talán elmebajos volna? – kérdezte valaki.

A lejárat fölött függő villanykörte hirtelen kialudt, majd néhány percnyi aggodalmas várakozás után újra kigyulladt. A sötétben erősebben hallatszott a vízvezetéki csövek egyenletes zúgása. – Milyen kellemes helyiség! – mondta valaki sóhajtva. – Megfigyelte, uram, hogy az a vékony, U-alakú cső a jobb oldali hosszfal mentén milyen szellemesen fortyog! – Köszönöm a figyelmeztetést, uram – mondta a megszólított fiatalember. – Meg fogom figyelni. Eddig még nem volt rá alkalmam, mert csak az imént jutottam be a folyosóról az előadóterembe.

A nap folyamán a pince közönsége lassanként kicserélődött, a bent tartózkodók előzékenyen átengedték helyüket a folyosón rekedteknek, akik a hosszú éjszakai álldogálás alatt feltehetőn elfáradtak, s hálatelt szívvel fogadták a lehetőséget, hogy ülve vagy guggolva – némelyik a fal mentén a hátára feküdt –,

első kézből megismerkedhessenek G. A. előadásának egyikmásik részletével. Minthogy a folyosó teljesen sötét volt, a belső helyiség homályosan pislákoló villanykörtéje is nyilvánvalóan felüdítette őket. – Sajnos, még abban a korban vagyok – mondta a víztartály tetején a fitos orrú, kis, szőke lány, lábait lóbálva –, amikor még nem egészen értem magamat. Ha abból a feltevésből indulok ki, hogy külföldön jól érezném magam, akkor miért kívánkozom oda? S ha ebben a kellemes helyiségben jól érzem magam, akkor miért kívánkozom el innét? Valóságos rejtély.

– Amely szerencsére megfejthetetlen – mondta a mély kamaszhang. – Mert a kételkedés ugyan nem kellemes lelkiállapot, de a bizonyosság nevetséges. Mihez is kezdenél egy végleges megfejtéssel, zsenge barátnőm?

– Nem értenék vele egyet – mondta a kis, szőke lány, a víztartály tetején.

A hintaszék felől egyenletes, erős hortyogás hallatszott, G. A.-t elnyomta a fáradtság. A helyiségben egyszeriben tiszteletteljes csönd keletkezett, a beszélgetők elnémultak s alig leplezett kíváncsisággal, egy-egy csodálkozó szisszenéssel a nyelvük hegyén, feszült figyelemmel hallgatódzni kezdtek. Erzsébet nyomban felállt, s a hintaszékhez sietett. – Hölgyeim s uraim – mondta vidáman, alig türtőztetve kitörő nevetését –, szíves elnézésüket kérem G. A. úr nevében. Úgy látom, még nem közölte önökkel azt a tapasztalatát, hogy külföldön az emberek ez idő szerint még hortyognak. G. A. urat magát is, mint látható, néha elfogja a honvágy, s ilyenkor valósággal ellenállhatatlan emlékei művészi felelevenítésében. Olykor még fütyül is álmában. Keltsem fel?

– Isten ments! – kiáltotta Nóra kisasszony, aki a hintaszék másik oldalán állt, s megdicsőült arccal, izgatottan, pihegve, szorosan G. A. szája fölé hajolt. – Csodálatos! Megengedné,

Larra kisasszony, hogy okulásomra beszívjam G. A. úr balzsamos, külföldi lélegzetének két-három ütemét?

A megilletődött csönd alól, mely néhány szempillantás alatt a folyosóra is kiterjeszkedett, itt is, ott is izgatott sugdolózás hallatszott. G. A. vitathatatlanul hortyogott; ezt id. Larra is megerősítette, aki hirtelen felült ágyában, s tenyerét füléhez illesztve, elfeledkezett mosollyal nagy, horgas orra alatt, meghatottan pislogott a hintaszék felé. A pince levegője megsűrűsödött a várakozástól. G. A. arcán gondterhelt, sőt fájdalmas arckifejezés ült, halántékát kiverte az izzadság, elnyíló ajkai között apró nyálbuborékok pattogtak, mintha a lét vulkánikus fájdalma vetette volna ki őket a test mély mirigyeiből. Az emberek feltápászkodtak helyükről, s lábujjhegyen a hintaszék köré sereglettek. – Minden jel arra mutat – mondta megdöbbenve a kis fitos orrú lány a víztartály tetején, aki most már egy pillanatra sem vette le izgatottan ragyogó szemét G. A.-ról –, minden jel arra mutat, hogy mégis meg fogom kérni G. A. urat, vigyen magával külföldre induló társasutazásával. Személyesen kívánom élvezni kiábrándulásaimat.

– Én is – kiáltotta Nóra kisasszony –, én is személyesen kívánok élvezni G. A. úrral, hisz még oly éretlen vagyok!

– Lehetséges volna – kérdezte álmélkodva a vékony, fekete lány, meztelen fehér lábszárait dörzsölgetve –, lehetséges volna, hogy azt is érdemes elképzelni, ami van?

– Ön elmenne külföldre, kisasszony – kérdezte a rekedtes fiúhang –, ha G. A. úr felfoghatatlan nagylelkűségében kíséretébe fogadná?

– Miért ne mennék? – mondta a vékony, fekete lány. – Van annál szórakoztatóbb, mint leleplezni saját boldogságunkat?

A mellette ülő idősebb, sovány asszony nagyot sóhajtott – Milyen kellemes helyiség ez! – mondta halkan. – Kár, hogy a csövek nem csöpögnek, még sokkal meghittebb volna!

G. A. előrehajolt hintaszékén, s figyelmesen körülnézett a tágas pincehelyiségben, mely ezúttal is zsúfolásig megtelt. Egy pillanatra úgy rémlett neki, mintha légyzümmögést hallana. Csönd volt, a zümmögés elfoszlott a sűrű homályban, majd újra összeállt, a tarkója mögött körözött, s egy másodperc múlva ismét beszívta magát a csöndbe. Otthon, Pesten, Dohány utcai cselédszobájában, mely éppoly sötét volt, mint ez a pince, ősszel, estefelé a legyek a fal hajszálvékony repedéseiből bújtak elő. G. A. nem értette, miért önti el a boldogságnak egy hirtelen támadt hulláma, mely egy pillanat alatt átmosta tudatát, s megragyogtatta benne lappangó álmait. – Mi teszi vonzóvá az életet nálunk külföldön? – kérdezte előrehajolva hintaszékén. – Mi teszi nemcsak elviselhetővé, de kívánatossá, sőt oly ellenállhatatlanul szórakoztatóvá, hogy minden józan ész ellenére nálunk külföldön az emberek szeretnek élni? Mi a magyarázata az ízlés és az ítélőképesség e durva eltévelyedésének? Mi teszi az embereket nálunk kivétel nélkül vidámmá és megelégedetté? Az, hogy megtanultunk hazudni. Az emberi elme legragyogóbb képessége ez, hölgyeim és uraim! Bár eredetében szerzett tulajdonság, az a képességünk, hogy hazudni tudunk, ma már oly delejes biztonsággal irányítja szavainkat, hogy mihelyt szájunkat kinyitjuk, a legkisebb erőfeszítés nélkül máris mást mondunk, mint amit gondolunk, s mást gondo-

lunk, mint amit mondhatnánk. Nagy fegyelemre és szinte elképzelhetetlen önmegtartóztatásra van szükségünk, hogy olykor valamilyen határozott cél érdekében arra vetemedjünk, hogy az igazat mondjuk. Éjjel, ha felébresztenek álmunkból, éppoly folyékonyan hazudunk, mint nappal tudatunk ellenállhatatlan nógatására. Már zsenge gyermekkorunkban a járással egyidejűleg tanulunk meg hazudni, e képességünket éjt nappallá téve gyakoroljuk, s oly teljesítményekre szorítjuk, hogy a tudomány megbízható tanúsága szerint találtak oly kivételes képességű egyéneket, akik egész életükben nem ejtettek ki egy igaz szót sem. A történelem nem egy olyan férfiról emlékezik meg, aki valamilyen magasztos égi vagy földi eszme szolgálatában, mintegy életművének betetőzéseként, vértanúhalálának pillanatában is egy lelkesítő hazugsággal ajkán végezte be életét. Gyermekeinket gondos, körültekintő neveléssel készítjük elő az élet élvezetére. A szerető anya hazudik a gyermekének, hogy a maga példájával megtanítsa a helyes magatartásra, s a gyermek hálatelt szívvel hazudik anyjának, bizonyságul, hogy jól megtanulta a leckét. Fölösleges megemlítenem, hogy mindketten pokolian mulatnak életüknek e kedves korszakában. Miért hazudik a tanító az iskolában, a kötelességét teljesítő ember fennkölt derűjével homlokán, s egyetemi katedráinkon mi simítja ki a tudósok fájdalmasráncait és redőit, ha nem az a felemelő tudat, hogy minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy gyöngéd hazugságaikkal jól elszórakoztassák serdülő ifjúságunkat? A kormányférfiak merő jószívűségből hazudnak a népnek, hogy ez együgyű durvaságában jót röhöghessen rajtuk, s a nép hálából azt hazudja vissza, hogy boldog s ezen a maga sunyi módján nagyokat derül. Súlyosan téved, aki azt hiszi, hogy nálunk a kereskedő érdekből hazudik, holott minden szellemi és erkölcsi erejét arra összpontosítja, hogy elmés füllentéseivel felvidítsa a vevőt,

aki túláradó jókedvében alig várja már, hogy megköszönhesse, majd illendően viszonozhassa a szívességet. Sokan vannak nálunk külföldön, akik egy-egy elmés vadonatúj hazugság hallatára mélyen megemelik kalapjukat, esetleg térdet is hajtanak meghatottságukban, s elbűvölt mosollyal ajkukon, nem győznek hálálkodni a jótettért, mely – úgy mondják – be fogja aranyozni egész eljövendő életüket. Valóban, elképzelhető-e vidámabb s termékenyebb időtöltés, mintha két kezünket homlokunkra szorítva, azon töprengünk, hogy ki miért hazudott nekünk, s mit óhajtott elhallgatni előttünk, s van-e fenségesebb elégtétele az emberi elménck, mint amikor arcunk verejtékében végül is megtaláljuk a választ? Vagy épp ellenkezőleg, mi lehet annál kacagtatóbb a világon, mint amikor a megszállottság egy-egy ritka pillanatában egy oly ravasz, örökérvényű hazugság hagyja el ajkunkat, amelyet az emberiség legkiválóbb koponyái sem tudnak megcáfolni, minden ihletett erőfeszítésük ellenére sem, nem szólva a szájtáti alacsony tömegről, amely ilyenkor saját ostobaságán vidul. Hölgyeim és uraim, nálunk külföldön az embernek van miért élnie! Az élet csupa édesség, merő szórakozás. Falvakban és városokban, tanyákon, erdőkben és településeken, magányos csőszkunyhókban, világítótornyokban és börtönökben, bármerre nézünk, mindenütt vidám álmodozásba merült, mosolygó embereket látunk, akik valamennyien, a kedélyesen fintorgó csecsemőtől kezdve a pajkos ifjak és lányok, az érett férfiak és asszonyok során végighaladva a halálos ágyán fekvő jókedvű aggastyánig, azon elmélkednek lüktető halántékkal, s őrülten forgó szemekkel, hogy mit miért hazudtak nekik s ők maguk hálából és emberi együttérzésből mit hazudjanak embertársaiknak. Mindenki hazudik mindenkinek. A vallásalapítók hazudnak tanítványaiknak, a papok a hivőknek, a hivők gyóntatóiknak, az államfők a miniszterciknek, a miniszterek az állampolgároknak, sőt

saját kebelbeli hivatalnokaiknak is. A bírók a vádlottaknak, a vádlottak a bíróknak, az ügyvédek mindkettőjüknek. Az orvosok a betegeknek, a betegek az orvosoknak, a gyárosok és iparosok fogyasztóiknak, az írók az olvasóknak, a jótékonysági egyesületek hálás gondozottjaiknak, a tébolydák az őrülteknek, a hivatalnokok szeretetre méltó följebbvalóiknak és zord alárendeltjeiknek. Hazudnak a bognárok, a szűcsök, a halászok, a kazánfűtők, az esztergályosok, a sofőrök, a hordárok, a földművelők, hazudnak a géplakatosok, az erdőkerülők, a szőlőcsőszök, hazudnak az ügynökök, a szerszámkészítők és villanyszerelők, a búvárok, a sarkutazók, hazudnak a bábák az újszülöttnek, a temetésrendezők a halottnak, a menyasszony vőlegényének. Hazudik az inas a segédnek, a segéd a mesternek, a mester a vállalkozónak. Hazudik a borbély a szappanhab alatt boldog izgalommal fülelő vendégnek, hazudik a sebészorvos a műtőasztalon furfangosan mosolygó betegnek, hazudik a szerelmes szerelmesének az ágyban, nagy önmegtartóztatással kivárva azt a kényes pillanatot, amikor a közhiedelem szerint állítólag az ember nem tud hazudni. Hazudnak az állataiknak is, mint amikor például a jó gazdasszony a levágásra szánt baromfit a rokonszenv félreérthetetlen, elbűvölő mosolyával arcán „pi pi pi pipikém" kiáltással magához édesgeti, hogy elvághassa a nyakát, amire a baromfi, hálából az elmés hazugságért, lenyakazva, fej nélkül még egy díszkört ír le az udvaron, a jó gazdasszony tiszteletére. Hazudnak a futballbírák, az oroszlánvadászok, a zsokék és úrlovasok, hazudnak a nyomdászok, a tímárok, a szénégetők, a műbútorasztalosok, a vargák, csizmadiák és pékek, ritka leleménnyel hazudnak a bankárok és egyházfejedelmek, megvesztegető édesen hazudnak a divatárukereskedők és történészek, finom elmeéllel, bár kissé könnyelműen a rendőrségi nyomozók, és szinte mindenkinél nagyobb elhitető erővel, hogy az ember

alig hisz a fülének, a légtornászok és a filozófusok. Hazudnak a tanúk, mert tanú mindig mindenre van. Hazudik a kárvallott a tolvajnak, az áldozat a gyilkosnak, az elítélt a hóhérnak, a próféták és a politikusok mindenkinek.

Mint a mondottakból kitetszik, hölgyeim és uraim, az egész földgömb reng a hazugság fölé hajló emberiség homéri kacajától. Mert társadalmi rendünk oly szellemesen van megszerkesztve, hogy minden legapróbb részletével is elősegíti, ha ugyan nem feltételezi, hogy az emberek kedvükre, legjobb tudásuk és ízlésük szerint hazudhassanak, azaz – az elmebajosok kivételével – szüntelenül kedvenc szórakozásuknak élhessenek. A hazugság joga és szabadsága gyakorlatilag korláttalan. Az az életelvű bölcselem, mely társadalmi rendünk sziklaszilárd, megrendíthetetlen alapja, gyakorlatilag mindenkinek a teljes egyéni szabadságot biztosítja a maga és embertársai kellő felvidítására. Ihlet s egyéni hajlam dolga, hogy ki melyik embertársát tudja a legjobban elszórakoztatni különleges adottságaival. A földművelő paraszt pl., akinek alacsonyan szálló képzeletét bizonyos célratörő tárgyilagosság és szűkös szakmai buzgalom jellemzi, szívesebben hazudik a házába érkező adóvégrehajtónak, mint egy véletlenül az udvarára vetődött műlovarnak, bár természetesen a világért sem mulasztaná el, hogy tenyeres-talpas kedélyének egy-egy vaskos csillámával ezt is megfelelően ki ne fényesítse, amit a vendég szellemének egy-két kecses, városi műugrásával szokott meghálálni. A kereskedelmi utazó nagyobb rátermettséggel hazudik ügyfeleinek, mint az utcasarki koldusnak, akinek csak általános emberbaráti szeretetből ejt egy jóízű élcet a kalapjába, pl. annak a közlését, hogy nincs nála aprópénz, amit a koldus nyerítéshez hasonló hálás kacagással fogad; bár vannak közöttük halk természetűek is, akiknek ilyenkor meghatottságukban könnybe lábad a szemük. Szenátorok és nemzetgyűlési kép-

viselők legszívesebben a miniszterek fogadószobáiban bontják ki bő kedélyüket, mint rózsabimbó a szirmait, s ilyenkor ott néha hosszabb ideig kábítóan illatoznak; ezzel szemben saját fogadóóráikon, bár minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy illően mulattassák az eléjük járuló, rongyos ruhájú, rossz szagú kérelmezőket, ez láthatóan már nem azzal az elbájoló közvetlenséggel sikerül nekik, mint a számukra kedvezőbb kegyúri éghajlat alatt. Félreértések elkerülése végett meg kell ismételnem, hogy nálunk külföldön természetesen mindenki mindig hazudik, de nem minden helyzetben egyforma erővel és tehetséggel. Hogy ez miért van így, hölgyeim és uraim, azt lélekbúváraink még nem tudták megfejteni, de a kérdés maga is végtelenül mulatságos, és sok pajkos találgatásra ad alkalmat. Figyelemre méltó pl., hogy az állami és megyei hivatalnokok egyforma biztonsággal hazudnak felfelé és lefelé, de felfelé több buzgalommal és lefelé nagyobb jártassággal, s ha pl. egy altisztet mulattatnak, sosem akad torkukon a szó. Magántisztviselők legszebb képességeiket csodálatosképp épp cégvezetőiknek és igazgatóiknak a szemüvege alatt tudják megcsillantani; holott egyébként semmilyen finomabb lelki rokonszenv nem fűzi őket hozzájuk, a biztosítási ügynök egy látnok ékesszólásával ragyog ügyfelei körében, hogy ezek majd megszakadnak nevettükben, pedig halottas ágyán csak elég bágyadtan tud hazudni, katonatisztek tábornokaik jelenlétében vágják ki a rezet, újságírók egy bankelnök szobájában hazudnak a legszívesebben, örökösök az örökhagyó betegágya mellett, adósok a hitelezőnek, feltalálók a pénzembereknek, iparosok megrendelőiknek, diák a tanárnak, napszámos a munkafelügyelőnek, juhászbojtár a bacsónak, cselédközvetítő az úrhölgynek, képviselő a választóinak, építészek és mérnökök rendszerint azokban a pillanatokban a legszórakoztatóbbak, amikor költségvetésüket terjesztik be a megrendelőnek, írók

és tudósok pedig valósággal felülmúlják önmagukat, amikor az Akadémiába való beválasztásukat szorgalmazzák. Politikusok, bárhogy igyekeznek is, semmilyen helyzetben nem tudnak oly igézetesen hazudni, mint amikor egy másik ország politikusait egy megnemtámadási szerződés aláírására igyekeznek rávenni. A képzelet legfenségesebb, tündöklő csúcsait azonban az emberek általában akkor érik el, amikor valamelyik módosabb felebarátjuktól egy meghatározott pénzösszeget akarnak kölcsönkérni; de még ezen a szinte elképzelhetetlen teljesítményen is túltesznek, amikor egy felebarátjuknak egy meghatározott pénzösszeg folyósítására irányuló kérelmét megtagadják. Hogy mi teszi a tehetségnek ezt a szeszélyes hullámzását, milyen tényezők határozzák meg a hazugság mindenkori lendületét és hatásfokát, az egyelőre még felderítetlen; tapasztalati tényekről számoltam be önöknek, melyek bizonyára épp azért oly élvezetesek, mert nem tudjuk őket megmagyarázni. Egyik-másik embertársunk egyéni életében meglepő, valósággal megfejthetetlen egyenetlenségek észlelhetők, ezek is természetesen hozzájárulnak a társadalom általános jókedvének fokozásához. Van pl. aki természete szerint csupán vaskosabb hazugságokra alkalmas, s néha mégiscsak oly vékonyan csurog neki, pl. halála órájában, hogy hallgatói megütközve felkapják a fejüket, s mintha valamilyen természetentúli magyarázatot keresnének, orrukkal a levegőbe böknek, és kíváncsian szimatolnak; van, aki egész életében éjjel-nappal mindig egyforma kecsesen, nagyvilági könnyedséggel hazudik, de egy nap egyszerre csak elakad a lélegzete, a vér fejébe száll, szeme üvegesen kimered, s egy olyan közönséges, durva mindennapi hazugságot bocsát ki, hogy az emberek befogják az orrukat, mintha elszellentette volna magát – s ez épp abban a válságos percben, főnöke vagy pártfogója jelenlétében esik meg vele, amikor egy helyénvaló elmés hazugsággal – amilyet egyébként napjában

tucatjával szór el – megalapozhatta volna szerencséjét. Érdekes megfigyelni, hogy ilyenkor az illető maga is olyan csodálkozó, elképedt arcot vág, mintha nem hinne a fülének. Nem szólok külön az olyan rendhagyó, valósággal megdöbbentő esetekről – szerencsére vajmi ritkák! –, amikor valaki, nyilvánvalóan idült elmezavarában, a társadalmi közmegegyezésnek s a legelemibb udvariasságnak fittyet hányva, szándékosan igazat mond; a tudomány feljegyzi és számon tartja ezeket az eseteket, a társadalom pedig közmegvetéssel sújtja.

Az emberi elme legnagyobb felfedezése azonban, mely kétségtelenné teszi, hogy nálunk külföldön nem érdekből hazudnak, hanem csak a magunk és embertársaink derülésére, mondom, az elme legtündöklетesebb felfedezése, hogy az ember önmagának is tud hazudni.

– Lehetetlen – kiáltotta egy hang a pince távoli sarkából.

– Rendkívül érdekes – mondta a kis, fitos orrú, szőke lány, aki ezúttal a hintaszék közelében ült, a padlón. – Talán el sem hinném, ha nem G. A. úr saját szájából és saját fülemmel hallanám. Még így is kételkedem benne az emberi méltóság nevében. Elvégre a külföldiek is emberek!

– Emberek? – ismételte mellette egy mély kamaszhang. – Már megint végleges véleményeid vannak, zsenge barátnőm. G. A. úr talán csak gúnyból nevezi őket embereknek, s te ugri-bugri képzeleteddel rögtön lépre mész.

– Miért ne mennék lépre, ha ezzel G. A. úrnak örömet szerezhetek? – mondta a kis, fitos orrú. – Hisz érdekfeszítő előadásának nyilvánvalóan ez a célja, s mi egyébbel hálálhatnám meg fáradozását, mint azzal, hogy méltányolom.

– Ha elhiszed, amit G. A. úr mond, akkor feltehetően el fogod kísérni külföldi útjára – mondta mellette a vékony, fekete lány, felcsúszott szoknyáját ráncigálva. – Mindent megfontolva, azt is, amit nem érdemes, nem kételkedem abban, hogy veled

tartanék, feltéve, hogy külföldön eladhatnám a szoknyámat, s egy valamivel hosszabbat vásárolhatnék a helyébe, két-három ujjnyi széles csipkeszegéllyel az alján.

A kis, fitos orrú, szőke lány álmodozva nézett maga elé. – Lehet – mondta –, hogy épp ellenkezőleg, azért fogom elkísérni G. A. urat, mert nem hiszem el, amit mond. Akkor is velem tartanál?

– Nehézkes természetemmel nemigen tudom elképzelni – mondta a fekete lány –, hogy miért ne lehetne nekem külföldön egy valamivel hosszabb, csipkeszegélyes szoknyát beszereznem, még ha te nem is bízol meg vakon G. A. úr lenyűgöző szavaiban!

– Önmaguknak is hazudnak? – kiáltotta elkésetten egy reszelős férfihang az ajtó felől. – Káprázatos!

– Ha én csak egyszer hazudhatnék önmagamnak – sóhajtotta egy női hang –, csak egyetlenegyszer! Tíz évet adnék érte boldog éjszakáimból.

– Ha én azt hazudhatnám önmagamnak, hogy még szép és fiatal vagyok – mondta hirtelen felélénkülve az idősebb, sovány asszony az elhalálozott Elza társaságából –, talán már nem is akarnék többé elmúlni.

A nagy homályos pincehelyiségben egyszerre csönd lett. G. A. keze önkéntelenül ökölbe szorult, kíváncsian figyelt. Hallgatóságán szemlátomást az eddiginél nagyobb izgalom lett úrrá, érdeklődésüknek egy követelődzőbb, türelmetlenebb, szinte udvariatlan változata, amellyel eddig még nem találkozott X-ben. A sötétből száz és száz idegesen sürgető szempár tűzött feléje. Önkéntelenül elmosolyodott, amikor észrevette, hogy a lábánál ülő Szilvia, szokott tartózkodó, zárt modorából kivetkőzve, egy szenvedélyes mozdulattal megfogja férje kezét, szájához vonja és megcsókolja. A folyosón is csönd volt, csak a vízvezetéki csövek egyhangú zúgása hallatszott. Egy pil-

lanattal később megérezte, hogy Erzsébet a háta mögé lopódzott. Nem fordult meg. A lány lehajolt hozzá, de csak meghökkent forró lélegzetét súgta a fülébe. – Ülj le mellém! – mondta neki csendesen. – Szeretsz még?

– De hát miért hazudik az ember magamagának? – kérdezte egy ámuldozó, friss leányhang. – Az is szórakoztató? Sehogy sem értem.

– Talán azért, mert más már nem hisz neki? – mondta egy másik női hang.

– Elnézésüket kérem – mondta a komornyik, aki házigazdai minőségben az ajtó mellett egy vastagon kiugró vízvezetéki csövön ült –, elnézésüket kérem, ha egy imént elnyomott ásításommal netán megzavartam volna az áhítatos várakozást. Félreértések elkerülésére csupán jelezni kívántam G. A. úr számára, hogy oktondi kérdéseinket nem azért tesszük fel, mert válaszokat várunk rájuk.

– A magam részéről is végtelenül sajnálnám – mondta a mély basszushang –, ha szenvedélyes kíváncsiságunk megtévesztette volna G. A. urat. Véleményünk kialakulása természetesen független – még a jelenlevő zsenge hölgyek esetében is – mind kérdéseinktől, mind az azokhoz illeszkedő válaszoktól.

– Bár nem győzök csodálkozni rajta, zsenge barátom – mondta a kis, fitos orrú –, azt hiszem, ezúttal egy véleményen vagyok veled.

– Az ember véleménye – mondta a mellette ülő, vékony, fekete lány – nem egyéb, mint lassúbbodó, bár soha meg nem szűnő ingadozás saját végletei között. Nem kell tehát kétségbeesned, kedves barátnőm, ha véleményed egyszer egy röpke pillanatra véletlenül találkozik zsenge barátunk ingajáratával. Egyébként e percben én is azt hiszem, nem volna szabad G. A.

urat azzal a kérdéssel háborgatni, hogy külföldön az emberek miért hazudnak önmaguknak.

– Megbocsáthatatlan tapintatlanság volna – kiáltotta a kis, fitos orrú.

– S milyen megszégyenítő ránk, ha különleges jóindulatában mégis felelni találna – mondta a kedves, friss leányhang.

– Az ember elméjének az imént említett ragyogó felfedezése nálunk külföldön csakhamar közkincsévé vált a művelt emberiségnek – mondta G. A. – Társadalmi rendünk elmés szerkezete lehetővé teszi, hogy minden szórakozási lehetőség, amelyet a már kiművelt emberfők fölfedeztek, mint pl. az újságolvasás, a hitbuzgalmi gyakorlatok, a fülbegyónás, a vegetariánus étkezés, a mozi és a tömeggyilkosságok rövid idő alatt leszálljanak az alacsony, bárdolatlan tömegekhez, amelyek ezért hálából – miután jól kimulatták magukat – kenyeret, húst, selymet, bársonyt, lakóházakat, hadianyagot, értéktöbbletet és közbűnténveseket szállítanak a magasba. E csereforgalom révén az önhazugság is már lejutott és többé-kevésbé el is terjedt az alacsony rétegekben, s ha itt-ott még találkozik is némi ellenállással – mivel tudvalevőleg a műveletlen ember csak nehezen ismeri fel saját üdvét –, de minden remény megvan rá, hogy csakhamar ott is oly közkeletűvé váljék, mint maga a hazugság, melyről bátran állíthatom, hogy nélküle ma már nem tudnának sem élni, sem halni.

Hölgyeim és uraim, bűbájos tudásszomjukban önök netán kísértést éreznek arra, hogy megkérdezzék, mi volt az oka az önhazugság örvendetesen gyors elterjedésének. Bár véleményük kialakulására válaszom magától értetődőn semmilyen befolyással nem lehet, azt felelném – természetesen kötelezettség nélkül –, hogy nem tudom. A vigalomnak ez a fajtája igen kényelmes, talán ez teszi közkedveltségét. Választékos, tapintatos időtöltés, senki másnak, még magunknak sem esünk vele

terhére. Távol a világ zajától bezárkózunk szobánkba, s miután megejtettük választásunkat, figyelmünket a tárgyra összpontosítva, előbb könnyedén, majd egyre lelkesebben elkezdünk önmagunknak hazudni, miközben hajunkat szórakozottan felborzoljuk, szemünket kimeresztjük, s halántékunkon álomszerűen ragyogó izzadságcsöppeket választunk ki. Sokan közülünk már oly gyakorlatra tettek szert, hogy a tárgy előzetes megválasztása nélkül, teljesen készületlenül éppoly folyékonyan hazudnak önmaguknak, mint másnak. A két- vagy több személyes hazugsággal szemben ennek a változatnak megvan az az előnye, hogy időtől és helytől függetlenül egyedül is elmulathatunk vele, pl. ha környezetünk valamilyen okból elbágyadt, ásítani kezd, s aludni tér; bár a pontosság kedvéért újra meg kell említenem, hogy sokan, főképp az alsóbb néposztályokból az életigenlésnek ezt a finomabb, légiesebb fajtáját az önfertőzéshez hasonlítják, s ezért még egyelőre húzódoznak tőle. Pedig milyen határtalan lehetőségek kínálkoznak e téren, melyet semmilyen idegen tudatnak vagy képzeletnek sem beszűkíteni, sem szabványosítani nincs módjában! Az elme találékonysága sehol másutt nem nyilatkozik meg ily pazar bőséggel, s ha önök közül történetesen néhányan rászánnák magukat arra, hogy velem együtt útra keljenek, s meglátogassák hazámat, az emberi jóhiszeműség olyan csodáival fognak találkozni, melyeket már-már a lángész csillogása von be. A tudomány számtalan esetet jegyzett fel, amikor egy-egy polgártársunk minden előkészület nélkül egy szempillantás alatt elhitte azt, amit önmagának hazudott s rövid idő elteltével, huszonnégy óra leforgása alatt ugyanilyen villámsebességgel elhitte önmagának az ellenkezőjét is; igaz ugyan, hogy ezek a kísérletek kifogástalanul többnyire csak államférfiaknál sikerültek. E vakító kivételek mellett azonban nem szabad szem elől téveszteni, hogy az átlagember is kiválóan alkalmas

arra, hogy csodálatraméltóan hazudjék önmagának. Ha történetesen többen egyidejűleg ugyanazt hazudják saját maguknak – természetesen önzetlenül, pusztán szórakozásból –, teszem, hogy egyik felebarátuk isten különös kegyelméből arcra magasztosabb, termetre daliásabb, szellemében fenségesebb, tehát sokszorosan szeretetreméltóbb a többinél, s ezért vezérré kell választani, vagy épp ellenkezőleg – ugyanilyen önzetlenül –, hogy minden ember egyenlő, s ezért amazt le kell dönteni az oromról, akkor egy idő múlva létrejön a kor uralkodó eszmeáramlata, melyet a kultúrtörténészek csakhamar fölfedeznek s betájolnak. Az ilyen összesített önhazugságok nagyban elősegítik a kölcsönös megértést az emberek között, felszítják s ébren tartják a közösségi érzést, a történelem menetének pedig egyfajta szelíden ringó, opálos fényű folyamatosságot biztosítanak. Úgy vélem, szinte fölösleges megismételnem, hogy nálunk, külföldön az érdeknek ebben a szigorúan magánjellegű kedvtelésben sincs és nem is lehet semmilyen szerepe. De van-e vonzóbb képzet annál, mint amikor egy bankigazgató éjjel, hálószobája magányában, ágya előtt térdepelve szent őrületben, életét és vérét óhajtja feláldozni királyáért, s ugyanabban az órában valamelyik külvárosi ház udvari lakásában egy pincér, egy boltiszolga vagy egy hivatalsegéd ugyanerre áhítozik – s mindannyian hajnalig virrasztanak, mert gyermeki ártatlanságukban nem bírnak betelni e nyájas szórakozással. A tekintélytisztelet, hölgyeim és uraim, egyébként is egyik legkedveltebb s elterjedtebb formája az önhazugságnak. Oly könnyen elsajátítható, hogy már rövid idő elteltével szenvedélyesen tisztelni kezdjük, esetleg lelkes üdvözlő beszéddel fel is köszöntjük azt, akinek egy órával ezelőtt még a hírét sem hallottuk – s mindezt pompás egészségben s teljes egyetértésben önmagunkkal. Felhevültségében, mely néha több napig is eltart, az ember ilyenkor minden szavát elhiszi önmagának, bár

ezen utólag olykor szelíden elmereng. Már a gyermek tiszteli szüleit, mi sem természetesebb. Tiszteli nagyszüleit, tanárait, általában a felnőtteket, s mondanom sem kell, hogy sugárzó homlokkal, a kétely és gyanú leghalványabb árnyéka nélkül. Az inas tiszteli a segédet, a segéd a mestert, a mester a megrendelőt. A munkás őszinte szívből tiszteli a munkavezetőt, a munkavezető a mérnököt, a mérnök az igazgatót, az igazgató a részvényeseket. Katonaságnál a közlegény lelkes csodálattal adózik a tizedesnek, a tizedes imádja szakaszvezetőjét, ez rajong az őrmesteréért, a tisztek pedig, tábornokokat s tábornagyokat beleértve, pillanatnyi habozás nélkül feláldozzák életüket a haza oltárán. A tisztviselő a legkisebb erőfeszítés nélkül tiszteli minden följebbvalóját. A képviselő tiszteli a minisztereket, sőt már az államtitkárokat is. A kereskedő mindenkit tisztel, aki boltjába belép, de önzetlen rajongásában gondolatban még azután is jó ideig követi élete útján a vevőt, miután ez már kilépett boltjából. A kisgazda tiszteli a nagygazdát, a nagygazda a földbirtokost. A parasztok általában tisztelik az urakat, s vonzalmuk jeléül rendszerint csak a hátuk mögött köpnek ki. Az adós tiszteli a hitelezőt. Bár az átlagosnál valamivel hosszabb ideig tartó önsugalmazásra van szükségük, a hivők tisztelik szent életű papjaikat. Alapos lelki gyakorlat után még a törvény elé lépő vádlott is, önmagán túltéve, már ítéletkihirdetés előtt tisztelni kezdi bíráit, s erről a szórakoztató önsanyargatásról természetesen a fegyházban sem tesz le. A gyakorlatban jól bevált az a lélektani fogás, hogy az ember tiszteletadás előtt megtudakolja a kiválasztott tekintély vagyoni állapotát, összeköttetéseit s hatalmi eszközeit, s a kapott, kedvező értesülések ellenére kopáran és önzetlenül tiszteli. Mindenki tiszteli a hatóságokat. Az a körülmény, hogy nálunk, külföldön mindig találni valakit, akit tiszta szívből, teljes odaadással tisztelhetünk, tökéletesen biztosítja társadalmi rendünk

szép egyensúlyát. Mi tartja össze a hadi seregeket, melyek jól irányított, sivító sáskarajokként Afrika felporzó homokjától a Jeges-tenger bőgő partjáig ellepik a földet, s egyetlen korty lelkesítő szeszital nélkül lefalják egymásról lábukat, szárnyaikat s fejüket? S fordítva: mi teszi, hogy egy ember belép egy halott sírboltjába, s így szól: íme, mondom neked, Lázár, kelj fel! – s a halott szót fogad és feltámad. Hölgyeim és uraim, ha eltűnődünk az emberiség jövőjén, nem aggaszt bennünket az az eshetőség sem, hogy társadalmi rendünk megváltozhatik, mert amíg a naprendszer ki nem hűl, s a föld be nem fagy forgásába, mindig lesznek tekintélyek, melyekről az ember azt hazudhatja magának, hogy tiszteli őket.

A tekintélytisztelet gyors, könnyű elterjedésében nagy része van a nálunk, külföldön dívó felebaráti szeretetnek is. Az önsugalmazás ismertetett módszereivel már ártatlan gyermekkorunktól kezdve addig incselkedünk tudatunkkal, míg egy nap arra nem ébredünk, hogy rajongunk embertársainkért. Oly telhetetlenek lettek az emberek egymás iránti vonzalmukban, hogy kínjukban végül is rátaláltak Istenre, aki megteremtette számukra a bűnt és a bűnhődést, mert már nem akadt élő ember, aki vállalta volna a vádat, s a földön nem találtatott hóhér. Az ég dörgő intelmére történt meg végül is a második bűnbeesés, s az áldozatot sűrű könnyhullatás közben megfeszítették. Noha azóta az emberek már valamennyire megszokták, hogy olykor valakit saját felelősségükre is kerékbe törjenek, felnégyeljenek, máglyára vessék, kezét-lábát lemetéljék, szemét kiszúrják, beleit kiborítsák, meglincseljék vagy villanyszékre ültessék, de az akasztástól némely országban sajnos, még ma is húzódoznak, mert az akasztott ember kiölti rájuk a nyelvét. Nagy önuralomra van szükségünk, hölgyeim és uraim, hogy jól begyakorolt felebaráti szeretetünkön erőt vegyünk, s ítéletet mondjunk, s lelkiismeretünkön csak az

könnyít, hogy bíráink vagy ügyészeink közül néha egyik-másik tapintatból öngyilkosságot követ el. Hogy mennyire elharapódzott nálunk, külföldön a felebaráti szeretet, arra csak egy példát hozok fel: statisztikai kimutatásaink szerint több millió ember közül arra a kérdésre, hogy mi az igazság, csak egyetlen egy akadt, aki azt felelte: „ha a másikat ítélik el", s ez az egy is egy elmegyógyintézet ápoltja volt. Képzeljék el már most annak a több millió épelméjű embernek a kedélyállapotát, akik az egy tébolyultat körülveszik, s időnként egy-egy kétségbeesett kiáltást hallanak az elmegyógyintézetből, a villanyszékről vagy a börtönfalak mögül – egy kiáltást, mely semmivel sem terheltebb bűnnel vagy ártatlansággal, mint az újszülött első sírása, s még annyival fájdalmasabb, amennyivel rekedtebb. Nem lehet meg nem hallani, mert a csillagokról is visszaverődik, évszázadokkal azután, hogy elhangzott. Ki merészelte elvetni a bírói szék előtt a vádlott mentőkörülményeit, az eredendő jószándékot, a tévedés jogát, a véletlen gáncsvetéseit, a balsorsot, a családi terheltséget, a mindig fennforgó részleges beszámíthatatlanságot, azt, hogy már húsz vagy ötven éve élt? Nálunk, külföldön az emberek a jól begyakorolt felebaráti szeretet nevében visszautasítanak minden marasztaló ítéletet, bár mindegyiket végrehajtják. Nem hisznek a bűnben, noha az ártatlanság nem bizonyítható. Nem hisznek abban, hogy egy ember kivégzése igazolható azzal a megdönthetetlen ténynyel szemben, hogy él. Mint ahogy az árnyék együtt fejlődik a testtel, melynek létét köszönheti, a bűnnel együtt nő a szánalom is, mely körülötte sündörög, s a vérpadig vagy a börtön priccséig is elkíséri az apagyilkost, a vérfertőző testvéreket, a rablót, a tolvajt, a sikkasztót, az állatokkal fajtalankodó, bús szörnyetegeket, a váltóhamisítót, az orgazdát, a betörőt, a csempészt, a rablógyilkost, a háborús bűnöst, sőt a fennálló társadalmi rend gyalázóit és felforgatóit is – s ne tévessze meg

önöket egy pillanatig sem az a körülmény, hogy valamennyiüket minden bíróság minden alkalommal mindig elítéli. Ha ama híres kiáltás mintájára, melyet az első megfeszített hallatott gyötrelmében, újra azt kiáltanák: uram, miért hagytál el engem? – nyugodt lelkiismerettel azt felelhetnők nekik, hogy íme, mi elkísértünk s veled vagyunk szánalmunkkal a megpróbáltatás nehéz órájában. S nehogy azt higgyék, hogy ebben a válaszban a legcsekélyebb nyoma is van a gúnynak. A felebaráti szeretet kérdésében nem ismerünk tréfát.

Hölgyeim és uraim, megértik ezek után, hogy nálunk, külföldön az emberek miért szeretnek élni? Az utolsó ítélet napja helyett, mely felé már két évezrede terelnek bennünket, s még mindig beláthatatlan messzeségben ködlik az áttetszővé porladt idő mögött, nálunk minden nap ítélet napja van. Nálunk mindenkit feloldoznak s mindenkit elmarasztalnak. Nálunk mindenki mindenkit szeret. S ebben a véget nem érő, percről percre, porszemről porszemre futó vígságban, mely még az árnyékok derekát is megriszáltatja, s a föld alatt megzörgeti a csontvázak kényes csigolyáit, e folyton dagadó, dobhártyarepesztő dáridó közben, mellyel az emberiség önmagát biztatja ismeretlen, de kétségkívül érdemtelen célok elérésére, ebben a barlanglakástól palotáig terjedő általános jókedvű zsivajban szünetlenül hallani egy metsző és mégis szelíd hangot, egy tagolatlan, dallamos és mégis elviselhetetlen jajongást, egy éjjel-nappal szóló eszelős szózatot: – alighanem egy álpróféta szavalatát, aki a sivatagba vonult, s nem hajlandó többé előjönni, mert beéri azzal, hogy önmagának döngicsél. Még sincs ember, aki meg ne hallaná óbégatását. Miről beszél e névtelen hang? Nem tudnám önöknek megmondani, hölgyeim és uraim. Azt sem, hogy nálunk, külföldön vannak-e még sivatagok.

Közvetlenül G. A. egyik előadása előtt szokott hirtelenségével, átmenet nélkül beköszöntött a nyár. Délfelé a vaskos, fekete viharfelhők ellaposodtak, megszürkültek, majd helyenként áttetszővé váltak, s megragyogtatták maguk fölött az ég eredendő, egészséges színét. Mire délután G. A.-ék elindultak az Astoria szállóba, már perzselő nyári hőséggel sütött a nap, a kisebb esőtócsák már fel is száradtak, az utcák kövezetlen részein a bokáig érő sár is szikkadni kezdett, s a hosszú hónapok óta esővert, átnedvesedett kőrengetegből mindenfelől sűrű gőz szállt a magasba. Ami nedvességet a város a tél folyamán magába szívott, az most néhány óra alatt elpárolgott. Az utcák néptelenek voltak, csak árnyékos oldalukon baktatott itt-ott egy kisebb társaság, vagy egy-egy magányos járókelő.

A szálloda halljában a főkomornyik várakozott G. A.-ra. Miután bemutatta neki néhány ismerősét, akik engedélyt kértek arra, hogy szintén meghallgathassák előadásait – melyeknek híre a főkomornyik más ismerősei révén jutott el hozzájuk –, a társaság a hall jobb oldaláról nyíló széles főfolyosón át elindult a pincelépcső felé. Erzsébet, aki id. Larrát támogatta, mutatta az újonnan jötteknek az utat, G. A. a komornyikkal kissé hátramaradt. – Utólagos jóváhagyása reményében kissé kitágíttattam az előadótermet, uram – mondta ez –, hogy a folyosón szűkölködők is zavartalanabb élvezethez jussanak.

Amennyit vesztünk meghittségben, azt kétszeresen visszanyerjük a nagy méretek fenséges pompájában, bár lehet, hogy ez nem mindenkinek kenyere.

– Tulajdonképpen miért csődít ide annyi embert? – kérdezte G. A. rosszkedvűen.

– Őszintén megvallva, nem tudom, uram – mondta a komornyik.

– S egyáltalán miért tüntet ki jóindulatával szinte ismeretségünk első percétől kezdve? – folytatta G. A. ingerülten, mialatt a többiek nyomában tapogatózva lefelé botorkált a vaksötét csigalépcsőn, hol ezúttal az egyetlen villanykörte sem égett. Lentről, a pincefolyosó felől, melynek négyszögletű torkolata halványan derengett a lépcső utolsó kanyarjában, egyenletes, halk zúgás hallatszott: egy sűrűn összepréselt tömeg ágasbogas, összefonódó, csendes társalgása, melyből olykor egy-egy csengő, jókedvű kacagás szállt fel. – Még így is megtelt a folyosó – morogta G. A.

A komornyik sóhajtott. – Lehet, hogy még a vártnál is többen jöttek, uram.

– Ismeretségünk első percétől kezdve elhalmoz jótetteivel – mondta G. A. rosszkedvűen, megállva az utolsó kanyarban, melyből már látni lehetett a lent, a folyosón várakozó, szorongó tömeget. – Ha jól emlékszem, két évvel ezelőtt ön segített hozzá ehhez a most is rajtam levő elsőrangú pepita térdnadrághoz, amivel soha meg nem szűnő hálámat érdemelte ki. Lakásomat a Larra villában szintén önnek köszönhetem, s így közvetve, sőt, lehet, hogy közvetlenül Larra kisasszonnyal való ismeretségemet is. Mi volt e rendkívüli szeretetreméltóságának a célja, uram? S egy idő múlva miért akart elköltöztetni a Larra villából, amikor – ha emlékezetem nem csal, két alkalommal is – új lakásokat és szerepeket ajánlott fel nekem? Érzelmi életem épségét féltette? Megindító! Most meg közönségszerve-

zéssel foglalkozik, hogy megkönnyítse elutazásomat. Meg akarnak tőlem szabadulni?

A komornyik ránézett vörös pofaszakállas, kifejezéstelen arcával, egykedvű, hűvös tekintete mozdulatlan pihent G. A. homlokán. – Ha nem esik nehezére – mondta ez egy idő múlva –, nyilatkozzék, kérem! Fedje fel önmaga előtt is becses gondolatait! Mi a véleménye önmagáról, ha ugyan figyelmére méltatja e jelentéktelen témát?

– Lehet, hogy kém vagyok, uram, s önt figyelem – mondta a komornyik szenvtelenül.

G. A. vállat vont. – Kinek a megbízásából?

– Nem tudom, uram – mondta a komornyik. – Talán az ön hallgatólagos megbízásából.

– Tudtommal nem adtam önnek ilyen megbízást – mondta G. A.

– Az, hogy nem tud róla, mit sem bizonyít, uram – mondta a komornyik. – A gondolatok rejtélyes hintamozgásukkal nem mindig érnek fel a világosságba. Persze, az is meglehet, hogy csak meg akarom kísérteni. Minthogy nálunk a megkísértésre ritkán nyílik lehetőség, megragadom a kedvező alkalmat.

G. A. szembefordult vele. – Ne adja a bohócot! – mondta hirtelen türelmét vesztve. – Elegem van ebből a nevetséges játékból. Ön itt-tartózkodásom első pillanatától kezdve a sarkamba szegődött; s azóta alattomos következetességgel, ahol csak alkalma nyílik, beavatkozik az életembe, vagy legalábbis kísérletet tesz rá. Apósom halálának a hírét is ön hozta el, feltűnő sietséggel, mintha semmi más dolga nem volna a világon. Akárhova fordulok, mindenütt ott találom a vörös pofaszakállával vagy anélkül. Még egyszer megkérdem: minek köszönhetem ezt a szűnni nem akaró lelkes érdeklődését?

– Ki-ki úgy szórakozik, uram – mondta a komornyik csön-

desen –, ahogy a természete megkívánja, s a képességei megengedik.

– Velem ne szórakozzék! – mondta G. A. indulatosan. – Nem a gazdája, legifj. Larra úr megbízásából gyámkodik fölöttem, más szóval Larra kisasszony fölött?

– Elnézését kérem, uram – mondta a komornyik –, a következő megjegyzésemért: ön két évi itt-tartózkodása ellenére még nem tudta teljesen levetkőzni érdekes külföldi előítéleteit, bár stílusa és modora örvendetesen csiszolódott az utolsó időben.

– Egyszóval nemmel felel a kérdésre – mondta G. A. – Tehát ezek szerint pusztán egyéni szórakozása kedvéért hozott össze Larra kisasszonnyal, s most ugyanebből az okból igyekszik elválasztani tőle?

– Kérdése ebben a formában sokkal tetszetősebb, uram – mondta a komornyik.

G. A. elsápadt dühében. – Most pedig akkora port ver fel előadásaim körül, mintha elő akarná segíteni elutazásomat, holott tudja, hogy épp ezzel akadályozza meg.

– A félreértések teszik oly élvezetessé kettőnk viszonyát – mondta a komornyik, egy gyors tekintetet vetve G. A.-ra, mintha azt akarná megállapítani, hogy ennek idegei még mekkora terhelést bírnak el. – Így hát kétségkívül erőteljesen csodálkozni fog azon, hogy mindent megfontolva e pillanatban arra az elhatározásra jutottam, hogy elkísérem önt s Larra kisasszonyt külföldi útjukra.

G. A. hallgatott. – Nem veszi észre, hogy terhemre van? – kérdezte egy idő múlva. – Miért akar velem jönni?

– Eluntam magam idehaza, uram – mondta a komornyik nagyon halkan. – Meg akarok tanulni hazudni és szenvedni.

G. A., ki időközben újra elindult a lépcsőn, a hirtelen elváltozott hang hallatára ismét megállt, hátrafordult. A komornyik

kissé meggörnyedve, lehajtott fejjel állt mögötte, a folyosóról felkúszó, halvány derengésben is látszott, hogy fel van dúlva, szempillái sűrűn verdesnek, mint egy gyermeké, aki könnyeivel küzd; a pofaszakállas, izmos, öntudatos arc oly esetlenül hatott naiv elérzékenyülésében, hogy G. A. dühében is majd hogy el nem nevette magát. – Mi baja? – kérdezte nyersen. – Itt nincs rá módja, hogy szenvedjen?

A komornyik nem felelt rögtön. G. A. vizsláló tekintete elől kissé elfordította arcát, szemét lesütötte; egyre nevetségesebbé vált. – Uram, ha az embernek nincsenek szükségletei, akkor nem szenved attól, hogy kielégítetlenek maradnak – mondta. – Ha nincsenek vágyai, akkor nem szenved attól, hogy teljesítetlenek. Az ember boldog, mi oka lehetne hát, hogy hazudjék akár másnak, akár önmagának? S ha nem hazudik, akkor hogy emelkedhetnék fel azokhoz a magasztos összeütközésekhez, mint pl. a szerelem és a kötelesség vagy a felebaráti szeretet és az önzés benső párviadalaihoz, melyeket ön oly érdekfeszítőn s kívánatosan ábrázolt előadásaiban? Mi nem bukhatunk el s nem győzedelmeskedhetünk, uram, mert bennünket nem kísért meg sem a mulasztás édessége, sem a jóvátétel kínja. Születésünk pillanatától kezdve kanyartalanul haladunk végső bukásunk felé, melynek itt – mint tudja – megváltás a neve. A mi szenvedéseink oly egyszerűek és érdektelenek, uram, hogy nem is érdemes számbavenni őket: meghal az anyánk, a feleségünk, a gyerekünk, mint ahogy az épületeink beomlanak, ha már nem kívánnak továbbszolgálni, vagy megkezdve, nem akarnak befejeződni. Még a gyász is ildomtalan volna, méltatlan, pimasz támadás a jóízlés ellen. Jókedvünk oly egyenletes és sűrű, uram, hogy réseiből még egy hajszálnyi kérdés sem tudna kikunkorodni, nem szólva a válaszról, melynek az árnyéka sem férne bele. Megtaláltuk a tökéletes egyensúly titkát, mert súlytalanok lettünk, uram. Bizonyára

nem kerülte el becses figyelmét, hogy békében élünk egymással, vagy ha úgy tetszik, egymás mellett, sőt önmagunkkal is, s hogy itt mindenki megleli a helyét, mert senkinek sincs helye. Nem részletezem tovább, ön tudja, amit tud. Ezért szántam el hát magamat arra, hogy szíves engedelmével elkísérem önöket külföldi útjukra, abban reménykedve, hogy előbb-utóbb én is méltónak bizonyulok, s meghallom az álpróféta szózatát a sivatagból.

A komornyiknak érezhetően reszketett a hangja; kétség sem férhetett hozzá, hogy a hatalmas termetű, pirospozsgás, egészséges ember idegzete hirtelen megereszkedett valamilyen súlyos lelki válság nyomása alatt. Nyaka tartásából kiveszett a dac, szeméből a közöny, pofaszakállából az önérzet. G. A. az arcvonásait fürkészte, de a pincefolyosóról felszálló, gyönge fényben csak a megrendülés általános ábráját tudta kivenni, alaposabb ellenőrzésre nem volt módja. A ruhájából kicsapó, erős izzadságszag azonban indulatainak őszintesége mellett látszott tanúskodni. – Valóban el akar kísérni külföldre? – kérdezte, önkéntelenül szintén lehalkítva hangját.

– Okvetlenül, uram – mondta a komornyik. – Amennyire következetlenségemből telik, azt hiszem, számíthat rám.

– Csak hiszi? – kérdezte G. A.

– Uram – mondta a komornyik –, kevés embernek, nagyon kevés embernek adatik meg itt nálunk az a kivételes szerencse, hogy befogadják egy perbe, s fülét néhanapján egy pillanatra a sivatag peremére szoríthatja. Attól félek, hogy én nem tartozom e kiválasztottak közé.

– S ezért akar elkísérni külföldre? – kérdezte G. A. gúnyosan. – Más oka nincs?

– S ön miért óhajt visszautazni? – kérdezte a komornyik.

G. A. hangosan elnevette magát. – Nem óhajtok, uram – mondta.

A komornyik nem felelt, komoran bámult maga elé a földre. Hátuk mögött, a sötétben a vas-csigalépcső megzördült, néhány elkésett érdeklődő küldte mögéjük lépteinek csikorgó előőrseit. G. A. előreengedte a sietőt, láthatón felhevült, nagyobbára fiatal embereket. – Azt hiszi, hogy engem befogadnak a perbe? – kérdezte, miután az újonnan jöttek leértek a pincefolyosóra.

– Az bűntudatának a terjedelmétől és minőségétől függ, uram – mondta a komornyik. – Előadásaiból úgy veszem ki, hogy külföldön megfelelően ellátta magát, s így feltehetően nem fogja csalódás érni.

– S ha befogadnak a perbe, akkor már nem utazhatom el innét? – kérdezte G. A., önkéntelenül ismét lehalkítva hangját.

– Miért ne utazhatnék el – mondta a komornyik –, ha gyönge minőségű bűntudata elengedi.

– S a hatóságok nem akadályoznának meg?

– Mit ért ön hatóságon, uram? – kérdezte a komornyik, szemlátomást meghökkenve. – A közfelfogást? Vagy a jóízlést?

– Ezeknek képviselőit – mondta G. A.

A komornyik ujjaival zavartan játszadozott pofaszakállában. – Nincsenek képviselőik, uram – mondta tétován –, kivéve talán tiszteletre méltó államelnökünket, kinek azonban bármilyen hosszú legyen is a karja, nem ér el szeretett állampolgárainak bokájáig.

– Egyszóval senki sem akadályozna meg abban, hogy elutazzam? – ismételte meg G. A. nyomatékosan.

– Ismerek egy utat, uram – mondta a komornyik –, amelyen feltűnés nélkül, szinte észrevétlenül kijuthat a városból. Ez az út azért is fölötte alkalmas, mert felényivel rövidebb, mint az, amelyen bevonult városunkba, s így bűntudata könnyebben tudna lépést tartani honvágyával.

– Úgy, észrevétlenül kijuthatni rajta a városból? – ismételte G. A. elgondolkozva. – S ezt miért tartja szükségesnek?

– Nem szükséges, csak kellemes.

G. A. újra szemügyre vette a komornyik vaskos arcát: bár vonásai már valamivel rendezettebbek voltak, mint beszélgetésük első pillanataiban, az erős, benső izgalom még világosan áttetszett rajtuk. – Utólagos jóváhagyása reményében – mondta –, felhívom figyelmét arra a körülményre, hogy ha az út rövidebb, kevesebb élelmiszerre is lesz szükség, s azt kisebb ideig is kell majd a hátunkon cipelnünk, ami ebben a nyári hőségben szinte felbecsülhetetlen könnyebbség lenne. Igaz, hogy lesznek, akik az itteni hagyományok szellemében épp ezért zúgolódni fognak.

– Sokan akarnak csatlakozni hozzánk? – kérdezte G. A. egy idő múlva.

– Azt hiszem, uram – mondta a komornyik némi gondolkodás után –, hogy kevesebben, mint ahányan szeretnének.

– S hányan fognak eljönni?

– Talán többen, mint ahányan akarnak – mondta a komornyik. – Társasutazásunknak épp ez lenne egyik vonzóereje, hogy a vágyakozók és a vonakodók önmaguk számára is felismerhetetlenül elvegyülnének egymással.

G. A.-n újra erőt vett az ingerültség. – Meg kell kezdenem az előadásomat – mondta –, feleljen rövidebben, ha egy mód van rá. Azokat, akik el akarnának, vagy el szeretnének kísérni, nem fogják előzőleg beléptetni valamilyen perbe?

– Azt, szerencsére, sohasem lehet előre tudni – mondta a komornyik sóhajtva.

G. A. sarkon fordult, leszaladt a lépcsőn, s a folyosón várakozók között – akik a lehetőség szerint előzékenyen utat szorítottak neki – átfurakodott a raktárhelyiség bejáratáig. Az ajtó fölött egy új tábla lógott, rajta egy római I-essel. Belül a

helyiségnek a bal oldali közfala le volt bontva, csak a mennyezetig futó, sűrű csőhálózat maradt meg, melyen át mint egy rácson, be lehetett látni egy kb. ugyanolyan nagyságú és alakú másik helyiségbe, nyilván a II. sz. előadóterembe. Ez is csak egyetlen gyönge villanykörtével volt kivilágítva, betonpadlóján, egymás vállának támaszkodva, ugyanolyan szorosan kuporogtak az érdeklődők, mint az innenső helyiségben. Hogy túlsó falai is el voltak-e látva a kellő csőhálózattal, azt a hullámzó sötétségben nem lehetett megállapítani. G. A.-nak, amikor helyet foglalt a hintaszékben, mely ezúttal nem a helyiség közepén, hanem a lebontott oldalfal helyén, az emelkedő csőhálózat mentén állt, az volt a benyomása, mintha a sötétség a második helyiségen túl még egy harmadikba is átnyúlna; úgy tetszett neki, mintha egy-egy friss lánykacagás és a rácsengő vidám felelet a feltételezett túlsó falnál messzebbről szólna. Körülnézett: Erzsébet most a háta mögött ült, a víztartály falának támaszkodva, Szilvia és férje közvetlenül a lába előtt, id. Larra szokott helyén, az ágyon feküdt. Sok új hallgatója volt, közöttük váratlanul felbukkant, rég látott ismerősök is, így többek között a hullámos, fekete hajú fiatalember, szomszédja a Leone-per tárgyalásán, Ireneusz úr, a lovas, akivel az elmúlt nyáron, épp egy évvel ezelőtt, a kirándulás napján találkozott utoljára, s végül közvetlenül az előadás megkezdése előtt a túlsó helyiségben Erzsébet bátyját, az Astoria igazgatóját is felfedezte, aki a csőhálózat mellett, kezével az egyik csőbe kapaszkodva, a földön guggolt, s évődő, fiatal szemét s létszám fölötti láthatatlan fogait huncutul feléje villogtatta. Úgy festett, mintha egy sötét ketrecben ülne, s onnét tekingetne kifelé, a másik ketrecbe, amelyben G. A. ül. – Tisztelt és szeretett vendégeim – kiáltotta hirtelen felugorva guggoltából s karját a magasba lendítve –, örömmel közlöm, hogy az igazgatóság az idegenforgalom fellendítése

érdekében tanúsított buzgalmuk elismeréseként valamennyiüket az Astoria szálló III. oszt. érdemkeresztjére kívánja felterjeszteni. Miért is arra kérem önöket, bármilyen méltatlannak éreznék is e kívánságot, szíveskedjenek szinte elképzelhetetlen pontossággal megállapítani tisztelt létszámukat.

Meglepett kiáltások hallatszottak mindenfelől a sötétben, elégedett, göcögő fiú- és lánynevetések, melyek hullámszerűen terjedve, csakhamar kifutottak a folyosó két ágára is. A vidám zsibongás oly önfeledt s könnyű volt, hogy szemlátomást nem fért el a föld alatt, néhány másodperc elteltével már a távoli csigalépcső felől is hallani lehetett egy-egy édesen gyöngyöző női kacagást, egy ámuldozó, jókedvű kiáltást.

– Tisztelt és szeretett vendégeim – kiáltotta a szomszéd ketrecben legifj. Larra, miután a meglepetés első hullámai már kissé elsimultak –, tájékoztatásul még megjegyzem, hogy az igazgatóság e kitüntetéssel természetesen senkit sem kíván önérzetében megbántani. Az érdemkeresztet minden megokolás nélkül, bármikor vissza lehet szolgáltatni az igazgatóság irodahelyiségeiben, esetleg a portásfülkében, ha az irodákban történetesen senki sem tartózkodnék.

– Felteszem – mondta mély kamaszhangján egy Sándor nevű fiatalember, akit G. A. még az elhalálozott Elza társaságában ismert meg –, felteszem, hogy a létszámban számszerűen mindenki saját ereje, illetve gyöngesége arányában fog szerepelni.

– Természetesen – mondta legifj. Larra, hevesen bólogatva. – Az ön élelmes, torkos fiatalsága, uram, becslésem szerint legalább két főt tesz ki a létszámban.

– Kettőt? – ismételte a fiatalember tűnődve. – Becslésem szerint e pillanatban legalább hármat.

– Tehát három – mondta legifj. Larra. – Folytassuk, tisztelt és szeretett vendégeim!

– Egy fő – mondta a fiatalember mellett egy fáradt hang. – Összesen négy.

– Egy fő – mondta egy másik hang. – Összesen öt.

– Őszintén megvallva, nem tudom, hány főt teszek ki – mondta a kis, fitos orrú, szőke lány Elza társaságából. – Bármilyen erélyesen elmélkednék is, hamarjában nem tudnám, milyen mértékegységgel éljek. Ha önmagamból indulok ki, akkor – noha szerénytelenül hangzik – legföljebb egy főt mondanék, de mondhatnék ugyanennyi joggal ötöt is, tekintve, hogy az én zsenge koromban s közismert tapasztalatlanságommal az ember lehetőségei még végtelenek. Ezzel szemben, ha a három főnyi Sándor barátomat tekintem mértékegységnek, akkor – bár sokra tartom rokonszenves személyét – legalább nyolc-tíz főre becsülném magam. Így hát nem tudom, mitévő legyek, hogy sem őt, sem magamat meg ne bántsam.

– Mérd magad mértéktelen vágyaidhoz, bimbózó barátnőm – mondta Sándor, mély kamaszhangján. – Akkor talán összehozol egy főre valót.

– E pillanatban hevesen vágyódom arra – mondta a kis, fitos orrú –, hogy G. A. urat külföldre kísérvén, ott meghallgassak egy vagy két hazugságot. Arra azonban nem vágyódom, hogy magam is mondjak egy furfangosat. Emezt amabból levonva, úgy látom, hogy négy főt számlálok. Öt meg négy, az azt hiszem, kilenc.

– Egy fő – mondta egy hang. – Az tíz.

– Két fő – mondta mellette egy másik. – Az feltehetőn tizenkettő.

– Hölgyeim és uraim – mondta egy rekedtes fiúhang –, én három és négy fő között ingadozom. Nem vágyom arra, hogy külföldön egy vagy több hazugságot halljak, de eszeveszetten szeretnék egyszer önmagamnak hazudni.

– Hol? Külhonban? – kérdezte a kis, fitos orrú.

– Inkább itthon – mondta a rekedtes fiúhang. – Itt ritkaságbecse volna.

– S mit óhajtana itthon önmagának hazudni, uram? – kérdezte a kis fitos. – Azt, hogy szerelmes belém?

– Az túl könnyű feladat volna, kisasszony – mondta a rekedt hangú, egy udvarias főhajtással. – Egyébként viszonyaink, sajnos oly korlátoltak, hogy nem tudom, mit óhajtanék önmagamnak hazudni. Mindent összevetve, úgy látom, nem teszek ki többet két főnél.

– Annyit mindenesetre – mondta egy szomszéd hang. – A névtelen vágyak is túlmutatnak önmagunkon, ha nem tudjuk is elkeresztelni őket, sőt, lehet, hogy épp az ilyen tárgytalan rajongás lényünk jobbik fele. Ennek tökéletes hiányában jómagam egy főnek felelek meg.

– Az eddig összesen tizenöt fő – mondta a szomszédja. – Hölgyeim és uraim, én is G. A. úr külföldi mérlegén óhajtom megszámolni magam. Egy nemzet hőse kívánnék lenni, aki alacsony sorból felemelkedve, mérhetetlen nélkülözések közepette bátorságával, hajthatatlan akaraterejével, makulátlan becsületességével és lángoló hazaszeretetével a legelső helyre küzdi fel magát, felszabadítja sokat szenvedett népét az idegen rabiga alól, és sugárzó bölcsessége fáklyalángjánál biztos révbe vezeti. Ez hány főnek felel meg?

– Nehéz kiszámítani – mondta egy hang. – Úgy vélem, legföljebb háromnak. Tisztelt halálát hogy képzeli el?

– Az egész nemzet gyászától övezve – mondta a másik.

– Akkor csak két főre neveznék be az ön helyében, tisztelt uram – mondta az előbbi hang csalódottan. – Más volna, ha a hálátlan nemzet végül is megtagadná önt, börtönbe vetné, esetleg hóhér kezére juttatná, vagy pedig – ami még ízlésesebb volna – tökéletesen elfeledné önt, s végső nyomorban, éhezve, rongyosan, mindenkitől elhagyottan végezné be napjait. Ez

a változat, ha jól számítom, három főnyi helyet biztosítana önnek a létszámban. Egyetért velem, uram?

– Én nem – mondta a kis fitos orrú. – Jelentéktelen véleményem szerint akár így, akár úgy, az egész vágysorozat el van nagyolva. Hiányzanak belőle a pontos, hiteles, bohó kis részletek, amelyek nélkül végül is minden ábránd álom marad. Attól félek, hogy egy főnél több nem telik belőle.

– Az ön társaságában az is megtisztelő, kisasszony – mondta az ábrándozó.

– Lehet – mondta egy kedves leányhang –, lehet, hogy ennek az úrnak a képzelete azért nem ér el abba a mélységbe, ahol a szorgos kis részletek már felismerhetőkké válnak, mert olyan magasságban szárnyal, ahonnét csak a nagyszerű végeredmény látszik.

– Édes kis bimbóm – mondta a vastag hangú Sándor –, végeredmény nincs, csak részletek vannak. De még ha volna is – amit csak ifjúi tapasztalatlanságból s fölös óvatosságból engedek meg –, az sem érne egy fabatkát sem a részletek felvilágosító útmutatása nélkül. Mindazonáltal két főnyi helyet szorítanék a létszámban a tisztelt úrnak, mint igyekvő kezdőnek, a magam részesedését pedig tíz főre emelem fel.

Mozgolódás, csendes nevetgélés hallatszott mindenfelől, a gyér villanyfénnyel átszőtt homályban. – Brávó! – kiáltotta egy hang.

– Ha tízre emeli fel a részesedését – mondta valaki villámgyorsan –, az héttel több a benevezett alapszámnál, hét meg tizenöt az huszonkettő, meg kettő az huszonnégy. Huszonnégy fő.

– Ha G. A. úr befogad kíséretébe – mondta egy hang –, én is rászánnám magam egy külföldi utazásra. A részletekről s a végeredményről szóló, imént elhangzott, örökbecsű tanulmány alapján egy kisfizetésű hivatalnok óhajtanék lenni kül-

földön, aki egyszer, gondos előkészítés után, jóízűen megnevetteti közvetlen följebbvalóját, az igazgatót vagy a cégvezetőt.

– S aztán? – kérdezte valaki.

– Lehet, hogy ezzel betelek, s hazautazom – mondta az előbbi hang –, de lehet, hogy ott maradnék, s tovább szórakoztatnám őket.

– Ez feltehetően három fő, összesen huszonhét, ha nem csalódom – mondta a szomszédja. – Az én szerénytelen mértékegységem alább következik: szinte ellenállhatatlan kísértést érzek arra, hogy mint hivatalfőnök ne kacagjak olyankor, amikor alárendeltjeim meg akarnak nevettetni.

– Feltételezem, hogy ez is három fő, tehát összesen harminc – mondta a következő szomszéd, egy negyven év körüli, jól megtermett, higgadt mozgású, csendes szavú ember. – Mindent meggondolva, már amennyire ez lassú természetemből telik, amely rendszeresen kitér minden sebes folyású gondolat elől –, tehát mindazt megfontolva, amivel lépést tudok tartani, én külföldi utamon olyan körülmények közé óhajtanék kerülni, amelyek között minden részlet nagyobbnak látszik az egésznél.

– Nem tudná pontosabban megjelölni ezeket a körülményeket, uram? – kérdezte egy női hang.

– Aligha – mondta az ember. – G. A. úr előadása alapján hozzávetőlegesen úgy képzelem, hogy ez a kívánságom külföldön bármely szakmában vagy foglalkozásban kielégülhetne.

– Kár – mondta a női hang –, hogy nem tudja jobban tömöríteni vágyait. Én például nyílegyenesen arra törekednék, hogy mint egy elhanyagolt, kis vidéki kórház ápolónőjét, kizárólag gyógyíthatatlan betegek mellé osszanak be, hogy ily módon hiú remények és ezeknek minden szövődménye nélkül folyamatosan és részletekre menően magam is meggyőződhessem az élet hívságos voltáról.

– Jaj – kiáltotta egy nevetős, vékony leányhang –, én meg egy olyan gyógyíthatatlan beteg szeretnék lenni abban az elhanyagolt vidéki kórházban, aki végül mégiscsak felgyógyul, még ha pillanatnyilag fel is bosszantanám vele, asszonyom.

– Ami engem illet – mondta a vékony, fekete lány Elza társaságából, idegesen lejjebb ráncigálva felcsúszott szoknyáját –, ideiglenesen magam is azon a véleményen vagyok, hogy a részlet előbbrevaló az egésznél. Külföldi utam egyetlen, bár nyilván elérhetetlen céljául azt tűzném ki, hogy ott eladjam a szoknyámat, s egy valamivel hosszabbat vásárolhassak a helyébe, két-három ujjnyi széles csipkeszegéllyel az alján.

– Lehetne öt ujjnyi széles is – mondta az előbbi nevetős lányhang. – Az új szoknyája alatt, kisasszony, bizonyára továbbfejlődnének egyéb vágyai is.

Egy pillanatnyi csend támadt, csak a folyosó felől hallatszott az egymásba mosódó, csöndes társalgás, egy-egy izgatottabb kiáltás rakétasustorgásával. Legifj. Larra, aki közvetlenül G. A. mellett a rács túlsó oldalán ismét a földre kuporodott, mellére hanyatlott fejjel elaludt, de időnként félig kinyitotta a szemét, s fürkésző, vidám tekintetével G. A.-ra lesett. A vízvezetéki csövek zúgása olykor felerősödött, majd ismét elhalkult. – Hányan vagyunk már? – kérdezte valaki. – Hozzávetőleges becslésem szerint a létszám újabb tizenkilenc fővel szaporodott – mondta a szomszédja. – Harminc és tizenkilenc az negyvenkilenc. Minthogy megszállottja vagyok a kerek számoknak, önmagamat habozás nélkül egy főre apasztom le, az összesen ötven.

G. A.-nak már régebben feltűnt egy Petropulosz nevű tömzsi, széles vállú, vastag nyakú fiatalember, akinek jellegzetesen négyszögletes arca széles állával s mélyen a homlokába nőtt fekete hajával egyik előadásáról sem hiányzott. Egymagában, társaság nélkül érkezett, s rendszerint G. A.-val szemben he-

lyezkedett el az egyik vízvezetéki csövön, mintha szemmel akarná tartani ennek minden mozdulatát; fejét leszegte, s apró, szúrós szemével mozdulatlanul, hunyorítás nélkül alulról figyelte G. A.-t. – Hölgyeim és uraim – mondta meglepően vékony, éles, de néha kicsorbuló hangján, melyet G. A. most először hallott –, leírhatatlan fájdalmamra szembe kell helyezkednem a részletekről s a végeredményről szóló, imént elhangzott, örökbecsű tanulmány megállapításaival. Kétféle gondolkodást ismerek, szíves engedelmükkel vagy anélkül, egy rövid ugrásokkal haladó, kisméretű gondolkodást, mely mindig csak az épp alatta kushadó részletet marcangolja, s egy hosszabb távolságokra lendülő, magasztos, nagyméretű gondolkodást, mely mint az óriáskígyó egyszerre nyeli le táplálékát, abban a feltevésben, hogy az örvendetes falatban a hasznos részletek is benne foglaltatnak. Elnézést kérek a történelemelőtti hasonlatért!

– Az óriáskígyó is előbb részletenként nyálazza be áldozatát, mielőtt egészben lenyeli – mondta egy hang.

– A mondottak alapján – folytatta Petropulosz, látszólag ügyet sem vetve a megjegyzésre –, külföldön egy erdőkoszorúzta hegyekkel körülvett s hajózható, gyors vizű folyókban bővelkedő, mérsékelt éghajlatú országban királlyá fognak koronázni. Néhány év leteltével egy szomszédos ország fejedelme hozzám adja púpos, de szép arcú lányát, és szövetségre lép velem, amit tisztelt népeink örömujjongva és bőséges, szűnni nem akaró adózással ünnepelnek meg. Az ezután következő korszakban birodalmam bölcs uralkodásom alatt mind erőben, mind jókedvben egyre gyarapodik, az ipar és a kereskedelem felvirágzik, a polgárság életszínvonala évről évre emelkedik, mígnem egy nap fennkölt személyemet apósom udvarában jóvátehetetlen, súlyos sérelem nem éri. Egy őszi vadászkiránduláson, melyre több ország fejedelme hivatalos, az egyik

lakomán az asztalfőtől számított harmadik helyre ültetnek egy IV. Ágost nevű választófejedelmet, holott e hely mind rangomnál, mind birodalmam nagyságánál és jelentőségénél, mind a rokoni kötelékeknél fogva, melyek a vendéglátó udvarhoz fűznek, jog szerint engem illetne meg, míg IV. Ágost mértékadó véleményem szerint, legföljebb a hetedik vagy nyolcadik helyre tarthatna igényt. Tudom, hogy az ülés sorrendjét szokás szerint napokig tartó, hosszas tanácskozások előzték meg, a sértés tehát tudatos, a sértő szándék nyilvánvaló, a sérelem bosszúért kiált és vért kíván. Itt tartunk e pillanatban, hölgyeim és uraim. Életem legválságosabb pillanatát tártam fel önök előtt. Úgy látom, hadat kell üzennem mind apósomnak, aki merő irigységből s púpos lánya felbujtására nyilvánosan megszégyenített, mind IV. Ágostnak, gyáva cinkosának. Amennyiben most rászánnám magam arra, hogy meghatalmazott miniszterem útján átnyújtsam a hadüzenetet, mely feltehetőn számtalan ember életébe fog kerülni, városokat s falvakat pusztít el, s felperzseli az egykor termékeny földeket, úgy utólagos bölcs hozzájárulásuk reményében, a létszámban száz főnyi helyet állapítanék meg a magam számára.

– Mielőtt rászánja magát, hogy háborút üzen – mondta egy női hang –, képzelje el egyik haldokló katonája kínszenvedését, aki a külföldi szokásoknak megfelelően még nem akarna elmúlni.

– Asszonyom – mondta Petropulosz leszegett fejjel –, a fejedelmeknek s hadvezéreknek nincsenek katonáik, csak katonaságuk. De sajnos, azért sem teljesíthetem kérését, mert nem tudom elképzelni a más ember kínszenvedését. Egyébként sem szokásom, hogy kiszipolyozzam a magatehetetlen, védtelen részleteket.

– Ne szégyenítsük meg Petropulosz urat azzal – mondta egy kellemes női hang –, hogy ildomtalanul a kelleténél nagyobb

figyelmet szentelünk érdekes lelkiválságának. Ha magára hagyjuk, bizonyára rövid idő alatt megtalálja kérdéseire azt a választ, mely a legjobban megfelel ellentmondó lelki szükségleteinek. Addig is hadd hintázzon rajtuk, valamennyiünk legjobb kívánságaitól kísérve. Ami engem illet – feltéve, hogy G. A. úr befogad kíséretébe –, én külföldön egy szobalányt szeretnék tartani, aki reggelenként órák hosszat fésülgetné a hajamat.

– Én pedig – mondta sietve egy másik női hang – néhány oly új díszes ruhát óhajtanék vásárolni, melyeknek láttára hódolóim elragadtatott s kétségbeesett kiáltásokba törnének ki, s végképp lemondanának arról, hogy meghódíthatnak.

– S bánatukban el akarnának enyészni? – kérdezte mellette ülő kísérője.

– Mind – felelte a kérdezett. – Kivétel nélkül. Mindegyiket koporsóban akarom látni.

– Egyet sem hallgatna meg közülük, kisasszony? – kérdezte egy felindult férfihang.

– Egyet sem – mondta a női hang.

A helyiségben az izgalom szinte észrevehetően percről percre nőtt. Dacára a nyirkos, pinceszagú levegőnek, az arcok – amennyire a homályos villanyfény látni engedte – kipirultak, a vitatkozók hangja kiélesedett, itt-ott egy hadonászó kéz látszott, gyors, szaggatott mozdulatok árnyékai suhantak át a falakon. G. A. – noha hosszú ittléte alatt megtanulta, hogy türelemmel, s már-már csodálkozás nélkül szenvedje el élményeit – időnként úgy érezte, mintha egy színdarabban játszana, amelyből minden erőfeszítés ellenére sem tud visszakerülni a színfalak mögé. Figyelmesen körülnézett: nagyobbára jól ismert, rokonszenves arcok vették körül, melyeknek egyenletes, derűs nyugalmán rendszerint egy pallérozott mosoly vagy egy szívből jövő nevetés változata játszadozott; most indulatosan elváltoztak, járomcsontjaikon piros foltok ütköztek ki, szemük

mohón lobogott, szájuk falánkul megrándult. Ha kisebb mértékben is, olyasféle izgalmi állapot uralkodott el rajtuk, mint a múlt nyári halálmenet idején. Többen feltápászkodtak a földről, a hátsó sorokban lábujjhegyre álltak vagy felkapaszkodtak a vízvezetéki csövekre. – Hölgyeim és uraim – mondta ünnepélyes, bár a meghatottságtól kissé reszkető hangon egy javakorabeli férfi –, mindent összevetve, úgy látom, legföljebb két főt teszek ki. Kereskedő kívánnék lenni külföldön, s mint ahogy az frissen nyert értesüléseim alapján ott szokás, a köz szolgálatában minden üzletemre ráfizetnék.

– Én is két főt teszek ki, ha nem csalódom – mondta szomszédja. – Kúriai bíró óhajtanék lenni külföldön, aki valamennyi tárgyalásán erőt vesz felebaráti szeretetén, a vádlott fellebbezését minden esetben elutasítja, a marasztaló ítéleteket helybenhagyja, indokolt esetben a büntetést felemeli. Állásfoglalásomat nem részletezem, úgy vélem, a telihold félreérthetetlen fényével ragyog homlokomon.

– Úgy van – mondta valaki elégedetten.

– Én büntetésvégrehajtó leszek G. A. úr engedélyével – kiáltotta helyéről felugorva szomszédja, egy nyurga, sápadt fiatalember.

– Micsoda? – kérdezték többen.

Egy nő halkan felsikoltott.

– Büntetésvégrehajtó – ismételte a fiatalember idegesen, homlokára szorítva kezét.

– Hóhér?

Az utolsó felszólalásokat általában többé-kevésbé izgatott helyeslés kísérte, mely a következő szónok szavaiba is belezsongott – ezúttal egy percre csönd támadt. G. A. tekintete a lábánál ülő Szilviára esett: az asszony megborzongott, finom arca egy pillanatra eltorzult félelmében. – Hóhér? – ismételte valaki elgondolkodva. A csönd a túlsó ketrecre is átterjedt.

Valaki hangosan felsóhajtott, G. A. háta mögött egy fiatal lány a fogát csikorgatta. – Felteszem, hölgyeim és uraim – mondta egy higgadt férfihang –, hogy az imént elhangzott lenyűgöző tervet a kereskedő és a kúriai bíró urak önleleplezéséhez hasonlóan két fő illeti meg a létszámban. Ha ebben egyetértünk, úgy nem látok különösebb okot nyugtalanságra, s bízvást átadhatjuk a szót a soron következő, tisztelt felszólalónak, azaz nekem. Jómagam, hölgyeim és uraim, a rögtönzésnek lévén híve, legnagyobb sajnálatomra mindössze üres, de szenvedélyes várakozásomat ajánlhatom fel útitársul G. A. úrnak. Azt hiszem, ez az egy főt is alig üti meg.

– Ez semmi – mondta valaki indulatosan. – Ön nem utazhatik külföldre, uram.

– Miért ne utazhatnék? – kiáltották többen is egyszerre. – Miért ne utazhatnék? Személyes szabadságában kívánja korlátozni az urat?

– Meglehet – mondta az előbbi indulatos hang, valamivel csöndesebben. – Magam is meg vagyok döbbenve, hölgyeim és uraim. Mit tegyek? Néhány órai gondolkodási időt kérek, bár attól félek, hogy minden igyekezetem ellenére ideiglenesen ki fogok tartani álláspontom mellett. Ez esetben a létszám személyemben tíz fővel fog szaporodni, az úr pedig itthon marad.

G. A. háta mögött, a helyiség túlsó sarkában többen kiáltozni kezdtek. A padlón ülők és guggolók most már valamennyien felálltak. A folyosóról egy magas, széles vállú férfi sűrű bocsánatkérések között benyomakodott az ajtón, s kérdő arccal jobbra-balra tekingetve, tehetetlenül széttárta mind a két karját. – Nyugodjanak meg, hölgyeim és uraim – mondta egy nagyon szelíd női hang –, hogy szabad emberekhez illően mindenki gondosan meghallgathassa saját magát, s az elérhető legnagyobb pontossággal részt vehessen a létszám megállapí-

tásában. Azt hiszem, a mai nap valamennyiünk számára életünknek egy ritka szép emléke lesz.

– Szívemből beszél – mondta valaki. A folyosóról egy újabb, izgatott csoport tódult be az előadóterembe, riadt szemekkel, verejtékes homlokokkal. – Mielőtt megszámolnám magam, szabad egy kérdést intéznem G. A. úrhoz? – kérdezte egy félénk fiatal hang. – Mi történik külföldön azzal, aki a sors különleges rosszindulatából önmaga fölé nő?

– Elmegyógyintézetbe zárják, uram – mondta G. A.

– Helyes – mondta a fiatalember, akinek arcát G. A. a sötétben nem tudta kivenni. – Fölséges érzés lehet. Szíves engedelmükkel ápolt kívánnék lenni egy külföldi elmegyógyintézetben. Részesedésemet a létszámban, úgy hiszem, x-szel jelölhetem meg.

– Brávó! – mondta egy mélyen zengő, kellemes férfihang. – Hölgyeim és uraim, ami engem illet, külföldön egy többgyermekes családanya óhajtok lenni.

– Gyerekei még élnének? – kérdezte szomszédja, hirtelen felállva helyéről.

– Nem hiszem – mondta a kellemes férfihang. – Két fiam a harctéren esik el, egy börtönben ül, egyetlen lányom elzüllött, bordélyházba került, s évek óta nem hallok róla.

– Bámulatos! – kiáltotta egy hang.

– Bámulatos! – ismételte egy másik. – S vajon a végrehajtásban nem fog ellankadni, uram?

– Igyekszem majd méltónak mutatkozni magas röptű terveimhez – mondta a kellemes férfihang. – Ha csak egy szárnycsapással is alattuk maradnék, úgy érezném, hogy elárultam magamat.

Az izgalom, mely egy időre mintha lefulladt volna, ismét felcsapott. A víztartály mögül elfojtott női sírás hallatszott, többen újra felugrottak helyükről, s a síró nő felé igyekezve,

keresztülfurakodtak a sűrű tömegen. Hogy helyet szorítsanak nekik, az emberek a lehetőség szerint jobbra-balra kitértek előlük, bepréselődtek a mögöttük álló sorokba, amelyek hátrafelé továbbadták a nyomást, majd ismét előrefeszültek; az egész pince nyugtalan hullámzásba kezdett. Egy fiatal nő G. A. hintaszékének szorult, s kis híján felborította. A túlsó helyiségből is, melynek fojtott homályában párhuzamosan folyt a létszám-megállapítás, ideges kiáltozás hallatszott, s időnként egy hirtelen felcsukló, majd újra elhallgató, merev női nevetés, mely megismétlődő görcseivel mintha az innenső női sírásnak felelne. – Én is egy kérdést óhajtanék intézni G. A. úrhoz – kiáltotta a víztartály mellett egy rekedt férfihang. – Miért nem várja meg, amíg sor kerül önre, uram? – kérdezte valaki, egy árnyalatnyi ingerültséggel hangjában. – Ha nem tartunk rendet, akkor a létszám híján lesz a megkövetelt természettudományos pontosságnak, s a tisztelt igazgatóság nem fogja tudni, hány főt terjesszen fel kitüntetésre. – Egy kérdést óhajtanék intézni G. A. úrhoz – ismételte a rekedt férfihang, ügyet sem vetve a megjegyzésre. – Tartsunk sorrendet, uram! – sikította egy női hang. A hallgatóságon belül kisebb csoportok képződtek, amelyek azonban mind a maguk külön ügyével voltak elfoglalva, s csak fél füllel figyeltek a víztartály körüli összeszólalkozásra, mely így szerencsére nem harapódzott tovább. – Azt a kérdést óhajtanám felvetni G. A. úrnak – kiáltotta a rekedt férfihang, átcsapva a körülötte hullámzó lármán –, vajon a kerékbetörést a nyilvánosság kizárásával foganatosítják-e vagy beengedik a közönséget a vesztőhelyre?

– Indokolt esetben beengedik, uram – mondta G. A.

– Akkor szíveskedjék két fővel felvenni a létszámba! – mondta a rekedt hang, egy megkönnyebbült sóhajjal.

Még szinte be sem fejezte a mondatot, amikor Nóra kisasszony egy halk sikoltással kievickélt szomszédjai szoros gyű-

rűjéből, hol eddig csöndesen kuncogva melengette magát, s mind a két kezével csókokat kezdett hányni G. A. felé; bár meglehet, gondolta ez reménykedve, hogy az üdvözlet a háta mögött kuporgó Larra igazgatónak szólt. – Hölgyeim és uraim – sikította boldogan Nóra kisasszony, mind a két karját kitárva –, én huszonkét főt számlálok, mert én mindenre vágyom.

G. A. észrevette, hogy bár több embernek válaszra rezdült a szája, senki sem szólalt meg. Ahogy tekintetüket első indulatukban Nóra kisasszony felé fordították, s megpillantották boldog önkívületben ragyogó szemét s reszkető, félig nyitott száját, a nyelvükön lappangó válasz hirtelen elnémult; egy ideig szótlanul, lebilincselve nézték, aztán egyik a másik után lesütötte a szemét vagy szégyenkezve elkapta a fejét, mint ahogy az ember egy elviselhetetlenül éles fény elől elfordítja tekintetét, és elkáprázva saját sötétségében kezd tapogatódzni. A helyiségben majdnem csönd lett. – Ki következik? – kérdezte egy idő múlva egy szerény hang. – Hölgyeim és uraim – mondta valaki a fal menti sűrűbb árnyékban –, ha az ember valamit gondol, akkor egyidejűleg valami mást is gondol, néha az ellenkezőjét is, vagy ami még veszélyesebb, valami hasonlót, ami majdnem az, de mégsem az. Megesik olyankor, hogy az ember végül már nem is tudja, vajon nem tévedt-e el, s azt gondolja-e, amit gondol, vagy azt, amit gondolhatna. Ha G. A. úr befogad társasutazásába, én külföldön egy oly változatban kívánnék elhelyezkedni, amelyben mindig egyet gondolnék, s csak felebarátaim kezén lenne kettő belőle.

– Éljen! – kiáltotta valaki, többfelől hálás, elismerő taps csattant fel, itt is, ott is felszabadult, boldog nevetés hallatszott. A taps hallatára a túlsó ketrecben csönd lett, szélről az emberek hátrafordultak, s a vízvezetéki csövezet réseibe préselve arcukat, lázasan fénylő, kíváncsi szemekkel lestek át a szomszédba. G. A. tekintete megakadt a fiatal Petropoluszon: ez hirtelen

felvetette fejét, mintha meg akarna szólalni, de egy pillanatnyi habozás után halkan sóhajtott, és alulról felszúró, merev pillantását újra G. A. arcára függesztette. – Hölgyeim és uraim – mondta csöndesen egy idősebb, sovány asszony, az elhalálozott Elza társaságából, ki eddig egyetlen előadást sem mulasztott el –, én nem óhajtok részt venni a létszámban.

Késő éjszaka lett, mire a két helyiségben s a folyosón a számvetést befejezték, előadásra aznap már nem került sor. G. A. Erzsébettel s a komornyikkal az utolsók között hagyta el a pincét. Egy folyosókereszteződésnél, az egyik erősen kivilágított mellékfolyosó sarkán, mely a hallba vezető főfolyosóba torkollt, egy kisebb csoportosulás állta el útjukat; az emberek mélyen lehajolva nézegettek valamit, majd hirtelen kiegyenesedtek s továbbmentek. Minthogy rögtön mások álltak be helyükbe, nem lehetett belátni a gyűrű mögé, de G. A. még mielőtt odaért s meglátta volna a parkettán s a piros futószőnyegen szétcsorgó, sötét vértócsát, már tudta, mi történt; X-be érkeztének harmadnapján tapadt meg idegzetében egy hasonló csoportosulás képe: emberi hátak, melyek kört alkotva kíváncsian előrehajolnak az utca nedves kövezete fölé, majd egy idő múlva kiegyenesednek, s újra elvegyülnek a sétáló, vidáman tereferélő tömegben. Mint akkor, a kíváncsiskodók most is szétmázolták a földön a cipőjükre tapadt vért. Minthogy Erzsébet meghúzta a kabátujját s megállította, megvárták, amíg a gyűrűben beljebb kerülve, egy pillantást vethetnek a holttestre, amely a mennyezeti lámpák éles fényében, lábait maga alá húzva, puhán feküdt a folyosó futószőnyegén, nyakán, a főütőér fölött egy késvágta, széles sebbel, mely még mindig okádta a vért: az idős asszony teteme volt, az elhalálozott Elza társaságából. Erzsébet egy pillanatra föléje hajolt, figyelmesen megnézte, majd kiegyenesedett, s kabátujjánál maga után húzva G. A.-t, elindult a hall felé. Az utcára nyíló,

szűk ajtó előtt, a portásfülke körül összetorlódott a tömeg, egy ideig várniuk kellett, hogy kijuthassanak a szabadba.

A késő éjszakai óra ellenére a tiszta csillagos ég alatt is rekkenő hőség volt. A holdsarló épp a Kerületi Börtön épülete fölött állt, s keskeny fényét rávillantotta két tömzsi, búzavirágszín tornyára. Meleg szél fújt, mely a Sugárút egész hosszában apró, békaszerűen ugrándozó porfelhőcskéket kavart fel; itt-ott nekiveselkedett egy romháznak, s a tátongó ablaknyílásokon át kihajtotta az udvaron felgyülemlett törmeléket és szemetet. – Hány emberre lehet számítani, hogy velünk tart? – kérdezte G. A. a komornyiktól, amikor kiértek az utcára. – Körülbelül?... a legalacsonyabb becslés szerint? Igyekezzék egyértelmű válaszokat adni!

– Ön lehetetlent kíván tőlem, uram – mondta a komornyik megdöbbenve. – Egyértelmű válaszokat? Engedelmet kérek, uram, én még nem jártam külhonban.

Erzsébet G. A. karjába kapaszkodva, vidáman elnevette magát, s forró kezével megszorította a kezét. – Ne kerteljen! – mondta G. A. türelmetlenül a komornyiknak. – Száz ember?... Tíz ember?.. Egyetlenegy sem? Nem pontos adatokat kívánok, a véleményét kérdem.

– Véleményem csak önmagamról van, uram – mondta a komornyik, egy tisztelettudó főhajtással. – Az is naponta változik.

G. A. megállt, összegyűjtötte minden maradék türelmét. – Kedves uram – mondta nagyon csendesen, kezét a komornyik vállára téve –, gondolkodni annyi, mint következetesen elkerülni minden fölösleges gondolatot. Nem ok nélkül kérem e nehéz feladatra. Tudni szeretném, hogy még sokáig fogom-e élvezni elragadó vendégszeretetüket vagy belátható időn belül meg kell-e kezdenem úti készülődéseimet.

Erzsébet titokban újra megszorította a kezét. – Bizony, uram

– mondta gondterhelten a komornyiknak –, egy kis útineszesszert kell majd hosszas utánjárással beszereznünk, amelybe elcsomagolhatom fésűmet, fogkefémet és szép kis zsebkendőmet. Így hát tudnunk kellene, mikor indulhatunk.

– Tehát mit gondol? – kérdezte G. A.

A komornyik hallgatott. Összeráncolt homlokán, révedező tekintetén, idegesen meg-megránduló pofaszakállán meglátszott, hogy kínlódva, teljes lelki erejével küszködik egy válaszért, amellyel G. A.-t kielégítheti, anélkül hogy önmagát meg kellene tagadnia; olyasvalakire hasonlított, aki verejtékező arccal, meg-megroppanó hátgerinccel egy erejét meghaladó súlyt akarna felemelni. Gyötrődése oly reménytelen, visszataszító látvány volt, hogy G. A. végül is szótlanul hátat fordított neki, s gyors léptekkel hazafelé indult. Erzsébet karjának meleg, ruháján is átsütő szorítása volt az egyetlen bizonyíték, melyet védelmére felhozhatott. Felnézett a csillagos égre: az egyetlen út volt, amely hazafelé vezetett. A holdsarló körül apró, ezüstgyapjas felhők gyülekeztek. Önkéntelenül szívére szorította a lány kezét. – Eljössz velem? – kérdezte.

– El – mondta a lány.

– Biztos? – kérdezte G. A.

– De csak egy főt teszek ki, édes, kedves G. A. – mondta a lány.

– Miért? – kérdezte G. A.

– Mert nem akarom látni az oroszlánokat – mondta a lány, fejét egy pillanatra a vállára hajtva.

G. A. következő előadására csak kb. két hét múlva került sor. Egy éjszaka a vihar letépte a Larra villa tetejének egyik korhadt gerendáját, a padlás egy része beomlott, s id. Larrát, kit egy lezuhanó zsindely megsebesített, manzárdszobájából le kellett költöztetni a földszinti szalonba. Amíg nagyapja az ágyat nyomta, Erzsébet nem mozdult ki a házból, az éjszakát is az ingerülten zsörtölődő, zsémbes öregember mellett töltötte. A naponta újult erővel rázúduló förgetegben a ház tovább romlott, a padlásfeljárat lépcsőjét már teljesen eltorlaszolta a lecsúszó omladék, deszkák, üvegcserepek, téglatörmelék, lezuhant zsindelyek, melyeknek nehéz áradata már majdnem Erzsébet elsőemeleti szobájáig hatolt le. A lyukas tetőn át szüntelenül sipított a szél. Több lakó kiköltözött a házból, a vendégek is megritkultak. Éjszakánként a huzat minduntalan feltépte, csattogtatta, csikorgatta a rosszul záródó ajtókat, s G. A. az éjjel nagy részét azzal töltötte, hogy álmatlanul forgolódva ágyában, megvárta, mikor csukják be az épp soron levő ajtót. Az ablakok szintén megszenvedték a vihart. Erzsébet ablakának is betört az egyik szárnya s beszivattyúzta a szobába az utcán szakadatlanul felkavargó por- és szemétfelhőket.

Az előadás napján is még változatlan erővel pásztázta a szél a néptelen, ziháló utcákat. A szállodába vezető rövid úton

G. A.-éknak többször is meg kellett pihentetniük id. Larrát, ki megsérült lábát maga után húzva, egész úton hangosan méltatlankodott, s hosszú ujjával meg-megfenyegette az időjárást, bár semmilyen érveléssel nem lehetett volna rávenni arra, hogy otthon maradjon. Amióta nagy, világos padlásszobájából a földszinti sötét szalonba költöztették, még az eddiginél is nyűgösebb s makrancosabb lett, s mintha a halál felé pislogó szervezete a végső ellenállásra készülődnék, egész nap tápanyagot követelt. Ha látogatója érkezett, apró, gyulladt szemével sokáig gyanakodva nézegette, s csak nőt engedett az ágya szélére leülni, férfivendégeit a szalon túlsó végében álló kerevetre utasította. De G. A.-t olykor magához hívta, s szemérmes öregesen megsimogatta a kezét.

Amikor a szálloda elé értek, épp egy nagy csapat lovas poroszkált ennek bejárata felé, itt leszálltak teherhordóik hátáról, s Ireneusz úr vezetésével, csöndben, méltóságos, lassú léptekkel bevonultak a hallba. Az utcai járókelők, majd beljebb, az előcsarnokban az itt-ott lézengő, szállodai vendégek megálltak, utánuk fordultak, s hirtelen elszótlanodva, szánakozó arccal figyelték a komoran lépegető, jól megtermett férfiakat, kiknek egészséges arcszíne, választékos ruházata s kimért mozdulatai illőn összejátszottak a hall szökőkútjával, délszaki pálmáival és nagystílű, előkelő bútorzatával; itt-ott a részvét egy-egy tapintatos halk szisszenése hallatszott hátuk mögött. A lovasok – tíz-tizenketten lehettek – befordultak a jobb oldali főfolyosóra, néhányan közülük itt újra felkapaszkodtak teherhordóik hátára; látnivaló volt, hogy ők is az előadás színhelyére igyekeznek. A portás utasítására – új portás volt, G. A. nem ismerte – a szálloda személyzete a hall bútorzatából karosszékeket és lábzsámolyokat szállított le a pincébe; egy majolikavödörben pompázó nagy legyezőpálmával is megpróbálkoztak, de némi tanakodás után visszavitték helyére,

s egy nedves flanellronggyal gondosan letörölték leveleiről a port.

– Uram, egy dús örömhírem van az ön számára – mondta G. A.-nak a komornyik, aki mint rendesen, most is a hallban várta meg. – Leone úr személyes jelenlétével fogja megtisztelni előadását.

– Kitüntető – mondta G. A. – Ezek szerint még szabadlábon van?

– Csakúgy, mint ön, uram – mondta a komornyik. – De miért is ne volna? Ha jól emlékszem, perének tárgyalását bizonytalan időre elnapolták, s tudtommal még nem tűztek ki újabb tárgyalást, bár ez természetesen minden pillanatban megtörténhetik. Persze, ez sem volna akadálya annak, hogy az ön lebilincselő előadásait meghallgassa, feltéve, hogy önnek még kedve és módja lenne ezek megtartására.

– Kedvem?... Módom?... – mondta G. A. – Miért ne lenne?

– Ki láthat a fortélyos jövőbe, uram? – mondta a komornyik, vizsgálódó tekintetét, mint egy nedves ujjlenyomatot G. A. arcára tapasztva.

– Honnét tudja, hogy Leone úr eljön? – kérdezte G. A.

– Már itt van, uram – mondta a komornyik. – A maga feltűnést kerülő, szerény módján az előadóterem legsötétebb sarkában foglalt helyet, aminek következtében nyomban a figyelem központjába került.

Minthogy a hatalmas karosszékek leszállítása a kanyargó, szűk csigalépcsőn, majd elhelyezésük a túlzsúfolt helyiségben sok munkába s időbe került, G. A. csak nagy késéssel, alkonyattájban kezdhette el előadását. Erzsébet, szokásától eltérően ezúttal közvetlenül a lába előtt, Szilvia szomszédságában kuporodott le a földre; innét szemmel tarthatta, már amennyire a sötétség engedte, a helyiség túlsó végében, a sarokban szerényen meghúzódó Leonét; nagy, fekete szemének ijedt, kíváncsi

felvillanásai nyomjelző fényként mutatták figyelmének irányát. Mögötte széles félkörben a karosszékekben nyugtalanul fészkelődő lovasok ültek, szuszogva, lehajtott fejjel. Larra igazgató ismét a túlsó ketrecben gunnyasztott, múltkori helyén. – Mi teszi nálunk, külföldön oly vonzóvá az életet, hölgyeim és uraim? – kérdezte G. A. előrehajolva hintaszékén. Hangja ezúttal mintha ideges izgalmában kissé eltompult volna, halántéka erősen lüktetett. – Mi teszi nemcsak elviselhetővé, de kívánatossá, sőt oly ellenállhatatlanul szórakoztatóvá, hogy minden józan ész ellenére nálunk, külföldön az emberek szeretnek élni? Mi a magyarázata az ízlés és az ítélőképesség e durva eltévelyedésének? Mi teszi az embereket nálunk kivétel nélkül vidámmá s megelégedetté? A szabadság, hölgyeim és uraim! Az embernek az az elévülhetetlen joga, melyet társadalmi rendünk tételes törvényekkel biztosít, hogy szabadon választhat jólét és nyomor, vezérség és szolgaság, öröm és szenvedés, sőt, tovább megyek, egészség és betegség között, melyek, úgy mondják, szintén a közérzet fontos alkatelemei. Nálunk mindenkinek joga van arra, hogy szabad választása szerint megbetegedjék, vagy fordítva, hogy meggyógyuljon, s ha valaki nem kedveli a változatosságot, akár holta napjáig betegágyában vesztegelhet, és senki illetlenül incselkedni ezért nem fog vele, mi több, a törvény sem kényszeríti arra, hogy kedve ellenére meggyógyuljon, vagy ellenkezőleg, hosszabb vagy rövidebb ideig pompás egészségnek örvendjen. Oly kényesek vagyunk ebbeli szabadságunkra, hogy sokan közülünk inkább elevenen megrothadnak tetves betegágyukon, hogysem kedvük ellenére az egészséges ember vidáman csapongó, gondtalan életét éljék, s még kikeletkor sem éreznek lelkiismeret-furdalást a rügyező, bimbózó, virágba boruló természet láttán. Több alkalommal magam is szemtanúja voltam, amikor az ilyen emberek egy napsütötte májusi reggel csak egy pillantást vetettek a világra, majd

egyet legyintettek, s a falnak fordultak. A társadalomtudomány, mely számon tartja az emberiség minden külszíni fodrozódását, és felrajzolja bámulatos lelki görbéit, nem egy olyan esetet ismer, amikor egyik-másik embertársunk hirtelen behunyta szemét és elméjét, és kakaskukorékolásra emlékeztető, élénk szavát hallatva, hátat fordított a véleménye szerint túlságosan egészséges világnak. Gumicellájából azontúl csak csendes gügyögés jelezte, hogy beéri a maga társaságával. Nálunk, külföldön, a kielégülés csigalépcsője tetőtlen és végejárhatatlan, ki az egyik kanyarnál állapodik meg, ki a másiknál, de van, aki forgószél módjára kereng föl- és lefelé s attól üdvözül. Hölgyeim és uraim, mint már előző előadásaimban is többször említettem, az az életelvű bölcselem, mely társadalmi rendünk sziklaszilárd, megrendíthetetlen alapja, mindenkinek a teljes egyéni szabadságot biztosítja a maga és embertársai szórakoztatására. Gondos nevelő munkával, semmi fáradságot nem kímélve már leszoktattuk az embert arról az egyoldalú s ostoba igyekezetéről, hogy boldog kíván lenni, s azóta az unalom együgyű uralmának végleg befellegzett nálunk. Szabadok vagyunk, hölgyeim és uraim, s ki-ki úgy szórakozik, ahogy tud, azaz a legjobban. Aki szűkös életre áhítozik, annak éppoly bő választéka van, mint aki jól akar élni; hogy az előbbi esetre néhány példát említsek, teszem, önző érdek nélkül meglopjuk egyik tehetős felebarátunkat, vagy teljesen alaptalanul megrágalmazunk egy magas rangú állami tisztviselőt, pl. egy államtitkárt vagy rendőrfőkapitányt, vagy egy önzetlen rablógyilkosságot követünk el – minden ilyen esetben a nagylelkű társadalom nyomban segítségünkre indul, s egy hosszú börtönbüntetéssel, kemény fekhellyel s böjttel szigorítva, hozzájárul vágyaink teljesítéséhez. Vannak habozó, határozatlan természetű emberek, aki nem ismerik saját szükségleteiket; ezeknek a társadalom félúton eléje siet, s mint egy kis darab, jóízű

szalonnával az egérfogóban, megkísérti őket egy gyanús, de alapjában véve ártatlan államtitkárral vagy rendőrfőkapitánnyal, vagy egy mértéktelenül elhízott, csámcsogó úriemberrel, aki tetszetős éhbérért szolgálatába fogadja őket – majd türelmesen megvárja, míg pártfogoltja amazt meg nem rágalmazza s emennek fel nem metszi a hasát. Egy-egy ilyen jól sikerült lelki elemzés után a legbizonytalanabb ember is felismeri igazi természetét. Ismétlem, hölgyeim és uraim, nálunk a választás szabadsága korlátlan. Már a gyermek is maga szabja meg jövendő életpályáját, s választását gondos szülei odaadóan gyámolítják: édesanyja már karonülő korában kora reggel kiviszi az utcára, s néhány magyarázó szó kíséretében megmutatja neki a sarki koldust s fölötte az irodája ablakában könyöklő pénzügyminisztert: a gyermek kedvére válogathat a két munkahely között. A miniszter ivadékai gyakran a sarki kolduslétre vágyakoznak, emennek kisdedei pedig a miniszter íróasztala mellé: választásuknak mi sem áll útjában. A koldusfinak csak egy szavába kerül, s máris több dajkát, nevelőt és oktatót fogadnak melléje, mint ahány jó falatot nyelt addig életében, az úrfi pedig szülői áldások kíséretében nyomban elfoglalja helyét a sarokkő mellett. Minthogy a gyermeket joggal nevezzük az emberiség legdrágább kincsének s a jövő zálogának, szabadságát oly éberen tiszteljük, hogy ha történetesen megneheztelne szüleire – ami mozgalmas korszakokban, pl. gazdasági válság idején, vagy háborúban, forradalomban sűrűn megtörténik –, bátran megtagadhatja őket, sőt már a méhmagzat is kinyilváníthatja azt az óhaját, hogy nem kíván megszületni, s ezt a kérését is teljesítik. Bár az apagyilkos gyermekeket ma még nem nézik jószemmel, a lélektan szűnni nem akaró magyarázatokkal siet segítségükre, s úgy látom, nálunk, külföldön, már közeleg az idő, amikor a társadalom kétoldali szabad egyezséggel békét köt velük, feltéve, hogy feleségül veszik édes-

anyjukat. Hölgyeim és uraim, nálunk külföldön az embernek van miért élnie! A szabadság honában az élet csupa édesség, merő szórakozás. Kunyhóban, palotában, bérházakban és villákban, barlanglakásokban, kolostorokban és katakombákban, erdőn, mezőn, az Alpesek lejtőin és a ziháló tenger partján, felhőkarcolókban és kalyibákban, az eszméletlen sivatag homokján s a tájfunok tölcséreibe zárva vagy egy albérleti szobában vagy egy sziklaerőd kazamatáiban vagy egy miniszterelnöki szalonban vagy a lövészárokban, mindenütt egyformán szabad az ember, hisz érett megfontolás után maga választotta meg helyét s ha betelt vele, bármelyik pillanatban becserélheti egy kívánatosabbra, albérleti szobáját egy másikra, a javítóintézetet dologházra, a cselédszobát bordélyra, sőt, a bordélyt – egy szavába kerül – egy grófi lakosztályra, vagy fordítva. Ivarszerveink tengelyén különösképp sokfelé foroghat az ember nálunk, külföldön. De egyébként is szabadon megjátszhatja kedvének minden változatát, a kövér ember lefogyhat, ha úgy óhajtja, de ugyanúgy leadhat súlyából a zsoké vagy az útkaparó s a vasöntő is, a bankigazgató meghízhat, a szántövető paraszt meggörbülhet, a napidíjas írnok megvakulhat, senki egy rossz szót nem szól nekik, egy szemrehányást nem hallanak, ellenkezőleg, környezetük tiszta szívvel örvendve figyeli vágyaik gördülékeny teljesítését. Ha valaki minden ereje bevetésével arra áhítozik, hogy gyomorfekélyre s lúdtalpra tegyen szert, elmegy pincérnek, s nem ritka az olyan eset, amikor az illető már tizenöt-húsz év múlva, java férfikorában eléri élete célját. Tüdővészt, szívbajt, véredény megbetegedéseket minden nagyobb nehézség nélkül, számtalan úton-módon simán be lehet szerezni, s ha valaki tegyük fel, már gyerekkorában, kicsiny ágyában, elalvás előtt egy szórakoztató vese- vagy vesemedencegyulladásról ábrándozik, ébredés után csak egy szót kell szólnia szerető édesanyjának, s az jó előre

gondoskodni fog arról, hogy idejében elszegődhessék egy ólombányába. Aki angolkórral óhajtja vidítani magát élete folyamán, az már karonülő csecsemőkorában el fogja kerülni a kedvtelésére kárhozatos ibolyántúli napsugarakat, aki májzsugorodással, az egész keresetét jóízű pálinkákra fogja költeni, a cukorbaj kedvelői pedig a tőzsdén vidáman játszadozva várják be, hogy az árfolyamok lezuhanjanak és cukortükrük megemelkedjék. Határtalan az ember szabadsága nálunk, külföldön, hölgyeim és uraim! Minden vágyát kielégítheti s mindegyiket akár meg is fejelheti az ellentétével, az is teljesül. Ha egy tisztes kereskedő gyarapodni óhajt, kedvére gyarapodhatik, s ha újra meg akar fogyatkozni, mi sem akadályozza meg abban, hogy tönkremenjen, aki miniszter kíván lenni, kinevezteti magát, s ha elunja a hon szolgálatát, csak egy szavába kerül s megbukik, a közkatona hajlama és ízlése szerint él vagy hal a hazáért, a tábornok pedig, ahogy úri kedve tartja, hol győz, hol vereséget szenved s mindkét esetben kitüntetik. Ismeretesek oly előkelő lelkivilágú politikusok és szélhámosok, kik olykor estefelé, hálószobájuk magányában, egy virrasztólámpa csöndes fényénél tenyerükbe hajtván fejüket, behunyt szemmel, hosszan eltűnődnek életükön, és durva, világi sikereiket megelégelvén, hirtelen lelepleztetik magukat. Vannak szeszélyes kedvű kalandorok, akik mint egy hajóhintán, villámsebességgel közlekednek jó- és balszerencséjük között, ma egy bankházat alapítanak, holnap egy új vallásfelekezetet, majd egy idő múlva az utcasarokra vágtatnak, alamizsnát koldulni; itt is, ott is egyforma tisztelettel fogadják kedves szeszélyeiket. Társadalmi rendünk oly elmésen van megszerkesztve, hogy a siker mindenki számára eleve biztosítva van, mind a felemelkedésben, mind a hanyatlásban, sőt a teljes megfeneklésben is, kinek-kinek kívánsága szerint. Mindenki oly szabadon ér-

vényesülhet, hogy szabadságával, ha akarna, sem tudna visszaélni. De miért is akarna?

Hölgyeim és uraim, nálunk, külföldön a társadalmi együttműködés a tapintat valóságos mesterműve. Mindenki ott áll a magaválasztotta helyén, s azt szenvedi el, amihez épp kedve van, azaz, ami a legjobban szórakoztatja. Szabadságunkkal arányban hatalmunk is korláttalan, magától értetődik. Ki arra használja fel, hogy úr legyen, ki arra, hogy szolgáljon. Mindkét változatnak megvannak a maguk szenvedélyes hívei, kik úgy szeretik egymást, mint a galamb a tiszta búzát. Ne tekintsék a hazaszeretet elfogult őrjöngésének, ha azt állítom, természetesen kellő fenntartással, hogy nem tudnak meglenni egymás nélkül. A rabszolga nem tud meglenni a rabszolgatartó nélkül, ősi hagyományaink tanúsítják. A nép nem tud meglenni a mindenkori uralkodó osztály nélkül, és fordítva. A cseléd nem tud meglenni az úr nélkül, az úr a cseléd nélkül. A bérmunkás nem tud meglenni a gyáros, a gyáros a munkás nélkül; oly álomszerű szenvedéllyel vonzódnak egymáshoz, mint igaz szerelemben a férfi és nő. A zsellér nem tud meglenni az ispán nélkül, nyomorultan elpusztulna. A rab nem tud meglenni a porkoláb, a porkoláb a rab nélkül, mindegyik énjének jobbik felét tiszteli a másikban. A hivő nem tud meglenni püspökök, érsekek és bíborosok nélkül, kiket mintha maga Isten teremtett volna lenge szükségletei fedezésére. A püspökök, érsekek és bíbornokok nem tudnak meglenni Isten nélkül, a bizonyosság a bizonytalanság nélkül. Az adós nem tud meglenni hitelezője nélkül, az áldozat nem tud meglenni gyilkosa nélkül. Hiába átkozná el sorsát időleges elmezavarának egy rokkant pillanatában, a vádlott nem tud meglenni az ügyésze, a megrágalmazott a rágalmazója, a halálraítélt hóhéra nélkül. A szelíd birkanyáj nem tud meglenni számadó juhász, a csürhe kanász, a vágómarha mészáros, az ember ember nélkül. Höl-

gyeim és uraim, valamennyien hatalmunknak teljes, kíméletlen latbavetésével küzdünk azért, hogy vagy uralkodhassunk vagy szolgálhassunk, ki-ki ízlése szerint; aki pedig a változatosságot kedveli, az nem sajnálja a fáradságot, s időnként felcseréli az egyik állapotot a másikkal, s tolvajból zsandár vagy újságkihordóból milliomos lesz, vagy fordítva, felperesből alperes, közvádlóból vádlott, a fegyintézet igazgatójából pedig – ha minden erejével, bölcsességével, ravaszságával s leleményességével utánajár, s egy kis szerencséje is van – saját intézetének fegyence. Őszinte igyekezettel mindenki a legmagasabb csúcsról is felfeszülhet a keresztre. Mert a hatalomról való lemondás a lelki végeredmény tekintetében azonos a hatalom gyakorlásával, mint ahogy önök, hölgyeim és uraim, egykor az emberi történelem végpontján a gyönyör apró sóhajaival és sikolyaival lemondtak volt a civilizáció áldásairól, s azzal jutottak túl rajtuk. Bizonyság rá szép városuk körül a végeláthatatlan ócskavastelepek, a termelés és fogyasztás e hatalmas síremléke, a saját farkába harapó óriáskígyó bájos példázata.

G. A. egy pillanatra elhallgatott; észrevette, hogy izgalmában bakot lőtt. Hallgatósága a leplezetlen bók hallatára fészkelődni kezdett, elpirultak zavarukban, feszengve ide-oda forgolódtak helyükön. A közvetlenül előtte ülők leszegték fejüket, mintha szégyenükben nem mernének a szemébe nézni, némelyik tiltakozva önkéntelenül felemelte kezét. A villanykörte hirtelen kialudt. Csak néhány pillanatig tartott a sötétség, épp annyi ideig, hogy a közönség tapintatosan, G. A.-ra meg nem szégyenítő módon elrejthesse zavarát; mire ismét kigyulladt, már visszazökkentek régi testtartásukba, újra felemelték fejüket, G. A.-ra mosolyogtak. A villanykörte egyet pislákolt, még egyszer kialudt. A túlsó ketrecből halk vízcsobogás hallatszott; úgy látszik, egy vízvezetéki cső kirepedt vagy a tömítése meglazult, s vékony, majd egyre vastagodó sugárban kicsur-

gatta a vizet a betonpadlóra. A sötétben hallani lehetett, amint a vízsugár előbb keményen a padlóra fröccsen, majd egy idő múlva már terjengősebben, s egyenlőtlenül locsogva és bugyborékolva, az alatta terjeszkedő tócsába ömlik. Itt is, ott is elfojtott nevetés hallatszott. – Milyen kellemes helyiség! – mondta valaki félhangosan, meglepetten, az őszinte elragadtatás hangsúlyával. – Ilyen szórakozást is ismernek külföldön? – kérdezte egy szelíd leányhang a sötétben, közvetlenül G. A. háta mögött. – Úgy értem, uram, ilyen egyszerű kedves szórakozást, amikor az ember épp csak összekulcsolja a kezét az ölében, és csöndesen elmosolyodik?

– Esetleg hangosan el is neveti magát – mondta egy másik női hang, a túlsó helyiségben –, mert a víz egyenesen a nyakába ömlik, s az ember meglepetésében lélegzet után kapkod és nevet. A váratlan örömök mindig a legkiadósabbak.

– Tiszta víz vagy szennyvíz, asszonyom? – kérdezte egy férfihang.

– Azt hiszem, tiszta víz – mondta az előbbi női hang. – Állaga, szaga és hőfoka után ítélve, tiszta, jéghideg víz. Épp az a mulatságos, hogy ráadásul még sötét is van, s az ember vaktában több feltevést is megkockáztathat, s már előre örülhet felsülésének.

– Én még a magam kárán sem szeretek nevetni – mondta egy újabb női hang –, nemhogy a másén. Engem legjobban az elemek önzetlen háborgása mulattat, teszem, ha éjszaka egy lakatlan házban reped meg egy vízvezetéki cső, s a víz önelégülten s ostobán kifolyik a pinceablakon. Ha emberrel dévajkodnak az elemek, az megfélemlít. Persze, a félelmemen is jól elszórakozom.

– Ha történetesen mégsem tiszta víz volna, hanem szennyvíz – mondta a férfihang vidáman –, akkor a hölgyeknek holnap lesz mit mosniuk. Véleményem szerint a női testnek egyik

legszebb mutatványa, mikor a hölgy feltűrt ujjakkal s felcsípett szoknyával a mosóteknő fölé hajlik, s kipirulva néhány finom izzadságcsöppel a kis orra alatt rámosolyog a habzó szennyvízre.

– Külföldön is szépek a hölgyek, uram, amikor a mosóteknő előtt állnak? – kérdezte egy másik férfihang.

– Szépek vagy rútak, választásuk szerint – mondta G. A. – Mint az előbb kifejtettem, nálunk, külföldön az ember korlátlan ura önmagának.

A lovasokra való tekintettel, akiknek fényűző élethez szokott idegei kíméletre szorultak, néhány gyertyát hoztak le a pincébe a kialudt villanylámpa pótlására, s félkörben a lovasok elé állították őket. A libegő lángocskákból egy kis fénykoszorú vette körül G. A. hintaszékét, mögötte ugyancsak félkörben, a lovasok zsíros, pirosan megvilágított arckoszorúja verejtékezett. Legtöbbje félig vagy egészen lehunyt szemmel ült, vaskos kezeit ölében összekulcsolva, s mint aki kötelességét teljesíti, időnként gépies mozdulattal feljebbráncigálta kövér combján az élesre vasalt nadrágot; teherhordóik, a zsámollyal hónuk alatt, karosszékeik mögött álltak. A szokatlan világosság felébresztette a falmenti ágyon szunyókáló id. Larrát; nagyot ásított, s felkönyökölve, apró gyulladt szemével kíváncsian bámult a lovasokra. – Kik ezek, gyermekem? – kérdezte egy mellette ülő fiatal lánytól. – Ezek is külföldiek?

– Nálunk, külföldön sem ismeretlen dolog a tapintat, s a nyomában járó csöndes elégedettség – mondta G. A. hangosan, hogy újra összeterelje a szétszóródó figyelmet. – Régente a hatalom ügyszerető s élveteg gyakorlása csakúgy, mint a hatalomtól való nyájas vagy durcás lemondás gyakran rikító, mondhatnám durva színhatásokat eredményezett, mint például, amikor a vértanú fellépett a máglyára, s lángoló hajzatának és húsának ijesztő büdösségét terjesztve, elégettette magát,

vagy amikor egy nemzet idegen járomba óhajtotta hajtani fejét, s e célból vereséget szenvedett a harctéren, tízezernyi véres halott hátrahagyásával, vagy amikor egy féltékeny szerelmes leharapta kedvese orrát, levágta fülét és kitépte nyelvét, hogy senki másnak a szívében ne ébreszthessen illetlen gerjedelmeket. E látványos jelenetek idővel annyira megterhelték az emberiség idegeit, melyek mind nagyobb kíméletre s gyöngédségre vágytak, hogy végül is a hatalom gyakorlásának s elszenvedésének egy új formáját kényszerült kitalálni. E találmány, hölgyeim és uraim, az elme egyik legtündökletesebb felfedezése: a pénz- és váltógazdaság. Vele egy csapásra helyreállt a földön a tapintat, a szelídség s az ízlés uralma. Egy egyszerű, kedves mozdulat, hölgyeim és uraim, egy pénzösszeg átadása, illetve átvétele félreérthetetlenül kinyilvánítja, s egyben teljesíti a két szemben álló fél óhajait, s tökéletesen pótolja a férfiököl, a kard, a lassan vagy gyorsan ölő mérgek, a máglya, a kínzókamra kezdetleges, durva munkáját. Amióta mindenkinek van, illetve nincs pénze, azóta a fejedelem s az alattvaló, az úr és a szolga, a bíró és a vértanú pontosan megértik s oly előzékenyen kiszolgálják egymást, mint soha azelőtt, s a jóízlést sértő, durva színjátékok szinte teljesen kivesztek a földről, kivéve természetesen olykor egy-egy háborút, melyet a látványosságokat kedvelő, műveletlen tömegek kedvéért szoktunk megrendezni, a finomabb lelkivilágú emberek kirekesztésével. Nálunk, külföldön, ha egy ember sunyi nevetéssel átadja utolsó pénzét egy úriembernek, ezzel a látszólag semmitmondó kis mozdulattal egyszerre feltárja egész lelkivilágát. A társadalom nyomban meg is érti, segítségére siet, s élete végéig illően gondoskodik szükségleteiről: megfelelő számú és minőségű teljesíthetetlen kívánságról, s a szükséghez képest esetleg tüdővészről, idegbajos ivadékokról s közveszélyes munkakerülés címén kiszabott börtönbüntetésekről is. Ha egy hölgy

vágyik lelki tisztulásra, nem kell hosszan tartó, véres szerelmi játékokba bocsátkoznia, hanem egy rövid kis mozdulattal egy pénzösszeget vesz át ágyastársától, aki kérésére – alighogy a reggeli ködben kilépett a szálloda kapuján – már a legközelebbi őrszobán feljelentheti titkos kéjelgés miatt. Ha ellenben uralkodni óhajt a hölgy, több alkalommal vesz át kiadósabb pénzösszegeket ágyastársaitól, ugyancsak egy-egy szaggatott kis mozdulattal, s ily módon könnyűszerrel megkímélheti magát attól a megszégyenítéstől, hogy a férfiak lovagi tornákon vagy a vívóteremben vérüket ontsák érte. Ha férfi, teszem, egy gyártulajdonos óhajt uralomra kerülni, hálás munkásainak mindig valamivel kisebb pénzösszegeket nyújt át, mint amennyire szükségük van, s páncélszekrényének annyival nagyobbakat; a hatalom gyakorlásának sokkal nyájasabb formája ez, mint a keresztes hadjáratok, az útonállás vagy az inkvizíció, mint ahogy a művelt ember számára élvezetesebb egy jól kamatozó részvény vagy államkötvény egy rabszolgánál, a tigrisbőr pihentetőbb a tigrisnél, még az öngyilkosság is szórakoztatóbb számára a gyilkosságnál. A pénz az emberiség megváltója, hölgyeim és uraim. A pénz nemcsak hogy megszelídíti az aljas állati ösztönöket, de magasabb szinten megfelelően helyettesíteni is tudja őket. Az átadott s átvett pénzösszeg a felebaráti szeretet és a jó modor legbiztosabb záloga. Eltekintve az anyaméhben töltött rövid időtől, amikor saját, a magzatvízben úszkáló haját falja fel, manapság már a gyermek is pénzen szerzett táplálékon hizlalja magát gömbölyűre, fehérre és tapintatosra, s ha egy csillogó arany vagy ezüst pénzdarabot nyújtanak át neki, egy hatalmas jelképes mozdulattal nyomban a szájába kapja. Örvendő gügyögése, melyet ilyenkor hallat, egész eljövendő életének gyönyörű nyitánya, kivéve azt a sajnálatos esetet, amikor a pénz a torkán akad és megfullad. A pénznek felséges jó íze van, remek szaga, színe,

tapintása és alakja van, a pénz sima, kerek, egyenes, szögletes, kemény, a pénz magas, alacsony, lágy, folyékony, tömör, a pénz harsány és néma, forró és hideg, hajlékony és merev, tüzes és tűzálló, megrendítő és rendíthetetlen, a pénz minden bánattal és örömmel összetéveszthető, a pénznek feledhetetlen arca van, amely minden emlékezetből kihátrál, a pénz egy befejezhetetlen remekmű, a pénz az ős-sejt másolata, melyet a tenger kiokádott a partra, a pénz egy félbehagyott, szörnyű szívműtét egy fel nem épült kórházban. Ha valaki egy nagyobb pénzösszeget tesz a zsebébe, s kimegy az utcára, az emberek vastag szőrmebundáján át is megérzik rajta a pénz pompás illatát, s pillanatok alatt kisebb csődület keletkezik mögötte, mely lábujjhegyen, tisztelettudón követi, a házak ablakai is megtelnek a kíváncsian szimatoló lakókkal, a neveletlen kisdedek ujjal mutogatnak rá, s mindig akad ilyenkor egy-egy szegény sorsú hajadon, akinek meghatottságában könnybe lábad a szeme, s a szőrmebundás úr lelki üdvéért misét mondat a lakásához legközelebb eső plébániatemplomban. Egy-egy nagyobb pénzösszeg, betlehemi csillagként, tiszta, téli fényével, némán mutatja az utat a jászol felé. Szerényebb pénzösszegek is mint megannyi nagyítóüveg megnövesztik a kistermetű valóságot, egy-egy magányos, nagyobb címletű bankjegy röntgensugarainál pedig még felebarátaink veséjébe is be lehet tekinteni. A pénz hangfogója a szenvedésnek, mely mindeddig emberhez méltatlan sikolyokkal sikoltozott. A pénz az öröm prizmája. A pénz feltalálásával az emberiség megtette az első lépést lelki felemelkedése felé, s azóta pörgőcsiga módjára önmaga körül forogva, szélsebesen fejlődik. A pénz általános elterjedésével ma már mindenkinek módjában áll, hogy lemondjon róla. Hölgyeim és uraim, merem állítani, hogy a pénz hiánya nálunk, külföldön gyakran választékosabb élvezeteket szerez, mint a pénz birtoklása; ezzel magyarázható hiányának

közkedveltsége is. A pénz hiánya fogékonyabbá teszi az embert a lét felcsigázott árnyalatai, a máj- vagy a bélrák, a bujakór, a vészes vérszegénység, a hátgerincsorvadás, sőt még a szívbaj egyszerűbb változatai iránt is, s ilyenkor az emberiség néha még meg is szánja önmagát, ami ritkán esik meg vele, s nyilvánvalóan az emelkedett ízlés jele. A művelt ember ma már mind jobban húzódozik az úr és a jobbágy régente oly népszerű, mutatós összjátékától, a kerékbetörés, a felnégyelés, a keresztrefeszítés, a máglya, sőt ezeknek újkori változataitól, a lincseléstől s a villanyszéktől is, egy jobb bankigazgató például ma már a világért sem engedné meg, hogy könyvelőjének kiszúrják a szemét, ha rosszul vezetett egy folyószámlát, vagy hogy pénztárnokának csuklóban levágják a jobb kezét, ha elsikkasztott egy kisebb pénzösszeget. – Nem, uraim – mondaná, kezét halántékára szorítva –, az önök követelései mértéktelenek, nincs módomban teljesíteni őket. – Megteszi majd néhány évi börtön is, a járulékos gyomorsüllyedéssel, tüdőbajjal, szív- és kedélybetegségekkel. – Az ember ízlése feltartóztathatatlanul finomodik. Nagy, csillaghányó összeütközéseinek közvetlen látványa helyett ma már jobb szereti az első kézből, sőt másod-harmadkézből nyert értesüléseket az eseményekről, a véres ütközetek helyett ezek átlényegült leírását, tömegszerencsétlenségek helyett az egyéni balesetek apró híreit. A művelt ember manapság már-már irtózik a vértől, s nemcsak a magáétól. A szenvedés már csak olvasmányban élvezetes számára, igaz, hogy megköveteli aprólékosan részletes, természethű leírását. Ma már egyre ritkább az olyan művelt ember – bármily különlegesen hangzik is –, aki megbecsülné a maga természetnagyságú szenvedéseit, s helyettük ne olvasna szívesebben könyvben vagy újságban a más ember balsorsáról, még ha ez itt jóval fátyolozottabban mutatkozik is. A művelt ember már-már úgy tartja, hogy a szenvedés a való életben

élvezhetetlen, és csak áttételekben gyönyörködtető, mint ahogy a hatalom gyakorlásának is csak hasonlóan tapintatos, rejtett formáit kedveli. Egy kisebb pénzösszeg átnyújtása ellenében a könyvkereskedésben vagy a kölcsönkönyvtárban a művelt olvasó egy egész életre való szenvedésben gyönyörködhetik, személyes kockázat nélkül. Bátran állíthatjuk, hogy ma nálunk, külföldön a műveltség és a pénz örökszép fogalmai már szinte azonosultak. Hölgyeim és uraim, nem túlzok, ha azt mondom, hogy a pénz az emberiség áldása. S ha meggondolják, hogy karöltve másik nagy külföldi találmányunkkal, a hazugsággal, mennyi tenger szórakozásra nyújt alkalmat, talán vissza is fognak riadni attól, hogy elkísérjenek hazámba. A jóból is megárt a sok. Képzeljük el a hazugságnak megszámlálhatatlan változatát, ugyanígy a pénz felhasználásának is, s hogy e sok milliónyi változat egymást ölelve s egymással folytonosan párt cserélve hány újabb változatot szülhet!... az ember szeme káprázik ekkora bőség láttára. Képzeljük el a legegyszerűbb esetet, azt, hogy valakinek van pénze, s azt hazudja, hogy nincs, vagy nincs pénze, s azt hazudja, hogy van, ez az egyszerű, kedves, kis cselgáncs is mennyi mulatságos találgatásra ad alkalmat a meghazudottnak, mennyi vidám fejtörésre, csintalan ötletre, bohó töprengésre, jóízű éjszakai virrasztásokra s vég nélküli magányos kacagásokra az őrület üres tükre előtt. Az ember – ha e kérdésen hosszabban eltűnődik – végül is vérben forgó szemmel, fejét két öklére támasztva a világmindenség rejtélyével találja magát szemközt. Miért hazudja némelyik ember, hogy szereti a pénzt? Meg lehet erre felelni? Miért követnek el – nyilvánvalóan kedvük és meggyőződésük ellenére – minden tőlük telhetőt, hogy minél gömbölyűbb pénzösszegekre tegyenek szert? Miért kínlódnak arcuk verejtékében, éjt nappá téve, hogy több pénzük legyen, mint felebarátaiknak, holott otthonukban, a négy fal csöndes magányában, kígyó-

szerűen megvonaglanak az undortól, ha páncélszekrényükben megpillantanak egy kisebb vagy nagyobb pénzösszeget? Miért fáradnak némelyek haláluk napjáig, hogy megkeressék mindennapi kenyerüket? Miért a gazdag ember hazudja, hogy nincs pénze, s a szegény hogy van? Miért hazudja a kereskedő különösen ihletett pillanataiban, hogy neki is többe van, s miért hallgatják el az államfők, hogy adófizető, hű népük szeretetében nagyobb kincset bírnak minden más földi halandónál? A gondos családfő miért hagyományozza vagyonát gyermekeire, holott többnyire rajongó szeretettel csüng rajtuk? A koldusszegény ifjú minden józan ész ellenére miért gazdag lányt vesz feleségül, már ha adják? A királykisasszony miért a legkisebb királyfihoz megy férjhez? A szép szelíd apácák miért jegyzik el magukat a dúsgazdag túlvilággal? A tanítvány jobb meggyőződése ellenére miért adja el mindennap harminc ezüst tallérért mesterét? S miért hazudják némelyek, hogy nem szeretik a pénzt? Nagy városainkban ezrével, tízezrével látni kezetlen, lábatlan, világtalan koldusokat s nyavalyatörősöket s eskórosokat s rosszsebeseket, de munkabíró, épeszű, bár hiányos öltözetű férfiakat és asszonyokat is, akik egész bandzsító testi valójukkal azt a látszatot igyekeznek kelteni megtévesztő természethűséggel, hogy megvetik a pénzt, s lélekbúváraink hiába töprengenek azon, vajon mi készteti őket e délibábos mutatványokra. Vannak közöttük, akik a nagyobb hitelesség kedvéért nyílt utcán hangosan sírva fakadnak, vagy görcsökben rángatódznak, vagy összeesnek és kimúlnak. Nyilvánvaló, hogy embertársaik megtréfálása és felvidítása a céljuk, mi egyéb lehetne? De miért választják a szórakoztatásnak épp ezt a végletes, önemésztő műfaját, amely talán nem is mindig felel meg érdekeiknek? Fejük fölött, elmebajuk szellőző nyílásában talán egy másik világ forog, melynek fényjeleit még maguk sem értik? Nézik, nézik, s nem tudják kibetűzni.

Hölgyeim és uraim, elkalandoztam a tárgytól, engedelmet kérek. Bárhogy nézzük, a pénz – mint már említettem – az emberiség legnagyobb jótevője. Lehetetlen meghatottság nélkül beszélni róla. Hallgatni róla még nehezebb. A pénz nem az, aminek látszik, s ez legnagyobb varázsa. Hiába munkálkodik a természet hangyaszorgalommal az idő kezdetétől fogva, a pénzhez fogható remekművet nem tudott teremteni. A pénz mindennek az ellentéte, ami van. A pénz mindennek a tagadása. Tagadja a szépséget, a jóságot, a szeretetet, az emberek azért hisznek bennük. Tagadja az ártatlanságot, noha ez megkísértése nélkül is elbukik. Tagadja az emberi gonoszságot, mint ahogy a beteg előtt eltagadjuk gyógyíthatatlan betegségét. Tagadja a bűnt, hogy senki fel ne oldoztassék. Tagadja az időt, és tagadja a teret. Tagadja az életet, és tagadja a halált. Tagadja az utolsó ítélet éjszakáját is, mely mint egy kígyó rá fog tekeredni a földre, pofájában az utolsó falás világossággal. Lehet ma tagadás nélkül élni, hölgyeim és uraim? Mondják, volt egyszer egy ember, aki esztelen vakmerőségében még a pénz létezését is tagadta. Ezt az embert azok, akiknek volt pénzük s azok, akiknek nem volt, kétfelől megrohanták, kettétépték és megették. Azóta nyoma veszett.

G. A. ezúttal korábban fejezte be előadását, a szokottnál szórakozottabbnak s fáradtabbnak érezte magát.

G. A. hátrafordult, s a halványan lobogó gyertyafényben tekintetével megkereste Leonét; ez lehajtott fejjel, szerényen leejtett vállakkal maga elé bámult a földre, szemlátomást annyira elmerülve gondolataiban, hogy a rászegeződő, élénk tekintetre sem rezzent fel. A csöndben hallani lehetett a megrepedt vízvezetéki cső egyhangú csorgását; a víz már teljesen belepte a szomszéd helyiség padlóját, s több keskeny gyertyafényes patakban az innensőbe is beszivárgott, az egyik csík egyenesen a lovasok lába elé állított gyertyatartók felé folyt. Minthogy a hallgatóság, nyilván a különleges vendégek iránti részvéttel teljes tiszteletből, arra várakozott, hogy ezek elsőnek szóljanak hozzá az előadáshoz, szokatlan hosszú csönd keletkezett; a lovasok szótlanul leszegett fejjel a feléjük kanyargó patakocskát, a körülöttük ülők pedig ezek veszélyeztetett, fényes csizmáit figyelték, melyeket a víz néhány perc alatt el fog érni. Ireneusz úr, aki mint a csoport vezetője s egyik legtekintélyesebb tagja, vastag bőrkabátjában a félkör közepén ült, fejét lassan ide-oda forgatva, tűnődő tekintettel, hosszan nézegette komoran hallgató társait, majd egy meggondolt mozdulattal levette fejéről széles karimájú, fekete bársonykalapját. – Kedves barátaim – mondta sápadt, pállott hangján –, úgy látom, egyetértünk abban, hogy az imént hallott tanulságos előadás kiérdemelte

valamennyiünk megelégedését. A pénz szerepéről rajzolt, különlegesen figyelemre méltó, mélabús ábra bennünket közelről is érdekel. Megvallom, némely részlete valósággal megdöbbentett. Kétségkívül az emberi nagyság csalhatatlan jele, ha valaki azt a megszégyenítő hazugságot terjeszti önmagáról, tiszta szívjóságból, embertársai mulattatására, hogy szereti a pénzt, de kérdem, meg lehet-e ezzel téveszteni, azaz megnevettetni akár a legegyszerűbb jóhiszemű embert is, még ha fennkölt helyről, a külföldi nemesszívű fejedelmek vagy kereskedők ajkáról hangzik is el ez a téveszme? Kötve hiszem, barátaim, bár természetesen a mélyen tisztelt előadó úr szavahihetőségében, megfigyelőképességében és csodálatos elmeélében egy pillanatig sem kételkedem.

A helyiségben halk zúgás hallatszott, Ireneusz úr leplezetlen, durva támadásának hallatára az emberek meglepetten felkapták fejüket. A halvány gyertyafényben is látni lehetett, hogy Erzsébet elsápad, s riadtan hátrafordítja fejét. – Győződjék meg személyesen az igazságról, Ireneusz úr! – mondta G. A. szívélyesen mosolyogva. – Valamennyien tudjuk, hogy az ön éles szemét még a tények sem tudják megtéveszteni.

A helyzet érezhetően egyre feszültebb lett. Ireneusz úr lassan G. A. felé fordította széles, vörös arcát a kissé szétlapított orral s az erélyes, hosszú, vörös fülekkel. Sokáig hallgatott, mintha a megfelelő választ latolgatná magában G. A. példátlanul indulatos visszavágására. Homloka s mögötte egész lénye vastag ráncokat vetett. – Gusztáv – mondta váratlan szelíden, egy fonálnyi csöndes szemrehányással hangjában. – Gusztáv! Mit mondott?

G. A. hangosan elnevette magát. A helyiségben olyan csönd lett, hogy a gyertyák sercegését is ki lehetett venni, egy-egy elmozduló fejnek vagy karnak az árnyéka szinte hallhatóan rebbent végig a mennyezeten. – Parancsoljon velem, Ireneusz

úr – mondta G. A. szeretetreméltóan. – Tudhatja, bármit megtennék, hogy csillapítsam halhatatlansága már-már nevetséges szenvedéseit.

Itt is, ott is elszörnyedt sziszegés hallatszott. – Gusztáv – mondta Ireneusz úr, hirtelen elvörösödött homlokkal, reszkető, fakó hangon –, nem csalódtam önben. Én sem riadnék vissza semmilyen áldozattól, hogy önt rohamosan közelebb vigyem az áhított végső megnyugvás felé.

– Nem kételkedem benne – mondta G. A. – Tudom, hogy ön egész fenséges életét a társadalom szolgálatának szentelte. Ha hajlandó volna külföldre elkísérni, ott még jóval több alkalma nyílnék arra, hogy feláldozza magát az emberiségért.

– Gusztáv – mondta Ireneusz úr –, ha még nem foglalt, újra munkatársamul fogadom. Bár az utolsó alkalommal, hogy hazaszállított, fiatal, éretlen válla feltörte ülepemet, szükség esetén talán mégis megengedném, hogy tisztelt hátán külföldre himbáljon, ha valamennyire mérsékelni tudná szónoki hevét.

– Uram – mondta G. A. –, nem kételkedem benne, hogy ön villámfényes szellemével nyomon tudja követni minden hazugságomat, sőt, könnyűszerrel túl is tenne rajtuk, ha önmérséklete s bámulatos tapintata megengedné.

E pillanatban rozsdás vasrugók hangos, fülsértő csikorgása hallatszott, ami egy percre feloldotta a már-már elviselhetetlen feszültséget. Minden szem a fal mentén álló vaságy felé fordult, amelyen id. Larra hirtelen izgatottan felkönyökölt, majd egy erélyes lábmozdulattal ülő helyzetbe rúgta magát. – Úgy van! – kiáltotta ingerülten az aggastyán, valószínűtlenül hosszú karjával és mutatóujjával Ireneusz úr felé mutatva. – Az ön tapintata, uram, minden tekintetben máris oly fejlett, hogy még külföldön is megfelelne a legszigorúbb követelményeknek.

Ireneusz úr lassan megfordult és szemügyre vette új ellenfelét. Jobbról-balról a lovasok ugyancsak hátrafordultak, és

kedvetlen, komor arcukkal, súlyos, véreres tekintetükkel az öregemberre meredtek, aki bozontos, fehér szemöldökét mozgatva, orrát előrebökve, dühösen visszabámult rájuk. – Úgy értsem, államelnök úr – mondta Ireneusz gyönge, színtelen hangján –, hogy itthoni működésemmel sikerült kiérdemelnem legmagasabb megelégedését?

– A legnagyobb mértékben – kiáltotta az aggastyán, magasra emelve s dühösen megrázva szederszínű, csontos öklét –, a legnagyobb mértékben. Ismertem a tisztelt apját s nagyapját is, fiatalember. Semmi szükség arra, hogy elkísérjen külföldi utunkon, önnek már ott nincs mit tanulnia.

Noha a viharos jelenet tanúi csak halk felkiáltásokkal s egy-egy rövid megjegyzéssel könnyítettek izgalmukon, a két helyiség csakhamar színültig megtelt suttogással, riadalommal, ideges sziszegésekkel. – Valóban, semmi szükség arra, hogy Ireneusz úr újabb mértéktelen áldozatokat vállaljon – súgta G. A. háta mögött egy női hang. – Nem is kívánja tőle senki – mondta egy másik –, itthon is épp elég megpróbáltatásban van része. – Szegény, szerencsétlen ember! – sóhajtotta egy harmadik. – Egész élete egy kínszenvedés.

– Vigyázzon, asszonyom, meg ne hallja! – mondta egy lassú, körülményes férfihang. – A legnagyobb megaláztatás volna számára az a könny, melyet az ön szemében esetleg megpillantana. – Tudom, uram – felelte a női hang –, hogy a szánalom egyike a legalantasabb emberi érzéseknek, de mit tegyek? Ha csak meglátom szegény, elhájasodott arcukat, a szörnyű zsírpárnákkal tarkójukon s álluk alatt, máris könnybe lábad a szemem, hiába igyekszem fegyelmezni magam. – Csitt, idenéznek – súgta valaki ijedten.

– Tisztelt és szeretett vendégeim – hallatszott e pillanatban legifj. Larra éles hangja a túlsó ketrecből –, bizonyára valamennyien tudatában vannak annak, hogy az imént egy törté-

nelmi pillanatnak voltunk tanúi. Egykori államelnökünk, régi, sőt nagyon is régi idők tanúja, a legmagasabb elismerés hangján szólott társadalmunknak egy bár fiatalabb, de nem kevésbé kiváló képviselőjéről, akinek áldozatos működésében valamennyien, sajnos, beláthatatlan idők óta gyönyörködünk. Felemelő pillanat volt, hölgyeim és uraim. A régi, mondhatnám, nagyon régi idők egyik kidűlőfélben levő oszlopa saját esendő anyagával megtámasztja egy ugyancsak kidűlni vágyó fiatalabb oszloptársát; e látvány, azt hiszem, valamennyiünkben oly fokú bámulatot kelt, amelyet a nyelv már nem képes, sőt nem is óhajt kifejezni. Tisztelt és szeretett vendégeim, ünnepeljük meg e pillanatot egy háromszori, tiszteletteljes hallgatással.

– Micsoda, kidűlőfélben? – hallatszott id. Larra ingerült hangja, mely a felháborodástól hirtelen éles rikácsolásba csapott át. Az aggastyán az ágy előtt állt, teljes hosszában kiegyenesítve hatalmas termetét, apró, gyulladt szeme dühösen pislogott, álla alatt a megereszkedett bőr két hosszú lebernyege meg-megvonaglott haragjában. – Miket beszélsz, kölyök? – kiáltotta, ujjával megfenyegetve unokáját. – Hogy én... kidűlőfélben? Ezzel a pompás anyagcserével, s a lelkemben tomboló féktelen kívánccsággal? Soha! Százszorosan túl foglak élni, tacskó... s önöket is valamennyiüket, hölgyeim és uraim, ha másképp nem, egy izzadságcsepp formájában, mely mindannyiszor fel fog fényleni homlokukon s unokáik s dédunokáik s minden ivadékuk homlokán, valahányszor felidéznek tisztelt emlékezetükben... Kidűlőfélben? Micsoda beszéd ez? Szervezetem legalacsonyabb megnyilvánulásai is boldoggá tesznek, hölgyeim és uraim. Ha én elmúlnék, ki tiltakozna az eszméletlenség ostoba állapota ellen, mely mind jobban elterpeszkedik földünkön? Talán Ireneusz úr? Mivel?... sokat szenvedett, tisztelt ülepével? Ha én elmúlnék...

G. A. időközben ismét hátrafordult, hogy tekintetével meg-

keresse Leonét, aki még mindig egyforma testtartással mozdulatlanul ült a sarokban. Visszafordultában megrökönyödve vette észre, hogy Erzsébet helye, a lába előtt, Szilvia mellett, üres. A lány az aggastyán mellett állt, lábujjhegyen, egyik karját a nyaka köré fonta, üde, fiatal arcát a romos arc felé emelte. – Nyugodjék meg, nagyapa! – mondta súgva, de G. A. megértette, mert ismerte a lány minden szájmozdulatát. – Mit mondasz? – kérdezte az öregember. – Nem hallom, süket vagyok.

– Nyugodjék meg, nagyapa! – ismételte a lány, s most már minden szavát meg lehetett érteni a mindenünnét ráirányuló tekintetek csöndjében. – Nyugodjék meg, nagyapa!

– Minek nyugodjam meg? – kiáltotta az aggastyán dühösen. – Nem akarok megnyugodni! Már te is ellenem törsz?

– Elmegyünk külföldre, nagyapa – mondta a lány –, s ott ki fogjuk próbálni a lét minden kívánatos változatát, a hozzátartozó, pompás szenvedésekkel együtt. Még a tavaszt is, nagyapa, ha hinni lehet G. A. úr furfangos tündérregéinek.

– Jól van, kislányom – mondta az öregember, aki szemlátomást lecsillapodott a lány simogató keze alatt. – Elmegyünk, s ha útközben elfáradsz, a karomban foglak vinni, mint a jelen a jövendőt. Hoztál valami tápanyagot, kislányom?

– Mindjárt hozok, nagyapa – mondta a lány.

Az aggastyán felvetette fejét, s busa, fehér szemöldökét mozgatva, egy gyanakvó körtekintetet vetett a hallgatóságra. – Ki meri azt állítani – kiáltotta messzire zengő hangján, büszkén kihúzva hatalmas termetét –, hogy én nem tudok magasra felemelni, s a karomban elvinni egy szép fiatal lányt? Ki meri ezt állítani élveteg bársonykalapja alatt? Ezek a hölgyek és urak mind részt akarnak venni tanulmányutunkon?

G. A. természetesen nem tudta megállapítani, hogy a minden oldalról nyomban felzúgó lelkes helyeslésben mennyi része

volt az udvariasságnak, a részvétnek, a tiszteletnek, mennyi az önámításnak, s mennyi a képzeletnek, de úgy tetszett neki, hogy az általános lelkesedésből itt-ott a szenvedély szava is kiemelkedik. Négy-ötszáz ember zsúfolódott össze a két helyiségben s a folyosón, ezek közül tíz vagy húsz talán utol is akarja érni ábrándjait. – Ami engem illet – mondta a kis fitos orrú, szőke lány az elhalálozott Elza társaságából, ki ezúttal közvetlenül id. Larra ágya mellett guggolt a padlón –, ami engem illet, bár általában a befejezetlenséget többre becsülöm a befejezésnél, amiben egyébként csak a természet dicséretes példáját követem, ezúttal határozottan úgy érzem, hogy részt fogok venni a társasutazásban. Számomra is felfoghatatlan következetességgel vágyom arra, hogy meghallgassak egy-két hazugságot külföldön.

– Én is... én is! – kiáltották többen a folyosó felől. – Uram, mikor óhajtja közhírré tenni az indulás napját? – hallatszott egy éles, kíváncsi fiúhang a szomszéd helyiségből, ahol egy nyugtalanul hullámzó csoport már teljesen körülzárta legifj. Larrát. A vízvezetéki csövek között minden rés megtelt a beléjük préselődő, lelkes arcokkal. – Én legszívesebben rögtön elindulnék, uram, mielőtt meggondolhatnám magam – mondta G. A. mellett egy érett korú asszony, tenyerével végigsimítva délceg derekán. Az izgalom ismét emelkedőben volt. A folyosóról többen betódultak az előadóterembe, s felindulásukban elfeledkezve a köteles tapintatról, sűrű karéjban körülállták a lovasok karosszékeit. – Miért ne indulhatnánk akár holnap reggel? – kérdezte valaki. – Szerintem az ilyen külföldi körutazásokat éjszaka kell megkezdeni, csillagfényben – mondta egy szelíd leányhang –, hogy árnyékainkat is itthon hagyhassuk. – S mikor kell megérkezni, zsenge barátnőm? – kérdezte vaskos kamaszhangján Sándor, az elhalálozott Elza társaságából. – Megérkezni nem lehet, de nem is kell – mondta a vékony,

fekete lány ugyancsak Elza társaságából, kezével lassan végigsimítva csupasz, fehér lába szárán. – Mert mihez kezdek majd, ha végül is megveszem az új szoknyámat, a két-három ujjnyi csipkeszegéllyel az alján? Becserélem egy év múlva egy másikra egy valamivel szélesebb csipkeszegéllyel az alján? S akkor megérkeztem?

– Szerencsére azt sohasem lehet tudni, kisasszony, hogy az ember mikor érkezett meg – mondta tisztelettudón egy idősebb férfihang. – Sőt, vannak jól kiegyensúlyozott, különösen szerencsés emberek akik tudtukon kívül már megérkeztek, mielőtt elindultak.

A vékony, fekete lány egy csüggedt mozdulattal lejjebb húzta térdén felcsúszott szoknyáját. – Remélem – mondta –, hogy közeledésünk hírére külföldön be fogják zárni az üzleteket.

A lovasok összehajolva már néhány perce halk hangon tanácskoztak egymással. G. A. érdeklődve figyelte őket. Amikor valamennyien, mintegy vezényszóra felálltak helyükről, a külön-külön futó kis párbeszédek hirtelen megszakadtak, a helyiségben csend támadt. Minden szem az előrelépő Ireneuszra szegeződött, aki egy lassú mozdulattal fejébe nyomta széles karimájú, fekete bársonykalapját. – Tisztelt hallgatóság – mondta rosszul táplált, vékony hangocskáján –, barátaimmal arra a megegyezésre jutottunk, hogy személyünket a vita folytatásából kivonjuk. Nem kívánjuk súlyos jelenlétünkkel megakasztani az előadó úr gondolatainak vidám pörgését, mely az önök számára bizonyára rendkívül élvezetessé teszi ezt az estét. Abban a reményben, hogy nagyobb károsodás nélkül fognak kikerülni a megpróbáltatásból, feltűnés nélkül elhagyjuk e helyiséget, s valamennyiüknek további jó szórakozást kívánunk.

– Feltűnés nélkül? – ismételte önkéntelenül egy ámuldozó hang.

– Károsodás nélkül? – mondta értetlenül egy másik, gondterhelt hang.

Id. Larra ágya felől egy dühös horkanás hallatszott. G. A. elmosolyodott: az aggastyán, mint egy harcias, vén kakas váratlan fürgeséggel, két lábbal egyszerre újra leugrott az ágyról, s előrehajolva, kinyújtott hosszú karját s orrát a távozó lovasok felé lendítette. – Tisztelt hölgyeim és uraim – kiáltotta hangosan –, világosítsanak csak fel, micsoda hátakat látok itt felém fordulva, teljes, tekintélyes szélességükben? Lehet, hogy vannak emberek, akiknek elül is hátuk van, s most azzal tisztelegnek előttem? Hé! Hát urak, álljanak csak meg egy pillanatra! Miféle károsodásról beszéltek az imént, tisztelt elülső vagy hátulsó hátukkal?

Ireneusz úr, aki már az ajtóban állt, váratlan gyorsasággal hátrafordult, a hirtelen lendülettől panyókára vetett bőrkabátja majd lecsúszott válláról. – Tisztelt hallgatóság – kiáltotta egész hangerejét megfeszítve –, azért távozunk, mert nem tudjuk szívfájdalom nélkül továbbszemlélni e vérfagyasztó jelenetet. Hátat fordítottunk önöknek, hogy elrejtsük szánalmunk és rettegésünk könnyeit. Ami pedig az imént feltett tiszteletteljes kérdést illeti, készséges válaszunk a következőképp hangzik: aki az életet szereti, nem lehet erkölcsös. Több mondanivalónk nincs.

A szomszéd ketrecből rémült sikoltás hallatszott, G. A. hintaszéke mögött egy lány mind a két kezével a fejéhez kapott, s hangos zokogásba tört ki, egy idősebb férfi fel akart állni helyéről, megtántorodott, s ha a körülötte ülők el nem kapják, elvágódik a földön. A hír egy szempillantás alatt kijutott a folyosóra is, így mire Ireneusz úr és társai helyet szorítottak maguknak a sűrű tömegben, útjukat már egész hosszában rémült suttogás, megrettent arcjátékok, elpirult homlokok és szégyenkezve lesütött szemek szegélyezték, hátuk mögött pedig

itt-ott hangos női sírás hallatszott. Különösképp teherhordóik is, a zsámollyal hónuk alatt, habozás nélkül követték gazdáikat, mintha egyértelműen kifejezésre akarták volna juttatni, hogy egyetértenek munkaadóikkal; egy alacsony termetű, vézna, beteges külsejű öregember – Ireneusz úr teherhordója – ugyan néhány pillanatig hátramaradt, s kidülledt szemmel, töprengve maga elé bámult, de aztán csüggedten megcsóválta fejét, s mezztelen talpaival csattogva a többiek után iramodott. Az általános zűrzavar, az ide-oda futkosó riadalom közepette G. A. csak elkésve vette észre, hogy Szilvia is felugrott helyéről, s mind a két kezét arcára csapva, meggörnyedt vállal, mozdulatlanul áll előtte. Férjét az ajtó közelében pillantotta meg, több férfi és nő között, akik a folyosó felé tartottak, nyilván azzal a szándékkal, hogy a lovasok példájára elhagyják az előadást. – Asszonyom – kérdezte G. A. halkan –, mi történt? – A fiatal nő nem válaszolt, futva elindult férje után. A tömeg csakhamar eltakarta karcsú, magas alakját, csak aranyszínű kontya világított közvetlenül az ajtó előtt, és egy pillanatra feltűnt felemelt karja, amelyet egy erőszakosan lágy mozdulattal férje nyaka köré font. G. A. többé nem találkozott vele. X-ből való elindulásának napján, estefelé, a város már erősen romos külterületén, egy szűk utcában bukkant rá megcsonkított holttestére, közvetlenül a kis helyiérdekű vasút sínjei mellett; a vonat tőből levágta egyik karját és lábát, sűrű aranyhaja fekete volt a rászáradt vértől, de G. A. kétségtelenül ráismert a homlokán, a feje tövében húzódó keskeny, fehér hegről.

Az előadóteremben látszólag nem csappant meg az érdeklődők száma, a kibogozhatatlan zűrzavar nem csöndesedett el, az emberek egyik helyiségből a másikba, a folyosóról a ketrecekbe igyekeztek, ide-oda tódultak, forogtak, újra visszajöttek, mintha helyük változtatásával valamilyen választ szerezhetnének emésztő nyugtalanságukra. A lovas testület kivonulása

szemlátomást érzékenyen megbolygatta szelíd kedélyüket. A gyertyákat a padlóról a víztartályra kellett állítani, hogy az ide-oda vonuló tömeg fel ne döntse őket. Ha az ittmaradtak számát nézte az ember, arra a következtetésre kellett jutnia, hogy csak kevesen pártoltak át a lovasokhoz, bár természetesen nem lehetett tudni, hogy a nyílt hadüzenet a többiekben is nem hagyott-e mélyebb nyomokat. G. A. felállt, s tekintetével újra megkereste Leonét: még mindig a régi helyén ült, szerényen összehúzódzkodva, lehajtott fejjel, ölében összekulcsolt kezekkel. Bár műtőkését a törvényszéki tárgyaláson a bíróság lefoglalta, G. A. jobbnak látta, ha a lehetőséghez képest szemmel tartja kétes személyét, amely egyébként, úgy látta, sokat vesztett régi népszerűségéből, sőt, mintha az emberek elkerülnék, legközelebbi szomszédjai is tisztes távolságba húzódtak el mellőle. Mindazonáltal, amikor szólásra emelkedett, a helyiség bonyolult lármája néhány pillanat alatt kisimult, a csönd hallatára az izgatott vitatkozók a szomszéd ketrecben, majd a folyosón is fokozatosan elnémultak, s ugyanakkor az elrepedt, csobogó vízvezetéki cső is szortyogni, dadogni kezdett, majd hirtelen teljesen elhallgatott. – Kedves barátaim – mondta Leone, szerény, kissé elfogódott mosolyával, körbe jártatva tűnődő, kék tekintetét, mely apai jóindulattal pihent meg mindenkin, ki szelíd fénycsóvájába került. Rokonszenves arcán, magas homlokán az érett, bizalomgerjesztő barázdák elmélyültek, mióta G. A. kb. egy esztendeje a törvényszéki tárgyaláson utoljára találkozott vele, világosszőke, hullámos haja is mintha megritkult volna. – Kedves barátaim – mondta –, örömhírem van az önök számára. Tekintettel arra, hogy a közvélemény sugallatára visszavonultam a nyilvános szerepléstől, nemrég elhatároztam, hogy megváltoztatom a nevemet. Szándékomat a minap végre is hajtottam, letettem a régi, kissé már viseltes Leone Ottó nevet, s a Bielobaba Máriusz névvel

tiszteltem meg magam, amely – merem hinni – senkinek sem sérti sem ízlését, sem emlékeit. Új nevemet tisztelettel barátaim jóindulatába ajánlom.

– Éljen! – hangzott a szomszéd helyiségből. – Éljen Bielobaba! – ismételte egy másik hang. A kereveten élénk mozgolódás támadt, de G. A. ismét megállapította, hogy az az általános rokonszenv, mely azelőtt Leone személye körül gyűrűzött, bárhol jelent is meg, valamilyen ismeretlen okból erősen megcsappant. Többen tapsra emelték a kezüket, de félúton újra leengedték. Némely arcon, amennyire a gyertyák csapdosó fényénél ki lehetett venni, idegenkedés, sőt egyfajta megrökönyödés látszott, s amikor Leone néhány pillanatnyi szünet után újra beszélni kezdett, innét is, onnét is halk köhögés hallatszott, a figyelmetlenség félreismerhetetlen jele.

Még első mondatát sem fejezte be, amikor a folyosó felől egy izgatottan kérdezősködő női hang, majd futva közeledő vaskos női léptek zaja hallatszott. Egy alacsony termetű, idősebb, rövidlátó asszony nyomult be lihegve a helyiségbe; szemlátomást sietett, arca rákvörös volt, felemelt jobb kezével izgatottan integetett. G. A. csakúgy, mint Erzsébet nyomban felismerte: a törvényszéki kézbesítőnő volt, ki a múlt nyáron a Larra villába, Erzsébet számára kihozta az idézést az aznapi tárgyalásra. G. A. lopva a lányra nézett: az arca egyszerre elszíntelenedett, nagy, fekete szeme kitágult félelmében, kifordított tenyerét hirtelen védekezőn maga elé emelte, mintha egy arcára célzó ütést akarna elhárítani. A kézbesítőnő G. A. hintaszéke előtt állt meg, rövidlátó szemével tanácstalanul körülnézett a helyiségben. – Jó helyen járok, hölgyeim és uraim? – kiáltotta kedves, vastag hangján. – Az Astoria szálló előadótermében? Elnézést kérek, ha tán megzavarnám szorgos úti készülődéseiket, melyeknek híre csak a minap ért el hozzám. Mindazonáltal remélem, hogy még nem késtem el.

– Dehogy késett el, asszonyom – kiáltották többen.

– Sajnos – mondta a kézbesítőnő vidáman –, tapasztalatom szerint semmiről sem lehet véglegesen s helyrehozhatatlanul lekésni. G. A. urat keresem.

– Parancsoljon velem, asszonyom – mondta G. A.

Az idézés – G. A. egyetlen megmaradt s hazahozott emléke X-ben töltött éveiről – harmadnapra szólt, a Kerületi Börtön helyiségében székelő XVIII. Tanácshoz (42. emelet, 1800-as tárgyalóterem); de hogy milyen minőségben, vádlottként vagy tanúként van-e megidézve, nem derült ki a sebtiben, tintával odavetett, olvashatatlan aláírással ellátott néhány sorból. – Larra Erzsébet kisasszony nincs megidézve? – kérdezte G. A. a kézbesítőnőtől. – Tudtommal nincs, uram – mondta az asszony, jólelkűen mosolyogva. – Hacsak valamilyen hivatali kartársamat nem bízták meg e kényes feladattal. Sajnálom, mert a múltkoriban igen megkedveltem a hölgyet. Nem tudja véletlenül, uram, vajon Leone Ottó vádlott-társát hol találom?

– Leone Ottó vádlott-társamat? – kérdezte G. A.

Az asszony a szájára ütött. – Hol jár az eszem! – kiáltotta, hangosan nevetve. – Lám, a csacska vágyak a valóság helyébe tolakodnak! Azt álmodtam az éjjel, uram, hogy ön egy észrevétlen pillanatban Leone úr mellé, a vádlottak padjára osont, s a bíróság nagylelkűen figyelembe vette mohó vallomását.

Leone, ki eddig mozdulatlanul ült helyén, hirtelen felállt, s néhány gyors lépéssel a kézbesítőnő mellett termett. – Üdvözlöm, kedves barátnőm – mondta lefegyverző, félszeg mosolyával. – Sajnos, nem tudom megállapítani, vajon illetékes vagyok-e az idézés átvételére.

– Már miért ne volna, uram? – mondta az asszony. – Ne vegye hízelkedésnek, de nem ismerek senkit, aki önnél illetékesebb volna.

– Nemrég – mondta Leone – a közvélemény sugallatára

letettem a régi, kissé már viseltes Leone Ottó nevet, s új nevet, a jóhangzású Bielobaba Máriusz nevet vettem fel. Kérdés, asszonyom, vajon ezek után azonos maradtam e önmagammal?

A kézbesítőnő elvörösödött izgalmában. – Ezt nem tudom, uram – mondta, rövidlátó szemével hunyorogva –, ezt a kérdést nem tudom eldönteni. Kétségbe vagyok esve, uram. Az idézést azonban, ennek ellenére pillanatnyilag nem tekinthetem kézbesíthetőnek, elnézését kérem. Ha úgy gondolja...

Nem fejezte be a mondatot, egy gyors mozdulattal átölelte Leone nyakát, csucsorított szájjal homlokon csókolta, aztán sietve megfordult, megbotlott a hintaszékben, nekiment az ágynak, újra megbotlott egy vízvezetéki csőben, mely közvetlenül a padló fölött húzódott, majd halkan szitkozódva kifutott az ajtón. Útját a folyosón egy-egy halk jajszó s a nyomában rögtön felhangzó ijedt mentegetődzés jelezte, majd a pincelejárat becsapódó vasajtajának döngése zárta le.

– Kedves barátaim – mondta Leone, ki időközben visszatért helyére, a szerény sarokba –, kedves barátaim, sajnos úgy látom, hogy a vitában kétes személyazonosságom miatt nincs módomban részt venni. Engedtessék meg mindazonáltal, hogy G. A. urat a legmelegebben üdvözöljem szerencsés megmenekülése alkalmából. Kiváló előadása nyomán ugyanis az a sziklaszilárd meggyőződés alakult ki bennem, hogy ha csak egy rövidke évvel... mit, talán csak egyetlen nappal tovább időzik hazájában, menthetetlenül elpusztul.

A helyiségben csönd lett. – Menthetetlenül elpusztul? – ismételte egy rémült női hang. – Olyan veszélyesnek tartja, uram, a külföldi állapotokat?

– Nyomorultan elpusztul – mondta Leone, szemlátomást megrendülten, lehajtott fejjel. – Megfullad azokban a véres kötelmekben, melyek az embert saját méltatlan végleteihez

fűzik. Elporlad önnön ellentmondásai között. Elpang a rendetlenségben, melyet hazájában az ember vakmerő kézzel kihányt magából, s többé nem tud elsimítani. Féktelen vágyaitól önmagánál nagyobbra puffad, és szétreped, mint a túlzabált féreg. Dögtetemét fellengeti a csillagok közé, s nincs többé megállás a fertőzésben és a rothadásban.

– Megrendítő! – mondta az előbbi rémült női hang. – Nem is tudom ezek után, hogy részt vegyek-e G. A. úr külföldi társasutazásában?

Ha G. A. később olykor felidézte magában ezt az utolsó zűrzavaros estéjét az Astoria szálló pincéjében, szívesen elmerengett a természet kipusztíthatatlan játékosságán, mely még sírja szélén sem hagyja cserben az emberiséget. Talán ez volna a menekülés útja, gondolta, bár menekülés nincs. Ami menekül, az nem menekedhet, aki nem akar elveszni, az elvész. A városban töltött utolsó hónapokban már az őrülésig felingerelte a naphosszat mindenfelől hallatszó gondtalan, vidám nevetés, a játékos jókedv szünetlen ostoba csengettyűzése, de van-e az ártatlanságnál jobb felelet a szenvedésre s a reménytelenségnél jobb válasz a halálra? Visszatekintve erre az utolsó estére a nevetséges katakombában, egyetlen furcsa kis elégtételt érzett: hogy pattanásig feszült idegeivel is mindvégig megőrizte hidegvérét. – Hölgyeim és uraim – mondta felállva a hintaszékről –, megvallom, Bielobaba úr félelme nem egészen alaptalan. Nálunk, külföldön is felfigyeltek már az emberi nem fokozatos romlásának néhány jelére. Megállapították, hogy mióta az ember négy lábról két lábra állt, a függőleges testtartás következtében a test mélyen fekvő részeiben gyakran meg-megakad a vérkeringés, az erek kidagadnak, visszércsomók keletkeznek a lábon, a máj megduzzad, az epehólyagban gyulladás keletkezik, a lelógó béltekervényekben a béltartalom időnként megreked. A zsigerek megereszkednek, a gyomor lesüly-

lyed, vándorvese, sérv keletkezik, s a belsőségek nagy súlya alatt a gerinc, sajnos meggörbül. A szív és az érrendszer túl van terhelve, a tüdőszárnyak rosszul szellőznek, szívbaj, magas vérnyomás, agyi érelmeszesedés lép fel, a magasra tartott fejben orrjáratszűkület, orrsövényferdülés, idült hurutok következtében elkorcsosul a szaglóérzék, nem szólva arról, hogy maga a koponya s benne az agy mértéktelenül megnő. Nálunk, külföldön már elutazásom időpontjában sokan azt fontolgatták, vajon az emberi nem megmentése érdekében nem kellene-e újra áttérni a négykézlábon való járásra, mint a megváltás utolsó lehetőségére, s lehet, hogy azóta ezt a szándékukat már meg is valósították.

A közönség ezúttal a szokottnál korábban s láthatón feszült kedélyállapotban oszlott szét, s G. A.-nak újra feltűnt, hogy az emberek észrevehetőn elhúzódnak Leonétól, nem lehetett tudni, tapintatból vagy félelemből-e. Utolsónak, egyedül jött át a hallon – hol G. A.-ék a késlekedő komornyikra vártak –, s maga elé meredő, elvont tekintetén s üres mozdulatain egyaránt látszott, hogy mélyen el van merülve gondolataiba. Elpirult, amikor megpillantotta G. A.-t. Már túlhaladt a portásfülkén, amikor váratlanul megfordult, s visszajött G. A.-ékhoz. A hall erős fénye leleplezte arca feltűnő romlását; ráncai elszaporodtak, bőre elpetyhüdt, világosszőke hajában már keskeny, ősz sávok csillantak meg a lámpafényben, erősen megöregedett az elmúlt esztendő alatt. – Elbúcsúzom öntől, uram – mondta szomorú mosolyával G. A. arcába tekintve. – Sajnálom, hogy nem előbb fogadta meg tanácsomat. Igaz, akkor is csak oly késő lett volna, mintha tíz év múlva kísérelné meg a szökést. Hazájában önről fogják megmintázni a menekülés jelképét, uram, feltéve, hogy még nem tértek át a négykézlábon való járásra.

G. A. közelhajolt az arcához, a szemébe nézett. Hosszan

nézte, kíváncsian, tűnődő tekintettel. – Ocsmány gazember – mondta végül, önkéntelenül elfintorodva. – Megvetem magát.

– Fölösleges fáradság, uram – mondta Leone csöndesen –, mert nem érzem a megvetését, bármilyen szívesen könnyítenék is zord háborgásán. Egyébként további kellemes menekülést kívánok önnek, egy-egy üde veszteglessel két lépés között.

Amikor G. A.-ék a komornyik kíséretében néhány perc múlva kiléptek a szálloda kapuján, még egyszer megpillantották Leonét. A Sugárút túlsó járdáján állt, háttal feléjük, kissé előrehajolva, mintha a földön keresne valamit. A telihold fénye körülfestette elferdült fekete árnyékát, mely sokkal valóságosabbnak hatott, mint a föléje hajló, tűnődő emberi alak. Az erős szél apró porfelhőket kavart lába köré. Néhány perc múlva G. A. még egyszer hátranézett: minthogy a hold időközben felhők mögé került, már csak az utcai lámpás gyönge fénye világította meg a még mindig mozdulatlanul álló alakot.

– Uram – mondta G. A. a mellette lépegető komornyiknak –, úgy látom, itt az ideje, hogy megkezdjük külföldi társasutazásunkat. Azt hiszem, holnap indulunk. Ha ön is velünk tartana, amit a történtek után nem merek remélni...

– Miért ne remélhetné, uram? – kérdezte a komornyik egykedvűen.

– Ireneusz úr szavai bizonyára eltérítették szándékától – mondta G. A. önkéntelenül lehalkítva hangját, hogy a néhány lépéssel előttük haladó Erzsébet s nagyapja meg ne hallja.

A komornyik feléje fordította holdsütötte, dús pofaszakállát, kérdőn felvonta szemöldökét. – Hova gondol, uram? – mondta rosszalló fejcsóválással. – Sem engem, sem mást nem térítettek el Ireneusz úr szavai, bármily meggyőzőek lettek légyen is. Rosszul ismer bennünket, uram, zokon ne vegye! Hogy térhettünk volna el szándékunktól, amikor nincs is sem-

milyen szándékunk? Az ember önmagával folytatott, szüntelen, heves vitájában olykor megtesz, máskor elmulaszt valamit, de sem ez, sem az nincs szándékában, engedje tisztelettel megjegyeznem.

G. A., ki az egész este folyamán a szokottnál jóval idegesebbnek s fáradtabbnak érezte magát, attól a pillanattól kezdve, hogy végképp elszánta magát a hazatérésre, sebezhetetlen lett. Türelme egy ökröt, nyugalma egy sírkövet is megszégyenített volna. – Tehát? – kérdezte.

– Ireneusz úr szózata senkit sem térített meg, uram – mondta a komornyik. – A helyeslés, mely szavait kísérte, csak a szánalom álarca volt, melyet nyomorúságos élete kelt az emberben.

– Tehát? – ismételte G. A. türelmesen.

– Mire gondol, uram? – kérdezte a komornyik.

– Azt kérdem magamtól – mondta G. A. türelmesen –, vajon önmagával folytatott, szüntelen, heves vitája során e pillanatban cselekedni vagy mulasztani óhajt, uram?

A komornyik elgondolkodott. – Holnap kívánna indulni, uram? – kérdezte egy idő múlva. – Tehát még a törvényszéki tárgyalás megtartása előtt? Az utolsó pillanatban, hogy úgy mondjam? Nem tűnt fel önnek egyébként, hogy bűntársai, Bielobaba úr és Larra kisasszony leírhatatlan kétségbeesésükre kimaradtak a perből, s hogy egyedül önt érte az a kivételes szerencse, hogy a vádlottak padján foglalhat helyet?

– Észrevettem – mondta G. A.

A komornyik ránézett. – Ha jól értettem önt, uram – mondta egykedvűen –, bizonyára estefelé indulna legszívesebben, amikor a hőség már valamennyire alábbhagy, kevesebb ember tartózkodik az utcán, s hátratekintve az álmatag holdfényben fürdő város lenne búcsújának utolsó emléke? Azt hiszem, önnel fogok tartani, uram.

G. A.-nak szüksége volt a komornyikra, s nem is elsősorban

Erzsébet miatt, kinek szerelmében ekkor már nem kételkedett. Bizonyára bátorságosabb lenne a lány számára az út, ha honfitársai közül néhányan elkísérnék, de G. A. úgy látta ezúttal, hogy kettesben is el merne indulni vele. De még ha nem bízott volna is meg szerelmében, akkor is, vajon elengedné-e őt a lány, s itt maradna-e egyedül a per fenyegetésével a háta mögött, melynek puszta említésére is elsápad s behunyja a szemét. A hazáig tartó, hosszú úton, melyet többször is félbe kellett szakítaniuk, hogy megpihentessék id. Larra beteg lábát, G. A. részletesen, aprólékos pontossággal megtárgyalta a komornyikkal a szükséges tennivalókat; kevés idejük volt másnap estig, s az előttük álló, hosszú útra alaposan fel kellett készülniük. G. A. tizenöt-húszra becsülte azoknak a közös ismerőseiknek a számát, akiknél nem zárta ki a lehetőséget, hogy vele tartanak, legalábbis, induláskor; ezeket a komornyik fogja végigjárni, s értesíteni még az éjszaka folyamán; a város nagy kiterjedése miatt másnap délig is eltarthat, míg végez. Élelmiszerről is kellett gondoskodniuk, legalább két hétre valóról, szintén nem kis feladat. Bár a komornyik azzal biztatta G. A.-t, hogy nyolc nap alatt kivezeti őket a városból, de minthogy saját bevallása szerint maga még sohasem járta végig az utat, s a vasútállomásnak a füstjét is csak messziről pillantotta meg egy alkalommal, G. A. fenntartással fogadta adatait. Számolnia kellett azzal a lehetőséggel is, hogy Erzsébet nem hagyja el nagyapját, s magukkal kell vinniük a lesántult aggastyánt; ez megkétszerezné az utat. Ha a komornyik vezetésével ki tudják is kerülni az ócskavastelepeket, amelyeknek járhatatlan rengetegén sem id. Larra, sem Erzsébet, sem az esetleg csatlakozó többi nő nem bírna átvergődni, a menetelés egyéb fáradalmai, a hőség, a szüntelen süvítő szél, a por, az ivóvíz hiánya, a poggyász szokatlan terhe duplájára nyújthatja az utat. Számot kellett vetnie továbbá azzal is, hogy egyik vagy

másik útitársuk szeszélye megbontja egy időre az udvariasság önkéntes fegyelmét, fellazítja a társaságot – mely esetleg letelepszik a fűre, s valamilyen hosszadalmas, vidám vitába bocsátkozik, vagy gyermekes elragadtatásában, mint egy madárraj szétrebben a cserjék és bokrok között – s ezzel is megakasztja az előrejutást. Az is meglehet, hogy a tikkasztó hőség miatt csak éjszaka vagy a kora hajnali órákban menetelhetnek.

G. A. elfogadta a komornyiknak azt az ajánlatát, hogy este, sötétedés után induljanak, a telihold fényében. Hogy a feltűnést elkerüljék, abban egyeztek meg, hogy valamennyien a város külterületén, egy már nagyobbrészt lakatlan negyedben, ennek egy tágas terén találkoznak, a lovasoknak egyik régi, ma már használaton kívüli ügetőpályáján, melyet kérdezősködés nélkül éjszaka is könnyűszerrel megtalálhatni. Ha a belső városból indulnának, a poggyásszal felszerelt, nagy társaság túl sok ismerőssel találkoznék, ami fölöslegesen feltartóztatná. A találkozó helyére mindenki egyenként is könnyűszerrel eltalálhatott, az út a Sugárúton a Kerületi Börtön mellett vitt el, majd onnét balra, a második keresztutcán végig nyílegyenesen az ügetőpályára torkollt.

A napok óta tartó vihar továbbpusztította a Larra villa már erősen megrongált tetőzetét. Mire G. A.-ék hazaértek, a padláslépcsőn lecsúszó omladék már az emeletig nyomult le, eltorlaszolta Erzsébet szobájának ajtaját, a téglatörmelék, üvegcserepek és zsindelyek a csigalépcső közén áthullva, már a földszinti folyosót is beszórták. Erzsébet szobája előtt el kellett lapátolni a hulladékot, hogy ki lehessen nyitni az ajtót. De belül a szoba még sértetlen volt, s amikor meggyújtották a kis fehér asztali lámpát s a fehér csíkos sárga selyemmel kárpitozott karosszék széthintette a levegőben apró csillámait, az ágyak előtt a futószőnyeg hosszan kizengette meghitt, halványpiros színét, az ablakon pedig behullt a szemközti utcai lámpás fénye, G. A. körülnézett, s lelke legmélyén már nem értette meg, hogy miért kellene innét elmenekülnie.

Mialatt Erzsébet vacsorára terített, becsomagolta kevés holmijukat a hátizsákjába, ez félig sem telt meg. Erzsébet fehér papucsának nem sok hasznát vehetik majd az úton, mégsem volt szíve otthagyni. A nyitott szekrényből kilátszott a kis kék babaszoba, szerelmük első emléke, melyet G. A. még itt-tartózkodása elején, a szállodában vásárolt; a lány egy ideig tűnődve állt előtte, majd óvatosan kivette, s a földre állította. Az apró ablakokon s a nyitott ajtócskán át a lámpafény meg-

csillogtatta a pöttömnyi selyembútorokat, melyek még maguknál is kisebb árnyékokat vetettek. G. A. észrevette, hogy a lány egész vacsora alatt le nem vette róla a szemét. – Ezt miért nem csomagolta be, kedves G. A.? – kérdezte egy ízben, egy szájában felejtett, megunt falatot oldalt tolva nyelvével. – Ez még szépen beleférne. – Kell a hely az élelmiszernek, Erzsébet – mondta G. A. szórakozottan, a sárga selyemkarosszéket nézegetve azzal az érzéssel, hogy azt sem szabadna X-ben hagynia. – Nem vihetjük el. – A lány elpirult, fekete szeme egy pillanatra felvillant a gyorsan leereszkedő pillák alól, nem válaszolt.

Ha G. A. később felidézte magában ezt az utolsó közös vacsorájukat a lámpafényes kis szobában, melynek ajtaja mögül hallani lehetett a túlterhelt lépcső recsegését, a lyukas tetőn átsivító szél böffenéseit s időnként egy-egy lezuhanó tégla vagy tetőcserép puffanását, nem bírt visszaemlékezni a lánynak egyetlen szavára vagy mozdulatára sem. Mintha üres lett volna a helye, s csak akkor lépett volna be jelenlétével a szobába, amikor vacsora végeztével hirtelen kialudt a lámpa – a villanykörte kiégett vagy a vihar eltépte a vezetéket –, s lámpafény helyett a szobát a telihold s az utcai lámpás vegyes sugárzása világította be. G. A. felpillantott szórakozottságából: a lány ott ült vele szemben, a kis sárga karosszéken, közöttük az ágy pokrócán az abrosz a vacsoramaradékokkal, keskeny, tiszta homloka fölött kontyba tűzött haja csillogott a holdfényben. – Ne bánkódjék, kedves G. A. – mondta sötét csengésű hangján –, holnap este már amúgy sincs szükségünk a lámpára.

– Eriggy, feküdj le! – mondta G. A. – Hosszú út előtt állunk, pihend ki magad!

– Még nem lehet – mondta a lány fejét ingatva –, még sok dolgom van. Még meg kell foltoznom nagyapa kesztyűjét.

– Minek nyáron kesztyű? – mondta G. A.

A lány álmodozva maga elé nézett. – Nem lehet kesztyű nélkül külföldre utazni, kedves G. A. – mondta kecses méltósággal. Szájának olyan színe volt, mint a harmatos, sötét cseresznyének, apró, fehér érzéki fogai közül G. A. hallani vélte üde lélegzetét. A holdfényes ablak felé emelte a tűt, fél szemét behunyta, befűzte a cérnát. Mosolygott, újra lesütötte a szemét. Fehér pongyolája alatt szemérmének sűrű közegén át is érezni lehetett forró combjait, melyeket a keskeny sárga selyemkarosszék kétoldalt rugalmasan összeszorított. G. A. képzeletének egy különös görcse következtében megint csak nem tudta elhinni, hogy a lány bárhol a világon rábízná magát egy másik karosszékre: örökké ebben fog ülni, varrása fölé hajló, fehér nyakával, szégyenkező, odaadó, kis kezével, finom szervezetének szüntelenül dolgozó, bonyolult sejtsugárzásában. A szobában csönd volt, egyikük sem beszélt. A kinti vihar szakadatlan munkáját már annyira megszokta a fül, hogy meg sem hallották, s G. A. csak akkor ijedt fel – s egy idegrezdüléssel később a lány –, amikor messziről, a szomszédos nagy bérházak mögül egy tompa dörrenés hallatszott, nyilván egy romház beomló falának szétporzó csattanása a kövezeten. Az első dörrenést egy második, még bőségesebb követte, megzörgette az ideges ablaküveget, majd elfoszlott a felszálló porban, s megint csak a szél szűkölését lehetett hallani. – Lássa, hogy kell a kesztyű? – mondta a lány, kis, kerek orrát fintorgatva. – Idős embernek nem szabad téglaporos kézzel külföldre érkeznie. Mit szólnának külföldi barátaink és jóakaróink, kik fogadásunkra máris gyülekeznek az országhatáron?

– Feküdj le! – mondta G. A. – Nehéz utunk lesz, pihend ki magad!

– Nem pihenem ki magam – mondta a lány.

G. A. ránézett. – Mi bánt, Erzsébet?

– Ha nem csomagolja be a babaszobát – mondta a lány –, nem megyek magával.

– Veszünk külföldön másikat – mondta G. A. – Olyat, amelyikben egy rózsaszínű fürdőszoba is van, s vizet lehet ereszteni az apró márvány kádba.

– Nem kell – mondta a lány durcásan összevont szemöldökkel. – A külföldi babaszobáknak más szaguk van, s azt sohasem tudnám megszokni. Ebbe kell majd időnként visszavonulnom, kedves G. A., ha odakünn félni fogok a férfiak vérszomjas üvöltésétől, s vetélytársnőim eszelős ragyogásától.

– Jól van, elvisszük – mondta G. A. – Most mosakodj meg, s feküdj le!

– Nem mosakszom meg – mondta a lány.

– Mi bánt, Erzsébet? – kérdezte G. A.

– Nyugtalan vagyok – mondta a lány.

G. A. nem felelt. Erzsébet lesütött szemmel állt előtte. – Hátha útközben megfordul a szél, kedves G. A. – mondta csöndesen –, s visszasodor bennünket a börtön felé?

G. A. hallgatott. – Nem akarsz velem jönni? – kérdezte egy idő múlva.

– Soha semmit még nem óhajtottam annyira, mint most magával menni, kedves G. A. – mondta a lány.

– S jössz? – kérdezte G. A.

– Szeretem – mondta a lány.

– Jössz? – kérdezte újra G. A.

A lány nagy, fekete szemének egy gyors villanásával az arcába világított. – Igen – mondta alig hallhatóan.

– Mosakodj meg, s feküdj le! – mondta G. A. A lány megrázta fejét. – Nem mosakszom meg – mondta.

– Miért nem? – kérdezte G. A.

– Félek – mondta a lány.

G. A. szerelmének e legválságosabb pillanatában túlnőtt saját határain: már csak oltalmazni kívánt. Szánalma nagyobb volt boldogtalanságánál, gyöngédsége vágyainál. – Mi bánt,

Erzsébet? – kérdezte újra. – Ha nem akarsz elmenni, itt maradok veled.

– Ha itt marad, kedves G. A. – mondta a lány –, én akkor is elmegyek.

– Hova? – kérdezte G. A.

– Hova? – ismételte a lány, makacsul összeszorított szájjal. – Mindenhova, ahol nincs s ahol lehetne.

– Nem lehetnék sehol, ahol te nem vagy, szerelmem – mondta G. A.

A lány ránézett, könnyes szemmel rámosolygott. – Jól van – mondta. – Akkor most mosdasson meg! Nagy út előtt állok, ki kell magam pihennem.

G. A. lement a nagy mosdókancsóval a földszinti konyhába, kiöntötte belőle az állott vizet, a csapból friss vizet eresztett bele. A folyosón több nyitott ajtó előtt haladt el, a mögöttük levő szobák üresek voltak; úgy látszik, az emeleti lakókon kívül már a földszintről is elköltözött a lakók nagyobb része. A ház kiürülőfélben volt. A folyosón eltört téglák hevertek, G. A. a sötétben többször is megbotlott bennük, talpa alatt üvegcserepek csikorogtak. A szalon ajtaja előtt megállt, hallgatózott: odabenn id. Larra nyugtalanul forgolódott ágyában, s időnként ütemesen megcsapkodta a tenyerével a falat. Nem nyitott be hozzá.

Erzsébet szobájának nyitva volt az ajtaja; G. A. nem emlékezett rá, vajon ő felejtette-e becsukni vagy Erzsébet nyitotta-e ki utána, hogy ne maradjon magára az üres szobában. Az ablaknál állt, mozdulatlanul bámult ki a holdfényes, poros utcára. – Milyen sokára jött meg, kedves G. A.! – mondta panaszosan. – Pedig hosszú útra indulunk holnap este, s még ki kell békítenem szepegő lábaimat s felháborodott térdeimet. Hol volt ilyen sokáig?

G. A. kihúzta az ágy alól a nagy bádog mosdótálat, rongyot

terített alája, vizet öntött bele. A szekrényből kivett egy kis darab szagos szappant, Erzsébet saját szappanát, bedobta a vízbe. – Mihez kezdek majd külföldön – mondta a lány panaszosan –, ha ott is ilyen sokáig magamra fog hagyni? Hallgatni fogom a vadállatok üvöltését a nyitott kapu előtt?

– Gyere mosakodni! – mondta G. A. – Nálunk külföldön már nincsenek vadállatok.

– Dehogy nincsenek! – kiáltotta a lány elégedetlenül. – Ha nem volnának, akkor miért zarándokolnék oda, pedig úgy fáj a szívem, hogy majd megszakad?

– Külföldön veszünk egy szép nagy szivacsot – mondta G. A., amikor a lány beállt a mosdótálba, s a holdfényben is látni lehetett, hogy fehér lábikrája s combja egyszerre lúdbőrös lett a hideg vízben. – Szivacsot, fürdőkeféket, angol szappanokat, szagos fürdősót, bolyhos törülközőket és színes fürdőköpenyeket veszünk.

– A kefével a hátamat fogja ledörzsölni? – kérdezte a lány.

– Külföldön vannak hosszú nyelű kefék, amelyekkel az ember maga is ledörzsölheti a hátát – mondta G. A.

– S maga közben mihez kezd a két sóvár kezével? – kérdezte a lány, szemét behunyva. – Felfogja tündérszép fekete hajamat, hogy bele ne érjen a vízbe?

– Lesz egy vízhatlan világoskék fürdősapkád, fehér pettyekkel – mondta G. A. –, amely megóvja a víztől tündérszép hajadat.

A lány szappanos teste opalizálva csillogott az ablakon behulló holdfényben, mellei alatt félkörben egy kis gyöngéd árnyék húzódott, de azon is áttetszett bőrének mélyről felszívott, lüktető forrósága. A háta libabőrös lett, amikor G. A. végigszappanozta. – Fürdősapkám lesz? – ismételte álmodozva, s kissé előrehajolt, mert megborzongott G. A. hideg kezének érintésétől. – S kalapot is vesz nekem? – kérdezte. – Egy kis,

szürke bársonykalapot, melyet az ember ferdén a fejébe nyom, és szemtelenül felveti alatta a szemét?

– Azt is veszek – mondta G. A.

– Jól van – mondta a lány elégedetten. – Jaj, jaj, jaj... nagyon hideg a keze, ha olyan helyre nyúl, ahova még nem ért a víz. S ha felveszem a kis cselszövő bársonykalapomat, hogy fog megoltalmazni a férfiak parázna tekintetétől?

– Kiszúrom a szemüket – mondta G. A.

A lány megborzongott. Oldalt hajtotta fejét, a lábán lefolyó víz csobogását hallgatta. Az ablak felé forduló csípőjén, az utcáról behulló fényben, szivárványosan reszketett a szappanhab, testének másik oldala sötét volt és tömör. – Külföldön szebbek a nők nálam? – kérdezte egy idő múlva.

– Nem szebbek – mondta G. A.

– Dehogynem – mondta a lány. – Bizton szebbek.

– Nem szebbek – mondta G. A.

A lány megrázta fejét. – Nem hiszem – mondta, hátrafelé sandítva, hogy elkapja G. A. tekintetét. – Sokkal szebbek, ugye? Megmondhatja bátran, nem fogok sopánkodni.

– Szebb vagy náluk – mondta G. A. –, ezerszer szebb.

– Külföldön olyan szépek a nők – mondta a lány –, hogy ha elmegyek mellettük, megperzselnek tüzes, megvető tekintetükkel.

– Olyan szép vagy, Erzsébet – mondta G. A. a lány nedves vállára támasztva állát –, hogy minden nőt elfelejtek, ha téged meglátlak.

A lány halkan nevetett. – Jól van – mondta vidáman. – Jöjjön most ide elém! Már eleget mosta a hátamat.

G. A. megkerülte a mosdótálat, amely körül már apró tócsákban állt a víz. A lány fürkészve az arcába nézett, aztán felemelte kezét, s mutatóujját lassan végighúzta G. A. száján. Egy kis szappaníz érzett a nedves, meleg bőrén, a víz nyers

illata mögött testének női lehelete. De amikor G. A. előrehajolt, hogy megcsókolja, a lány gyöngéden a szájára tapasztotta tenyerét, s eltolta magától. – Most úgysem mer megcsókolni, kedves G. A. – mondta –, mert holnap hosszú útra indulok s pihennem kell. Milyen forró a szája!

A telihold meredeken emelkedő pályáján mind magasabbra hágott, s már csak fél korongjával sütött a mosdótálba. Künn az utcán világosabb volt, mint bent a szobában. Ha a szüntelenül süvítő szélvész olykor egy sűrű porfelhőt húzott el az ablak előtt, a szemközti fehér falat egy pillanatra elsötétedett, s a lány nyakán s vállán a szappanhab is abbahagyta csillogását. – Külföldön elmésebbek a nők nálam? – kérdezte a lány, szemét lesütve. – Ugye, elmésebbek?

– Nem elmésebbek – mondta G. A.

– Dehogynem – mondta a lány. – Sokkal elmésebbek. Elhitetik a férfiakkal, hogy azok erősebbek, bátrabbak, okosabbak s a világ urai.

– Nem mindegyik hiszi el – mondta G. A.

– Külföldön találkozni fogunk olyan elmés nőkkel – mondta –, akik elhitetik magával, hogy szerelmes beléjük.

– Olyannal nem fogunk találkozni – mondta G. A.

A lány hallgatott. – Sokkal bölcsebbek és szellemesebbek nálam – mondta egy idő múlva. – Olyannal is találkozni fogunk, aki elhiteti magával, hogy elmúltam.

– Hogy elmúltál? – ismételte G. A. szórakozottan.

– Hogy elégtem művelt külföldi elméjének villámcsapásaitól, ellobbantam s megsemmisültem. S akkor el fog hagyni, kedves G. A.

G. A. elkomorodott. – Nem hiszed el, hogy szeretlek, Erzsébet? – mondta rosszkedvűen.

– Jaj, be hideg a keze! – kiáltotta a lány. – Jól van, most már nem szabad továbbmosdatnia, mert nagyon elbágyadtam.

– Még a térdedet beszappanozom s lemosom – mondta G. A., letérdelve a mosdótál előtt.

– Az ágyban is pihenni fogunk, ugye? – kérdezte a lány. – Ma már nem szabad tovább fáradoznia, kedves G. A., mert holnap hosszú, nehéz útra indul.

G. A. a lány vállára terített egy lepedőt, beleburkolta, a karjába vette, s átemelte az ágyra. – Törülközz meg! – mondta. – A hálóingedet ne keresd, mert már elcsomagoltam.

– Jól van – mondta a lány –, még egyszer megtörülközöm, s megfésülködöm, mielőtt ellobbanok s megsemmisülök.

A mosdótál alól egy ujjnyi széles kis patakocska kanyargott a lejtős padlón az ablak felé, megülepedett egy-egy mélyedésben, megcsillogtatta szappanos testét, aztán reszkető fejét jobbra-balra nyújtogatva, továbbtapogatódzott a hepehupás parketták között. – Kilyukadt a mosdótálunk – mondta G. A.

– Nem baj – mondta a lány. – Dobja ki, kedves G. A.

– Dobjam ki? – kérdezte G. A. elgondolkozva.

– Dobja ki az ablakon! – mondta a lány. – Mihez kezd egy lyukas mosdótál egyedül egy üres házban?

G. A. előbb a vizet loccsantotta ki az utcára, aztán utánahajította a mosdótálat, mely nagyot ugrott a kövezeten, majd csörrenve átgurult a túlsó járdáig. Az ablakon bezúduló, forró szél egy szempillantás alatt kilúgozta a szoba levegőjéből a megmosdatott lánytest illatát, s átitatta az utcai por és szemét szagával. Messziről, a holdfényben fürdő város valamelyik távoli negyedéből meg-megújuló tompa morajlás hallatszott. Erzsébet hátravetett fejjel, becsukódó orrcimpákkal egyenesen ült az ágyon, a nedvességtől elsötétedett lepedő ráfeszült gyöngéd fiatal testére, mely minden vonalával s hajlatával átnézett rajta. – Csukja be az ablakot, kedves G. A. – mondta –, ne zsémbeljen már velem ez a rossz szagú szél! Hiába pörlekedik, holnap csak elinalok magával külföldre. Ott nyájasabb a nyár?

– Ott most már ősz van – mondta G. A. – Mustszagú, piros ősz.

– Ősz? Az micsoda? – kérdezte a lány.

– A természet dolgavégeztével az elmúlásra készülődik – mondta G. A.

– Minek készülődik az elmúlásra – kérdezte a lány szemrehányóan –, ha tavasszal újra fel akar támadni? Olyasmit ígér, amit nem óhajt betartani. Úgy látom, kedves G. A., hogy maguknál külföldön a természet is hazudik.

– Az a szórakoztató – mondta G. A.

A lány fürkészve nézett G. A. arcába. – Ha én elmúlok, nem akarok többé feltámadni – mondta.

– Én sem – mondta G. A.

Lement a földszintre, a csap alatt megmosakodott, aztán szórakozott kíváncsiságában benyitott az egyik kiürült földszinti szobába. Hat üres vaságy állt a két hosszfal mentén, a padló tele volt szórva a költözködés hulladékaival, az ablak betörve. Az asztalon egy selyemhajtókás, összegyűrt frakk hevert, mellette egy gombos, fekete lakkcipő, azon is vastag porréteg. G. A. egy ideig elnézte a halálra ítélt szobát, aztán visszament az emeletre. Erzsébet az ágyon feküdt, tágra nyílt, fekete szemében az égitest csillogásával. – Kedves G. A. – mondta, alighogy ez belépett –, ha külföldön mégsem szórakoznék olyan felségesen, mint ahogy elhatároztam, akkor haza hoz?

– Haza – mondta G. A.

– Megígéri?

– Megígérem – mondta G. A.

– Feküdjön ide mellém! – mondta a lány. – Jaj, olyan jó hűvös a bőre, mint a holdfény. Tegye a karját a derekam alá, ne féljen, nem fog elzsibbadni. Mondja...

– Mit mondjak? – kérdezte G. A. egy idő múlva.

– Ha nem szórakoznék felségesen külföldön – mondta a lány –, s mégsem akarnék hazajönni, akkor mihez kezdünk?

– Azt tesszük, amit akarsz – mondta G. A.

A lány két, meztelen karjával átölelte a nyakát. – Ne engedjen megromolni, kedves G. A.! – mondta könyörögve.

– Nem engedlek – mondta G. A.

A lány mosolygott. – Akkor végezzen ki! – mondta.

G. A. visszamosolygott, nem felelt.

– Ha elunom magam külföldön – mondta a lány –, s mégsem akarnék hazajönni, akkor végezzen ki! Ne engedjen megöregedni! Azt óhajtom, hogy holtomig szeressen.

– Holtodig szeretni foglak – mondta G. A.

Másnap reggel korán kelt, felcsatolta a hátizsákot, s elindult élelmiszer-beszerző körútjára. Három személy számára két heti útravalót beszerezni, nehéz feladat volt, rá kellett szánnia a napot, s minthogy egyébként is jobbnak látta, ha nem együtt indulnak el hazulról, hármasban, egy megtömött, feltűnő hátizsákkal felszerelve, abban egyeztek meg Erzsébettel, hogy már csak este, sötétedés után találkoznak a lovasok ügetőpályáján, a komornyik által megjelölt találkán. Erzsébet kevés holmija s id. Larra egy váltás fehérneműje is a hátizsákban volt elcsomagolva, így ketten poggyász nélkül tehetik meg az utat. Reggel felé a szél mintha valamivel alábbhagyott volna, ez is megkönnyíti majd számukra a gyaloglást.

G. A. elsőnek a környékbeli üzleteket járta be, apránként, parányi adagokban gyűjtve be a két hétre szükséges élelmiszert: kenyérből pl. két-három szeletnél többet nemigen mértek ki a kereskedők. A környéken, egy óra járásnyi körzetben mindössze négy üzletet ismert, ezeknek sem volt mindig feltöltve az élelmiszerraktáruk. G. A. három kulacsot is szeretett volna vásárolni, de estig csak egyre sikerült szert tennie, az is rozzant állapotban volt. Idejövet tél eleji hűvös időben tette

meg az utat, most tikkasztó nyári hőségben kell átvágniuk a várost körülvevő, árnyéktalan síkságon, s kétes, vajon útközben találnak-e vízre. A komornyik ugyan említett kirándulásán látni vélt valamilyen messze kanyargó felcsillanó folyót vagy patakot, de G. A. nem bízott meg feltétlenül sem megfigyelő képességében, sem játékos emlékezetében.

Késő délután, terméketlen keringése közben, elvetődött abba az üzletbe is, amelyben két éve a pepita térdnadrágját vásárolta, közvetlenül, mielőtt megismerkedett Erzsébettel. A kereskedő nyomban azonosította mind személyét, mind nadrágját, gyanakodva nézegette mind a kettőt. A hatalmas üzlethelyiség éppoly kifosztottnak látszott, mint amikor először járt itt, a polcok üresek voltak, a kirakatban mindössze egy nagy sárgarézállóóra állt, mutatók nélkül, előtte egy zöld esernyő, egy poros, fekete női kalap, egy viseltes kék kockás férfiing s ugyanaz a vörös selyemmellény, melyet már két évvel ezelőtt is ott látott. Egy jellegzetes, kereszt alakú foltozásról G. A. felismerte a kék kockás férfiinget: elhalt apósa ifj. Larra viselte volt azokon a napokon, amikor nem dolgozott az étteremben.

– Miben lehetek szolgálatára? – kérdezte mogorván a kis, köpcös kereskedő. – Ha előérzetem nem csal, ettől a viseltes pepita térdnadrágtól óhajt megválni. Igen ám, de mit vesz fel helyette? Eladó nadrágom ugyanis nincs.

– Sajnálom, ki kell ábrándítanom, uram – mondta G. A. – Nem óhajtok megválni ettől a kissé viseltes, pepita térdnadrágtól.

– Kettős lelki megrázkódtatás ez számomra, uram – mondta a kereskedő rosszkedvűen. – Abban reménykedtem, hogy közvetlenül külföldre való távozása előtt én szerezhetek önnek, mintegy utolsó emlékként egy lélekbe markoló, kiadós csalódást.

G. A. nem csodálkozott különösebben a megjegyzésen: a

kereskedői szakma egyik feltétele a jólértesültség s a gyors tájékozódás. – Meg tudná mondani, uram – kérdezte –, hogy kitől vásárolta a kirakatban levő kékkockás férfiinget?

Minthogy a kereskedő erre vonatkozóan nem tudott, vagy nem akart felvilágosítást adni, eladó kulacsa pedig nem volt, G. A. dolgavégezetlen elbúcsúzott tőle. Már alkonyodott, ideje volt, hogy a találkahelyre induljon. A Sugárúton, néhány lépésnyire a Kerületi Börtöntől, szembetalálkozott a komornyikkal; ez szemlátomást sietett, egy gyors, kimért fejbiccentéssel köszöntötte, majd befordult a legközelebbi keresztutcába, a találkozó helyével ellentétes irányban.

A vihar időközben újra felerősödött. Már második hete, kisebb-nagyobb indulattal szinte megállás nélkül örvénylett a város romházai körül, elmebajos csökönyösséggel. A vastagon kavargó porban az utcai járókelők ellaposodtak, ide-oda inogtak, kifakultak, mint az árnyékok a hőforrásokként működő, sugárzó házfalak között. Mikor a nap a tetők fölé szállt le, a végeláthatatlan hosszú Sugárúton a nyugatra néző ablakok hirtelen vérbe borultak. Ha az ember szél ellen haladt, ez úgy sütötte a bőrét, mintha forró vizet loccsantottak volna az arcába. Az utca megszokott délutáni forgalma azonban nem csappant meg; noha mint távoli ágyúdörgést állandóan hallani lehetett a beomló házak tompa morajlását, s nyomában itt is, ott is egy-egy porfelhő szállt az égnek, magasan a környező tetők fölé, a járókelők izzadságukat törölve, jókedvűen küszködtek az elemekkel, vidám, makacs nevetésük itt is, ott is kikunkorodott az elsüvítő porfelhők mögül.

A nap már leáldozott, mire G. A. kiért az ügetőpályára. Elsőnek érkezett. A tér sarkában, ahonnét szemmel tarthatta az utcatorkolatokat, s valamennyire védve volt a széltől, leült a földre, maga mellé állította a nehéz hátizsákot. Már tudta, hogy Erzsébet nem jön el. Azt is, hogy nélküle is el fog indulni.

Hogy miért fog elindulni, arra nem volt válasza. Együgyű kifogásként azt hajtogatta magában, hogy többé nem lenne ereje, ez az utolsó alkalma az önigazolásra. Igaz, félt a börtöntől is, de nem jobban, mint a hazaérkezéstől. Ha Erzsébet nem jön vele, remélni sem itt, sem ott nem remélhetett már semmit. Jóllehet, szerelme teljesen kitöltötte, úgy látszik, nem érte be azzal, hogy hozzájárulása nélkül beteljék. Ha itt marad, nem bízhatik meg többé önmagában, s nem volt hajlandó megelégedni azzal, hogy másra ruházza át bizalmát. Szerelméért feláldozta volna az életét, a szabadságért feláldozza szerelmét. Nem áltatta magát azzal, hogy súlytalanul megállhat a légnyomásban, de azt hitte, hogy önmagából kell kifejlesztenie tömörségét. Ragaszkodott ahhoz a rögeszméhez, hogy csak saját terhei edzik az embert, a nyereg megrogyasztja. Úgy látszik, mindennel meg akart már alkudni, csak önmagával nem. Ha el kell pusztulnia, két boldogtalanság közül a sivárabbat választja, az egyedüllétet. Azt hitte, joga van hozzá, hogy válogasson a sorscsapások között.

Lassanként besötétedett. Az irdatlan nagy, kövezetlen téren, melyet körös-körül alacsony, földszintes házak szegélyeztek, csak egy-két kivilágított ablak hunyorgott a fel-felcsapó por és szemét mögött. G. A. örült, hogy magában van. Hálás volt a sorsnak azért is, hogy a számbavettek közül senki sem jött el; mihez kezdett volna velük Erzsébet nélkül? Elítéltetésének tudata, úgy látszik, már rég belekövesedett, mélyen eszméletének felszíne alatt, különben nem tudott volna keserűség nélkül elmosolyodni arra a gondolatra, hogy mindenki lóvá tette. Szándéktalanul, jóhiszeműen, de egytől-egyig mindenki túljárt az eszén, mint egy tapasztalatlan, ostoba gyerekén. De hálás volt a sorsnak ostobaságáért is, mellyel még ez az ártatlan világ sem tudott mihez kezdeni. Elképzelte magát mint idegenvezetőt, Párizsban, Madridban vagy Londonban, tizenöt-húsz

X-beli polgár élén, a helybeli állatkertekben, az oroszlánok ketrece előtt, etetésüknél, vagy egy nagy áruházban, bevásárlás közben, s hálát adott a sorsnak, hogy ez alól a nevetséges megpróbáltatás alól felmentette. Pestre is elvitte volna a vidám érdeklődőket, a Duna vizében tükörre venni gyanútlan, mit sem sejtő mosolyukat? Talán, ha most elhagyja őket, egyszer el fognak tűnni képzelete tükörlapjairól is. Mikor?

Már éjfél felé járhatott az idő, amikor id. Larra az egyik mellékutcából kibotorkálva, felbukkant a tér túlsó sarkán. G. A. egy ideig hallgatva, rosszkedvűen nézte az öregember tanácstalanul forgolódó, magas alakját, aztán feltápászkodott a földről, s eléje ment.

– Forduljon vissza, Larra úr! – mondta ingerülten. – Pihenje ki magát, aztán menjen haza!

– Egyedül van itt, fiatalember? – kérdezte az aggastyán.

– Igen – mondta G. A.

Id. Larra bólogatott. – Sejtettem – mondta egykedvűen, apró, gyulladt szemével szaporán pislogva. – A mai fiatalság! Mi egyebet lehet várni, fiatalember, egy elkorcsosult nemzedéktől, mely a gyávaságot összetéveszti a tapintattal, a közönyt a szerénységgel, a némaságot a csönddel? Egy rossz fityinget nem ér a boldogságuk.

G. A. nem felelt.

– Nincs rossz szag körülöttem, fiatalember? – kérdezte az öregember nyugtalanul. – Az enyészetnek rossz szaga van, s nem óhajtok más embert megbántani vele. Vagy ön is tudja már, hogy halhatatlan vagyok?

G. A. önkéntelenül elfordította fejét, tovább hallgatott.

– Úgy látom, bízik bennem, fiatalember, jól teszi – mondta az aggastyán, s mértéktelenül hosszú karját kinyújtva, mutatóujját G. A. mellére illesztette. – Hallgatását nem tévesztem

össze a természeti jelenségek rideg közönyével. Eltávozik, fiatalember?

– Elmegyek – mondta G. A.

Az aggastyán újra bólintott. – Helyes, fiatalember – mondta. – Kettesben fogjuk lebonyolítani a külföldi tanulmányutat. Sok kellemes órát remélek jól összeilleszkedő együttesünktől.

– Menjen haza, Larra úr! – mondta G. A. – Pihenje ki magát, aztán menjen haza!

– Hogyan! – kiáltotta az aggastyán megütközve. – Mit mond, fiatalember... jól hallottam?... ki akar zárni a társasutazásból? Nem tudja, hogy boldogult feleségem arcképét is magammal hoztam?

A zsebébe nyúlt, egy madzaggal többszörösen átkötött, fehér papírba burkolt, kis csomagot húzott ki belőle, s reszkető kézzel G. A. felé nyújtotta. Ez hátralépett. – Vigye vissza, Larra úr! – mondta. – Pihenje ki magát, aztán vigye vissza! Remélem, tapintatból a zsebében fogják hagyni, ha legközelebb eltemetik egy fenséges szemétdomb alá.

Még egy utolsó utálkozó pillantást vetett az aggastyánra, kinek szeméből hirtelen kibuggyantak a könnyek, aztán visszament a helyére, a tér túlsó sarkára, újra leült a földre. Hajnalig várt. Amikor pirkadni kezdett, felcsatolta a hátizsákot, s elindult. Azon az úton ment ki a városból, amelyen két éve érkezett. Kelet felől, a láthatáron felhők gyülekeztek, a küszöbön álló tél előhírnökei. Mihelyt esni kezd, a Larra villa végképp lakhatatlanná válik, el kell költözniük. S addig? Magukra maradnak ketten az omladozó házban, s Erzsébetnek már mosdótálja sincs. Mégis kár volt kidobni az ablakon. Ezért is sajnálja? Ezért is.

Estére elérte a vasúti töltést, amelyen annak idején beérkezett volt a város lakatlan külső peremére, innét három napi menetelés után az ócskavas telepek mentén álló utolsó rom-

házakhoz. A töltésről leszállva kelet felé fordult. Még legkevesebb két hétre volt szüksége, amíg átgázol a végeláthatatlan rozsdás vastorlaszokon, s ezúttal széllel szemben kellett haladnia, ami meglassította útját. Szerencsére az eget ismét sűrű felhőtakaró borította, a levegő lehűlt, időnként egy gyors futózápor húzott el a síkság fölött. A tizenegyedik napon, mivel ereje a sovány táplálkozás s a hosszú gyaloglás folytán érezhetően fogyott, kihányta a hátizsákból Erzsébet és id. Larra holmiját egy felfordult vasúti kocsiba.

Legmaradandóbb emléke a lányról, évek múltán is, kiemelkedve az emlékezet por- és szemétfelhői közül, az az egyébként súlytalannak látszó, közömbös pillanat volt, amikor utolsó este az Astoriából hazajövet, Erzsébet megpillantotta szobája ajtaja előtt a lépcsőn lecsúszott, magasra torlódott omladékot, melyet el kellett lapátolniuk, hogy bejuthassanak a szobába. Jellegzetes mozdulatával kezét szívére szorította, szája ijedten elnyílt, csodálkozva felvonta finom szemöldökét. Nagy, fekete szemének riadt segélykérésére látszólag semmivel sem volt több ok, mint arra a hálás, betelt mosolyra, mellyel a következő pillanatban G. A. szemébe nézett, arcán a boldogság felejthetetlen ragyogásával. Oly szép és megindító volt, hogy G. A.-nak elszorult a szíve. De hiába kutatta át később utolsó éjszakájuknak minden zugát, nem talált benne egyetlen búcsúmozdulatra sem: Erzsébet semmivel sem volt érzelgősebb, ölelése sem szenvedélyesebb, mint máskor. Még nem tudta, hogy el fogja hagyni? Hogy ismerhetné jövőjét az, aki minden pillanatában azonos marad vágyaival?

G. A. azonban, pontatlanul kapcsolódó tudatával már fél úton azt hitte, hogy megbánta elhatározását. Természetesen nem fordult vissza. De amilyen mértékben közeledett a vasútállomáshoz, a két világ közti látható határhoz, a hátramaradt város vonzása annyival erőszakosabbá s fájdalmasabbá vált.

A vastelepek rozsdaszaga, az enyészet utána fújtató, rothadásos, garázda lehelete kéjesen elzsibbasztotta, eszmélete köré csavarodott, s minden lépését érvénytelenítette. Úgy látszik, hullani vágyott. Mégis haladt, lépésenként egy fél lépést hátracsavarodott szívvel. X-ben az emberek, mint a növények, nem ütöttek vissza. Az volna a megoldás, hogy a növények is visszaüssenek? Odaát, a vasútállomáson túl az ember csak úgy érezheti magát ártatlannak, ha másokat megrágalmaz. De mi szükség van arra, hogy az ember ártatlannak érezze magát? Ha üt, ha nem üt, végső soron így is, úgy is elmarasztalja önmagát. De élhetetlennek lenni tilos. Élni kell, nem igaz?

Mire G. A. egy reggel a síkság peremén, a felszálló hajnali ködben megpillantotta az állomásépületet, már annyira le volt gyöngülve, hogy fekve maradt a fűben, s elfordította fejét. Nem kívánta látni az állomásépületet. Órákig nem tudta rászánni magát arra, hogy felkeljen. Újra elaludt, vagy elvesztette eszméletét, s csak akkor tért magához, amikor egy átvonuló erős záporeső felmosta álmából. Már három napja nem evett, s elszédült a gondolatra is, hogy fel kellene állnia. De nevetséges lett volna, ha két lépésre a céltól, kedve s akarata ellenére, megadja magát sorsának, így végül is akaratereje végső megfeszítésével felcihelődött s elindult. Sötét este lett, mire bevánszorgott az állomásra. Az állomásfőnök engedte be, lefektette saját ágyába, s magának a forgalmi irodában, a díványon ágyazott meg; az éjszaka folyamán többször is benézett az önkívületben fekvő, lázas beteghez, borogatást rakott a homlokára, megitatta. Szerencsére a vonat csak három nap múlva indult vissza, ez idő alatt G. A. erős szervezete valamennyire magához tért, s már segítség nélkül, a maga lábán szállt fel a magas lépcsőjű, ódon vasúti kocsiba. Étellel,

itallal útközben az apró, néptelen állomásokon, hol néha órák hosszat vesztegeltek, az a mozdonyvezető látta el, aki két évvel ezelőtt szamaras kordéján az ócskavastelepig szállította; éppoly szófukar és rosszkedvű volt, mint akkor, de ápolói tisztjét meglepő gyöngédséggel látta el. A fejállomáson G. A.-n kívül senki sem szállt fel, útitárs is csak harmadnap akadt. G. A. a vasúti kocsi árnyékszékének tükrében állapította meg, hogy haja teljesen megőszült, de nem bánta. Azt sem, hogy első útitársa, ki a következő állomáson már kiszállt, ellopta pénztárcáját, minden megmaradt pénzével; a felfedezés még fel is lelkesítette, s egy időre új életkedvet öntött belé. Aznap végre a nap is kisütött, kellemes, őszutói fénnyel s meleggel, úgy látszik, civilizált területre értek.

Vége

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója. Felelős szerkesztő Réz Pál. Műszaki vezető Jánosa István. Műszaki szerkesztő Pólya Lajosné. A borító-, kötésterv és tipográfia Pintér László munkája. A szerző portréját Reismann János készítette. Megjelent 1972-ben, 15 000 példányban, 27 (A/5) ív terjedelemben, 1 db műmellékklettel. MSZ 5601—59 és 5602—55 Sz 1610—h—7273

71.0707 — Kossuth Nyomda, Budapest